

MUNKAEŔŐIACI
TÜKÖR
2003

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR

Az évkönyvsorozat szerkesztőbizottsága

FAZEKAS KÁROLY • igazgatóhelyettes, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont ♣ FREY MÁRIA • tudományos tanácsadó, Foglalkoztatási Hivatal ♣ KÖLLŐ JÁNOS • tudományos főmunkatárs, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont ♣ LAKATOS JUDIT • főosztályvezető, Központi Statisztikai Hivatal ♣ LAKY TERÉZ • tudományos tanácsadó, Foglalkoztatási Hivatal ♣ LÁZÁR GYÖRGY • főosztályvezető, Foglalkoztatási Hivatal ♣ NAGY GYULA • tanszékvezető, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem

Sorozatszerkesztő

FAZEKAS KÁROLY

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR 2003

SZERKESZTETTE
FAZEKAS KÁROLY

MTA KöZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
ORSZÁGOS FOGLALKOZTATÁSI KÖZALAPÍTVÁNY
BUDAPEST © 2003

A kiadó címe:
MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont
1112 Budapest, Budaörsi út 45.
A kiadvány megrendelhető:
Nyíri Józsefnétől, a kiadó címén
e-mail: nyiri@econ.core.hu
telefon: (06-1) 309-2651
telefax: (06-1) 309-2650

© MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont,
Országos Foglalkoztatási Közalapítvány,
2003

ISSN 1586-460X

Felelős kiadó: Koltay Jenő
Olvasószerkesztő: Patkós Anna
Nyomdai előkészítés: socio-typo
Typográfia: Garamond, Franklin Gothic
Nyomdai munkák: Oliton Kft.

TARTALOM

Előszó	9
Munkaerőpiac Magyarországon 2002-ben <i>(Laky Teréz)</i>	13
Bevezetés	15
1. Az EU-val közös foglalkoztatáspolitikai formálódása	16
2. A magyar munkaerőpiac főbb jellemzői 2002-ben	18
3. A munkaerőpiac résztvevői	21
4. A népesség munkaerőpiaci aktivitása	24
4.1 A foglalkoztatottak	24
4.2 A munkanélküliek	28
4.3 A gazdaságilag nem aktívak	37
5. A fő cél: a foglalkoztatás növelése	41
Közelkép	
Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek és földrajzi mobilitás	
Magyarországon	43
Bevezető	45
1. A munkaerő mobilitása és annak feltételei	51
1.1. Elméleti megfontolások a munkavállalók területi mozgásának okaival és eredményével kapcsolatban <i>(Cseres-Gergely Zsombor)</i>	51
1.2. A foglalkoztatottsági esélyek régiók közötti különbségei <i>(Nagy Gyula)</i>	57
1.3. Regionális kereseti és bérköltség-különbségek <i>(Köllő János)</i>	65
1.4. A lakáspiac és hatása a települések közötti lakásmobilitásra a kilencvenes években <i>(Hegedüs József)</i>	79
1.5. Ingázás <i>(Bartus Tamás)</i>	88
1.6. Gazdasági ösztönzők hatása a magyarországi munkaerő földrajzi mobilitására az 1990-es évtizedben <i>(Cseres-Gergely Zsombor)</i>	102

2. A tőke mobilitása és térszerkezete	123
2.1. A telephelyválasztás mozgatórugói (<i>Békés Gábor</i>)	123
2.2. A fekvés és az iskolázottság hatása a területi egyenlőtlenségekre Magyarországon (<i>Nemes Nagy József</i>)	133
2.3. A magyar ipar területi folyamatai (<i>Barta Györgyi</i>)	144
2.4. A hazai és a külföldi tulajdonú vállalkozások területi koncentrációja Magyarországon (<i>Fazekas Károly</i>)	159
A magyarországi munkaerőpiacot érintő jogszabályi és intézményi változások (<i>Frey Mária</i>)	173
Bevezetés	175
1. A munkanélküliek passzív ellátórendszerének kibővítése	176
2. A képzések támogatási, finanszírozási és intézményrendszerének megújítása	179
2.1. A munkaerőpiaci képzés támogatása	179
2.2. Iskolarendszeren kívüli felnőttképzés	180
3. Esélyegyenlőség	182
3.1 Intézményfejlesztés	182
3.2. Hátrányos helyzetűek foglalkoztatását ösztönző kormányzati intézkedések	183
3.3 Intézkedések a gyermeknevelés és munkavállalás összehangolásának megkönnyítésére	185
4. Atipikus foglalkoztatási formák	185
4.1. Távmunka	185
4.2. Részmunkaidős foglalkoztatás	186
4.3. Határozott idejű foglalkoztatás	188
4.4. Önfoglalkoztatás	189
5. Munkaerőpiaci eszközök, foglalkoztatási szolgáltatások	191
5.1. Munkaerőpiaci eszközök és szolgáltatások	191
5.2. Állami foglalkoztatási szolgálat	192
Statisztikai adatok (<i>Statistical Data with English Subtitles</i>)	197
1. Alapvető gazdasági mutatók (<i>Basic economic indicators</i>)	199
2. Népesség (<i>Population</i>)	201
3. Munkaerőpiaci részvétel (<i>Labour market participation</i>)	204
4. Foglalkoztatás (<i>Employment</i>)	211
5. Munkanélküliség (<i>Unemployment</i>)	222
6. Inaktivitás (<i>Inactive population</i>)	235
7. Bérek (<i>Wages</i>)	237
8. Oktatás (<i>Education</i>)	254
9. Munkaerő-keresleti jelzőszámok (<i>Labour demand indicators</i>)	257
10. Regionális különbségek (<i>Regional inequalities</i>)	263
11. Migráció és ingázás (<i>Migration and commuting</i>)	277

12. Ipari kapcsolatok (<i>Industrial relations</i>)	278
13. Népszámlálási adatok (<i>Census data</i>)	279
14. Nemzetközi adatok (<i>International comparison</i>)	321
15. A fontosabb adatok forrásai (<i>Description of the main data sources</i>)	328
Munkaerőpiaci kutatások. Válogatott bibliográfia	335
Függelék. Táblázatok és ábrák jegyzéke	353

A kötet szerzői

BARTA GYÖRGYI • MTA RKK Közép- és Észak-Magyarországi Tudományos Intézet

BARTUS TAMÁS • Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem

BÉKÉS GÁBOR • CEU Középeurópai Egyetem

CSERES-GERGELY ZSOMBOR • CEU Középeurópai Egyetem

FAZEKAS KÁROLY • MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

FREY MÁRIA • Foglalkoztatási Hivatal

HOFFER ÁGNES • Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem

HEGEDÜS JÓZSEF • Városkutatás Kft.

KÖLLŐ JÁNOS • MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

LAKATOS JUDIT • Központi Statisztikai Hivatal

LAKATOS MIKLÓS • Központi Statisztikai Hivatal

LÁZÁR GYÖRGY • Foglalkoztatási Hivatal

LAKY TERÉZ • Foglalkoztatási Hivatal

NAGY GYULA • Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem

NEMES NAGY JÓZSEF • Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar

SÁNDOR ZSUZSA • MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

ELŐSZÓ

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával 2000-ben indítottuk el a Munkaerőpiaci tükör című évkönyvsorozatot. Arra törekedtünk, hogy a munkaerőpiaci szolgálat szervezeteiben, a közigazgatásban, az önkormányzatokban, a civil szervezetekben, oktatási intézményekben és kutatóintézetekben, valamint a sajtóban dolgozó kollégák jól hasznosítható információkat kapjanak a magyarországi munkaerőpiaci folyamatokról, a foglalkoztatáspolitikai jogszabályi intézményi környezetéről, a munkaerőpiaci kutatások friss eredményeiből. A tapasztalatok alapján úgy tűnt, nem kellett változtatnunk a könyv alapvető célkitűzésein és szerkezetén. Az idén is olyan kiadvány összeállítására törekedtünk, amely a rendelkezésünkre álló statisztikák, elméleti kutatások és empirikus elemzések alapján közérthető formában, jól áttekinthető szerkezetben mutatja be a magyarországi munkaerőpiaci folyamatok jellemzőit, belső összefüggéseit. A kiadvány öt fő részből áll.

1. Áttekintő tanulmány a magyarországi munkaerőpiac állapotáról 2002-ben

Az első fejezet bemutatja az Európai Unióval közös foglalkoztatáspolitikai kialakításának eddigi eredményeit. Megállapítja, hogy az Európai Unió 2005-re és 2010-re kitűzött foglalkoztatási céljai – még egy remélt gazdasági fellendülés mellett is – csak akkor teljesíthetők Magyarországon, ha a közös foglalkoztatáspolitikai megteremti a foglalkoztatásbővülés új feltételrendszerét. A második fejezet összefoglalja a munkaerőpiac legfontosabb jellemzőit, megállapítva, hogy az adatok szerint nem történt elmozdulás a foglalkoztatottság nemzetközi összehasonlításban is igen alacsony szintjéről, és tovább növekedtek helyi munkaerőpiacok közötti regionális különbségek. A harmadik és a negyedik fejezet bemutatja a legfontosabb életkori csoportok munkaerőpiaci helyzetét, a foglalkoztatottak, a munkanélküliek, valamint a gazdaságilag nem aktívak jellemzőit. Az adatok azt mutatják, hogy 2002-ben meghozott foglalkoztatáspolitikai intézkedések ellensú-

lyozni tudták a gazdasági feltételek romlásából fakadó kedvezőtlen munkaerőpiaci hatásokat. A foglalkoztatási szint további bővítése azonban még a gazdasági feltételek javulása esetén is rendkívül nehéz feladat. Az ipari és a mezőgazdasági foglalkoztatás további csökkenését csak a szolgáltatások foglalkoztatási kapacitásának bővítésével, új atipikus foglalkoztatási formák ösztönzésével, elterjesztésével és a hátrányos helyzetű munkaerőpiaci csoportok foglalkoztathatóságának javításával lehet ellensúlyozni.

2. Közelkép

Az évkönyvsorozat Közelkép című fejezeteinek célja egy-egy, a munkaerőpiac működéséhez kapcsolódó kérdéskör magyarországi összefüggéseinek mélyebb, részletesebb elemzése. A fejezet megírására felkért szerzők feladata, hogy tömör, közérthető formában összefoglalják az adott téma elméleti hátterét, a nemzetközi szakirodalom és a hazai empirikus kutatások legfontosabb megállapításait.

Az idei kötet Közelkép fejezete a munkaerőpiac területi egyenlőtlenségeinek és a földrajzi mobilitás összefüggéseit elemzi. A munkaerőpiac területi egyenlőtlenségei az egyenlőtlenségeknek igen sokat vizsgált kérdésköréhez tartoznak. Tanulmánygyűjteményünk arra keresi a választ, hogy mely tényezők váltják ki a *munkaerőpiacon* tapasztalható területi egyenlőtlenségeket, és milyen lehetőségek kínálkoznak ezek feloldására a munkaerő (a lakosság) és a tőke (a vállalkozások) térbeli átrendeződése, mozgása által. Elemzésünk fő célpontja a munka mobilitása. Fontosnak tartottuk két irányban is kitágítani a vizsgált kérdéskört. Egyfelől igyekszünk pontosan meghatározni, hogy milyen egyenlőtlenségekről is beszélünk valójában, közelebbről megvizsgálva azokat a tényezőket, amelyek a munkapiaci egyenlőtlenséget kialakítják. Másfelől elemzésünk kiterjed a vállalkozások térbeli elhelyezkedésére, mozgására, illetve az ezt befolyásoló tényezőkre.

A munkaerő területi mobilitásának magyarországi jellemzőit bemutató rész összefoglalja a munkavállalók területi mozgásának okaival és eredményeivel kapcsolatos elméleti megfontolásokat, elemzi a foglalkoztatási esélyek régiók közötti eltéréseket, vizsgálja a regionális keresetekben és bérkülbségekben meglévő különbségek jellemzőit, a lakáspiac és a lakásmobilitás magyarországi jellegzetességeit, valamint a gazdasági ösztönzők hatását a munkaerő ingázására és földrajzi mobilitására.

A tőke területi mobilitását tárgyaló rész összefoglalja a vállalatok telephelyválasztásával kapcsolatos elméleti összefüggéseket, bemutatja a földrajzi helyzet és az iskolázottság hatását a területi egyenlőtlenségek alakulására, áttekintést ad a magyar ipart az elmúlt években jellemző területi folyamatokról, valamint a hazai és a külföldi tulajdonú vállalkozások területi koncentrációját meghatározó összefüggésekről.

3. A munkaerőpiaci jogi intézményi rendszer változásai

A Munkaerőpiaci tükör korábbi köteteiben részletes áttekintést adtunk a foglalkoztatáspolitikai jogszabályi és intézményi háttérének kialakulásáról és fejlődéséről az 1990 és 2001 közötti időszakban. Bemutattuk a változások legfontosabb okait és következményeit. Ennek keretében részletesen elemeztük a munkaerőpiaci politika finanszírozási rendszerében lezajlott változtatásokat, a munkaerőpiaci érdekegyeztetés alakulását, a munkaügy kormányzati irányításában, az állami foglalkoztatási szolgálat felépítésében és működésében bekövetkezett fordulatokat.

Az idei kötet az elmúlt másfél évben bekövetkezett átalakulás okait és következményeit elemzi. Bemutatjuk a munkanélküliek passzív ellátórendszerének kibővítését célzó változtatásokat: az álláskeresést ösztönző juttatás, az elhelyezkedési prémium és az emelt szintű együttműködési kötelezettség szabályait és várható következményeit. Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök között bemutatjuk a képzések támogatási, finanszírozási és intézményrendszerének megújítására tett kormányzati intézkedéseket. A Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium (FMM) felvette prioritásai közé az esélyegyenlőség feltételeinek javítását, új intézményeket és intézkedéseket hozott e cél elérésére. A fejezetben bemutatjuk az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal feladat és hatáskörét, a hátrányos helyzetű csoportok foglalkoztatását ösztönző új eszközöket. Az FMM többek között az atipikus foglalkoztatási formák támogatásával is javítani kívánja a munkavállalási hajlandóságot és érdekeltiséget. A fejezetben bemutatjuk a távmunka, a részmunkaidős foglalkoztatás, a határozott idejű foglalkoztatás és az önfoglalkoztatás szabályozásában történt előrelépéseket. A fejezet utolsó része a munkaerőpiaci eszközök és szolgáltatások feltételrendszerének módosításait foglalja össze.

Azok eligazodását, akik egy-egy meghatározott szervezet, eszköz jellemzőjéről, működéséről szeretnének információt kapni, a könyv margóján elhelyezett tájékoztató címekkel, megjegyzésekkel kívánjuk megkönnyíteni.

4. Statisztikai blokk

A statisztikai blokk részletes információt ad a rendszerváltozás óta eltelt időszak alapvető gazdasági folyamatairól a népesség, a munkaerőpiaci részvétel, a foglalkoztatás, a munkanélküliség, az inaktivitás, a bérek, az oktatás, a munkaerő-kereslet, a regionális különbségek, a migráció, az ingázás jellemzőiről, az ipari kapcsolatokra vonatkozó adatokról és néhány munkaerőpiaci mutató nemzetközi összehasonlításáról. Felhasználjuk a 2001. évi népszámlálás adta lehetőséget: külön alfejezetben bőséges válogatást adunk a népesség, a foglalkoztatottság és munkanélküliség alakulására vonatkozó népszámlálási adatokról. A táblázatokban közölt információk áttekintését,

értékelését megkönnyítendő, a legfontosabb összefüggéseket grafikonok és térképek segítségével is ábrázoljuk. A fejezet végén röviden ismertetjük a legfontosabb adatforrásokat.

5. Bibliográfia

A Munkaerőpiaci tükör első kötetében válogatásokat készítettünk a magyarországi folyóiratok és kiadványsorozatok 1992 és 1999 között megjelent munkaerőpiaci tárgyú cikkeiből. A második kötetben válogatást adtunk közre 1. az 1985 és 2001 között megjelent könyvekből, 2. az 1999 szeptembere és 2001 szeptembere között megjelent hazai folyóiratcikkekből, 3. az 1990 és 2001 között megjelent külföldi folyóiratcikkekből. A harmadik kötetben kiegészítettük a korábbi válogatásokat a 2001 októberre és 2002 októberre között megjelent publikációkkal, az 1992 és 2002 között külföldön megjelent és a magyarországi munkaerőpiacra foglalkozó könyvekkel és könyvrészletekkel. A harmadik kötetben tovább bővítettük a feldolgozott publikációk körét, és válogatást készítettünk magyarországi és külföldi kutatóintézetek, intézmények műhelytanulmány-sorozataiban, az 1990-es években megjelent tanulmányokból. Az idei kötetben a 2002-ben és 2003-ban megjelent friss publikációkkal egészítettük ki a korábbi válogatásokat.

* * *

A szerkesztőbizottság tagjai megköszönik az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, a Központi Statisztikai Hivatal, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Emberi erőforrás tanszékének, a Foglalkoztatási Hivatal, a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium munkatársainak a kötet szerkesztésében, a részanyagok elkészítésében végzett munkáját. Köszönetet mondunk a Munkaerőpiaci Alap irányító testületének, az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány kuratóriumának az előző kötetekhez fűzött észrevételeikért, javaslataikért és nem utolsósorban a kiadvány anyagi támogatásáért.

**MUNKAERŐPIAC
MAGYARORSZÁGON
2002-BEN**

LAKY TERÉZ

Munkaerőpiac Magyarországon 2002-ben

Bevezetés

1. Az EU-val közös foglalkoztatáspolitikai formálódása
2. A magyar munkaerőpiac főbb jellemzői 2002-ben
3. A munkaerőpiac résztvevői
4. A népesség munkaerőpiaci aktivitása
 - 4.1. A foglalkoztatottak
 - 4.2. A munkanélküliek
 - 4.3. A gazdaságilag nem aktívak
5. A fő cél: a foglalkoztatás növelése

BEVEZETÉS

A fejlett gazdaságú országokban 2002 nem bizonyult a foglalkoztatás sikeres évének. Az Európai Unióban – amelybe a magyar gazdaság egyre jobban beágyazódik – ugyancsak megtorpant a foglalkoztatottság 1997 óta biztató növekedésének s a munkanélküliség csökkenésének a folyamata.

A világ 30 országát (lényegében egész Európát, Észak-Amerikát, Ázsiában Japánt és Koreát, Óceániában Ausztráliát és Új-Zélandot) átfogó térségekben az OECD adatai szerint a foglalkoztatottak száma lényegében nem változott; a növekedés mindössze 0,1 százalék volt 2002-ben (de 2001-ben is csupán 0,4 százalék).

Az Európai Unióban, ahol 2001-ben még 1,4 százalékkal nőtt a foglalkoztatottság, 2002-ben csupán 0,5 százalékkal; bár a gazdasági recesszió közepette a szerény növekedés is eredmény. Nőtt viszont a munkanélküliség, az előző évi 7,3 százalékról 7,6 százalékra. A munkanélküliség csupán három, egyébként magas (9–10 százalékos) munkanélküliséggel küszködő országban (Finnország, Görögország és Olaszország) csökkent kissé (*Employment Outlook*, 2003).

A szakértők véleménye szerint az 1990-es évektől tartó lassú foglalkoztatásnövekedés már a gazdaságok strukturális átalakulásához kapcsolódik, ezért – a remények szerint – tartós lesz. A szerény növekedési átlagok mögött azonban országonként igen jelentősek a különbségek, mind a mennyiséget, mind pedig a munkák minőségét illetően. Széles társadalmi rétegek munkaerőpiacra lépését sokféle tényező gátolja. A munkaerőpiacok számos országban erősen szegmentáltak. Jó esélyt kínálnak a keresett szakmákban, de csak alacsony jövedelmű, bizonytalan, könnyen elveszthető állásokat a munkaerőpiac perifériáján lévőeknek.

A nagy nemzetközi szervezetek évek óta egyre határozottabban állnak ki a periférián lévők felzárkóztatásáért, a „több és jobb munkát mindenkinek” jelszavával. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) valamennyi

*Európa:
lassúbb,
de növekvő
foglalkoztatás*

munkát végző ember számára a jogi és a szociális biztonság megteremtéséért indított világméretű akciót, ami a jól szervezett munka világán kívül rekedtek, a perifériára szorultak tömegeire kívánja kiterjeszteni a minden dolgozót megillető társadalmi védettséget (ILO, 2002).

Az Európai Unió – az OECD-ben megfogalmazott elveknek megfelelően – méltányos díjazású és minőségű munkaalkalmat kíván megteremteni nemcsak a nemzeti szabályok szerint munkanélkülinek minősülőeknek, hanem a munkaerőpiacon meg sem jelenő, onnan különböző okokból kiszorultakivonult valamennyi munkavállalási korú férfinak és nőnek. Az utóbbiak létszáma minden országban jóval nagyobb, mint a munkanélkülieké.

A nemzetközi szervezetek által kezdeményezett, várhatóan csak a következő években, évtizedekben kiteljesedő akciók lényegében a munka világát folyamatosan átalakító, visszafordíthatatlan változások felismerésén alapulnak. A foglalkoztatás feltételrendszere ma már más, mint akárcsak 50 évvel ezelőtt is volt. E változó helyzethez igazodva kell lehetővé tenni minden dolgozni kívánó ember számára a megélhetést nyújtó munkát, megakadályozva a társadalmak megosztását a védettséget élvezőket, a csak bizonytalan munkalehetőségekhez jutó „dolgozó szegények” s a még ilyen lehetőségekhez sem jutók táborára.

A vitathatatlanul helyes, egyértelműen követendő célok megvalósítása egyelőre minden országban lassú és bizonytalan, holott a gazdaság valamennyi szereplője érzékeli elkerülhetetlenségüket. A rögzült szabályok megváltoztatása s a hozzájuk tapadó érdekek újraegyeztetése azonban konfliktusokkal teli.

Magyarországon – ahol egyszerre nehezedik a gazdaságra az elemzők által rövid távúnak prognosztizált visszaesés, a világgazdaság felgyorsult strukturális átalakulásának sokféle hatása, valamint (mindezzel együtt) a rendszerváltás még elvégezetlen feladata a munkaerőpiac modernizálása terén – a 2002. év munkapiaci folyamataiban is tükröződik a tudatos változtatások bizonytalansága. A jó irányban megkezdett változásokat még gyakran keresztezik a korábbi és újabb politikai döntések munkapiaci következményei.

1. AZ EU-VAL KÖZÖS FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA FORMÁLÓDÁSA

Az EU a csatlakozási szerződést követően a közös foglalkoztatáspolitikai formálásába is bevonta Magyarországot. Első lépés a már 1999-től közösen készített foglalkoztatáspolitikai értékelés volt (EC, 1999). A közös dokumentumot 2001 novemberében írták alá a magyar kormány és az Európai Bizottság képviselői (*Joint Assessment of...*, 2001). A dokumentum összefoglalja a magyar foglalkoztatáspolitikai legfontosabb teendőit a tekintetben, hogy a hazai foglalkoztatás szintje mielőbb felzárkózzon az EU átlagához.

*A közös cél:
több és jobb
munkahelyet
mindenkinek!*

Együtt az EU-val

Az EU a dokumentumban vállaltak teljesülését – akárcsak többi tagállam esetében – rendszeresen értékeli.

2002-ben a magyar kormány és az EU illetékes bizottsága már folyamatosan együttműködött a hazai munkaerőpiac jobbítása érdekében. A foglalkoztatottság növelését segítő intézkedések sürgető voltát alátámasztja, hogy bár Magyarországon relatíve alacsony a munkanélküliség az EU átlagához képest (2002-ben 5,8 százalék volt a hazai munkanélküliségi ráta), de a legalacsonyabbak közé tartozik a foglalkoztatás szintje is (63,1 százalék) nemcsak az EU tagországai, hanem a csatlakozni kívánó országok között is. Minthogy a számításba vett, 15–64 éves népességből mint dolgozók és mint dolgozni kívánó, aktívan munkát keresők kevesen vannak jelen a munkaerőpiacon, a munkavállalási korban gazdaságilag inaktívak (a munkaerőpiactól távol maradók) aránya a legmagasabb, akiket a keresőknek kell eltartaniuk. A magyar gazdaságnak és társadalomnak már csak ezért is elsődleges érdeke a foglalkoztatás növelése, s e törekvéshez az EU igyekszik sokféle segítséget nyújtani.

Az áttekintésben elsősorban az – OECD-országokban és az Európai Unióban is alkalmazott – munkavállalási korú, 15–64 éves népességre vonatkozó adatokat használjuk, mert Magyarország munkaerőpiaci állapotának mutatószámait is már az ilyen korú népességre vonatkoztatva értelmezik és értékelik (1. táblázat). Ahol indokolt, kitérünk a nemzetközi standardoktól különböző hazai szabályok szerinti értelmezésekre is.

1. táblázat: A gazdasági aktivitás Magyarországon nemek szerint, 2002 (ezer fő)

	15–64 éves népesség*	Foglalkozta- tottak	Munkanél- küliek	Gazdaságilag aktívak	Gazdaságilag nem aktívak
Férfi	3350,7	2113,3	137,9	2251,2	1099,5
Nő	3512,0	1750,9	100,5	1850,5	1661,5
Együtt	6862,7	3863,3	238,4	4101,7	2761,0
Munkavállalási korúak**					
Férfi	3214,3	2099,2	137,9	2237,1	977,2
Nő	3145,6	1724,4	100,1	1824,5	1321,1
Együtt	6359,9	3823,6	238,0	4061,6	2298,3

* A KSH-nak az OECD-országokban azonos elvek és módszerek szerint végzett munkaerő-felmérése szerint.

** A hazai munkavállalási kor 2002-ben: férfiak 15–61 év, nők, 15–58 év.

A 2002 tavaszán hivatalba lépett koalíciós kormány programjában meghirdette a foglalkoztatás növelését. Az ezt szolgáló politikai döntésekből azonban 2002-ben még csak néhány született meg. A foglalkozási helyzetet a gazdasági folyamatokon kívül még a korábbi döntések alakították meghatározóan (például 2001–2002-ben a minimálbér emelése, a forint árfolyamának módosításai stb.).

Kétségtelen, hogy a munkaerőpiac javulásának a világgazdaság tartós recessziója sem kedvezett. A világgazdaságba már beágyazódott magyar gazdaságot 2002-ben a korábbinál erősebben érintették a világgazdaság negatív folyamatai a foglalkoztatási lehetőségek ebből következő beszűkülése.¹ A feladatok sorából – amelyeket Magyarország az EU-csatlakozásig vállalt – egyelőre csak a kezdeti lépések egy részét sikerült megtenni.

Az EU a nehézzé vált világgazdasági körülmények között sem adta fel az európai foglalkoztatás növelésének céljait. Változatlanul érvényesek a 2005-re kitűzött, középtávú célok: az európai foglalkoztatási szint 67 százalékra növelése, ezen belül a nők 57, az 50 éven felülieké pedig 50 százalékra. Természetesen változatlan a 2010-re kitűzött cél: a munkavállalási korú népesség 70, a nők 60, az idősebbek 50 százalékos foglalkoztatási szintje. A célok elérése úgyszólván valamennyi tagországtól új erőfeszítéseket kíván; még inkább a taggá váló, volt szocialista országoktól, köztük Magyarországtól, ahol a foglalkoztatás növeléséhez átfogó és mélyreható változások szükségesek. Ma már ugyanis jelentős gazdasági fellendülés is csak akkor teremthet munkahelyeket, ha a foglalkoztatáspolitikai létrehozza ennek új feltételrendszerét. A foglalkoztatás növekedése nélküli gazdasági növekedés (*jobless growth*) még siker esetén sem a vágyott jövő.

2. A MAGYAR MUNKAERŐPIAC FŐBB JELLEMZŐI 2002-BEN

2002-ben a hazai munkaerőpiac legfontosabb jellemzője a stagnálás; a számos részletmódosulás ellenére a fő tendenciák változatlansága. A KSH adataiban a számszerűen legfeljebb 1–2 tizedszázalékos elmozdulások továbbra is a foglalkoztatottság alacsony – és 2002-ben sem emelkedő – szintjét tükrözik. Megállt viszont a munkanélküliség évek óta folyamatos csökkenése, sőt az év második felében emelkedett is, 0,1 százalékponttal növelve a 2001-ben számított munkanélküliségi rátát. Változatlanul magas a munkaerőpiactól különböző okok miatt távolmaradók aránya.

Az ország eltérő fejlettségű térségeiben sincs jele a régiók, helyi munkaerőpiacok, településtípusok foglalkoztatási helyzetében kialakult különbségek csökkenésének. Ellenkezőleg: a hét (tervezési-statisztikai) régió szintjén többé-kevésbé kiegyenlített foglalkoztatási-munkanélküliségi ráták mögött a megyék, a kistérségek és a települések között jelentős és növekvő különbségek húzódnak meg a foglalkoztatottság és munkanélküliség mutatóiban.

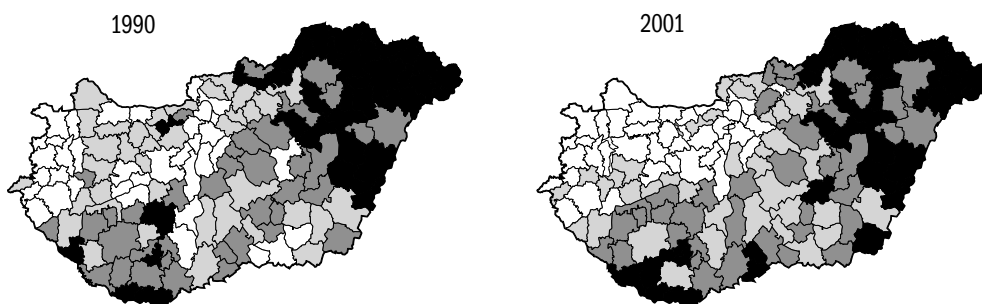
A kistérségek foglalkoztatási adatai a területi polarizáció növekedésére is utalnak. Az 1. ábra a statisztikai kistérségek eloszlását mutatja a relatív foglalkoztatási arány szerint 1990-ben és 2001-ben. Látható, hogy a rendszerváltást követő években nem csupán a különbségek terjedelme növekedett jelentősen, de emelkedett az eloszlás alsó és felső végéhez közeli tartományban lévő nagyon magas, illetve nagyon alacsony foglalkoztatási aránnyal rendelkező kistérségek száma is (Fazekas, 2003).

Maradt
a lépéshátrány

Leszakadó
kistérségek

¹ Ilyenkor lenne egyébként igazán szükség a politika beavatkozására, például a foglalkoztatást terhelő adók csökkentésére, az alkalmazás rugalmasabb feltételeire, az önállóvá válás elősegítésére stb.

1. ábra: A foglalkoztatási arány szerint kvartilisekbe sorolt kistérségek földrajzi eloszlása Magyarországon, 1990, 2001

Jelmagyarázat: A fehértől a feketéig alkalmazott árnyalatok a legmagasabb foglalkoztatási szinttől a legalacsonyabbakig terjedő különbségeket mutatják.

Forrás: KSH Népszámlálás 1990, 2001.

A piacgazdaságokban ismert kiegyenlítő mechanizmusok (bérkülönbségek, migráció, ingázás stb.) sajátos okok miatt korlátozottan vagy alig működnek. A hazai vállalatok, hasonlóan a külföldi vállalatokhoz, a képzett munkaerővel és viszonylag fejlett üzleti infrastruktúrával jellemezhető urbanizált térségekbe koncentrálódnak; a munkahely-teremtő pályázatok nyertesei 2002-ben is zömmel innen kerültek ki.

A munkát terhelő adók, a bérekre rakódó, a munkáltatók és a munkavállalók által befizetendő közterhek – amelyek eddig is a legmagasabbak közé tartoztak Európában – 2002-ben sem csökkentek. A kormányzat adócsökkentései – amelyek más szempontból előnyösek a vállalkozásoknak és az állampolgároknak – a foglalkoztatás magas költségeit nem enyhítették, s így ezek az intézkedések nem is ösztönzik a foglalkoztatást.

A sokféle körülmény együttes hatása következtében alacsony maradt a népesség gazdasági aktivitása, azaz részvétele vagy részvételi szándéka a gazdaság működésében.

Adatszerűen: mint az 1. táblázat mutatja. 2002-ben az ország rendelkezésre álló munkaerőforrás, a nemzetközi összehasonlításokhoz használt életkorú, 15–64 éves, csaknem 7 milliós (6,86 millió) népességből 2002-ben 4,1 millió (60 százalék) állt a gazdaság rendelkezésére, meghatározó többségük (94 százalék) mint foglalkoztatott és 6 százalék mint aktívan munkát kereső; további csaknem 2,8 millió férfi és nő (40 százalék) azonban nem volt jelen a munkaerőpiacon. Ők nem vettek részt (nem tudtak részt venni) a nemzeti jövedelem növelésében, saját megélhetésük jobbításában.

Ha a legtöbb európai országgétól eltérő hazai munkavállalási kort tekintjük viszonyítási alapnak (a férfiak esetében 15–61 év, a nők esetében pedig a 15–58 év közöttieket), akkor sem sokkal jobb az arányok: a meg-

*A potenciális
munkaerőforrás
kihasználatlansága*

felelő korú népesség 64 százaléka volt gazdaságilag aktív, és 36 százaléka gazdaságilag inaktív.²

A munkaerőpiac 2001-hez képest változatlan helyzetét akár eredménynek is tekinthetjük a magyar gazdaság teljesítményét is erősen korlátozó világ-gazdasági recesszió közepette. Más oldalról viszont jól érzékelhetően most már hosszabb távú trendről van szó: a politikai, gazdasági, társadalmi átalakulás több mint tíz éve során több tényező – például a gazdaság ágazati szerkezete, a gazdasági szervezetek méretstruktúrája, a munkaerő drágulása, s velük a foglalkoztatási igények – megváltozása ellenére a munkaerőpiac, a foglalkoztatási feltételek szabályozásában alig történt érdemi változás.

Kétségtelen, hogy a rendszerváltás kezdetétől a foglalkoztatáspolitikai gyakran kényszerült váratlan körülményekre válaszolni: a gazdaság hirtelen összeomlása, a munkanélküliség tömeges megjelenése, a privatizáció nem várt és nem kívánt jelenségei, a növekvő infláció közepette stb. az éppen adott helyzet kezelésére kellett összpontosítania. Miközben kezdtek ki rajzolódni a gazdaság szerkezeti változásai, a lassan konszolidálódó gazdaságban a foglalkoztatáspolitikai lépéshátrányba került. Már kevés figyelem fordult arra, hogy a népesség gazdasági aktivitásának-inaktivitásának új jellemzői – az 1997-ig évről évre csökkenő s az 1998-tól kezdődően lényegében stagnáló foglalkoztatottság (1999 kivételével minden évben a statisztikai hibahatáron belül maradt) – új megoldásokat kívánnának. Csökkent a munkanélküliek száma, viszont egyre duzzadt a különböző okok miatt nem keresőké, a gazdaságilag inaktívaké. Az alacsony szintű foglalkoztatottság, viszonylag alacsony munkanélküliség, magas arányú inaktivitás a magyar munkaerőpiac tartósult jellemzője (2. táblázat).

2. táblázat: A foglalkoztatottak, munkanélküliek, és a gazdaságilag inaktívak aránya a 15–64 éves népességben, 1992–2002 (százalék)

Év	Foglalkoztatott			Munkanélküli			Inaktív		
	össze- sen	férfiak	nők	össze- sen	férfiak	nők	össze- sen	férfiak	nők
1992	58,3	64,6	52,3	6,4	7,8	5,0	35,3	27,6	42,7
1993	54,8	60,6	49,3	7,5	9,3	5,6	37,7	30,1	45,1
1994	53,9	60,3	47,8	6,5	8,1	4,9	39,6	31,6	47,3
1995	52,9	60,2	45,9	6,0	7,7	4,4	41,1	32,1	49,7
1996	52,7	60,2	45,5	5,8	7,2	4,4	41,5	32,6	50,1
1997	52,8	60,3	45,5	5,0	6,3	3,8	42,2	33,4	50,7
1998	53,9	60,6	47,3	4,5	5,7	3,5	41,6	33,7	49,2
1999	55,7	62,6	49,0	4,2	5,2	3,3	40,1	32,2	47,7
2000	56,4	63,3	49,7	3,8	4,7	3,0	39,8	32,0	47,3
2001*	56,3	63,1	49,8	3,4	4,4	2,6	40,3	32,5	47,6
2002*	56,3	63,1	49,8	3,5	4,1	2,9	40,2	32,8	47,3

*A 2001. évi népszámlálás népességszáma alapján.

Forrás: *Munkaerő-felmérések*.

2 Az adatok itt és a következőkben – ha másként nem jelezzük – a KSH 2002. évi munkaerő-felméréséből származnak. Mint köztudott, a KSH 1992 óta vesz részt az OECD-hez tartozó 30 ország egységes elvek és módszerek szerint végzett s ezért a nemzetközi összehasonlításra alkalmas, egyéni megkérdezésen alapuló felmérésében.

A tartóssá vált arányokat csak a gazdaság megváltozott igényeihez alkalmazkodó (például a rugalmas foglalkoztatási formák felé nyitó) foglalkoztatáspolitikai képes módosítani. Addig azonban a gazdaság újfajta foglalkoztatási igényeire érzéketlen szabályok mellett természetesnek kell tekintenünk, hogy az ország rendelkezésére álló (potenciális) munkaerő gazdasági aktivitása (azaz munkapiaci részvétele) kifejezetten alacsony – ha a gazdaság az adott feltételekkel nem kíván több embert foglalkoztatni, akkor nem érdemes munkát sem keresni.

Ma Magyarországon a népesség munkaerőpiaci részvétele mintegy 10 százalékponttal alacsonyabb, mint a rendelkezésre álló legutóbbi adatok szerint az OECD-országok átlagában (69,8 százalék); ezen belül az EU-ban (69,2 százalék) 2001-ben volt. (Az OECD országok között az Egyesült Államokban a népesség 76,8 százaléka, az EU-hoz csatlakozni kívánó országokban 66,7 százaléka volt aktív.)

3. A MUNKAERŐPIAC RÉSZTVEVŐI

Köztudott, hogy az aktivitás mértékét befolyásolja a nyugdíjkorhatár. Európában a második világháború után általánossá és kötelezővé tett nyugdíjbiztosítások az országok saját törvényei szerint valamivel magasabb vagy alacsonyabb életkorig tartják az embereket a munkaerőpiacon, s különbség lehet a férfiak és a nők teljes nyugdíjra jogosító életkora szerint is. Magyarországon joggal hivatkozunk arra, hogy a férfiak három, a nők pedig a hat évvel korábban kerülhetnek nyugdíjba, mint kortársaik számos más országban. Ez az alacsony munkaerőpiaci aktivitást azonban csak részben magyarázza: a többi volt szocialista országban ugyanis általában hasonló nyugdíjkorhatár mellett is több férfi és nő dolgozik és kíván dolgozni, mint Magyarországon.³

Egyelőre az úgynevezett legjobb korúak, a 25–54 évesek vannak jelen meghatározó arányban a munkaerőpiacon, mégpedig a megfelelő korú férfiak 84,3, a nők 70 százaléka, együttesen a korosztályok 77 százaléka.

Ez a magyar – és az európai – munkaerőpiac egyik fontos jellemzője. (A hazai arány azonban nemzetközi összehasonlításban egyáltalán nem minősül magasnak. Az OECD-országokban a férfiak 92,6, a nők 68 százaléka, az EU átlagában a férfiak 91, a nők 71,6 százaléka volt gazdaságilag aktív.)

Más oldalról: a 25 évesnél fiatalabbak s az 55 évesnél idősebbek jóval kisebb arányban szereplő a munkaerőpiacnak (ebben hasonlít a helyzetünk Európához). A fiatalok két, jelentősen eltérő helyzetű korcsoportja közül Magyarországon a 15–19 évesek zöme még tanul. 2002-ben csaknem 80 százalékuk még iskolába járt (a 15 évesek 96, a 16 évesek 89, a 17 évesek 87, a 18 évesek 70, a 19 évesek 52 százaléka).

A tanuló fiatalok magas aránya – amellyel az élenjáró országok közé tartozunk Európában is – egyúttal azt jelenti, hogy mind kevesebb fiatal je-

*Akikre
a gazdaság számíthat:
... a 25–54 évesek*

3 A fenntartható nyugdíjrendszerek Európa-szerte felmerült problémáját az átlagos életkilátások öröndetes növekedése ellenére nem a nyugdíjkorhatár további növelésével kívánják megoldani, hanem különféle ösztönzők segítségével az idősebb korosztályok munkában tartásával. A nőknek a férfiakénál is jobb várható életkilátásai pedig a nyugdíjrendszerek nézőpontjából is a nők foglalkoztatottá válásának további növekedését sürgetik. A helyzet számos különbsége ellenére mind az idősek, mind a nők esetében a foglalkoztatottság a kívánatos megoldás.

... és ahol új esélyek
kellenek: a fiatalok...

lenik meg alacsony iskolai végzettséggel a munkaerőpiacon. A nem tanulók közül mintegy 30 ezren dolgoztak, csaknem 12 ezren azonban aktívan munkát kerestek, és további közel tízezer fiatal várt (passzív munkanélküliként) valamilyen munkalehetőségre.

A 20–24 évesek korcsoportjában már egészen mások az arányok. Mindössze 22 százalékuk tanult tovább, csaknem 50 százalékuk dolgozott, 6 százalékuk keresett munkát, a többiek nem voltak jelen a munkaerőpiacon. Közöttük 15 ezren (ebből 10 ezren férfiak) úgynevezett passzív munkanélküliként remélték, hogy valahol akad munka számukra.

Az összes kereső 10 százaléka, a munkanélküliek csaknem negyede, a passzív munkanélküliek több mint ötöde tartozik a fiatalok e két korcsoportjába. A munkát keresők és a munkára várók – együttesen több mint 80 ezer fiatal – többsége számára segítséget jelentene a munkatapasztalatot nyújtó, gyakornoki s más (pl. részmunkaidős) alkalmazási formák meghonosítása, pontosabban az ilyenek létesítését ösztönző munkajogi és adózási szabályok megalkotása; valamint indokolt esetekben a tanulók kettős – tanuló és foglalkoztatott – státusának munkajogi rendezése.

Megjegyezzük: széles körű nemzetközi gyakorlat, hogy a diákok a tanulás mellett dolgoznak, s így fedezik tanulásuk-megélhetésük költségeit. A részmunkaidőben foglalkoztatottak jelentős része diák. Magyarországon – noha évente 150–200 ezren dolgoznak közülük többé-kevésbé rendszeresen – a diákmunka nem, vagy csak elvétve jelenik meg a foglalkoztatási adatokban. Ráadásul a munkajogi szabályozás rontotta is a diákmunka feltételeit. A Munka Törvénykönyve egyik közelmúltbeli módosításakor több, a felnőttek alkalmazásához megkövetelt előírást terjesztett ki a diák-szövetkezetekre, például a szabadságidő kiadását, a munka befejezésekor az azonnali elszámolás kötelezettségét stb. Jó részüket az iskolaszövetkezetek – a helyzetből adódóan – nem tudják teljesíteni, de nincs is értelmük (*A magyarországi felsőoktatási hallgatók munkavállalói ...*, 2002).

A 15–24 évesek aktivitási rátájánál (33 százalék) még szerényebb az 55–64 éveseké, akiknek csak 26 százaléka volt aktív 2002-ben, holott a korcsoportból a hazai munkavállalási kor elvileg a nők három, a férfiak hat korosztályát tartja még a munkaerőpiacon. Ennek ellenére a hazai munkavállalási korú 55–59 éveseknek is csupán 41 százaléka volt aktív; a férfiak 55, a nők 29 százaléka.

A nagy többség tehát még a nyugdíjkorhatárt megelőzően elhagyta a munkaerőpiacot (sokan persze már jóval korábban inaktívvá váltak). Az életkor, az egészségi állapot, a korábban végzett munka és sokféle egyéni, családi ok miatt sokan szívesen vesznek, ha már nem kell dolgozniuk, mások viszont szívesen folytatnák az aktív, munkás életet – vagy azért, mert sze-

... az idősebbek...

retik munkájukat, vagy mert rá is szorulnak a munkajövedelemre.⁴ Mint a korábbiakban szó volt róla: Európában elsősorban arra törekszenek, hogy legalább részmunkaidőben munkahelyen tartsák az idősebbeket.⁵

A nők úgyszólván minden korosztályában szükség lenne a gazdasági aktivitás növelésére. A 15–64 éves népességben a nők vannak valamivel többen (51 százalék). A hazai munkavállalási korúak között az alacsonyabb női nyugdíjkorhatár következtében 0,5 százalékkal több a férfi. Mindkét körben a férfiak jóval nagyobb arányban voltak jelen a munkaerőpiacon, mint a nők (15–64 évesek: férfiak 67,2, nők 52,7 százalék; hazai munkavállalási korúak: férfiak 69,6, nők 58 százalék). A nőknek a férfiakénál jelentősen kisebb munkaerőpiaci jelenlétét számos körülmény magyarázza: a hagyományos férfi-női szerepfelfogás erősödésétől (a férfi tartsa el a családot – a nő nevelje a gyerekeket, ápolja az otthont, vezesse a háztartást) a képzettséget nem igénylő női munkahelyek tömeges megszűnéséig.

A KSH visszatérően vizsgálja a nők munkavállalási szándékait. Az 1986-ban, 1995-ben, majd 1999-ben a 15–49 éves nők körében végzett vizsgálat⁶ szerint akárcsak 1995 óta is az érintett korosztályokhoz tartozó nők körében jelentősen csökkent a kereső munka vállalásához fűződő korábbi pozitív vélemény. A munkaerőpiachoz kötődő (foglalkoztatott és munkanélküli) nők nagy többsége (73, illetve 70 százaléka), különösen a szellemi foglalkozásúak (79 százalék) fontosnak tartja, hogy a nőknek legyen kereső foglalkozása; az inaktívak – főleg a gyermekgondozás miatt a munkaerőpiactól távollevők – 40 százaléka szerint a nők csak a háztartással és a gyermekneveléssel foglalkozzanak. Sőt, a kisgyermekes anyák többsége – akik körében a Népeségtudományi Kutatóintézet 1974 óta többször is végzett felmérést – az elmúlt évtizedekben is határozottan elutasította a nők munkavállalását; a munkánál, hivatásnál fontosabbnak tartva a családot, a magánéletet. A 2000. évi felmérés szerint nemcsak tradicionális családmódeli igénye erősödött fel körükben, hanem ezzel együtt a háziasszony szerep elismertsége is. 1991-óta egy évtized alatt megkétszereződött annak a véleménynek az értéke, hogy „háziasszonynak lenni ugyanolyan kielégítő lehet, mint kereső tevékenységet folytatni”. 2000-ben viszont kevesebben gondolták, hogy sokkal jobban megbecsülik azt a nőt, aki dolgozik (Pongráczné, 2002).

A zömében alacsony iskolai végzettségű, képzetlen nők sokaságának a gazdaság ma már egyre kevésbé kínál hagyományos munkahelyet. Bár a gazdaság számos ágában vannak még ilyen tevékenységek (a mezőgazdaság egyszerű fizikai munkaköreiben, az ipar tömegtermelő ágazataiban és a szolgáltatások számos területén), valójában a képzettebb nők sikeresek a munkaerőpiacon. (Ezt a későbbiekben részletesebben is bemutatjuk.)

A munkaerőpiactól távolmaradó nők zöme azonban csak egyszerű munkát tudna végezni. Ilyen bőven akadna más háztartásokban – a gyerekekre,

... és a nők

4 A Népeségtudományi Kutató Intézet a középkorú vagy annál idősebb, de még nem nyugdíjas népesség körében végzett vizsgálata szerint bár a legtöbben korábban mennének nyugdíjba, minél inkább közelít valaki a nyugdíjazáshoz, annál inkább számol a majdani munkavállalás lehetőségével. Az 55 évesnél idősebbek egyharmada kifejezetten tervezi is azt; az érettségizettek, főként pedig a diplomások több mint a fele bizakodik abban, hogy nyugdíjasként is dolgozhat (Dobossy–S. Molnár – Virág, 2002).

5 A sokféle kezdeményezés között figyelemre méltó az Ausztriában alkalmazott módszer: az idősebbek fokozatosan csökkenő munkaidőben, de jövedelmük számottevő csökkenése nélkül dolgozhatnak tovább – a társadalombiztosítási járulékok egy részét a költségvetés fedezi. A program rendkívül egyszerű az idősebbek körében. 2002 végére már több mint 20 ezren választották a tovább dolgozást részmunkaidőben (OFA, 2003).

6 A két utóbbit Frey Mária vezette.

idősekre betegekre felügyelve –, alkalmanként a családi gazdaságokban, a kisvállalkozások, a kis boltok kisegítőiként. Az ilyen tevékenységek „foglalkozássá” válásának Európa-szerte keresik a feltételeit.

Összegezve: a munkaerőpiacunk néhány fontos jellemzője sok tekintetben hasonlít az Európai Unióéhoz, bár eredményeink gyengébbek, gyengéink pedig esetenként erőteljesebbek az európai országokénál. A gazdasági fejlettség különbségein túli közös gondok gyökere a munkavégzés, az alkalmazás megmerevedett európai szabályozása. A dolgozókat védeni hivatott, egykor vívmányként elért szabályok egy része mára a foglalkoztatás növelésének akadályává vált: a régi módon nem lehet több és jobb munkahelyet teremteni a munkaerőpiacról kiszorult vagy oda bekerülni képtelen, a „legjobb munkavállalási koron” innen és túllevők számára.

A továbbiakban a népesség három nagy csoportja, a foglalkoztatottak, a munkanélküliek és a gazdaságilag inaktívak helyzetében 2002-ben megfigyelt változásokat s e változásoknak a hosszabb időszak alatt kialakult trendekre gyakorolt hatását tekintjük át.

4. A NÉPESSÉG MUNKAERŐPIACI AKTIVITÁSA

4.1. A foglalkoztatottak

2002-ben – az előzőekben tárgyaltakon kívül – alapvetően a magyar munkaerőpiac most már tartósnak tekinthető trendjei folytatódtak.

A foglalkoztatottság szintje – mint arról szó volt – nem változott, a 6,86 milliós 15–64 éves népességből 3,86 millió főnek volt kereső foglalkozása, 2,11 millió férfinak és 1,75 millió nőnek. A hazai munkavállalási korú 6,36 milliós népességből 3,82 millió fő volt kereső, 2,1 millió férfi és 1,7 millió nő. (Azaz a hazai munkavállalási korúak voltak lényegében a foglalkoztatottak; ennél idősebb korban már csak 14 ezer férfi és 26 ezer nő dolgozott (illetve adott számot a másoknak pénzért végzett munkáról). A keresők között 2002-ben is szerepeltek azok a munkanélküliek, akiket a társadalmi szolidaritás segített rövidebb-hosszabb időre úgynevezett támogatott foglalkozáshoz (közmunka, közhasznú munka, bértámogatás stb.) A munkáltatók és a munkavállalók rendszeres befizetéseiből – éves átlagban – mintegy 60 ezer munkanélküli jutott – legalább alkalmilag – munkához és keresethez.

A 2001-hez képest nem változott foglalkoztatási szint mögött azonban jelentős gazdasági változások zajlottak. Az év során a gazdaságban több tízezer munkahely szűnt meg. Az egész régiókat (ezúttal éppen a legfejlettebb közép- és nyugat-dunántúli régiót is, ahova a kilencvenes években a legtöbb külföldi tőke érkezett) és ágazatokat (bőr-, fa-, élelmiszeripar) megrázó vállalati megszűnések, a Magyarországról más országokba települések, a drasztikus létszámcsökkenések a feldolgozóiparban stb. széles körben kényszerí-

tették elbocsátásokra az érintett cégek beszállítóit is. A nemzetközi kereslet visszaesése miatti elbocsátásokon túl a modernizálódás, a versenyképesség növelésének kényszere a szolgáltatások számos ágában is a létszám leépítésével járt (posta, vasút, Matáv, honvédség stb.).

Egyidejűleg azonban – részben a még folytatódó külfölditőke-beáramlások, a beruházásokat, munkahelyteremtéseket segítő Széchenyi-terv, a belső befektetések és a kivonuló külföldi cégek helyébe érkezők – lényegében pótolták az elveszett munkahelyeket.

A már foglalkoztatottak átcsoportosulása zajlott az ágazatok között is. Az államigazgatásban a közalkalmazotti és a köztisztviselői bérek kormányzati döntésű növelése a versenyszférából a közszférába vonzott több ezer dolgozót (a versenyszféra létszáma 1,7 százalékkal csökkent, a költségvetése 1,5 százalékkal nőtt).

A vállalati (szervezeti) szinten lezajlott változások azonban lényegében nem módosították az ágazatok, és különösen nem a három szektor (mezőgazdaság, ipar-építőipar, szolgáltatások) egyébként lassan, de folyamatosan átalakuló szerkezetét. (Fontos megállapításra jutott e tekintetben Körösi Gábor és Surányi Éva, akik 1992 és 2000 között elemezték a vállalati szintű munkahelyrombolások és -teremtések hatását az ágazati struktúrára – kimutatva, hogy a nagyarányú cserélődés csak csekély elmozdulást okozott az ágazatok foglalkoztatásában (Körösi – Surányi, 2002).

A gazdaság három szektorában 2002-ben is a hosszú távú trendek érvényesültek: a tizedszázalékos elmozdulás ellenére a gazdaság szerkezetét változatlanul a fokozatosan zsugorodó mezőgazdaság, tartósan a keresők mintegy harmadát foglalkoztató ipar és a lassan növekvő súlyú szolgáltatások jellemzik (3. táblázat).

A gazdaság állapotára utaló fontos fejlődési trend a szellemi és a fizikai munkák fokozatos arányváltozása. Az összehasonlításra ugyan csak 1994-hez képest nyílik mód (a több évtizedes változás – mint az előbbieken tárgyalt szektorok esetében – nyilván sokkal markánsabb lenne), így is érzékelhető a fizikai és a szellemi tevékenységek súlyának módosulása. Külön figyelmet érdemel a szellemi munkakörökben a nők térhódítása: a felső- és középfokú végzettséget igénylő munkakörök többségét nők töltik be. Ugyanakkor a fizikai munkakörök alig több, mint harmadát töltik be a nők (4. táblázat).

Kevésbé örömdetes tendencia – mert a foglalkoztatási feltételek merevségét tükrözi – az, hogy a keresők most már 86 százaléka dolgozott alkalmazottként, miközben egy százalék alá esett a szövetkezeti tagok aránya, csökkent a társas vállalkozások tagjaként, valamint a segítő családtagként dolgozóké. Az egyéni vállalkozók aránya évek óta stagnál.

3. táblázat: A gazdasági szektorokban foglalkoztatottak, 1900–2001 (ezer fő)

Január 1.	Mező- és erdő gazdaság		Ipar- építőipar		Szolgáltatás		Foglalkoz- tatottak összesen
	ezer fő	százalék	ezer fő	százalék	ezer fő	százalék	
1900*	1734,6	61,1	422,5	15,0	684,2	23,9	2841,3
1910*	1684,7	59,7	558,1	18,3	810,1	26,5	3053,0
1920*	2127,2	59,7	562,9	15,8	875,3	24,5	3565,4
1930	2030,2	54,3	754,5	20,2	952,8	25,5	3737,5
1941	2165,1	51,5	919,3	21,8	1118,7	26,7	4201,9
1949	2197,5	53,8	884,0	21,6	1003,4	24,6	4084,9
1960	1830,0	38,5	1617,7	34,0	1311,9	27,5	4759,6
1970	1246,0	23,2	2379,2	44,3	1747,5	32,5	5372,7
1980	1109,0	19,3	2386,1	41,6	2238,5	39,1	5733,6
1990	955,0	17,5	1976,8	36,1	2540,1	46,4	5471,9
2001	205,3	5,6	1225,4	33,1	2266,3	61,3	3696,9
<i>Éves átlag**</i>							
1992	460,1	11,3	1431,0	35,0	2191,6	53,7	4082,7
1993	349,4	9,1	1292,2	33,8	2185,7	57,1	3827,3
1994	327,6	8,7	1237,3	33,0	2186,6	58,3	3751,5
1995	295,1	8,0	1198,1	32,6	2185,6	59,4	3678,8
1996	302,4	8,3	1190,1	32,6	2155,6	59,1	3648,1
1997	287,8	7,9	1207,9	33,1	2150,6	59,0	3646,3
1998	278,8	7,5	1264,3	34,2	2154,6	58,3	3697,7
1999	270,4	7,1	1296,1	34,0	2245,0	58,9	3811,5
2000	251,7	6,5	1298,4	33,8	2299,0	59,7	3849,1
2001	239,4	6,2	1321,0	34,2	2299,1	59,6	3859,5
2002	240,9	6,2	1319,9	34,1	2309,8	59,7	3870,6

* Az ország mai területe szerinti adatok.

** 2002-ig a 2001. évi népszámlálást megelőzően ismert létszám-adatok.

Forrás: 1900–2001: *Népszámlálások*. Éves átlag: *Munkaerő-felmérések*.

A jogilag és szociálisan legjobban védett alkalmazotti státusz azonban – a Magyarországon különösen magas adó- és járuléktérhek miatt – a legdrágább alkalmazási forma a munkáltatók számára, s a foglalkoztatás költségeit még tetézik a gazdasági okokból történő esetleges elbocsátás költségei. A foglalkoztatás költségeinek növekedése – mint ez jól látható volt a minimálbérek 2001-ben és 2002-ben történt emelkedésekor – bár csak kevés helyen vezetett elbocsátáshoz, de a létszámnövelési szándékokat visszavetette. Ez különösen azokat a rétegeket sújtja, amelyeknek leginkább a minimálbér közeli munkahelyeken lenne esélye az elhelyezkedésre (munkatapasztalat nélküli fiatalok, a háztartásból ismét munkába állni kívánó, szakképzetlen nők, a romák, a munkájukat régen elvesztettek stb.) Holott a munkát kereső 2–300 ezer férfin és nőn kívül a most inaktívnak minősülők közül is igen sokan szeretnének elhelyezkedni: 2001-ben 396, 2002-ben 438 ezer

inaktív szeretett volna rendszeres, fizetett, legálisan végezhető munkát; a munkanélküliekkel együttesen 7–800 ezer ember.

4. táblázat: A foglalkoztatottak száma foglalkozási főcsoportok szerint, 1994, 2001, 2002

Foglalkoztatási főcsoportok	1994			2001			2002		
	Összesen		Nők aránya, százalék	Összesen		Nők aránya, százalék	Összesen		Nők aránya, százalék
	ezer fő	százalék		ezer fő	százalék		ezer fő	százalék	
1. Törvényhozók, igazgatási, érdekképviselői, gazdasági vezetők	240,8	6,4	36,8	260,2	6,7	34,4	261,7	6,8	34,5
2. Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások	383,3	10,2	56,7	450,8	11,7	57,3	454,5	11,7	57,2
3. Egyéb felső- és középfokú képzettséget igénylő foglalkozások	448,6	12,0	64,5	514,1	13,3	64,5	544,7	14,1	65,2
4. Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) foglalkozások	318,9	8,5	91,2	257,4	6,7	92,6	246,8	6,4	92,3
Szellemi összesen	1391,6	37,1	63,7	1482,5	38,4	61,9	1507,7	39,0	62,0
5. Szolgáltatási jellegű foglalkozások	517,0	13,8	56,8	600,5	15,6	54,7	600,6	15,5	55,7
6. Mezőgazdasági és erdőgazdasági foglalkozások	132,4	3,5	31,3	133,0	3,4	28,3	134,8	3,5	29,3
7. Ipari és építőipari foglalkozások	852,3	22,7	21,3	838,3	21,7	18,0	820,7	21,2	16,8
8. Gépkelölők, összeszerelők, járművezetők	390,1	10,4	21,1	460,9	11,9	28,7	480,8	12,4	29,4
9. Szakképzettséget nem igénylő egyszerű foglalkozások	359,9	9,6	57,1	287,7	7,5	54,4	284,8	7,3	57,1
Fizikai összesen	2251,7	60,0	35,7	2320,4	60,1	34,7	2321,7	59,9	35,2
10. Fegyveres erők, fegyveres testületek foglalkozásai	108,2	2,9	5,6	56,6	1,5	3,5	41,2	1,1	2,7
Nemzetgazdaság összesen	3751,5	100,0	45,2	3859,5	100,0	44,8	3870,6	100,0	45,2

Forrás: *Munkaerő-felmérések.*

Bár a legtöbb európai országban ugyancsak nehéz megváltoztatni az alkalmazás szabályrendszerét, a gazdaság igényei s az érintett társadalmi rétegek foglalkoztathatóságának kompromisszumaként létrejöttek és terjednek az úgynevezett rugalmas, nem hagyományos foglalkoztatási formák, mint a részmunkaidő, a határozott időre szóló alkalmazás stb. Magyarországon 2002-ben két fontos lépés is történt ebbe az irányba: az *alkalmi munkavállalói könyvvél* foglalkoztatottak közterheinek jelentős mérséklése és a távmunka feltételeinek létrehozása.

Fontos előrelépések

Az alkalmi munkavállalói könyvet – mint ismert – 1997-ben vezették be, azért hogy a leginkább kilátástalan helyzetben lévő, a munkanélküli-segélyt, majd azt követően a további két évig kapható jövedelempótló támogatást is kimerítő regisztrált munkanélküliek rövid idejű, alkalmi munkavállalás esetén továbbra is hozzájussanak a társadalmi juttatásokhoz. A munkáltatóknak a mindenkori minimálbérhez igazodó közterheket kellett leróniuk. Az alkalmi munkavállalói könyvet azonban az érintettek töredéke vette csak igénybe, feltehetően a munkáltatók által magasnak ítélt közteher-visselési kötelezettsége miatt. (Az elhelyezkedésre képtelen munkanélküliek – a munkajövedelem reményében – a kívánt munkákat a biztosítások várható szerény haszna nélkül is elvégezték.) A tapasztalatok alapján a munkaügyi kormányzat folyamatosan, de mindig túlságosan óvatosan könnyítette a munkáltatók terheit; a határozott könnyítésre csak 2002-ben került sor. Az első eredmények – ha nem is áttörők – biztatók. Érzékelhetően ez a járható út, ami mind a munkáltatóknak, mind a rászoruló munkavállalóknak a legális és a szociális jogokat biztosító munkavégzés lehetőségét nyújtja.

A távmunka feltételeinek létrehozására is történtek már korábban kísérletek. 2002-ben az anyagi és egyéb feltételeiben is megalapozottabb program 2003-tól elsősorban a fogyatékkal élők, a megváltozott munkaképességűek, a romák, a 45 éven felüliek, a gyermeküket egyedül nevelők, a hátrányos helyzetű térségekben élők, valamint más, a munkaerőpiacon másoknál rosszabb esélyű emberek közül legalább ezernek kíván munkalehetőséget nyújtani. A kezdeményezések, a foglalkoztatottság alacsony szintjéhez képest, szerények. Megjelenésük azonban jelzi: a foglalkoztatáspolitikai jól érzelmi tennivalóit, amelyeket azonban hatékonyan csak az egész kormányzat összehangolt tevékenységével lehet előbbre vinni.

4.2. A munkanélküliek

a) Nemzetközi meghatározások szerint

2002-ben, mint erről szó volt, Magyarországon is megtört a munkanélküliség több éve tartó csökkenése. A munkaerő-felmérés meghatározása szerint számított munkanélküliek létszáma a 2001. évi 233 ezerről 238 ezerre emelkedett. (A munkaerő-felmérés fogalmi rendszerében az minősül munkanélkülinek, akinek nincs állása, de dolgozni akar, s ezért aktívan keresi a jövedelmet nyújtó munkalehetőséget, s ha ilyet talál, a munkát 30 napon belül meg is tudja kezdeni.) E meghatározás, adott életkori határokon belül munkanélkülinek – munkával nem rendelkezőnek – fogadja el a diákokat és a nyugdíjasokat is, ha tevékenyen munkát keresnek.

2002-ben nőtt a munkaerőpiacról visszahúzódó, úgynevezett passzív munkanélküliek száma is, az előző évi 109 ezer főről 118 ezerre. Passzív munkanélkülinek azokat tekintik, akik szeretnének ugyan dolgozni,

*Munkaerő-felmérés:
kissé növekvő*

de a lokális munkaerőpiac állapota vagy saját kedvezőtlen munkaerőpiaci adottságaik miatt nem keresnek munkát. (Őket az inaktívak között tartják nyilván.)

A munkát keresők számának immár „megszokott” csökkenése helyett a szerény mértékű növekedés is a trend megtörését, azaz a foglalkozási lehetőségek beszűkülését jelenti, ha – reméljük – csak átmenetileg is. A férfiak közül valamivel kevesebben (138 ezren) kerestek munkát, mint 2001-ben (143 ezren); a nők azonban tízezerrel többen (2001: 90 ezer, 2002: 100,5 ezer). A férfiak és a nők munkanélküliségi rátája közeledett egymáshoz, bár a nőké (5,4 százalék) változatlanul alacsonyabb a férfiakénál (6,1 százalék).

A férfiak magasabb, a nők alacsonyabb munkanélküliségi rátája a legtöbb európai országtól eltérő (de a volt szocialista országokéhoz hasonló), ugyancsak tartósnak tekinthető tendencia. Nem ok azonban a nemek közötti egyenlőség feltételezésére – hiszen a ráta csupán a foglalkoztatottakhoz viszonyított arányt mutatja, a nők pedig, mint az előzőkben idézett adatok mutatták, jóval kisebb arányban foglalkoztatottak, mint a férfiak. Legfeljebb azt tekinthetjük biztató jelnek, hogy a nők már az eddiginél valamivel többen kívánnak vissza- vagy bekerülni a keresők közé. E tekintetben is igaz, hogy Magyarországon a munkát kereső férfiak és nők csaknem 70 százaléka is a 25–54 évesek korosztályaiba tartozik; az adott foglalkoztatási esélyek ismeretében a 25 évesnél fiatalabbak és főként az 54 évesnél idősebbek között jóval kevesebben próbálnak munkát találni. (Még a passzív munkanélküliek csaknem háromnegyedét is a „legjobb korúak” adják.)

A 2002-ben aktívan munkát keresők mintegy 80 százalékának volt korábban kereső foglalkozása, bár többeknek évekkal korábban. Csaknem 15 százalékuk eddig nem dolgozott, a többieknek pedig 8 éve, vagy még régebben szűnt meg a munkája.

A munkát keresők többségét – és ez ugyancsak tartós tendencia – évről évre az adott évben munkanélkülivé váltak adják. Csökkenő, de jelentős maradt a tartósan munkanélküliek aránya; vannak, akik évek óta próbálnak álláshoz jutni, és a kudarcok dacára sem adták fel a reményt. Csökkenő a munkakeresés átlagos időtartama is, azonban még mindig jóval több, mint egy év – jelezve a munkához jutás nehézségeit (5. táblázat).

A munkát keresőknek azonban jelentősen csökkenő hányada válik munkanélkülivé azért, mert elvesztette állását (2002-ben 54 százalékuk), bár az állásvesztést szélesebben értelmezve kétharmaduk esetében ez a fő ok (önálló vállalkozása megszűnt, időszakos munkája befejeződött). Az állásvesztés különböző eseteinek súlya azonban az elmúlt tíz év során jelentősen módosult. 1992-ben még legtöbben azért kerestek munkát, mert elküldték őket munkahelyükről, és csak viszonylag kevesen azért, mert meghatározott időre szóló munkájuk véget ért. Azóta folyamatosan csökkent az elbocsátottak és nőtt az időlegesen foglalkoztatottak aránya az álláskeresők között.

5 táblázat: A munkanélküliek száma a munkakeresés időtartama szerint (százalék)

Év	A munkakeresés időtartama								Összesen (ezer fő)	A munka- keresés átlagos idő- tartama (hónap)
	1 hó- napnál rövidebb	1-3 hónap	4-12 hónap	1 évnél rövidebb	13-18 hónap	19-24 hónap	25 hónap- nál több	tartósan munka- nélküli		
1992	10,1	21,0	50,4	81,5	9,6	8,9	-	18,5	432,6	n. a.
1993	7,3	15,2	45,3	67,8	15,2	17,0	-	32,2	492,9	n. a.
1994	7,1	13,2	38,4	58,7	14,7	17,2	9,4	41,3	429,5	n. a.
1995	5,7	12,6	36,1	54,4	14,1	8,5	23,0	45,6	404,8	n. a.
1996	5,1	12,0	33,2	50,3	14,4	9,5	25,8	49,7	388,7	18,8
1997	4,2	12,0	33,9	50,1	15,4	9,0	25,5	49,9	328,7	17,5
1998	4,1	15,1	35,4	54,6	13,8	9,3	22,3	45,4	293,4	17,0
1999	5,2	15,4	34,5	55,1	13,4	9,5	22,0	44,9	283,1	17,5
2000	6,4	14,7	34,7	55,8	14,1	9,1	21,0	44,2	261,3	16,8
2001	6,4	16,0	35,8	58,2	13,6	9,1	19,1	41,8	230,7	16,1
2002	6,5	16,0	37,4	59,9	13,8	8,4	17,9	40,1	237,0	15,9

Forrás: *Munkaerő-felmérések.***6. táblázat: A munkanélküliek legmagasabb iskolai végzettsége (százalék)**

Iskolai végzettség	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
8 általánosnál kevesebb	6,8	5,8	4,5	4,1	4,9	4,4	4,5	3,4	2,5	2,8	3,0
8 általános	37,4	35,9	35,6	34,9	32,9	36,5	34,6	31,8	29,9	32,6	32,2
Szakmunkásképző	30,3	32,6	33,9	35,5	35,1	34,5	32,8	36,1	37,5	35,8	34,6
Szakiskola	1,5	1,1	1,1	1,2	1,4	1,3	1,5	1,6	1,4	1,4	1,4
Gimnázium	8,4	8,2	7,8	7,9	8,6	8,7	9,8	7,3	7,7	6,5	6,5
Szakközépiskola	12,0	13,1	13,3	12,4	12,9	11,7	13,1	16,7	16,9	16,8	16,8
Főiskola	2,1	2,4	2,7	3,0	2,7	2,0	2,5	2,2	2,8	3,0	3,5
Egyetem	1,4	1,0	1,1	1,1	1,4	0,8	1,2	0,9	1,3	1,1	2,0
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: *Munkaerő-felmérések.*

Ugyancsak csökkent a munkahelyüket önként feladók, s emiatt új munkahely keresésére kényszerülők száma. A jelenség azonban kisebb vagy nagyobb mértékben mindig megmarad az adott munkahellyel kapcsolatos elégedetlenségek vagy egyszerűen személyi, családi okok miatt.

Bármi legyen is a munkahely keresés oka, a munkahelyhez jutást a többség esetében az általános és a szakma képzettség alacsony volta is nehezíti. Tartós tendencia – mert részben a népesség iskolai végzettségének, részben pedig a szervezett gazdaság megváltozott igényének tükrözője –, hogy a munkanélküliek több mint harmadának legfeljebb 8 általános, további harmadának volt szakmunkás végzettsége (6. táblázat).

A közép- és felsőfokú végzettségűek aránya tartósan és lényegesen alacsonyabb a munkanélküliek között, mint a képzetlenebbeké, bár az iskolázottság növekedésével valamelyest nőtt a tíz év során. 2000 óta enyhén

növekvő a főiskolát, egyetemet végzett munkanélküliek aránya; 2002-ben pedig érzékelhetően megnőtt a diplomát igénylő munkakörökből kikerültek száma (2001: 13 ezer, 2002: csaknem 19 ezer fő; köztük több mint 12 ezer a nő.)

A munkát keresők többsége teljes munkaidős állást szeretne, de sokan elfogadnák a részmunkaidőset is.

b) A nemzeti meghatározások szerint

A nemzetközi összehasonlításokhoz alkalmazott *munkanélküli*-meghatározástól több ponton eltérnek a nemzeti szabályozások elvei, így a magyaré is. Az egyes országok sokféle megfontolás, társadalmi-politikai értékek, erőviszonyok, tradíciók stb. alapján határozzák meg, hogy a nem keresők közül kiket tekintenek *munkanélkülinek*, s azokat milyen segítségben részesítik, és mennyi ideig. A társadalmi szolidaritásnak az adott országban érvényesülő mértékétől függően ezért jelentősen különbözhet a „munkanélkülinek” elismert személyek köre, a nekik nyújtott segítség (a munkanélküli-segély, munkába helyezésük segítése, az úgynevezett aktív eszközökkel foglalkoztathatóságuk esélyeinek növelése) időtartama, mértéke. A nemzeti szabályok – s így a Magyarországon 1991-ben hozott, a munkanélküliség kezelését megalapozni hivatott IV. törvény (*A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról*) is – folyamatosan módosulnak, alkalmazkodva a társadalmi-gazdasági helyzet változásaihoz. Magyarországon 2002-ben ugyancsak többféle módosítás történt, részben az – ismét létrehozott Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztériumhoz visszakerült – korábbi és az újabb funkciók szervezeti változásainak jogi megalapozása, részben pedig a munkanélküliség kezelésének újonnan bevezetett módosításai miatt.⁷

A hazai szabályozás szerint nem mindenki minősül munkanélkülinek, aki állást keres, hanem csak azok a munkavállalási korúak, akik a munkaügyi szervezetnél jelentkeznek, s akiket ott nyilvántartásba vesznek. 2001-ig a szervezet csak azt vehette nyilvántartásba, aki – munkája elvesztéséig – munkaviszonyban állt, továbbá a pályakezdő fiatalokat. A korábban nem dolgozók, az alkalmi munkából élők, a hazai munkavállalási koron túli, de öregségi nyugdíjban nem részesülők regisztrálása 2001-től vált lehetővé. Változatlanul nem regisztrálhatók az oktatási intézmények nappali tagozatán tanulók, valamint az öregségi nyugdíjjal rendelkezők.

A regisztrált munkanélküliek igényt tarthatnak a munkaerőpiaci szervezet szolgáltatásaira: állásközvetítésre, a munkaerőpiaci helyzetüket javító képzési programokban részvételre (az úgynevezett aktív eszközök igénybevétele, például a támogatott munkahelyeken foglalkoztatásra).

Munkanélküli-segélyre és a pénzbeli támogatás más formáira a regisztrált munkanélküliek közül csak azok jogosultak, akik erre korábbi munkaviszonyuk és – az akkori munkáltatójuk és saját maguk által befizetett, a Fog-

⁷ Az újonnan bevezetett módosításokhoz tartozik például a magán-munkaközvetítés szabályai közé annak beiktatása, hogy a közvetítésért a munkavállalóktól semmilyen jogcímen nem kérhető díjazás; továbbá az ellátatlan, tartósan munkanélküliek állás-keresési juttatásának bevezetése 2003. július 1-jétől. Egyúttal számos konkrét részletszabályozás a munkaügyi miniszter jogkörébe került.

lalkoztatási Alapba befolyó – járulék révén erre jogot szereztek. (A segélyre jogosultság időtartamát, mértékét aprólékos előírások szabályozzák.)

A regisztrált munkanélküliek megsegítését szolgáló ráfordítások zömét a munkáltatók és a munkavállalók fizetik be: 2002-ben az összesen több mint 190 milliárd forintos bevételből 130,6 milliárd forint a munkaadók, 60 milliárd forint a munkavállalók által lerótt járulékokból folyt be. 2002-ben – éves átlagban – 345 ezer munkanélküli szerepelt a regisztrációban (7. táblázat).

7. táblázat: A regisztrált munkanélküliek száma és aránya, 1993–2002

Év	Regisztrált munkanélküli (ezer fő)	Ebből:				Regisztrált munkanélküliségi ráta
		nők aránya (százalék)	15-25 évesek (ezer fő)	15-25 évesek (százalék)	pályakezdők* (százalék)	
1993	671,7	41,2	174,8	26,0	34,2	12,9
1994	568,4	41,4	153,3	26,9	40,5	11,3
1995	507,7	42,1	134,2	26,4	40,6	10,6
1996	500,6	43,3	124,0	24,7	37,3	11,0
1997	470,1	43,3	106,8	22,7	39,7	10,5
1998	423,1	44,8	89,9	21,2	36,2	9,5
1999	409,5	45,9	85,4	20,9	35,0	9,7
2000	390,5	46,3	79,1	20,3	32,9	9,3
2001	364,1	46,1	75,6	20,8	26,8	8,7
2002	344,7	46,5	71,1	20,6	28,5	8,2

* A 30 év alatti pályakezdőkkel együtt.

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal.

Regisztráció:
kissé csökkenő
munkanélküliség

A munkaerő-felmérés adataitól eltérően, amelyek a munkanélküliség növekedését jelezték, a regisztráltak létszáma mintegy 19 ezer fővel csökkent. (Ez egyébként az első eset, amikor a kétféle felmérés számszerűen ugyan mindig különböző, de a változás irányát azonosan jelző tendenciái eltértek.) 2001-hez képest az éves átlagos létszám mintegy 5 százalékos csökkenése ellenére 2002-ben az év során magukat munkanélküliként regisztráltak (belépők) létszáma (672,3 ezer fő) alig volt kevesebb, mint 2001-ben (683,6 ezer fő). A regisztrációból kilépők létszáma (670,2 ezer fő) sem érte el a 2001. évi mértéket (713,3 ezer fő). Az állomány csökkenése – a további adatokból is jól érzékelhetően – elsősorban a munkaügyi szervezet aktív tevékenységének, s nem a munkaerőpiac javulásának köszönhető.

A munkanélküliek demográfiai és egyéb jellemzői a számszerű csökkenés ellenére számos tartós, a 7. táblázatból jól leolvasható tendenciát mutatnak.

– Csakúgy, mint a foglalkoztatottak között, a munkanélküliek között is a férfiak vannak többségben, bár a kilencvenes évek elejétől folyamatosan nő a munkanélküli nők aránya.

– Folyamatosan és jelentősen csökken a fiatal, 15–25 éves munkanélküliek száma, arányuk azonban még mindig meghaladja a 20 százalékot, azaz évek óta változatlanul minden ötödik munkanélküli a fiatalok közül kerül ki.

– A pályakezdők – azaz iskolai tanulmányai befejezése után még nem, vagy csak egy évnél rövidebb ideig dolgozó, de a munkanélküli-járadékra jogosultságot nem szerzett fiatalok – évről évre hullámzó létszáma a csökkenés ellenére ugyancsak magas arányú.

– Kevésbé változik a munkanélküliek életkor szerinti megoszlása (8. táblázat). Érdemlegesnek tekinthető változás csupán a legfiatalabbak, a 20 éven aluliak és az idősebbek korcsoportjaiban érzékelhető. A fiatalok esetében feltételezhető, hogy az évek során többen maradtak az iskolarendszerben, de az is, hogy munkanélküliként sem regisztráltatják magukat, mert többnyire segélyre még nem jogosultak, és elhelyezkedésükhöz sem remélnék hatékony segítséget. Az idősebb munkanélküliek aránya viszont növekszik, amiben szerepet játszanak elhelyezésük nehézségei, a számukra alkalmas munkahelyek hiánya miatt is.

8. táblázat: A regisztrált munkanélküliek korcsoportjai 1995–2002 (százalék)

Korcsoport	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	havi átlag							
– 20	13,2	11,1	8,2	6,4	5,7	5,3	5,4	5,3
21–25	13,3	13,7	14,5	14,8	15,2	15,0	15,3	15,3
26–35	26,6	27,2	28,3	29,6	29,2	28,7	28,5	28,1
36–45	28,4	28,5	28,5	29,1	27,9	26,5	25,3	24,8
46–55	16,6	17,5	17,6	18,3	19,5	20,5	20,8	21,5
56 –	2,0	2,1	2,9	1,8	2,6	4,0	4,7	5,0
Összesen %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
fő	507 695	500 622	470 112	423 121	409 519	390 492	364 140	344 715

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

– Régtől ismert probléma, hogy a regisztrált munkanélküliek zömét az alacsony iskolai végzettségű és szakmailag képzetlen vagy alacsony képzettségű dolgozók adják (9. táblázat). Több mint 80 százalékuk fizikai munkakörből került ki, nagyobbik hányaduk betanított és segédmunkás volt, mielőtt munkanélküli lett. Felsőfokú végzettségűek mindig is viszonylag kis létszámban szerepeltek a regisztrált munkanélküliek között, részben mert nem szívesen vállalják a munkanélküli státust, részben pedig, mert elhelyezkedésükhöz is szívesebben veszik mások segítségét, mint a munkaügyi szervezetét.

A regisztrált munkanélküliek adottságai, valamint a számukra felajánlható munkalehetőségek hiánya mára olyan helyzetet alakított ki, hogy a nyilvántartásba vett munkanélküliek meghatározó többsége (2002-ben már 82 százaléka) a munkaügyi szervezet tartós ügyfele.

9. táblázat: A regisztrált munkanélküliek havi átlagos létszáma és iskolai végzettsége

Végzettség	1996		2000		2001		2002	
	ezer fő	százalék	ezer fő	százalék	ezer fő	százalék	ezer fő	százalék
8 általános és kevesebb	206,1	41,2	160,1	41,0	152,9	42,0	146,3	42,4
Szakmunkás, szakiskola	175,6	35,1	136,3	34,9	124,2	34,1	115,3	33,5
Középiskola	105,2	21,0	82,9	21,2	76,1	20,9	71,8	20,8
Felsőfokú	13,7	2,7	11,2	2,9	10,9	3,0	11,3	3,3

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal.

A Foglalkoztatási Hivatal nyilvántartási rendszeréből számos ok miatt csupán a pénzbeli juttatásban (járadék stb.) részesülők munkanélküliségének időtartamát lehet nyomon követni. Tartósan regisztráltak azokat tekintik, akik egész évben megszakítás nélkül szerepeltek a nyilvántartásban. Akik az év közben kikerültek a nyilvántartásból (például mert közhasznú munkát végeztek, képzésben vettek részt stb.) nem minősülnek „tartósan” munkanélkülinek.

A nyilvántartásba belépők esetében azonban megkülönböztetik, hogy az illető új (először regisztrált) munkanélküli-e, vagy pedig visszatérő. Most már évek óta növekvő mértékű a belépők között a visszatérő (10. táblázat).

10. táblázat: A visszatérően regisztrált munkanélküliek havi átlagos száma és aránya, 1999–2002

Év	Összes belépő (fő)	Belépő munkanélküliekből					
		Ebből visszatérő		pályakezdő		nem pályakezdő	
		fő	százalék	összesen (fő)	ebből: visszatérő (%)	összesen (fő)	ebből: visszatérő (%)
1999	63 673	44 401	69,7	9284	55,6	47 930	81,9
2000	54 136	42 761	78,9	8014	53,2	46 122	83,5
2001	56 971	45 754	80,3	7737	53,5	49 185	84,6
2002	56 029	45 717	81,6	7751	53,1	48 275	86,2

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal.

A pályakezdők több mint felét, a nem pályakezdők több mint 80 százalékát visszatérően tartalmazó regisztráció jelzései figyelemreméltók.

– Az újonnan regisztráltak viszonylag alacsony aránya részben azt jelenti, hogy a munkahelyek tömeges elvesztése együtt járt az új munkalehetőségek megjelenésével, és az egyik helyen elbocsátott dolgozók sokasága gyorsan talált másik munkahelyet. Ez – a foglalkoztatási helyzet alakulásának ismeretében – valószínű magyarázat. Ugyanakkor az sem kizárt, hogy az év

Egyre több „visszatérő”

második felében történt nagyobb arányú elbocsátások hatása – a felmondási idő, végkielégítés lejárta után munkanélküliként regisztráltatás – 2003-ra halasztódott (ennek 2003 elején már voltak jelei). Az is feltételezhető azonban, hogy a munka nélkül maradtak közül sokan nem regisztráltatták magukat, különösen ha nem számíthattak járadékra, s nem bíztak abban, hogy a munkaügyi szolgálat segítségével találjanak másik munkahelyet. Ehelyett inaktívvá, családjuk eltartottjává váltak.

– A visszatérően regisztráltak magas aránya viszont egyszerre jelzi *egyrészt* a munkaerőpiaci szolgálat erőfeszítéseit azért, hogy a munkanélküliek legalább időlegesen, a támogatott munkahelyeken dolgozzanak, vagy újabb ismereteket szerezzenek, *másrészt* azonban azt, hogy a regisztrált munkanélküli-állapotról csak viszonylag kevesen találnak utat a szervezett gazdaság munkahelyeihez.

– A társadalom – főként a keresők és a munkáltatók már említett befizetéseiből – évről évre milliárdokat költ arra, hogy a munka nélkül maradtak hosszabb-rövidebb ideig kereső foglalkozáshoz és új ismeretekhez jussanak. (2002-ben az úgynevezett aktív programokra 57,7 milliárdot, a munkahelyteremtő beruházásokra – a kormányzati ráfordításokat kiegészítve – további 2,3 milliárdot költöttek.) Az országos és a megyei munkaügyi központok által szervezett programok, amelyek az Európában ismert, különféle rétegprogramok jelentős részét meghonosították, évről évre több százezer munkanélkülit érintenek. 2002-ben 274 ezren vettek részt az aktív programok valamelyikében (55 ezren a közhasznú foglalkoztatásban, 41 ezren dolgoztak a bértámogatással segített munkahelyeken, 83 ezren tanultak a munkaerőpiaci képzésekben – hogy csak a legnagyobb programokat említsük). Éves átlagban ez több mint 60 ezer munkanélküli foglalkoztatását és 23 ezernek ismeretei bővülését segítette. Ehhez járultak a kormány által indított közmunka programok, valamint többtucatnyi nonprofit szervezet országos, de főként helyi, a legelesettebbeket (a fogyatékkal élők különböző csoportjait, a romákat, az iskolázatlanokat, a hajléktalanokat, a börtönből szabadulókat és sok más rászorulókat) a munkaerőpiacra segíteni kívánó programjai.

A rengeteg törődés, erőfeszítés, bár nélkülözhetetlen, de eddig nem járt a foglalkoztatásban érzékelhető eredményekkel. Csupán a regisztrált munkanélkülieknél maradvá: közülük is csak viszonylag keveseket sikerült a szervezett gazdaságban, nem támogatott munkahelyre elhelyezni.

2002-ben ugyan hónapról hónapra 56 ezren hagyták el a regisztrációt, de zömmel azért, mert lejárt (a 2000 óta legfeljebb 270 napig tartó) segélyezési időszak, s az érintettek a továbbiakban nem számítottak vagy nem tartottak igényt a munkaerőpiaci szervezet segítségére. A kilépőknek mindössze 12 százalékát tették ki azok, akik elhelyezkedtek, de ebbe bele kell érteni a támogatott munkahelyekre helyezés is.⁸

8 Az adat csak a munkanélküli-ellátásban részesülők elhelyezkedését mutatja pontosan. Közülük elhelyezkedhettek más kilépők is, de erről nem tájékoztatták a munkaügyi szolgálatot.

*Az anyagi támogatások
szerények*

Kétségtelen, hogy a munkaügyi szervezet programjai összhangban állnak az Európai Unió törekvéseivel, amely azt várja, hogy a tagországok tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy a munkanélkülivé vált emberek, még mielőtt munkanélküliségük tartóssá válna, esélyt kapjanak a kereső foglalkozásra, új ismeretek szerzésére. A hazai gyakorlat ennek szolgálatában áll, lehetőségei azonban – a foglalkoztatás adott keretei között – még erősen korlátozottak.

A munkanélküliek megsegítésének tradicionális módja a segélyezés, az anyagi támogatás a munkahelykeresés időszakára. A minden országban aprólékosan szabályozott, részben a biztosítási elveket követő rendszer Magyarországon utoljára 2000-ben változott; tovább szigorítva a hozzájutás feltételeit, mértékét. E szerint aki elvesztette állását, az előző négy évben munkaviszonyban töltött idő egyötödének megfelelő időszakra jogosult munkanélküli-járadékra, maximum 270 napra. A munkanélküli-járadék összege az utolsó munkában töltött év átlagkeresetének 65 százaléka. Az ellátás adó- és járulékköteles.

A járadékban részesülőkön kívül fix összegű – az öregségi nyugdíjminimum meghatározott mértékéhez kötött – jövedelempótló támogatásban részesülhettek azok, akik a járadékra jogosultsági időszak lejártja után sem voltak képesek elhelyezkedni. Az utóbbiak már 1995-től többen voltak, mint a járadékban részesülők. (2000-ben például csaknem 132 ezren kaptak járadékot és 144 ezren jövedelempótló támogatást – *11. táblázat.*)

Az utóbbi támogatási forma 2000 közepétől megszűnt, az addig jogosulttá váltaknak a kétéves időtartam lejártáig folyósították, de a szociálisan rászorultak a továbbiakban már csak a helyi önkormányzatnál kérhettek rendszeres szociális segélyt. A legrosszabb munkaerőpiaci helyzetű, elhelyezkedni képtelen munkanélküliek – a jövedelempótló támogatást elvesztve – folyamatosan átcsoportosultak a rendszeres szociális segélyben részesülők közé. A munkanélküliek kétharmada részesült 2002-ben pénzbeli segítségben. A munkanélküli-járadék havi átlagos összege 31 860 forint, a jövedelempótló támogatásé 16 080 forint, a rendszeres szociális segélyé 14 070 forint volt.

*A munkát kereső szegények
esélyei továbbra is gyengék*

A munkanélküliség hosszabb távon örvendetes csökkenése sajnálatos módon együtt járt a munkanélküli-ellátások romlásával. A munkalehetőségek nem javultak. Különösen a munkát kereső szegények esélytelensége tartósult, hiszen senki sem ad nekik segély helyett munkát.

Reménykeltő lépést tett ennek érdekében 2002-ben a foglalkoztatáspolitikai, az alkalmi munkavállalói könyvvel történő foglalkoztatás közterheinek már említett csökkenésével (bár az újraszabályozás sok szempontból így is eléggé merev maradt.)

A munkanélküliek – és a munkára váró nem keresők – munkához segítéséhez azonban jóval átfogóbb változások szükségesek.

11. táblázat: A regisztrált és az ellátásban részesülő munkanélküliek havi átlagos létszáma

Év	Regisztrált munkanélküliek	Ellátásban részesülő							
		Munkanélküli-járadék		Jövedelempótló támogatás		Rendszeres szociális segély*		Együtt	
		fő	százalék	fő	százalék	fő	százalék	fő	százalék
1990	47 739	30 302	63,5	-	-	-	-	30 302	63,5
1991	227 270	174 641	76,8	-	-	-	-	174 641	76,8
1992	556 965	412 945	74,1	18 408	3,3	-	-	431 353	77,4
1993	671 745	404 823	60,3	89 329	13,3	-	-	494 152	73,6
1994	568 366	228 924	40,3	190 303	33,5	-	-	419 227	73,8
1995	507 695	182 788	36,1	209 982	41,3	-	-	392 770	77,4
1996	500 622	171 737	34,3	211 309	42,2	-	-	383 046	76,5
1997	470 112	141 731	30,1	201 304	42,8	-	-	342 833	72,9
1998	423 121	130 724	30,9	182 118	43,0	-	-	312 842	73,9
1999	409 519	128 184	31,3	159 825	39,0	-	-	288 009	70,3
2000	390 492	131 665	33,7	143 515	36,8	-	-	275 180	70,5
2001	364 140	119 210	32,7	61 157	16,8	70 335	19,3	250 702	68,8
2002	344 715	114 934	33,3	9 051	2,6	104 399	30,3	228 384	66,2

*2000 decemberében 36,1 ezer fő részesült rendszeres szociális segélyben, 2001 decemberében 85,9 ezer, 2002 decemberében 110 ezer fő. A táblázatban nem szerepelnek külön a nyugdíj előtti munkanélküli-segélyben részesülők. Létszámuk 7240 fő volt 2002 decemberében.

Forrás: *Foglalkoztatási Hivatal*.

4.3. A gazdaságilag nem aktívak

A magyar gazdaság tartóssá vált és súlyosbodó problémája a felnőtt népesség egyre nagyobb hányadának távolmaradása a munkaerőpiactól. Az EU tagországaiban és a csatlakozni kívánó országok egyikében sem volt 2001-ben (amely évről az utolsó, átfogó adatok rendelkezésre állnak) olyan magas a nem foglalkoztatott és munkát sem kereső népesség aránya, mint Magyarországon. (Csak Olaszországgé közelítette ezt a mértéket, Dániában azonban csupán a népesség 20 százaléka volt inaktív, feleannyian, mint Magyarországon.)

Az inaktívak kimaradása nemcsak azért veszteség, mert kimaradnak a nemzeti jövedelem létrehozásából, saját fenntartásuk fedezéséből, de a társadalomra és családjaikra hárul eltartásuk kötelezettsége is, bármi legyen az inaktivitás oka.

Az ok azonban egyáltalán nem közömbös. Az egyéni, személyi okok sokaságán túl – amelyek mindig szerepet játszanak az egyéni döntésekben, választásokban – az inaktívvá válás két okát a társadalom egyértelműen kívánatosnak és elősegítendőnek tekinti: a továbbtanulást és a gyermekvállalást, s vele a gyermekgondozás miatti távolmaradást a kereső foglalkozástól, aktív munkakereséstől. E két ok miatt azonban az inaktívnak csak kisebb hányada hiányzik a munkaerőpiacról.

Az inaktívak többségét a korai nyugdíjazás, továbbá a fentiek közé nem sorolható, egyéb egyéni, családi okokból, önként vagy kényszerűségből távolmaradók adják.

A magyar gazdaság és társadalom egyik meghatározó folyamata a kilencvenes évek kezdetétől az inaktivitás növekedése. E jelenség összetevőinek tárgyalásakor, az eddigiektől eltérően, csupán a hazai munkavállalási korúakról szólunk, mert a 64 éves korig terjedő elemzés esetenként a ma érintettek tényleges helyzetére vonatkozó, meghatározó tényezőkről terelne el a figyelmet.

A 2001. évi népszámlálási adatok következtében visszamenőlegesen korrekcióra szoruló évenkénti népességszámok miatt a kilencvenes évekre vonatkozó viszonyítások kissé bizonytalanok. Annyi azonban biztonsággal állítható, hogy 1992-ben az akkori, 6 millió munkavállalási korú személy 28 százaléka, 2002-ben pedig – az időközben fokozatosan növekvő számú – 6,36 millió munkavállalási korú személy 36 százaléka volt inaktív. 1992 és 2002 között a hazai munkavállalási korúak közül, különböző okokból, több mint 620 ezer férfi és nő vált inaktívvá (12. táblázat).

Mint a 12. táblázatból látható, a tízéves időszak során a tanulók létszáma mintegy 55 ezer, a gyermekgondozási formák valamelyikét (gyes, gyed, gyet) igénybevevőké mintegy 47 ezer fővel nőtt. Az ösztönzött kíváncsi inaktivitás tehát a 620 ezres növekedésből mindössze 102 ezret tesz ki. (Ha csak az ide soroltak válnának inaktívvá, arányuk kisebb lenne, mint Dániában. Az összehasonlítás azonban jogosulatlan, már csak a dánoknak a férfiakra és a nőkre egyaránt érvényes, 68 évnél kezdődő nyugdíjkorhatára miatt is.)

A legnagyobb növekedés a nyugdíjazottak körében történt: a korhatár alatti nyugdíjazottak a teljes növekmény több mint felét adják. A nyugdíjazottakat több, egymástól eléggé különböző helyzetű csoport tagjai alkotják. Meghatározó többségük rokkantság, baleset miatt vált nyugdíjassá, a munkásélet során szerzett betegségek, a védőeszközök mellőzése, de az általános egészségügyi helyzet és az egészségügyi kultúra hiánya miatt is. A társadalombiztosítási szervek, a „rokkantosság” magas aránya miatt időről időre megpróbálják szigorítani a rokkantnyugdíjazás feltételeit, mindaddig szerény eredménnyel: a jelentkezők többségének van olyan betegsége, amellyel – esetleg némi orvosi segítséggel – a nyugdíjazás elérhető. A tapasztalatok szerint a nagyobb lépések bejelentésekor megnövekszik a rokkantnyugdíjra jelentkezők száma is; inkább vállalva a szerény összegű, de rendszeres nyugdíjat a bizonytalan eredményű álláskeresés helyett.

Az évtized elejétől, tulajdonképpen 1997-ig a nyugdíjkorhatár közelében lévő, idősebb dolgozókat elbocsátás helyett „humánusabb megoldásként” nyugdíjazták. Az eljárást – számos európai országhoz hasonlóan – kormányzati intézkedések támogatták. 1992 és 1997 között évente több mint 200 ezren váltak így nyugdíjassá.

*A felnőtt népesség
már több mint harmada
inaktív*

12. táblázat: A munkavállalási korú, gazdaságilag nem aktív népesség összetétele, 1992–2002

Év	Gazdaságilag inaktívak (ezer fő)	Ebből:							
		tanuló*		gyermekgondozáson lévő (gyettel)*		nyugdíjazott**		egyéb indok	
		ezer fő	százalék	ezer fő	százalék	ezer fő	százalék	ezer fő	százalék
1992	1677,4	652,8	38,9	240,2	14,3	383,8	22,9	400,6	23,9
1993	1830,1	684,0	37,4	236,2	12,9	437,5	23,9	472,4	25,8
1994	1949,5	708,1	36,3	247,6	12,7	476,5	24,4	517,2	25,6
1995	2104,5	746,1	35,5	303,9	14,4	534,3	25,4	520,2	24,7
1996	2136,8	763,7	35,7	325,5	15,2	549,1	23,7	498,5	23,4
1997	2250,2	775,1	34,4	331,4	14,7	626,2	27,9	517,5	23,0
1998	2231,7	697,0	31,2	276,4	12,4	683,6	30,6	574,7	25,8
1999	2073,4	707,2	34,1	276,0	13,3	662,2	31,9	428,0	20,7
2000	1997,1	710,2	35,5	283,6	14,2	506,4	25,4	496,9	24,9
2001	2261,6	706,6	31,2	294,5	13,0	660,2	29,2	600,3	26,6
2002	2298,3	707,4	30,8	286,9	12,5	739,2	32,2	564,8	24,5
Ebből nő									
1992	955,0	320,2	33,5	237,1	24,8	151,0	15,8	246,7	25,9
1993	1028,6	337,0	32,8	232,4	22,6	174,3	16,9	284,9	25,7
1994	1101,4	351,1	31,9	241,7	21,9	198,9	18,1	309,7	28,1
1995	1236,0	367,4	29,7	297,5	24,1	252,1	20,4	319,0	25,8
1996	1257,4	379,4	30,2	321,0	25,5	257,2	20,5	299,8	23,8
1997	1333,1	385,9	28,9	327,6	24,6	320,2	24,0	299,4	22,5
1998	1285,8	346,6	27,0	272,8	21,2	338,2	26,3	328,2	25,5
1999	1177,0	356,2	30,3	272,2	23,1	309,2	26,3	239,4	20,3
2000	1116,3	357,7	32,0	279,6	25,0	195,6	17,5	283,4	25,5
2001	1284,2	354,6	27,6	290,2	22,6	353,0	27,5	286,4	22,3
2002	1321,1	358,2	27,1	281,9	21,3	360,0	27,3	321,0	24,3

*A foglalkoztatottak és az aktívan munkát keresők nélkül.

** A rokkantsági és öregségi nyugdíjazottak.

Forrás: *Munkaerő-felmérések*.

A foglalkoztatáspolitikai okból nyugdíjazottak zöme az évek során átkerült a korhatár szerinti nyugdíjazottak közé. A gazdaság konszolidálódásával a korengedményes nyugdíjazás feltételei fokozatosan szigorodtak (csakúgy, mint Európa-szerte). 2002-ben a munkavállalási korban nyugdíjazottak mindössze 3 százaléka került ezen a címen nyugdíjba; a munkaadók – leépítés helyett – már csak kevesek esetében vállalták ennek most már rájuk háruló költségeit. (Az érintett dolgozók nyugdíjazás helyett regisztrált munkanélküliként – tehát nem inaktívként – nyugdíj előtti munkanélküli-segélyben részesülhetnek).

A korai nyugdíjazások egyik formája a korkedvezményes nyugdíjazás. A gazdaságban évtizedek során egyre bővült a különösen veszélyesnek, megterhelőnek, egészségre ártalmasnak minősített szakmák, tevékenységek köre. Ennek megfelelően – az általános nyugdíjszabályoktól eltérően – a bányá-

*Tovább nőtt
a korai nyugdíjazottak
tábor*

szat, a vasút, a honvédség stb. számos munkaköréből az érintettek meghatározott szolgálati évek után nyugdíjba mehettek.

A gyakran jelentős – akár tíz évet is meghaladó – korkedvezmények felülvizsgálatának szükségessége évekkel ezelőtt napirendre került, különös tekintettel az idők során jelentősen megváltozott munkakörülményekre, a korábbinál sokkal biztonságosabb technikai és védőeszközök alkalmazására stb. A korkedvezményes nyugdíjazás feltételeinek érdemi felülvizsgálatára azonban mindeddig nem került sor. A halogatás egyik oka a leginkább érintett nagy foglalkoztatóknál folyamatban lévő nagyobb arányú leépítés.

A korai nyugdíjazások – közvetve vagy közvetlenül – eléggé erősen kötődnek a gazdaság, a munkaerőpiac állapotához. A mindenkorai kormányzat számára valóban a legegyszerűbb megoldás a munkaerőpiacon veszélyeztetett emberek áthelyezése egy létező társadalmi ellátó rendszerbe, elodázva ezzel a foglalkoztatás új esélyeit megteremtő, többnyire csak hosszabb időszak után működőképes feltételek létrehozását.

Az inaktívak nagy – 1992 óta csaknem 165 ezerrel nagyobb – csoportját alkotják azok, akik távollétét semmilyen társadalmilag ösztönzött, ismert vagy elismert ok nem magyarázza. Okaikat egyéni, családi élethelyzetükben kell keresni.

Minden társadalomban vannak – a társadalom kereső munkával kapcsolatos értékeitől függően többen vagy kevesebben –, akik nem kívánnak részt venni a gazdaság fizetett munkatevékenységeiben. (Például Dél-Európa tradicionális társadalmaiban a férjzett nők; a családban a gyerekeket, időseket, betegeket gondozók vagy egyszerűen a nem munkajövedelemből élők stb.). Magyarországon a legmagasabb szintű foglalkoztatottság idején is volt néhány százezer, különböző okból munkát nem vállaló férfi és nő. Mások kényszerűségből maradtak ki a dolgozók közül; 2002-ben a több mint félmillió társadalmi támogatásban nem részesülő inaktív feltehetően nagyobbik hányada ilyen. Többségük nő.

Az inaktívak negyedét adó, a szó teljes értelmében eltartottak a munkavállalási korúak valamennyi korcsoportját képviselik. Néhány korcsoport esetében a munkaerőpiactól távolmaradásukra éppen életkoruk ad magyarázatot. A csaknem százezer 15–19 éves fiú és lány esetében többnyire a család sem szorgalmazza a munkavállalást, túl fiatalnak tekinti őket ehhez. (Ugyancsak nyilvánvaló, hogy a munkaerőpiac sem kínál túl sok esélyt a képzetlen, tapasztalatlan fiataloknak.) Többnyire ugyancsak az életkor korlátozza a mintegy 80 ezer idősebb, 50 éven felüli férfi és nő esélyeit.

Az eltartott inaktívak csaknem kétharmadát azonban a „legjobb munkavállalási korúak” adják. Nem dolgoznak és nem keresnek munkát – legalábbis a szervezett gazdaságban nem. Bizonyára vannak közöttük, akik nem is akarnak dolgozni, beteg vagy csak munkakerülő férfiak, kényelmes vagy a családjuk, háztartásuk ellátását elégséges munkának tekintő nők.

*Az eltartottak
többsége szeretne
rendszeres munkát*

Vannak, akik kivonultak a szervezett gazdaságból, önállóként dolgoznak, de nem adóznak, és nem tartanak igényt a biztosításokkal elérhető közösségi szolgáltatásokra sem. A többség azonban szeretne rendszeresen, legálisan dolgozni, ha lenne rá alkalom. Csakhogy sokuk olyan kis településen él, ahol legfeljebb alkalmilag adódik munkalehetőség, az ingázás költségét pedig nem bírja el az elérhető kereset. Sokuk azért nem talál munkát, mert roma, mert tanulatlan. A évek során legtöbbjük már feladta a reménytelen munkakeresést.

A társadalmi támogatás nélkül inaktívvá váltak zöme a legrosszabb munkaerőpiaci helyzetűek közé tartozó, rejtett munkanélküli. Természetes, hogy dolgozik, ha alkalmi munkája akad, akár bejelentéssel, akár – és leginkább – bejelentetlenül. Az alkalmi napszám, kisegítés a felszínen maradás feltétele.

Minden társadalom nehéz feladata a perifériára került emberek munkához segítése, minthogy e rétegek tagjainak munkájára alig van igény. Holott az inaktívak közül – bármi legyen is inaktivitásuk oka – több százezren várnak valamilyen munkalehetőségre. (A KSH munkaerő-felmérése szerint 2000-ben 560 ezren, 2001-ben 396 ezren, 2002-ben 489 ezren nyilatkoztak úgy, hogy szeretnének rendszeres, fizetett munkát, bár ennek, különböző okok miatt, nem jártak aktívan utána.) A munkalehetőségre váró inaktívak – az aktívan munkát keresőkkel együtt – 2002-ben több mint 700 ezer főt tettek ki.

5. A FŐ CÉL: A FOGLALKOZTATÁS NÖVELÉSE

Évenkénti áttekintésünknek visszatérő sommázata: a magyar gazdaságban elsőrendű cél a foglalkoztatás növelése. Nem azért, mert az Európai Unióban is ez a cél csaknem minden tagország esetében, hanem mert ez az egyéni boldogulás és az ország jóléte növelésének a feltétele.

A 2002-ben megtett lépések arra elegendők voltak, hogy a gazdasági feltételek romlása miatti foglalkoztatáscsökkenést ellensúlyozzák. Ma már nyilvánvaló azonban, hogy a foglalkoztatás növekedése nem várható csupán a gazdaságtól. A fejlett gazdaságok hosszú ideje meghatározó trendjei a mezőgazdasági foglalkoztatás folyamatos csökkenése, az ipari létszám szinten maradása, a szolgáltatásokban a jólét alakulásától függő létszám-változás. Emellett mindegyik szektorban terjednek a takarékos (rövidebb munkaidejű, kisebb költségű) foglalkoztatási módok, folyamatosan bomlik-változik a foglalkoztatás korábbi világa.

Az alkalmazkodás nehéz feladat; a változásokat átlátni képes, hozzáértő kormányzati politikát kíván egész Európában, s most már egyre sürgetőbben a lépéshátrányba került Magyarországon.

*Céltudatosabb
alkalmazkodást
kívánnak
a gazdaság
új feltételei*

Hivatkozások

- A magyarországi felsőoktatási hallgatók munkavállalói...* (2002): A magyarországi felsőoktatási hallgatók munkavállalói érdekképviselésének alternatívái külföldi példák vizsgálatával. OFA tanulmányok, Budapest.
- Dobossy Imre – S. Molnár Edit – Virág Eszter* (2002): Öregedés – nyugdíjba lépés, nyugdíjas létőregkor. Megjelent: Spéder Zsolt (szerk.) Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet. Műhelytanulmányok 1. szeptember.
- EC* (1999): Csatlakozási Partnerség. Joint Employment Review. <http://www.kum.hu/siwwa/online/10017833.html>.
- Fazekas Károly* (2003): Regionális különbségek a munkaerőpiacon. Megjelent: Laky Teréz (szerk.): Magyarországi munkaerőpiac 2003. Foglalkoztatási Hivatal - OFA; Budapest.
- ILO* (2002): Decent work and the informal economy. Jelentés az ILO 2002. évi munkaügyi konferenciáján. Genf.
- Joint Assessment of...* (2001): Joint Assessment of the Employment Policy Priorities of Hungary. JAP, 2001. november 16. http://europa.eu.int/comm/employment_social/intcoop/news/prioritieshungary_en.htm
- Körösi Gábor – Surányi Éva* (2002): Munkahely-teremtés és -rombolás. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Munkagazdaságtani Füzetek, BWP 8. sz.
- OECD* (2003): Employment Outlook. OECD, Párizs.
- OFA* (2003): Foglalkoztatási és Szociális Hírlevél.
- Pongrácz Tiborné* (2002): A család és a munka szerepe a nők életében. In: Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.) (2002): Népeség, értékek, vélemények. Népeségtudományi Kutatóintézet, Kutatási jelentések, 73.

KÖZELKÉP

**MUNKAERŐPIACI EGYENLŐTLENSÉGEK
ÉS FÖLDRAJZI MOBILITÁS MAGYARORSZÁGON**

Szerkesztette
CSERES-GERGELY ZSOMBOR

Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek és földrajzi mobilitás Magyarországon

Bevezető

1. A munkaerő mobilitása és annak feltételei
 - 1.1. Cseres-Gergely Zsombor: Elméleti megfontolások a munkavállalók területi mozgásának okaival és eredményével kapcsolatban
 - 1.2. Nagy Gyula: A foglalkoztatottsági esélyek régiók közötti különbségei
 - 1.3. Köllő János: Regionális kereseti és bérköltség-különbségek
 - 1.4. Hegedüs József: A lakáspiac és hatása a települések közötti lakásmobilitásra a kilencvenes években
 - 1.5. Bartus Tamás: Ingázás
 - 1.6. Cseres-Gergely Zsombor: Gazdasági ösztönzők hatása a magyarországi munkaerő földrajzi mobilitására az 1990-es évtizedben
2. A tőke mobilitása és térszerkezete
 - 2.1. Békés Gábor: A telephelyválasztás mozgatórugói
 - 2.2. Nemes Nagy József: A fekvés és az iskolázottság hatása a területi egyenlőtlenségekre Magyarországon
 - 2.3. Barta Györgyi: A magyar ipar területi folyamatai
 - 2.4. Fazekas Károly: A hazai és a külföldi tulajdonú vállalkozások területi koncentrációja Magyarországon

BEVEZETŐ*

A társadalmi különbségek vizsgálata a legtöbb esetben az újraelosztásra, az erőforrásoknak a társadalmon belüli allokációjára koncentrál. A jövedelmi egyenlőtlenség egy bizonyos foka az emberek széles rétegei számára nem elfogadható, és ez az erkölcsi szembenállás, valamint az ebből fakadó feszültségek elkerülésének kormányzati célja az, ami az ilyen irányú kutatások jelentős részét motiválja. Az egyenlőtlenségek azonban több dimenzióban nyilvánulhatnak meg, és nem csak allokációs kérdéseket vetnek fel. Igen fontos, de ritkábban vizsgált kérdés az, hogy az egyenlőtlenség miként befolyásolja a gazdaság működésének hatékonyságát.

Bár az elosztás problémáját teljesen nem tehetjük félre, ebben a második esetben elsősorban nem az a kérdés, hogy egy csoport szélsőséges helyzete elviselhető-e, hanem az, hogy a helyzet megváltoztatása nem válna-e a gazdaság egy része vagy akár egésze javára. Minthogy az egy adott településen/ régióban élők a világhoz való hozzáférésük szempontjából igen sok tekintetben hasonló helyzetben vannak, így természetes csoportot alkotnak – a területi egyenlőtlenségek az egyenlőtlenségeknek igen sokat vizsgált tényezője. A Közelkép szinte minden fejezete rámutat, hogy a gazdasági fejlettség területi különbségei Magyarországon igen jelentősek, és ezek a különbségek időben és mintázatunkban is meglehetősen állandóságot mutatnak. Noha az 1990-es évtizedben a különféle településtípusok közötti népességáramlásban a korábbi erőteljes urbanizációs tendenciákkal szemben némi változás mutatkozik a kisebb települések, főként az agglomerációkban található falvak javára, az ország regionális megosztottsága túlzottan stabilnak tűnik. Tanulmánygyűjteményünk arra keresi a választ, hogy mely tényezők váltják ki a *munkaerőpiacon* tapasztalható területi egyenlőtlenségeket, és milyen lehetőségek kínálóznak ezek feloldására a munkaerő (a lakosság) és a tőke (a vállalkozások) térbeli átrendeződése, mozgása által.

Elemzésünk fő célpontja a munka mobilitása, azonban e kérdéskör közgazdasági elemzése Magyarországon még gyerekcipőben jár. Éppen ezért fontosnak láttuk két irányban is kitágítani a látószöveget. Egyfelől igyekszünk pontosan meghatározni, hogy milyen egyenlőtlenségekről is beszélünk valójában, közelebbről megvizsgálva azokat a tényezőket, amelyek a munkapiaci egyenlőtlenséget kialakítják. Másfelől elemzésünk kiterjed a

* A szerkesztő ezúton szeretne köszönetet mondani Köllő Jánosnak, akinek a segítsége nagyban hozzájárult a kötet elkészültéhez.

vállalkozások térbeli elhelyezkedésére, mozgására, illetve az ezt befolyásoló tényezőkre. Bár a munka és a tőke térbeli eloszlása, a két piac szereplőinek mozgása mutat hasonló vonásokat, e két problémakör nem teljesen analóg – ennek megfelelően két különálló részben tárgyaljuk őket. Mivel azonban a gazdasági élet döntő, egymást kölcsönösen meghatározó elemeiről van szó, a két kérdés néha csak túlzott egyszerűsítésnek tűnő határvonalak mentén választható el egymástól. Ez az oka annak, hogy – bár a két terület elemzéséhez rendelkezésre álló adatok és empirikus elemzési hagyományok sokszor igen eltérők lehetnek – közel egyenrangú részekben tárgyaljuk őket.

A munkaerő mozgása, mobilitása azonban nem csak önmagáért érdekes kérdés. Az 1.1. fejezet két modellt vázolva úgy érvel, hogy ha a tranzakciós költségek nem fékeznek, a gazdaság szereplői (jelen esetben a munkavállalók) tisztes haszon reményében vállalják egy alternatív lakhelynek a sajátjuknál kedvezőbb munkapiaci, de más szempontból vélhetően nehezebb feltételeit. Ez a törekvés egyéni szinten költözéshez, nemzetgazdasági szinten pedig – a tekintetbe vett különbségek fokozatos csökkentése által – a területi egyenlőtlenségek, egyensúlytalanságok megszüntetéséhez vezethet. Ha azonban a döntés egyéni költségei olyan nagyok, hogy azok még jókorra haszon mellett sem teszik az elmozdulást kifizetődővé, vagy a költözés előnyeit más mechanizmusok fenntartják akkor még jelentős társadalmi érdek esetén sem tűnnek el ezek az egyenlőtlenségek.

Míg az egyéneket számos, főleg társadalmi és lelki kötelék visszatartja gazdasági érdekeik követésétől, a vállalkozások tisztán a várható haszon alapján választják meg telephelyüket. A második rész elméleti bevezetője, a 2.1. fejezet a területi különbségek kihasználásának klasszikus lehetőségein túl (amelyek hasonlóak az egyéni döntéshez) rámutat, hogy a vállalkozások esetében különösen nagy hibát követ el az, aki a környezeti feltételeket adotttnak tekinti. A 2. rész empirikus írásai alátámasztják azt az elméleti eredményt, hogy a telephelyválasztás önmagát erősítő folyamat lehet. A vállalatok között kialakuló területi kapcsolatok hatására a történelmileg vonzó területek még vonzóbbá, a hátrányos helyzetűek pedig még hátrányosabbá válhatnak, ha külső erő a folyamatot befolyásoló erőket nem téríti el. Az így kialakuló különbségek a vállalatok számára a versenytársak és lehetséges partnerek térbeli elérhetőségét, a munkavállalók számára a munkakínálat formáló erőit jelenti.

Az egyéni költözési döntést számos, a gazdasági érdekekkel összefüggő és attól akár igen távol álló motívum is befolyásolja. A viszonylag jól megragadható lehetséges előnyök közül kettőt, a foglalkoztatási esélyek, illetve a bérek területi szóródását emeljük ki. Bár a nyers számok tanúsága szerint mindkettő területi különbségei jelentősek, az 1.2. és 1.3. fejezet eredményei alapján mégis igen különböző képet kaphatunk a szóban forgó előnyöknek az egyének által kihasználható mértékéről. A különbségeket a termé-

szerükből adódó eltéréseiken túl ugyanis a munkaerő és a munkakínálatot jelentő cégek összetétele, valamint a két fél közötti kapcsolat szorossága is befolyásolja. Ha kiszűrjük e hatásokat, a nyers bérkülönbségek kevesebb mint a felükre olvadnak, a foglalkoztatási esélyekkel kapcsolatban azonban hasonló nagyságú változás nem tapasztalható. Ugyanakkor mindkét esetben ismét azt a kelet-nyugati megosztottságot tapasztalhatjuk, amely az északnyugati országrész és a központi régió vezető szerepével jellemezhető. Figyelemre méltó eredmény azonban, hogy Budapest előnye ebben a tekintetben nem látszik jelentősnek.

Úgy tűnik tehát, hogy léteznek a munkavállalók számára kihasználható különbségek, amelyek ha a bérek terén nem is, a munkavállalás esélyei tekintetében számottevők lehetnek. Kérdés azonban, hogy ezeket a különbségeket milyen módon érdemes kihasználni? Érdemes elköltözni, vagy elég a jobb munkahelyre ingázni? A már említett költségek mennyire jelentősek? Ez utóbbiak közül talán a lakáshelyzet befolyásolja leginkább a költözési hajlandóságot. Bár egy ideális világban a lakáscsere nem jelent problémát, a magyar valóságban annál inkább: az 1.4. fejezet tanúsága szerint egy (reálisan) rossz lakáscserével egy teljes év átlagos fizetését kockáztatja a költöző. A közhiedelemmel ellentétben tehát nem a lakáscserét terhelő illeték vagy a többi közteher jelenti a legnagyobb problémát, hanem a saját tulajdonú lakások eladása körüli kockázat, illetve az, hogy a magyarországi lakásállománynak csak igen kis részét teszik ki a bérlakások. Amíg ez a helyzet nem változik meg, addig a lakáscsere „luxuscikk” marad. Nem okoz gondot azoknak, akik jó anyagi helyzetben vannak (és jellemzően az agglomerációkba költöznek), akadályozza viszont azok mozgását, akik rossz környezetből szeretnének elköltözni. Ezt a helyzetet az önkormányzatok általában védekező, a „gyanús”, jellemzően kispénzű betelepülőket hátrányosan érintő támogatási politikája sem javítja.

Mit várhat az, aki nem vág bele a költözésbe, és a lakáscserére nem kényszerítő ingázásra szánja rá magát? Az 1.5. fejezetben egy speciális adatbázis segítségével azt vizsgáljuk meg, milyen hatással vannak az ingázás valószínűségére különböző tényezők (mindenekelőtt az ingázás költsége és az elérni kívánt település távolsága). Figyelemre méltó, hogy a speciális adatbázis tartalmaz információt a szereplők bére, az ingázással bejárt távolság, valamint annak anyagi vonzatáról is. A statisztikai eredmények igazolják ösztönös váramozgásainkat. Többek között azt mutatják, hogy az anyagi körlát a korábbi eredményeknek megfelelően az ingázásnak jelentős akadálya, amely hatás a nők esetében különös erővel érvényesül.

Bár igen komoly a költözés költsége, Magyarországon évente a lakosságnak mintegy 4 százaléka költözik új településre. Vajon ez az arány nagy, vagy kicsi? Mi hajtja ezeket az embereket? Jelentős-e valójában a gazdasági ösztönzők korábban vázolt hatása? Az 1.6. fejezet számos adatbázis együt-

tes felhasználásával próbál válaszolni ezekre a kérdésekre. A mikroszintű adatokon alapuló elemzés megerősíti a gazdasági ösztönzők hatását, noha ezek nagysága, különösen a lakáshelyzet korábban megismert visszásságai fényében, kicsi lehet ahhoz, hogy a várt kiegyenlítő mechanizmus motorja legyen. Fontos eredmény az is, hogy az 1990-es években fokozatosan erősödő agglomerációs folyamatok következtében az egyenlőtlenségek regionális szinten értelmezhetők ugyan, az egy régión belüli különbségek kezeléséhez azonban új, a korábbiakon túlmutató modellek szükségesek. Az egy régión belüli, településtípusok közötti különbségeket ennek megfelelően kritikusan kell kezelni, mert a munka helye sok esetben nem egyezik meg a lakás helyével.

A munkaerőről láthattuk, hogy hajlamos, ha nem is akadály nélkül, az ország regionális munkaerőpiacainak különbségeit követni. Úgy tűnik azonban, hogy éppen a legelmaradottabb térségek lakóinak nehezebb elszakadni lakóhelyükről, jelentsen akadályt a lakás kis értéke vagy a fejlett technológiával kevésbé kompatibilis szaktudásuk. Kérdés viszont, hogy a vállalkozásoknak mennyire szükséges elmozdulniuk, és mennyire készek hátrányos helyzetű régiókba települni? A 2. részben ezeket a kérdéseket járják körül más és más szemszögből a tőke mobilitásáról szóló – már érintett – elméleti bevezető és empirikus tanulmányok. Noha a munkaerő szempontjából a terjeszkedő és a gazdaság működését olajozó szolgáltatások, illetve talán annál is nagyobb mértékben a tradicionálisan nagy tömegeket foglalkoztató és drámaian átalakuló mezőgazdaság is rendkívül fontos tényező e folyamatban, mégis az ipar az, amely a növekedésben betöltött szerepe és tényleges mozgékonyasága által e rész érdeklődésének középpontja.

Ahogy a munkaerő számára a munkakereslet jelenléte és szerkezete döntő, úgy a vállalkozások számára a munkaerő és – a 2.1. fejezet elméleti megfontolásai alapján – a többi vállalkozás jelenléte, elhelyezkedése kiemelten fontos. Régóta érzékeljük annak hatását, hogy Magyarország Kelt és Nyugat határmezsgyéjén fekszik, mindkét világ hatásainak kitéve. A 2.2. fejezet megmutatja, hogy ez a határvonal érezhető az európai gazdasági „erőtér” erősségében is. Ennek az erőternek a vonzásában alakulnak ki azok a gyümölcsöző kapcsolatok, amelyek a magyar gazdaság növekedésének tekintélyes része köszönhető. A 2.3. fejezet rámutat, hogy az észak-magyarországi nehézipari komplexumok helyett ma a gépipar (jelentős részben a járműgyártás) és az elektronika nyugat-magyarországi cégei azok, amelyek a gazdaság növekedésében központi szerepet játszanak. E vállalkozásoknak közös jellemzője, hogy jól elérhetők, jól képzett munkaerőt foglalkoztatnak, és az európai gazdasági „erőtér” integráns részévé váltak. A területi elhelyezkedés e szinte determinisztikusnak tűnő hatását csökkentheti – vonja le a következtetést a 2.2. fejezet szerzője –, ha a térbeli távolságokat

az infrastruktúra fejlettsége, valamint a jó elérhetőség ellensúlyozza az elmaradott és ezért elhanyagolt térségekben.

Vissza-visszatérő témája majd' minden tanulmánynak a tudás, a humán tőke területi elrendeződése. Az 1.6. fejezetből és a 2. rész fejezeteiből összeállhat az a kép, amelyből megtudhatjuk, az iskolázottak átlag fölötti költözési hajlandóságot mutatnak, azonban költözésük iránya az egyenlőtlenségeket eddig jobbra növelte, hiszen a fejlett régiók ipara szívta fel kínálatukat. A 2.2. fejezet elemzése bemutatja, hogy az emberi tőke eloszlása ennek megfelelően csak tovább erősíti a rögzített tényezők által kijelölt különbségeket. Nem meglepő ezután, hogy a nemzetközi befektetők túlnyomó többsége sem vállalkozott úttörő szerepre. A 2.4. fejezet e vállalkozások viselkedését bemutatva, sokak számára ismerős, szám szerint azonban bizonyára meglepő eredménnyel szolgál. E szerint a munkahelyek teremtésében a külföldi tulajdonú cégek szerepe jóval meghaladta a hazai tulajdonúakét. Sajnálatos módon ez előbbieik jótékony hatása, amely az üzleti, beszállítói kapcsolatokon keresztül működik, sok más tényezőhöz hasonlóan egyenlőre csak bizonyos régiókra korlátozódik.

Milyen következtetésre juthatunk mindezek után? Úgy tűnik, hogy bár mind a munkaerő, mind a tőke képes mozgásra, azt nem a elmaradott területek megközelítésére használja fel. Mivel a kumulatív folyamatok önmaguktól nem csillapítják az egyenlőtlenségeket, ezek mérsékléséhez külső beavatkozásra van szükség. Az infrastruktúra fejlesztése, a partnerek könnyű elérhetősége mind a vállalatok, mind a munkaerő számára kulcskérdés. Hasonlóan fontos a fogadó régió munkaerejének és üzleti környezetének vonzóvá tétele. Bár az előbbi folyamatokat a közép-európai térség regionalizálódása és az Európai Unió bővítése is segíti, még jó ideig kiemelt programoknak kell támogatniuk őket. Csak remélhető, hogy az elmaradott térségek oktatási kérdéseinek problémája, amely a humán tőke fejlődésének kulcskérdése – a tárgyi infrastruktúra fejlődéséhez hasonlóan – kivívja majd a megfelelő döntéshozók figyelmét.

1. A MUNKAERŐ MOBILITÁSA ÉS ANNAK FELTÉTELEI

1.1. ELMÉLETI MEGFONTOLÁSOK A MUNKAVÁLLALÓK TERÜLETI MOZGÁSÁNAK OKAIVAL ÉS EREDMÉNYÉVEL KAPCSOLATBAN

CSERES-GERGELY ZSOMBOR

Mielőtt megkezdénénk alapvetően empirikus jellegű vizsgálódásunkat a magyar népesség földrajzi mobilitása, illetve migrációja kérdésében, rendoznünk kell a kérdéssel kapcsolatos gondolatainkat. Szükséges ez nemcsak azért, hogy tiszta keretben lássuk a folyamatok fő mozgatórugóit, de azért is, hogy statisztikai elemzésünkben el tudjuk különíteni, hogy ezek közül melyek megragadására vállalkozunk, vállalkozhatunk, és melyekre nem.

A következőkben négy fő területet érintünk röviden. Elsőként vázoljuk azt az egyéni szintű döntési problémát, amellyel a költözködéssről gondolkodók szembesülnek. Ezután röviden bemutatjuk azt a modellt, amely a népesség migrációjának makrogazdasági eredményét, lehetséges kedvező hatását hangsúlyozza. Harmadszorra, az előzőekben elmondottakhoz kapcsolódva, rögzítünk néhány olyan fogalmat, amelyet a későbbiekben sokat használunk. Végül kibővítjük ezt az egyszerű modellt olyan megfontolásokkal, amelyek közelebb viszik azt az életünk során tapasztaltakhoz. Mindezek a modellek eredeti formájukban a matematika eszköztárával formalizáltak, de a kötet szellemében ezt a megközelítést most mellőzzük, és a könnyebb kezelhetőség kedvéért stilizáltan mutatjuk be őket.

Az egyéni költözési döntés

A lakóhelyválasztás egyszerű, de komoly információtartalommal bíró jellemzője, hogy az egyén fizikailag alapvetően lakhelyének környezetében tartózkodik. Ez nemcsak azt jelenti, hogy életét, szabadidejét itt tölti el, de azt is, hogy a mindehhez szükséges anyagi háttérrel is főként itt szerezheti meg.¹ Ennek megfelelően a lakóhelyválasztás során több szempontot kell szem előtt tartani. Ha rögzítjük a piacon vásárolható javak választékát, és eltekintünk a környezeti hatásoktól,² akkor a döntés alapja mindenekelőtt a munkavállalási lehetőség, az így megszerzett bér, illetve az ezekben mutatókozó különbség lehet.

A fenti döntést megjelenítő modell ma már klasszikussá vált formájában a *Harris – Todaro* (1970) tanulmányban jelent meg. A szerzőpáros a vidéki települések és a város közötti népességmozgást leíró, úgynevezett általános egyensúlyi modellt szerkesztett, amelynek fontos változóit nem külső tényezők alakítják, hanem a modell belső tulajdonságai. Gondolatmenetük lényege a következő. Mivel a falusi minimálbér hatására koncentrálnak, a költözést motiváló változóként a városi bérek és a vidéki bérek várható különbségét használják, így kizárólag ez az, ami alapján a költözést mérlegelő

1 Nyilvánvalóan léteznek a mindkét feltevés alól kivételt jelentő esetek: sokan külföldön vagy az otthonuktól távol dolgoznak, illetve a munkahelytől távol, munkájukat otthon végzik. Noha számuk egyre nő, még nem ért el olyan szintet, hogy ez a feltételezésünket érvénytelenítse.

2 Ilyen környezeti hatás a természetnek a múlt folyamatai által meghatározott adott képe, illetve az emberi döntés eredményeként kialakult szolgáltató intézményrendszer. Hosszabb távon mindkettő az emberek tevékenysége szerint alakul, ez a döntés azonban az esetek nagy részében nem egyedi, hanem több döntés eredője. Az utóbbi az intézményrendszer alakulásához sorolható, például a különféle iskolák elérhetősége, amely a fejlett ipari társadalmakban a költözéseknek rendkívül fontos motivációja (lásd például *Charney*, 1993). Noha célunk itt összefoglaló keret vázolása, az irányt mégis a magyarországi helyzet empirikus leírása jelöli ki, és itt jelenleg ez a szempont nem élvez elsőbbséget. Mindezek miatt joggal tekinthetünk el időlegesen a környezeti hatásoktól, hogy modellezésük igénye nélkül ugyan, de ismét bevonjuk őket.

egyén meghozza döntését. Ha a városban nagyobb béreket kínálnak, mint a falvakban, a munkaerő áramlása megindul a városokba, és tart egészen a különbség fennállásáig. Ha a termelési kapacitások rögzítettek, akkor ez a különbség a munkaerő határterméke csökkenése által fokozatosan eltűnik. Bár a modell a munkanélküliségnek fontos, de az egyéni döntésben nem közvetlen szerepet szán, könnyen elképzelhető olyan helyzet, ahol a bérkülönbségekhez hasonló vagy annál akár jelentősebb szerepet is játszik.

Térjünk vissza képzeletbeli egyénünk döntéséhez! Adott tehát egy lakóhely, amelynek helyi munkaerőpiacán bizonyos feltételek uralkodnak, amelyet két mutatóval jellemezhetünk, a munkahely biztonságát jellemző munkanélküliségi rátával, illetve a megkeresett bérrel. Ezek a tényezők kifejezhetik hatásukat külön-külön vagy együtt, például a munkanélküliség várható bér formájában.³ Az egyén lehetőségeit természetesen sok más tényező befolyásolja, de tegyük fel, hogy ez a megközelítés *átlagosan* nem áll messze a valóságtól. Ebben az esetben a magasabb bért kínáló és/vagy kisebb munkanélküliségű terület vonzóbb, mint a többi. Ugyanezzel a gondolatmenettel a munkapiaci viszonyokon keresztül jellemezhetjük egy másik, a jelenlegi lakóhely alternatívájaként számba vett település tulajdonságait.

Két település közötti választásban tehát a fenti két tényező páronkénti viszonya lesz a döntő. Megfelelő feltételezésekkel a döntésre ható tényezők mérhetővé tehetőek. Feltehetjük például, hogy egy forintot szegény vagy gazdag, iskolázott és iskolázatlan – tehát mindenki – ugyanannyira értékel, illetve a döntéshozók nem tartanak a kockázattól, viszont nem is szeretik azt kifejezetten. Ekkor képezhető a munkanélküliségi valószínűségek és átlagbérek különbségének olyan súlyozott átlaga, amelyet figyelembe véve a két település közötti választás meghozható: X településen kedvezőbb lakni, ha ott nagyobb ez a mutató, vagy Y -on, ha ott.⁴ Az eredményt természetesen módosítják még a költözéssel járó költségek is.

A teljes döntési folyamatot ismét különféleképpen képzelhetjük el. Szélső esetben, ha feltesszük, hogy a döntés előtt álló egyén képes minden lehetőséget számításba venni, akkor legalább két módszer alkalmazható. Az egyikben a döntés egylépcsős, amelyben a jelenlegi lakóhelyet minden lehetséges másikkal össze lehet vetni, és az egyén a legjobbnak tűnőt választja ki. A másik első lépésében valamilyen (esetleg az előbbivel megegyező) módon kiválasztja a legjobb alternatív célpontot, a második lépésben pedig összeveti a jelenlegi hellyel: ha az alternatíva jobb, költözik, ha nem, marad. Bár ez a megkülönböztetés mesterkéltnek tűnhet, a gyakorlati munkában fontos, hogy a két folyamat azonos eredményre vezethet.

Eddig költözésről volt szó, de a költözést megelőzheti egy korábbi szakasz, amelyben a döntés tárgya nem a lakóhely, csak a munkahely településének megváltoztatása, tehát a költözés helyett ingázás egy távolabbi településre.

3 A munkanélküliség tekinthető egy átlagos dolgozni kívánó ember munkahely-elvesztése valószínűségének becsléseként. Mivel az aktív népesség a munkanélküliek és a dolgozók összege, könnyen megkaphatjuk az aktivitási rátát, mint a munkához jutás valószínűségének becslését. Ezt beszorozva az átlagbérrrel kapjuk a várható bért.

4 Azaz lineárisan közelítjük a döntéshozók haszonfüggvényét. Ilyen vagy ehhez hasonló feltevéssel él például a Cseh Köztársaságot vizsgáló Fidrmuc – Huber, 2002, valamint az 1.6. fejezet is.

Az ingázás esetében meghozott döntés a költözéshez igen hasonlóan értelmezhető. Jelentős különbség azonban, hogy a költségek és a feltételek alapvetően mások. Míg az *ingázás* sikerességéhez a közlekedés kellő fejlettsége a kulcs, a jó munkapiaci helyzeten túl a *költözés* zökkenőmentes kivitelezéséhez leginkább a lakáspiac megfelelő működése szükséges (lásd *Köllő*, 1997, illetve *Cameron – Muellbauer*, 2001, *Böheim – Taylor*, 1999).

A migráció mint a területi kiegyenlítődség eszköze

A népesség mozgása régóta foglalkoztatja a közgazdászokat, legyen az országokon átnyúló vagy országon belüli. Az első esetben a fő kérdés az, hogy miként alakul az ország nettó pozíciója „kiművelt emberfőkben” mérve a migráció következményeként,⁵ a második esetben pedig az, hogy képes-e az egy országon belül kialakult fejlettségbeli különbségeket a népesség mozgása kiegyenlíteni.

A klasszikus gondolatmenetnek a jelenhez közelebb álló kiterjesztése *Blanchard – Katz* (1992) írásához fűződik.⁶ A mikroszintű döntéshozatal megfogalmazása és elméleti elemzése helyett a szerzők az Egyesült Államok tagállamai közötti munkapiaci és fejlettségbeli különbségeket veszik alapul, és vetik alá empirikus vizsgálatnak. Mivel céljuk a migrációnak az egyensúlytalanságot okozó sokkokra adott válaszkészségének a számszerűsítése, feltételezéseik között mindenképpen fontos helyen szerepel az, hogy a migráció a munkanélküliség különbségeire (is) reagál. E kötet *Közelkép* részének tanulmányai is ezt a kérdéskört feszegetik: képesek-e a migráció folyamatai kiegyenlíteni a tapasztalt különbségeket, és ha igen, mekkora időnek kell ahhoz eltelnie.

A vizsgált makroszintű folyamatok lényegében leírhatók *Harris – Todaro* (1970) kiegyenlítő mechanizmusaival. Tegyük fel, hogy a gazdaságban tevékenykedők e modell szerint gondolkodnak, valamint azt, hogy az egyes államok között fejlettségbeli különbségek vannak, amelyek a munkaerőpiacon is megjelennek: a fejlettebb gazdaságokban alacsonyabb a munkanélküliség, és nagyobb a várható bér, míg a fejletlenebbekben éppen fordítva. Ekkor a fejletlenebb régiók némely lakójának érdekében áll a fejlettebbek egyikébe költözni, hogy realizálhassa a két régió adta lehetőségek közötti különbséget. Ha kellően sok döntés születik, akkor a fejlettebb, kedvezőbb helyzetben levő régióban a munkaerő túlkínálata alakul ki, amelynek következtében (a kereslet rugalmassága függvényében) csökkennek a bérek, és nő a munkanélküliség. Ugyanakkor a fejletlenebb régióban fordított folyamat játszódik le, mivel a munkaerő elszívárgásával a bérek nőnek, a munkanélküliség pedig csökken. Amint a két terület viszonyai kiegyenlítődnek, az egyszerű kalkulus nem mutatja érdemesnek a költözést, és a

⁵ Ide sorolhatók *Borjas* írásai, és a nyomában keletkezett tanulmányok (ezeket foglalja össze *Borjas*, 1994).

⁶ Meg kell jegyezni, hogy az ötletet kevésbé grandiózus formában már korábban kidolgozták, példa erre *Pissarides – McMaster*, 1990.

folyamat leáll. Tekintve, hogy mindez az összes lehetséges régiópárosra lejátszódik, egy idő után az egész ország egyensúlyba kerül.⁷

Az egyéni döntések sokrétűségén túl három fontos feltétel teljesülése kell még modell következtetéseinek a megvalósulásához.

1. A lakáspiacnak tökéletesen kell működnie. Ha a kiindulási területen a lakásárak nyomottak és/vagy a célterületen igen magasak, akkor csak jóval kevesebben fognak úgy dönteni, hogy elköltöznek, s lehetséges, hogy ez nem lesz elég a munkapiaci viszonyok megváltoztatásához.

2. Egyfajta szelekció is beindulhat. A költözésnek költségei⁸ vannak, így hasonló költségek mellett azok indulnak elsőként, akiknek a költözés a legjobban megéri – ezek pedig jellemzően a leginkább „rátermettek”, leginkább képzettek. A hátramaradó népesség termelékenysége így fokozatosan csökkenhet, így lehetséges, hogy munkaerőhiány alakul ki egy bizonyos szektorban a speciális felkészültséget igénylő munkakörökben. Ha a maradék munkaerő nem elég termelékeny önmagában, vagy nem illeszkedik a tőkeintenzív modern termelési módhoz, az tovább fokozhatja a problémákat.

3. A két régiónak csak a kezdeti állapota lehet különböző, a vizsgált időszakban azonos pályán kell haladniuk. A modell szerint nem fordulhat elő, hogy a fejlettebb régió a munkaerőpiac helyzetét a fejletlenebbénél nagyobb mértékben javító hatások, például beruházások vagy más tőkebefektetés hatása éri. Ha ez így történik, a munkaerő odaáramlása csak fokozódik, a fejlettebb régió bérei azonban nem csökkennek, hiszen fokozatosan épülnek ki a munkaerőt magasabb és magasabb szinten foglalkoztató kapacitások. Ugyanekkor a fejletlenebb régió bérei nyomottak maradnak, hiszen a bérek emelkedése csak megfelelő kereslet következtében várható.

Két fogalom

Miután áttekintettük a költözködésre vonatkozó egyéni döntések kereteit, valamint azok hatását nemzetgazdasági szinten, tisztázzuk a legfontosabb fogalmakat! A továbbiakban *migrációról* akkor beszélünk, ha valaki egy adott földrajzi terület (jellemzően egy ország, vagy régió) határait átlépve változtatja meg korábbi lakhelyét. A területi egység megválasztása alapvető hatással van arra, hogy kit tekintünk *migránsnak*. Leggyakoribb az országok közötti, valamint az országon belüli *nagyobb* régiók közötti migráció vizsgálata – bár a probléma sok szempontból hasonló, ebben a kötetben ez utóbbit tekintettük. Természetesen az is komolyan befolyásolja a folyamatokról alkotott képünket, hogy milyen nagyságú régiót veszünk alapul, hiszen a „túl kicsi” egység túl sok változást, a „túl nagy” pedig túl keveset fog mutatni. Azt, hogy mi tekinthető túl soknak vagy túl kevésnek, a környezet és a mozgások jellege segít eldönteni. Fontos szerepet játszhat a döntésben az is, hogy milyen nagyságú területek közötti egyenlőtlenségre várjuk a migrációtól a kedvező hatást.

7 Minthogy a munka termelékenysége a tőke mennyiségével nő, a kevésbé fejlett régiók helyzetének a gyenge tőkeellátottság is oka lehet. Eppen ezért a kiegyenlítődést nemcsak a munkaerő, hanem a tőke mozgása is beindíthatja. Ezzel az egyébként analóg kérdéssel a kötet második része foglalkozik.

8 Itt a költség szót a közgazdaságtanban megszokott tág értelemben használjuk. Költség tehát nemcsak a pénzbeli kiadás, de például az is, ha valakinek szoros a költődése szülőföldjéhez, aminek következtében nehéz szívvel hagyja azt ott.

A migráns népességnél tágabb a *mobilitás* köre. A földrajzi mobilitásba az kapcsolódik be, aki lakcímét megváltoztatva egyik településről a másikra költözik.⁹ A migrációval ellentétben a csak ide tartozó népességmozgásnak hatása lokális. Például az egy (kis) térségen belül egyik településtípusból a másikba irányuló mozgás nyilván nem befolyásolja közvetlenül a régiók közötti különbségeket, de hatással van a régióon belüli népesség megoszlására. A migrációs kiegyenlítő hatáshoz csak közvetve kapcsolódó, de fontos kérdés, hogy a népesség így megváltozó összetétele, urbanizáltsága, járulékos hatásokon keresztül befolyással lehet az adott régió teljesítőképességére. A nem migráns mobil népességhez hasonló a településen belül költözködők szerepe, de ez a *lakásmobilitás* témakörébe tartozik.

Az ingázással mint a migrációt esetlegesen megelőző fázissal kapcsolatban szólnunk kell még a *vándoringázás* jelenségéről is (lásd erről például Illés, 1995). Ebben az esetben a munkavállaló nem lakhelyén, hanem annál távolabb dolgozik, és munkahelyéhez közel *ideiglenes* lakhelyet is fenntart. Az ilyen ingázók jellemzően távolra és úgy ingáznak, hogy célpontjukon több éjszakát is eltöltenek. Megkülönböztetésük azért fontos, mert az empirikus elemzés során őket jellemzően a mobil, illetve migráns népességhez tartozóként veszik számba.

Mi vezethet még költözéshez – összetettebb költözési stratégiák

A fentiekben a költözésnek csak igen lecsupaszított, egyszerű modelljét vetjük figyelembe. A valóság ennél természetesen jóval sokrétűbb, és a sokrétűségnek olyan vetületei is vannak, amelyek következtetéseinket befolyásolhatják. A következőkben *Akkoyunlu – Vickerman* (2002) tanulmánya 3. részében található áttekintés alapján emeljük ki ezek közül a fontosabbakat.

A korábbiakban leírt modellben nem tisztáztuk, ki tekinthető a költözés szempontjából döntéshozónak. Valójában feltettük, hogy a döntést befolyásoló preferenciák a döntést hozó egységen belül megfelelően reprezentáltak, vagy még erősebben: egyetlen személyhez köthetők. Ha azonban ez nem így van, akkor figyelembe kell vennünk, hogy feltehetően a háztartás nem minden tagja nyer egyértelműen a költözéssel. Vélhetően tehát a háztartás minden tagjának preferenciája beleszól a döntésbe, és az csak akkor jár költözéssel, ha mindnyájuk összes veszteségét a teljes nyereség ellensúlyozni képes. A háztartási modellel kapcsolatban felmerülő másik szempont a kockázat meg- és elosztásának lehetősége. Ha ugyanis a háztartás minden tagja egy földrajzi területen dolgozik, akkor a régiót érő negatív hatások ellen nem védi őket semmi. Ha azonban egy vagy néhány tag máshol él, vagy például vándoringázásban vesz részt, akkor ez ehhez hasonló sokkhatások mérsékelhetőek.

⁹ A migrációnak és a mobilitásnak ez az elkülönítése nem magától értetődő, de több intézmény meghatározásával azonos. Lásd például a Kanadai Statisztikai Hivatal fogalomhasználatát: <http://www.statcan.ca/english/concepts/definitions/mobility.htm> (utolsó hozzáférés: 2003. 08. 18.).

Tovább bonyolítja a helyzetet, ha a költözők nem azonos valószínűséggel választanak azonos jellemzőkkel bíró területek közül. Ha ugyanis létezik az egy településről kiköltözötték között valamiféle informális kapcsolat, ami segíti a letelepedést, akkor a költözők azokat a helyeket fogják előnyben részesíteni, ahol már van ismeretségük. Mivel ez a folyamat a feltételek drasztikus megváltozása hiányában önmagát erősíti, kis kezdeti különbségek az idő folyásával nagyra dagadhatnak, és a korábbi modell racionalitásával nem könnyen magyarázható erős térbeli áramlatok alakulhatnak ki (Carrington, 1996).

Feltettük azt is, hogy a költözésben a közvetlen anyagi késztetések játszanak szerepet, és a helyi környezetnek, valamint a piacon nem megfelelő feltételeknek a szerepe mérsékelt. Ha azonban ez nem így van, akkor a költözésekben a környezeti hatások is komoly szempontként merülnek fel, és hasonló embereket, családokat vonzhatnak egy adott környezetbe. Ennek hatására a közkedvelt helyeken az ingatlanok ára felfelé, a kevésbé kedvelteken lefelé kezd mozogni. A környezet így nem csak a hasznosság-érzetre gyakorolt hatásán át befolyásolhatja a költözési döntést, de érintheti a háztartásban a munkapiaci részvételtől eltérő, a háztartáson belüli „termelés” hatékonyságát. Bizonyos szempontból ilyen az emberi tőke felhalmozása, azaz a tanulás, de a klasszikus értelemben vett házimunka bizonyos formái is.

Hivatkozások

- Akkoyunlu, S. – Vickerman, R. (2002): Migration and the Efficiency of European Labour Markets. The University of Kent at Canterbury, Department of Economics.
- Blanchard, O. J. – Katz, L. F. (1992): Regional Evolutions. Brookings Papers on Economic Activity, 1. sz. 1–61. o.
- Borjas, G. J. (1994): The Economics of Immigration. Journal of Economic Literature, Vol. 32. december, 1667–1717. o.
- Böheim, R. – Taylor, M. (1999): Residential mobility, housing tenure and the labour market in Britain. Institute for Social and Economic Research and Institute for Labour Research, University of Essex.
- Cameron, G. – Muellbauer, J. (2001): Earnings, Unemployment, and Housing in Britain. Oxford University, Nuffield College.
- Carrington, W. J. – Detragiache, E. – Vishwanath, T. (1996): Migration with Endogenous Moving Costs. The American Economic Review, szeptember, 909–930. o.
- Charney, A. H. (1993): Migration and the public sector: a survey. Regional Studies, Vol. 27. No. 4., 316–326. o.
- Fidrmuc, J. – Huber, P. (2002): The Puzzle of Rising Regional Disparities and Falling Migration Rates During Transition. WIFO műhelytanulmány,
- Harris, J. R. – Todaro, M. P. (1970): Migration, Unemployment and Development. The American Economic Review, Vol. 60. No. 1. 126–142. o.
- Illés Sándor (1995): A területi mobilitás volumenének változásai. Statisztikai Szemle, 7. sz. 543–535. o.
- Köllő János (1997): A napi ingázás feltételei és a helyi munkanélküliség Magyarországon: számítások és számpéldák. Esély, 2. sz.
- Pissarides, C. A. – McMaster, I. (1990): Regional migration, Wages and Unemployment: Empirical Evidence and Implications for Policy. Oxford Economic Papers, 42. sz. 812–831. o.

1.2. A FOGLALKOZTATOTSÁGI ESÉLYEK RÉGIÓK KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEI

NAGY GYULA

Ez a fejezet a regionális foglalkoztatottsági esélykülönbségek 1992 és 2002 közötti alakulását mutatja be. A vizsgált időszakra a KSH munkaerő-felméréseinek adatai alapján logit modellekkel megbecsültük a foglalkoztatás valószínűségét, és megvizsgáltuk, hogy az ország nagy régiói között milyen különbségek adódtak. A becslések az 1992 és 2002 között eltelt minden második év első negyedévi adatai alapján készültek. Hogy kimutathassuk a regionális hatások esetleges nemek közötti különbségét is, külön modellt becsültünk a nőkre és a férfiakra.

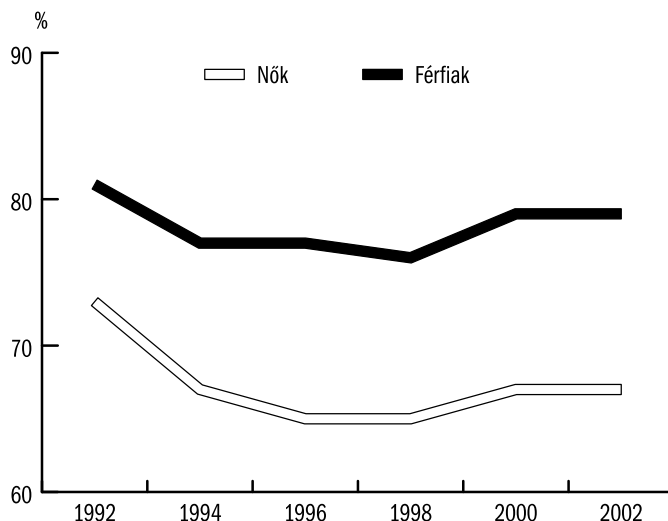
Bár a munkaerő-felmérés a 15–74 év közöttiek munkaerőpiaci részvételéről és foglalkoztatottságáról tartalmaz adatokat, a vizsgálódást a 25–50 éves nőkre és a 25–55 éves férfiakra korlátozzuk. A 25 évnél fiatalabbakat azért hagytuk ki a vizsgálódásból, hogy eredményeinket ne befolyásolja az oktatás kilencvenes évekbeli expanziójának hatása: a közép- és felsőfokú oktatásban résztvevők arányának nagyarányú növekedése és e korosztály gazdasági aktivitásának ezzel összefüggő csökkenése. A nyugdíjkorhatárhoz közelálló aktivitási-foglalkoztatottsági színvonalát pedig a vizsgált időszakban bekövetkezett nyugdíjkorhatár-változások befolyásolták.

A vizsgált korcsoportokhoz tartozó nők és férfiak foglalkoztatottsági rátáinak alakulását (a foglalkoztatottak arányát az adott korcsoporton belül) az 1. ábra mutatja. A kilencvenes évtizedben először mindkét nem foglalkoztatottsága csökkent, a férfiaké 5, a nőké 8 százalékponttal, majd 1998 után kismértékű emelkedés következett be, a férfiaknál 3, a nőknél 2 százalékpont. Egészében véve az időszakban csökkent a foglalkoztatottság: 2002 első negyedében a férfiak foglalkoztatási rátája 2 százalékponttal, a nőké 6 százalékponttal maradt el az 1992 első negyedétől.

A foglalkoztatás valószínűsége egyrészt a munkavállalási szándék – a gazdasági aktivitás – valószínűségétől függ, másrészt a munkaerőpiacon munkavállalási szándékkal megjelenő egyének elhelyezkedési valószínűségétől. Az elhelyezkedni kívánó egyéneket nevezzük gazdaságilag aktívnak, közülük a foglalkoztatottak találtak munkát, a munkanélküliek nem. E tanulmány célja a foglalkoztatási esélyek különbségeinek a bemutatása, és nem vizsgáljuk külön-külön az aktivitási és az elhelyezkedési valószínűséget. Két csoportot különböztetünk meg: a foglalkoztatottakat és a munkanélkülieket, valamint az inaktívakat felőlelő nem foglalkoztatottakat. A foglalkoz-

tatottságot az ILO-standardok szerint értelmezzük: mindenki foglalkoztatottnak minősül, aki a munkaerő-felmérés vonatkozási hetében dolgozott vagy állással, működő vállalkozással rendelkezett.

1. ábra: A 25–50 éves nők és a 25–55 éves férfiak foglalkoztatottsági rátái 1992 és 2002 között a második negyedévekben, százalék

Forrás: A KSH munkaerő-felmérései.

A foglalkoztatottsági valószínűség területi különbségeinek vizsgálatához a KSH által alkalmazott regionális felosztást vettük alapul, hét régiót – Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld – megkülönböztetve. Ezen kívül a településtípus – község, város, megyeszékhely, Budapest – és kontrollváltozóként az iskolai végzettség, a korcsoport, a családi állapot és a gyerekszám szerepel az elemzésben. A becslések eredményei az 1a. és 1b. táblázatokban tekinthetők meg.

Az eredmények ismertetését a kontrollváltozók hatásának rövid bemutatásával kezdjük. Az *iskolai végzettség* erős hatást gyakorol a foglalkoztatottsági esélyre: az iskolai végzettség növekedésével mindkét nem foglalkoztatottsága számottevően növekszik. Például az általános iskolát végzettekhez viszonyítva az általános iskolát el nem végzettek foglalkoztatási esélye a nőknél tipikusan mintegy 40 százalékkal, a férfiaknál pedig 25–30 százalékkal alacsonyabb; a felsőfokú végzettségűek foglalkoztatottsági valószínűsége pedig a nőknél mintegy 25 százalékkal, a férfiaknál 18–20 százalékkal magasabb, mint az általános iskolai végzettségűeké.¹⁰ Az eredmények azt mutatják, hogy az iskolai végzettség szerinti különbségek valamivel nagyobbak a nők, mint a férfiak esetében.

¹⁰ A különbségek bemutatásakor a marginális hatást vesszük alapul. A logit függvényben a marginális hatás $-p$ -vel a vizsgált esemény bekövetkezésének valószínűségét, β -val a becsült együtthatót jelölve $-p(1-p)\beta$.

1.a. táblázat: A foglalkoztatottság valószínűségének logit becslései, férfiak

	1992		1994		1996		1998		2000		2002	
	koef.	z	koef.	z	koef.	z	koef.	z	koef.	z	koef.	z
<i>Iskolai végzettség</i>												
8 osztály alatt	-0,787	-8,19	-1,092	-8,24	-1,198	-8,56	-1,160	-9,16	-1,314	-9,14	-1,484	-9,68
Szakközépiskola	0,532	9,33	0,675	11,58	0,650	11,84	0,704	15,42	0,836	16,94	0,958	19,02
Gimnázium	0,949	9,16	0,981	9,41	0,966	10,17	0,815	10,18	0,568	6,11	0,759	7,51
Szakközépiskola	0,943	12,08	1,067	13,63	1,156	15,06	1,299	19,56	1,316	19,92	1,301	19,52
Felsőfokú	1,649	15,87	1,752	16,61	1,877	18,36	1,920	22,44	2,113	22,11	2,029	21,56
<i>Korcsoport</i>												
31–35 év	0,177	2,20	-0,052	-0,60	0,051	0,62	-0,038	-0,53	-0,019	-0,26	0,226	3,01
36–40 év	0,049	0,64	-0,212	-2,63	0,027	0,35	-0,138	-1,97	-0,243	-3,26	-0,040	-0,53
41–45 év	0,106	1,29	-0,318	-3,73	-0,176	-2,33	-0,349	-5,46	-0,529	-7,70	-0,411	-5,70
46–50 év	-0,159	-1,89	-0,679	-7,71	-0,441	-5,51	-0,588	-8,94	-0,786	-11,59	-0,651	-9,50
51–55 év	-0,514	-5,91	-0,886	-9,46	-0,877	-10,70	-1,148	-16,69	-1,177	-16,46	-1,270	-18,27
<i>Családi állapot és gyerekszám</i>												
Egyedülálló, nincs gyereke	-0,824	-13,14	-0,946	-14,37	-0,753	-12,68	-0,898	-17,71	-0,995	-18,96	-0,970	-18,22
Gyerekek száma	0,011	0,34	-0,071	-2,20	-0,018	-0,60	-0,091	-3,53	-0,050	-1,80	-0,094	-3,36
Gyerekszám × egyedülálló	-0,385	-1,76	-0,438	-2,16	-0,221	-1,46	-0,732	-4,49	-0,179	-1,24	-0,479	-3,47
<i>Régió</i>												
Közép-Dunántúl	-0,033	-0,34	-0,308	-2,88	-0,178	-1,77	0,033	0,38	0,132	1,45	-0,016	-0,17
Nyugat-Dunántúl	0,478	4,35	0,302	2,49	0,203	1,86	0,453	4,82	0,396	4,04	0,368	3,61
Dél-Dunántúl	0,037	0,37	-0,637	-5,96	-0,450	-4,46	-0,346	-4,08	-0,423	-4,82	-0,590	-6,57
Észak-Magyarország	-0,420	-4,57	-0,823	-8,18	-0,649	-6,87	-0,603	-7,64	-0,641	-7,82	-0,691	-8,13
Észak-Alföld	-0,229	-2,52	-0,771	-7,81	-0,657	-7,15	-0,597	-7,81	-0,734	-9,32	-0,789	-9,64
Dél-Alföld	0,079	0,83	-0,381	-3,70	-0,049	-0,50	-0,013	-0,16	-0,051	-0,60	-0,282	-3,25
<i>Településtípus</i>												
Város	0,157	2,78	0,211	3,55	0,106	1,93	0,161	3,36	0,216	4,27	0,326	6,34
Megyeszékhely	0,128	1,85	0,288	4,03	0,260	3,66	0,113	1,90	0,223	3,70	0,410	6,49
Budapest	0,461	4,78	-0,105	-1,03	0,045	0,46	0,029	0,36	0,168	1,96	0,057	0,65
Konstans	1,131	10,73	1,549	13,51	1,205	11,52	1,289	14,58	1,432	15,33	1,409	14,85
Elemszám	14 444		12 072		13 062		17 385		17 489		17 269	
Pszeudo R ²	0,980		0,116		0,115		0,121		0,134		0,142	

Viszonyítási csoportok: *iskolai végzettség*: 8 osztály; *korcsoport*: 25–29 éves; *családi állapot*: gyerektelen házas; *régió*: Közép-Magyarország; *településtípus*: község.

A *korcsoport* változóknál a 25–30 évesek jelentik a viszonyítási csoportot. A nők esetében e korcsoport foglalkoztatottsági valószínűsége a legalacsonyabb: valamennyi becsült együttható szignifikáns és pozitív. A becslés a 36–40 éves nők esetében jelzi a legmagasabb foglalkoztatottsági esélyt, de az eredmények szerint még a 46–50 évesek is nagyobb valószínűséggel dolgoznak, mint a 25–30 évesek. E kor szerinti különbségekhez bizonyára hozzájárul a gyerekevelés aktivitási valószínűséget befolyásoló hatása – amelyet a modellekben szereplő gyerekszámváltozó csak részben képes kiszűrni, mivel a gyermekek életkoráról nem tartalmaz információt –, valamint az a körülmény, hogy a gazdaságilag aktívak munkanélküliségi esélye

a fiatalabb korcsoportokban magasabb. A férfiak foglalkoztatottsági valószínűsége az életkor emelkedésével csökken, és az általunk vizsgált legidősebb korcsoport – az 51–55 évesek – esetében 1998-tól már több mint 20 százalékkal marad el a 25–30 évesekétől.

1.b. táblázat: A foglalkoztatottság valószínűségének logit becslései, nők

	1992		1994		1996		1998		2000		2002	
	koef.	z	koef.	z	koef.	z	koef.	z	koef.	z	koef.	z
<i>Iskolai végzettség</i>												
8 osztály alatt	-1,280	-12,37	-1,702	-10,88	-1,611	-9,77	-1,828	-11,47	-1,807	-10,23	-1,874	-10,36
Szakközépiskola	0,531	8,36	0,586	9,13	0,694	11,09	0,515	9,81	0,773	14,19	0,703	12,76
Gimnázium	0,602	9,16	0,826	11,43	0,792	11,74	0,705	11,89	0,673	10,44	0,693	10,22
Szakközépiskola	0,964	14,33	0,819	12,39	1,035	15,50	0,990	17,40	1,265	22,06	1,104	19,05
Felsőfokú	1,053	13,76	1,404	16,69	1,493	19,20	1,572	22,57	1,637	23,55	1,606	22,42
<i>Korcsoport</i>												
31–35 év	0,719	11,31	0,840	11,80	0,983	14,08	0,868	14,02	0,709	11,60	0,672	11,18
36–40 év	1,067	16,46	0,952	14,15	1,133	17,04	0,861	14,17	0,928	14,80	1,012	15,70
41–45 év	0,821	11,57	0,803	10,84	0,962	13,86	0,721	12,30	0,711	11,73	0,681	10,77
46–50 év	0,639	8,42	0,472	5,98	0,512	6,95	0,289	4,73	0,387	6,37	0,299	4,97
<i>Családi állapot és gyerekszám</i>												
Egyedülálló, nincs gyereke	-0,057	-0,78	0,036	0,48	-0,018	-0,26	0,027	0,46	-0,024	-0,41	-0,022	-0,38
Gyerekek száma	-0,505	-17,91	-0,520	-16,83	-0,717	-23,63	-0,685	-25,67	-0,714	-26,40	-0,771	-27,68
Gyerekszám × egyedülálló	0,229	3,89	0,152	2,52	0,132	2,37	0,128	2,54	0,245	4,63	0,244	4,76
<i>Régió</i>												
Közép-Dunántúl	-0,241	-2,54	0,006	0,07	-0,054	-0,56	-0,079	-0,97	0,118	1,41	0,135	1,60
Nyugat-Dunántúl	0,043	0,43	0,404	3,80	0,276	2,75	0,288	3,35	0,285	3,24	0,210	2,34
Dél-Dunántúl	-0,115	-1,16	-0,020	-0,20	-0,083	-0,85	-0,121	-1,44	-0,166	-1,95	-0,209	-2,40
Észak-Magyarország	-0,389	-4,23	-0,117	-1,23	-0,292	-3,17	-0,294	-3,70	-0,287	-3,60	-0,285	-3,48
Észak-Alföld	-0,347	-3,85	-0,253	-2,74	-0,286	-3,20	-0,422	-5,53	-0,392	-5,10	-0,432	-5,50
Dél-Alföld	-0,202	-2,18	-0,038	-0,40	-0,110	-1,20	-0,121	-1,54	-0,152	-1,91	-0,263	-3,27
<i>Településtípus</i>												
Város	0,144	2,66	0,179	3,12	0,189	3,46	0,135	2,86	0,186	3,84	0,159	3,21
Megyeszékhely	0,283	4,39	0,341	5,01	0,244	3,66	0,272	4,69	0,359	6,08	0,234	3,95
Budapest	0,043	0,48	0,101	1,11	0,107	1,21	0,095	1,23	0,050	0,64	-0,025	-0,32
Konstans	0,477	4,95	-0,035	-0,35	-0,076	-0,80	0,162	1,96	0,043	0,51	0,203	2,38
Elemsszám	12 921		10 740		11 575		15 253		15 236		14 704	
Pseudo R ²	0,112		0,116		0,150		0,139		0,152		0,152	

Viszonyítási csoportok: *iskolai végzettség*: 8 osztály; *korcsoport*: 25–29 éves; *családi állapot*: gyerektelen házaspár; *régió*: Közép-Magyarország, *településtípus*: község.

A nők annál kisebb eséllyel dolgoznak, minél több gyermeket nevelnek. Ez részben a nőknek a *gyerekszám* növekedésével csökkenő munkakínálatával függ össze, részben pedig azzal, hogy a gyerekes nőket a munkáltatók kisebb eséllyel alkalmazzák, mint a gyerekteleneket, illetve a kevesebb gyermeket nevelőket. A nem egyedülállóknál (házaspár vagy élettársi kapcsolatban élők) eggyel több gyermek 10–15 százalékkal csökkenti a foglalkoztatottsági valószínűséget. Az egyedülálló nők esetében kisebb, 5–13 százalék kö-

zötti a gyerekszámváltozó egységnyi növekedésének valószínűségcsökkenő hatása.¹¹ A gyerektelenek között nincs különbség az egyedülállók és a párkapcsolatban élők között. A gyerekszámváltozó értéke a férfiaknál három évben (1994, 1998 és 2002) szignifikáns, gyenge negatív hatást jelezve (eggyel több gyerek nevelése 1–1,5 százalékos valószínűségcsökkenéssel jár). Az eltartási kötelezettség miatt a férfiaknál inkább pozitív összefüggést várnánk a gyerekszám és a foglalkoztatottsági valószínűség között. Az ellentétes eredmények egyik lehetséges oka, hogy a gyerekszámváltozó együtthatója más, a modellekben nem szereplő változók hatását tükrözi – például a cigányokkal szembeni foglalkoztatási diszkrimináció és a cigány családokban magas gyerekszám együttes hatását.

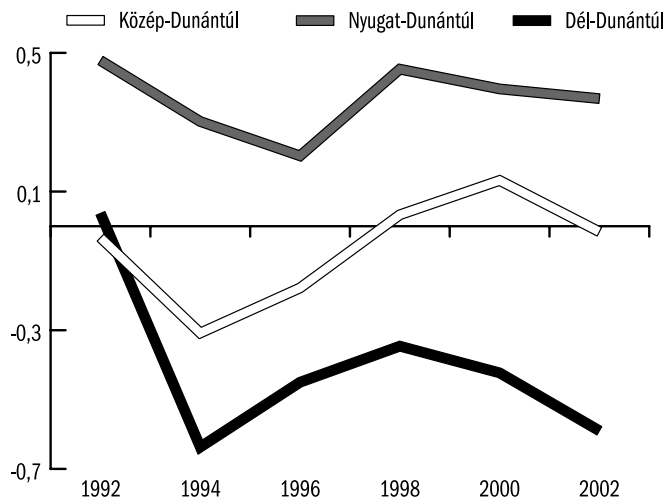
A régió változók marginális hatását a 2.a–2.d ábrákon mutatjuk be. Itt a viszonyítási csoport a közép-magyarországi régió, mely Budapestet és Pest megyét foglalja magában. Tekintsük először a dunántúli régiókra kapott eredményeket a 2.a és 2.b ábrán! A nyugat-dunántúli régióban mind a férfiak, mind a nők foglalkoztatottsági esélye magasabb, mint a közép-magyarországi régióban. Az 1. táblázatban közölt *z*-statisztikákból kiolvasható, hogy az együtthatók egy-egy év kivételével (a férfiaknál 1996, a nőknél 1992) szignifikánsak. A modellekben szereplő többi változó hatását kiszűrve, a vizsgált időszakban a férfiak foglalkoztatottsági valószínűsége 3–7 százalékkal, a nőké 4–8 százalékkal magasabb volt Nyugat-Dunántúlon, mint a központi régióban. A közép-dunántúli régió esetében az együtthatók egy-egy év kivételével nem szignifikánsak, azaz itt a foglalkoztatási esély nem különbözik a közép-magyarországitól (a férfiaknál 1994-re, nőknél 1992-re kaptunk szignifikáns negatív együtthatót, mindkét esetben 5 százalékos valószínűségkülönbséget jelezve). Dél-Dunántúlon a férfiak foglalkoztatási esélye 1994 óta szignifikánsan mértékben elmarad a közép-magyarországitól, a valószínűségkülönbség 6–12 százalék között mozgott (1994 és 1998 között csökkent, azután ismét megnőtt). Ezzel szemben a régióban a nők 1992 és 2000 között nem voltak kimutatható foglalkoztatási hátrányban, egyedül a 2002-es év együtthatója szignifikáns (a marginális hatás 4,5 százalék).

A keleti régiókra vonatkozó eredményeket a 2.c–2.d ábrák mutatják. A dél-alföldi régióra a vizsgált hat év közül mind nem esetében csak két évre kaptunk szignifikáns együtthatókat. A férfiak 1994-ben 6,5, 2002-ben 4 százaléknyi hátrányban voltak, a nőknél 1992-re 4, 2002-re 6 százalékos negatív különbséget mutatnak az eredmények. A többi évben a foglalkoztatottsági valószínűség a régióban nem különbözött a közép-magyarországitól. A férfiak foglalkoztatási esélye az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiókban egyaránt igen rossz: mind a hat évben szignifikáns negatív különbség tapasztalható, mértéke 1992-ben mintegy Észak-Magyarországon 6, az Észak-Alföldön 3 százalék volt, 1994-től pedig mindkét régióban 10–15

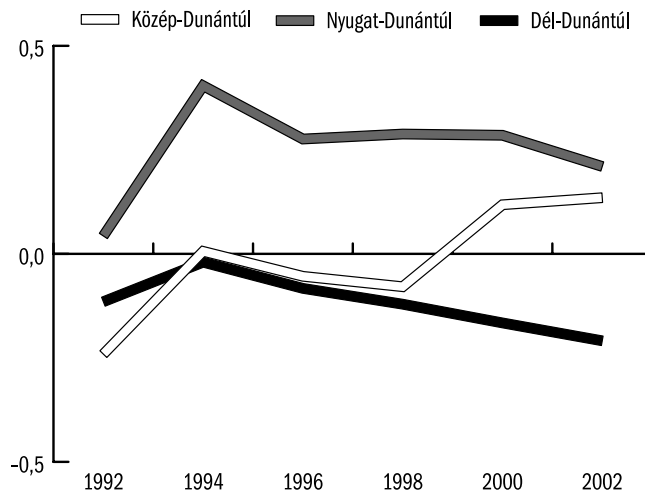
11 Az egyedülállók esetében a gyerekszám és a gyerekszám \times egyedülálló változók együtthatóinak összegeként számíthatjuk ki a gyerekszámhoz tartozó együtthatót.

százalék között mozog. A két régióban a nők együtthatói szintén negatívak, és egy kivétellel (1994, Észak-Magyarország) szignifikánsak, de kisebb mértékű valószínűségkülönbséget mutatnak. Észak-Magyarországra 3–8 százalék, az Észak-Alföldre 7–10 százalék közötti valószínűségkülönbséget jeleznek az eredmények az egyes években (szintén a közép-magyarországi régióhoz viszonyítva).

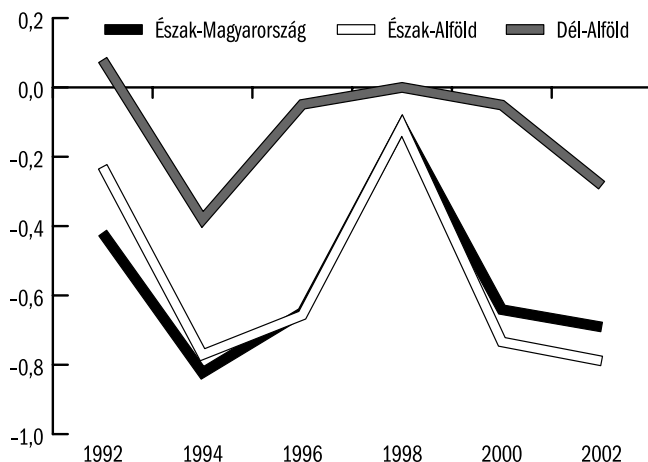
2.a) ábra: A régió változók marginális hatása a férfiak foglalkoztatottsági valószínűségére, dunántúli régiók

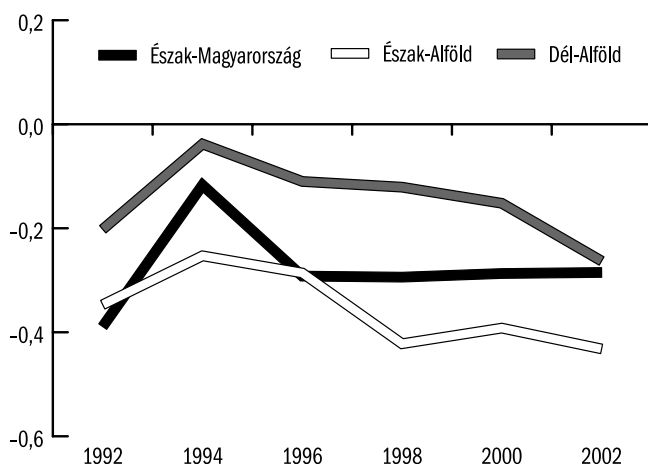
2.b) ábra: A régió változók marginális hatása a nők foglalkoztatottsági valószínűségére, dunántúli régiók

2.c) ábra: A régió változók marginális hatása a férfiak foglalkoztatottsági valószínűségére, keleti régiók

2.d) ábra: A régió változók marginális hatása a nők foglalkoztatottsági valószínűségére, keleti régiók

Megjegyzés: a 2.a–2.d ábrák forrásául szolgáló becslésekben a régió változók viszonyítási alapja Közép-Magyarország.

Egészében véve eredményeink lényeges regionális különbségeket mutatnak a foglalkoztatottsági valószínűségben. A legjobb helyzetben a nyugat-dunántúli régió van, ahol mind a férfiak, mind a nők nagyobb eséllyel dolgoznak, mint az ország más területein élők. Eredményeink mindkét nem esetében jelentős – bár a férfiaknál nagyobb mértékű – foglalkoztatottsági

hátrányt mutatnak az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiókban. Ezenkívül a férfiak viszonylag alacsony eséllyel jutnak még munkához a Dél-Dunántúlon.

A foglalkoztatottsági valószínűség *településtípusok* szerint is eltérő. A városokban a férfiaknak 2–4, a nőknek 3–4 százalékkal nagyobb az esélyük a munkavállalásra, mint a községekben (a településtípus esetében a községekben élők a viszonyítási csoport).

A megyeszékhelyeken lakók valamelyest ennél is nagyobb előnyt élveznek a községekben lakókhöz képest, a férfiak 4–5, a nők 5–7 százaléknnyit. (A *város* és a *megyeszékhely* változók együtthatói a férfiak esetében mind a hat vizsgált évben szignifikánsak, a nőknél a *város* változók együtthatói a hat közül öt évben, a *megyeszékhely* változók együtthatói pedig négy évben.) Budapestre viszont a tizenkét becslés közül csupán egy alkalommal kaptunk szignifikáns együtthatót. Az eredmények szerint tehát – a modellekben szereplő többi változó hatásának kiszűrése után – a Budapesten lakók nem dolgoznak nagyobb valószínűséggel, mint a Pest megyei községekben lakók (akik ebben az esetben a viszonyítási csoportok képezik).

1.3. REGIONÁLIS KERESETI ÉS BÉRKÖLTSÉG-KÜLÖNBSÉGEK

KÖLLŐ JÁNOS

A munkaerő és a tőke régiók közötti mozgását befolyásoló legfontosabb tényezők közé tartozik a költözéssel elérhető bérnyereség (ahogyan azt az 1.1. fejezet tárgyalta), illetve a megfelelő telephelyválasztással realizálható munkaerőköltség-megtakarítás (ahogy azt a 2.1. fejezet is tételezi). Ebben a fejezetben az ország nagyrégiói, illetve településtípusai közötti különbségeket vizsgáljuk a rendszerváltás előtti évektől napjainkig.

A munkavállaló lehetséges nyereségét az *azonos munkáért fizetett nettó* bérkülönbséggel mérhetjük. A statisztikai kiadványok rendszeresen közölnek a nagyrégiókra vagy megyékre vonatkozó átlagbéradatokat, ezek páronkénti különbségei azonban igen pontatlanul közelítik a mobilitással elérhető nyereséget. A munkavállaló személyes adottságai – neme, kora, iskolázottsága – rögzítettek, ezeket mindenképpen célszerű kiszűrni a bérszintek összehasonlításakor. Ugyanez a helyzet az eltérő ágazati (vállalati, munkaköri) összetételből adódó kereseti különbségekkel, hiszen az átköltözők vagy ingázók olyan nyereséget könyvelnek el a különböző bérszintű gazdasági szegmensek vagy munkakörök közötti mozgással, amelyet saját régiójukon, településükön vagy akár vállalatukon belül mozogva is realizálhattak volna.

Az összehasonlítást torzító tényezők egy része könnyen megfigyelhető, és – amennyiben rendelkezünk egyéni béradatokkal – regressziós modellel kiszűrhető, azaz meghatározható a bér várható értéke a különböző bérmeghatározó tényezők rögzített kombinációi mellett. Az így becsült feltételes várható értékek regionális különbségei sokkal pontosabban közelítik a várható bérnyereséget, mint a nyers átlagok, és gyakran egészen más arányokat jeleznek. Budapestnek a (nem megyeközponti, kis-) városokkal szembeni nyers nettó kereseti előnye például 2000-ben – a versenyszférában – a Bértarifa-felvétel adatai szerint¹² 48,6 százalék volt. Az azonos nemű, korú, iskolázottságú és beosztású, azonos ágazatban és vállalati méretkategóriában foglalkoztatottak összehasonlításában – regressziós becsléssel – azonban a különbség csupán 22,8 százaléknak mutatkozott! A legegyszerűbben megfigyelhető tényezők figyelembevétele számottevően pontosítja az eredményeket, de távolról sem oszlat el minden kételyt. Ezek közül kettőt emelünk ki.

Az ország régiói között tetemes termelékenységekülönbségek mutatkoznak, és ezek összefügghetnek az ott élők iskolázottságával vagy olyan (a kutató

12 A felvételtől lásd a Függelék!

előtt többnyire rejtve maradó) különbségekkel, amelyek az eltérő nyelvismertetből, műszaki felkészültségből, munkakultúrából fakadnak. Távolról sem biztos, hogy egy elmaradott régió tipikus – alacsony termelékenységű vállalatban foglalkoztatott – dolgozója minden további nélkül képes munkát találni egy fejlett régió tipikus – magas termelékenységű – vállalatában, és realizálni az ebből adódó kereseti nyereséget. Valószínű, hogy a vállalati termelékenységgel nem korrigált bérkülönbség túlbecsli a dolgozó által elérhető nyereséget, ezért a regionális kereseti szinteket érdemes a vállalati termelékenységet azonosnak feltételezve is összehasonlítani. Visszatérve a fenti példához: ha a főváros-kisváros bérkülönbségből az eltérő termelékenység hatását is kiszűrjük, a különbség már csak 14,9 százaléknak adódik.

További kérdéseket vet fel a munkanélküliséggel (tehát közvetve az 1.2.1. fejezetben tárgyalt munkavállalási esélyekkel is) összefüggő bérdifferenciák beszámítása. A munkanélküliség – mint később tárgyaljuk – a regionális kereseti különbségek egyik legfontosabb meghatározója, a magasabb bérű régió felé vándorlás egyben alacsonyabb munkanélküliségű régió felé elmozdulást is jelent. A különböző helyi munkaerőpiacok (kistérségek) munkanélküli-rátái azonban egy-egy nagyrégióon belül is széles sávban szóródnak, ezért az alacsonyabb munkanélküliséggel összefüggő bérnyereség – kevés kivétellel – a régiókon *belüli* költözéssel vagy ingázással is megvalósítható. Az azonos munkanélküli-ráta melletti regionális bérkülönbségek ettől a látszólagos, *nem* nagyrégió-specifikus nyereségtől mentesen mutatják a realizálható nettó kereseti nyereséget. Példánkban a Budapest-kisváros bérkülönbség 5,8 százalékra zsugorodik akkor, ha a becslőfüggvényben a már említett kontrollváltozók mellett a kistérségi munkanélküli-rátát is szerepeltetjük: ekkora nyereségre számíthat, aki egy jól menő, a budapestivel azonos munkanélküli-rátájú kistérség városkájából költözik a fővárosba, hogy ott a korábbival azonos munkát végezzen.

A munkáltató által fizetendő bérek különbségét az összetételhatásoktól megtisztított bruttó kereseti különbözet méri. (Mivel a járulékok lineárisak, elhanyagolásuk nem torzítja az összehasonlítást). A munkaerőköltség azonban nemcsak a bértől, hanem a vállalati dolgozók termelékenységétől is – végső soron a termékegységre jutó bértől – függ. A dolgozók termelékenységi hozzájárulása nehezen, legfeljebb egy-egy vállalat vagy ágazat szintjén különíthető el más termelési tényezők hozamától, hatása a regionális elemzésben csak pontatlanul vehető figyelembe. Mindazonáltal, ha azonos egy főre jutó hozzáadott értéket produkáló vállalatokat hasonlítunk össze, közelebb jutunk a munkaerőköltség-különbséghez: ahhoz a nyereséghez, amit a termelékenységi szintjének megtartásával áttelepülő vállalat könyvelhet el, ha egyik régióból a másikba költözik.

A munkanélküli-rátával összefüggő regionális bérkülönbségek figyelembevétele a munkáltatói oldalon még nehezebb kérdéseket vet fel, mint a

munkavállalói oldalon. Ha egy vállalat alacsonyabb bérű és magasabb munkanélküliségű régió felé mozog, akkor a teljes munkaerőköltsége – azonos bérek mellett – várhatóan alacsonyabb lesz a munkanélküliség szempontjából rosszabb helyzetű régióban, ahol kevesebbe kerül a toborzás és az önkéntes kilépők pótlása, valamint a bérköveteléseket is könnyebb kordában tartani, ugyanakkor növeli a munkaerőköltséget a munkaerő-kereslet és -kínálat közötti szerkezeti meg nem felelés, amit maga a magas munkanélküliség jelez.

Ennél azonban fontosabbnak és hatásában egyértelműbbnek tűnik, hogy az alacsonytól magas munkanélküliség felé mozduló vállalat sok szempontból rosszabb környezetbe lép át: a magas munkanélküliség alacsony iskolázottságra, fejletlen infrastruktúrára, rossz elérhetőségre, a döntéshozóktól, a szolgáltatóktól, az üzleti partnerektől és a kereskedelmi kapuktól való nagyobb távolságra utal. Elsősorban a munkanélküliség és a fejlettség fenti értelemben vett gyengése közötti rendkívül szoros kapcsolat szól amellett, hogy a munkaerőköltség-különbségeket a kistérségi munkanélküliségi ráta adott értéke mellett, hasonló fejlettségű piacok összehasonlításában vizsgáljuk. Ezzel biztosíthatjuk – a szokásosan rendelkezésre álló adatok korlátaiban belül –, hogy a munkaerőköltség-különbségeket a termelékenységi szint fenntartásához szükséges kiadásokat (üzletviteli, szállítási, képzési és egyéb ráfordításokat) rögzítve hasonlítsuk össze. Ezzel úgy tudjuk összehasonlítani – a szokásosan rendelkezésre álló adatok korlátaiban belül – a munkaerőköltség-különbségeket, hogy közben rögzítjük a termelékenységi szint fenntartásához szükséges kiadásokat (üzletviteli, szállítási, képzési és egyéb ráfordításokat). További, már említett érv, hogy a munkanélküliségi különbségekkel összefüggő költségmegtakarítás az esetek nagy részében régiókon *belüli* áttelepüléssel is megvalósítható.

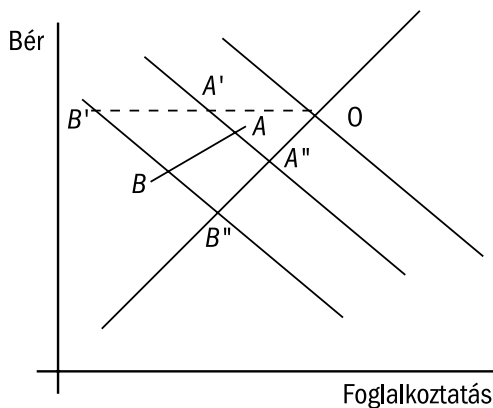
A regionális bérkülönbségeket regressziós egyenletekkel vizsgáljuk a Bértarifa-felvétel 1986 és 2001 közötti hullámainak adataival. A felvétel 1995-ig a 20 fősnél, 1995–1998-ban a tízfősnél, 1999 óta az ötfősnél nagyobb vállalatok teljes munkaidős alkalmazottaira terjedt ki. Előbb a versenyszférában kialakult bér- és költségarányokat elemezzük, majd röviden kitérünk a költségvetési szférában és a Bértarifa-mintákban meg nem figyelt körben kialakult különbségekre. A versenyszférára vonatkozó elemzésben a munkanélküliségi rátával és a termelékenységgel kiigazított különbségeket minimalis, az ezeket nem tartalmazó modellekből nyert becsléseket maximális kereseti, illetve bérköltség-különbségekként értelmezzük.

Regionális kereseti különbségek és „bérgörbe” 1986–2001-ben

A rendszerváltás követően az aggregált kereslet egyenlőtlen mértékben esett vissza Magyarország különböző régióiban: a transzformációs visszaesés különböző mértékben tola balra és lefelé a különböző régiók munkaerő-ke-

resleti görbéit (1. ábra). Mi történik a bérekkel és a foglalkoztatással, ha az A régiót kisebb, a B régiót súlyosabb sokk éri? Ha a bérek teljesen rugalmatlanok lennének, az A régió reprezentatív vállalata az A' , a B régióé pedig a B' pontba kerülne: a régiókban azonos bérek, de erősen eltérő (OA' , illetve OB' mértékű) munkanélküliségi ráták alakulnának ki. Tökéletesen rugalmas bérek esetén az alkalmazkodás előbb-utóbb az A'' , illetve B'' pontokhoz vezetne: a sokkot tökéletesen felszívna a bérek csökkenése, olyannyira, hogy a munkanélküliség mindkét régióban zérusra, vagy valamilyen országosan jellemző, átlagos szintre csökkenne. (Ezt követően pedig az eltérő bérek kiváltotta keresleti alkalmazkodás olyan egyensúly felé terelné a piacot, melyben a kereseti illetve munkanélküliségi szintek is hasonlóak.)

1. ábra: Regionális sokkok lehetséges következményei

Számos okból számíthatunk arra, hogy a válsághelyzetek eredményeképpen kialakuló (tényleges vagy anticipált) munkanélküliség hatást gyakorol a munkavállalók bérköveteléseire, ugyanakkor a béralkalmazkodás korlátai is nyilvánvalók. Valószínű, hogy a tényleges kimeneteket valahol a $B'B''$ és az $A'A''$ szakaszokon találjuk, például ott, ahol az ábrán az A és B pontok helyezkednek el. Az A és B pontok helyének megválasztása nem véletlenszerű: olyan helyzetet jelöl, ahol magasabb munkanélküliség alacsonyabb bérekkel társul, és viszont. (A munkanélküliséget a két régióban az A , illetve B pontoknak a kínálati görbétől vízszintesen mért távolsága jelzi). Empirikus és elméleti érvek is szólnak amellett, hogy egy ilyen konstelláció kialakulását várjuk.

A kérdésre irányuló empirikus kutatások szinte minden országban, szinte minden időszakban – legyen ez rövid vagy hosszú – alacsonyabb béreket jeleznek olyan régiókban, ahol a munkanélküliség magasabb. Ami a mértékeket illeti: bár a regionális, illetve ágazati adatokat használó rugalmasságbecslések széles sávban ($-0,01$ -től $-0,25$ -ig) szóródnak, *kiemelkedően gyakorinak* tekinthető a $-0,1$ körüli érték (Blanchflower – Oswald, 1990,

1992, 1995; Winter – Ebner, 1997) A helyi (vagy ágazati) munkanélküliség 1 százalékkal magasabb szintje 1/10 százalékkal alacsonyabb kereseti szintet valószínűsít.¹³

Több okból sem tekinthető véletlenszerűnek, hogy a béralkalmazkodás nem szünteti meg a regionális munkanélküliségi különbségeket. Mindezekelőtt a bérekre helyeződő nyomás nem tekinthető egyenesen arányosnak a munkanélküliség-rátával. Ott, ahol a ráta magas, több a rosszul képzett álláskereső, és magasabb a hosszú távú munkanélküliek aránya: az állás nélkül lévők viszonylagosan nagy hányada nem tekinthető az állásban lévők vetélytársának.¹⁴ Magyarázatot nyújt a jelenségre a *hatékony bér* elmélete is. Ha a munkanélküliség magas, akkor általában az elhelyezkedéshez szükséges idő is hosszabb, az állás elvesztéséből eredő kár nagyobb, ezért alacsonyabb bérek is elégségesek a megfelelő ösztönző hatás kiváltásához (Shapiro – Stiglitz, 1984). Az emiatt kialakuló regionális bérkülönbségek csak akkor tűnnének el teljesen, ha a munkaerő és tőke mobilitás költségmentes lenne. Végül, ha nemcsak a bérekről, hanem a foglalkoztatásról is folyik alku, akkor a vállalatok eleve nem a negatív hajlású keresleti görbén, hanem a bér-foglalkoztatás térben felfelé emelkedő szerződési görbén helyezkednek el (McDonald – Solow, 1982). A szerződési görbe mentén való mozgás minimalizálja az egyik fél veszteségét a másik fél egységnyi nyereségére vetítve.) A régiók nem az OAA , illetve $OB'B$ pályákon kerülnek az $A-B$ pozícióba, hanem egy pozitív hajlású bérmeghatározási görbe mentén mozognak. Magasabb bérek magasabb foglalkoztatással (és alacsonyabb munkanélküliséggel) társulnak.

Érdemes megjegyezni, hogy a *munkanélküliségi rátán* alapuló elemzés nem adhat teljesen pontos képet a béralkalmazkodás folyamatáról. Ezt akkor tudnánk pontosan leírni, ha közvetlenül mérni lehetne a keresleti görbék eltolódását okozó sokkok mértékét, azaz meg tudnánk állapítani a tényleges bér-foglalkoztatás kombinációk helyét a kitüntetett jelentőségű szélső pontokhoz viszonyítva (például A -t A' -höz és A'' -höz tudnánk hasonlítani), ami gyakorlatilag megoldhatatlan. Amikor a helyi munkanélküliség és a helyi bérek közötti kapcsolatot vizsgáljuk, az A és B régiókat összekötő „bérmeghatározási görbének” a *kínálati görbéhez viszonyított* meredekségéről kapunk képet. Elvileg elképzelhető olyan eset, amikor az $A-B$ egyenes párhuzamos a kínálati görbével, miközben mind A , mind pedig B közel fekszik A'' -höz, illetve B'' -höz. A bérek valójában igen rugalmasak, ám a statisztikai vizsgálódás mégis azt mutatná, hogy a helyi *munkanélküliségre* mért rugalmasságuk zérus (hiszen a helyi munkanélküliség-ráták egymástól nem különböznek). Belátható, hogy az ilyen fajta tévkövetkeztetés valószínűsége annál kisebb, minél meredekebb a munkakínálati görbe, és csak teljesen rugalmatlan kínálat – függőleges kínálati görbe – esetén lehetnénk biztosak abban, hogy a helyi bérek és helyi

13 Az eddig publikált kelet-európai eredmények meglehetősen ellentmondásosak. Boeri – Scarpetta (1996), illetve Commander – Köllő – Ugaz (1994) például megyei adatokat használva nem találtak statisztikailag szignifikáns összefüggést a munkanélküliség-rátával és a bérszinttel, illetve a bérváltozások között Magyarországon, az előbbi szerzőpáros más volt szocialista országokban sem. Commander – McHale (1995) is ellentmondó eredményekről számol be áttekintő tanulmányában. Ezeket az eredményeket azonban véleményünk szerint erősen torzítja a magas, Magyarország esetében megyei aggregációs szint.

14 A béralkalmazkodás időbe kerül, hosszadalmas *folyamat*, amelynek során potenciálisan eljuthatunk B' -ből B'' -be, illetve A' -ből A'' -ba. A B -ben a béreknek nagyobb mértékben kell csökkenniük, ha ez több időbe telik, akkor azonos munkanélküliségi szint mellett nagyobb a folyamatban lévő munkanélküliségi periódusok átlagos hossza B -ben, mint A -ban. Ha az álláskereső versenyképessége csökken a letöltött hosszal, akkor a bérnyomás kisebb, a relatív bér csökkenése B -ben megáll, még azelőtt, hogy a munkanélküliség-szintek kiegyenlítődnének.

munkanélküliség közötti kapcsolat mérésével pontos képet kapunk a béralkalmazkodás jelentőségéről.

A fentiek előrebocsátásával vizsgáljuk meg, hogyan alakult az egyéni keresetek és a kistérségi munkanélküli-ráta közötti kapcsolat a rendszerváltás éveiben. Az 1. táblázatban az előbbinek az utóbbira mért rugalmassága látható az időben, azaz a számok azt mutatják, hány százalékkal volt alacsonyabb a nettó, illetve bruttó kereset – más bármeghatározó tényezőket adottnak véve – egy százalékkal magasabb helyi munkanélküliség esetén. Az „alapmodellben” a hatást azonos nem, iskolázottság, munkaerőpiaci tapasztalat, beosztás (fizikai, beosztott szellemi, vezető), kétjegyű ágazati besorolás, vállalatméret, tulajdon (állami, belföldi magán, külföldi, vegyes), nagyrégió, településtípus és vállalati tőkefelszereltség mellett becsüljük. A második és negyedik oszlopban emellett a vállalati egy főre jutó hozzáadott értéket is bevontuk a kontrollváltozók közé.

1. táblázat: Az egyéni nettó kereset, illetve a munkaerőköltség kistérségi munkanélküliségre mért rugalmassága, 1986–2000

Év	Nettó bér		Bruttó bér	
	alapmodell	+ azonos termelékenység	alapmodell	+ azonos termelékenység
1986	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
1989	-0,0197	-0,0055	-0,0238	-0,0065
1992	-0,0696	-0,0546	-0,0854	-0,0673
1993	-0,0755	-0,0591	-0,0923	-0,0726
1994	-0,0857	-0,0711	-0,1056	-0,0879
1995	-0,0955	-0,0757	-0,1177	-0,0938
1996	-0,1142	-0,0935	-0,1309	-0,1073
1997	-0,0755	-0,0527	-0,0826	-0,0578
1998	-0,0851	-0,0662	-0,0896	-0,0738
1999	-0,0936	-0,0673	-0,1014	-0,0728
2000	-0,0689	-0,0561	-0,0757	-0,0617

A nettó keresetek munkanélküliség-rugalmassága a kilencvenes évek közepére elérte a szakirodalomban tipikusnak tartott $-0,1$ értéket, majd valamivel alacsonyabb $-0,09$ körüli szinten stabilizálódott. Ebben az időszakban a legmagasabb és legalacsonyabb kistérségi munkanélküli-ráták között mintegy nyolcszoros volt a különbség, az ehhez kapcsolódó becsült tiszta nettó kereseti hátrány pedig $1 - e^{-0,09 \times \ln(8)}$, azaz 17,1 százalék. A munkanélküliséggel összefüggő kereseti és bérköltség-különbségek különösen az időszak második részében kisebbek voltak azonos termelékenységű vállalatok összehasonlításában, ami a magas munkanélküliséggel sújtott térségek alacsonyabb termelékenységi szintjének tudható be: azonos összegű kereset egy „rossz” körzetben a termékegységre jutó vállalati jövedelem nagyobb részét emésztí fel, mint a „jóban”. Abban, hogy a munkanélküliség-rugal-

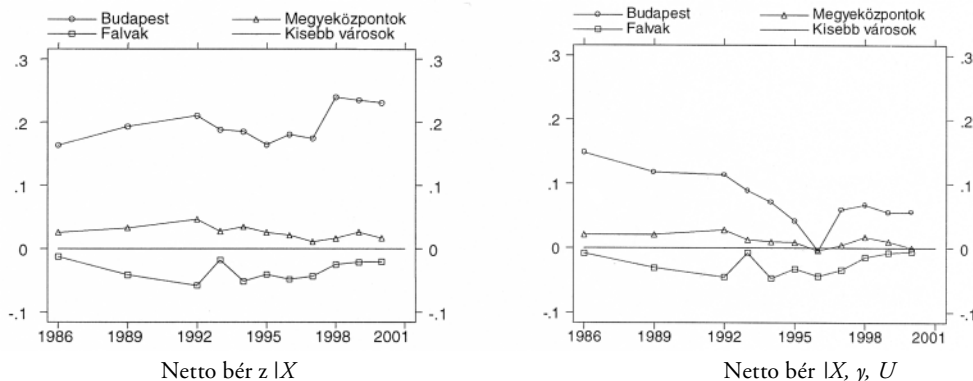
masság 1996 után csökkent, szerepet játszhatott a hosszú távú munkanélküliség és az inaktivitás felhalmozódása a „rossz” régiókban. Hasonló hatással járhatott, hogy a munkában lévők bérkövetelései felerősödtek az *állásvesztési* kockázat csökkenésekor, hiába maradt magas a munkanélküliség. (Nickell, 1995).

Településtípusok közötti különbségek

A 2. ábrán a különböző típusú települések (Budapest, megyeközpontok, kisebb városok és falvak)¹⁵ közötti becsült nettó kereseti különbségek becslései láthatók. Az ábrák felett az lX szimbólum jelzi, hogy a különbség a már említett személyes és környezeti jellemzők adott értéke mellett értelmezendő, az lX, y, U jelzés pedig arra utal, hogy a becslés X mellett a termelékenységet (y) és a munkanélküliséget (U) is azonosnak feltételezve történt.

A falvak és kisebb városok – valamint ez utóbbiak és a megyeközpontok – közötti különbségek mindvégig szerények, négy-öt százaléknál kisebbek voltak; a rendszerváltás első éveiben növekedtek, majd lényegében megszűntek.

2. ábra: Településtípusok közötti becsült *nettó* kereseti különbségek 1986–2000-ben

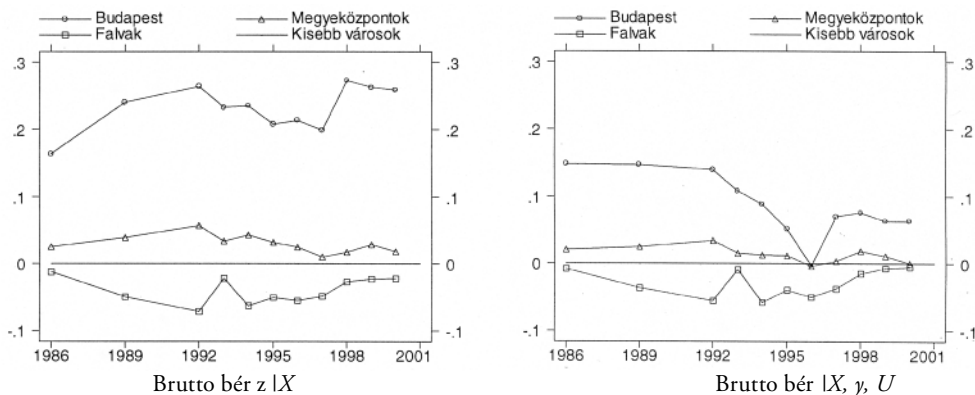

A termelékenységi és munkanélküliségi különbségek figyelembevétele csak Budapest esetében okoz komoly változást: míg a személyes és ágazati jellemzők, valamint a vállalatméret kiszűrésével (X) számított bérelőny a kisvárosokhoz képest a 17–22 százalékos sávban mozgott, és átmeneti növekedés (1986–1992), majd csökkenés (1992–1998) után ismét nőtt, addig a minimális különbség mindvégig kisebb, és tendenciájában csökkenő volt. Az ezredfordulón a hasonlóan alacsony munkanélküliségű kisvárosokból a fővárosba költöző munkavállalók, amennyiben a korábbival megegyező termelékenységű vállalatnál találtak állást, csupán 6–7 százalékos nettó kereseti előnyre számíthattak.

15 A besorolás mindvégig az 1995. évi települési osztályozás alapján történt.

A bruttó bérkülönbségek (3. ábra) minőségileg hasonló képet mutatnak. Az ezredfordulóra e tekintetben is jelentéktelenné zsugorodtak a megyeközpontok, a kisebb városok és a falvak közötti különbségek. A Budapestről kisvárosba települő vállalat ma arra számíthat, hogy azonos munkára elegendő mintegy 25–27 százalékkal alacsonyabb bért fizetnie. Ennek a megtakarításnak a realizálásához azonban meg kell tartania a fővárosban elért termelékenységi szintjét, amire – feltevésünk szerint – nem sok esélye van az ország válságövezeteiben. Az azonos termelékenységgű, azonos munkanélküli-rátájú piacon működő cégek összehasonlításában a Budapest-kisváros különbség csupán 6–7 százalékos mértékűnek mutatkozik, a tényleges megtakarítási lehetőség pedig valahol a két becsült szélső érték között lehet. A falvak és megyeközpontok, illetve a kisvárosok közötti munkaerőköltségkülönbség esetében sokkal kisebb a bizonytalanság: itt az évezred végén a legmagasabb becsült eltérések sem haladták meg a 3 százalékot.

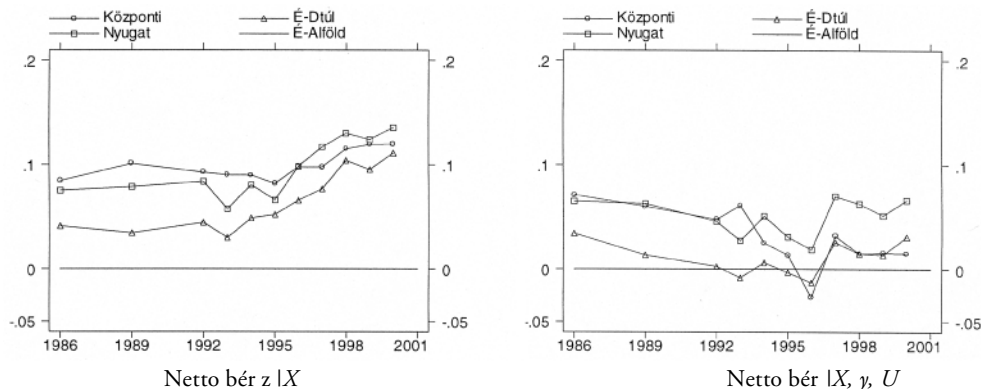
3. ábra: Településtípusok közötti becsült *bruttó kereseti* különbségek 1986–2000-ben

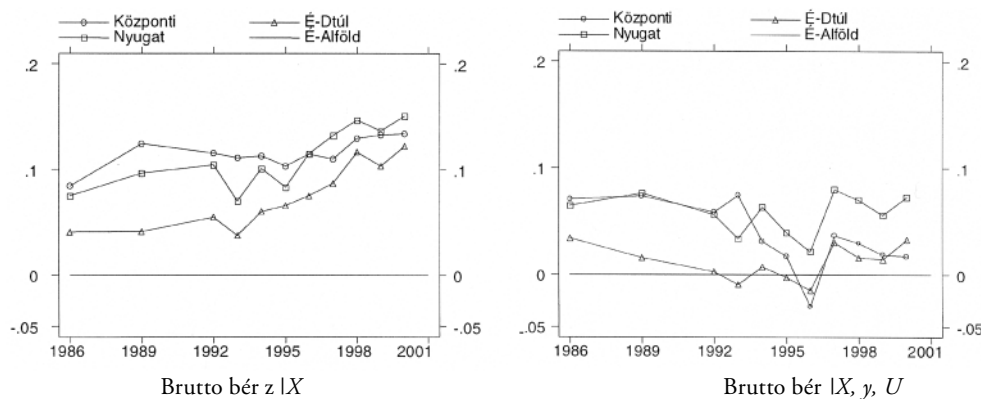
Regionális különbségek

Az ország régiói között kialakult, a nyers adatok alapján jelentősnek tűnő nettó kereseti különbségek ugyancsak kisebbnek mutatkoznak, ha azonos személyes és vállalati jellemzők mellett vizsgáljuk őket. A 4. ábrán a három legfejlettebb nagyrégió: a Budapest nélkül számított központi, az észak-dunántúli és a nyugat-magyarországi térség béralakulását láthatjuk a legalacsonyabb bérű észak-alföldi régióhoz mint referenciacsoporthoz képest.

A fejlett régiók bérelőnye az 5–8 százalékos sávból a 10–14 százalékos sávba emelkedett 1986 és 2000 között. A bal és jobb oldali panel összehasonlításából azonban látható, hogy a különbség részben a fejlett régiók fokozódó termelékenységi előnyéből és csökkenő relatív munkanélküli szintjéből fakad. A termelékenységgel és a munkanélküliséggel is kiigazított bérkülönbség fokozatosan csökkent, és 2000-ben a 2–6 százalékos sávban alakult.

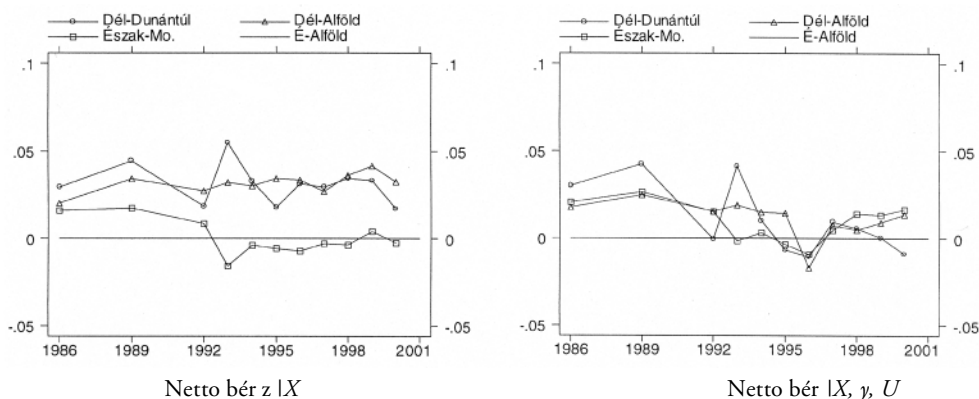
4. ábra: Nagyrégiók közötti becsült *nettó* kereseti különbségek 1986–2000-ben (1)

A bruttó bér, illetve munkaerőköltség-különbségek (5. ábra) mindenben hasonló képet mutatnak. Az ország fejlett régióiból az Észak-Alföldre áttelepülő – termelékenységi szintjét megtartó – vállalat szerény, 2–7 százalékos bérköltség-megtakarításra számíthatott az ezredfordulón.

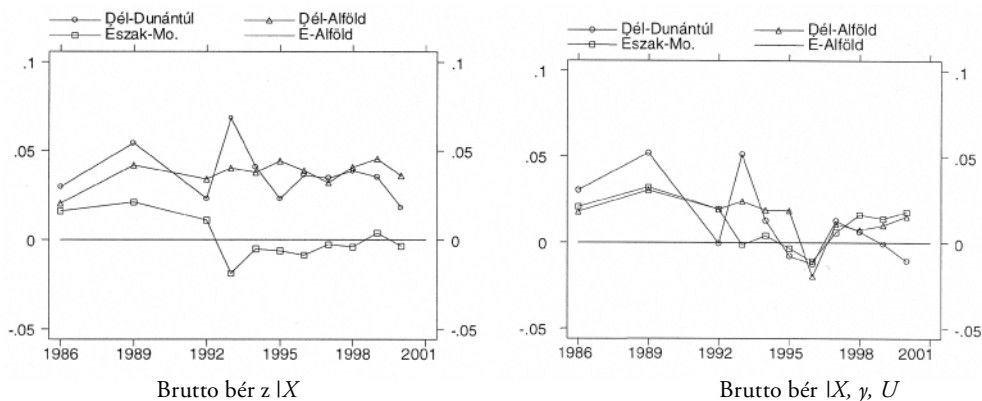
5. ábra: Nagyrégiók közötti becsült *bruttó* kereseti különbségek 1986–2000-ben (1)

Az ország kevésbé fejlett régiói között minimális mértékű kereseti különbségek mutatkoztak: a Dél-Dunántúl és a Dél-Alföld bérszintje 2–3 százalékkal múlta felül az Észak-Alföldét, Észak-Magyarorszáé pedig 1992 után lényegében nem különbözött tőle (6. ábra). A termelékenységgel és munkanélküliséggel kiigazított tiszta különbséget pedig a kilencvenes évek közepétől kezdve lényegében megszűnt.

A bruttó bérkülönbségeket mutató görbék (7. ábra) hasonlóképpen arra utalnak, hogy a kevésbé fejlett régiók közötti áttelepülés ma már lényegében semmilyen bérköltség-megtakarítással nem kecsegteti a vállalatokat, a nyers adatokban mutatkozó átlagbérkülönbségek teljes mértékben összetételhatásokkal függnek össze.

6. ábra: Nagyrégiók közötti becsült *nettó* kereseti különbségek 1986–2000-ben (2)

A ágazatokon *belüli* regionális bérekre vonatkozó korábbi, 1998-as adatokat használó kutatás (Köllő, 2000) nem mutatott jelentős különbségeket ágazatok szerint. Az elérhető költségmegtakarítás a könnyűiparban valamivel nagyobbbnak mutatkozott, mint a nehéz- és gépiparban, illetve kereskedelemben és szolgáltatásokban. A tanulmány a reziduális (a modellel meg nem magyarázott) kereset eloszlását is vizsgálta, és ennek alapján az Észak-Alföld, illetve Észak-Magyarország válságövezeteiben 2–3 százalékkal alacsonyabb bérekre következtetett annál, mint amit az itt ismertetett modellek jeleznek a régiók egészére.

7. ábra: Nagyrégiók közötti becsült *bruttó* kereseti különbségek 1986–2000-ben (2)

Bérkülönbségek a költségvetési szférában

Mindeddig a vállalati szférán belüli különbségeket tanulmányoztuk, noha a földrajzi mobilitás szempontjából – a munkavállalói oldalon – hasonló jelentőségük van a költségvetési szférában kialakult területi bérdifferentiálknak. A 2. táblázat a közigazgatásban, az oktatásban és az egészségügyben kialakult nettó kereseti különbségeket mutatja 1992-ben és 2000-ben

a nem, a munkaerőpiaci tapasztalat, az iskolázottság és a beosztás hatásának kiszűrése után. Mivel az azonos településtípusok közötti nagyrégiós különbségek – azonos munkanélküli-ráta mellett – elhanyagolható mértékűek, és statisztikailag gyakran nem is szignifikánsak, a 2. táblázat csak a kereset munkanélküliség-rugalmasságát és a településtípusok közötti különbségeket mutatja be.

**2. táblázat: Nettó kereseti különbségek a költségvetési szférában
1992-ben és 2000-ben**

	Közigazgatás		Oktatás		Egészségügy	
	1992	2000	1992	2000	1992	2000
Munkanélküliség-rugalmasság	-0,0308	-0,0399	-0,0277	-0,0257	-0,0199	-0,0134
Budapest	128,5	120,3	113,0	105,6	115,1	110,5
Megyeközpont	120,7	124,2	99,9	99,6	103,7	103,5
Egyéb város	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Falu	90,2	93,2	102,1	97,6	102,8	100,0

Látható, hogy mindhárom szektorban sokkal kisebbek a munkanélküliséggel összefüggő bérkülönbségek, mint a vállalatok esetében: az elaszticitások $-0,01$ és $-0,04$ közé esnek, szemben a versenyszférában látott $-0,07$ körüli értékekkel. Ez természetesen a bürokratikus közalkalmazotti, illetve köztisztviselői bérmeghatározási rendszerrel függ össze, amelyben a munkaerőpiaci feltételeknek semmilyen szerep nem jut. Valószínű, hogy a mégis meglévő negatív kapcsolat inkább az egyes szektorokon belüli összetétel-különbségekkel függnek össze: a legelesettebb, többnyire városokkal el nem látott kistérségekben kisebb iskolák, egyszerűbb egészségügyi létesítmények, alapfokú közigazgatási intézmények működnek.

A közigazgatásban a kisvárosok és a falvak közötti, az oktatásban és az egészségügyben a falvak, a kisvárosok és a megyeközpontok közötti kereseti különbségek jelentéktelenek. Budapest (a közigazgatásban Budapest és a megyeszékhelyek) bérelőnye jelentősebb, de ez részben nyilvánvalóan a már említett szerkezeti eltérésekkel magyarázható. Budapestnek az oktatásban és az egészségügyben kialakult 5–10 százalékos kereseti előnye nagyságrendileg megfelel annak, amit a versenyszférában a munkanélküliség kiszűrése után tapasztaltunk.

Mikrovállalati alkalmazottak és alkalmi munkások

A Bértarifa-felvételen nyugvó elemzéseket gyakran éri bírálat azért, mert az adatbázis nem terjed ki az ötfősnél kisebb vállalatok alkalmazottaira és a nem teljes munkaidős alkalmazottakra, valamint alkalmi munkásokra. A Munkaerő-felvétel 2001. második negyedévi felvétele egyedi kivételként tartalmazott a keresetekre vonatkozó kérdéseket is, ritka alkalmat teremtve

a Bértarifa-felvételen kívül rekedt kör béreinek vizsgálatára. Itt csak a regionális egyenlőtlenségekre vonatkozó összehasonlítást végezzük el.

A Munkaerő-felvételben szereplő változók (szokásos munkaidő, ágazat és vállalatméret) alapján elkülöníthető az a kör, amely nagy valószínűséggel szerepel a Bértarifa-felvétel célsokaságában. Az említett negyedévben 18 452 e körbe tartozó megkérdezettől gyűjtött béradatokat a KSH, és további 3699 olyan válaszolótól – többségükben mikrovállalati alkalmazotótól – sikerült kereseti adathoz jutni, akik nem szerepelhetnének a Bértarifa-felvételek mintájában. A két sokaság adatait olyan regressziós modellben vizsgáltuk, amelyben magyarázó változóként a nem, az életkor és négyzete, az iskolai végzettség, egyjegyű ágazatkód, egy Budapest dummy, és a kistérségi munkanélküli-ráta szerepelt. A két utóbbi változóra vonatkozó eredményeket a 3. táblázat közli.

3. táblázat: A Munkaerő-felvételben 2001 második negyedévében megkérdezettek nettó és bruttó bérének összefüggése a munkanélküli-rátával és a telephellyel

Sokaság:	Szerepelne a Bértarifa-mintában		Nem szerepelne	
	nettó bér*	bruttó bér	nettó bér	bruttó bér
Telephely: Budapest	0,0589	0,0753	0,0791	0,0994
A bér munkanélküliség-rugalmassága	-0,0822	-0,1027	-0,0904	-0,1084
Válaszadók száma	18 452		3 669	

* A megadott nettó vagy bruttó bér „bruttósítását”, illetve „nettósítását” a KSH végezte az adótáblák alapján.

A budapesti munkahelyhez kapcsolódó bérelőny lényegesen kisebbnek tűnik, mint a Bértarifa-felvétel hasonló modellspecifikációi alapján, ami valószínűsíthetően a jól fizetett budapestiek – minden adatfelvételben tapasztalható – rosszabb válaszadási hajlandóságával függ össze. A két részminta válaszai között azonban sem e tekintetben, sem a bérek munkanélküliség-rugalmassága vonatkozásában nincs érdemleges különbség. (A regionális bér görbe meredekségére kapott $-0,08$ és $-0,11$ közötti értékek sem állnak távol a Bértarifa-felvételben tapasztalttól). Úgy tűnik, a Bértarifa-felvételben kapott eredmények az itt vizsgált kérdésekben hűen tükrözik a teljes munkavállalói körben érvényes összefüggéseket.

Összefoglalás

Az adatok arra utalnak, hogy az országon belüli regionális kereseti és bér-költség-különbségek az évezred fordulóján mérsékeltek voltak (vagy ismét azzá váltak), a településtípusok közöttiek pedig – Budapestet leszámítva – átmeneti növekedés után gyakorlatilag teljesen megszűntek. A Budapest bérelőnyére vonatkozó becslések az ezredfordulón széles (6–23 százalé-

kos) sávba esnek a modellválasztástól függően: kisebbek, ha azonos termelékenységi és munkanélküliségi szintek összehasonlításában vizsgáljuk a béreket, és nagyobbak, ha ezeket a tényezőket a bérnyereség, illetve a munkaerőköltség-megtakarítás szempontjából semlegeseznek vagy érdektelennek tekintjük.

A szerény bérkülönbség önmagában nem hozza kilátástalan helyzetbe a beruházásokért versengő elmaradottabb térségeket, mert a viszonylagos munkaerőbőség miatt alacsonyabbak a toborzási és szűrési költségek, ami még azonos bérek és negatív externáliák esetén is kifizetődővé teheti a vidéki ipartelepítést. Ugyanakkor az, hogy a relokációval elérhető bérköltség-megtakarítás ma már majdnem elhanyagolható mértékű – miközben az alacsonybérű térségek számos, az üzleti élet számára alapvető tényezőt tekintve hátrányos helyzetben vannak –, fontos, a vidékfejlesztésben figyelembe veendő szempont.

Úgy tűnik, a regionális bérkülönbségek a migrációs vonzás szempontjából sem lehetnek kiemelkedő jelentőségűek: a néhány százalékos várható kereseti nyereségnél minden bizonnyal többet számítanak az elhelyezkedési lehetőségekben és az életminőségben meglévő különbségek.

Hivatkozások

- Blanchflower, D. – Oswald, A.* (1990): The wage curve. The Scandinavian Journal of Economics, Vol. 92, No. 2. 215–235. o.
- Blanchflower, D. – Oswald, A.* (1994): The wage curve, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Blanchflower, D. – Oswald, A.* (1995): An introduction to the wage curve, Journal of Economic Perspectives, Vol. 9. No. 3. nyári szám 153–167. o.
- Boeri, T. – Scarpetta, S.* (1995): Regional Dimensions of Unemployment in Central and eastern Europe and Social Barriers to Restructuring. Papers, 95/17. European Institute. Economics Department.
- Commander, S. – Dhar, S.* (1996): Polish enterprises during the transition. Az Unemployment, Restructuring, and the Labour Market in Eastern Europe and Russia című műhely számára benyújtott tanulmány. The World Bank, EDI, Washington D.C., május 6.
- Commander, S. – Köllő J. – Ugaz, C.* (1994): Labor Market Evolutions in the Transition: Hungary. Policy Research Working Paper 1373, World Bank.
- Commander, S. – McHale, J.* (1995): Labor markets in the transition in East Europe and Russia: A review of experience. Készült a World Bank's World Development Report, 1995. számára, Washington D.C.
- Kertesi Gábor – Köllő János* (1997): Reálbércsökkenés és kereseti egyenlőtlenségek Magyarországon 1986–1995. Közgazdasági Szemle, 7–8. o.
- Köllő János* (2000): Regionális bérkülönbségek a főbb ágazatokon belül. MTA KTK, kézirat.
- McDonald, I. M. – Solow, R. M.* (1981): Wage Bargaining and Employment. American Economic Review, Vol. 71. No. 5. december, 896–908. o.
- McDonald, I. M. – Solow, R. M.* (1984): Union Wage Policies: Reply. American Economic Review, Vol. 74. No. 4. szeptember, 759–761. o.
- Nickell, S.* (1995): Labour market dynamics in OECD countries. LSE Centre for Economic Performance Discussion Paper, No. 255. augusztus.
- Shapiro, C. – Stiglitz, J. E.* (1984): Equilibrium unemployment as a worker discipline device, *American Economic Review*, Vol. 75. No. 5. 1215–1227. o.
- Winter – Ebmer, R.* (1996): Wage curve, unemployment duration and compensating differentials. Labour Economics, No. 3. 425–434. o.

Függelék: A Bértarifa-felvétel

A Foglalkoztatási Hivatal 1992-ig háromévente, azóta évente, általában májusban gyűjti az úgynevezett Bértarifa-felvétel adatait. A minta kiterjed a 20 (1994 után a 10, 1999 után az 5) fősnél nagyobb vállalkozásokra, valamint

a költségvetési dolgozókra. A kvóta alapján kiválasztott vállalatokon, illetve a költségvetési intézményeken belül hozzávetőlegesen 10 százalékos véletlen mintát vesznek a teljes munkaidős alkalmazottakból. A szóban forgó dolgozók személyes és kereseti adatain kívül számos, a telephelyre, illetve a vállalatra vonatkozó információ is ismert. Az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpontjában az OMMK megbízásából rendszeresen elemzett, a vállalati válaszmegtagadást is figyelembe vevő, átsúlyozott minták 150–160 ezer esetet tartalmaznak.

A regressziós eredmények a következő specifikációból származnak. Független változó a május havi bruttó, illetve az adó táblák alapján számított nettó kereset (logaritmus), amely magában foglalja az előző évi nem rendszeres prémiumok 1/12 részét, de nem tartalmazza a májusban kifizetett nem rendszeres prémiumokat és jutalmakat. Független változók:

- férfi;
- a munkaerőpiacon töltött idő években (a kor és iskolai végzettség alapján becsülve) és ennek négyzete;
- szakmunkás, középiskolát végzett, főiskolát vagy egyetemet végzett (referencia: általános iskolát végzett);
- fizikai, beosztott szellemi, vezető szellemi;
- 1997-ig a telephely munkaügyi irodakörzetének második negyedévi regisztrált munkanélküli-rátája logaritmusban. A ráta nevezőjében a 170 irodakörzet 1990. évi aktív népessége szerepel. 1997-től a kistérség munkanélküli-rátája a Foglalkoztatási Hivatal becslése alapján;
- Budapest, megyeszékhely, falu (referencia: a telephely városban van);
- 6 nagyregió dummy;
- 50 ágazati dummy változó;
- vállalatméret (20 fősnél kisebb, 21–50, 51–300, 1001–3000 és 3001 fősnél nagyobb, referencia a 301–1000 fős vállalat);
- termelékenység: az egy dolgozóra eső anyag- és elábementes¹⁶ nettó árbevétele logaritmus;
- negatív hozzáadott érték dummy;
- tőkefelszereltség (a tárgyi eszközök egy főre jutó nettó értéke), logaritmusban;
- tulajdon: többségi magán-, többségi külföldi vagy vegyes tulajdonú a jegyzett tőke alapján (referencia: többségi állami, önkormányzati vagy szövetkezeti tulajdonú).

A becslések a legkisebb négyzetek módszerével készültek. A tanulmányban közölt paraméterek kivétel nélkül szignifikánsak 0,0001 szinten heteroszkedaszticitásnak ellenálló standard hibák alapján. Az ábrák és táblázatok nem magukat a b paramétereket, hanem az ezekből számított $\exp(b)$ differenciákat mutatják.

16 Elábé (eladott áruk beszerzési értéke) – a vásárolt és változatlan formában eladott áruk beszerzési értéke.

1.4. A LAKÁSPIAC ÉS HATÁSA A TELEPÜLÉSEK KÖZÖTTI LAKÁSMOBILITÁSRA A KILENCVENES ÉVEKBEN

HEGEDÜS JÓZSEF

Lakásmobilitás, területi mobilitás

A társadalomkutatók egyetértenek abban, hogy a lakásrendszer és a területi mobilitás között szoros összefüggés van. Sokkal kisebb az egyetértés azonban a pontos hatásmechanizmusok, az ok-okozati kapcsolatok meghatározásában, és természetesen az ezekre az összefüggésekre építő társadalompolitikai eszközök megválasztásában. Ez a tanulmány a lakásrendszer és a területi migráció közötti összefüggéseket írja le, elsősorban a lakásrendszer oldaláról, és keresi azokat a tényezőket a lakásszektoron belül, amelyek a területi migrációra hatnak. Az elemzésben két nagyobb, a lakáshelyzetre koncentráló KSH háztartásfelvétel alapján¹⁷ empirikusan is igyekszünk alátámasztani a felállított összefüggéseket.

Nemzetközi összehasonlításban Magyarország lakásmobilitási mutatói¹⁸ szerint a háztartások meglehetősen ritkán változtatnak lakást. Évente 3–4,5 százalékuk költözik másik lakásba, ez az arány nyugat-európai országokban lényegesen nagyobb (Hegedüs, 2001). Amint azt az 1.1. fejezetben láttuk, az alacsony mobilitásnak súlyos hátrányai vannak. Kiemelten fontos ezek közül, hogy emiatt romlik a munkanélküliség csökkentésére irányuló programok hatékonysága, s a rugalmatlan lakásfogyasztás részben a lakásvagyon kihasználatlanságát is okozza, ezzel fölösleges társadalmi költségeket teremtve.

A lakásmobilitás alacsony fokát szokták kulturális-társadalmi tényezőkkel is magyarázni, bár ezeket a magyarázatokat eddig még nem támasztották alá empirikusan, és gyakran történetileg is megalapozatlan sztereotípiákra építenek. Ezekkel itt nem foglalkozunk, és sokkal inkább a háztartások viselkedését magyarázó tényezőket elemezzük, amelyek során feltételezzük, hogy a háztartások – adott ismereteik korlátai között – racionális döntéseket hoznak.

A lakásmobilitást a lakáskeresletet meghatározó tényezőkön kívül (demográfiai viszonyok, háztartások jövedelmei, és igényei) a „tranzakciós költségek” befolyásolják leginkább. A tranzakciós költségek több elemét is megkülönböztethetjük.

1. Az első tényező önmagában az a tény, hogy a tulajdoni szektoron belüli lakásváltoztatás a háztartás egyik legfontosabb gazdasági döntése, ami nagyban érinti a háztartás portfólióját. Magyarországon a lakások 96 szá-

17 A KSH 1999-ben és 2003-ban készített empirikus kérdőíves vizsgálatot a lakáshelyzetről. A minta elemszáma 1999-ben 10 754, 2003-ban 8800, de speciális mintavételi eljárással a 2003-as mintában a költöző családok felül vannak reprezentálva. A kutatásokat Farkas János irányította.

18 A továbbiakban a lakásmobilitáson a háztartás lakásának, lakóhelyének tartós megváltoztatását értjük. Az empirikus vizsgálatokban „tartós” időtartamnak tekintjük a hat hónapot meghaladó időszakot. Ez a definíció eltér a szokásos migráció- és mobilitási meghatározásoktól. Így például a KSH 1999-es és 2003-as lakásvizsgálatainak a mobilitási arányai valamivel kisebbek, de sok szempontból realisabb képet festenek a lakáspiac oldaláról a tartós folyamatokról. Az átmeneti mozgás súlya valószínűleg a magyar lakáspiacon kisebb, mivel gyakorlatilag hiányzik az ezt biztosító bérlakásállomány.

zaléka magántulajdonban van, és a lakások átlagos értéke az éves háztartásjövedelem öt-hatszorosa: a lakásár/jövedelem hányados 1999-ben 5,9, 2003-ban pedig 6,5 volt. Ez azt jelenti, hogy a lakástranzakció során hozott rossz döntés (például ha a háztartás 20 százalékkal alulértékeli a saját lakását, vagy 20 százalékkal felülértékeli a megvásárolt lakást) a háztartásnak akár több mint egyéves jövedelmét kockáztatja. Ez különösen akkor növeli a kockázatot és fogja vissza a mobilitást, ha nem állnak rendelkezésre korrekt információk a lakásárak alakulásáról.¹⁹

2. A lakásváltoztatásnak jelentős adóügyi, pénzügyi vonzata is van. Az illetékadó, a telekkönyvezés és az esetleges ingatlanközvetítők szolgáltatásának igénybevétele növelheti a tényleges tranzakciós költségeket. A közvetlen tranzakciós költségek közül az illeték a legnagyobb tétel Magyarországon,²⁰ bár a hazai 4,5–5 százalékos átlagos illeték nem tekinthető magasnak. Számos nyugat-európai országban az illeték ennél jóval nagyobb arányú.²¹ A tranzakciós költségek nagysága és a lakásmobilitás közötti negatív korrelációra sokan rámutattak, a tényleges hatásmechanizmusok azonban ennél sokkal bonyolultabbak lehetnek.

3. Az információ, a lakáspiac ismeretének hiánya szintén fontos tényező. Ez természetesen összefügg a lakásingatlan nagy vagyoni értéke által jelentett kockázattal, de önmagában is van szerepe. Természetesen az árak ismerete az elsődleges fontosságú, de számos olyan kockázati tényező van, aminek jelentőségét nem lehet elhanyagolni. A tulajdonlapok megbízhatóságával kapcsolatos bizonytalanság egyike lehet a lakásváltoztatástól viszsztatartó tényezőknek,²² és a lakásértékesítés átfutási ideje szintén a tranzakciós költségek egyik fontos eleme.

4. Az elemzők többsége a tulajdonos által lakott lakások magas arányát tekinti az alacsony mobilitás egyik legfontosabb okának, és a fenti tényezők valóban a magántulajdon révén növelik a tranzakciós költségeket.

A nagy tranzakciós költségek szükségképpen csökkentik a lakásmobilitást és a lakásszektor hatékonyságát.²³ A lakásmobilitás azonban összefügg a lakásfinanszírozási és lakástámogatási rendszerrel is. Ismert összefüggés, hogy az alacsony és szabályozott lakbérek fékezik a mobilitást, mert a családok nem akarnak lemondani a „rejtett” támogatásokról. (Hegedűs – Tócsics, 1992). A lakásfinanszírozási rendszer kiépítetlensége önmagában is fékezi a lakásmobilitást, mivel a lakások elérhető hitelek nélkül még a közép- és felső-közép jövedelmű háztartások számára sem lesznek megfizethetők.

A lakásrendszeren belül a mobilitást befolyásoló tényezők értelemszerűen érvényesek azokra a lakásváltoztatásokra, amelyek települések között zajlanak le. A területi mobilitást azonban bizonyos tényezők erőteljesebben befolyásolják. Jelentős részben a lakásfinanszírozási rendszer hiánya vezetett a szocialista időszakban a „kalákás”, saját lakásépítés megerősödéséhez, ami nagyban támogatta a településhálózat konzerválását. A mai önkormány-

19 Az autópiacon hatékonyságát például nagyban növeli, hogy a használt gépkocsik árai sokkal jobban standardizáltak, ott a „bukási lehetőség” sokkal kisebb, mint az ingatlannál.

20 Az illeték összege 4 millió forintig a lakás forgalmi értékének 2 százaléka, a forgalmi érték ezt meghaladó összege után 6 százalék. Két esetben alkalmaz a törvény kedvezményt: vállalkozók által épített új lakások esetében a vevőknek nem kell fizetnie illetéket, illetve a 35. év alattiak első lakás vásárlása esetén az illeték 50 százalékaig terjedő, de maximum 40 ezer forint kedvezményre jogosultak (amennyiben a lakás értéke nem haladja meg a 8 millió forintot). Ha a vétel lakáseladással párosul, akkor csak a két lakás forgalmi értékének különbözete után kell illetéket fizetni.

21 Franciaországban, Belgiumban az illetékadó 10 százalék felett van, de Angliában vagy Olaszországban 3 százalék alatti (McLennan, 1998).

22 Nem véletlen, hogy fejlett országokban erre egy külön biztosítási terméket vezettek be, ami csökkenti a „hibás” tulajdoni lapok miatti veszteség kockázatát (title insurance).

23 Lruumsteijn – Ommeren (2003) szerint a tranzakciós költségek egy százalékos növelése 8 százalékkal csökkenti a magánszektoron belüli költözési valószínűséget.

zati lakáspolitikai szintén hozzájárul a településhálózat merevségéhez és a területi mobilitás fékezéséhez.

Lakásárak és lakásberuházások regionális különbségei

A lakásárak területi különbségei komoly akadályt jelentenek a lakásmobilitás számára. A lakások megfizethetőségét a lakásár/jövedelem (L/J) hányadossal szokták kifejezni, amely mutatónak az értéke a nyugat-európai országokban 2–3,5 között szokott ingadozni, míg Magyarországon az elmúlt évtizedben 5–6 körül mozgott. Általában azt mondhatjuk, hogy minél magasabb a lakásár/jövedelem hányados, annál alacsonyabb a mobilitás (Strassman, 2000).

A 1990-es évek első felében a lakásárak reálértékben csökkentek, majd 1999 után gyors áremelkedés következett be. A lakásárakra vonatkozóan megbízható idősoros adatok nem állnak rendelkezésre, de a különböző források alapján összeállított becslésünk jól jelzi ezt a folyamatot. A lakásár/jövedelem hányados 5,9-ről 6,5-re növekedett 1999 és 2003 között, ami azt jelenti, hogy a lakásárak jobban növekedtek, mint a jövedelmek. A lakások megfizethetősége azonban javult, mert a lakáshitelek jobban „hozzáférhetővé” váltak.²⁴

A KSH 1999-es és 2003-as vizsgálata alapján a lakásárak területi különbségeiről, illetve azok változásáról is képet kaphatunk.²⁵ Az 1. táblázat eredményei alapján egyértelműen megállapítható, hogy az elmúlt négy évben a lakásárak területi különbségei növekedtek.

1. táblázat: Az átlagos lakásárak 1999-ben és 2003-ban településtípusonként és régióként (millió forint)

Településtípus	1999	2003	2003/ 1999	Régió	1999	2003	2003/ 1999
Budapest	5,15	13,35	259	Közép-Magyarország	5,11	13,85	271
Budapesti agglomeráció	6,18	19,51	316	Közép-Dunántúl	3,82	8,98	235
Megyei jogú város	3,91	9,93	254	Nyugat-Dunántúl	4,85	10,59	219
Város	3,19	7,43	233	Dél-Dunántúl	2,99	7,60	254
Vidéki agglomeráció	5,18	11,89	230	Észak-Magyarország	2,48	6,04	244
Község	2,48	5,33	215	Észak-Alföld	2,49	6,10	245
Átlag	3,72	9,33	251	Dél-Alföld	2,83	6,04	213
				Átlag	3,72	9,33	251

Forrás: KSH (1999), (2003) adatbázisa.

Településtípusok szerinti bontásban láthatjuk, hogy a községek és a budapesti agglomeráció közötti különbség 2,5-ről 3,7-szeresére nőtt. Régiók szerint a központi és az észak-alföldi régió közötti relatív távolság is 2,0-ről 2,3-ra növekedett. A növekvő regionális árkülönbségek egyre nehezebbé teszik a területi egységek közötti mozgást a magánszektoron belül. Egy

24 A megfizethető lakásár/átlagos lakásár hányados azt méri, hogy az átlagos jövedelem mellett felvehető hitel segítségével megfizethető lakás értéke hány százaléka az átlagos (átlag vagy medián) lakás értékének. A lakáshitelezésen keresztül megfizethetőség másik mutatója a megfizethető lakások/piacra került lakások hányadosa, ami azt méri, hogy az átlagos jövedelem mellett a lakáspiaci forgalomba került lakások hány százaléka fizethető meg az átlagos jövedelmű háztartások számára.

25 A lakásértékeket úgynevezett hedonikus modellek regressziós becslésével határoztuk meg, ahol a lakások paramétereivel (elhelyezkedés, lakástípus, lakás állapota, nagysága és felszereltsége stb.) magyaráztuk a megkérdezett személyek által adott értékeket. A modellekbe bevont változók több mint 70 százalékban magyarázták a becsült lakásértékek szóródását.

hatékony bérlakásszektor (amely működképes lakbér-támogatási konstrukciót kínál mind a magánbérlakás, mind pedig a közösségi szektorban) kompenzálhatná a területi mobilitásnak ezt a korlátját.

A lakásár területi különbségei megjelennek a lakásár/jövedelem hánados különbségeiben is, mivel a jövedelem területi eltérései sokkal kisebbek, mint a lakásáraké (2. táblázat).

2. táblázat: A lakásár/jövedelem hánados változása 1999 és 2003 között településtípusonként és régióként

Településtípus	1999	2003	2003/ 1999	Régió	1999	2003	2003/ 1999
Budapest	7,4	8,2	111	Közép-Magyarország	7,4	8,5	114
Budapesti agglomeráció	8,6	11,5	133	Közép-Dunántúl	5,7	6,2	109
Megyei jogú város	6,0	6,9	115	Nyugat-Dunántúl	7,3	7,4	101
Város	5,3	5,8	108	Dél-Dunántúl	5,1	5,7	111
Vidéki agglomeráció	7,4	8,5	115	Észak-Magyarország	4,2	4,8	117
Község	4,5	4,3	96	Észak-Alföld	4,4	4,9	113
Átlag	5,9	6,5	111	Dél-Alföld	5,2	5,1	99
				Átlag	5,9	6,5	111

Forrás: KSH (1999), (2003) adatbázisa.

A lakásár/jövedelem olló területi különbségei megerősítik a korábbi állításainkat a lakáshoz jutás területi különbségeiről. A községekben és a legelmaradottabb térségekben könnyebb lakáshoz jutni, de ezért a korábbi fejezetben már bemutatott, korlátozott kereseti munkalehetőségekkel kell fizetni.

A magántulajdonú lakások és a mobilitás

Az 1.1. fejezet egyéni modelljének továbbgondolásaként látható, hogy a lakásállomány tulajdoni összetétele, nevezetesen a tulajdonos által lakott lakások magas aránya az alacsony lakásmobilitás egyik legfontosabb tényezője, és ezen keresztül a munkavállalók alkalmazkodási képessége sokkal alacsonyabb a munkalehetőségek egyenlőtlen területi elosztásához. Következésképpen összefüggés van a bérlakások hiánya és a munkanélküliség között.

A magyarázat részben az, hogy a lakástulajdon esetében a lakásváltoztatással járó tranzakciós költségek magasak, részben pedig az, hogy hiányzik a bérlakásszektor azokban a munkaerőpiaci körzetekben, ahol munkalehetőségek vannak. Annak, hogy a legtöbb magánlakást a tulajdonos lakja, további következménye lehet, hogy a munkavállalóknak a lakóhelyhez közelebbi, de rosszabbul fizető, képességeiket ki nem használó munkalehetőségeket is el kell fogadniuk, továbbá a megfelelő lakáskínálat hiánya a munkahelyteremtő beruházások költségeit is növeli (Oswald, 1999).

Magyarországon a bérlakások 21 százalékos aránya 1990 előtt is alacsonynak számított európai összehasonlításban, a kilencvenes évek privatizációja után azonban – hasonlóan a többi kelet-európai országhoz – a bérlakásszektor a lakásállomány 4 százalékára esett vissza. A magánbérlakások aránya körülbelül 4 százalék körülire becsülhető (KSH, 2003). A magánbérlakás-szektorban a mobilitás nagyon magas, ami sokkal inkább összefügg a bérlő-bérbeadó viszony rendezetlenségével, mint egy egészséges mobilitással.

A lakásprivatizációt azonban nem tekinthetjük az alacsony lakásmobilitás valódi okának, hiszen a tanácsi bérlakásszektorban a bérlők a tulajdonosokhoz közel azonos jogokkal rendelkeztek, gyakorlatilag szabadon cserélhették (azaz „adhatták el”) lakásaikat. Az 1993-as bérlakás-gazdálkodás jogi feltételeit meghatározó lakástörvény szűkítette ezeket a jogokat, de a bérlők (és a velük élő közvetlen leszármazottak) továbbra is többé-kevésbé szabadon rendelkeznek lakásaikkal.²⁶ A ma bérlakásokban élők között azok aránya (különösen a magánszektorban), akik a következő öt évben lakáshelyzetükön változtatni szeretnének, kétszer nagyobb, mint a saját tulajdonban élők körében (47 százalék szemben 19 százalékkal). Ez azonban sokkal inkább a bérlakás-státus átmeneti és hátrányos helyzetének a következménye, mint a költözéssel kapcsolatos tranzakciós költségek különbségének.

Lakásépítések és költözések (tranzakciós láncok)

A lakáspolitikai, de különösen az új lakásépítések befolyásolják a lakásváltoztatások volumenét, és a területi mobilitást. A lakásépítések közvetlenül és közvetve is összefüggnek a lakásváltoztatásokkal, az úgynevezett tranzakciós láncokon keresztül.²⁷ Az új lakásokba olyan háztartások költöznek be, akik korábbi lakásukat „szabaddá teszik” és értékesítik, és ezáltal lehetővé teszik, hogy más családok költözzenek ezekbe a lakásokba. Ebben az értelemben a lakásváltoztatásoknak jelentős része kapcsolódik az új lakások építéséhez. Az új lakások építésének jelentőségét a költözésekben a tranzakciós (költözési) láncok hosszával jellemezhetjük, amely azt mutatja meg, hogy egy új lakás építésével hány család tudott lakást változtatni.

A költözési láncok hosszát speciális („követéses”) empirikus módszerekkel lehet vizsgálni. A kilencvenes évek elejére vonatkozó vizsgálatok szerint az új lakásépítésekből kiinduló láncok hossza 1,87, ami azt jelenti, hogy 100 új lakás 87 már létező lakást vont be a lakáspiacba. Az 1980–1985 közötti időszakra vonatkozó hasonló tartalmú vizsgálatok 1,3–1,6 közötti lánc-hosszakat eredményeztek (Hegedűs, 1993; Hegedűs – Tócsics, 1992). Nemzetközi összehasonlításban ez az adat kismértékű mobilitásról tanúskodik. Hasonló tartalmú mutatók gyakran a 2–3,5 intervallumba estek, bár vannak olyan nyugati országok is, ahol egy-egy részpiacra hasonlóan kis mobilitás tapasztalható.

26 Az úgynevezett fiktív csere ma is létező gyakorlat, de az önkormányzatok lakásosztályaitól függ, hogy milyen szigorúan ellenőrzik a törvényi előírásokat.

27 A probléma kapcsolódik a filtráció kérdéséhez. Filtrációnak nevezzük azt a folyamatot, amikor egy család vagy lakásegység helyretele megváltozik a lakásrendszeren belül akár a lakásmobilitás, akár a lakásrendszerben lejátszódó egyéb változások következtében. A filtrációs folyamat a következőképpen írható le: Nagy költségű (drága) új lakások építésével növekszik a kínálat a lakáspiacon, ami csökkenti a nagy költségű lakások relatív árát. Ennek következtében a magasabb jövedelmű családok kiköltöznek a régi lakásaikból, és elfoglalják az új lakásállományt, ami csökkenti a keresletet a régebbi építésű lakások iránt (konstans kínálat esetén). Így a lakáspiacnak ebben a szektorában is csökken a relatív ár. Következésképpen a lakásállománynak ez a része elérhetővé válik a viszonylag alacsony jövedelmű családok számára, akik kiköltöznek az előzőekben említettől rosszabb minőségű lakásaikból. Ezzel a lakáspiacnak egy másik szegmensében ismét csökken a kereslet, és ezáltal az ár is, ahová még alacsonyabb jövedelmű családok is beköltözhetnek. És így tovább. A folyamat addig tart, amíg el nem éri a legszegényebbeket, illetve a legrosszabb lakáskörülmények között élőket.

28 Az új elnevezést az indokolta, hogy a korábban szociálpolitikai támogatásnak nevezett konstrukció nem az igazán rászorulókat célozta meg, mert azok kisebb valószínűséggel léptek be az új lakások építésének piacára. Paradox módon az alacsonyabb jövedelműek az elnevezés megváltozása után jutottak ezekhez a támogatásokhoz. A döntéshozók nem látták előre a támogatási rendszer módosításának hatását, azt feltételezték ugyanis, hogy a háromgyermekes családok aránya olyan alacsony (5 százalék körüli) a népességen belül, hogy a támogatás megemlése esetükben nem lesz igazán érzékelhető. 1996-ra 12 milliárd forint volt a tervezett összeg, a tény 31 milliárd forint, 1997-ben 16 milliárd forint volt a terv, és 30 milliárd a tény, ami jól mutatja, hogy a döntés-előke-szítők mennyire nem látták előre a felhasználás mértékét. Nagyon hasonló a helyzet a 2000 utáni kamattámogatások hatásának előrejelzésében.

29 Az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat, illetve az általa létrehozott Szociális Építő Kht. 1996-ban 20 millió forintot, 1997-ben újabb 20 millió forintot, 2001-ben pedig 300 millió forintot kapott azzal a céllal, hogy segítse a – szükséges önrészt előteremteni képtelen – sokgyermekes roma családokat abban, hogy a támogatás segítségével építkezhessenek. A projekt alapvető célkitűzése: a rászorultsági elv fokozott érvényesítése a szociálpolitikai kedvezményekkel történő lakásépítés során, illetve a kedvezmény felhasználásának áttekinthetővé tétele és a forráshiányos építkezéseket kísérő visszaélések korlátozása.

30 A támogatási rendszer ellentmondásait jól illusztrálja az a tény, hogy sokszor olyan településeken épültek ezek a lakások, ahol üresen álltak a támogatási összeg 50–60 százalékaért kínált lakások.

A KSH 1999-es és 2003-as vizsgálata alapján a tranzakciós láncok hosszának növekedését feltételezhetjük: míg a hetvenes évek tranzakcióiban a *megüresedés mutatója* (láncok folytatásának valószínűsége) 0,33 volt, addig a nyolcvanas években 0,42, és a kilencvenes évek első felében 0,49, 1996 és 2002 között pedig 0,56. Ez azt jelenti, hogy a *tranzakciós lánc becsült értéke* 1,5-ről 2,2-re növekedett.

A „megüresedés” közvetve jelzi azt az esélyt, hogy a költözők korábbi lakásaikat el tudják adni. A 3. táblázat adatai közvetve a költözési láncok hosszának (a már említett *filtráció*) területi különbségeire is utalnak.

3. táblázat: Az 1996 és 2002 közötti lakásváltoztatások esetében a megüresedési arány régióként és településtípusonként*

Régió	Megüresedési ráta	Településtípus	Megüresedési ráta
Közép-Magyarország	0,58	Budapest	0,57
Közép-Dunántúl	0,59	Budapesti agglomeráció	0,67
Nyugat-Dunántúl	0,53	Megyei jogú város	0,60
Dél-Dunántúl	0,54	Város	0,55
Észak-Magyarország	0,49	Vidéki agglomeráció	0,56
Észak-Alföld	0,44	Község	0,42
Dél-Alföld	0,55	Együtt	0,54
Együtt	0,54		

*Az 1996 és 2003 között jelenlegi lakásukba költözők esetében.

Forrás: KSH (1999), (2003) adatbázisa.

Lakástámogatási rendszer és az új lakásépítések területi megoszlása

A 90-es években a lakásépítések visszaestek, részben a támogatások, részben a háztartás-jövedelmek csökkenése miatt. A nyolcvanas évek 80–90 ezres lakásépítéseit csupán 20–30 ezer követte a kilencvenes években. A lakástámogatási rendszer a csökkenő források ellenére előnyben részesítette az új lakások építését, és a beavatkozásokat két hullámban követte fellendülés. Először 1995 és 1997 között, majd 2001 után, ami jelenleg is tart, ezért még nem lehet egyértelműen látni, hogy átmeneti vagy tartós változásról van-e szó.

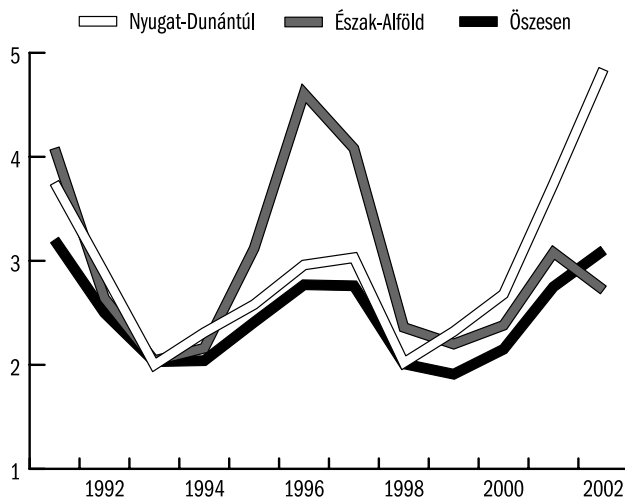
Az 1995-ös relatív konjunktúrát a lakásépítési kedvezmény megváltozása okozta, amikor az áfa-kedvezmény eltörlésének kompenzálására megemelték a korábban szociálpolitikai kedvezménynek nevezett, gyermekek számától függő, új lakásépítéshez nyújtott támogatást.²⁸ A lakásépítések volumene átmenetileg növekedett, és érdekes módon elsősorban az elmaradottabb régiókban, megyékben. Ennek az volt az oka, hogy a támogatás/lakásár (lakásépítési költség) arány az elmaradottabb területen sokkal kedvezőbb volt. Külön program erősítette ezt a hatást,²⁹ amelynek következtében 2–3 évig sok nagycsaládos háztartás saját erő nélkül jutott új, de sokszor színvonalatlanul megépített, rossz telken lévő lakáshoz.³⁰ Pozitív vonása volt ennek

a programnak, hogy – ha nem is szándékosan – valóban jelentős mértékben élvezhették az előnyeit a nagycsaládos, alacsony jövedelmű (sokan közülük roma) háztartások. Területi hatása azonban ellentmondásos volt, hiszen azokon a területeken épültek a lakások, ahol a relatív munkanélküliség magasabb volt, a kereseti lehetőségek meg rosszabbak. Az elmélet szerint hanyatló térségekben a bontásokkal (kínálat csökkentése) kell elérni, hogy a relatív árkülönbségek ne növekedjenek. (Isoda, 2003)

A második fellendülés 2000 után, a lakáspolitikai változásával, a lakáshitelek kamattámogatásának javulásával indult meg. Ez a támogatás már középrétegeket célzott meg, és ennek megfelelően a többletkeresletet a prosperáló régiókhoz csoportosította át.

Jól illusztrálják a két időszak eltérő hatását két, eltérő fejlettségű régió lakásépítési adatai. Az észak-alföldi régióban 1995–1997 között az ezer főre jutó lakásépítés lényegesen meghaladta a nála jóval fejlettebb nyugat-dunántúli régióét, míg a 2000 után megindult fellendülés esetében ez a viszony megfordult.

1. ábra: Ezer főre jutó lakásépítés, 1999–2002 (ország összesen és két régió)

Forrás: *Lakásstatistikai évkönyvek 1990–2002*. KSH, Budapest.

Helyi lakáspolitikai és területi mobilitás

A településváltás „tranzakciós költségei” között fontos szerepet játszik a helyi önkormányzatok lakás- és szociálpolitikája. A lakástámogatási rendszeren belül az önkormányzatok a támogatások 15–17 százalékát (1998–2001) ellenőrzik. Ennek elosztásában a helyi rendeletekben kimondva is megjelenik a helyben lakás előnyben részesítése. A helyi lakásrendeletek

elemzése rámutatott, hogy a bérlakás-kiutalást és a helyi támogatások elosztását többéves helyben lakáshoz vagy munkavállaláshoz kötik. A bérlakások biztosítása esetében a megvizsgált települések (összesen 39) szinte kizárólag saját, több éve (az esetek körülbelül felében legalább öt éve) ott lakók számára tartják fenn bérlakás-állományukat, valószínűleg attól is félve, hogy ha megnyitják más városok lakosai előtt is a bérlés lehetőségét, teret adnának a szegénységi bevándorlásnak. A helyi támogatás esetében a települések közül csak 5 esetben nem jelezték, hogy a támogatásokra való jogosultságnak feltétele volna a helyben lakás (*Teller, 2003*).

A településváltás a helyi lakástámogatások elvesztését jelenti, a többéves helyben lakás a magánbérlakás-piac szűkössége és magas árai miatt okoz komoly problémákat. Budapesten 2002-ben az átlagos magánbérleti díj (935 forint/négyzetméter) közel két és félszerese az átlagos városi bérleti díjnak (*KSH, 2002*). A területi különbségek tehát a magánpiaci lakbérekben is megmutatkoznak. A magánbérlakás-piac nemcsak az árai miatt jelent problémát, hanem jogi bizonytalanságok miatt is. A budapesti albérleteket vizsgáló kutatás 30–40 százalékra becsülte azoknak a bérbeadóknak az arányát, akik nem járulnak hozzá a bérlők bejelentkezéséhez (*Kis, 2003*). Ez azt jelenti, hogy ezek a bérlők többéves ott lakás után sem lesznek jogosultak a területi alapon járó ellátásokra.

Következtetések

Nemzetközi összehasonlításban Magyarországon a lakásmobilitás alacsony, azonban egyértelműen növekszik. A folyamatot egymással ellentétes tényezők befolyásolják. A lakásárak és a magántulajdonú lakások lakbéreinek növekedése, a magas lakásár/jövedelem hányados, a tranzakciós költségek negatívan befolyásolták ezeket a folyamatokat, ugyanakkor a makrogazdasági változások (infláció, kamatok), valamint a lakásfinanszírozási rendszer kiépülése pozitív hatást gyakorolt a lakásmobilitásra.

A területi, településváltással járó lakásmobilitást azonban továbbra is komoly intézményi tényezők korlátozzák. A magánbérlakások hiánya és a szektor szabályozatlansága, a lakáspiaci információk hiánya, az önkormányzatok szerepe a támogatási rendszerben konzerválja a településszerkezetet, és gátolja a települések közötti mobilitást. A lakásrendszer és a megfelelő lakáspolitikai hiánya nagyban növeli a települések közötti mobilitás egyéni kockázatát. A munkavállalási lehetőséget nyújtó régiók irányába mutató mobilitás csökkenti a társadalom szociális terheit, de ennek kockázata egyoldalúan a munkavállalót terheli. Olyan lakástámogatási programokat szükséges indítani, amelyek törekszenek e kockázatok megosztására.

Hivatkozások

- Hegedüs József* (1993): Költözési láncok empirikus vizsgálata. Pécs, Szolnok, Esztergom, Városkutatás Kft., Budapest.
- Hegedüs József* (2001): A lakásmobilitás a magyar lakásrendszerben. Megjelent: Lakásviszonyok III. 1999. Társadalomstatistikai Füzetek, 31. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 7–28. o.
- Hegedüs József–Tosics Iván* (1987): Szolnoki lakáspiaci elemzések. Empiria–Égszi, Budapest.
- Hegedüs József–Tosics Iván* (1992): A magyar lakásrendszer szociológiai és közgazdasági elemzése. Kandidátusi értekezés, június.
- Isoda, Y.* (2003): Regional Labour Market Disparities and Housing Markets: A Link Between Regional House Price and Inter-Regional Migration. ESRC Urban and Regional Economics Seminar Group, Cardiff Seminar, január 7.
- Kis R.* (2003): Budapesti albérletek. Kézirat.
- KSH* (1999): Lakásviszonyok. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH* (2003): Lakásviszonyok 2003. Adatfelvétel. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH* (2002): Beszámoló a 2002. évi Lakbérfelvétel végrehajtásáról, az eredmények feldolgozásáról. Kézirat.
- Leuvensteijn, M. van – Ommeren J. van* (2003): Do Transaction Cost Impede Residential Mobility in Netherlands? CPB Report, 1. sz. 44–48 o.
- MacLennan, D. – Muellbauer, J. – Stephens. M.* (1998): Asymmetries in Housing and Financial Market Institutions and EMU. Oxford Review of Economic Policy, vol. 14. No. 3. 54–80. o.
- Oswald, A. J.* (1999): The Housing Market and Europe's Unemployment: A Non-Technical Paper May, Department of Economics, University of Warwick, CV4 7AL, Egyesült Királyság.
- Strassmann, W. P.* (2000): Mobility and affordability in US Housing. Urban Studies, Vol. 37. No. 1. 113–127. o.
- Teller Nóra* (2003): Szociális bérlakáselosztás története Magyarországon. Városkutatás, Budapest, kézirat.

1.5. INGÁZÁS

BARTUS TAMÁS

Korábbi munkáikban Köllő János és Kertesi Gábor fogalmazták meg azt a hipotézist, hogy a kilencvenes évek közepe óta – a gazdasági fellendüléssel párhuzamosan – azért nem csökken a munkanélküliség azokban a falvakban, ahol 1995 körül a legmagasabb (20 százalék felett) volt a helyi munkanélküliségi ráta, mert a falvakból a városi munkapiacokat csak a városi és a falusi keresetek különbségét meghaladó költségek árán lehet elérni (Köllő, 1997; Kertesi, 2000). Az ingázás költségeire vonatkozó hipotézist a következőképpen foglalhatjuk össze. Képzeljük el, hogy egy munkanélküli két álláslehetőségről szerez információt: az egyik állás a lakóhelyen, a másik egy d távolságra lévő, másik településen van. Az egyén akkor fog ingázni, ha a d távolságra levő bérájánlat (w_d) utazási költségekkel (c_d) csökkentett értéke nagyobb a helyi bérájánlat (w_0) értékénél.³¹ Az ingázás költségeire vonatkozó hipotézis tehát azt állítja, hogy

$$(1) \quad w_0 < w_d - c_d.$$

A hipotézis empirikus ellenőrzésére több kísérlet is történt. Köllő (1997) egy speciális településszintű adatbázist hozott létre az ingázás lehetőségeinek tanulmányozásához. Ezt a *közlekedési adatbázist* használva kimutatta, hogy tömegközlekedési kapcsolatok hiányában az autóval történő ingázás felemésztene a tipikusan várható keresetnövekmény jelentős részét, a tömegközlekedési kapcsolatok pedig éppen ott fejletlenek, ahol a magas munkanélküliségű falvakat találjuk. Kertesi (2000) a KSH 1996. évi mikrocenzusának egyéni adatait elemezte, az ingázási költségeket azonban a közlekedési adatbázis felhasználásával mérte. Kertesi Gábor azt találta, hogy az ingázás költsége – pontosabban a lakóhely és a fix 4000 forint ingázási költséggel elérhető városok munkanélküliségi rátájának nagysága – csökkenti az ingázás valószínűségét.

Az említett elemzéseknek azonban van egy gyenge pontja: a közlekedési adatbázis segítségével kialakított ingázási típusok segítségével csak pontatlanul lehet mérni az ingázás tényleges költségét. Az ingázási típusok települések, nem pedig egyének tulajdonságait mérik. A mérés ezért akkor lenne pontos, ha az ingázók pont azokat a közlekedési eszközöket használnák, amelyeket a közlekedési adatbázis összeállítója is feltételezett. Az egyénekre vonatkozó adatok hiányában viszont lehetetlen igazolni a mérés pontosságát.

31 Az idő pénzbeli értékével kapcsolatos közgazdaságtani megfontolások alapján az utazás teljes költsége az utazás szigorú értelemben vett, pénzben mért költsége (cd) és az utazás idejével kapcsolatos költség összege (lásd például Fujita, 1989; Brueckner – Thisse – Zenou, 2002).

Ebben a fejezetben egyéni szintű adatokat használva vizsgáljuk meg az ingázás költségére vonatkozó hipotézist. További célunk annak a társadalompolitikai (és elméleti) szempontból különösen fontos kérdésnek a megválaszolása, hogyan befolyásolja az utazási távolság az ingázás valószínűségét – különösen akkor, ha a munkaadók nem járulnak hozzá az utazás költségeihez. Ha a szóban forgó távolság növekedésével drasztikusan csökken az ingázás valószínűsége, akkor kevés esély van arra, hogy csökkenjen a munkanélküliség a magas munkanélküli-rátával jellemezhető településeken.

Adatok és változók

2001-ben sor került egy olyan kérdőíves adatfelvételre, ahol az adatgyűjtés kiterjedt a munkahelyre bejárás idejére és költségére is. A szóban forgó felvétel célsokaságát azok a munkanélküli-járadékban részesített egyének alkották, akik 2001. március 18. és április 7. között elhelyezkedés miatt kérték járadékuk megszüntetését. A szóban forgó időszakban 105 924 főből állt a munkanélküli-járadékban részesültek állománya. Az állományból – a közmunkára és közhasznú munkára elhelyezkedőket figyelmen kívül hagyva – 9474 fő helyezkedett el, az elhelyezkedők közül pedig 8339 fővel sikerült elkészíteni a kérdőíves interjút (*Köllő*, 2002). A kérdőív az új és a munkanélküliségi periódust megelőző állás jellemzőiről, valamint a munkahelyre történő utazásról (lakóhely és munkahely településének neve, utazás ideje, utazás módja) tartalmaz információkat. A továbbiakban ezt az adatbázist *elhelyezkedő járadékosok adatbázisnak* nevezzük.

Az elhelyezkedő járadékosok adatbázisa sajnos nem teszi lehetővé az utazási költség pontos mérését. A kérdőívben ugyanis nincs kérdés arra, hogy pontosan mennyibe kerül a munkahelyre való beutazás. Utazásiköltség-változónk ezért egy kétértékű változó (dummy), amely azt fejezi ki, felmerül-e valamilyen utazási költség a munkahelyre való beutazás során. Az utazási költség-dummy értéke 1, ha a vállalat nem járul hozzá az utazás költségeihez, míg 0, ha a vállalat költségtérítéssel vagy vállalati busszal, szolgáltatási kocsival hozzájárul az utazás költségeihez.

Az elhelyezkedő járadékosok adatbázisában a béránlat pontos értéke nem ismert. Ismerjük viszont azt a becslést, amelyet az elhelyezkedő egyén alakított ki bruttó keresetével kapcsolatban. A szóban forgó becslést a megkérdezett egyénnek egy minimum- és egy maximumérték megadásával kellett elvégeznie (aki pontosan tudta keresetét, annak ugyanazt az adatot kellett minimumként és maximumként megadnia). A becsült keresetváltozónk a minimum- és a maximumbecslések egyszerű számtani átlaga.

Az elhelyezkedő járadékosok adatbázisa nem tartalmazza a települések közötti távolságot. Ennek megállapításához egy speciális adatbázist használtunk fel, amely lényegében a magyarországi települések távolságmátrixa.³² A távolságokat tartalmazó adatbázisban 3157 települést szerepel és

³² Az adatokat kedvezményes térítés mellett a Psoft kft. bocsátotta rendelkezésünkre.

így $3157^2 = 9\,966\,649$ (azaz csaknem tízmillió) megfigyelésből, valamint három változóból (két település településkódja és a szóban forgó két település közötti, közúton mért távolság) áll. Az ingázási távolságot tehát úgy állapítottuk meg, hogy az elhelyezkedő járadékosok adatbázisában szereplő lakóhely-munkahely megfigyelésekhez hozzámásoltuk a távolság-adatbázis megfelelő megfigyeléseit. Fontos megjegyezni, hogy mivel egy település zérus kilométerre van önmagától, ezért az utazási távolság zérus a helyben dolgozók számára.

Az elemzések során figyelembe fogjuk venni a lakóhelyi és a lakóhely kistérségének munkanélküliségi rátáit is. A munkanélküliségi rátákat a KSH 2000. évi településsoros adatbázisából (TSTAR) számoltuk ki. A munkanélküliségi ráták valójában a – településen vagy kistérségen mért – munkanélküliek számának és az aktív korú népességnek a hányadosa.

Mint minden adatbázisban, az elhelyezkedő járadékosok adatbázisában is előfordultak inkonzisztens adatok, valamint hiányzó vagy téves településkódok, amelyek csökkentik az érvényes esetek számát az egyéni szintű és a településszintű adatok összemácsolása után. E természetesnek tekinthető lemorzsolódás mellett még további tényezők indokolták a minta szűkítését. Egyrészt kizártuk a mintából azokat, akik a munkanélküliség alatt elköltöztek korábbi lakóhelyükről. Ennek oka az, hogy a migrációs döntések jelenléte zavarja az utazási távolság és az ingázás közötti összefüggés tanulmányozását (*Ihlanfeldt – Sjoquist, 1998*). Másodszor, a minta homogenitásának növelése miatt kizártuk a diplomás munkanélkülieket, a részmunkaidős állást szerző egyéneket, valamint azokat, akik szerződésük szerint egy hónapnál nem hosszabb ideig fognak dolgozni, vagy akik nem bérjellegű, hanem jutalékjellegű jövedelmet kapnak. Végül kizártuk a mintából azokat, akiknél a bevallott kereseti adat nagy valószínűséggel nem megbízható. Így *empirikus elemzéseink* során a 8339 főből álló elhelyezkedő járadékosok adatbázisának 4448 megfigyelését tartalmazó rész-mintáját fogjuk használni.

Az elhelyezkedett járadékosokkal lefolytatott interjúk során a megkérdezetteket arra kérték, hogy adjanak becslést az első hónapokban várt bruttó keresetük minimális és maximális értékére. Habár az egyének többsége (durván 80 százaléka) olyan becslést adott, ahol a maximum- és minimumérték vagy egybeesett, vagy különbségük legfeljebb 10 ezer forint volt, akadtak olyan becslések is, ahol a két érték különbsége akár a 100 ezres nagyságrendet is elérte. Mivel a maximum- és minimumértékek nagy eltérése a kereseti adatok megbízhatóságát veszélyezteti, az elemzési mintába csak azokat vettük be, akiknél a becsült maximum és minimum között legfeljebb 10 ezer forint a különbség.

Az ingázási döntések modellje

Célunk annak a kérdésnek a megválaszolása, hogyan befolyásolja a lakóhely és a munkahely közötti távolság (d) az ingázás valószínűségét. Kézenfekvő, hogy az ingázás valószínűsége a kereset (w) és az utazás közvetlen pénzbeli költségeinek (c_d) függvénye:

$$(2) \quad \Pr(I = 1) = F(w - c_d),$$

ahol I az ingázási döntést mérő kétértékű változó. Az is feltételezhető, hogy az utazás pénzbeli költsége a távolság lineáris függvénye. Ha 1 kilométer távolság megtételéhez c pénzbeli kiadás szükséges, és ha az utazásnak nincsenek fix költségei, akkor az ingázás valószínűségére a

$$(3) \quad \Pr(I = 1) = F(w - cd),$$

egyenlet adódik.

A rendelkezésre álló adatok alapján a (3) egyenlet közvetlen empirikus vizsgálata sajnos nem lehetséges. Egyrészt az 1 kilométer út megtételével kapcsolatos pénzbeli költségek (c) nem ismertek: nem az utazás pénzbeli költségeit mérjük, hanem ezeknek a költségeknek a meglétét. Másodszor, a munkahely és a lakóhely távolságának a mérése nem tökéletes: a távolság-mátrix használatával a lakóhelyükön dolgozókról azt tételezzük fel, hogy zérus távolságra laknak munkahelyüktől. Ha a d távolság változó értéke zérus az összes helyben dolgozóra, a diszkrét döntésekre kifejlesztett standard statisztikai modellekkel nem becsülhető meg a (3) egyenlet.³³ Úgy tűnik tehát, hogy a távolság nem vonható be a modellbe, és nem adható közvetlen becslés arra, mennyivel csökkenti (vagy növeli) a távolság az ingázás valószínűségét.

A probléma azonban egy közvetett stratégiával megoldható. Az utazási költség változója lényegében azt fejezi ki, hogy az egyén nem kap utazási támogatást vállalatától. Ésszerűnek tűnik az a feltevés, hogy az utazási támogatás megléte vagy hiánya a munkaadók döntéseitől függ. A munkaadók döntései viszont valószínűleg a helyi és kistérségi munkanélküliség, valamint az utazással kapcsolatos távolság és idő függvénye. Az utazási hozzájárulás előnye a helyi munkanélküliség függvénye: minél nagyobb a munkanélküliség, annál nehezebb lehet jó munkaerőt szerezni, azaz annál nagyobb az az előny, ami utazási hozzájárulás fizetéséből származik. Az utazási hozzájárulás fizetésének három költsége van. Nyilvánvaló, hogy minél nagyobb a bér, annál nagyobb többletmunkaköltséget jelent az utazási hozzájárulás. Másodszor, az utazási hozzájárulás fizetését befolyásolja a távolság és az utazási idő. Mivel az utazás költsége a távolság növekvő függvénye, az utazási támogatás fizetésének az esélye csökken a távolsággal. Harmadszor, az utazási hozzájárulásnak van egy közvetett költsége. Azok, akik sok időt töltenek el az utazással, valószínűleg fáradtan érkeznek a munkahelyre, és

33 Ennek technikai okai vannak. A mérés miatt a zérus ingázási távolság és az ingázás hiánya közötti (parciális) kapcsolat determinisztikus. A probit és logit modellekben a determinisztikus kapcsolatok végtelen paraméterbecsléssel adhatók vissza, hiszen a magyarázandó esemény bekövetkezési valószínűsége akkor 1, ha a változó paramétere végtelen nagyságú. A végtelen paraméterbecslések veszélyeztetik a probit és logit modellek becsléséhez használt numerikus módszerek konvergenciáját. A konvergencia elérhetőségének tehát az az ára, hogy a távolság változóját és az általa determinált helyben dolgozó eseteket figyelmen kívül kell hagyni. Ekkor viszont a függő változónak az összes értéke 1 (mindenki ingázik), így a modell nem becsülhető meg.

kevésbé kaphatók túlórára. Az ingázási idő tehát csökkenti a munkaerő minőségét a munkaadók szemében (*Brueckner – Thisse – Zenou*, 2002).

Az itt kifejtett érvek alapján az ingázást fontolgató egyén akkor számíthat arra, hogy számára az ingázás költséges lesz, ha a szóba jöhető munkahely településén és kistérségén alacsony a munkanélküliség, ha a remélt kereset magas, ha az utazással eltöltött idő hosszú, és a munkahely távol van. Azaz

$$(4) \quad \Pr(c_d = 1) = F(w_d + t_d + d - u_{mt} - u_{mk}),$$

ahol u_{mt} és u_{mk} a munkahely településén, illetve a munkahely településének kistérségében mért munkanélküliségi rátát jelöli.

Mind elméleti, mind társadalompolitikai szempontból azok az esetek érdekesek, ahol az egyén úgy ingázik, hogy nem kap utazási támogatást a munkaadójától. Azaz, annak az eseménynek a bekövetkezésére vagyunk kíváncsiak, hogy az egyén ingázik és utazási költségek is terhelik. Célunk tehát a

$$(5) \quad \Pr(I = 1; c_d = 1) = F(w_d - c_d; w_d + t_d + d - u_{mt} - u_{mk})$$

egyenlet empirikus tesztelése. Mivel az (5) bal oldalán szereplő valószínűség függ a távolságtól, ezért (5) becslésével megválaszolható az a kérdés, milyen hatást gyakorol a távolság az ingázás valószínűségére.

Empirikus elemzések

Az empirikus elemzéseket három lépésben végezzük el. Először azt vizsgáljuk, milyen hatást gyakorol a kereset és az utazási költség jelenléte az ingázási döntésekre. Ezután vizsgáljuk meg azt a kérdést, kik részesülnek utazási költség-térítésben. Végül arra a kérdésre keressük a választ, hogyan hat a távolság az ingázási esélyekre akkor, ha az egyén nem kap hozzájárulást az ingázás költségeihez.

A szóban forgó modellek becslése előtt célszerű megvizsgálni a változók eloszlását; ezeket az 1. táblázat tartalmazza négy különböző mintában. Az első oszlopban szereplő átlagok az elemzési mintába be nem került egyénekre vonatkozik. A második oszlopban szereplő átlagok írják le az elemzési minta tulajdonságait. A harmadik és negyedik oszlopok pedig a helyben dolgozó és az ingázó egyének részmintáin belül mutatják be a változók átlagait. Az első oszlopban található adatok egyrészt az elhelyezkedett segélyezett adatbázisból, másrészt – a nem, az iskolai végzettség és az életkor változóinál – a munkaügyi kirendeltségek nyilvántartásaiból származnak.

Az első két oszlop összehasonlításával megvizsgálhatjuk, vajon az elemzési minta tekinthető-e a munkanélküliekből, illetve az elhelyezkedettekből vett véletlen mintának. A függő változók – az ingázás és az utazási költség – átlagai között nincs számottevő eltérés. Komoly, mintegy 8 ezer forintos

különbség van azonban a becslt keresetek átlagaiban. Ennek oka az, hogy a 2001 megfelelő időszakában érvényes 40 ezer forintos minimálbér megakadályozta az alacsony minimumbecslések kialakulását, viszont semmi sem szab gátat a maximumra vonatkozó becslésekre. Ha tekintünk két egyént, akiknek azonos a valós keresetük, mindketten a minimálbérhez igazítják a minimumra vonatkozó becsléseiket, de egyikük bizonytalanabb a maximumot illetően vagy felülbecsli a maximumot. Ekkor a 10 ezer forintos eltérésnek megfelelően annak van nagyobb esélye a mintába kerülni, aki alulbecsli a maximumot. Végül számottevő eltéréseket tapasztalhatunk az emberi tőkét jellemző változók átlagaival kapcsolatban. Az elemzési mintába nem bekerült egyénekhez képest az elemzési mintában felülreprezentáltak a férfiak és a szakmunkás végzettségűek, viszont alulreprezentáltak az érettségivel rendelkezők. Ennek oka valószínűleg az, hogy a férfiak és a szakmunkás végzettségűek relatíve nagyobb eséllyel találnak állást. Ha figyelembe vesszük azt a közismert tény, hogy a lányok alulreprezentáltak a szakmunkásképző iskolákban, akkor az ingázók és a helyben dolgozók között a legfontosabb különbség az, hogy a férfiak nagyobb eséllyel kerülnek az elemzési mintába.

**1. táblázat: Az elemzések során használt változók átlagai
négy különböző mintában**

	Elemzési mintába nem bekerültek	Elemzési minta	Helyben dolgozók	Ingázók
Megfigyelések száma	101 418	4448	2479	1969
Ingázik jelenlegi munkahelyére (%)	46,08	44,27	-	-
Becsült kereset az új munkahelyen (1000 forint)	59,15	51,25	48,14	55,18
Utazási idő (órában)	0,86	0,79	0,41	1,29
Utazási költség (%)	57,69	57,10	86,92	20,43
Munkahely távolsága lakóhelytől (km)	9,6	9,71	0	22,99
Nem: 1 ha férfi (%)	52,91	74,06	72,09	76,54
Iskolai végzettség: szakmunkás (%)	40,9	51,44	53,13	49,31
Iskolai végzettség: érettségi (%)	25,49	16,73	16,05	17,57
Életkor 2000-ben (év)	36,82	37,99	38,66	37,14
Lakóhelyi munkanélküliségi ráta (%)	8,82	8,18	7,96	8,46
Munkahely településének munkanélküliségi rátája (%)	7,55	7,81	8,05	7,50
Lakóhely kistérségének munkanélküliségi rátája (%)	7,17	7,25	7,96	6,22
Munkahely kistérségének munkanélküliségi rátája (%)	7,35	7,48	8,05	6,66

Végül vizsgáljuk meg, mit tudunk az ingázókról! Adataink alapján az ingázás egyáltalán nem ritka jelenség. Elemzési mintánkban az egyének durván

44 százaléka ingázik. Egy átlagos ingázó 1,29 órát, azaz 80 percet tölt el a munkahelyre való bejárással és a hazautazással. Az átlagos ingázási távolság 23 kilométer. Az átlagos ingázó tehát képes 40 perc alatt eljutni a 23 kilométerre található munkahelyére. Az átlagos ingázó továbbá 7000 forinttal nagyobb becsült keresetről ad számot, mint az átlagos helyben dolgozó. Az átlagos ingázó tehát legfeljebb 7000 forintot költhet havonta a 23 kilométer távolságra való rendszeres bejárásra. Érdeemes azt is megjegyezni, hogy az ingázók között valamelyest nagyobb arányban találunk férfiakat és szakmunkás végzettségűeket, mint a helyben dolgozók között.

Az ingázás költségeire vonatkozó hipotézis vizsgálatát annak a kérdésnek a megválaszolásával kezdjük, mekkora az ingázás valószínűsége az utazási költségek megléte esetén. Adataink alapján az ingázóknak csupán 20 százalékat terheli utazási költség, azaz az ingázók 84 százaléka utazásiköltség-térítést kap a munkaadójától. Érdeemes megjegyezni, hogy a helyben dolgozók zöme (87 százaléka) nem kap utazásiköltség-térítést. Látható tehát, hogy erős negatív kapcsolat áll fenn az utazási költségek megléte és az ingázás között. Sarkítva fogalmazva: azok fognak ingázni, akiket nem terhelnek (teljes mértékben) utazási költségek. Mivel az utazásiköltség-térítés fizetéséről a munkaadó dönt, és ezt a döntését a munkaadó valószínűleg közli a lehetséges munkavállalóval, a szóban forgó kapcsolat azt jelenti, hogy egy munkanélküli csak kis valószínűséggel fog ingázni, ha a munkaadó nem hajlandó hozzájárulni az utazás pénzbeli költségeihez.

Az ingázási költségek szerepére vonatkozó hipotézis további vizsgálatához egy ismert többváltozós statisztikai eljárást, a logisztikus regressziós (*logit*) modellt használtuk. A többváltozós statisztikai módszer használatát az indokolja, hogy az elhelyezkedett járadékosok számára a bérajánlatnak elfogadhatónak kellett lennie, az ajánlat elfogadhatósága viszont függ az egyéni ismérvektől (nem, életkor, iskolázottság), valamint a helyi munkaerőpiacon tapasztalható munkanélküliségtől.

A logisztikus regressziós modell becslési eredményeit az 2. táblázat foglalja össze. Azt várjuk, hogy a becsült keresetnek pozitív, az ingázás költségének, valamint a becsült kereset és az utazási idő szorzatának negatív hatása van az ingázás valószínűségére. A becsült keresetváltozó és az utazásiköltség-változó paraméterbecsléseinek előjele összhangban van a várakozásokkal. A paraméterbecslések – egy kivételtől eltekintve – statisztikailag szignifikánsak. A bérajánlat tehát növeli, az utazási költség megléte pedig csökkenti az ingázás valószínűségét. Az utazási költség hatásától eltekintve a változók hasonló hatást gyakorolnak mindkét nem esetében. Érdeemes megjegyezni, hogy a lakóhelyi munkanélküliség növeli, a kistérségi munkanélküliség viszont csökkenti az ingázás valószínűségét.

**2. táblázat: Az ingázás valószínűsége: logit paraméterbecslések
(a zárójelben levő számok standard hibák)**

	Teljes minta	Férfiak	Nők
Becsült kereset az új munkahelyen	0,015 (0,003)**	0,014 (0,003)**	0,015 (0,010)
Utazási költség teljesen az ingázóra hárul	-3,495 (0,093)**	-3,288 (0,103)**	-4,344 (0,225)**
Nem	-0,067 (0,113)		
Iskolai végzettség: szakmunkás	-0,209 (0,103)*	-0,184 (0,113)	-0,428 (0,261)
Iskolai végzettség: érettség	-0,222 (0,146)	-0,250 (0,179)	-0,245 (0,285)
Életkor 2000-ben	-0,017 (0,005)**	-0,016 (0,005)**	-0,017 (0,013)
(Életkor - 40) ²	0,000 (0,000)	-0,000 (0,000)	0,003 (0,001)*
Lakóhelyi munkanélküliségi ráta	0,127 (0,015)**	0,122 (0,016)**	0,127 (0,046)**
Lakóhely kistérségének munkanélküliségi rátája	-0,113 (0,019)**	-0,108 (0,021)**	-0,140 (0,053)**
Konstans	1,508 (0,283)**	1,340 (0,305)**	1,952 (0,842)*
Megfigyelések száma	4067	3077	990
Loglikelihood	-1620,48	-1298,82	-308,60
χ^2 statisztika	2335,23	1642,29	705,93

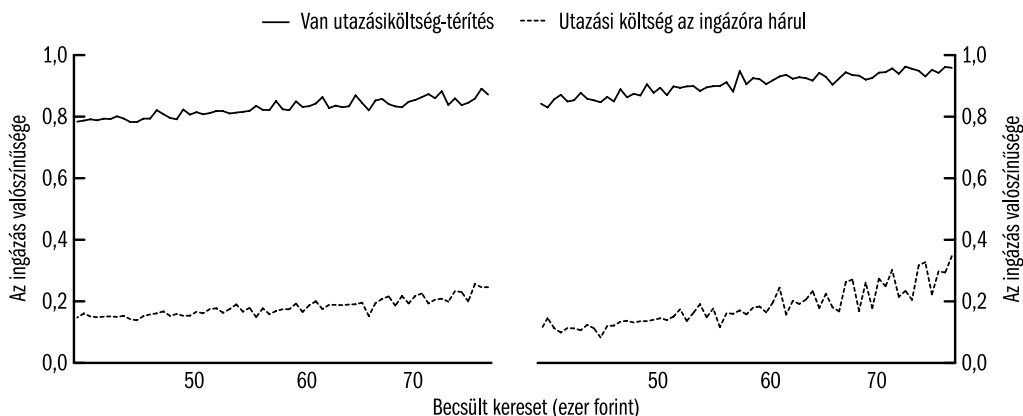
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Mekkora hatást gyakorolnak az ingázási költségek az ingázás valószínűségére? A kérdés megválaszolásához vizsgáljuk meg az 1. ábrát! Az ábra férfiak és nők esetében külön-külön mutatja az ingázás becsült valószínűségét a béránlat és az utazási költség függvényében. A vízszintes tengelyeken a béránlat értékét (40 ezer forint és 80 ezer forint között), a függőleges tengelyen az ingázás becsült valószínűségét ábrázoljuk. Mindegyik ábrán két görbe látható: a felső görbe olyan egyének esetében mutatja a becsült kereset hatását, akik nem kapnak utazási költség-térítést, akik számára az ingázás költséges. Az alsó görbék pedig azok esetében mutatják a becsült kereset és az ingázás valószínűségének összefüggését, akik részesülnek valamilyen utazási költség-térítésben. Az ábrák elkészítésekor azt feltételeztük, hogy a lakóhelyi munkanélküliségi ráta 20, a kistérségi munkanélküliségi ráta pedig 10 százalékos. Egy ilyen (fiktív) munkaerőpiachoz leginkább az észak-magyarországi régió kistéleplései hasonlítanak.

Az ábrák jól érzékeltetik, hogy az utazás pénzbeli költsége komoly hatást gyakorol az ingázásra. Utazási költség-térítés esetén az ingázás becsült valószínűsége mindkét nem esetében legalább 90 százalék. Ezzel szemben

az ingázás becsült valószínűsége kisebb, ha az egyén számára költséges az ingázás. Utazásiköltség-térítés hiányában az ingázás esélye férfiaknál 30 százalékról 40 százalékra, nőknél 20 százalékról 30 százalékra emelkedik, ahogy a becsült kereset 40 ezer forintról 80 ezer forintra emelkedik. Az ábra alapján a becsült keresetnek irreálisan magasnak kellene lennie ahhoz, hogy az ingázás valószínűsége magas legyen. Következtetésünk az, hogy a munkaadók utazási hozzájárulása tehát komoly mértékben növeli az ingázás valószínűségét, és ez a hatás kisebb, mint a munkaadó által fizetett kereset nagysága.

1. ábra: Az ingázás valószínűsége a becsült kereset függvényében

Megjegyzés: a 2. táblázatban látható paraméterbecslésekből számolt valószínűségek. Az ábrák elkészítésekor azt feltételeztük, hogy a lakóhely településén 20, a lakóhely kistérségén 10 százalék a munkanélküliségi ráta.

Elemzéseinket annak a kérdésnek a vizsgálatával folytatjuk, hogy kik kapnak útiköltség-hozzájárulást, illetve kikre hárulnak utazási költségek. Az elemzéshez a többváltozós modellt használjuk. A többváltozós statisztikai módszer használatát az indokolja, hogy a bérajánlatok nyilvánvalóan függenek az egyéni ismérvektől (nem, életkor, iskolázottság) is.

A becslési eredményeket a 3. táblázat tartalmazza. A becsült kereset változójának paraméterbecslése csak a teljes mintában és a nők részmintájában szignifikáns. A paraméter előjele negatív. A becsült kereset tehát csökkenti az utazási költség meglétét – vagyis növeli annak a valószínűségét, hogy a munkaadó hozzájárul az utazási költségekhez. A távolság- és az utazásiidő-változók paraméterbecslései mindkét nem esetében szignifikánsak és negatívak. Ez azt jelenti, hogy az elméleti várakozásokkal ellentétben a távolság és az utazási idő csökkenti az ingázási költség meglétének az esélyét. Azaz a munkaadók nem a közel, hanem inkább a távolabb lakó munkásokat támogatják utazásiköltség-hozzájárulással.

3. táblázat: Az utazási költség meglétének valószínűsége: logit paraméterbecslések (a zárójelben levő számok standard hibák)

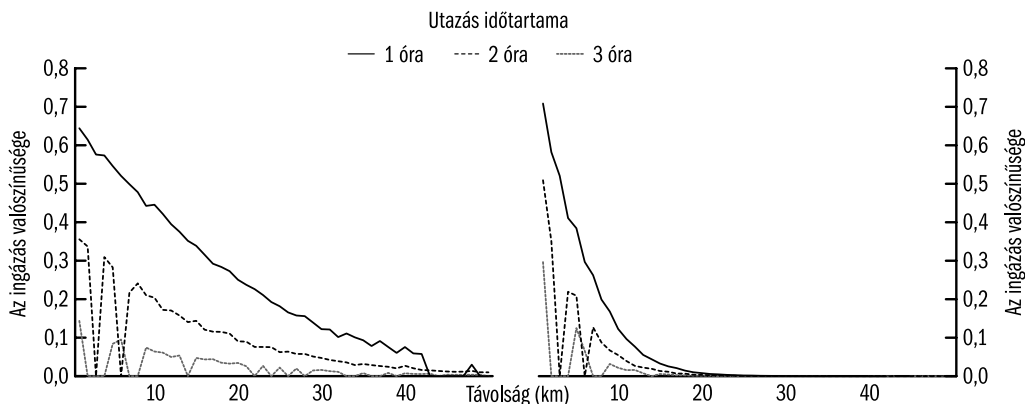
	Teljes minta	Férfiak	Nők
Becsült kereset az új munkahelyen	-0,006 (0,003)*	-0,005 (0,003)	-0,021 (0,010)*
Munkahely távolsága lakóhelytől	-0,111 (0,006)**	-0,082 (0,006)**	-0,288 (0,022)**
Utazással eltöltött idő (órában)	-1,121 (0,087)**	-1,183 (0,097)**	-0,891 (0,222)**
Nem	-0,188 (0,101)		
Iskolai végzettség: szakmunkás	0,083 (0,097)	0,006 (0,109)	0,261 (0,239)
Iskolai végzettség: érettségi	0,058 (0,135)	-0,048 (0,168)	0,319 (0,272)
Életkor 2000-ben	0,011 (0,004)*	0,014 (0,005)**	-0,000 (0,012)
(Kor - 40) ²	0,001 (0,000)	0,000 (0,000)	0,002 (0,001)
Munkahely településének munkanélküliségi rátája	-0,013 (0,018)	-0,004 (0,019)	-0,037 (0,049)
Munkahely kistérségének munkanélküliségi rátája	0,089 (0,021)**	0,094 (0,022)**	0,062 (0,054)
Konstans	1,204 (0,277)**	0,688 (0,306)*	2,897 (0,770)**
Megfigyelések száma	3775	2824	951
Loglikelihood	-1678,30	-1302,64	-326,91
χ^2 statisztika	1769,35	1256,70	598,57

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

A becslési eredmények plasztikus értelmezéséhez nyújt segítséget a 2. ábra. Az ábra két része férfiakra és nőkre külön mutatja az utazási távolság és az utazási idő hatását az utazási költség meglétének becsült valószínűségére. A vízszintes tengelyre a távolságot, a függőleges tengelyre az utazási költség vállalásának (az ingázásnak) a becsült valószínűségét mértük fel. A 2. ábra elkészítésekor azt feltételeztük, hogy mind a lakóhely, mind a munkahely kistérségi munkanélküliségi rátája 10–10 százalékos, a béraránlat értéke pedig 80 ezer forint.

Az ábra két összefüggést szemléltet világosan. Egyrészt a férfiaknál 50 kilométer, a nőknél viszont már 20 kilométer távolságnál zérusra csökken az utazási költség vállalásának a valószínűsége. Másrészt az utazási költség meglétének a valószínűsége annál magasabb, minél kevesebb időt tölt el az egyén a munkahelyre való bejárással. A munkaadók tehát inkább azokat támogathatják utazási költség-hozzájárulással, akik számára sok időbe telik a munkahelyre való bejárás.

2. ábra: Az utazási költség megláténak a valószínűsége a távolság függvényében az utazási idő különböző értékeinél

Megjegyzés: A 3. táblázatban látható paraméterbecslésekből számolt valószínűségek. Azt feltételeztük, hogy a munkahely településén és a munkahely kistérségén a munkanélküliségi ráta egyaránt 10–10 százalék, a béraránlat értéke pedig 80 ezer forint.

Empirikus elemzéseinket az ingázási döntések és az utazási költség megláténak szimultán elemzésével, azaz az (5) egyenlet becslésével zárjuk. A becsléshez használt statisztikai modell az úgynevezett kétváltozós probit modell (Greene, 2000). Ez a bonyolult és ritkán használt modell teszi lehetővé az ingázás és a távolság közötti összefüggés vizsgálatát, mivel a kétváltozós probit modell becslési eredményeiből kiszámítható az utazási költség megláténak és az ingázásnak az együttes valószínűsége.

A kétváltozós probit modellt külön becsültük meg férfiakra és a nőkre. Az eredményeket a 4. táblázat mutatja. Egy kivételtől eltekintve lényegében visszakaptuk azokat az eredményeket, amelyeket az ingázás valószínűségének és az utazási költség vállalásának elemzésekor (2. és 3. táblázat) találtunk. Ez a kivétel az, hogy most a becsült kereset hatása nem szignifikáns egyik nem esetében sem. Az utazási költség hatása a korábbi eredményekhez hasonlóan negatív.

A becslési eredmények értelmezéséhez nyújt segítséget a 3. ábra. Az ábra férfiakra és nőkre külön mutatja az utazási költség vállalása melletti ingázás becsült valószínűségét a távolság függvényében. Az ábra elkészítésekor azt feltételeztük, hogy a lakóhelyi munkanélküliségi ráta 20 százalék, a munkahely településén, a lakóhely és a munkahely kistérségén a munkanélküliségi ráta egyaránt 10–10–10 százalék, a béraránlat értéke pedig 80 ezer forint. A férfiak és a nők ábrái között szembetűnő a különbség: bármekkora legyen is az utazási idő, a férfiaknál még akár 50 kilométeres távolság esetén is van valamekkora esélye az utazási költségek vállalásával együtt járó ingázásnak – a nőknél viszont az utazási költség jelenléte mellett az ingázás valószínűsége

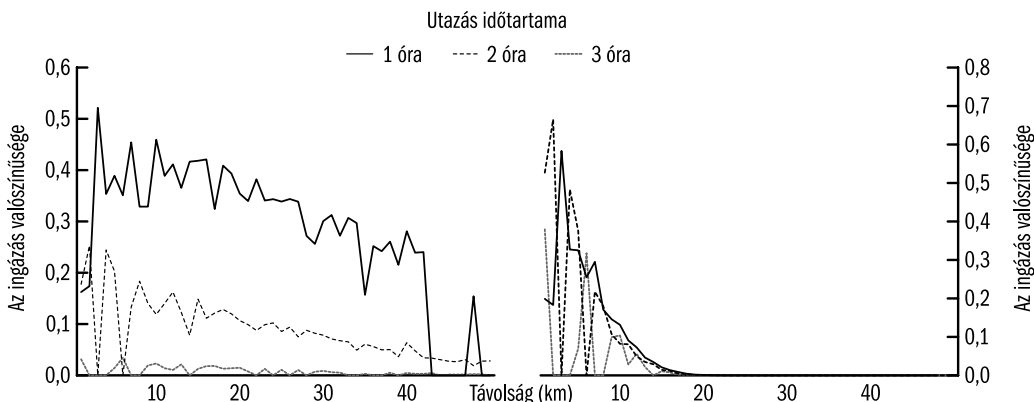
nűsége 20 kilométeres távolságnál már zérus. Érdekes azt is megjegyezni, hogy a nők a férfiaknál valamivel nagyobb eséllyel választanák a költséges ingázást, ha az utazási távolság körülbelül 5 kilométer vagy még kevesebb lenne. A nők tehát sokkal érzékenyebben reagálnak az utazási távolság egységnyi növekedésére. Ez az összefüggés az utazási idő bármelyik értékénél érvényes. Utazási költség-térítés hiányában a lakóhely és a munkahely távolsága tehát különösen a nők ingázási lehetőségeit korlátozza.

4. táblázat: Az utazási költség vállalása melletti ingázás valószínűsége (kétváltozós probit paraméterbecslések)

	Férfiak		Nők	
	ingázás	utazási költség	ingázás	utazási költség
Becsült kereset az új munkahelyen	0,000 (0,002)	-0,001 (0,002)	-0,004 (0,005)	-0,009 (0,005)
Utazási költség teljesen az ingázóra hárul	-3,334 (0,062)**		-3,124 (0,106)**	
Lakóhely távolsága a munkahelytől		-0,026 (0,003)**		-0,204 (0,011)**
Utazással eltöltött idő (órában)		-1,013 (0,053)**		-0,133 (0,090)
Iskolai végzettség: szakmunkás	-0,053 (0,070)	-0,005 (0,066)	-0,144 (0,131)	0,160 (0,129)
Iskolai végzettség: érettség	-0,063 (0,109)	-0,062 (0,099)	-0,038 (0,145)	0,179 (0,146)
Életkor 2000-ben	-0,004 (0,003)	0,009 (0,003)**	-0,003 (0,007)	-0,007 (0,007)
(Életkor - 40) ²	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)	0,001 (0,001)*	0,001
Lakóhelyi munkanélküliségi ráta	0,001 (0,010)**		0,001 (0,022)*	
Lakóhely kistérségének munkanélküliségi rátája	-0,044 (0,012)**		-0,034 (0,026)	
Munkahely településének munkanélküliségi rátája		0,030 (0,011)**		0,004 (0,022)
Munkahely kistérségének munkanélküliségi rátája		0,057 (0,013)**		0,003 (0,025)
Konstans	1,585 (0,194)**	0,165 (0,183)	1,683 (0,437)**	1,896 (0,428)**
Reziduuumok korrelációja	0,805**		1**	
Megfigyelések száma	2820		949	
Loglikelihood	-2413,65		-494,74	
χ^2 statisztika	3734,67		1189,54	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

3. ábra: Az utazási költség vállalása melletti ingázás valószínűsége a távolság függvényében az utazási idő különböző értékei esetén

Megjegyzés: A 4. táblázatban látható paraméterbecslésekből számolt valószínűségek. Azt feltételeztük, hogy a lakóhelyi munkanélküliségi ráta 20 százalék, a munkahely településén, a lakóhely és a munkahely kistérségén a munkanélküliségi ráta egyaránt 10–10–10 százalék, a béránlat értéke pedig 80 ezer forint.

Összegzés

Arra a kérdésre kerestük a választ, milyen hatást gyakorol a lakóhely és a lehetséges munkahely közötti távolság az ingázás valószínűségére. Legfontosabb eredményeink a következők. 1. Az ingázás viszonylag gyakori jelenség, a munkához jutó volt munkanélküliek majdnem fele ingázik. Ennél meglepőbb az a tény, hogy az ingázás tipikusan együtt jár az utazási költségek hiányával. Az ingázóknak csupán 20 százaléka nem kap munkaadói hozzájárulást utazási költségeihez. 2. Az utazási költség meglete radikálisan csökkenti az ingázás valószínűségét. Elemzéseink alapján az ingázás szinte biztos esemény, ha a munkaadó hozzájárul az utazás költségeihez. Ezzel szemben – nemtől és keresettől függően – „csupán” 20–40 százalékos az ingázás valószínűsége utazásiköltség-térítés hiányában. 3. A munkahely és a lakóhely távolsága erősebben növeli az utazási költséghez való munkaadói hozzájárulást a nők esetében, mint férfiakéban. Egy átlagos nő már 25–30 kilométer távolságnál messzebb levő állásoknál is szinte biztos, hogy kap utazásiköltség-térítést. Az utazásiköltség-térítés megszerzéséhez a férfiaknak ennél messzebbre, 50 kilométeres távolságra kell bejárniuk. 4. Ezzel párhuzamosan, ha az utazási költség az ingázóra hárul, akkor a nők biztosan nem fognak ingázni 20 kilométernél nagyobb távolságra, míg a férfiaknál 50 kilométer körül lesz alacsony az ingázás valószínűsége.

A korábbi kutatások fényében a legérdekesebb összefüggés az, hogy az utazási költségek és az utazási távolság közötti kapcsolat eltérő a nemek között. Eredményeink alapján az ingázási költségek inkább a más szempontokból

is kedvezőtlenebb munkapiaci helyzetben lévő nők ingázási hajlandóságát korlátozzák. Ha a munkaadók nem járulnak hozzá az utazási költségekhez, az ezekkel kapcsolatos korlátok elmélyítik a nők hátrányos helyzetét. További fontos eredmény az, hogy valószínűleg azok tudják kedvezőtlen térbeli elhelyezkedésüket ingázással ellensúlyozni, akik költségtámogatás fejében vállalják a nagy távolságra történő ingázást.

Ezek az eredmények azt sugallhatják, hogy a tartós regionális munkanélküliség megszüntetésének egyik szükséges feltétele az, hogy a munkaadók hozzájáruljanak a munkahelyre utazás költségeihez. Ez a következtetés azonban figyelmen kívül hagyja azt a lehetőséget, hogy a munkaadók csökkenthetik a munkaerő iránti keresletet, ha rájuk hárul az utazási költségek fizetése. Ha a munkaadók a keresletcsökkenéssel reagálnak a növekvő munkaköltségekre, akkor nem tudjuk előre jelezni, vajon tényleg csökken-e a munkaadók utazási hozzájárulása a regionális munkanélküliséget. Az itt közölt eredményekből tehát csak akkor lehet szakpolitikai következtetéseket levonni, ha ismerjük a munkaadók által fizetendő utazási költségek hatását a munkaerő iránti keresletre.

Hivatkozások

- Brueckner, J. K. – Thisse, J. F. – Zenou, Y.* (2002): Local labor markets, job matching, and urban location *International Economic Review*, 43. 155–171. o.
- Fujita, M.* (1989): *Urban Economic Theory*. University Press, Cambridge.
- Greene, W.* (2000): *Econometric Analysis*. (4. kiadás) Prentice Hall, New Jersey.
- Ihlanfeldt, K. R. – Sjoquist, D. L.* (1998): The spatial mismatch hypothesis: A review of recent studies and their implications for welfare reform. *Housing Policy Debate*, 9. 849–892. o.
- Kertesi Gábor* (2000): Ingázás a falusi Magyarországon. Egy megoldatlan probléma. *Közgazdasági Szemle*, 47. 775–798. o.
- Köllő János* (1997): A napi ingázás feltételei és a helyi munkanélküliség Magyarországon: számítások és szampeldák. *Esély*, 2. sz.
- Köllő János* (2002): Az ingázási költségek szerepe a regionális munkanélküliségi különbség fenntartásában. *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek*, 2. sz. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest.

1.6. GAZDASÁGI ÖSZTÖNZŐK HATÁSA A MAGYARORSZÁGI MUNKAERŐ FÖLDRAJZI MOBILITÁSÁRA AZ 1990-ES ÉVTIZEDBEN*

CSERES-GERGELY ZSOMBOR

E rész előző írásai végigkövették a migrációval, illetve a mobilitással kapcsolatos döntések legfontosabb elemeit. Megismerhettük a probléma vázát, a leginkább meghatározó tényezők – a munkavállalás lehetősége és a bérek, valamint a talán legfontosabb kockázati tényező, a lakáspiac – alakulását. Ebben a tanulmányban a korábbi eredményekre támaszkodva magát a munkaerőmozgást vizsgáljuk. Először számba vesszük a földrajzi mobilitás és migráció főbb makroszintű eseményeit az 1990-es évtizedben, bemutatjuk a korábbi időszakokra jellemző trendektől és a nemzetközi környezettől való eltérést. Másodszor megvizsgáljuk, hogy mely nem gazdasági jellemző tényezők hatnak leginkább a népesség mozgására. Végül ökonometriai módszerek alkalmazásával megpróbáljuk számszerűsíteni a gazdasági ösztönzők szerepét, és választ keresünk arra a kérdésre, hogy ezek kellő készítményt jelentenek-e a költözési döntéshez.

Az ideiglenes és állandó vándorlás makroszintű folyamatairól

Az 1990-es években Magyarország gazdasága rendkívüli átalakuláson ment keresztül. Az ország bruttó kibocsátása kezdetben meredeken zuhant, és csak lassan tért vissza a rendszerváltást megelőző, illetve azt meghaladó szintre. A szocialista tervezés által létrehozott ipari központok visszaesése, sokszor eltűnése tömeges és koncentrált pusztulást hozott. A gazdasági lehetőségek beszűkülése, mindenekelőtt a munkanélküliség, sok esetben komoly regionális problémákat okozott. A magyar gazdaságot ennek megfelelően sok tekintetben igen nagy és időben stabil regionális egyenlőtlenségek jellemzik (lásd erről Köllő János és Nagy Gyula tanulmányát a kötetben).

Az egyenlőtlenségek és a népesség mozgásának pontos regisztrációjához lehetőség szerint minél finomabb területi adatokra van szükség. A jelen kérdésben a kistérségi és településszintű elemzésre lehetőséget ad a kilencvenes éveket átfogó TSTAR adatbázis, amelyet a *B) függelék* ír le részletesen. Ezt felhasználva paneljellegű adatbázist alakítottunk ki,³⁴ amelyhez az Országos Munkaügyi Központ regisztrált munkanélküliek számára vonatkozó adatait, illetve Köllő János tanulmányának függelékében már ismertetett Bértarifa-felvételből becsült kistérségi átlagbéreket illesztettünk.

Az *1. ábra* a mobilitási ráta, a bruttó hazai termék (GDP), a munkanélküliség és az átlagos bérek 150 kistérség közötti egyenlőtlenségét mutatja a variációs együtthatók segítségével.³⁵ Látható, hogy az egyenlőtlenségek

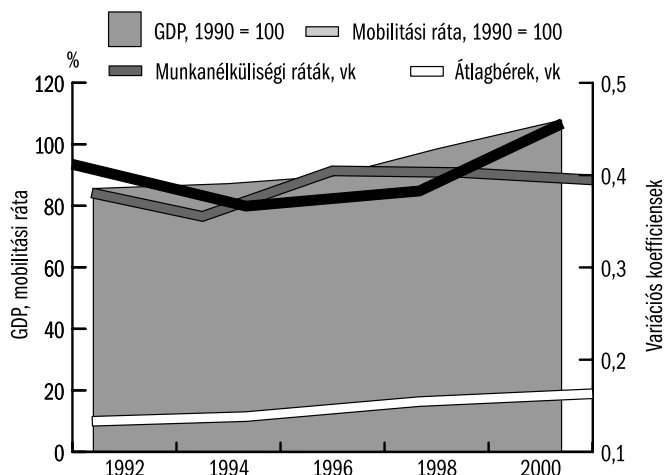
* Az írás alapjául szolgáló kutatást az Európai Unió 5. keretprogramja finanszírozta.

34 A paneladatbázis a keresztmetszetek olyan időbeli ismétlődése, amely az egyes egyedek azonosságát követi.

35 Ez a standardizált mérőszám a szórás és az átlag hányadosa.

két mértéke mennyire hasonlóan alakul: 1992-t megelőzően az egyenlőtlenség nem változik számottevően, viszont 1995-től mindkét mérőszámot tekintve növekedésnek indul. Ez a növekedés, az 1998-as enyhe visszaesést nem számítva, azután állandósul.

1. ábra: A mobilitási ráta, a GDP és a kistérségek közötti munkaerőpiaci egyenlőtlenség alakulása 1990 és 1999 között

Forrás: Saját számítás a TSTAR adatbázis, az OMK Munkaerő-felvétele és Bértarifa-felvétel alapján.

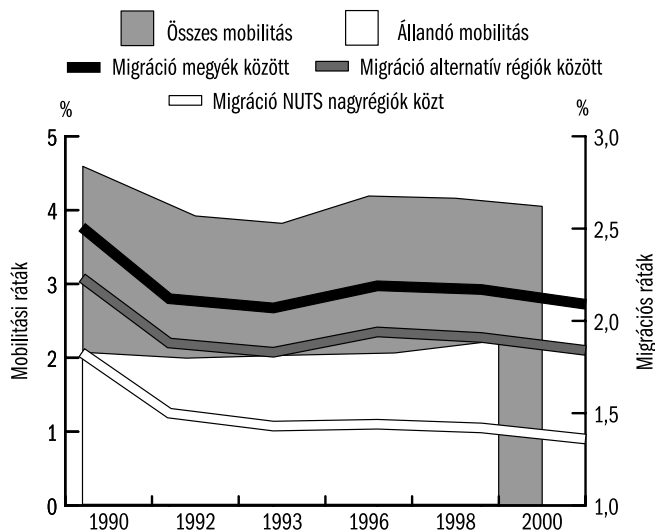
Az 1.1. fejezet képzeletbeli döntéshozója azt fontolgatta, hogy olyan helyre költözhet, ahol jobb munkalehetőséget találhat, mint jelenlegi lakhelyén. Számára a fenti folyamatok bízatónak tűnhetnek, a gazdasági lehetőségek egyre szélesebb skálájának elérhetősége azonban csak akkor jelent valóban előnyt, ha a tényezők nem oltják ki egymás pozitív hatását. Ha például a jobb munkalehetőség alacsonyabb bérrel jár együtt, lehet hogy a váltás nem kifizetődő. Hasonlóképpen nem érdemes költözni, ha egy másik területen tapasztalt magasabb bér olyan munkaerőpiacon alakul ki, amely az egyén számára – például képzettsége miatt – elérhetetlen.

Az 1. ábra a mobilitási ráta, azaz az összes költözőnek az ország lakosságához viszonyított arányának az időbeli alakulását is mutatja. Témánk szempontjából *mobilitásként* definiáltuk azt a költözést, amelynek következtében az egyén megváltoztatja lakóhelyének települését. Az 1.1. fejezetben láttuk, hogy mobilitás mértéke nem egyezik meg a *migráció* fogalmával, mivel ez utóbbi esetén az új lakóhely régiója különbözik a régiétól. A mobilitási ráta, azaz a mobil egyének száma a teljes lakosság arányában közel 4 százalék minden évben, és a fenti egyenlőtlenségi hatások „motiváló” erejétől függetlenül alig változik. Volt ugyan egy enyhe csökkenés 1994-ben, ezt azonban adminisztratív változások miatt óvatosan kell kezel-

nünk (részletesen erről lásd *Ekéné*, 1998). A szigorúan gazdasági tényezők között az egyenlőtlenségen túl más tényezők is befolyásolják a költözésre vonatkozó döntéseket. Ilyen mindenekelőtt a gazdasági környezet általános bizonytalansága, amelyet ebben az összefüggésben a bruttó kibocsátással is szokás jellemezni. *Bentolila* (1997) spanyol munkaerő-áramlásról szóló írása úgy érvel, az összkibocsátás magas szintje jelzi, hogy a gazdaság nagyobb „fordulatszámot” működtet, ami valószínűbbé teszi az elhelyezkedést is. Az időszak idevágó adatait tekintve az ábrán, esetünkben ilyen hatás sem fedezhető fel.

Vessünk egy pillantást most a mobilitás helyett a *migráció* alakulására! A 2. ábra három lehetséges definíció alapján mutatja be a migrációs ráta alakulását (vonalak), és összehasonlításul az összes, illetve az állandó mobilitás alakulását (sötét és világosszürke területek). A migrációs ráták trendje igen hasonló a mobilitáshoz. Kezdeti erőteljes csökkenés után 1994-ig mindegyik csökkenő, azután kissé emelkedő tendenciát mutat, némi egyéni változékonysággal. Az egyes ráták egymáshoz viszonyított nagyságát részben a méretbeli különbségek (megye, illetve régiók) indokolják, részben pedig Budapest hovatartozása. A két régiódefiníció közötti különbség ugyanis főként abban tér el, hogy míg a NUTS2 besorolás Budapestet Pest megyével együtt a központi régióba sorolja, addig az „alternatív” meghatározás a fővárost külön kezeli. Főként ez utóbbi jelenség mutatja, hogy Budapest és Pest megye között fontos népességmozgás folyik, amelyre vissza kell még térnünk.

2. ábra: A migrációs ráta alakulása három definíció alapján

Forrás: Saját számítás a KSH Demográfiai Évkönyveinek adatai alapján.

Érdekes, hogy míg nemzetközi összevetésben a magyarországi mobilitás igen alacsonynak mondható, addig a migráció mértéke európai szintű. Bár az összevetés igen nehézkes a régiók méret- és népsűrűségbeli eltérései miatt, a magyarországi mintegy 1,4 százalékos NUTS2 migrációs ráta összevethető a svédországi 2,5 százalékkal (*Gaag – Wissen, 2001*), de akár az európai viszonylatban magas brit 4,2 százalékkal is (lásd *Jackman – Savouri, 1992* adatait). Ennél azonban jóval erőteljesebb a különbségről ad tanúbizonyságot *Huber (2002)* 1. táblázatával való összevetés: az összehasonlítható adatok alapján a migrációs ráta a Cseh Köztársaságban mintegy 0,5 százalék, 0,7–0,44 százalék Lengyelországban, ennél alacsonyabb Olaszországban és Spanyolországban, és Hollandiában is csak mintegy 1,6 százalék. Torzíthatja az összehasonlítást, ha Magyarországon az állandó és az ideiglenes migránsokat is számítjuk, de az összehasonlított országok esetében nem. Noha erről nincs ismeretünk, közelíthetjük az eredményt úgy, hogy a magyar számot elosztjuk kettővel, az ideiglenesen mobil népesség arányával az összesen belül: így 0,7 százalékot kapunk. Ez igen hasonló a nemzetközi adatokhoz, de semmiképpen sem sokkal kisebb azoknál.

A mobilitás szerkezetének átalakulása

Bár a mobilitás időbeli alakulása nem túl sokatmondó, szerkezetének alakulása tartogathat érdekes meglepetéseket. Vajon a különféle típusú települések miként „teljesítettek” az évtized folyamán? Azok a települések vonzották a legtöbb betelepülőt, ahova korábban is szívesen költöztek, vagy a viszonylag állandó aggregált mutató mögött szerkezeti változások húzódnak meg? Az évtized első felének, valamint a megelőző évtizedek aggregált folyamatairól több tanulmány tudósít, amelyek közül mindenekelőtt *Illés (1995)* írása érdemel figyelmet. A teljes időszakról és annak szerkezeti változásairól azonban kevesebbet tudunk. Mindenekelőtt *Kupiszewski és szerzőtársai (2001)* tanulmányát kell megemlítenünk, amely valójában a 20. század teljes második felének migrációs folyamatait tárgyalja. A kilencvenes évek történéseinek áttekintése érdekében most a TSTAR alapadataira támaszkodva, az elemzést egy szinttel lejjebb – regionális szintről a települések szintjére – helyezzük.

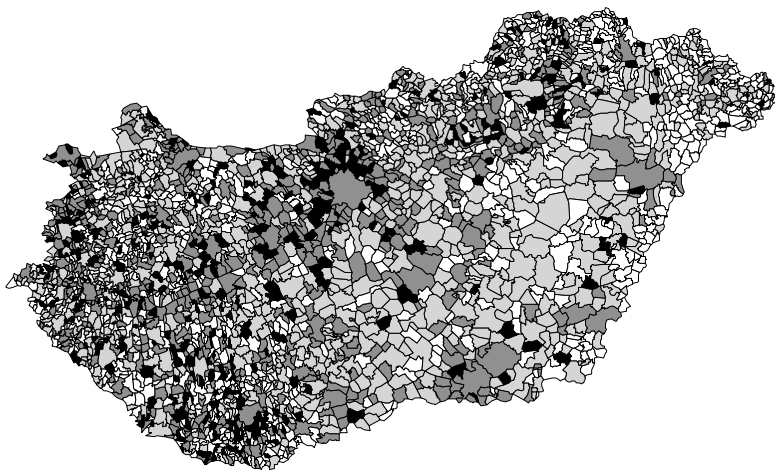
Első közelítésben érdemes elvégezni azt az összevetést, amit *Kertesi (1997)* tett meg egy korábbi időszakra. Kiszámoltuk a mobilitásnak betudható nettó népességváltozások időszakok közötti korrelációját. Az 1990-es éveken belüli és a korábbi évtized értékeivel mért összefüggéseket az 1. táblázat mutatja be. Jól látható, hogy az egyes időszakok változásai közötti korreláció pozitív és közepes erősségű, de időben gyengülő. Különösen fontos jelenség, hogy az 1990-es évek második fele és az első fele, illetve az 1980-as évek változásai közötti kapcsolat már igen gyenge. Az, hogy csak kevés korábbi nyertes tudta megőrizni népességvonzó erejét, erőteljes szerkezeti változást sejtet.

1. táblázat: Egyes időszakok relatív mobilitási egyenlegei közötti kapcsolat, településekre

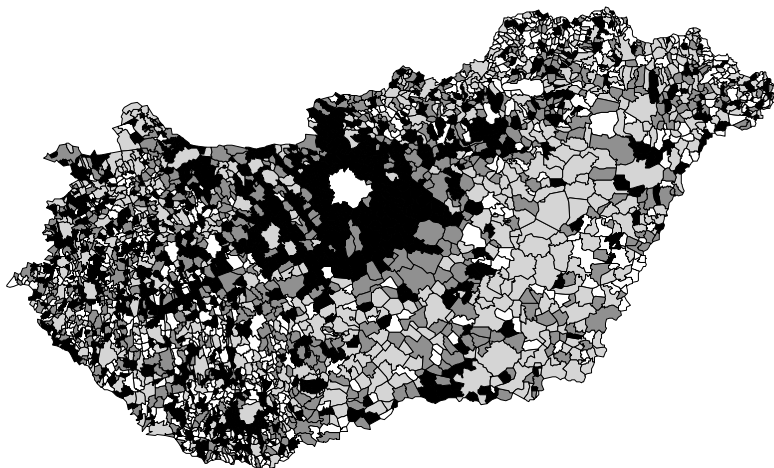
Időszak	1980-1990	1990-1999	1990-1994	1995-1999
1980-1990	1			
1990-1999	0,48	1		
1990-1994	0,44	0,83	1	
1995-1999	0,34	0,81	0,34	1

Forrás: Saját számítás a TSTAR adatbázis és az 1980-as népszámlálás adatai alapján.

3. ábra: Településszintű relatív vándorlási egyenlegek az 1990-es évtized elején és végén*

1990-1992

1998-2000

* A denzitások értelmezését lásd a következő bekezdésben.

A 3. ábra térképei a változás részletesebb érzékeltetésére hivatottak. (Az egyes évek esetlegességeit kiszűrendő, három-három év adatainak átlagolásával [1990, 1991, 1992, illetve 1998, 1999, 2000] keletkeztek az időszak „elejére” és „végére” vonatkozó adatok.) Az 1990-es évek elejére és végére mutatják meg azt, hogy az egyes településeken mekkora volt a migrációnak köszönhető nettó lakosság-szám-növekedés. A teljesen fekete területek a legnagyobb relatív növekedést, a teljesen fehérek pedig a legnagyobb csökkenést mutatják, míg a hozzájuk közel álló szürke árnyalatok azonos előjelű, de kisebb nagyságrendű változást jelölnek. Még ha településtípusokat és pontos régió- vagy megyehatárokat nem is lehetséges a térképeken azonosítani, a két időszak közötti fundamentális különbség rögtön látható. Az első időszakban nem mondhatjuk, hogy a növekedést elkönyvelő települések egyértelműen egy területhez vagy településkategóriához tartoznának. Észrevehető egy Budapest körül erősödő agglomeráció, de növekvő települések szerte az országban megtalálhatók. Ehhez hasonlóan jelentkezik a veszteség is, és az is úgy tűnik, elsősorban a klasszikusan népességet veszítő, alföldi területeken a legerősebb.

Az 1998–2000-as időszakra vonatkozó térképen egész más, igen karakteres helyzetet látunk. Ezen már jól kivehető három alapvető tendencia. *Elsőként* feltűnő a budapesti agglomeráció felduzzadása, jelentős és a korábbiakban látottak szerint folyamatos népességgyarapodása. Fontos, hogy ezek a települések, csak néhány kivétellel, mind viszonylag kicsik: községek vagy nagyközségek. Ezt a folyamatot dokumentálja *Dövényi – Kok – Kovács* (1998), rámutatva, hogy ebben a tehetősebb, iskolázottabb családok zöldterületre költözésének van nagy hatása.

Másodikként feltűnő, hogy a kisméretű települések az ország más táján is „jól teljesítenek”. Sok, a korábban teljesen reménytelennek tűnő alföldi terület nem tartozik a legnagyobb vesztesek közé, de legnagyobb mégis az agglomerációk nyeresége. Majdnem minden nagyobb város, Miskolc, Pécs, Szeged, Debrecen vagy Győr körül kialakult egy nettó bővülést elkönyvelő településgyűrű.

Harmadikként megfigyelhető ennek a folyamatnak a fordítottja is. A kialakult gyűrűk középpontjai, noha az évtized elején még népességvonzók voltak, annak végére már nettó vesztesek, népességtaszítók lettek. Mindez a legnagyobb mértékben igaz Budapestre.

A regionális megközelítést félretéve, most tekintsük ezt a folyamatot részleteiben, csak a településtípusokra koncentrálna! Noha az ideális megoldást a teljes, a települések közötti minden irányú áramlást megmutató adatbázis elemzése lenne, ilyen nem áll rendelkezésünkre, így csak a települések népességének összes be- és kiáramlására vonatkozó adatsorai alapján elemezhetjük a folyamatokat. Az 2. táblázat az egyes településtípusok nettó relatív nyereségét mutatja be az egyes években 1991 és 1999 között.

2. táblázat: Relatív vándorlási egyenlegen településtípusonként és a lakosság száma szerint, 1991–1999

Településtípus	1991	1993	1995	1997	1999
Budapest	0,35	-0,06	-0,59	-0,66	-0,80
Megyeszékhelyek	0,27	0,16	-0,35	-0,45	-0,31
Városok					
20 000–	0,04	0,12	0,11	0,01	0,05
10 000–20 000	-0,26	-0,13	-0,04	0	0,11
–					
10 000	-0,27	-0,21	0,24	0,27	0,20
Községek					
5 000–	0,04	0,51	0,84	1,05	1,24
2000–5 000	-0,15	0,02	0,55	0,56	0,49
1000–2000	-0,3	-0,15	0,35	0,38	0,30
–1000	-0,5	-0,34	-0,03	0,22	0,07

Forrás: Saját számítás a *TSTAR adatbázisból*.

A számok megerősítik azt a képet, amit a térképek látványa sugallt. Világos, hogy Budapest a legnagyobb vesztes minden település közül, hiszen 2000-ben negatív egyenlege nagyobb, mint nyeresége volt az évtized elején. Bár az összetevők itt nem láthatók, a nettó változás mögött nemcsak a nagymértékű, állandósult kiáramlás áll, hanem a beáramlás folyamatos csökkenése is. A megyeszékhelyek sorsa Budapestéhez hasonló – bár mintegy két évvel elcsúsztatva –, a kezdeti népességnövekedés az évtized végére csökkenésbe fordult. A kisebb városok pozíciója nem teljesen egyértelmű, mert mind a kisebbek, mind a nagyobbak nettó nyertesek, a közepes méretűek azonban veszítették népességükből az egész évtizeden át. Ebből a táblázatból is látszik, hogy az évtized nagy nyertesei a kistelepülések voltak. Bár az évtized elején korántsem volt kedvező a helyzetük, a falvak és kistelepülések az évtized végére kezdeti veszteségeiket is képesek voltak behozni, összességében pozitív egyenleggel zárva. Bár az átlagos teljesítményük rendkívüli, fontos emlékeznünk arra, hogy ezek a kistelepülések elsősorban nagyvárosok agglomerációjában találhatók, mint arra *Kupiszewski és szerzőtársai* (2001) is rámutatnak.

A mobilitás motivációi a gazdasági ösztönzők mellett

Tekintve, hogy a migrációt nem kis részben kiegyenlítő szerepe miatt vizsgáljuk, e rész elméleti modelljei elsősorban a gazdasági ösztönzők hatására koncentrálnak. Bár az empirikus vizsgálat során nem vonjuk be ezeket a modellekbe, meg kell fontolnunk, hogy milyen más, ezekkel nem feltétlenül összefüggő hatások érik a döntéshozókat.³⁶ Előfordulhat ugyanis, hogy ezek az erők befolyásolják a mobilitással kapcsolatos becsléseinket, és szélső esetben az is, hogy ellene hatva a mobilitás erőinek, azokat nem létezőnek álcázzák.

A mobilitási motivációk vizsgálatához egyéni szintű adatokat, a Szonda-Ipsos közvélemény-kutató cég által felvett 1997-es Területfejlesztési Adat-

36 *Kok* (1997) munkája példa egy ennél jóval ambiciózusabb modell felépítésére, ez azonban csak az 1990-es évek előtti időszakot elemzi.

bázist használtuk fel [részletes leírását lásd a *B)* függelékben]. Ennek a reprezentatív felvételnek keretében 18 év felettieket kérdeztek meg többek között arról, hogy a múltban mikor és milyen okból költöztek a jelenlegi lakóhelyükre. Igen fontos az, hogy a felvétel rákérdezett a költözés motívumaira, mert bár korábban a költözések bevallott okát a lakcímbjelentéskor regisztrálták, az 1990-es évek első felétől ilyen statisztika nem készül. Noha ezeket az információkat igen érdekes lenne összekapcsolni a költözések pontos irányával, sajnos csak az ismert, hogy mely településről költöztek, de hogy hova, az nem.

A válaszadóknak több motivációról kellett megmondaniuk, hogy szerepet játszott-e a költözési döntésben. Ismét a felvétel általános jellege miatt a motivációk listája korántsem teljes,³⁷ de éppen alkalmas arra, hogy óvatos következtetéseket vonjunk le. Az „igen” válaszok arányát a *3. táblázat* első három oszlopa mutatja be, az összehasonlítás kedvéért a hetvenes, a nyolcvanas és a kilencvenes években utoljára költözöttek esetében.

3. táblázat: Költözési motívumok a költözés időpontja szerint, valamint az ezekre vonatkozó faktoranalízis eredményei

Motívumok	Az igen válaszok aránya (%)			Faktorsúlyok	
	hetvenes évek	nyolcvanas évek	kilencvenes évek	„törekvő”	„visszahúzó”
Megélhetési gondok	5	10	15	-0,09	0,54
Rossz munkalehetőségek	28	26	24	0,44	0,04
Nehézség a közüzemi díjak fizetésével	9	13	18	-0,04	0,53
Az épület állapota nem volt megfelelő	10	12	17	0,15	0,32
Rossz közbiztonság	3	6	7	0,06	0,45
Sok szegény ember a környéken	3	5	4	0,22	0,32
Megvásárolt bérlakás segített költözni	3	6	8	-0,01	0,26
Nagyobb, jobb lakás igénye	35	35	33	0,23	0,36
Jobb iskoláztatási lehetőségek	25	24	17	0,78	-0,04
Jobb orvosi ellátás	24	21	18	0,8	0,04
Bevásárlási lehetőségek	26	23	20	0,85	0,02
Kellemes környezet, tiszta levegő	19	23	24	0,04	0,48
Kulturális szolgáltatások	21	20	15	0,79	-0,01
Jó közlekedési lehetőség	25	22	20	0,78	0,05
Vissza a családhoz	37	36	36	-0,02	0,02

Forrás: Saját számítás a *Szonda-Ipsos 1997-es Területfejlesztési Adatbázisa* alapján.

A költözés motivációiként leggyakrabban említett válaszok között szerepelnek a nem megfelelő munkapiaci feltételek, ami megerősíti a gazdasági ösztönzők szerepéről formált hipotézisünket. Hasonlóan fontos tényező azonban a helyi lehetőségek, például az elérhető szolgáltatások és a szép környezet hatása is. Csökken az épített, nő a természeti környezet örömeit fontosnak tartók aránya (figyelemre méltó, hogy az előbbin belül a tömegközlekedés fontossága is csökken, ami a gépkocsállomány növekedé-

³⁷ Nem létezik például olyan válszlehetőség, amellyel általános családi okot vagy a házasságot (amely a költözésnek igen gyakori oka) lehetne megjelölni.

se nélkül elképzelhetetlen lett volna). E faktorokat az aggregált mobilitási számokkal összevetve, újabb bizonyítékot találtunk amellett, hogy már a kilencvenes évek elejétől erős szub-, illetve dezurbanizációs folyamatok zajlottak az országban.

Mivel a felvétel a lakcím megváltozásával járó költözéseket regisztrálta, a fentiekhez hasonló adatokat – a migráció általunk használt definíciója szerint – a migráns populációra úgy kaphatnánk, ha elhagynánk a régió belüli költözőket. E művelet nyomán azonban egy kivételével olyan kevés megfigyelés jutott egy-egy cellára, hogy az elemzésre nem maradt lehetőség. Az egyetlen kivétel a „családhoz hazaköltözés” válaszlehetőség volt, amelyet a leggyakrabban említettek. Sajnos, az adatokból nem tudunk arra következtetni, hogy a költözés állandó vagy csak ideiglenes jellegű volt. Az aggregált adatok alapján azonban valószínűsíthető, az ideiglenes költözők egy jelentős része diák, így nem meglepő ez a költözési irány. Ezt az irányt erősítheti azok költözése is, akik korábban munka reményében indultak nagyobb városokba, és mert a feldolgozóipar kivonulásával elveszett állásuk helyébe újat nem találtak, visszaköltöztek családjukhoz (lásd erről részben *Ekéné*, 1998 írását).

A válaszadók attitűdjeiről lévén szó, érdekes volna tudni, hogy a költözési döntés modellezésekor tett fontos feltételezések – amelyek szerint a költöző célpontját alapos tájékozódás után választja ki racionális döntés alapján – mennyiben állják meg a helyüket. Noha a költözés okainak megfelelően van információnk arról, hogy a válaszadó mennyire tartja költözését sikeresnek, ezek a válaszok nem igen szóródnak (többségük sikerről számol be), így nem mondanak sokat. Érdekesnek tartjuk azonban megjegyezni, hogy a költözők nagy részénél jelentős szerepet játszó munkapiaci feltételek az esetek 87 százalékában javultak, ami nemcsak abszolút mértékben jelentős arány, de a többi szemponthoz képest is.

Ha a táblázatban közölt motivációk között semmiféle együttmozgás nincs – azaz az egyikre adott *igen* válaszból nem lehet a másikra következtetni –, akkor nem mondhatjuk, hogy valamiféle jól kitapintható stratégia jellemzi a költözőket, amelyekben az egyes célok és várakozások összhangban lennének. Az ilyen összefüggések feltárására a faktoranalízis statisztikai eszközét használtuk. Tehát arra a kérdésre kerestük a választ, hogy miként lehet viszonylag nagyszámú választ összefoglalva, kevesebb mögöttes tényezővel (faktorral) helyettesítve az adatokban megfigyelt összefüggéseket rekonstruálni. Az elemzés során két faktort alakítottam ki³⁸ a faktorsúlyokat a 3. táblázat negyedik (törekvő) ötödik (visszahúzódó) oszlopa tartalmazza. Ezek a súlyok az egyes tényezőknek az adott faktorban betöltött szerepét mutatják, az pedig, hogy mely tényezők a dominánsak, segít a faktorok körülírásában.³⁹

38 A faktorokat varimax forgatással alakítottuk ki, az egynél nagyobb sajátértékeket megtartva. Több faktor megtartása nem vezetett jobban értelmezhető eredményhez, és a harmadiknál a sajátérték 1,3-ról 0,38-ra esett. Egy fontos hatás, amelyet a kétfaktoros szerkezet nem, csak ötfaktoros ad vissza, hogy létezik egy, a családhoz való visszaköltözéshez köthető motiváció, amely még a munkapiaci lehetőségek romlása árán is erőteljesen működik.

39 Az egy faktorhoz tartozó tényezők hatását a belőlük képzett faktorpontszámokkal számszerűsíthetjük, amelyek a faktorokat képző tényezőknek a faktorsúlyokkal súlyozott összegeként állnak elő.

A két faktor két, jól elkülöníthető stratégiához kapcsolódik. A „törekvő” stratégiára egyfajta növekedésközpontú viselkedés a – viszonylag nagy költségvetésű élet és/vagy a jobb munkalehetőségek és/vagy a városi környezet adta lehetőségek kihasználásának igénye – jellemző.⁴⁰ A „visszahúzó” stratégiát követők jelentős része a megélhetéshez szükséges költségeket próbálja visszafogni, sokszor eladva a lakást, vidékre költözik.⁴¹ A városi értékek helyett itt sokkal inkább a természetiek van a hangsúly, és a munkalehetőségek sem állnak előtérben.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a „törekvő” és a „visszahúzó” címke nem helyettesíthető a „jómódú” és a „lemaradó” megjelölésekkel, mert a társadalom kiemelkedően és kevésbé sikeres csoportjai is alkalmazhatják mind a két stratégiát. A városi élet lehet a korábbi reménytelen lakóhely helyett az egyetlen kiút, de lehet kifinomult intellektuális és az életstílussal szemben támasztott igények kielégítésének módja is. Ugyanígy, a vidékre költözésben nemcsak a költségtakarékosság lehet domináns, hanem a kellemes vidéki környezet vonzása is, ahogyan arra Budapest agglomerációjának fejlődése esetében már utaltunk. A munkapiaci lehetőségek az első esetben azért nem fontosak, mert az egyénnek saját belső tulajdonsága, például képzetlensége és kora miatt nincsenek jó lehetőségei, a második esetben pedig azért nem, mert az agglomerációba költöző jól képzett szakembert a közeli városban biztos megélhetés várja.

A két stratégia tehát alapvetően eltérő életstílusokat jellemez. Ennek ellenőrzésére kiszámítottuk az 1989 után költöző válaszadók mindegyikére képzett faktorpontszámok átlagát az előző és a jelenlegi lakhely településtípusának minden kombinációjára. Az eredményeket a 4. táblázat mutatja be.

4. táblázat: A faktorok átlagos alakulása a különböző költözési útvonalak esetén*

	Budapest		Megyeszékhely		Város		Község		Együtt	
Budapest			-0,46	0,48	-0,52	0,28	-0,44	0,65	-0,47	0,52
Megyeszékhely	0,25	-0,34	-0,38	0,18	-0,38	0,13	-0,49	0,67	-0,37	0,37
Város	0,36	-0,15	0,36	-0,23	-0,26	0,07	-0,44	0,17	-0,12	0,02
Község	0,66	0,04	0,92	-0,11	0,49	-0,19	-0,16	-0,10	0,27	-0,11
Együtt	0,47	-0,10	0,40	-0,04	0,08	-0,03	-0,32	0,21	-0,02	0,08

* Településtípusonként a bal oldali oszlopok a törekvő faktor, míg a jobb oldali, dőlt számokat tartalmazó oszlopok a *visszahúzó* faktor átlagos értékeit mutatják.

Forrás: Saját számítás a Szonda-Ipsos 1997-es területfejlesztési adatbázisa alapján.

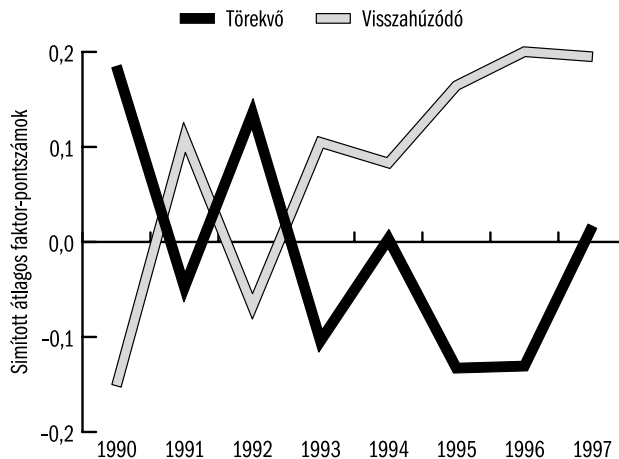
A két faktor átlagainak településtípusok szerinti alakulása világosan követhető. A kisebbről nagyobb településre költözés szinte minden esetben nagyobb átlagos „törekvő” pontszámmal jár együtt, mint „visszahúzóval”, míg az ellenkező irányú mozgás fordított mintázatot mutat. A két törekvés tehát jogosan nevezhető „urbanizációs” és „vidéki/zöldövezeti” jellegűnek.

40 Ennek a mozgásnak a különféle formáit *Ekéné* (1998) írja le alaposan.

41 Az 1990-es évek elején igen kedvezményesen lehetett korábbi tanácsi bérlakásokat vásárolni. Ezek eladása adott esetben igen jelentős nyereséggel járhatott.

A népesség makroszintű mozgásának alakulása, a dezurbanizáció erősödése azt mutatja, hogy a „törekvő” motívumot a „visszahúzó” a kilencvenes évek során a háttérbe szorította. A faktorokból képzett idősorok simított képe, amelyeket a 4. ábra mutat be, ezt csak részben igazolják. A „törekvő” faktor (szaggatott vonal) alakulásában nem figyelhető meg határozott trend, csak az időszakot átlagosan jellemző csökkenés.⁴² Ezzel szemben a „visszahúzó” stratégia (folytonos vonal) pontszámai némi kezdeti csökkenés után 1994-től fogva emelkednek, ami megerősíti korábbi tapasztalatainkat.

4. ábra: A kialakított faktorok átlagos alakulása a különböző években költöztek között (lowess simítással)

Forrás: Saját számítás a Szonda-Ipsos 1997-es Területfejlesztési Adatbázisa alapján.

A mobil népesség jellemzői

Az aggregált szinten ugyan elképzelhető a mobil népesség egyes jellemzőinek rögzítése, ennek a módszernek azonban két fontos hátránya van. Egyfelől, mivel az aggregált adatok, így a TSTAR adatai is adminisztratív, a lakcímnnyilvántartás által rögzített információkra támaszkodnak, igen kevés háttér-információ áll rendelkezésre a költözőkről. Azok az információk pedig, melyeket ismerünk, nem kombinálhatók, így nem állapítható meg az egyes jellemzőknek a költözésre gyakorolt saját különálló hatása. Így ha például azt látjuk, hogy a fiatalok és a magas iskolai végzettségűek hajlamosabban költözni, akkor nem tudjuk, hogy ez azért van-e, mert a fiatalok (tehát a frissebb évfáratba tartozók) iskolai végzettsége átlagosan magasabb, mint szüleiké, vagy mert a fiatalokon belül is az iskolázottabbak költöznek gyakrabban. Ezeket a problémákat kerülhetjük el akkor, ha nem aggregált, hanem mikroszintű adatokat használunk a népesség jellemzésére.

Az előnyöknek természetesen ára van. A mikroszintű adatbázisok mintavétellel készülnek, így a teljes körűnél (elvileg) pontatlanabb információval

42 Az időszak végén ugyan növekedés tapasztalható, mivel azonban csak igen kevés megfigyelés adódott, helyesebb nem vonni le következtetést.

szolgálnak. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy az általános mikrofelvelelek reprezentativitása nem feltétlenül jelenti azt, hogy egy specifikus esetben is reprezentatívnek tekinthetők.⁴³ Egyetlen olyan általános mikroszintű adatbázis áll rendelkezésre, amely mérete folytán e téren megnyugtató, ez pedig a Központi Statisztikai Hivatal által lebonyolított 1996-os Mikrocenzus. Ez a felvétel több mint kétszázezer válaszadó esetében rögzíti az 1990-es és az 1996-os lakóhely, valamint a jelenlegi munkahely települését. Igen fontos az, hogy meg tudjuk mondani, a lakóhely állandó vagy ideiglenes-e. Nemcsak a lakóhely azonosítható be, de számos egyéni és családi jellemző is rendelkezésre áll. A nagy bőség ellenére sajnos minden jellemző az 1996-os állapotra vonatkozik, így a költözésre hajlamosító lehetséges okok után kutatva számunkra ezeknek csak egy része használható. A következőkben ezekre az adatokra támaszkodunk.

A mobil népesség egyéni jellemzőinek vizsgálata előtt érdemes rövid kitérőt tenni, és szemügyre venni, hogy milyen képet festenek ezek az adatok az aggregált folyamatokról. Ez nemcsak azért hasznos, hogy meggyőződjünk róla, adataink híven tükrözik az aggregált adatokból ismert valóságot, hanem azért is, hogy az állandó és az ideiglenes költözők mozgása közötti különbségről képet alkothassunk.

A népesség településtípusok közötti mozgását az 5. táblázat mutatja, az egyes sorokban az 1990-es lakóhely, az egyes oszlopokban az 1996-os lakóhely típusa szerint. Látható, hogy az aggregált szinten domináns, a nagyobb városokból a falvakba mutató mozgási irány elsősorban az állandó lakcímet váltó költözőkre jellemző. Esetükben csak igen kevesen, a teljes állandó lakcímet váltó mobil népesség mintegy 10 százaléka települt Budapestre vagy nagyvárosba, kevesebben, mint ahányan közülük eredetileg ott laktak.⁴⁴ Eltérő képet mutat ugyanakkor az ideiglenes lakcímet váltó költözők térbeli megoszlása. Közülük is igen sokan költöznek el Budapestről, de számottevő a máshonnan odaköltözők száma is. Ezzel párhuzamosan kisebb a falura költözés, illetve ezen belül jelentősen kisebb a falvak közötti költözés aránya. Bár a teljes mobilitásban hasonló arányú állandó és ideiglenes mobilitás térbeli alakulása igencsak különböző, az állandó költözés egy irányba mutat, és kumulatív jellegűnek mutatkozik, míg az ideiglenes nem. Ez a költözés időtávja miatt látszólag magától értetődő, de valójában nem feltétlenül az. Arról lehet szó, hogy azok a jellemzők, amelyek a hosszú távra lakhelyet változtatók számára fontosak (környezet, életstílus), időben folyamatosabb vonzerőt jelentenek, míg az ideiglenes költözőket a rájuk ható erők (ideiglenes munka, tanulás) nem képesek állandósítani. Természetesen érdekes volna a vonzerők hosszú távú alakulását megvizsgálni, ehhez azonban egyik egyéni adatforrásunk sem fog át kellően hosszú időtávot.

A mobil népesség jellemzőinek kiválasztásakor hagyatkozhatunk e rész elméleti összefoglalójában bemutatott modellekre, hiszen ha nem is fogal-

43 Sajnos azonban nem tudjuk, hogy a két időpont között volt-e költözés, és ha igen, hány alkalommal, és hova. Emiatt például a Mikrocenzusból számított mobilitási vagy migrációs ráta nem hasonlítható az adminisztratív számokkal, hiszen két, szét nem választható hatás dolgozik egymás ellen. Egyfelől hat év adatai kumulálódnak, tehát egy viszonylag hosszú időszak összes változását látjuk együtt. Másrészt mivel a mobilitás nem egyirányú folyamat és több korábban látott okot is mutat arra, hogy a költözők korábbi lakóhelyükre térjenek vissza, a hat év összesen hat egyedi év költözéseinek összegénél vélhetően *kevesebb* eseményt regisztrál. A probléma az, hogy nem tudjuk a visszaköltözések arányát sem makro, sem egyedi szinten. Ha azonban nem a költözőknek a teljes népességen belüli arányára, hanem a költözők megoszlására vagyunk kíváncsiak, akkor ez a torzítás talán nem olyan aggasztó.

44 Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy még véletlenül is több Budapest-falu kapcsolat alakulna ki, mint fordítva, hiszen faluból igen sok van.

mazzuk meg és kezeljük őket formálisan, gondolatainkban magyarázatként ezek szerepelnek. E szerint egy, a helyben maradás és dolgozás alternatíváját fontolgató egyén a jelenlegi helyén, illetve a számára legjobbnak tetsző alternatív lakhelyen várható munkapiaci lehetőségeket veti össze. Ha a többi költség figyelembevétele után is nyereségesnek tűnik költözni, költözik. Azt pedig, hogy kinek mennyire költséges a mozgás, a legkülönbébb egyéni jellemzők határozzák meg. Elméletileg tehát minden olyan tulajdonság fontos számunkra, amely a költözködésre valamilyen formában hathat.

5. táblázat: Ideiglenes és állandó lakcímet váltók mozgásának százalékos megoszlása településtípusok között

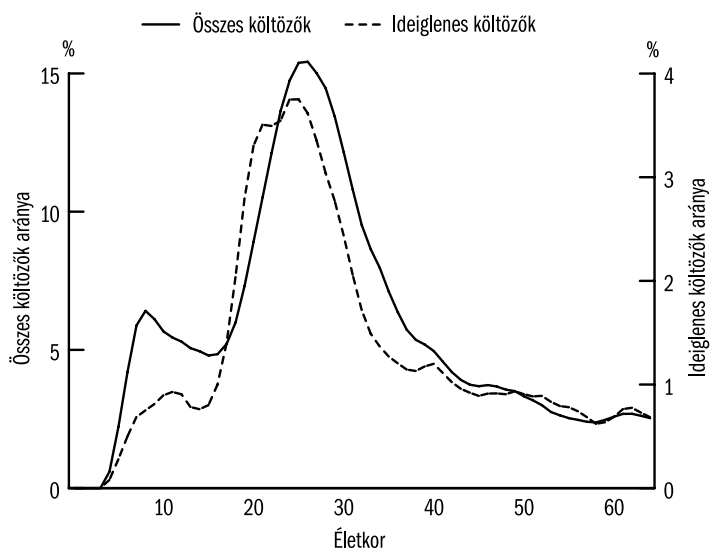
Lakás 1990-ben	Lakás 1996-ban				
	Budapest	Megyeszékhely	Város	Falu	Együtt
Állandó					
Budapest	1	1	5	6	12
Megyeszékhely	2	3	4	10	19
Város	3	5	6	11	25
Község	4	9	11	20	44
Együtt	9	18	25	47	100
Ideiglenes					
Budapest		3	7	8	19
Megyeszékhely	5	4	4	6	19
Város	8	9	5	6	28
Község	8	10	8	8	34
Együtt	21	26	24	28	100

Forrás: Saját számítás az 1996-os Mikrocenzus alapján.

A rendelkezésre álló adat azonban ennél lényegesen szűkebbre szabja a lehetőségeket, hiszen számos egyéni jellemzőt csak a költözködés *után* vagyunk képesek megfigyelni. Ez azért jelent problémát, mert nem zárhatjuk ki, hogy olyan, nem megfigyelhető esemény váltotta ki a költözést, amely együtt mozog a számunkra fontos tulajdonsággal. Ilyen esetre példa az, ha egy fiatalember ingatlant örököl egy olyan nagyobb városban, ahova már régen vágyott, de nem engedhette meg magának, hogy ott letelepedjen. Ha ugyanez a fiatalember ezt a lehetőséget a nősülésre is megragadta, a két esemény együtt következik be, de mi az igazi okot nem ismerjük. Így a megfigyelés alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a fiatal házaspárok a városokba költöznek, talán azért, hogy a jó munkalehetőségeket kihasználva alapozzák meg a jövőjüket. Az ilyen tévedések elkerülése érdekében a következőkben csak olyan jellemzőket vizsgálunk, amelyek nem, vagy csak a fenti szempontból feltehetőleg „ártalmatlanul” változhattak az alatt az idő alatt, amikor a költözés történt. Ezek a kor, a nem, és az életkort bizonyos korlátok között tartva az iskolai végzettség.

Bármilyen legyen egy költözés hátterében, az nem kétséges, hogy bárkit igénybe vesz. Az 5. ábra életkori csoportokon belül mutatja az állandó, illetve lakcímet váltó népesség részarányát.⁴⁵ Figyelemre méltó, hogy míg a tartósan mobil népesség túlnyomórészt a 25–39 éves korosztályban található, addig az ideiglenesen költözők súlypontja a korábbi, 20 év körüli korosztályban a legnagyobb. Tekintve, hogy az ideiglenes költözés nem kapcsolható a fiatal korosztály tagjainak valamiféle jellegzetes munkájához, ez a koncentráció első látásra kissé meglepő lehet.

5. ábra: A tartósan és ideiglenes költözők aránya életkori csoportok szerint

Forrás: Saját számítás az 1996-os Mikrocenzus alapján.

Érdekes adalékkal szolgál a kérdéshez az ideiglenes lakcímet változtató népesség mozgásának havi bontása, amelyet a KSH Demográfiai Évkönyveiben publikál (lásd például az 1998. évi szám 328. oldalát). Ez jól mutatja, hogy hosszú hónapok után, ahol megközelítőleg hasonló mozgást könyvelhetünk el, az ideiglenesen költöző népesség mozgása rendkívüli mértékben megindul éppen szeptemberben, az iskolaév kezdetén, amikor a diákok kollégiumi helyeiket és albérleteiket elfoglalják. A főváros és a nagyobb városok esetében ez a növekmény ötszörös, ami mintegy 25 ezer főt tesz ki, de falvak esetében is a szokásos négyszerese. Ennek eredményeképpen a szeptember hónap egyedül az ideiglenes mobilitás egyötödét teszi ki.

A mobil népesség túlnyomó részét magában foglaló 18–40 éves korcsoport iskolai végzettsége esetében is sajátos különbségeket találunk a két mobil csoport, illetve a teljes népesség között. A 6. táblázat tanulsága szerint noha a mobil népesség aránya két esetben mutat átlag feletti értéket: a nyolc általános iskolai osztályt végzettek, illetve a felsőfokú végzettségűek

45 Az, hogy az ábrán az összes költöző részaránya néha eléri a 15 százalékot (ami az átlagos mintegy 4 százaléknál jóval magasabb), nem hiba. A becsült vonal által kijelölt értékeket az átlag kiszámításához be kellene súlyozni a közmegoszlás (itt nem ábrázolt) viszonyzámaival, amelyek igen kicsi tört számok.

esetében. Mindez még inkább illik az ideiglenesen költözőkre. Ha összevetjük a gazdasági aktivitás, az iskolai végzettség és hallgatói/tanulói státust, azt találjuk, hogy a 20 év körüli fiatalok között egyfelől igen nagy – az átlagos érték kétszerese – az *aktív* ideiglenes költözők aránya, másodsor pedig azok közül, akik iskolába járnak, igen sokan középiskolát végeztek. Mozgásuk szezonális és ez a tény alátámasztja azt a hipotézist, hogy az ideiglenesen költözők között igen nagy arányban vannak diákok.

6. táblázat: Az állandó és ideiglenes költözők aránya végzettségi csoportok szerint

Iskolai végzettség	Nem mobil	Állandó	Ideiglenes	Együtt
8 ált.-nál kevesebb	91,85	7,43	0,72	100,0
8 általános iskola	90,30	8,23	1,47	100,0
Szakképzés	91,09	7,29	1,62	100,0
Középiskola	89,88	7,51	2,61	100,0
Egyetem, főiskola	82,38	12,53	5,09	100,0
Együtt	89,64	8,13	2,24	100,0

Forrás: Saját számítás az 1996-os Mikrocenzus alapján.

Annak ellenére, hogy a gazdasági aktivitás igencsak megváltozott az 1990 és 1996 közötti időszakban, a költözők és nem költözők csoportokon belüli megoszlása megerősíti a korábban találtakat. Tekintve, hogy a nemek viselkedése adottságaik és specializációjuk következtében igen eltérő, a férfiakra és a nőkre vonatkozó adatokat a 7. táblázat külön része mutatja be.

7. táblázat: Az állandó és ideiglenes költözők aránya aktivitási csoportokban

	Nem mobil	Állandó	Ideiglenes	Együtt
<i>Férfiak</i>				
Dolgozik	89,5	7,9	2,5	100,0
Munkanélküli	91,2	7,0	1,8	100,0
Gyese stb. van	91,1	8,9	0,0	100,0
Nyugdíjas	94,9	4,3	0,7	100,0
Nappali tagozatos iskola	90,2	3,3	6,4	100,0
Egyéb	93,8	4,9	1,3	100,0
<i>Nők</i>				
Dolgozik	90,5	7,0	2,4	100,0
Munkanélküli	90,9	7,4	1,7	100,0
Gyese stb. van	82,8	15,2	1,9	100,0
Nyugdíjas	91,4	6,7	1,8	100,0
Nappali tagozatos iskola	87,2	4,7	8,7	100,0
Egyéb	89,7	8,2	2,1	100,0

Forrás: Saját számítás az 1996-os Mikrocenzus alapján.

A férfiak esetében az aktív vagy munkanélküli, illetve gyese levők között az átlagot jóval meghaladó arányban találunk költözőket. A diákok, ha költöznek, elsősorban átmeneti költözők. A nők esetében a kép hasonló, de még

ennél is határozottabb. A gyesen levő anyák ugyanakkor az átlagnál kétszer valószínűbb, hogy költözők, ami még a diákok értékeit is meghaladja.

A fenti jellemzők alapján képet is alkothatunk arról, hogy milyen a tipikus költöző egyén, család. Ha állandó költöző, akkor fiatal, gyermekes vagy gyermeket váró, és gazdaságilag az átlagnál aktívabb. Ha ideiglenes, akkor még fiatalabb, elsősorban dolgozó, de még inkább valamilyen tanulmányokat folytató. Noha a nyers adatokból világosan kiolvashatók ezek az összefüggések, fontos lenne tudni, hogy az egyes hatások önállóan is jelen vannak, vagy csak egy másiknak az áttételes hatását közvetítik-e.

Költözési valószínűségek többváltozós becslése

Az egyes hatások kiszűrésére az elméleti bevezető modelljére alapozva⁴⁶ megbecsülhetjük az egyes, a döntésekben szerepet játszó tényezők önálló hatását a lakóhelyről való elköltözés valószínűségére. Az elemzés során a korábban egyenként megvizsgált tényezők egy része (életkor és végzettség) mellett két fontos – Nagy Gyula és Köllő János által részletesen vizsgált – tényezőt vettünk figyelembe. Az egyik a kezdeti, illetve a végső lakóhely átlagos bérszintje,⁴⁷ a második a kezdeti, illetve a végső lakóhely munkanélküli-rátája. Az elgondolás e tényezők figyelembevétele mögött az, hogy jelezzék annak a munkaerőpiacnak a jellemzőit, amelyet az egyén elhagyott, illetve azét, ahová belépett a költözéssel. A fenti mérhető jellemzők mellett számos nem mérhető tulajdonság is befolyásolja a költözést, mind aggregált, mind egyéni szinten. Az egyéni és nem mérhető jellemzőket nem tudjuk figyelembe venni, így feltesszük, hogy ha van is hatásuk a költözésre, az független a többi, a becslésbe bevont tényező hatásától, és így kihagyásuk nem zavarja a vizsgálatot. Az aggregált szintű nem megfigyelhető hatásokról (például a feldolgozóipar szerkezetének átalakulása vagy a területi adottságok) azt tesszük fel, hogy egyes megyékre és településtípusok kombinációjára jellemzők.

A fentiekben leírt összefüggést elsőként a teljes minta azon – a 18 és 60 év közötti – korosztályaira becsültük meg, amely tagjai számára lényeges a munka miatti költözés. Mivel az iskolázottság hatását is mérni szeretnénk, a mintát tovább szűkítjük, kihagyva azokat, akik nappali tagozatos diákok. Ezt és a további becslések számszerű eredményeit a Függelék *F1.* és *F2. táblázata* közli.

Röviden összefoglalva az eredményeket: az elméleti bevezetőben vázolt, valamint a költözési döntések sokféleségéről korábban alkotott kép igazolódott. A munkapiaci tényezők azzal együtt szignifikánsan befolyásolják a költözési döntést, hogy minden más település-megye kombináció közötti különbséget rögzítünk. Ugyanakkor a költözések számát a modell csak viszonylag kis arányban képes magyarázni, ami több figyelembe nem vett vagy nem vehető tényezőről tanúskodik. Az iskolázottság és az életkor ha-

46 A modell egy lineáris specifikációjú, kétkimenetű döntés *probit* modellje. Formális felírását és a becsléssel kapcsolatos megfontolások részletes tárgyalását lásd a munka műhelytanulmány-változatában (Cseres-Gergely, 2002).

47 Noha Köllő János tanulmánya megmutatja, hogy az összetételhatástól megtisztított bérkülönbségek a nyerseknél jóval kisebbek, a jelen keretek között ennek korrekciójára sajnos nincs mód.

tása is hasonló képet mutat, mint a nyers adatokban. Az iskolázottság monoton módon növeli a költözés valószínűségét, azaz minél képzetesebb valaki, annál nagyobb a valószínűsége, hogy költözik. Az életkor esetében ugyanazt tapasztaljuk, amit az 5. ábra mutatott: 28 év körül a legnagyobb a költözés valószínűsége, és a két szélén kisebb. A két tényező közös figyelembevételükkor tehát nem gyengítik egymást.

A becslést megismételtük az állandó és ideiglenes költözők csoportjára külön-külön is (lásd az *F1. táblázat* második és harmadik oszlopát). Ezek eredménye az állandó költözők esetében rendre hasonlít az együttes értékekhez, azzal a különbséggel, hogy az egyes tényezők hatása valamivel gyengébb, mint korábban. Ugyanakkor a hatások több tényező esetében nem tekinthetők azonosnak az egyes csoportokban.

Mivel a szuburbanizációt a korábbiakban a magyarországi költözések fontos hajtóerejének találtuk, a becslést egy másként kialakított csoportosításban is elvégeztük. Az egyik csoportba azok kerültek, akik lakóhelyükön, a másikba azok, akik más településen dolgoztak. Noha a szétbontott csoportok kisebbek lettek, így a becslések pontossága ismét csökkent, jól érzékelhető a különbség. Az első csoportban az eredmények várakozásainknak és az elméletnek megfelelően alakultak, nagy vonalakban hasonlítva az együttes becslés értékeihez. Az „ingázók” esetében a háttértényezők hatása hasonlóan alakult, a munkapiaci mutatók azonban éppen fordítva viselkedtek, mint korábban. A nagy munkanélküliségi rátával és alacsony átlagbérrel rendelkező települések vonzóak, a kis munkanélküliségű, magas átlagbérűek pedig taszítónak tűntek, ami egyértelműen a szuburbán fejlődés jellemzője. Ebben az esetben tehát ugyan korábbi ismereteink alapján értelmezni tudjuk a folyamatokat, de a migrációra alkalmazott egyszerű modell közvetlenül nem alkalmazható.

Következtetések

A tanulmány áttekintette az 1990-es évek magyarországi mobilitási folyamatait a népesség települések közötti áramlásaként és egyéni szinten. Aggregált szinten két fontos következtetést vonhatunk le. Noha a mérőszámok összevethetősége kérdéses, a magyarországi mobilitás a lakosság számához viszonyítva nemzetközi összehasonlításban igen csekély mértékű, csupán mintegy 4 százalék, a távolsági költözéseket regisztráló 1,4–0,7 százalékos migrációs ráta viszont már jobban közelít a nemzetközi mutatókhoz. Megállapítható, hogy bár a mobilitás volumene időben lényegesen nem változott, szerkezete az évtized elején és végén alapvetően eltér. A korábbi időszakra jellemző, faluról városba irányuló költözéseket felváltották a kisebb településekre irányuló: részben a tehetős, részben a korábbi munkalehetőségét elvesztett csoportok költöznek más településre. Mindez az irodalomban már jelzett, erős szuburbanizációs, illetve dezurbanizációs folyamatokra utal.

A mobil populáció attitűdjeit vizsgálva kimutatható, hogy költözésük oka bár igen gyakran összefüggésben van munkapiaci helyzetük javításának igényével, igen sok és fontos más szempont is közrejátszik. Ez nemcsak azért fontos, hogy tudatosítsuk, ezek modellezésére a jelen írás keretein messze túlmutat, hanem azért is, hogy rámutassunk a teljes mobilitásnak korántsem az egésze irányul a területi egyenlőtlenségek feloldására. Az egyéni adatok alapján azt is igazolhatjuk, hogy a költözők aránya különösen a fiatal felnőttek, az iskolázottak és a családalapítás előtt állók között magas. Indirekt módon arra következtethetünk, hogy az évi mintegy 4 százalékos mobilitáson belül az ideiglenes mobilitás jelentős részben a diákok mozgását regisztrálja, ami szintén fontos, ha a migrációt kiegyenlítő mechanizmusként vesszük számba.

Végül többváltozós módszerek és egyéni adatok segítségével megvizsgáltuk, hogy a munkapiac indikátorai, a várható keresetek és a munkanélküliségi ráta különbségei miként befolyásolják a települések közötti mozgást. Az eredmények azt mutatják, hogy a bérek hatása nem minden esetben robusztus, mindenekelőtt a munkanélküliségi különbségek befolyásolják szignifikánsan a költözési döntéseket. Következtetésünk tehát az lehet, hogy a költözések a területi kiegyenlítő mechanizmusok érzékelhető elemei lehetnek, de ez a hatás csak akkor lehet számottevő, ha a döntést nem terhelik lényeges tranzakciós költségek.

Hivatkozások

- Akkoyunlu, S. – Vickerman, R. (2002): Migration and the Efficiency of European Labour Markets. Department of Economics, The University of Kent at Canterbury, kézirat.
- Bentolila, S. (1997): Sticky Labor in Spanish Regions. *European Economic Review*, Papers and Proceedings, 41. 591–598. o.
- Böheim, R. – Taylor, M. (1999): Residential Mobility, Housing Tenure and the Labour Market in Britain. ISER Working Papers, 16. Institute for Social and Economic Research. University of Essex, Essex.
- Cseres-Gergely Zsombor (2002): Residential mobility, migration and economic incentives – the case of Hungary in 1990–1999. Budapest Working Papers on the Labour Market. BKÁE-MTA KTK.
- Daróczy Etelka (1998): Pest megye növekvő vándorlási formája. Megjelent: Illés Sándor – Tóth Pál Péter (szerk.): Migráció. Tanulmánygyűjtemény, KSH Népeségutómányi Kutató Intézet, Budapest, 245–256. o.
- Dövényi Z. – Kok, H. – Kovács Z. (1998): A szuburbanizáció, a lokális társadalom és a helyi önkormányzati politika összefüggései a budapesti agglomerációban. Megjelent: Illés Sándor – Tóth Pál Péter (szerk.): Migráció. Tanulmánygyűjtemény, KSH Népeségutómányi Kutató Intézet, Budapest.
- Eke Péterné (1998): Városba vándorlás az 1990-es évek közepén. Megjelent: Illés Sándor – Tóth Pál Péter (szerk.): Migráció. Tanulmánygyűjtemény, KSH Népeségutómányi Kutató Intézet, Budapest, 215–228. o.
- Eurostat (1999): Regions: Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS). Eurostat, Brüsszel.
- Fidrmuc, J. – Huber, P. (2002): The Puzzle of Rising Regional Disparities and Falling Migration Rates During Transition. WIFO műhelytanulmány.
- Gaag, van der N. – Wissen, van L. (2001): Economic Developments and Internal Migration Propensities. Előadás az Európai Népesedési Konferencia 2000. évi helsinki ülésén. június 7–9.
- Hermann Zoltán (2002): A helyi iskola működésének hatása a migrációra a kistépüléseken. MTA KTK Műhelytanulmányok, 12. sz.
- Huber, P. (2002): Regional and Labor Market Development in Candidate Countries: a Literature Survey. WIFO műhelytanulmány.
- Illés Sándor (1995): A területi mobilitás volumenének változásai. Statisztikai Szemle, 7. sz. 543–535. o.
- Jackman, R. – Savouri, S. (1992): Regional Migration in Britain: an Analysis of Gross Flows Using NHS Central Register Data, *Economic Journal*, Vol. 102 No. 415. 1433–1450. o.

Kertesi Gábor (1997): A gazdasági ösztönzők hatása a népesség földrajzi mobilitására 1990 és 1994 között. Esély, 2. sz.

Kok, H. (1997): Migration patterns in Hungary: a life-course approach. Földrajzi Értesítő, 1–2. füzet, 47–68. o.

Kupiszewski M. – Mészáros Á. – Daróczi E. – Durham H-P. – Kupiszewska D. – Cooper D. – Vukovich G. – Illes S.

– Adamiak A. (2001): Internal Migration and Regional Population Dynamics in Europe: Hungary Republic Case Study. Research Report, School of Geography, University of Leeds, Leeds.

Mieszkowski, P. – Mills, E. S. (1993): The Causes of Metropolitan Suburbanisation. Journal of Economic Perspectives, Vol. 7. No. 3. 135–147. o.

Függelék

A) A többváltozós becslés számszerű eredményei

F1. táblázat: A költözés valószínűségére ható tényezők marginális hatása az összes, az állandó és az ideiglenes költözők esetében

	Együtt		Állandó		Ideiglenes	
Munkanélküli ráta, 1990	0,2349*	(3,00)	0,1493*	(2,27)	0,0539	(1,79)
Munkanélküli ráta, 1996	-0,3097**	(-3,80)	-0,1890**	(-2,78)	-0,1023**	(-2,89)
Átlagos keresetek, 1990	-0,0011	(-0,73)	-0,0007	(-0,49)	-0,0003	(-0,49)
Átlagos keresetek, 1996	0,0051**	(3,39)	0,0039**	(2,99)	0,0006	(1,04)
Általános iskola	0,0105*	(2,12)	0,0052	(1,28)	0,0064*	(2,27)
Szaktanulmányok, szakiskola	0,0086*	(1,73)	0,0036	(0,88)	0,0080**	(2,76)
Középiskola	0,0234**	(4,53)	0,0094**	(2,72)	0,0146**	(4,60)
Egyetem	0,0790**	(11,67)	0,0485**	(8,83)	0,0353**	(7,45)
25–39 év között	-0,0071**	(-3,51)	-0,0026	(1,47)	-0,0039**	(-4,71)
40–60 év között	-0,0699**	(-30,85)	-0,0539**	(-27,35)	-0,0122**	(-12,83)
Pszeudo R^2	0,08	0,08	0,13			
Pszeudo R^2 , csak dummyk	0,03	0,03	0,09			

Forrás: Saját számítás az 1996-os Mikrocenzus alapján.

Az egyes változók mellett nem a megfelelő paraméterek becslése, hanem a változók átlagos értéke és a költözési valószínűségre gyakorolt marginális hatás szerepel, ami a diszkrét változók esetében diszkrét változást, nem valódi deriváltat jelent. Ezek mellett zárójelben a heteroszkedaszticitásra robusztus t statisztika található. A ** jelölés a nullától való eltérést jelöli legalább 1 százalékos, a * legalább 5 százalékos szinten, míg a csillag hiánya ennél nagyobb értékkel jár együtt. Az összes regresszor együttes magyarázóereje szignifikánsan különbözik nullától minden szokásos szignifikanciaszinten.

F2. táblázat: A költözés valószínűségére ható tényezők marginális hatása a saját lakóhelyen, valamint a máshol dolgozó költözők esetében

	Helyben dolgozók		Ingázók	
Munkanélküli ráta 1990	0,2276**	-3,11	-0,1701**	-3,02
Munkanélküli ráta 1996	-0,2709**	3,48	0,1402**	2,66
Átlagos keresetek 1990	0,0008	0,53	-0,0003	-0,53
Átlagos keresetek 1996	0,0024	1,58	0	0,81
Általános iskola	0,0058	1,28	0,0121**	3,35
Szaktanulmányok, szakiskola	0,0017	0,39	0,0157**	3,72
Középiskola	0,0137**	2,94	0,0191**	4,17
Egyetem	0,0639**	10,36	0,0400**	4,83
25-39 év között	-0,0088**	-4,73	0,0011*	2,27
40-60 év között	-0,0665**	-31,02	-0,0014**	-2,99
Pseudo R^2	0,09	0,49		
Pseudo R^2 , csak dummyk	0,04	0,45		

Forrás: Saját számítás az 1996-os Mikrocenzus alapján.

Megjegyzés: Lásd az F1. táblázat megjegyzését.

B) A felhasznált adatbázisok

TSTAR. A TSTAR az összes magyarországi település adminisztratív forrásból származó adatait tartalmazó adatbázis. A legkülönbözőbb területek adatait tartalmazza, közöttük általános demográfiai adatokat, valamint a településekre beköltöző és azokról elköltöző népesség számát, nem megkülönböztetve az állandó és átmeneti költözőket. A TSTAR nem kiegyenlített paneladatbázis, mivel az idők folyamán települések jöttek létre vagy olvadtak össze. Ennek kiszűrésére a változásokat visszavezettük, és státusukat 1990. évi állapotnak megfelelően rögzítettük, aminek eredményeként 3070 település maradt. A keletkezett adatbázisban a munkanélküliség és a bérék alakulását a következő táblázat mutatja be:

	N	Átlag	Szórás	Minimum	Maximum
Mobilitási ráta	1350	4,2	0,8	2,3	7,9
Munkanélküliségi ráta	1200	12,7	4,6	2,9	30,2
Átlagkereset	1050	18,8	3,6	11,6	36,2

Mikrocenzus. A Mikrocenzus a Központi Statisztikai Hivatal mintegy 200 ezer főt elérő nagyméretű lakossági reprezentatív adatfelvétele, amely részletes információval szolgál a válaszadók egyéni, családi és lakással kapcsolatos adatairól. A felvételben kötelező a részvétel, így válaszmegtagadás gyakorlatilag nem torzítja az adatokat. A Mikrocenzus komoly előnye, hogy az egyes emberek 1990. évi és 1996. évi lakhelyének települése azonosítható. Hátrány, hogy nem tudjuk, mi történt a két időpont között eltelt időben, valamint nincs információnk a válaszadó jellemzőiről az időszak elején (hat év alatt több minden megváltozhatott, amelyek közül csak kettő a családi

állapot és az iskolázottság). Az 1990-ben még meg nem született gyermekeket elhagyva, a minta 183 589 elemből áll, amelyből 10 127-en költöztek el a hatéves időszakban. A 18–60 közötti korosztály tagjaira koncentrálnak, már csak 111 205 megfigyelésünk van, amelyből 7445-en költöztek. Az összes költözőből 5699 az állandó, 1835 pedig az ideiglenes lakhelyét változtatta meg.

Szonda-Ipsos Településfejlesztési Adatbázis. A Szonda-Ipsos piac- és közvélemény-kutató társaság 1997-ben nagyméretű adatfelvételt végzett többek között azt vizsgálva, hogy a települések lakói mennyire elégedettek környezetükkel. A minta 26 800 megfigyelést tartalmaz egyenletesen elosztva az ország megyéi között, melyből csak Budapest kivétel, ahonnan 4000 válaszadó került ki. A nem arányos mintavétel és a válaszmegtagadások ellensúlyozására a mintát súlyozták. Mobilnak itt azokat a válaszadókat tekintettük, akik nem a megkereséskori lakóhelyükön születtek. Ez a megszorítás a minta 43 százalékát sorolta mobilok közé. Ezek közül elhagytuk azokat, akik Budapesten belül költöztek (200 fő), akik külföldről költöztek Magyarországra, valamint akik esetében nem ismertük a költözés időpontját. A végeredmény 11 344 megfigyelés. A Településfejlesztési Adatbázisban sajnálatos módon nem tudjuk beazonosítani azt a települést, ahonnan a válaszadó elköltözött, csak azt, hogy az a jelenlegi lakhelyhez „közel” vagy „távol” fekszik, illetve hogy a település mely típusba sorolható.

Kiegészítő adatforrások. A fenti adatokat két forrásból egészítettük ki a vizsgálathoz alapvető fontosságú adatokkal. Az első a Köllő János tanulmányában már ismertetett Bértarifa-felvétel. A másik adatforrás az Országos Munkaügyi Központ munkanélküli-regisztere, ahonnan az egyes települések regisztrált munkanélküli-állományát ismerjük. A munkanélküli-ráták ennek a mértéknek felhasználásával készültek két változatban. Az első rátában a munkanélküliek számát az 1990-ben aktív lakosság számával (melyet a vonatkozó népszámlálásból ismerünk) osztottuk, a másikban az aktív korúakéval (mely minden évben ismert). Bár a két tökéletlen meghatározás között nyilvánvaló különbség van, a kvalitatív eredményeket egyik vagy másik használata nem befolyásolta.

2. A TŐKE MOBILITÁSA ÉS TÉRSZERKEZETE

2.1. A TELEPHELYVÁLASZTÁS MOZGATÓRUGÓI

BÉKÉS GÁBOR

A telephelyválasztás alapkérdése: milyen motívumok játszanak szerepet abban, hogy a vállalatok termelésüket, működésüket egy adott földrajzi helyre (település, régió vagy ország) telepítik. Mint látni fogjuk, egy vállalat többféle szempont alapján választhat telephelyet. Tekintetbe veheti például a termelési tényezők elérhetőségét és árát, a lehetséges beszállítók és fogyasztók jellemzőit, illetve azok közelségét és elérhetőségét. Sok-sok cég döntése nyomán alakulnak ki az ipari agglomerációs övezetek és klaszterek, változik meg a gazdaság térszerkezete, és alakul át a régió tőkevonzó képessége. A következő alfejezetben a döntések hátterét és következményeit próbáljuk megvilágítani, felhasználva mind a vállalatgazdaságtan, mind a nemzetközi közgazdaságtan eredményeit.

Megközelítésünk vállaltan teoretikus. Célja az, hogy gondolati keretet adjon a tőke mobilitásáról készített empirikus elemzéseknek. A kellően rugalmas keretnek azonban ára van: az elméleti konstrukciókat erősen specializálni kell, ha azokat a tényleges magyarországi viszonyokra szeretnénk adaptálni. Az elvonatkoztatás azonban segít meglátni a viselkedés valódi és mélyen fekvő közgazdasági okait. Ehhez nem kell mást tennünk, mint figyelmünket az éppen vizsgált vállalkozásnak az áttelepülést befolyásoló jellemzőire összpontosítani.

A cégek döntési helyzetét kétféle keretben elemezzük. Az *első*, amelyet most statikusnak nevezünk, azt vizsgálja, hogy egy adott helyszínen adott termelési szerkezet mellett más területi lehetőségekkel szemben milyen előnyöket (és lehetőségeket) kínál, illetve milyen hátrányokat (és veszélyeket) rejt magában. A *második* megközelítés nemcsak egy cég döntését tekinti, hanem figyelembe veszi azokat az (úgynevezett externális) hatásokat is, amelyek más cégek termelési döntéseit befolyásolják. Ha például egy autógyár egy új telephelyet választ, az hatással van egyrészt a gumibroncsgyárak döntésére, másrészt az adott helyszínen munkaerőpiacán keresztül a legtöbb helyi vállalat helyzetére. Leggyakrabban az első megközelítés jellemző az egyes vállalatokra, míg a második a multinacionális cégcsoportok és a kormányok számára nyújt elemzési keretet. A következőkben mindkettő fontosabb jellemzőit bemutatjuk.

Az elméleti háttér vázolása során nem teszünk különbséget magyar és külföldi tulajdonú cégek, illetve a kisvállalatok és multinacionális cégek között. Természetesen egy hatalmas méretű, sok országban termelő és eladó cég lehetőségeinél jóval szűkebb egy magyar tulajdonú kis- vagy közepes méretű vállalat döntési helyzete. Ennek két fontos oka lehet. *Először*,

a piaci megjelenésnek számos korlátja van – a nemzetközi porondon jogi, piaci és nyelvismeret szükséges. *Másodszor*, a nemzetközi, de akár a regionális munkamegosztásból fakadó előnyök kiaknázásához el kell érni egy bizonyos – minden iparágra jellemző – méretet, amely alatt a fix költségek nem térülnek meg. Ezért egy nagy cég sokkal több telephely között válogathat, hiszen képes a kezdeti költségeket finanszírozni, és a nagyobb termelési méret miatt később ezek a költségek könnyebben megtérülnek. A kisebb cégek tehát jellemzően ott maradnak, ahol elkezdték működésüket, és a környezet kedvezőtlen alakulására megszűnéssel válaszolnak. Így a termelési feltételek megváltozására nemcsak a cégek be- vagy kitelepítése lehet a reakció, hanem új vállalatok helybeli megalapítása, illetve a régiók megszűnése is.

Statikus megközelítés

A beruházási szempontok statikus elemzése során a vállalatok összehasonlítják az egyes helyszínek jellemzőit. A telephely-választási döntéseikben többfajta motivációt különböztethetünk meg.⁴⁸

A *helyi erőforrások kiaknázó* beruházás talán a legrégebbi terjeszkedési forma. A jellemzően *vertikális* beruházási struktúrához a vállalatok azon szándéka vezet, hogy növeljék a regionális és a nemzetközi munkamegosztás hatékonyságát. A vertikális beruházás során a vállalat a termelést több részegységre bontja, és mindegyik tevékenységet abba a régióba helyezi, ahol annak termelése a legolcsóbb. A közgazdasági elmélet szerint, ha nem léteznének kereskedelmi korlátok és költségek, valamint a mozgást gátló egyéb súrlódások (amelyektől itt eltekintünk), a kereskedelem kiegyenlítene a tényező- és termékárakat. Mivel azonban a szállítás költséges, az árak nem egyenlítődnek ki, és ezért a cégeknek érdemes lehet a termelés egyes részeit oda telepíteni, ahol a szükséges termelési tényezők a legolcsóbbak. Idetartozhat az alacsony költséggel kiaknázható nyersanyagkincs vagy az adott területen jól képzett szakemberek felszívása.

A tőkeberuházások révén a termelési struktúra kihasználja a *komparatív előnyöket*, vagyis ahol a többi régióhoz képest nagyarányú az olcsó munkaerő, oda munkaintenzív tevékenységek (például textilipar), ahol pedig relatíve sok a jól képzett szakember, oda a kutatásigényes iparágak (például gyógyszeripar) települnek. Ez utóbbihoz kapcsolódó beruházásokra jellemző, hogy a tőkebefektetés kereskedelmi vonzata magas, mivel az új telephely a cég globális környezetébe illeszkedik, így termékeit nagy részben exportra, a környező piacok ellátására szánják.

A *helyi piacra* településkor azt kell mérlegelni, hogy érdemes-e kereskedelmet kiváltó lokális telephelyet létesíteni. A termelés beindítása számos költséggel jár. A legfontosabbak az adminisztrációs (a helyi szabályozási vagy adóviszonyok feltérképezése és a hozzájuk való alkalmazkodás), a be-

48 A nemzeti és nemzetközi tőkebefektetések telephely-választási problémáiról lásd például *Dunning*, 1993; *Helpman – Krugman*, 1985; *Markusen – Venables*, 1998; *Szanyi*, 1998 írásait.

ruházáshoz kapcsolódó fix (például az infrastruktúra kiépítése), illetve a termelés mennyiségétől függő (épületek száma, mérete) költségek. További költséget jelent, hogy az újabb telephely révén a vállalat elveszti a nagyobb volumenű termelés lehetőségét. A helyi termelés megindításának előnye természetesen az olcsóbb termelési tényezők felhasználásából és a kisebb szállítási költségekből (továbbá a helyi piac rugalmasabb kiszolgálásából) származik. A helyi piacra koncentrálnak a stratégia elsősorban *horizontális* struktúrájú beruházás során valósul meg, amikor a jellemzően nagy (például multinacionális) vállalat hasonló termelési struktúrát honosít meg több régióban, illetve országban. Erre jó példa az autóipar, ahol hasonló autók, esetleg más márkanéven különböző országban készülnek.

További haszon származhat a beruházás *stratégiai értékéből*, mivel a helyi beruházás az adott piac iránti hosszú távú elkötelezettséget mutatja, amely megváltoztatja a versenytársak viselkedését. A fenti szempontok mérlegelése után lehet a telephely-választási döntést meghozni. *Dunning* (1963) ide sorolta azt a helyzetet, amikor a globális verseny kényszeríti a cégeket a piacok „elfoglalására”.

A fentiek mellett sok más tényező lehet fontos a beruházás *célországának* megválasztásában. A fejlett országokból fejlődő országokba érkező tőke motivációinak vizsgálata során számos vonzó tényezőt lehet kiemelni (lásd például *Veuglers*, 1991):

- a magas exportköltségek (például a vámok),⁴⁹
- nyitottság: lehetőség a globális vállalati szerkezetbe történő betagozódásba, illetve részvétel az integrációs alakulatokban – a nagyobb piac reménye,
- földrajzi közelség (közös határ, sőt közös nyelv és kultúra) és infrastruktúra – olcsóbb szállítás,
- urbanizáció – nagyobb piaci koncentráció, modernebb társadalom,
- politikai (továbbá jogi és szabályozási) stabilitás,
- kockázatkezelés – a termelés diverzifikálása a nemzetgazdasági kockázatok (például árfolyammozgások, vámok bevezetése) kiszűrésének egyik lehetséges módja.

Végül röviden érdemes hangsúlyozni, hogy a piaci mechanizmusok mellett a vállalatok nemzetközi telephelyeinek a megválasztásában nagy jelentőségük lehet az állami támogatásnak és a tágabb értelemben vett közpolitikai döntéseknek is.⁵⁰ A teljesség igénye nélkül a tőke beáramlását elősegítő (véleményünk szerint) legfontosabb állami eszközök a piaci liberalizáció, adókedvezmény és egyéb (például exportösztönzési) támogatások, állami beruházások vagy a munkaerő támogatása (szakképzés, mobilitás elősegítése). Tágabb értelemben a beruházást ösztönző közpolitika része a kiszámítható viszonyokat és stabil monetáris környezetet teremtő gazdaságpolitika is.⁵¹ A fentiek mellett az (állami) infrastruktúrális beruházások fontos szerepet

49 Ez az egyik első megfontolás, amely az irodalomban megjelent (*Haberler*, 1936, 273–278. o.) a „vámkikerülő gyár” (*tariff factory*) elméletében, a külkereskedelmi vámok hatását elemezve, megmutatta, hogy a vámok növelése egy adott szektorban, szabad tőke mozgás mellett, az odaáramló tőke mennyiségének növeléséhez vezet, mivel a vámok megfizetése helyett olcsóbbá válik a gyárat áttelepíteni.

50 Az állami támogatások szerepéről lásd *Dicken*, 2000; *Antalóczy* – *Sass*, 2000 vagy *Kalotay*, 2003 írásait.

51 Tágabb értelemben a külgazdasági piacokat biztosító, illetve a nemzetközi (például európai) gazdasági integrációt támogató közpolitika is ilyennek tekinthető.

játszanak a telephely-választási döntések befolyásolásában. Egy új gyorsvasúti pálya drasztikusan lerövidíti az ingázási időt, és ezzel (elsősorban a képzett munkára épülő) szolgáltatási szektorban megváltoztatja a költségstruktúrát – valamint számos céget költözésre kényszerít.⁵²

Az állami eszközök alkalmazása eltérő mellékhatásokat válthat ki. *Martin* (1999) több különböző közpolitikai lehetőséget – például a nemzetközi autópályák építését – és a közvetlen pénzügyi transzferek hatását hasonlított össze. A szerző azt találta, hogy a területi egyenlőtlenség csökkentése számos esetben ütközött a hatékonysági megfontolásokkal. Egy új autópálya például lehetővé teszi, hogy hatékonyabb termelési feltételeket teremtsen a vállalatok termelésüket az egyik városba koncentrálják. A mellékhatás viszont az, hogy számos település, ahol eddig termelés folyt, elveszíti üzemei egy részét.

Dinamikus megközelítés

A közgazdasági tankönyvek alapvető (neoklasszikus) modelljében a gazdasági tevékenység földrajzi értelemben egyenletesen eloszlik, mivel a tényezők áramlása kiegyenlíti a fejlettségi és árbeli különbségeket. Ahol kevesebb van valamelyik jószágból vagy termelési tényezőből, ott annak a jószágnak magasabb az ára, tehát érdemes ezt a jószágot máshonnan odavinni, egészen addig, amíg kereskedelem és/vagy termelési tényezők áramlása révén mindenhol ki nem egyenlítődnek az árak.

Könnyen belátható, hogy ez a valóságban nincs így, hiszen léteznek városok, ipari negyedek, gazdaságilag erősen iparosodott és fejlett régiók országokon belül és kívül.⁵³ A termelés koncentrációjának sok oka van, amelyek közül a legfontosabb az, hogy a tömegtermelés esetén a növekvő mérethozadék miatt többet termelni olcsóbb. A dinamikus megközelítés és annak egyik fontos elmélete, az *új gazdaságföldrajz*⁵⁴ arra keresi a választ, hogy mi készteti a vállalatokat arra, hogy egymás közelében telepedjenek meg, azaz a termelés koncentrációjára, illetve milyen hatások vezetnek ahhoz, hogy a tőke távoli vidékekre települjön. Az előző részben említett szempontok most újakkal egészülnek ki, és a hangsúlyok is átrendeződnek, miután a vállalatok közötti kölcsönhatások szerepe válik fontossá. A dinamikus gondolkodási keretben a következő három döntési szempontot emeljük ki: *az inputtényezőket, a piacok közelségét, valamint a szállítási és más tranzakciós költségeket.*

1. Inputtényezők. A *munkát* meghatározó tényezők: a jelenlegi és a jövőben várt bérszínvonal, illetve a munkaerő kínálatának jellemzői. A *tőkére* ható tényezők: a beruházás költségéhez kapcsolódó tényezők, hitelfelvételei és kockázatkezelési lehetőségek, adók és támogatások. *Egyéb* tényezők: termőföld és nyersanyagok elérhetősége és ára. Ezek a tényezők a statikus megközelítésben is megtalálhatók.

52 Például *Vives* (2001) a Madrid és Barcelona között kiépült gyorsvasút hatásait elemzi.

53 Ez utóbbira klasszikus példa az Európában az Észak-Olaszországot, Dél-Németországot, Délkelet-Franciaországot, az *Île-de-France*-t, a Benelux országokat és Délkelet-London összefogó „*kék banán*”-nak nevezett régió. Sőt, a specializáció egyes városokban is megtalálható, így példaként említhető a kaliforniai Szilícium-völgy, a londoni City, a szőnyegre specializálódott Dalton vagy az a kínai város, amelyben a kínai ruhagombok gyártásának 50 százaléka történik. Bővebben lásd *Krugman*, 2003; *Porter*, 1990.

54 Az elmélet két alapvető fontoságú összefoglaló munkája: *Fujita* – *Krugman* – *Venables*, 1999 és *Baldwin* és szerzőtársai, 2003.

2. A piacok közelsége. A fogyasztók és a beszállítók közelsége, a piac mérete, az elérhető köztes és végső termékek várható ára. A beszállítók közelsége megkönnyíti egyes tevékenységek kihelyezését, és a hatékonyabb munkamegosztás révén költségcsökkenés érhető el. A fogyasztók közelsége és a piac nagysága határozza meg a végső termék árát és az elérhető nyereséget. A vállalatok telephely-választási döntései hatással vannak a munkaerőpiacra és így a fogyasztói keresletre, ezért hosszabb távon befolyást gyakorolnak a piac méretére.

3. Szállítási és más tranzakciós költségek. A termelési tényezők, a köztes és a végső termékek kereskedelmének költségei, az ismeretlen országban vagy régióban történő üzletkötés nehézségei és költségei meghatározzák, hol érdemes termelni, illetve kereskedni. A szállítási kiadások és a vám mellett fontosak a tranzakciós költségek (például a kommunikációs díjak vagy éppen a politikai vagy jogi bizonytalanság, esetleg a korrupció fedezésének költsége).

A statikus megközelítés jól magyarázta, hogy a különböző adottságú régiók miért fejlődnek különböző irányban. A dinamikus megközelítés, így az új gazdaságföldrajz modelljei azt próbálják megmagyarázni, hogy hasonló jellemzőkkel bíró régiókban miért alakul ki jelentősen eltérő termelési szerkezet, és milyen esetben kezdenek a régiók egymáshoz képest konvergálni vagy divergálni. Az elmélet szerint amennyiben feltesszük, hogy a vállalat méretével növekvő gazdaságosság meghatározó jellemzője a termelésnek, és a piaci tranzakciók költségesek, akkor a tranzakciós költségek alakulásának függvényében a vállalatoknak érdemes egymáshoz közel települni, és *agglomerációkat* (termelési klasztereket) létrehozni. Ha nem lennének szállítási és egyéb költségek, a termelést kizárólag kínálati tényezők határoznák meg. Ahogy azonban a tranzakciós költségek jelentőssé válnak, a keresleti hatások is megerősödnek: a piaci közelség költségcsökkentő tényező lesz. Az elmélet kulcsfontosságú változója ezért a *szállítási/tranzakciós költség*, amely meghatározza a termelési koncentráció optimális méretét, és amelynek változása relokalizációhoz vezet.

Az új gazdaságföldrajz alapmodelljében két régió található, és a vállalatok arról döntenek, hogy megtelepedjenek-e az egyik, a másik vagy akár mindkét régióban. A gazdaságban *ellentétes erők* munkálkodnak, amelyek a gazdasági aktivitás koncentrálódásához (agglomerációhoz) vagy ellenkezőleg, szétterjedéséhez vezetnek.

E modell szerint, ha több cég is termel egy régióban, kisebb az importigény, és így alacsonyabbak az árak, és magasabb az életszínvonal. A nagyobb verseny miatt ráadásul a cégek magasabb béreket is kínálnak, amely ugyancsak az elérhető életszínvonalat növeli, és ez helybe vonzza a munkaerőt. A megnőtt munkaerő-kínálat ugyan némileg csökkenti a béreket, de növeli a piac méretét, amely a növekvő mérethozadék miatt olcsóbb ter-

melést tesz lehetővé, és így újabb cégeket csalogat a régióba. A munkapia-
ci folyamatok és tőkeáramlás tehát egymást erősítik, hiába növekednek a
bérek, a piaci közelség és a nagyobb vásárlóerő ellensúlyozza ezt. Ezt, az
agglomerációs folyamatot nevezte Gunnar Myrdal, Nobel-díjas közgazdász
még 1957-ben *kumulatív oksági folyamatnak* (Myrdal, 1957).

Természetesen az agglomeráció nem korlátlan, számos tényező hat az el-
lenkező irányba, a dezagglomeráció irányába. Elsőként a magas bért em-
líthetjük. Bizonyos ágazatok érzékenyek a *bérköltségekre*, és a piaci közelség
egy idő után már nem képes a magas béreket ellensúlyozni. Ekkor érdemes
a termelést a piactól messzebb költöztetni, amely ugyan növeli a szállítási
költségeket, de az alacsonyabb bérek ezt bőven fedezni tudják. Egy másik
lehetséges ok a *nagyobb verseny* és az emiatt csökkenő eladási árak. Ekkor
a másik helyre történő áttelepülés miatt ugyan a cég elveszítheti egyes be-
szállítóit és fogyasztóit, de az új piacon elérhető magasabb profit ezt ellen-
súlyozni képes.

Amint ezt az ellentétes erők esetében is láttuk, a termelés és a piac közötti
távolság, valamint a szállítási és egyéb tranzakciós költségek szerepe meg-
határozó. A távolság két régió között nem kizárólag kilométerben mérhető,
fontos a domborzat, az infrastruktúra fejlettsége és a nyelvi, a jogi és sza-
bályozási környezet vagy akár vállalatirányítási kultúra különbsége is. Az
elmélet fontosabb eredményei e téren a következők.

A tranzakciós költségek és a bérszint. Ezek a legfontosabb tényezők. A *szál-
lítási költségek* szintje befolyásolja a piaci szerkezetet és a vállalatok méretét,
illetve struktúráját. Az alacsony szállítási és tranzakciós költségek követke-
ztében például megerősödik egy vállalat exportképessége, és így a magasabb
(termelési) koncentráció valósulhat meg. A piacok integrálódnak, amely
specializációhoz és ipari klaszterek kialakulásához vezet. Ezáltal gyakran
növekednek a regionális különbségek. A *bérszint* meghatározza, hogy adott
földrajzi és piaci jellemzők mellett egy régió képes-e beruházásokat vonzani.
A magas bérszint elfogadható az agglomerációs övezetekben, ahol az oda-
települt cégek ki tudják használni a méretgazdaságosság előnyeit. Ugyan-
akkor a túl magas bérek a cégek elvándorlásához, megszűnéséhez és szél-
sőséges esetben a klaszter felbomlásához is vezethetnek. A kezdeti alacsony
bér elősegíti, hogy a cégek az adott régióban megtelepedjenek, majd így
más vállalatokat, beszállítókat is odavonzhatnak.

Dinamikus szempontok. A bérek és a költségek tehát hatással vannak az
egyes cégekre, az egyes vállalatok reakciói pedig más cégek döntéseire. Ezek
a dinamikus (kumulatív oksági) folyamatok befolyásolják a régió egészét.
Így a statikus mérlegelés mellett szükséges a dinamikus következmények-
kel is számolni. A vállalatoknak össze kell vetniük a „jó közel lenni a többi
céghez és a piachoz” előnyét az ezzel együtt járó „magas bér és nagyobb ver-
seny” hátrányával.

Nemlineáris kapcsolat. A megközelítés egyik legfontosabb eredménye az, hogy a beruházások száma és az egyes régiók fejlődése nemlineárisan függ a szállítási és tranzakciós költségektől. A szállítási költségek folyamatosan csökkennek egy iparágban, de egy bizonyos szintig nem történik érdemi változás: nem igen akad olyan cég, amely az olcsóbb szállítási lehetőségeket kihasználva központosítaná gyártását. Ám ha a költségek csökkenése eléri ezt a bizonyos szintet, néhány vállalat áthelyezi a termelését, és őket követően, a fent bemutatott erőik hatására, más cégek is a termelés áthelyezése mellett döntenek: az iparág földrajzi elhelyezkedése jelentősen átalakul.

Kis változás is hozhat nagy eredményt – és fordítva. A nemlineáris kapcsolat eredményeként kis változás – mint a fenti példában a szállítási költségek egy kismértékű csökkenése – nagy változáshoz vezet, ha a gazdaságra éppen a két lehetséges agglomerációs egyensúlyt elválasztó költség szint a jellemző. (Vagyis a kismértékű költségcsökkenés néhány vállalat lehetséges telephelyei közötti költség-haszon sorrendet megváltoztatja, majd ezen cégek áttelepülése egy másik régióba „maga után vonz” sok másik céget is.) Ennek az ellenkezője is igaz; ha a tranzakciós költségek aránya túl magas vagy éppen túl alacsony, akkor még nagy változás sem vezet jelentős vállalati relokációhoz.

Fenti jellemző gazdaságpolitikai következményei nagyon fontosak. Számos esetben nem segítenek sokat az adókedvezmények, az odacsalogatott egy-két vállalat nem vonz többet. A kedvezmény akkor hatásos, amikor a gazdaság a kritikus költség szint közelében van, mivel ekkor egy kis lökés is nagy változáshoz vezet. Amikor már kialakult az agglomeráció, sokkal könnyebben meg lehet adóztatni a tőkét, mivel az agglomerizációs előnyök ezt kiegyenlítik.

A történelem szerepe. A kumulatív oksági és a nemlineáris összefüggések miatt, a *kezdeti helyzet* sokat számít. A kezdeti helyzet meghatározza, hogy az adottságok által elérhető többféle agglomerációs (telephely-struktúra) egyensúly közül végül melyiket éri el a gazdaság. Hiába történnek beruházásösztönző lépések, az agglomerációs folyamat csak több tényező együttes megléte esetén indul meg. Hasonlóan szerepe lehet a véletlennek is: például a személyes ismeretség révén egy cég egy távoli régióba települ, kiváltva ezzel más cégek megtelepedését is.

Néhány nemzetközi eredmény

Carr – Markusen – Maskus (2002) az Egyesült Államokból kiinduló befektetéseket vizsgálva azt találta, hogy az egy főre jutó működőtőke-befektetés (FDI) a fejlődő/feltörekvő országokban elsősorban a piac méretétől és az egy főre jutó jövedelemtől függ. Emellett a legjelentősebb vonzó tényező a képzett munkaerő megléte, valamint fontos még a jogi intézményrendszer és az infrastruktúra. A szerzők szerint ez utóbbiak hiányát az olcsó mun-

kaerő csak nagyon korlátozottan képes helyettesíteni. A jogi és makroökonomiai biztonság szerepét számos tanulmány, mint például *Baniak és szerzőitársai* (2002) is hangsúlyozzák.

Nemzetközi iparági adatokat vizsgálva, választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy az egyszerű komparatív előnyök, illetve a földrajzi szempontok (közelség a szállítókhoz és a vevőkhöz) mennyiben magyarázzák egy adott ország termelési struktúráját. *Ellison – Glaeser* (1997) hasonló eredményre jutott amerikai adatokat felhasználva, míg *Midelfart – Knarvik – Overman – Venables* (2001) európai adatok esetében azt találták, hogy a komparatív előnyök (mint a szaktudás és a tőkeellátottság) mellett a telephelyválasztásban valóban egy fontos szempont a beszállítók közelsége. Érdekes módon a kevésbé fejlett országok (mint Görögország, Portugália vagy Írország) specializációja sokkal inkább összhangban van a komparatív előnyökkel és a földrajzi szempontokkal, mint fejlett EU-tagállamoké. Ennek feltehetően az lehet az oka, hogy a később iparosodott országokban kevesebb a „véletlen” szerepe, és nagyobb a tudatosan betelepülő nagyvállalatok aránya.

Regionális klaszterek

A telephely-választási elemzések egyik központi fogalma a klaszter. A klaszter egy lehetséges definíció szerint (*Doeringer – Terkla*, 1995, 225. o.) a gazdasági aktivitás olyan koncentrációja, ahol a vállalatok teljesítményét elősegíti a közös telephely. A klaszter tehát egymáshoz közeli és egymáshoz köthető vállalatok csoportját jelöli. Közelinek nevezhetünk két vállalatot, ha dolgozóik könnyen találkozhatnak, vagy az áruk mozgatása a telephelyek között egyszerű és olcsó. Egymáshoz köthetők, ha a földrajzi közelség hatással van termelésükre: ugyanarról a munkaerőpiacról és nyersanyagforrásból merítenek, egymás termékét felhasználják, vagy hasonló piacokra termelnek. Az új gazdaságföldrajz a fentiek mellett hangsúlyozza a technológiai externáliák szerepét, vagyis az egyik cég innovációja hat egy másik cég termékeire.

A vállalatgazdasági elemzések szerint a klaszterek kialakulása hasonlít például a városi agglomerációk kiépüléséhez, hiszen mindkét esetben kiemelt szerepet játszanak az externális hatások és a véletlen események. *Porter* (1990) – az egy földrajzi helyen működő vállalati hálót tanulmányozva – aszerint különböztette meg a klasztereket, hogy a vállalatok vertikális vagy horizontális integrációja vált-e meghatározóbbá. *Rosenfeld* (1997) megközelítése az egy helyre települt cégek egyfajta sorsközösségét hangsúlyozza: „Az ipari klaszter hasonló, egymáshoz kapcsolódó, illetve egymást kiegészítő vállalatok koncentrációja adott földrajzi határokon belül. A klaszterre jellemző az üzleti kommunikáció és tranzakció egyszerű lehetősége, a közösen igénybevett infrastruktúra, a munkaerő és a szolgáltatások regionális piaca. Az egy helyre települt vállalatok hasonló lehetőségekkel és veszélyek-

kel néznek szembe.” (10. o.) *Jacobs – Man* (1996) hangsúlyozza, hogy sok esetben mennyire fontos egy központi szereplő megtelepedése és fejlődése. Ilyen szerepet tölthet be egy egyetem (mint a Stanford Egyetem a kaliforniai Szilícium-völgyben) vagy egy multinacionális nagyvállalat (mint például az Apple számítógépgyártó vállalat Szingapúrban).

A klaszterek földrajzi elhelyezkedését számos tényező befolyásolja. Fontos a főbb felvevő piacok elhelyezkedése – ez magyarázza, hogy a közép-európai elektronikai és autópári klaszterek jellemzően a nyugat-európai határhoz közel alakultak ki (lásd Barta Györgyi tanulmányának 3. ábráját). Ugyancsak kiemelt szerepet kapnak a fővárosok és a hozzájuk kötődő peremvárosok. A szállítási költség jelentős tétel a feldolgozóipari termékek árában, ezért a klaszterek jellemzően a fontosabb útvonalak (autópálya, vízi út, vasút, repülőtér) mentén jönnek létre. Az adottságok mellett számos egyedi eset bizonyítja, hogy nem elhanyagolható a személyes találkozások vagy a véletlen szerepe.⁵⁵

A klaszterek feltérképezése hatással van a regionális, valamint az iparpolitikára. A gazdaságpolitika ezáltal képes a régióspecifikus igényeket (például munkaerőhiány, szakképzés, infrastruktúra, telekommunikáció) kielégíteni, és így a befektetések vonzása is hatékonyabbá válik. Ilyen programok már működnek néhány amerikai államban.⁵⁶ Nem egyértelmű azonban, hogy az állami kezdeményezés képes-e létrehozni, illetve fenntartani klasztereket.

Az európai integráció hatása

Végül röviden szólunk arról, hogy az EU-tagság, majd az euró bevezetése milyen hatással lehet a telephely-választási döntésekre. Az európai integráció a tranzakciós költségek tartós csökkentése irányába hat. A vámok leépítése mellett az EU jogi szabályozásának és szabványainak átvétele vagy az információ terjedésének megkönnyítése mind-mind az üzleti kapcsolatok kialakításának és fenntartásának, illetve a beruházások elindításának költségeit csökkenti.

Az integráció hatása – egy autópályához hasonlóan – kétirányú: egyrészt könnyebb általa a fejlett piacra exportálni, másrészt a fejlett régiók exportja is egyszerűbben eléri a csatlakozó régiókat. A tranzakciós költségek csökkenése módosítja a földrajzi előnyök-hátrányok viszonyát is. A dinamikus hatások között leírt nemlineáris kapcsolat miatt az integráció hatása sem lesz egyenletes Közép-Európa régióira. Egyes régiók még jobban bekapcsolódnak az európai centrum vérkeringésébe, míg más régiók lemaradása akár nőhet is. A közös valuta mérsékelni fogja az árfolyamkockázatot, amely csökkenti a helyi piacot megcélzó befektetések vonzerejét, miközben növeli az exportorientált termelés versenyképességét.

⁵⁵ Például a külföldön élő lengyelek vagy magyarok „hazaviszik” kinti cégeiket.

⁵⁶ *Rosenfeld* (1997) Arizona és Oregon példájáról ír

Érdemes megemlíteni, hogy az EU-csatlakozás hatással lesz a gazdaságpolitikai lehetőségekre, és ezért megváltoztatja az állam beruházásösztönzési képességét. Így például megszűnnek a vámszabad területek, az állami támogatás korlátok közé szorul, vagy a letelepülő vállalatoknak szigorúbb (például környezeti) előírásokhoz kell alkalmazkodniuk.⁵⁷

57 Erre a megfontolásra Barta Györgyi hívta fel a figyelmet, köszönet érte.

Hivatkozások

- Antalóczy Katalin – Sass Magdolna* (2000): Működőtőke-áramlások, befektetői motivációk és befektetés-ösztönzés a világ gazdaságban és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 5. sz. 473–496. o.
- Baldwin, R. – Forslid, R. – Martin, P. – Ottaviano, G. I. P. – Robert-Nicoud, F.* (2003): *Public Policy and Spatial Economics*, MIT Press, Cambridge, MA
- Baniak, A. – Cukrowski J. – Herczynski, J.* (2002): On Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies. CEU-Economics, WP8/2002.
- Carr, D. – Markusen, J. R. – Maskus, K. E.* (2001): Testing the Knowledge Capital Model of the Multinational Enterprise, *American Economic Review*, június.1
- Dicken, P.* (2000): Places and Flows: Situating International Investment. pp. 275–292. In: *Clark, G. – Feldman, M. P. – Gertler, M. S.* (szerk.): *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford University Press, Oxford.
- Doeringer, P.B. – Terkla, D. G.* (1995): Business strategy and cross-industry clusters. *Economic Development Quarterly*, 9. 225–237. o.
- Dunning, J. H.* (1993): *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Addison-Wesley, Reading, London.
- Ellison, G. – Glaeser, E. L.* (1997) Geographic Concentration in U.S. Manufacturing Industries: a Dartboard Approach. *Journal of Political Economy*, Vol. 105. No. 5. 889–927. o.
- Fujita, M. – Krugman, P.R. – Venables, A. J.* (1999): *The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Haberler, G.* (1936) *The Theory of International Trade*. William Hodge, London.
- Helpman, E. – Krugman, P. R.* (1985): *Market Structure and Foreign Trade*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Jacobs, D. – Man, A-P. de* (1996): *Clusters, Industrial Policy and Firm Strategy: A Menu Approach*. Technology Analysis and Strategic Management, Vol. 8. No. 4. 425–437. o.
- Kalotay Kálmán* (2003): Működőtőke – válságban? *Közgazdasági Szemle*, 1. sz. 35–55. o.
- Krugman, P.* (2003): *Földrajz és kereskedelem*, Tankönyvkiadó, Budapest.
- Markusen, J. – Venables, A. J.* (2000): The theory of endowment, intra-industry and multinational trade. *Journal of International Economics*, 52. 209–234. o.
- Martin, P.* (1999). Public policies, regional inequalities and growth. *Journal of Public Economics*, 73. 85–105. o.
- Midelfart-Knarvik K. H. – Overman, H. G – Venables, A. J.* (2001): Comparative advantage and economic geography: estimating the determinants of industrial location in the EU. *London School of Economics*, kézirat.
- Myrdal, G.* (1957): *Economic Theory and Under-developed Regions*. Duckworth, London.
- Porter, M. E.* (1990): *The competitive advantage of nations*. Macmillans. London
- Porter, M.E.* (1995): New Strategies for Inner-City Economic Development. *Economic Development Quarterly*, Vol. 11. No. 1. 11–27. o.
- Rosenfeld, S. A.* (1997) Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development. *European Planning Studies*, Vol. 5. No. 1. 3–23. o.
- Szanyi Miklós* (1998): Elmélet és gyakorlat a nemzetközi működőtőke-áramlás vizsgálatában. *Közgazdasági Szemle*, június, 488–508. o.
- Veuglers, R.* (1991) Locational Determinants and Ranking of Host Countries: An Empirical Assessment. *Kyklos*, Vol. 44. No. 3. 363–382 o.
- Vives, X.* (2001) Globalización y localización. Megjelent: *T. García-Mil* (szerk.): *Nuevas Fronteras de la Política Económica*, 2000. CREI, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 21–76. o.

2.2. A FEKVÉS ÉS AZ ISKOLÁZOTTSÁG HATÁSA A TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉGEKRE MAGYARORSZÁGON*

NEMES NAGY JÓZSEF

Egy ország regionális fejlettségi képe, térszerkezete számos tényező függvénye. Összehasonlító kutatások már korábban meggyőzően igazolták (*Williamson*, 1965) a regionális tagoltság *fejlettségfüggését* – azt, hogy a gazdaságilag fejlett országok nemcsak társadalomszerkezeti tekintetben, de térben is jellemzően kiegyenlítettebbek, mint az alacsonyabb fejlettségi szinten állók. Ez az alapséma a legújabb, robbanásszerűen kiterjedt regionális vizsgálatok tükrében sem vált kérdésessé. Az ezredforduló környékén a fejlett országokban (például az EU–15 tagállamaiban) ugyan kisebb-nagyobb oscilláció tapasztalható a területi egyenlőtlenségekben, de a térségi fejlettségi olló nem nyílik sehol sem szélesebbre. A fejlődő országok ma is erősen tagoltak, akár a stagnáló kontinenseket (például Afrikát) vagy a dinamikus, nekilendülő térségeket vesszük példaként, a területi egyenlőtlenségek mindentűn nagyok [talán a legismertebb a tartósan viharos gazdasági dinamikájú Kína éles regionális (tengerpart-belső területek) megosztottsága].

A piaczgazdasági átmenet hazai regionális folyamataiban megfigyelhető határozott polarizációs tendencia mögött átfogó tényezők állnak, elsődlegesen a szocialista időszak (lefelé) nivelláló mechanizmusait felváltó *piaci hatások* (Nemes Nagy, 2001).

A regionális tagoltságot alakító hatótényezők közül a nemzetközi tudomány e témakörben készült publikációiban – csak példaként említve – ma is éppúgy megjelennek a *természeti erőforrások*, a *környezeti feltételek*, mint telepítő és tagoló tényezők, mint az *államberendezkedés* nagy modelljei, az *unitárius*, illetve a *föderális* berendezkedés eltérő következményei. Mindezzel együtt, e folyamatok leggyakrabban számba vett, két nagy tényezőcsoportja kétség kívül a „keményebb”, *anyagi, infrastrukturális* (ezen belül a *fekvés, elérhetőség, közlekedési és kommunikációs*) feltételrendszer (Kulcsárné Kiss – Nagy, 2003), illetve a látszólag „puhább”, *humán tényezőcsoport* (ezen belül elsődlegesen a *képzettségi, iskolázottsági* faktor).

Az említett tényezők tudományos igényű vizsgálata – különösen akkor, ha konkrét empirikus elemzésekről van szó – a *módszertani, számbevételi dilemmák, illetve korlátok* egész sorát hívják elő. Bár ezek részletezése nem célja e rövid fejezetnek, legalább jelzésszerűen említenünk kell őket. Azon túlmenően, hogy az információs korlátok gyakran gátat szabnak az érdemi területi elemzésnek, általános jegyként mindig (így az aktuális hazai folyamatok elemzésében is) megjelenik például az a tény, hogy az elemzé-

* E fejezet a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési program keretében folyó „Tudás alapú társadalom és munkaerőpiac a XXI. században” című kutatás eredményeinek felhasználásával készült.

sek szinte minden fogalmi komponense (a térségi *fejlettség*, de éppúgy az *elérhetőség* vagy a *humán tőke*) jellemzően *többdimenziós és többmutatós*, így indikátorkészletükben visszatérően sok a heurisztikus elem. Ugyancsak alapvető módszertani sajátossága a kérdéskörnek az, hogy az összefüggések *különböző térségi szinteken* lényegesen eltérhetnek (a világméretű, egy-egy kontinensen vagy épp országon belüli tagoltságban a különböző tényezők, mechanizmusok súlya, szerepe jelentősen különbözhet). Ugyanez a változékonyság jelenik meg a *történeti, időbeli* dimenzióban is: nemcsak maga a fejlettségi térszerkezet, hanem annak hatótényezői is változhatnak, s jellemzően változnak is.

A következőkben először röviden érzékeltetjük az aktuális hazai fejlettségi térszerkezet főbb sajátosságait, valamint a regionális egyenlőtlenségek alakulásának trendjeit. Ezt követően a hazai elérhetőségi, fekvési viszonyok és az iskolázottság, képzettség földrajzi jellemzőiről szólunk. A két tényezőcsoport együttes hatását a munkaerőpiaci folyamatok egyik legalapvetőbb komponensének, a regisztrált munkanélküliségnek a kistérségi regressziós elemzésével érzékeltetjük. A fejezetet néhány előretekintő hipotézissel zárjuk.

Regionális tagoltság, növekvő egyenlőtlenségek

A hazai regionális egyenlőtlenségek trendje – a legtöbb, területileg is elérhető indikátort tükrében – az elmúlt másfél évtizedben *növekvő* irányzatú (*1. táblázat*), ugyanakkor szinte minden jelenségben határozottan elválík egymástól *két időszak*. Az első periódus lényegében a kilencvenes évek első felét jelenti. Ekkor határozottan nyílik például a jövedelmi rés, az évtized második felében lényegében az elért magas szinten stagnál az egyenlőtlenség. A különböző térségi szinteket összevetve, érdemes figyelni arra, hogy Magyarországon a területi jövedelemegyenlőtlenségek legfontosabb szegmense a Budapest-vidék dualizmus. Ez a teljes jövedelemegyenlőtlenségnek mintegy kétharmadát teszi ki (a *1. táblázat* adatai szerint például 1988-ban $7,1/10,8 = 0,65$, 2001-ben $9,3/15,4 = 0,60$ a teljes, települési szintű és a duális, csak a főváros és a vidék egészének különbséget számszerűsítő értékek hányadosa). Erre rakódnak aztán a régiók, a megyék, a kistérségek és a települések közötti további jövedelem-differenciák. Az indexsorok azt is jelzik, hogy a hét régió, illetve a húsz megye szintjén mért egyenlőtlenség szinte teljesen azonos. Ez arra utal, hogy a hét régió jövedelmi, fejlettségi szempontból viszonylag homogén, a megyék közötti differenciák helyébe egyre határozottabban a *nagytérségi* tagoltság lép. A teljes egyenlőtlenséghez újabb 15–15 százalékot ad hozzá a kistérségek és a települések (a városok és falvak, a helyi központok és környékeik) lakóinak eltérő jövedelemszintje.

1. táblázat: Az adóköteles jövedelmek területi egyenlőtlenségeinek alakulása különböző térségi szinteken. A népesség és a jövedelmek eloszlásának eltérését mérő Robin Hood-indexek (százalék)

Év	Budapest-vidék (n = 2)	Régiók (n = 7)	Megyék (n = 20)	Kistérségek (n = 150)	Települések (n = 3100)
1988	7,1	7,6	7,7	9,1	10,8
1989	7,5	8,1	8,2	9,8	11,7
1990	8,3	8,6	8,7	10,7	12,9
1991	7,5	8,0	8,2	10,6	13,3
1992	9,6	9,3	9,8	12,0	14,8
1993	9,9	9,6	10,2	12,6	15,1
1994	9,9	10,0	10,4	12,9	15,5
1995	9,5	9,7	10,1	12,6	15,2
1996	9,0	10,1	10,3	12,7	15,2
1997	9,3	10,5	10,7	13,2	15,4
1998	9,4	11,0	11,2	13,2	15,5
1999	9,7	11,1	11,2	13,6	15,8
2000	9,3	11,3	11,5	13,5	15,6
2001	9,3	11,1	11,4	13,4	15,4

Az alapadatok forrása: a *PM–APEH települési szintű személyijövedelem-adó adatbázisa*.

Más, egyszerű példát véve, egy sajátos tér-idő folyamatot leíró közelítéssel a regionalitás meghatározó szerepére világíthatunk rá az átalakulásban (2. táblázat). A jövedelmek alakulását mint sajátos „diffúziós folyamatot” vizsgálva, meghatározható, hogy egy-egy város mikor ért el egy adott (nominális) jövedelmi szintet. Ha ezt ez értéket 100 ezer forintnak vesszük, megállapítható, hogy a mai 256 város tízéves intervallumon szóródik, vannak városok (7), amelyekben már 1990-ben elérte az egy lakosra jutó adóköteles jövedelem ezt az értéket, mások ellenben csak az évtized végére (1998–1999-ben ugyancsak 7 város). Az időpontok felől közelítve 1992 a csúcspont (ez egyben a legnagyobb 30 százalék feletti infláció éve is volt), s 1994-ig a városok több mint fele lépi át a határértéket, majd évről évre bővül a kör. Szűkebb témánk szempontjából ennél érdekesebb a folyamat térbeli lefutása. Két régió – a fővárost magában foglaló Közép-Magyarország és a vele szomszédos Közép-Dunántúl – összes városa már 1994-re eléri a szintet, egy évet késik a Nyugat-Dunántúl, majd újabb egy-egy éves késéssel következik az összes többi régió. Látványosan mozog a régiók esetében is a „csúcspont” 1992 és 1996 között, s halad kelet felé a „diffúziós” hullám.

A polarizációs folyamatok a kilencvenes évek elejére-közepére egy mindmáig erősen rögzült térszerkezetet hoztak létre. Ennek főbb elemei a *főváros és vidék* közötti fejlettségi olló, a *Nyugat-Kelet* tagoltság, valamint a *kistérségi és város-falu* relációban megjelenő *mozaikszerűség*. Minderre – az alapsémát csak részben módosítva – rakódnak rá a fővárosból kinyúló, elsősorban a már kiépült autópályákhoz kötődő *növekedési tengelyek* dinamikus vona-

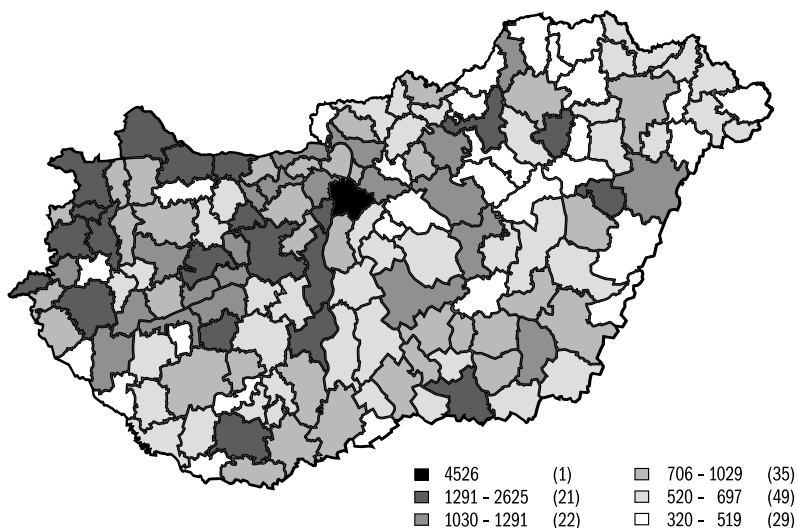
lai. Ez a térszerkezet a legkülönbözőbb vizsgálati közelítésekben lényegében azonos, még ha egy-egy térség pozíciója természetesen mozog is. Ezt a térszerkezeti alapsémát jelzik a KSH sokmutatós fejlettségvizsgálatai (*Faluvégi, 2000*), de hasonló képet ad a jövedelmeket és a humán adottságokat, az iskolázottságot és az egészségi állapotot együttesen értékelő kistérségi szintű elemzés (*Obádovics – Kulcsár, 2003*), valamint egy másik friss kutatás is (*1. ábra*), amelyben a kistérségekben megtermelt GDP-t becsülték (a módszertani részleteket lásd *Kiss, 2003*).

2. táblázat: A városi jövedelemnövekedés tér-idő folyamata
(a 100 ezer forintos fajlagos jövedelemszintet elért városok száma régióként)

Év	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Együtt
1990	4	1	0	1	1	0	0	7
1991	2	8	3	3	1	2	1	20
1992	14	13	14	7	9	6	5	68
1993	8	2	4	15	5	7	7	48
1994	5	6	3	5	14	8	9	50
1995			2	2	0	10	8	22
1996				1	3	8	10	22
1997					1	8	3	12
1998						2	1	3
1999						4	0	4
1990-99	33	30	26	34	34	55	44	256

Forrás: Lásd 1. táblázat.

1. ábra: A becsült kistérségi GDP egy lakosra jutó értékének térszerkezete 2000-ben

Forrás: *Kiss, 2003, 3.3. ábra, 52. o.*

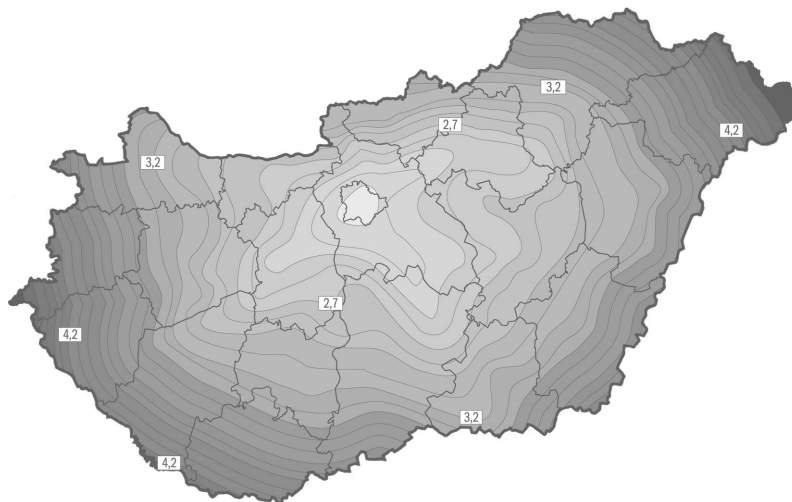
Országos átlag: 1312 eFt. Vidéki átlag: 1039 eFt.

Fekvés és elérhetőség

A jó fekvés, a kedvező elérhetőség a gazdasági *telephelyválasztás* alaptényezője, szerepe a gazdaság működése során – legnyilvánvalóbban a szállítási költségek, de közvetve más tényezők miatt is – fontos. Bár a „pálya és drót” nélküli kommunikációnak és kapcsolatoknak a modern globális gazdaságban kétség kívül növekvő a szerepe, a fekvés hatása nem tűnik a semmibe, különösen nem a közepesen vagy gyengén fejlett országokban, ahol még a hagyományos kapcsolati csatornák is hiányoznak. A fekvésnek, elérhetőségnek a gazdaság térbeli tagoltására gyakorolt hatását vizsgálva elkülönül három jellegzetes értelmezés.

1. A kedvező közlekedési, hálózati kapcsolatok *gyors és költségtakarékos utazást és szállítást* tesznek lehetővé. E szemléletnek felelnek meg azok a közlekedési térképek, amelyekeken általában egy-egy kiválasztott, fontos központ körül az azonos utazási időt vagy épp költséget jelző izovonalakat (előbbiekben *izokronok*) ábrázolják. Ezek kiterjesztése az, amikor egy nagyobb térség – például az ország – minden településének kiszámítjuk az egymás közötti időtávolságát, majd ezeket az értékeket minden településre átlagolva térképezzük az értékeket. Ezt a sémát reprezentálja a 2. ábra, amely jól mutatja, hogy ebben a szemléletben az ország középső zónája van a relatíve legjobb helyzetben, s perifériák felé romlik a helyzet.

2. ábra: Időbeli elérhetőség a közutakon 2000

Forrás: Szalkai, 2001, 5. térkép, 8. o.

Mindez (ami éppúgy áll a vasúti távolságok hasonló térképére is) a hazai út-és vasúthálózat sugaras, Budapest-központú alapszerkezetét tükrözi. Ez a fekvési, elérhetőségi szemlélet kiváló lehetőséget teremt a hálózatfejlesztési elképzelések – új utak, vasútvonalak – hatásainak modellezésére is. Egy

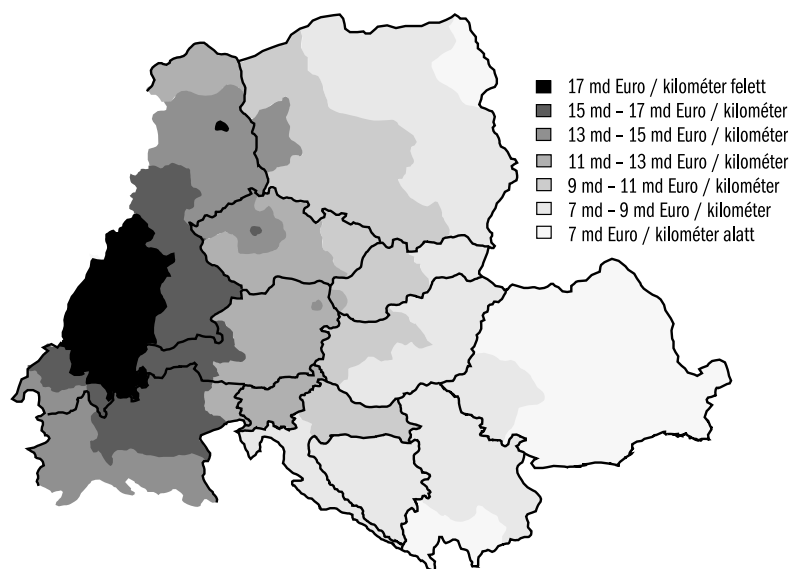
keresztirányú (régóta tervezett), a fővárost délről elkerülő autópálya vagy új vasútvonal mindenekelőtt az ország periférikus régióinak közlekedési helyzetét javítaná (részleteiben lásd *Szalkai*, 2001).

2. A fenti közelítés sajátos vonása – a tágabb gazdasági folyamatok elemzésében azonban korlátja is – az, hogy azonos szerepű és súlyú alappontokat (településeket) feltételez. A valóságban *a gazdasági, települési tér távolról sem homogén*, hisz abban kisebb-nagyobb gazdasági, népességi tömörülések találhatók. A gazdaság regionális szerveződésben az ezek közelében való elhelyezkedés a meghatározó fekvési faktor. Csak az ilyen szemléletnek megfelelő modell adhat jó magyarázatot a gazdaság térbeli tagoltságára (így aligha kell csodálkoznunk, hogy a 2. ábra szinte semmilyen közös vonást nem mutat például a 1. ábrán látható fejlettségi térszerkezettel). A gazdasági teret mint *erőteret* leíró, a regionális elemzés nemzetközi gyakorlatában is általánosan használt (az úgynevezett *szociálfizika* modellcsaládjába tartozó) regionális elemzési eszköz a *térségi potenciál modellje* (Nemes Nagy, 1997), amely a települési, illetve regionális „tömegek” (általában a népesség száma, illetve az értéktermelés, a GDP abszolút volumene) és a térségek közötti távolságok alapján generalizálja a teret. E modell szerint azok a helyek, térségek minősülnek a legjobb helyzetűeknek, amelyek maguk is *nagy gazdasági erő*t tömörítenek és/vagy *a legfontosabb erőközpontok közelében fekszenek*. Ezekből érhető el leggyorsabban a megcélzott piac, ezek bővelkednek leginkább a lehetséges kooperációs partnerekben. Ezt reprezentálja a 3. ábra, amelyben az országot a tágabb közép-európai térbe helyeztük (módszertani és tartalmi részleteiben lásd *Tagai*, 2003). A térképen már nyilvánvalóan megjelenik az Európa egészét is uraló centrum-periféria tagoltság is. A körülhatárolt térség legnyugatibb német régióitól kelet-délkelet irányba távolodva, fokozatosan csökken a gazdasági térerő. A hazai térségek közül az ország északnyugati régióinak a legkedvezőbb pozíciója. A kilencvenes évek területi folyamatai egyértelműen igazolják, hogy az új regionális tagoltságban meghatározó szerepe volt a *fejlett európai gazdasági terekhez való közelségnek* (a Nyugat-Dunántúl dinamikája például semmiképpen sem a fővárosból ered).

3. A fekvés szerepének harmadik, a fenti két tartalmat bizonyos értelemben kombináló közelítése az, amikor markáns, nagy hatású térelemek szerepe kerül mérlegre. Ezek közül különös figyelmet érdemelnek a *határok* mint sok helyütt nagyon erős fejlődési és terjedési gátak. A kelet-európai átmenet ezek szerepében teljesen új helyzetet teremtett, Magyarországon például bár különböző mértékben és „színekben” – esetenként a „szürke” különböző árnyalataiban – a határ menti térségek mozgásba lendülő, dinamikus zónákká váltak. Megfigyelhető az, hogy a dinamika különböző formái a fejlettségi, strukturális tekintetben markánsan *különböző* térségek találkozási vonalai („lépcsői”) mentén a legnyilvánvalóbbak. Egyértel-

műen ilyen az ország nyugati határzónája, legkevésbé az északkeleti, szlovákiai határsáv, ahol a két ország nagyjából azonos fejlettségű, egyaránt depresszióval küszködő térségei érintkeznek. Ugyancsak a fekvés – de itt gazdasági nézőpontból immár határozottan kedvező – hatása jelenik meg a fő közlekedési vonalak (leginkább a csiga lassúsággal bővülő *autópályák*) közelében. A témakört firtató kutatások megerősítik a főutak dinamika-generáló erejét, bár ez a hatás azzal is összefügg, hogy ezek a vonalak épp az önmagukban is viszonylag stabil (nagy)városokat fűzik fel, így a fekvési hatás kombinálódik a településszerkezeti, urbanizációs faktorról (*Nemes Nagy – Jakobi – Németh, 2001, Tóth, 2002*).

3. ábra: Kelet-Közép-Európa gazdasági erőtere 2000-ben

Forrás: *Tagai, 2003, 3. ábra, 17. o.*

A humán tőke tagoltsága

Empirikus vizsgálatok esetében az önmagában is színes, többdimenziós humán tőke hatásait vizsgálva, a területi kutatások jellemzően kénytelenek megelégedni az *iskolázottság* mennyiségi mutatóival. Az ENSZ híres szintetikus mutatójában, a humán fejlettségi indexben (*Human Development Index – HDI*) is ez szerepel, két komponenssel is (*Human Development...*, 2003). A mutatószámot egyre több országban regionális szinten is számba veszik. Bármennyire is fontos, szintetikus jelzőszámok a különböző iskolázottsági mutatók (átlagos osztályszám, a különböző iskolafokozatokat látogatók aránya, a felsőfokú végzettségűek vagy épp az írástudatlanok

arányszámai), a finomabb összefüggések, a szubjektív-emberi tényező, a modern társadalmi hálózati faktor szerepét nem képesek kimutatni. Igaz ugyanakkor az is, hogy az iskolázottság alacsony szintje jól meghatározza azt a mozgásteret, amelyben a mai követelményeknek megfelelő értéknövelő tevékenység megjelenhet.

Magyarországon a kilencvenes évek iskolázottsági folyamatainak térbeli jellemzői sajátos kivételt jelentenek az időszakot általánosan jellemző polarizációs trend alól. Az iskolázottság egyetlen fokozatát tekintve sem tagolódik ma jobban az ország, mint egy-másfél évtizede. A *formális iskolázottság* – bár a különböző iskolafokozatok között jelentősek az eltérések – egyike a társadalmi és területi szempontból legkiegyenlítettebb társadalmi tényezőnek. Alapvető tagoló dimenzió ellenben ma is itt a *települési lejtő*: a népesebb városoktól a kisebb falvak felé haladva romlanak az iskolázottsági mutatók. E szférában azonban messze nem olyan markánsak a regionális különbségek, az ország számos nagy szellemi központja, egyetemi városa a gazdasági fejlettségi tekintetben stagnáló térségekben található (a *1. ábrából* is kitűnik, hogy e nagyvárosok – például Pécs, Szeged, Debrecen – gazdasági fejlettségi, jövedelmi tekintetben messze kiemelkednek régiójukból). A regionális dimenzió közvetett hatása – bár ez kevésbé számszerűsíthető – a képzettség és iskolázottság leginkább felértékelődött elemeiben (nyelvismeret, számítástechnika, vállalkozói készségek) a főváros és a nyugati régiók előnyét jelzi. Ugyancsak a legdinamikusabb városokban (a fővárosban, az aktuális válságjegyekkel együtt ilyennek tekinthető Győrött és Székesfehérváron) a diverzifikált, könnyebben konvertálható szakképzettség, a hatékony menedzsment koncentrációja *szinergikus* energiaként fontos eleme a városi vonzerőnek.

A munkanélküliség tagoltságának tényezői

A fentiekben vázlatosan körvonalazott két nagy tényezőcsoportnak a gazdasági térszerkezetre gyakorolt együttes hatásának vizsgálata regressziós modellel történhet. Egy ilyen szemléletű átfogó elemzés (*Nemes Nagy – Németh, 2003*) egy részletét kiemelve mutatjuk be a magyarországi jellemzőket, a 150 kistérség szintjén.

A regressziós modell függő változója a kistérségek becsült munkanélküliségi rátája volt 1991–2001 időszakában. Magyarázó változóként nyolc indikátort szerepeltettünk. Ezek közül az elérhetőségi, fekvési pozíciót írja le a nyugati határtól, illetve Budapesttől mért átlagos közúti távolság mutatója, a humán potenciált pedig az iskolázatlanok, illetve a felsőfokú végzettségűek arányával mértük (az induló állapotokat jelző, 1990. évi népszámlálás adatai alapján). További négy indikátor a népesedési-demográfiai jellemzőket veszi figyelembe (az öregségi, az idősek és gyermekek arányát összevető, illetve a vándorlási indexek évtizedes átlagai, a népsűrűség, illetve a városi

népesség 2000-re vonatkozó adat). A számítások során a regresszioelemzés úgynevezett *backward eliminációs* eljárását használtuk. A magyarázó változó súlyának érzékeltesítéséhez itt az úgynevezett *béta paramétereket* szerepeltetjük: minél nagyobb ezek abszolút értéke, annál fontosabb az adott magyarázó változó szerepe a munkanélküliség alakulásában, a paraméter előjele a hatás irányát jelzi. A számításba vett változók jelentős arányban magyarázzák a munkanélküliség térbeli differenciáit (az itt szerepeltetett *determinációs együttható*, R^2 0,65–0,8 közötti értékei keresztmetszeti elemzésekben magasnak számítanak).

Eredményeink azt mutatják, hogy az évtized közepéig a nyugati határtól való távolság magyarázta leginkább a munkanélküliség kistérségek közti regionális egyenlőtlenségeit, vagyis ez az „új” társadalmi-gazdasági jelenség már megjelenése pillanatában erős regionalizáltságú volt (3. táblázat). A nyugat-kelet megosztottság mellett azonban mára a területi egyenlőtlenségek alakításában ugyanolyan fontossá vált a szellemi tőke hiányát megtestesítő változónk, a tanulatlanok aránya is. Vagyis minél messzebb fekszik egy kistérség a nyugati határvidéktől, és a népességén belül minél magasabb az iskolázatlanok aránya, valószínűleg annál magasabb ott a munkanélküliség. Az évtized elején még magasabb, mára már kissé gyengülő hatóerővel, de szignifikáns modellünkben a diplomások, valamint a városlakók aránya is. Mindkét változó standard bétája negatív előjelű, tehát mind a magasan kvalifikáltak, mind a városlakók nagyobb aránya jó eséllyel csökkenti a munkanélküliség kistérségi átlagát. E tényezőkhöz tartalmában és hatásában is erősen kapcsolódik két további demográfiai jellemző: a vándorlási egyenleg, valamint az öregségi index. Mindkettő munkanélküliség-csökkentő hatású. Jelentőségét, hatóerejét tekintve a vándorlási egyenleg a fontosabb: a nyugat-kelet viszonyrendszerben elfoglalt pozíció és a tanulatlan népesség jelenléte mellett e változó hat leginkább a munkanélküliség regionális heterogenitására. Minél nagyobb egy kistérségben a vándorlási nyereség, ott valószínűleg annál alacsonyabb a munkanélküliség. A korszerkezetet jellemző öregségi index viszont, éppen ellentétes hatású. Ez nem meglepő: hipotetikusan is arra számítottunk, hogy minél fiatalosabb korösszetételű egy kistérség lakossága, ott annál kisebb gondot okoz a munkanélküliség. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a urbanizáltabb, tanultabb népesség által lakott, több központi funkciót birtokló kistérségek tudtak leginkább megbirkózni a piacgazdasági átmenetet jellemző foglalkoztatási gondokkal. Közülük is a nyugati határszéltől könnyen és gyorsan elérhető területek tűnnek ki leginkább: a gazdaság itt tudott a leggyorsabban áttérni az új szisztémára, és a tőkebefektetések is leginkább ide irányultak.

3. táblázat: A kistérségi munkanélküliség alakulására ható tényezők regresszióelemzése (szignifikáns változók standardizált regressziós béta paraméterei)

Magyarázó változók	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Nyugati határ távolsága	0,475	0,373	0,445	0,384	0,375	0,330	0,317	0,364	0,347	0,356	0,328
Tanulatlanok aránya	0,138	0,328	0,288	0,233	0,248	0,313	0,358	0,325	0,332	0,334	0,398
Diplomások aránya		-0,160	-0,206	-0,303	-0,231	-0,184	-0,093	-0,119	-0,107	-0,109	-0,146
Öregségi index	-0,176	-0,100	-0,122	-0,117	-0,162	-0,170	-0,140	-0,117	-0,089	-0,109	-0,117
Városiak aránya	-0,251	-0,174	-0,137		-0,136	-0,171	-0,155	-0,117	-0,141	-0,122	
Vándorlási egyenleg	-0,234	-0,289	-0,230	-0,225	-0,257	-0,275	-0,289	-0,281	-0,283	-0,282	-0,258
Budapest távolsága		-0,198	-0,169								
Népsűrűség					0,084	0,089					
R ² 0,664	0,704	0,737	0,745	0,777	0,808	0,797	0,796	0,780	0,790	0,775	
Módosított R ²	0,652	0,689	0,724	0,736	0,766	0,799	0,788	0,788	0,771	0,781	0,766
Standard hiba	1,963	3,791	4,802	4,143	3,735	3,355	3,609	3,745	3,727	3,902	4,057

Forrás: Nemes Nagy – Németh, 2003, M1. táblázat, 48. o.

Kitekintés

A fenti gondolati vonalakon előretekintve a belátható közeli jövő területi folyamataira – *feltételezve* azt, hogy néhány éven belül kiteljesednek a nagytérségi közlekedési-kommunikációs hálózatok –, az várható, hogy Magyarországon az emberi, képzettségi feltételek, innovatív készségek egyre határozottabb formálói lesznek a regionális fejlődésnek. A közel azonos fekvési, elérhetőségi körülmények létrejötte növelheti a keleti országrész meglévő szellemi lehetőségeinek jobb hasznosulását, a keleti és déli irányú nemzetközi gazdasági kapcsolatoknak is lehet dinamikageneráló hatása. Mindez nem jelenti azt, hogy a fekvés nem lenne többé térformáló faktor, de inkább csak a lokális struktúrákban, s megszűnne markáns makroregionális hátrányok forrásaként szolgálni.

Hivatkozások

Faluégi Albert (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. Területi Statisztika, 4. sz. 319–346. o.

Human Development... (2003): Human Development Report 2003, Millenium Development Goals: A compact among nations to end human poverty, UNDP, Oxford University Press, New York, Oxford.

Kiss J. P. (szerk.) (2003): A gazdasági fejlődés indikátorai a kistérségekben, MTA RKK, Békéscsaba-Budapest, kutatási jelentés.

Kulcsárné Kiss A. – Nagy E. (2003): Az infrastruktúra fejlődés és regionális különbségei Magyarországon, Területi Statisztika. 3. sz. 231–248. o.

Nemes Nagy József (1997): A fekvés szerepe a regionális tagoltságban. Munkaerőpiac és Regionalitás, MTA Konferencia, Szirák, 1997. október (A konferenciakötetet kiadta MTA KK KI, Bp., 1998, pp. 147–165.)

Nemes Nagy József (2001): Az ezredvég regionális folyamatai Magyarországon: átfogó átalakulás – egyedi fejlődési pályák. Megjelent: Keune, M. – Nemes Nagy József (szerk.): Helyi fejlődés, intézmények és konfliktusok a magyarországi átmenetben Regionális Tudományi Tanulmányok, 5. sz. 23–32. o.

Nemes Nagy József – Jakobi Ákos – Németh Nándor (2001): A jövedelemegyenlőtlenségek térségi és településszerkezeti összetevői. Statisztikai Szemle, 10–11. sz. 862–884. o.

Nemes Nagy József – Németh Nándor (2003): A „hely. és „fej”, A fekvés és a szellemi tőke szerepe az ezredvég regionális folyamataiban, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest, A Tudásalapú gazdaság és munkaerőpiac Magyarországon a XXI. században című NKFP-kutatás keretében, konzorciumvezető: MTA KKI, kutatási jelentés.

Obádovics Csilla – Kulcsár László (2003): A vidéki népesség humánindexének alakulása Magyarországon. *Térületi Statisztika*, 4. sz. 303–322. o.

Szalkai Gábor (2001): Elérhetőségi vizsgálatok Magyarországon. *Falu - Város - Régió*, 10. sz. 5–13. o.

Tagai G. (2003): Kelet-Közép-Európa gazdasági és népességi potenciáltere. ELTE Regionális Földrajzi Tan-szék, kézirat.

Tóth Géza (2002): Kísérlet autópályáink térségfejlesztő hatásának bemutatására. *Térületi statisztika*, 6. sz. 493–505. o.

Williamson, J. G. (1965): Regional inequality and the process of national development: a description of the patterns. *Economic Development and Cultural Change*, 4. sz. 3–84. o.

2.3. A MAGYAR IPAR TERÜLETI FOLYAMATAI

BARTA GYÖRGYI

Lassuló területi differenciálódás

Az ipar szerepe a gazdaság modernizációjában és főleg a gazdasági növekedésben nagyobb volt ez idáig Magyarországon, mint a közép- és kelet-európai országok többségében. A magyar gazdaság jellegzetes vonása, hogy az ipar húzóerő maradt 1990 után is. A külföldi működőtőke vonzásában a feldolgozóipar kiemelt szerepet játszott – elsősorban a kilencvenes évek első felében. A feldolgozóipar fejlődése, eredményei az 1990-es években a magyar gazdaság sikertörténete. Ebben az időszakban joggal gondolhatunk, hogy Magyarország periférikus-félperiférikus állapotából való kitörése, gazdasági felzárkózása jórészt az iparhoz kapcsolódik. Két jellegzetes folyamat formálta az ipar területi szerkezetét a rendszerváltozás után: a feldolgozóipar dinamikus fejlődése, valamint az ipar egyre egyenlőtlenebb területi elhelyezkedése.

Az ország térszerkezetében erőteljes területi differenciálódás ment végbe. A nyugat-keleti lejtő meredekebbé vált, és meghatározóbbá, mint az északi és déli térségek közötti gazdasági differenciálódás. A fejlettségi szint és a gazdasági dinamizmus szerinti területi tagozódás az országot három nagy egységre bontotta: az észak-dunántúli és a budapesti agglomeráció összefüggő, gyorsan fejlődő térségére; Észak- és Északkelet-Magyarország területére, amely a korábbi nehézipari, energetikai ipar visszaesésével és agrárváltsággal küszködik a mai napig; valamint Dél-Magyarországra, ahol lassú és kiegyenlítőlen modernizálódás megy végbe (*Beluszký, 2000*).

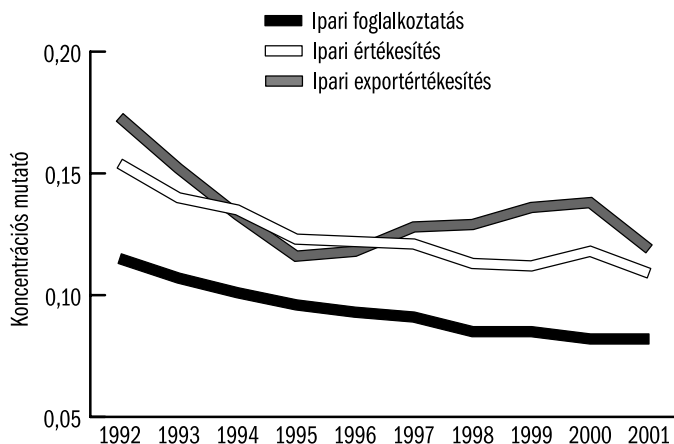
Vidéken az ipar a gazdasági fejlődés motorja. Annak ellenére, hogy a régiók, megyék gazdasági struktúrájában már mindenütt a terciér szektor van túlsúlyban (a GDP-ből való részesedés és a keresők aránya meghaladja az 50 százalékot), a vidéki régiók gazdasági fejlettsége és az iparban előállított GDP területi arányai között szoros korreláció mutatkozik. A vidéki gazdaság differenciálódásában meghatározó szerepe van az iparnak. Budapest relatív súlyának csökkenése az ország iparában – elsősorban a foglalkoztatásban, de az ipari termelésben és értékesítésben is – a területi kiegyenlítődést segítette (ez nem jelent meg az exporttevékenységben). Ugyanakkor a vidéki gazdaságban erőteljes differenciálódás ment végbe az ipar térbeli megoszlásában. (1. és 2. ábra).⁵⁸

2000-ben – úgy tűnik – lezárult egy szakasz, vagy legalábbis megtörttek a korábbi trendek. A területi különbségek az iparban jelentősen csökken-

58 Az adatgyűjtést, a számításokat, valamint az ábrák egy részének szerkesztését *Jeney László* (ELTE TTK Regionális Földrajz Tanszék doktorandusza) végezte.

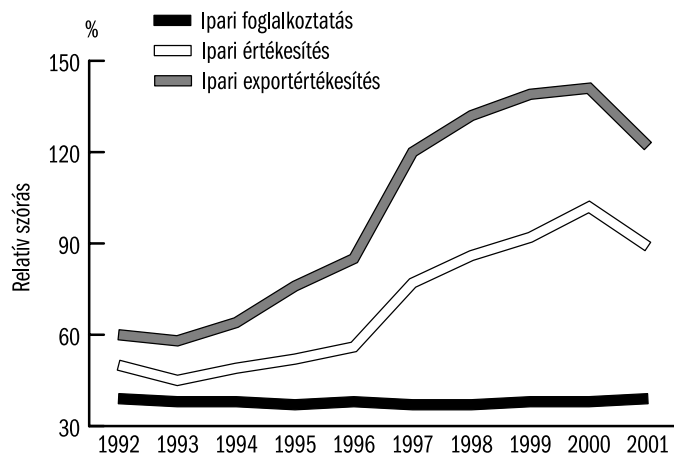
tek – a foglalkoztatásban, az értékesítésben és az exportban egyaránt – s ez főként a budapesti ipar visszaesésével függött össze. A vidéki iparon belül is lassult a differenciálódás folyamata, amely az észak-dunántúli ipari fejlődés megtorpanásával áll kapcsolatban. Nem kétséges, hogy ez a folyamat nem kedvez sem az országos, sem a regionális fejlődésnek, hiszen a „motor kisebb erővel húz”.

1. ábra: A magyar ipar fontosabb mutatóinak megyei szintű egyenlőtlenségei, székhely szerinti adatok (a relatív szórás alapján)

Forrás: KSH megyei statisztikai évkönyvek, 1992–2001.

2. ábra: A magyar vidéki ipar fontosabb mutatóinak megyei szintű egyenlőtlenségei, székhely szerinti adatok (a relatív szórás alapján)

Forrás: KSH megyei statisztikai évkönyvek, 1992–2001.

A tanulmány két kérdéssel foglalkozik. Egyrészt azt elemezzük, hogyan jelent meg az ipar dinamikus fejlődése és területi differenciálódása a vállalatok szintjén, milyen új körülmények motiválták a vállalatok telephelyválasztását, illetve a közöttük formálódó térkapcsolatokat. Másrészt azt ipar megváltozott ágazati-területi struktúráját, az új ipari tereket, ipari koncentrációkat mutatjuk be.

A telephelyválasztás új szempontjai

Az iparban működő vállalatok száma meghúszszorozódott 1990 után. A rendszerváltozással járó kötelező átalakulás és a privatizáció a nagyvállalati szervezetek széteséséhez vezetett, a sok önállóvá vált vállalati egység egy része gyorsan tönkrement, más részük – megváltozott formában (új profillal, kisebb méretekben, más szervezeti felépítésben stb.) – beilleszkedett a piacgazdaságba. A kilencvenes évek iparvállalatainak nagyobb része azonban valóban új, jogelőd nélküli vállalat volt. A statisztikai adatszolgáltatás nem segít a vállalatok e két csoportjának szétválasztásában. A több telephelyes vállalatokban végzett esettanulmányaink, valamint a budapesti ipari övezetben folytatott felmérésünk szerint a vállalatok körülbelül 20–25 százaléka élte túl – kisebb-nagyobb változásokkal – a rendszerváltozást. A jelenleg működő vállalatok döntő hányada új alapítású, tehát az 1990-es években az iparvállalatok tízezrei kerestek maguknak telephelyet (Barta, 2002).

A különböző vállalatok a telephelyválasztás során több és eltérő szempontokat vesznek figyelembe. Telephely-választási „szokásaik” alapján (amikor a telephelyválasztásban közel azonos feltételkombináció jelenik meg) csoportosítottuk az iparvállalatokat. E vállalati csoportok elsődleges differenciáló tényezői a vállalat mérete és tulajdonviszonyai (külföldi vagy hazai érdekeltségű) voltak, és kevésbé az ágazati jellemzők. Ennek alapján a vállalatok három nagy csoportját különböztettük meg:

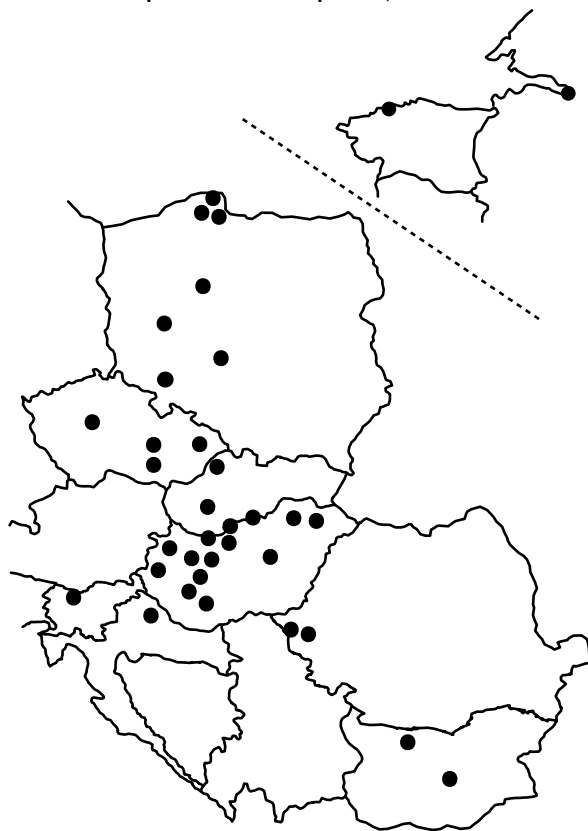
- külföldi közép- és nagyvállalatok, valamint ezeknek beszállítói (külföldi és hazai);
- hazai nagyvállalatok, főleg hazai kis- és középvállalatok bedolgozásával;
- kis- és középvállalatok – főleg hazai tulajdonúak.

E helyt a vállalatok első csoportjával, a külföldi közép- és nagyvállalatokkal és beszállítóikkal foglalkozunk, mivel e vállalati csoport hatott legmarkánsabban az elmúlt évtized során az ipar térbeli struktúrájának megváltozására.

A külföldi vállalatok telephelyválasztását két szempont motiválja elsősorban: a piacszerzés és a termelési tényezők elérhetősége, valamint a kedvező költségek (Quévit – Dicken, 1994; és lásd Békés Gábor tanulmányát e kötetben). A külföldi vállalatok először az *országot* választják ki a makrogazdasági mutatók, az üzleti környezet stabilitása és kiépítettsége, vala-

mint a beruházásösztönző kormányzati gazdaságpolitika alapján (Kalotay, 2003). A piacszerzés szinte kizárólag, a termelési tényezők költségei jórészt „országfüggetlen” kategóriák. Az *országon belüli* telephelyválasztásban, a régiók és települések kijelölésében inkább a termelési tényezők elérhetősége játszik fontos szerepet.

3. ábra: Szerződéses elektronikai gyártó cégek
Közép- és Kelet-Európában, 2001-ben

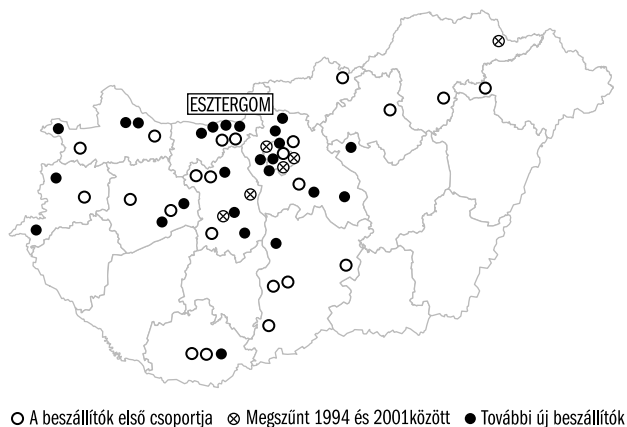

Forrás: Kalotay, 2003, 3. táblázat, 46–48. o.

A külföldi működőtőke által kiválasztott térség Magyarországon jól körülhatárolható, amely alig változott az elmúlt 10–12 évben. A budapesti agglomerációban és Észak-Dunántúlon koncentrálódik a külföldi működőtőke több mint 80 százaléka. A külföldi vállalatok telephelyválasztásában a földrajzi elhelyezkedés, a térség geopolitikai helyzete meghatározó szempont. A nyugati határhoz és Budapesthez közeli területeket azért részesítették előnyben a külföldi vállalatok, mert e magyarországi terület része annak a körülbelül 500 kilométeres sávnak, amellyel a nyugat-európai gazdasági tér kibővült. (Érdemes megtekinteni a transznacionális vállalatok szerződéses

elektronikai cégeinek földrajzi elhelyezkedését a 3. ábrán). Az elmúlt években az újonnan létesített külföldi vállalatok még akkor is inkább e térségben választottak telephelyet, ha a termelési tényezőkben, főleg a képzett munkaerőben, már hiány mutatkozott. Ebben egyre inkább szerepet játszanak a *földrajzi agglomerációs folyamatokból adódó előnyök* is. A négy új autógyár mindegyike (Audi, Suzuki, Ford és az Opel) az ország északnyugati részébe települt, közülük három a főváros 60–80 kilométeres vonzáskörzetébe. A beszállítók többsége a járműiparban is Észak-Dunántúlon, a budapesti agglomerációban és az Északi-középhegységben működik (4. ábra).

4. ábra: A Suzuki beszállítói hálózatának változása 1994 és 2000 között

Forrás: Kovács R. és Barta Gy. gyűjtése

A térséget még kedvezőbb helyzetbe hozza, határait kitérítve, ha a központok és a termelőhelyek jól elérhetők, kiépültek a *korszerű közlekedési és szállítási útvonalak*. Jelenleg elsőbbséget élvez az autópálya. Az esettanulmányok azt mutatták, hogy az autópályák gazdaságösztönző hatása 20–25 kilométeres sávban érzékelhető, erősítve a tőke és a munkaerő vonzását, multiplikatív hatást generálva a térség gazdaságfejlődésében (Bartha – Klauber, 2000). Jellemző, hogy Észak-Dunántúl és Budapest, ahol a külföldi vállalatok jó részt telephelyet választottak, elérhető volt autópályákon, sőt, igen gyorsan megépült az Ausztriával összekötő új szakasz is.

A külföldi vállalatok az *átlagosnál fiatalabb és iskolázottabb munkaerőt* alkalmazták vállalkozásaikban, és munkájukért több bért fizettek, mint a magyar állami vállalatok (Fazekas – Köllő, 1998). E bérkülönbség egy része volt kapcsolatos a foglalkoztatottak korával, nemével és iskolázottságával, a másik része a magasabb termelékenységgel. Budapesten és az észak-dunántúli térségben a népesség iskolázottsága is magasabb szintű volt, ez a faktor is erősítette tehát a külföldi tőke térbeli vonzását.

A telepítési tényezők közé tartozott a *már kiépült és jelentős méretű helyi gazdaság, a jellegzetes gazdasági struktúra a feldolgozóipar nagy súlyával, az ipari hagyományokban a gépiparral*. Az észak-dunántúli és budapesti térséget kevésbé sújtotta a gazdasági krízis a rendszerváltozás idején, a kilábalás is gyorsabban ment végbe.

A *gazdaságpolitikai ösztönzők* helyi-regionális hatása kevésbé számítható a telepítő tényezők közé. Kétségtelen, hogy a vámszabad területek nagy része ebben a térségben koncentrálódott, de ez vállalat-, nem pedig területfüggő tényező (volt). A felmérések azt bizonyították, hogy az iparűzési adó, amely az egyetlen – gazdasághoz fűződő – helyi adó, nem játszott meghatározó szerepet a működőtőke vonzásában vagy a munkahelyteremtésben (Keresztély – Gimesi, 1999).

A vállalatok – jelen esetben a külföldi nagyvállalatok – telephelyválasztását befolyásoló tényezők sorát még lehet folytatni. Az az állítás fogadható el, hogy több feltétel együttes kedvező kombinációjában kell keresni a vállalatok számára vonzó környezetet, települést. Sőt, a változó gazdasági környezetben a beruházók szempontjai is változnak.

Agglomerálódás, hálózatosodás, klaszterek az iparban

Az ipari körzetek kialakulásának hosszú folyamata a gazdaság *agglomerációs* folyamataival kezdődik, amikor egy körülhatárolható térségben egymás mellé települnek a különböző vállalatok, beruházásaik révén bővül, fejlődik a helyi gazdaság, a munkahelyek száma szaporodik, mindez egyrészt új ipari kultúra megtelepedését teszi lehetővé, másrészt javítja a térség lakosságának életkörülményeit. A letelepült vállalatok akkor képesek fejlődni és a térség gazdaságába beágyazódni, ha a gazdaság szereplői között kapcsolatok jönnek létre, majd a kapcsolatok sűrűsödnek és *hálózatokba* szerveződnek. A földrajzi közelségnek meghatározó szerepe van a hálózatosodás kialakulásában. A hálózatosodás elvezethet a *klaszterek*, a gazdaság szereplői közötti kapcsolatok komplex rendszerének kialakulásához, amely a kooperáció és verseny előnyeit nyújtja a klaszter résztvevőinek. Látni kell tehát, hogy összefüggő folyamatról van szó, amely agglomerálódással kezdődik, és hálózatosodáson keresztül vezet a klaszterek létrejöttéhez. Nem csak hosszú ez a folyamat, de elemei összefüggnek, egymásra épülnek, tehát a fejlődési folyamatot végig kell járni. Nem alakulnak ki klaszterek a „semmiből”. A hálózatok, a klaszterkezdemények már elvértve felbukkantak a magyar gazdaságban, de csak az ország fejlett térségeiben. Az országban mindenütt, de leginkább az elmaradott vagy hátrányos helyzetű térségekben jelenleg az agglomerációk kialakulásának folyamata a jellemző.

Ennek különböző okai vannak.

– A szocializmus idején a gazdaságban, különösen az iparban általánosná vált a több telephelyes vállalati szerveződés. Megyényi területek gazda-

ságában többségben voltak a vállalati részlegek, amelyek a távoli vállalati központtal álltak kapcsolatban, s különböző vállalatokhoz tartozó telephelyek között a térségben nem alakult ki munkamegosztás, együttműködés. A szocializmus bukása a nagyvállalatok szétesését hozta magával, még e szegényes – nagyvállalatok közötti és vállalaton belüli – kapcsolatok is megszűntek.

– A rendszerváltozás után betelepülő külföldi vállalatok nehezen integrálódnak a magyar gazdaságba, elsősorban a külföldi és a hazai vállalatok között – fejlettségben, tőkeellátottságban, termelési eredményekben – kimutatható jelentős különbségek miatt. A duális gazdaság akadályozza a gazdasági körzetek formálódását.

– A magyar területfejlesztési politika sem segíti egyértelműen az ipari körzetek kialakulását. A kormányzat területfejlesztése egyrészt a térségi különbségek csökkentésére törekszik, és így elsősorban az elmaradott térségeket segíti. Másrészt a gazdasági körzet-építés szemben áll a területi decentralizálás, dekoncentráció céljaival is. (Ezt az ellentmondást legfeljebb a koncentrált decentralizáció révén lehet feloldani.) Nem véletlen, hogy az ipari parkok és vállalkozási övezetek kiépítésének programját csak 1996-ban léptették életbe, és az első klaszterépítési programok 2000-ben fogalmazódtak meg kormány szinten.

A kis- és középvállalatok koncentrálódása a nagyvárosokban

A kis- és középvállalatok nagy hányada lakossági igényeket elégít ki, szolgáltatásokat nyújt, illetve más vállalkozások számára végez bedolgozó, alvállalkozói munkákat. A városok, különösen a nagyvárosok nemcsak nagyobb piacot, számosabb megrendelést, biztosabb megélhetést jelentenek a vállalkozások számára, hanem azokkal a feltételekkel is rendelkeznek (nagyobb munkaerőpiac, a szolgáltatások széles skálája, az információ bősége és elérhetősége), amelyek nélkülözhetetlenek a vállalkozások működéséhez.

A vállalkozások városi koncentrációjának foka nagy vonalakban követi a településhierarchiát. A városok vállalkozásvonzási képessége összefügg a város méretével, tradícióival és a térség városhálózati-településhálózati sajátosságaival.

A *vállalkozási sűrűség* (a lakosokra jutó vállalkozások száma) alapján Magyarország két részre bomlik a Balassagyarmat-Békéscsaba vonal mentén. A vállalkozási sűrűség egyrészt összefüggésben van a térségek gazdasági fejlettségével és dinamizmusával, másrészt a sajátos ágazati struktúrájával. Mivel a kis- és középvállalatok nagy része az ingatlanügyletekhez, kereskedelemhez, valamint az iparhoz és építőiparhoz kapcsolódik, a fejlett gazdaságú, valamint az idegenforgalomban jelentős szerepet játszó térségekben és a nagyvárosokban nagy az arányuk.

A nagyvállalatok köré szerveződő ipar

Magyarországon az agglomerálódásra jelenleg az autógyártás szolgáltatja a legjobb példát. 1990 előtt nem folyt személyautó-gyártás Magyarországon, így ezt az iparágat a multinacionális cégek telepítették ide. A járműipar egy évtized alatt a magyar gazdaság, ipar meghatározó ágazatává vált. A járműgyártás mintegy másfél száz vállalkozása telepedett Észak-Dunántúl és a budapesti agglomeráció kis- és nagyvárosaiba. Győr, Budapest, Szentgottárd, Székesfehérvár és Esztergom a legnagyobb központ, de rajtuk kívül a térség 40–45 településében működnek a járműiparhoz tartozó vállalatok.

A beszállítói tevékenység azonban még igen alacsony szinten áll. A beszállítói piramis négy szintje alakult ki, amelynek csúcsán a külföldi autógyárak állnak, az első szinten is főként külföldi beszállítók és a magyar integrátor középvezetők (Rába Rt., Ikarus stb.) helyezkednek el, a harmadik szint a második beszállítóké (többnyire magyar közép- és nagyvállalatok: Bakony Művek Rt., MMG Automatikai Művek, Salgolyas Rt. stb.), a piramis talapzatán pedig a magyar kisvállalatok állnak. Összességében a külföldi vállalatok magyar beszállítói aránya rendkívül alacsony, 10–20 százalékos, a multinacionális vállalatok esetében nem éri el a 10 százalékot (Kopasz, 2001). A magyar beszállítók aránya alig változik, sok esetben – a külföldi beszállítói hálózat magyarországi megtelepedésével – csökken.

Kivétel a Suzuki, amely kiterjedtebb beszállítói hálózatot épített ki. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a Suzukit mint magyar autót csak akkor lehet az EU-ba exportálni, ha a magyar hozzáadott érték eléri legalább az 50 százalékot, és további 10 százalékot az EU beszállítói arány. Ahhoz, hogy ezt a magas arányt elérhessék a magyar beszállítók, a Suzuki jelentős segítséget nyújtott a technológia átadásában, a géppark kialakításában és a termelés finanszírozásában. Az elmúlt években növekedett a beszállítók száma, az új beszállítók többsége a budapesti agglomerációból és az északnyugati országrészből került ki (4. ábra).

Ipari parkok, vállalkozási övezetek

A fejlett világban az 1970-es években jöttek létre tömegesen az ipari parkok, keletkezésük összefügg a fordista, sokfunkciós vállalatok szétesésével. A kis- és középvezetők tömegei keresték a megrendelőket, a lehetőségeket, hogy nagyvállalatok beszállítóivá válhassanak, hogy megjelenhessenek eladóként a nagyvárosi piacokon. E spontán telephelyválasztás hozta létre a dinamikus gazdasági térségekben az ipari parkokat. A városfejlesztés új irányzatai – a térben szétválasztott városi funkciók – is segítették az ipari parkok megtelepedését a városszéli területeken, ahol jobb feltételeket lehetett alacsonyabb áron megteremteni a modern gazdaság működéséhez.

Magyarországon az első ipari parkok az 1990-es évek elején jöttek létre, vállalati vagy önkormányzati erőfeszítések eredményeként, például Győ-

rött és Székesfehérváron. A kormányzati gazdaság- és területfejlesztési programban 1996-ban jelent meg a tömeges ipari park építés terve, amelynek eredményeként 1997-ben 28, 1998-ban 75, 1999-ben 112, 2001-ben már 145 ipari parkot regisztráltak Magyarországon. De egy 2000-ben készített felmérés (Laky, 2000) kimutatta, hogy a kötelező feltételeknek (legalább 10 vállalkozást és 500 munkahelyet kellett az első öt évben megteremteni) eleget tevő ipari parkok száma mindössze 20–25 volt, de ezek nagy részében a vállalatok már az ipari park létrehozása előtt is a jelenlegi telephelyükön működtek. Vagyis az ipari parkok nagy és gyorsan növekvő száma egyelőre nem jelenti az ipar felgyorsult területi agglomerációját (sokkal inkább a statisztikai adatokkal való játszadozást, illetve az önkormányzatok kétségbeesett próbálkozásait minden elérhető állami támogatás megszerzésére). Jelenleg az egész országban sűrűn és egyenletesen megjelenő ipari parkok nem szolgálják sem a gazdaságfejlesztés minőségi céljainak elérését, sem a területfejlesztés területi kiegyenlítést megcélzó programját. Az ipari parkok számának további növelésére (2010-ben 250 ipari park), illetve közöttük hálózat kiépítésére vonatkozó elképzelések irreálisak.

Még kevesebb sikert lehet elkönyvelni a vállalkozási övezetek terveinek megvalósításában. Az 1990-es évek második felében 11 övezetet – többségükben határ menti, elmaradott térséget – jelöltek ki Magyarországon. A vállalkozási övezet a régió fejlődése érdekében létrehozott, kijelölt határokkal övezett terület, ahol a termelés és szolgáltatás bővülését sajátos pénzügyi kedvezmények segítik. Különböző okok miatt (elmaradott gazdaság, szerény vállalkozói aktivitás, jelentéktelen beruházás, rosszul szervezett és alacsony szintű állami támogatás stb.) e térségekben nem gyorsult fel a gazdasági fejlődés, a 11 vállalkozási övezet közül csupán egy-két térség (Záhony térsége, Zalai Regionális Övezet) tudott felmutatni eredményeket.

Klaszterépítés

A klaszterek alulról építkező, spontán szerveződésesek, amelyeket egyrészt az agglomerációból eredő előnyök, másrészt a földrajzilag egymáshoz közeli vállalkozások kooperációi hozzák létre.

Magyarországon a spontán fejlődés legfeljebb „klasztercsírákat” hozott létre, ilyen alakult ki például a budapesti Óbudai – volt Hajógyári – szigeten. (De máris látszik, hogy nem tudja pozícióit megvédeni egy erős befektetővel szemben).

A területfejlesztési politika eszköztárába tartozik a klaszterek kiépítésének külső eszközökkel való támogatása. Így hozták létre a Gazdasági Minisztérium támogatásával 2000-ben a Pannon Autóipari Clustert (PANAC), a nagy autógyárak, néhány beszállító, a nyugat-dunántúli Regionális Ügy-nökség, bankok részvételével. A PANAC-ot más „mesterséges” klaszterek

is követték az idegenforgalomban, fafeldolgozásban stb., szinte kizárólag az ország fejlett térségeiben.

E klaszterek még nemigen tudnak eredményeket felmutatni: szerveződésük egyoldalú, a termelési kooperáció alig bővült e keretek között az elmúlt években.

Sok a megválaszolatlan kérdés a klaszterek építésével kapcsolatban. Kétséges, hogy a magyar gazdaság eljutott-e már abba a fejlettségi fázisba, hogy klaszterépítéssel foglalkozzon? A szakemberek azonban más országokban is megkérdőjelezi azt, hogy egyáltalán lehetséges-e lényegesen felgyorsítani külső támogatással egy alulról építkező folyamatot.

Új területi struktúra az iparban

Változó területi arányok

A területi differenciálódás az ipar korábbi – lényegesen kiegyenlítettebb – területi szerkezetét megváltoztatta. Az ország iparilag legfejlettebb észak-dunántúli és budapesti agglomerációs térsége az ipari GDP kétharmadát hozta létre 2000-ben. Dél-Dunántúl, Észak-Alföld és Dél-Alföld ipara közel azonos nagyságrendben járult az ipari GDP-hez. Alig haladja meg ezt a rendszerváltozás legnagyobb vesztesének, az észak-magyarországi régiónak a teljesítménye (1. táblázat).

1. táblázat: Az ipari termelés területi megoszlása

Térség	1980, korrigált nemzeti jövedelem	2000, ipari GDP
Nyugat-Dunántúl	9,8	17,4
Közép-Dunántúl	16,5	18,2
Közép-Magyarország	30,6	29,4
Dél-Dunántúl	7,4	7,1
Észak-Magyarország	17,9	10,3
Észak-Alföld	8,9	8,6
Dél-Alföld	9,2	8,7
Összesen	100,0	100,0

Forrás: *Térületi Statisztikai Évkönyv, 2000. KSH 2001. Budapest; Térületi Statisztikai Évkönyv, KSH, 1981, Budapest.*

Az ipari ágazatok területi megoszlása

Az ipar ágazati szerkezete gyökeresen megváltozott az elmúlt 10–12 évben. A bányászat termelése a harmadára, a textil- és ruházati iparé a kétharmadára csökkent 1990-hez képest. A többi ágazat termelése (élelmiszeripar, vegyipar, a nem fém ásványi termékek gyártása, a kohászat, villamosenergia-termelés) sem érte még el az 1990 évi szintet, de – a bányászatot leszámítva – valamennyi ágazat túljutott a mélyponton. Kiemelkedik az iparból a gépipar, amelyben már több mint ötszörösére növekedett a termelés

1990 és 2000 között. Meg kell említeni a fa-, papír- és nyomdaipari ágazatot, amely a gépiparon kívül még képes volt növelni az iparon belüli részarányát (elsősorban a nyomdaiparnak tulajdoníthatóan).

A feldolgozóipar ágazati szerkezetében dominál a gépipar (42 százalék), az élelmiszeriparral (15 százalék) és vegyiparral (14 százalék) együtt az ipari termelési érték közel háromnegyedét adva 2001-ben. A foglalkozási szerkezet arányai némileg eltérnek a termelés ágazati arányaitól, részben a munkaintenzív jelleg, részben az ágazatok között kialakult termelékenységi különbségek miatt. Az előbb említett három ágazat 59 százalékot tesz ki a foglalkoztatási szerkezetben.

Az iparágak területi elhelyezkedésében is jelentősek a változások

A gépipar, vegyipar, a fémfeldolgozás és a fa-, papír- és nyomdaipar területileg erősen koncentrálnak. A hazai természeti erőforrásokra, nyersanyagokra jobban épülő élelmiszeripar, textil-ruházati ipar és a nem fém ásványi termékek gyártása területileg erősebben szóródik. Az elmúlt években bizonyos területi elmozdulás is bekövetkezett az iparágazatok területi elhelyezkedésében: a gépipar egyre egyenletesebben tölti ki az észak-dunántúli + budapesti agglomeráció térségét, Budapest, Fejér, Győr-Moson-Sopron megye mellé felzárkózott Komárom és Vas megye, sőt Pest és Somogy megye is bekerült a gépipar legjelentősebb termelőinek körébe. Az élelmiszeriparban viszont területi koncentráció következett be az elmúlt években, 12 megyében állítják elő a termelési érték közel 84 százalékát (három évvel ezelőtt csak 75 százalékát) (5. ábra).

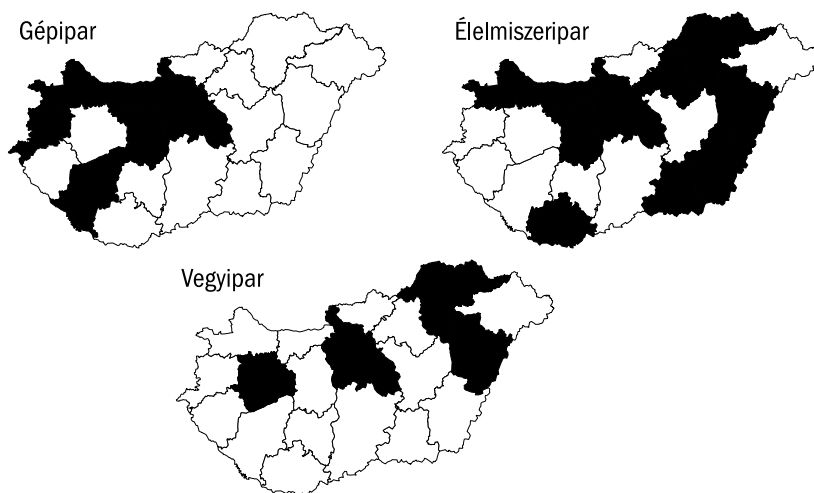
Monokultúrák vagy csak néhány domináns ágazatra épülő ipar alakult ki a megyék többségében. Több iparág jelenléte – a nemzeti iparban számottevő termeléssel – csak Budapestre, Pest megyére, Győr-Sopron és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékre jellemző. Az ország kiterjedt térségeiben nincs jelentős termelőhely egyetlen iparágban sem.

Néhány iparágazatban termelési körzetek körvonalazódnak: a gépiparban Észak-Dunántúl, a vegyiparban a budapesti agglomeráció és Borsod-Abaúj-Zemplén megye, a fa-, papír- és nyomdaiparban a budapesti agglomeráció stb.

A magyar ipar szerkezete – a korábbi komplexitásához képest – féloldalsabbá vált. Az új iparági szerkezetben a gépipar domináns szerepet tölt be, amely nemcsak korszerűsége miatt tekinthető pozitív változásnak, hanem azért is, mert ez a struktúra jobban illeszkedik az ország adottságaihoz. A gépipar egyrészt önmagában is komplex ágazat (a magyar gépiparban a gépek, berendezések, az elektronikai ipar, a műszergyártás és a járműipar teszi ki a legnagyobb részt), másrészt a termelékenység növelésében alapvetően járul hozzá a magyar ipar fejlődéséhez. Ez a pozitív értéktétel nem mondható el az ipar területi szerkezetének alakulásával kapcsolatban. Nemcsak megbillent az ország területi szerkezete az ipari termelésben, amely a

gazdaság területi differenciálódását okozta, hanem kiterjedt térségek ipari szerkezete is elszegényedett, egysíkúbbá vált.

**5. ábra: Az ipar főbb ágazatainak területi szerkezete 2001-ben
(a termelési érték 83–88 százalékát előállító megyék)**

Forrás: KSH Megyei Statisztikai Évkönyv, 2001.

Ipari terek, ipari koncentrációk és ipari területi központok

Magyarországon még nem alakultak ki ipari körzetek, klaszterek, az ipari terek lényegében az ipar területi agglomerációi. (E koncentrációk térségébe nemcsak a nagyvárosi központ, hanem agglomerációjuk kisebb települései is beletartoznak.)

Az ipari koncentrációk négy területi csoportját különböztetjük meg – elsősorban az ipari koncentrációk *mérete* alapján – amelyek felölelik jóformán az egész magyar ipart. E négy csoport az ipari koncentrációk eltérő típusai is egyszerre: az örökölt iparvárosok, a nagyvárosi koncentrációk, a budapesti agglomeráció és Észak-Dunántúl összefüggő ipari térsége. A négy típushoz tartozó városok feldolgozóipari vállalataiban koncentrálódik a jegyzett tőke kétharmada, innen ered az ipari export háromnegyed része (a budapesti agglomerációból 30 százalék, Észak-Dunántúl városaiból közel 40 százalék, a régióközpontokból – Budapesttel együtt – 60 százalék).

A „*túlélő*” iparvárosok körébe azok a kis- és közepméretű városok tartoznak, amelyek gazdasága ipari monokultúrára épült, és ez mindmáig jellemző maradt. E városok száma megközelíti a két tucatot, közülük tartoznak a volt szocialista iparvárosok is. A ma jelentős kör igen leszűkült, közöttük a legjelentősebbek: Dunaújváros, Tiszaújváros, Kazincbarcika, Paks és Százhalombatta.

Egy részüknek sikerült megkapaszkodnia a politikai rendszerváltozás után is, elsősorban a prosperáló iparágazatuknak köszönhetően (kiváltképpen a vegyiparban). Városaik gazdaságának diverzifikálódása sajnos ma sem jellemző, de egy-egy nagyvállalatuk átszervezése, sikeres privatizációja, jórészt külföldi forrásból eredő beruházásai a városaikat is megerősítette. A volt iparvárosok többsége azonban (főképpen a bányászat és a kohászat városai) sorvadásnak indult.

A nagyvárosok a gazdaság, az ipar preferált térségei. A nagyvárosok ipara sok elemből tevődik össze: idetelepülnek a nagyvállalatok székhelyei, itt zajlik jórészt a termelés is, mivel itt találják meg a megfelelő méretű munkaerő- és fogyasztópiacot, a korszerű szolgáltatásokat, a kooperációs partnereket. Sőt, a kis- és középvállalkozások többsége is a nagyvárosokba tömörül. A vállalkozások kétharmada koncentrálódik a megyeszékhelyeken, Budapesten ebből több mint 40 százaléka. A legnagyobb városok éppen olyan központi szerepet töltenek be régiójuk vállalkozásainak koncentrációjában, mint Budapest az országban. Debrecenben működik a Hajdú-Bihar megyei vállalkozások közel 70 százaléka, Szegeden a Csongrád megyeiek kétharmada, Pécsen a Baranya megyei vállalkozások 64 százaléka. Miskolc és Győr vállalkozásokat vonzó képessége valamelyest gyengébb (illetve a térségben más jelentős központok is működnek). Magyarországon szoros kapcsolatot lehet kimutatni a városok mérete és versenyképessége, ipari és gazdasági lehetőségei között. Nagyvárosaink gazdasága vonzza legerősebben a működőtőke-beruházásokat. 2000-ben a 15 „legversenyképesebb” nagyváros gazdaságába befektetett eszközök tették ki az ország összes beruházásainak több mint 70 százalékát (ez az arány növekvő tendenciájú).

Az észak-dunántúli térség. Az ország jól körülhatárolható térségében – Észak-Dunántúlon (illetve annak négy megyéjében) – más magyarországi térségekhez hasonlítva tartósan dinamikusabb gazdasági fejlődés ment végbe a rendszerváltozás utáni időszakban. A gazdasági fejlődés térségre jellemző elemei jelentek meg, amelyek vagy teljességgel hiányoznak, vagy másutt ilyen mennyiségben és minőségben nincsenek jelen. A gazdasági fejlődés kedvező feltételei között a térség geopolitikai, földrajzi helyzetét (vagyis a budapesti agglomerációhoz és a közép-európai térséghez való közvetlen és erős gazdasági kapcsolódását), a viszonylag fejlett infrastruktúráját (elérhetőségét elsősorban), valamint az ipari-feldolgozóipari tradíciókhoz kötődő minőségi munkaerőpiacát kell kiemelni. Ugyancsak megemlítenedő, hogy e térség folyamatosan élvezte a helyi és a központi kormányzati gazdaságpolitika támogatását.

1989 utáni időszak beruházásaiban meghatározó volt a külföldi tőke, a beruházók között jelentős szerepet játszottak és játszanak jelenleg is a multinacionális vállalatok. A beruházások a feldolgozóiparban, azon belül is a gépiparban koncentrálódnak. A zöldmezős beruházások új, modern

húzóágazatokat (járműipar, és részben az elektronikai ipar) telepítettek e térségbe.

Az elmúlt 12 év gazdaságfejlődése új előnyöket teremtett a térségben. A kedvező gazdasági feltételeknek és a dinamikus beruházásnak köszönhetően új gazdasági struktúra alakult ki. A jelenlegi tendenciák arra utalnak, hogy ipari körzet formálódik a térségben, egyre több településre kiterjedően. (A térség 21–22 városa már az ország legnagyobb értékben exportáló 50 városa közé tartozik, közöttük öt város – Győr, Székesfehérvár, Szentgottárd, Szombathely és Esztergom – iparából származott 2002-ben az ország exportjának több mint 40 százaléka). Nehezíti az ipari körzet kialakulását az a helyzet, hogy a vállalatok közötti helyi kapcsolatok szegényesek (elsősorban a külföldi nagyvállalatok és a magyar tulajdonban lévő kis- és középvállalatok között), és az innováció lokális terjedése igen lassú.

A *budapesti agglomerációban* összetett folyamatok jellemzik az ipari átalakulást. Bár a fővárosban erőteljes dezindusztrializáció zajlik, még korántsem lehet „leírni” a budapesti ipart, 100 ezer munkahelyével még most is ez az ország legnagyobb ipari koncentrációja. A három meghatározó ágazata – a vegyipar, az élelmiszeripar és a gépipar – közül a gépipar fejlődik dinamikusan. Budapest irányító szerepe is erősödik a gazdaságban és az iparban. A budapesti agglomeráció és az észak-dunántúli térség között hatékony munkamegosztás van kialakulóban. Az Észak-Dunántúlra települő multinacionális iparvállalatok a budapesti korszerű szolgáltatások fogyasztói. Az észak-dunántúli és a budapesti agglomeráció térsége egyre inkább összefüggő körzetté fejlődik, amely része a nyugat-európai gazdasági térhez mintegy 500 kilométeres sávval kapcsolódó dinamikusan fejlődő térségnek.

Az ipar területi központjai. Az elmúlt 10–12 évben Magyarországon a régiók, városok versenyképességét azon mértük le elsősorban, hogy képesek-e tőke vonzására valamilyen külső forrásból. A jelenleg sikeres területi stratégia elsősorban a külföldi működőtőke vonzására, a nemzetközi turizmusra vagy állami források megszerzésére épül. A tőkevonzó képességet jól mutatja a *közép- és nagyvállalatok egy-egy településben való koncentrálódása*. Ennek alapján kialakult tőkevonzó központok:

- Budapest (kimagaslóan és egyértelműen vezető pozíciót tölt be az országban);
- Győr, amely a rendszerváltozás után kiemelkedett az úgynevezett ellenpólus nagyvárosok ötöséből;
- A megyeszékhelyek csoportja, amelyek közé beékelődik Budaörs és Dunaújváros;
- Néhány közép méretű város a budapesti agglomerációban: Budaörs, Gödöllő és Vác;

- Budapest 60–80 kilométeres gyűrűjén elhelyezkedő városok: Cegléd, Esztergom, Gyöngyös, Jászberény, Tata, Tatabánya.
- Régi és új iparvárosok: Dunaújváros mellett Tiszaújváros, Salgótarján, Ajka, Kazincbarcika, Orosháza, Esztergom, Mosonmagyaróvár.

A nagyvállalati székhelyek tömörülése egy-egy nagyvárosban területi irányító funkcióval erősíti ezeket a településeket. Budapest, Győr, Székesfehérvár, Szeged és Debrecen rendelkezik ilyen irányító funkciókkal. Az ipari nagyvállalatok (a Top100 legnagyobb vállalatai) egyharmadának van a székhelye Budapesten, másik harmada Észak-Dunántúlon, ezt követi csak az Alföld 20 százalékos részarányával. A nemrégén még vezető ipari térségben, Észak-Magyarországon, jelenleg nincs kiemelkedő irányítóközpont.

Hivatkozások

- Barta Györgyi (2002): A magyar ipar területi folyamatai, 1945–2000. Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
- Bartha Attila – Klausner Máttyás (2000): Az autópálya hatása a kistérségek gazdasági fejlődésére. pp. 251–259. Megjelent: Román Zoltán (szerk.): Felzárkózás és EU-csatlakozás. – A VII. Ipar- és Vállalatgazdasági Konferencia előadásai. Budapest.
- Beluszky Pál (témavezető) (2000): A magyarországi városok versenyképessége. MTA RKK KÉTI, Budapest.
- Fazekas Károly – Köllő János (1998): A külföldi érdekltségű vállalatok munkaerő-keresletének jellemzői Magyarországon 1995-ben. Megjelent: Fazekas Károly (szerk.): A munkaerőpiac és regionalitás az átmeneti időszakban. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest, 29–59. o.
- Kalotay Kálmán (2003): Működőtőke – válságban? Közgazdasági Szemle, 1. sz. 35–55. o.
- Keresztély Krisztina – Gimesi Judit (1999): Az iparüzési adó szerepe a budapesti agglomerációs települések önkormányzati gazdaságpolitikájában. Megjelent: Barta Györgyi – Beluszky Pál (szerk.): Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban. MTA RKK, Budapest, 167–181. o.
- Kopasz Mariann (2001): Vállalatközi kapcsolatok: nemzetgazdasági és regionális szintű elemzések. Konjunktúra Kutatási Füzetek 4. Társi, Budapest.
- Laky Ildikó (2000): Az ipari parkok elemzése. Az ipari parkok csoportosítása. Ipari Park Partnerségi Program, Terra Stúdió Kft., Budapest.
- Quévit, M. – Dicken, P. (1994): Transnational corporations strategies and regional restructuring. Megjelent: Dicken, P. – Quévit, M. (szerk.): Transnational corporations and European regional restructuring. Netherlands Geographical Studies, 181. Utrecht, 151–159. o.

2.4. A HAZAI ÉS A KÜLFÖLDI TULAJDONÚ VÁLLALKOZÁSOK TERÜLETI KONCENTRÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON*

FAZEKAS KÁROLY

A külföldi tulajdonú vállalkozások területi eloszlása a fogadó országokban kedvelt témája az elmúlt évtized közgazdasági és regionális gazdaságtani kutatásainak. Az új gazdaságföldrajz elméleti meggondolásai és a tapasztalatok egyaránt azt mutatják, hogy vállalatok területi eloszlása nem egyenletes a piacgazdaságokban, a vállalatok bizonyos térségekbe *agglomerálódnak*, és a külföldi és hazai tulajdonú vállalkozások területi eloszlása jelentős mértékben eltér egymástól (Krugman, 1991a, 1991b, 2003; Krugman – Venables, 1990). Ez a tény azzal a következménnyel jár, hogy a külföldi működőtőke be- és kiáramlása, a külföldi tulajdonú vállalatok térnyerése vagy visszaszorulása jelentős hatással van a gazdaság és a munkaerőpiac regionális különbségeire.

A témával foglalkozó szakirodalom alapján úgy tűnik, hogy a külföldi működőtőke térnyerése egy-egy országban növeli a helyi munkaerőpiacok között meglévő regionális különbségeket (Iammarino – Santangelo, 2000.) Ez a hatás különösképpen fontos Magyarországon, ahol folyamatosan növekszenek a helyi munkaerőpiacok, kistérségek közötti regionális különbségek, ahol a helyi munkaerőpiacok markáns polarizációja következett be a rendszerváltást követő években (Fazekas, 2002). Az ország egyre inkább kettészakad a Budapest-Bécs, Budapest-Graz tengelyek körül elterülő fejlett, magas foglalkoztatottsággal, alacsony munkanélküliséggel jellemezhető „nyertes” térségek, valamint az ország déli, keleti perifériális területein elhelyezkedő, kevésbé urbanizált, alacsony foglalkoztatottsággal és magas munkanélküliséggel jellemezhető „vesztes” térségekre. Ugyanebben az időben, azaz 1990–2001 között a külföldi érdekeltségű vállalatok részesedése az összes vállalati létszámból 27 százalékra, a saját tőkéből 42 százalékra, a hozzáadott értékből 45 százalékra, az exportból pedig 81 százalékra növekedett (KSH, 2003). Nem kétséges, hogy a külföldi tőke ilyen mértékű térnyerése jelentős hatással volt a gazdaság, a munkaerőpiac és a foglalkoztatás regionális különbségeire.

Ebben a fejezetben külföldi tulajdonú vállalatok megnövekedett jelenlétének regionális hatásaival foglalkozunk. Megmutatjuk a hazai és a külföldi tulajdonú vállalatokban meglévő álláshelyek területi eloszlásának jellemzőit, és megvizsgáljuk miként hatott a külföldi tulajdonú vállalkozások térnyerése a munkaerőpiac regionális különbségeire. Vizsgálatunk a társas vállalkozások álláshelyeit öleli fel. A vállalati szektor méreteiben, foglal-

* E fejezet a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési program keretében folyó „Tudás alapú társadalom és munkaerőpiac a XXI. században” című kutatás eredményeinek felhasználásával készült.

kozási szerkezetében, területi eloszlásában az elmúlt években végbement változások meghatározó szerepet játszottak a munkaerőpiac jellemzőinek alakulásában.⁵⁹

A felhasznált adatok

A hazai és külföldi tulajdonú vállalatok (HTV-k és KTV-k) területi eloszlását a KTK–KIST adatbázisból származó változók felhasználásával vizsgáljuk. Az adatbázis a hazai és külföldi tulajdonú vállalatok kistérségi szintre aggregált adatait és az elemzéshez szükséges kistérségi szintű háttérváltozókat tartalmazza. A vállalatokra vonatkozó adatok forrása a KSH vállalati mérlegbeszámolókon alapuló KSH–APEH adatbázisa. A kistérségi szintű háttérváltozók a KSH TSTAR településszintű és a FH–REG településszintű változóinak aggregálásából származnak. Az adatok az 1993–2001 közötti évekre vonatkoznak. A kistérségi szintű adatbázis összeállítása során korrigáltuk az eredetileg a vállalati központok településkódja szerint aggregált kistérségi adatokat. A vállalati mérlegbeszámolók az 1997–2001 közötti évekre tartalmazzák a vállalatok telephelyeinek településkódjait és a telephelyek létszámadatait. Azoknál a vállalatoknál, amelyeknek több kistérségben is volt telephelyük, a vállalatok adatait létszamarányosan szétosztottuk az érintett kistérségek között.

A hazai és a külföldi tulajdonú vállalatok abszolút és relatív területi koncentrációjának alakulása 1993 és 2001 között

A külföldi és hazai tulajdonú vállalatokban foglalkoztatottak létszámára, illetve létszamarányaira vonatkozóan két adatforrás áll rendelkezésünkre. A Foglalkoztatási Hivatal Bértarifa-felvételének adatai szerint 2002-ben az öt fő feletti vállalatokban foglalkoztatottak 27 százaléka dolgozott többségi és 3 százaléka kisebbségi külföldi tulajdonban lévő vállalatnál.⁶⁰

A KSH–APEH vállalati adatbázisa a társaságiadó-bevallást benyújtó vállalatok adatai alapján készül. 2001-ben a vállalatok statisztikai állományi létszáma 2233 ezer fő volt, ebből 591 ezer fő (26,5 százalék) dolgozott külföldi tulajdonú vállalatban, 508 ezer fő (22,7 százalék) pedig többségi külföldi tulajdonú vállaltban (KSH, 2003).

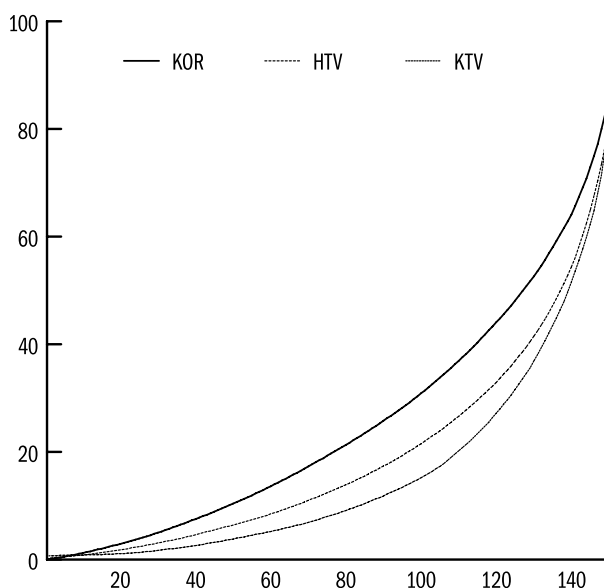
A hazai és a külföldi tulajdonú vállalatok által foglalkoztatott létszám kistérségi szintű területi eloszlásáról a KSH–APEH adatbázisa ad használható információt. Az 1. ábrán látható Lorenz-görbék jól érzékeltetik, hogy a vállalati szektorban foglalkoztatottak területi koncentrációja lényegesen meghaladja a munkaképes korú népesség területi koncentrációját. 2000-ben a munkaképes korú népességre vonatkozó Gini-index 0,5, a hazai és a külföldi tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottakra vonatkozó Gini-index 0,63, illetve 0,71 volt. A nagyfokú koncentrátságra jellemző, hogy a

59 A költségvetési szféra méretében, területi eloszlásában nem történt jelentős elmozdulás az elmúlt években. A foglalkoztatottak 14 százalékát alkotó „nem alkalmazotti” státusban lévő munkavállalók területi eloszlásának alakulása viszont fontos összetevője a munkaerőpiac regionális folyamatainak (*Köllő – Vincze*, 1999).

60 *Forrás:* Foglalkoztatási Hivatal Bértarifa-felvétele. A felvétel az öt főnél több foglalkoztatottal rendelkező vállalatokra terjedt ki. Az adatokra vonatkozó idősorokat a kötet Statisztikai adatok című fejezetének 4.13. táblázata tartalmazza.

kistérségek felső 10 százalékában élt a munkaképes korú népesség 47,7 százaléka, a hazai foglalkoztatottak 55,3 százaléka és a külföldi tulajdonú vállalatoknál foglalkoztatottak 59,3 százaléka. A kistérségeket beazonosítva, kiderül, hogy mindhárom sokaság döntően a fővárosba és néhány urbanizált térségbe koncentrálódott. A munkaképes korú népesség 17,1, a hazai vállalatok által foglalkoztatottak 23, a külföldi tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottaknak pedig 23,5 százaléka egyetlen térségben, a fővárosban található meg. Az egyenlőtlenségi mutató értéke mind a külföldi, mind a hazai tulajdonú vállalatok esetében nagyfokú időbeni stabilitást mutat.

1. ábra: A munkaképes korú népesség, hazai és külföldi tulajdonú vállalatok foglalkoztatottjainak területi koncentrációja Magyarországon 2000-ben (Lorenz-görbék)

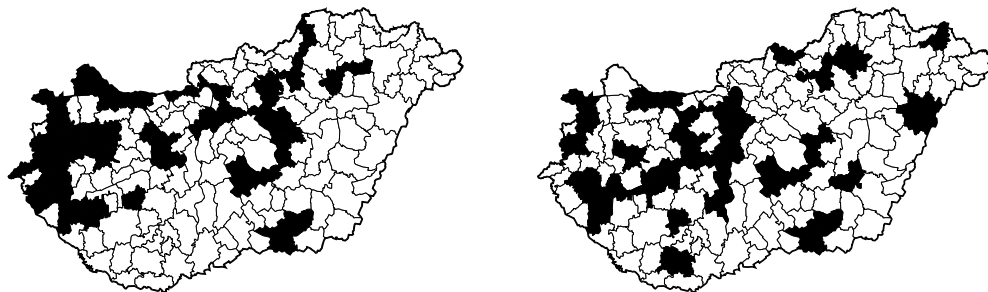
Forrás: KTK Regionális adatbázis.

Magától értetődő, hogy a vállalati álláshelyek olyan magas népsűrűségű, urbanizált térségekbe koncentrálódnak, ahol kellő számú és megfelelő képzettségű álláskereső áll a betelepülő vagy a foglalkoztatást bővítő vállalatok rendelkezésére. Annak érdekében, hogy az adottságként jelentkező munkaerő-ellátottság hatásán túli koncentrációt kimutassuk, az *abszolút koncentráció* mutatószámai mellett szükséges, hogy az úgynevezett *relatív koncentrációs indexek* számítása. Ennek képlete a Függelékben található. Az indexek azt mutatják, hogy az i -edik régióban a t -edik évben a régió részesedése a külföldi tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottak összlétszámából hogyan aránylik a régiónak a munkaképes korú népesség összlétszámából való ré-

szesedéséhez. Ha a mutatószámok értéke az adott régióban kisebb/nagyobb mint 1, akkor ez azt jelenti, hogy a régiónak a külföldi vagy a hazai tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottakból való részesedése kisebb/nagyobb a régiónak az aktív korú népességből való részesedésénél.

A kistérségeknek a hazai és a külföldi vállalati foglalkoztatottakra számított koncentrációs indexei közötti korreláció 2000-ben 0,367 volt. Ez arra utal, hogy bár az abszolút koncentráció mértékében nincs túl nagy különbség a hazai és a külföldi foglalkoztatottak között, a hazai és a külföldi tulajdonú foglalkoztatottak területi eloszlása jelentős eltéréseket mutat. A 2. ábra a külföldi, illetve a hazai tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottakra vonatkozó relatív koncentrációs indexek nagysága szerint számított felső kvartilisbe tartozó kistérségek területi eloszlását mutatja. Látható, hogy a külföldi tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottak relatív koncentrációja különösen magas az ausztriai határ menti régiókban, de a keleti országrészben is vannak magas relatív koncentrációjú területek. A hazai tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottak relatív koncentrációja ugyanakkor nem mutat szembetűnő eltérést az ország keleti, illetve nyugati térségeiben.

2. ábra: A relatív koncentrációs index nagysága szerint a felső kvartilisbe tartozó kistérségek 2000-ben

Forrás: KTK Regionális adatbázis.

A hazai és a külföldi tulajdonú vállalati foglalkoztatás relatív koncentrációját magyarázó tényezők

A vállalati foglalkoztatottak területi koncentrációját befolyásoló tényezők önálló hatásáról fontos információt kapunk, ha néhány, megfelelően kiválasztott területi változót felhasználva keresztmetszeti regressziós függvényekkel becsüljük a kistérségek relatív koncentrációs indexeit. Az elmúlt években született tanulmányok (Fazekas 1996, 2000, 2000b, Ábrahám – Kertesi, 1999), valamint Nemes Nagy Józsefnek a kötet 2.2. fejezetében összefoglalt számítási eredményei egyaránt azt mutatják, hogy Magyarországon a térségek gazdasági lehetőségeiben, foglalkoztatási kapacitásaiban

meglévő regionális különbségeket alapvetően három tényezőcsoport magyarázza: a térségek ipari hagyománya, a földrajzi helyzet és a népesség iskolai végzettsége. A következőkben néhány, a fenti tényezőket mérő változóval becsüljük a hazai és a külföldi tulajdonú vállalatok relatív koncentrációs indexeit a következő egyenletek szerint:

$$KÜLF_I_{it} = \beta_1 + \beta_2 ISKOLA_{it} + \beta_3 IPAR_{i,90} + \beta_4 TÁVOLSÁG_i + \beta_5 AUHATÁR_i + u_i v_i$$

$$HAZ_I_{it} = \beta_1 + \beta_2 ISKOLA_{it} + \beta_3 IPAR_{i,90} + \beta_4 TÁVOLSÁG_i + \beta_5 AUHATÁR_i + u_i v_i$$

ahol:

$KÜLF_I$ = külföldi tulajdonú vállalatoknál foglalkoztatottak relatív koncentrációs indexe

HAZ_I = hazai tulajdonú vállalatoknál foglalkoztatottak relatív koncentrációs indexe

$ISKOLA$ = a hét évnél idősebb népesség által elvégzett iskolai osztályok átlaga

$IPAR$ = az iparban foglalkoztatottak aránya 1990-ben

$TÁVOLSÁG$ = a térségközpont távolsága közúton az osztrák határtól (km)

$AUHATÁR$ = dummy változó. Ausztriával határos kistérség = 1, egyéb kistérség = 0

β_{jk} = regressziós koefficiens

$u_i v_i$ = hibatag

T = a megfigyelés éve ($t = 1993-2001$)

I = kistérség sorszáma ($i = 1-150$)

Az adott időszak egyes éveire vonatkozó ismételt becslések segítségével megállapítható, mely változóknak van szignifikáns hatásuk a vállalatok területi koncentrációjának alakulására, kimutatható a hatás iránya és a változók magyarázó erejének időbeli alakulása. A regressziós becslések eredményeit a Függelék B. és C. táblázatai tartalmazzák. A kiigazított R^2 -ek a külföldi tulajdonú vállalatokra vonatkozó becsléseknél 0,36 és 0,51 között, a hazai tulajdonú vállalatoknál 0,42 és 0,55 között mozognak.

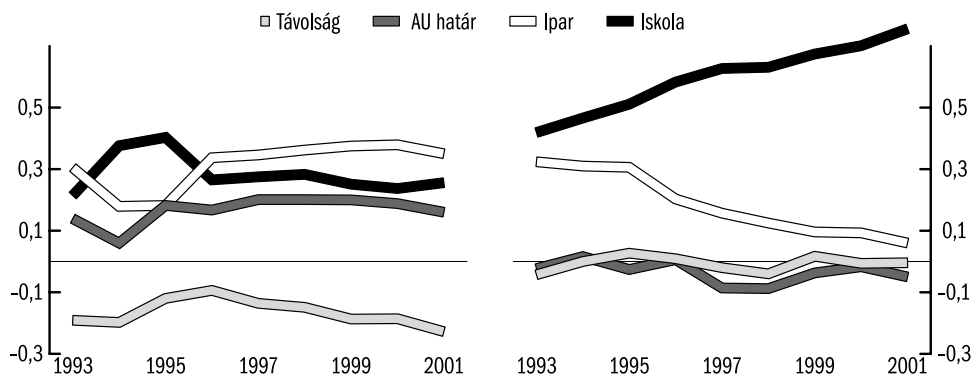
A 3. ábra a két vállalatcsoportra számított becslések standardizált regressziós együtthatóinak időbeli alakulását mutatja 1993 és 2001 között. Az eredmények összhangban vannak a vállalkozások területi koncentrációjával foglalkozó empirikus tanulmányok eredményeivel. Látható, hogy:

- az iskolázottságot és az ipari örökséget mérő változók várakozásunknak megfelelően mindkét vállalatcsoportban szignifikáns pozitív hatást mutatnak a vizsgált időszakban. Mind a hazai, mind a külföldi vállalatok azokba a régiókba koncentrálódnak, ahol viszonylag iskolázott a népesség, és már a rendszerváltás idején is viszonylag magas volt az iparban foglalkoztatottak aránya;
- a hazai tulajdonú vállalatok csoportjában a földrajzi helyzetet jelző változók nincsenek szignifikáns hatással a vállalatok koncentrációjára. Az iskolázottságot jelző változó hatóereje szignifikáns és folyamatos növe-

kedést mutat, míg az ipari örökséget jelző változó hatóereje folyamatosan csökkent az elmúlt években. A nyers adatokból ismert tendenciák tehát a többi tényező hatását kiszűrve is megmaradnak;

- a külföldi tulajdonú vállalatok csoportjában mind a négy változó szignifikáns hatást mutat. A külföldi tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottak az ország nyugati részén található, képzett munkaerővel rendelkező ipari térségekbe, ezeken belül is különösképpen az osztrák határ menti térségekbe koncentrálódnak. A változók magyarázó ereje nem változott jelentős mértékben az elmúlt évek során.

3. ábra: A standardizált regressziós koefficiensek időbeli alakulása a relatív koncentrációs indexek becslőfüggvényeiben 1993–2001 között

Forrás: KTK Regionális adatbázis.

A munkaképes korú népesség iskolai végzettsége tehát igen fontos magyarázó tényezője mind a hazai, mind a külföldi vállalatokban foglalkoztatottak térbeli eloszlásának. Az ISKOLA változó természetesen több, a térség urbanizáltságával összefüggő externális hatást is megragad. Azokban az urbanizált régiókban, ahol viszonylag magas az iskolai végzettség, nagy a szolgáltatási szektor aránya, fejlettebb az infrastruktúra, nagyobb a vállalkozások, a civil szervezetek, a kulturális intézmények sűrűsége is. Az utóbbi jellemzőket mérő változóknak azonban az ISKOLA változó mellett nincs szignifikáns hatásuk a becslőfüggvényekben, és ha bármelyiket kicseréljük az ISKOLA változóval, akkor csökken a becslőfüggvény magyarázó ereje.

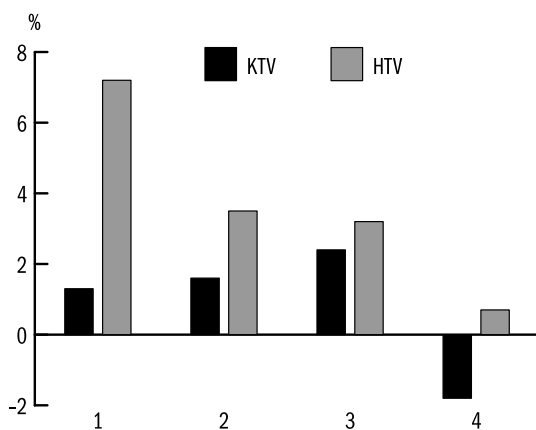
Regionális különbségek a hazai és a külföldi tulajdonú vállalatok bérszintjében, termelékenységében és a termékegységre eső bérköltségben

Annak ellenére, hogy a kilencvenes évek végén számos szakmában már munkaerőhiány volt a fejlett régiókban, és az ezekben a régiókban fizetett bérek jelentősen meghaladják a fejletlen régiók bérszintjeit,⁶¹ továbbá a központi

61 Köllő János számításai a kötet Regionális kereseti és bérköltségkülönbségek című fejezetében azt mutatják, hogy a regionális bérkülönbségek az összetételhatásoktól megtisztítva már korántsem olyan nagyok, és csökkenő tendenciát mutatnak.

és a helyi önkormányzatok számos eszközzel próbálták növelni az elmara-
dott régiók tőkevonzó képességét, a fejlett régiókban működő vállalkozások
mégsem mozdulnak el a fejletlen régiók felé, és nem változtak a beruházók
telephely-választási preferenciái sem. Éppen ellenkezőleg, az alacsony foglal-
koztatási rátájú régiók részesedése csökkent, a magas foglalkoztatású régiók
részesedése pedig növekedett a külföld tulajdonú vállalati foglalkoztatásból
az elmúlt években. A 4. ábra azt mutatja, hogy a vállalati szektorban 1993
és 2000 között bekövetkezett nettó létszámbővülés miképpen oszlott meg
a kistérségek 1993-as munkanélküliségi ráták szerint számított kvartilisei
között. Az összes létszámbővülés 80,4 százaléka a külföldi tulajdonú vállá-
latok csoportjában következett be, és a növekmény kétharmada a munka-
nélküliségi ráta szerinti alsó kvartilisbe tartozó térségekre jutott.

**4. ábra: A hazai és külföldi tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottak
számának változása a munkaképes korú népesség százalékában
az 1993. évi munkanélküliségi ráták nagysága szerint képzett
kvartilisekben 1993 és 2000 között**

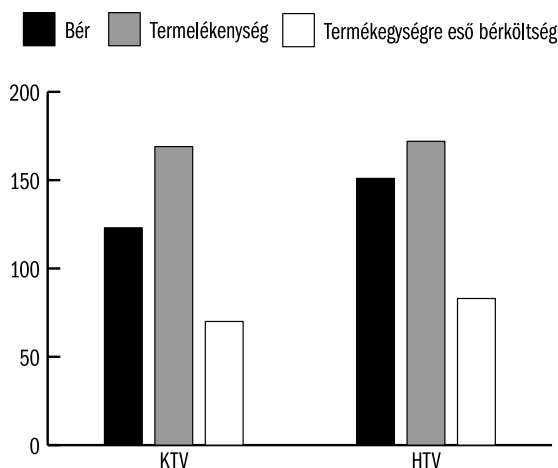

Forrás: KTK Regionális adatbázis.

Ha a regionális bérkülönbségek mellett a regionális termelékenységekülön-
bségeket is tekintetbe vesszük, nem nehéz megérteni, hogy miért vonakodnak
a vállalatok a növekvő szakemberhiány ellenére a fejletlen régiókba telepíteni
üzemeiket. Az 5. ábra a bér, termelékenység és termékegységre jutó regio-
nális munkaerőköltség- különbségeket mutatja a feldolgozóiparban, külön
a külföldi és külön a hazai tulajdonú vállalatok csoportjában. A régiókat a
foglalkoztatási ráta szerint osztottuk négy csoportba. Látható, hogy a mu-
tatók regionális különbségei jelentősek mindkét vállalatcsoportban. A bé-
rek magasabbak a magas foglalkoztatottságú régiókban, és alacsonyabbak
az alacsony foglalkoztatottságú régiókban, de a jelentős termelékenységekü-

lönbségek miatt a termékegységre jutó munkaerőköltség a fejlett régiókban jóval alacsonyabb, mint a fejletlen régiókban.

5. ábra: A bérek, a termelékenység és a termékegységre jutó bérköltség regionális aránya a foglalkoztatási arány szerinti felső és alsó kvartilisbe tartozó kistérségekben működő vállalatoknál a feldolgozóiparban 2000-ben

Forrás: KTK Regionális adatbázis.

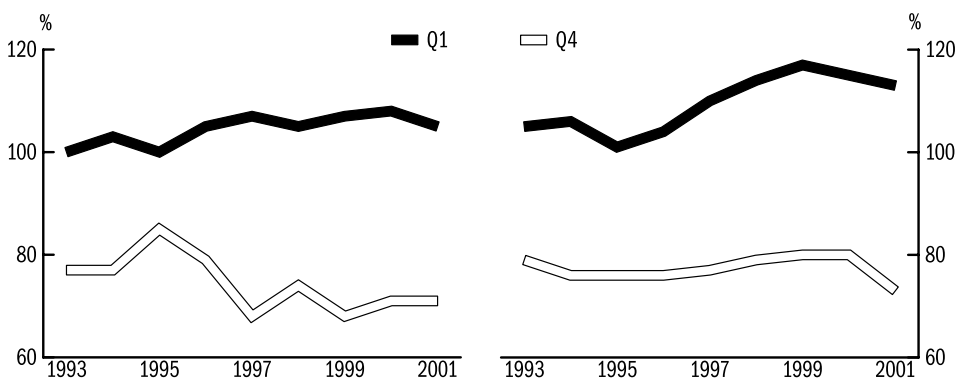
A regionális termelékenységekülönbségeket a régióspecifikus jellemzők (logisztikai adottságok, a nagyvárosi agglomerációk által nyújtott externáliák) megléte vagy hiánya mellett számos vállalatspecifikus tényező befolyásolja. Ilyen tényezők például az ágazati összetétel, a technológia fejlettsége, az adott régió vállalataira jellemző tőke- vagy munkaintenzív technológiák. A rendelkezésünkre álló adatbázis sajnos nem alkalmas a régió- és vállalatspecifikus hatások elkülönítésére. Mindenesetre a „jó” és a „rossz” régiók közötti regionális termelékenységekülönbségek időbeli alakulása mind a külföldi, mind a hazai tulajdonú vállalatok csoportjában figyelemre méltó tendenciát mutat. A 6. ábra a foglalkoztatási ráta nagysága alapján a felső és az alsó negyedbe tartozó kistérségekben működő külföldi és hazai tulajdonú feldolgozóipari vállalatok termelékenységekülönbségeinek időbeli alakulását mutatja 1993 és 2001 között. Látható, hogy a termelékenységekülönbségek mindkét csoportban növekedtek az évek során.

A regionális termelékenységekülönbségek növekedése részben a regionális hatások egy speciális fajtájából, nevezetesen az adott régióban működő külföldi és hazai tulajdonú vállalatok között közvetlenül (például a beszállítói, kooperációs kapcsolatok révén) vagy közvetve (például a vállalatok közötti munkaerő-áramlás révén) meglévő, úgynevezett regionális *spillover hatásokból*⁶² adódik. A közép-kelet-európai országokban vagy éppen a Magyarországon meglévő spillover hatásokkal foglalkozó empirikus ta-

62 A *spillover hatások* magyar megnevezése még nem alakult ki a szaknyelvben (a spillover szó szerint átcsapást – mint egy hullám esetében –, átlöttyenést jelent). A kifejezés olyan externális gazdasági hatásokra utal, amelyek bizonyos jellemzők, normák, technológiák vállalatok közötti olyan „átszivárgását” eredményezik, amely valamilyen közelség következménye. A közelség lehet földrajzi vagy egyéb, például szektorális. Ha egy nagy, minőségi igényekkel fellépő vállalkozás beszállítókkal kerül kapcsolatba, akkor sok esetben a korábbinál feszesebb műszaki feltételeket szab meg, esetenként önmaga ad át technológiát (erre példa a Suzuki 2.3. fejezetben említett beszállítói hálózata). Hasonló eredménnyel járhat, ha a fejlett technológiájú vállalkozástól kilépő dolgozó a korábban elsajátított szaktudást az új munkahelyén a termelési folyamat részévé teszi.

nulmányok általában alátámasztják, hogy valóban léteznek ilyen hatások: a külföldi tulajdonú vállalatok beáramlása egy-egy régióba pozitív hatással van a régióban működő hazai tulajdonú vállalatok termelékenységére (Schoors – van der Tol 2002; Sgard, 2001; Günther, 2002.; Konings, 2000). Ez a hatás legalábbis részben megmagyarázza a jó és rossz régiókban működő vállalatok közötti termelékenységekülönbségek növekedését. Minél nagyobb egy-egy régióban a külföldi tulajdonú vállalatok sűrűsége, annál erősebbek a külföldi tulajdonú vállalatok felől a hazai tulajdonú vállalatok felé irányuló spillover hatások és a vállalatokat a fejlett urbanizált régiókba tömörítő agglomerációs hatások. Ezekkel arányban egyre kevésbé lehet a vállalatokat az elmaradott, alacsony termelékenységű régiókban történő beruházásokra ösztönözni.

6. ábra: A termelékenység alakulása a munkanélküliségi ráta nagysága szerint az alsó és a felső kvartilisen működő feldolgozóipari vállalatokban

Forrás: KTK Regionális adatbázis.

Megjegyzés: Q1 = alsó kvartilis; Q4 = felső kvartilis.

Termelékenység = egy főre jutó nettó árbevétel.

Összefoglalás és következtetések

A külföldi tulajdonú vállalatok térnyerése jelentős mértékben hozzájárult a munkanélküliség és foglalkoztatás regionális különbségeinek növekedéséhez az elmúlt években. Foglalkoztatásbővülés összességében csak a külföldi tulajdonú vállalatok csoportjában következett be, és ez a bővülés döntő részben az ország fejlettebb, magas foglalkoztatottsági rátával jellemezhető területeire esett. A külföldi tulajdonú foglalkoztatottak relatív koncentrációja a nyugati határhoz közeli, kedvező földrajzi fekvésű, iskolázott népességgel rendelkező urbanizált ipari régiókban volt magasabb az átlagosnál. Az iskolázottság és az ipari hagyományok a hazai tulajdonú vállalatok területi eloszlását is befolyásolják, de a nyugati határtól való távolság hatása nem volt kimutatható ebben a vállalatcsoportban. A válla-

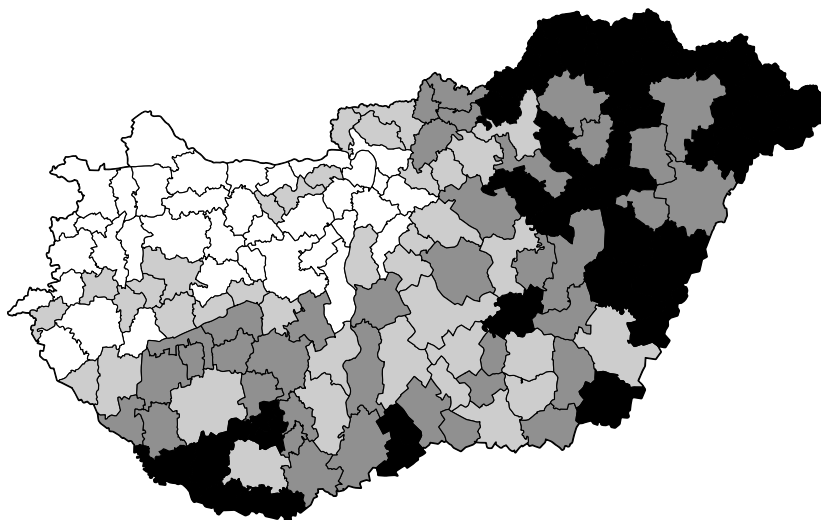
latok területi eloszlásának alapvető jellemzői nagy stabilitást mutatnak. A „jó” és rossz” régiókban működő vállalatok közötti jelentős és növekvő termelékenységkülönbségek is hozzájárulhatnak ehhez a stabilitáshoz. A regionális termelékenységkülönbségeket meghatározó vállalat-specifikus és régióspecifikus tényezők mellett a külföldi tulajdonú vállalatok felől a hazai tulajdonú vállalatok felé irányuló pozitív spillover hatások is szerepet játszhatnak abban, hogy a hazai tulajdonú vállalkozások is a legfejlettebb régiókban koncentrálódnak.

A fentiekben összefoglalt tapasztalatok alapján aligha várható, hogy a külföldi vagy akár a hazai tulajdonú vállalkozások áttelepülnek a leginkább elmaradott térségekbe, és így csökkennek a legfejlettebb és a legkevésbé fejlett régiók közötti különbségek. Ebből a szempontból az Európai Unióhoz való csatlakozás, a külföldi tulajdonú vállalatok további térnyerése, illetve a hazai tulajdonú vállalatok közötti kapcsolatok felerősödése inkább növeli a meglévő regionális különbségeket. Az előzőekben láttuk, hogy a helyi népesség iskolázottsága meghatározó hatással van a kistérségek tőkevonzó képességére. Nem kétséges, hogy az iskolázottság növelése alapvető feladat, amely csak hosszabb távon, az oktatási infrastruktúra jelentős fejlesztésével érhető el. Láttuk, hogy az iskolázottság mellett a földrajzi helyzet, a térségek logisztikai adottságai és az ipari tapasztalatok megléte jelentős hatással van a térségek tőkevonzó képességére. A fejlett nyugat-európai innovációs központoktól való távolság utazási időben, szállítási költségekben mérve csökkenthető a szállítási infrastruktúra fejlesztésével, mindennek előtt az autópálya-hálózat bővítésével. Az eddigi autópálya-építések azt mutatják, hogy néhány kelet-magyarországi és északkelet-magyarországi urbanizált terület az autópálya elkészülte után viszonylag gyorsan hozzákapcsolódott a Budapest körüli agglomerációhoz.

Sokkal nehezebb kérdés, hogy mit lehet tenni az ország északkeleti, keleti és déli határ menti térségeiben lévő elmaradott, rurális, „városhiányos” térségekkel? Vajon mit hozhat e térségek számára az Európai Unióhoz való csatlakozás? A globalizációval előrehaladásával, az európai gazdasághoz való egyre szorosabb kapcsolódással járó folyamatok regionális következményeit tekintve nem tűnik valószínűnek, hogy meg lehet állítani további leszakadásukat és elszegényedésüket. A fejezet végén mindazonáltal az Európai Unió kibővítésének egy pozitív regionális következményre szeretnénk felhívni az olvasó figyelmét. A 7. ábra a foglalkoztatási ráta szerint képzett kvartilisekbe tartozó kistérségeket, a 8. ábra a határ menti városok vonzáskörzeteit mutatja. Jól látható, hogy az alacsony foglalkoztatottságú kistérségek jelentős része olyan határ menti térségben van, ahol a térség korábbi vonzásközpontja (például Kassa, Nagyvárad, Arad) a jelenlegi határ túloldalán található. Nem kétséges, hogy ezek a térségek a környező országok Európai Unióhoz való csatlakozása után, hosszabb távon újra a

korábbi városközpontok vonzáskörzetébe kerülnek, és részei lehetnek a városok köré szerveződő helyi munkaerőpiacoknak. A határok megszűnése így néhány, ma távoli, perifériális helyzetű, városhiányos térség számára lehetővé teheti, hogy hozzákapcsolódjanak a határ túloldalán lévő urbanizált térségközpontokhoz.

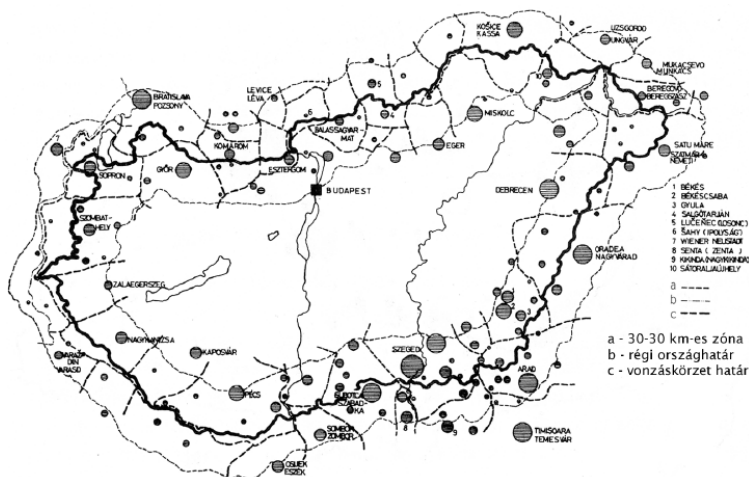
7. ábra: A foglalkoztatottsági ráta nagysága szerint kvartilisekbe sorolt kistérségek eloszlása 2001-ben

Forrás: KTK Regionális adatbázis.

Megjegyzés: Fekete = alsó kvartilis; fehér = felső kvartilis.

8. ábra: A határmenti városok vonzáskörzetei

Forrás: Kovács Z., 1990.

Hivatkozások

- Ábrahám Árpád – Kertesi Gábor (1998): Regional unemployment rate differentials in Hungary 1990–1995. The changing role of human capital. Megjelent: *Halpern, L. – Wyplosz, Ch.* (szerk.): Hungary – Towards a market economy, Cambridge University Press.
- Fazekas Károly (1996): Types of Micro-regions, Dispersion of Unemployment, and Local Employment Development in Hungary. *Eastern European Economics*, Vol. 34. No. 3.
- Fazekas Károly (2000a): *Regional Labour Market Differentials during Transition in Hungary*. Megjelent: Petracos, G. – Maier, G. – Gorzelak, G. (szerk.), *Integration and Transition in Europe: The Economic Geography of Interaction*, Routledge, London.
- Fazekas Károly (2000b): A külföldi működőtőke-beáramlás hatása a munkaerőpiac regionális különbségeire Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 2000. 7. sz. 823–840. o.
- Günter, J. (2002): The significance of FDI for innovation activities within domestic firms. The case of Central East European transition economies. *IWH Discussion Papers*. No. 162.
- Iammarino, S. – Santangelo, G. D. (2000): Foreign Direct Investment and Regional Attractiveness in the EU Integration Process. Some evidence for the Italian regions. *European Urban and Regional Studies*. Vol. 7. No. 1. 5–18. o.
- Konings, J. (2000): The Effects of Direct Foreign Investment on Domestic Firms: Evidence from Firm Level Panel Data in Emerging Economies. William Davidson Institute Working Paper, No. 344.
- Kovács Z. (1990): A határ menti területek központhálózatának átalakulása az I. világháború utántól napjainkig. *Földrajzi Közlemények*, No. 1–2. 3–16. o.
- Köllő János (2002): Regional differences in Earnings and Wage Costs. Megjelent: *Fazekas Károly – Koltay Jenő* (szerk.): *The Hungarian Labour Market. Review and Analysis 2002*. Institute of Economics. Budapest.
- Köllő János – Vincze Mária (1999): Self-employment, Unemployment and Wages: Regional Evidence from Hungary and Romania. *Budapest Working Papers on the Labour Market*, BWP 99/7.
- Krugman, P. (1991a): Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*, Vol. 99. No. 33. 433–499.
- Krugman, P. (1991b): History and Industry Location: The Case of the Manufacturing Belt. *American Economic Review*, 81. 80–83. o.
- Krugman, P. (2003): *Földrajz és kereskedelem, Tankönyvkiadó, Budapest*.
- KSH (2003): A külföldi működőtőke Magyarországon, 2000–2001. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- Markusen, J. R. – Venables, A. J. (1995): Multinational Firms and the New Trade Theory. *NBER Workin Paper*. No. 5036. Február.
- Nemes Nagy József (2000): The new regional structure in Hungary. Megjelent: *Petracos, G. – Maier, G. – Gorzelak, G.* (szerk.): *Integration and Transition in Europe: The Economic Geography of Interaction*. Routledge, London.
- Nemes Nagy József (2001): New Regional Patterns in Hungary. Megjelent: *Measburger, P. – Jöns, H.* (szerk.): *Transformations in Hungary. Essays in Economy and Society*. Physica Verlag, Heidelberg.
- Schoors, K. – Bartoldus, van der Tol (2002): Foreign Direct Investment Spillovers within and between Sectors. Evidence from Hungarian Data. *Gehnt University Working Paper*, 2002/157.
- Sgard, J. (2001): Direct Foreign Investments and Productivity Growth in Hungarian Firms, 1992–1999. *CEPII Working Papers*. No. 19.

Függelék

A)

$$KÜLF_I_{ij} = (FDIL_{ij} / \Sigma_i FDIL_{ij}) / (\Sigma_j WAPOP_{ij} / \Sigma_{ij} WAPOP_{ij}) \quad 0 < KÜLF_I_{ij} < \infty$$

$$HAZ_I_{ij} = (DL_{ij} / \Sigma_i DL_{ij}) / (\Sigma_j WAPOP_{ij} / \Sigma_{ij} WAPOP_{ij}) \quad 0 < HAZ_I_{ij} < \infty$$

ahol:

FDIL: külföldi tulajdonú vállalatoknál foglalkoztatottak száma

DL: hazai tulajdonú vállalatoknál foglalkoztatottak száma

WAPOP: munkaképes korú népesség

(i) = kistérség, (j) = ágazat

B) Külföldi tulajdonú vállalatok

Függő változó = KÜLF_I	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kiigazított R^2	0,363	0,377	0,428	0,390	0,465	0,504	0,510	0,486	0,489
F	22,118	23,394	28,879	24,774	33,423	38,837	39,778	36,279	36,698
Szignifikancia	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
TÁVOLSÁG	-0,191	-0,198	-0,120	-0,094	-0,136	-0,149	-0,187	-0,186	-0,228
	-2,385	-2,499	-4,320	-1,213	-1,876	-2,141	-2,707	-2,715	-3,232
	0,018	0,014	0,000	0,227	0,063	0,034	0,008	0,007	0,002
AU_HATÁR	0,139	0,060	0,182	0,167	0,201	0,201	0,200	0,188	0,160
	1,862	0,806	2,591	2,297	2,949	3,071	3,066	2,822	2,408
	0,065	0,422	0,011	0,023	0,004	0,003	0,003	0,005	0,017
IPAR	0,305	0,179	0,182	0,337	0,346	0,362	0,375	0,379	0,350
	3,921	2,339	2,506	4,509	4,955	5,409	5,646	5,597	5,186
	0,000	0,021	0,013	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
ISKOLA	0,214	0,376	0,403	0,265	0,275	0,283	0,251	0,237	0,256
	2,502	4,485	5,078	3,261	3,632	3,921	3,517	3,269	3,538
	0,013	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001

C) Hazai tulajdonú vállalatok

Függő változó = HAZ_I	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kiigazított R^2	0,418	0,457	0,476	0,483	0,485	0,474	0,492	0,547	0,593
F	27,761	32,182	34,827	35,594	36,143	34,530	36,828	45,601	54,931
Szignifikancia	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
TÁVOLSÁG	-0,043	0,000	0,027	0,009	-0,020	-0,040	0,017	-0,006	-0,004
	-0,558	0,006	0,373	0,119	-0,278	-0,553	0,237	-0,086	-0,058
	0,578	0,995	0,710	0,905	0,782	0,581	0,813	0,931	0,954
AU_HATÁR	0,006	-0,023	0,016	-0,026	-0,086	-0,088	-0,037	-0,017	-0,050
	-0,326	0,233	-0,392	0,087	-1,290	-1,302	0,561	-0,275	-0,837
	0,745	0,816	0,695	0,931	0,199	0,195	0,576	0,783	0,404
IPAR	0,3244	0,310	0,306	0,203	0,157	0,125	0,096	0,093	0,060
	0,393	0,000	4,389	2,941	2,293	1,810	1,423	1,452	0,0985
	0,000	0,708	0,000	0,004	0,023	0,072	0,157	0,149	0,326
ISKOLA	0,419	0,466	0,511	0,583	0,627	0,631	0,674	0,701	0,756
	5,148	5,912	6,667	7,754	8,450	8,478	9,260	10,254	11,686
	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Megjegyzés: A magyarázó változókhoz tartozó cellák a standardizált koefficienseket, a t értékeket és a szignifikancia szinteket tartalmazzák.

A MAGYARORSZÁGI MUNKAERŐPIACOT ÉRINTŐ

**JOGSZABÁLYI
ÉS INTÉZMÉNYI
VÁLTOZÁSOK**

FREY MÁRIA

A magyarországi munkaerőpiacot érintő jogszabályi és intézményi változások

Bevezetés

1. A munkanélküliek passzív ellátórendszerének kibővítése
2. A képzések támogatási, finanszírozási és intézményrendszerének megújítása
 - 2.1. A munkaerőpiaci képzés támogatása
 - 2.2. Iskolarendszeren kívüli felnőttképzés
3. Esélyegyenlőség
 - 3.1 Intézményfejlesztés
 - 3.2. Hátrányos helyzetűek foglalkoztatását ösztönző kormányzati intézkedések
 - 3.3 Intézkedések a gyermeknevelés és munkavállalás összehangolásának megkönnyítésére
4. Atipikus foglalkoztatási formák
 - 4.1. Távmunka
 - 4.2. Részmunkaidős foglalkoztatás
 - 4.3. Határozott idejű foglalkoztatás
 - 4.4. Önfoglalkoztatás
5. Munkaerőpiaci eszközök, foglalkoztatási szolgáltatások
 - 5.1. Munkaerőpiaci eszközök és szolgáltatások
 - 5.2. Állami foglalkoztatási szolgálat

BEVEZETÉS

A 2002. évi választások eredményeként létrejött szocialista-szabaddemokrata kormánykoalíció kezdeményezte a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium (FMM) felállítását, amely *négy pillérre* kívánta építeni tevékenységét. Az *elsőbe* sorolta a *foglalkoztatáspolitikai* feladatokat, a *másodikba* a *szociális párbeszédet*, a *harmadikba* az *esélyegyenlőség elősegítését*, a *negyedikbe* pedig az *élethosszig tartó tanulást és a felnőttek képzését, átképzését*.

A minisztérium feladat- és hatáskörét rögzítő statútum szerint új feladatként került az FMM-hez:

- az atipikus foglalkoztatás bővítése,
- a korszerű, informatikai eszközökkel támogatott felnőttképzési formák elterjesztése, és
- programok kidolgozása a fogyatékos fiatalok munkaerőpiaci integrációját segítő speciális képzésre, védett foglalkoztatásra.

Mi történt azóta? Mi valósult meg a tervezett intézkedésekből? A foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter nem sokkal kinevezése után kilátásba helyezte a foglalkoztatási és munkaügyi törvények átfogó módosítását (Hámor, 2002). Így került a parlament elé és született meg 2002. december 10-én a 2002. évi LIII. törvény:

- a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (Flt.),
- a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény,
- a szakképzési hozzájárulásról és a képzési rendszer fejlesztésének támogatásáról szóló 2001. évi LI. törvény (Szht.),
- a felnőttképzésről szóló 2001. évi CI. törvény,
- a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (Szt.), és
- a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény (Mt.), valamint egyes más törvények módosításáról.¹

A törvényjavaslatot előbb a Munkaerőpiaci Alapot Irányító Testület (MAT), majd az Országos Érdekegyeztető Tanács munkaerőpiaci bizott-

A sok módosítás helyett új foglalkoztatási törvényt!

¹ A törvény 2003. január elsejétől hatályos, kivéve az álláskeresést ösztönző juttatásról szóló 16. §-t, amelyet első ízben azokra kellett alkalmazni, akik részére a munkanélküli-járadék folyósítását 2003. július 1-jén szüntették meg.

sága is megtárgyalta. Fő kifogásként az fogalmazódott meg az érdekképviselők részéről, hogy az Flt. módosítása helyett végre már egy teljesen új foglalkoztatási törvényre várnának javaslatot a kormány képviselőitől (*FMM MAT Titkárság*, 2002.).

1. A MUNKANÉLKÜLIEK PASSZÍV ELLÁTÓRENDSZERÉNEK KIBŐVÍTÉSE

A miniszter által tavaly nyáron megígért változások között első helyen szerepelt – a közcélú munka konstrukciója helyett – egy jóval hatékonyabb segítőrendszer kialakítása a munkanélküli-ellátásból kiszorultak számára. E cél megvalósításának egyik eszköze az *álláskeresést ösztönző juttatás bevezetése*, a másik pedig az aktív foglalkoztatási támogatások és munkaerőpiaci szolgáltatások hatékonyságának növelése, célirányos, egyénre szabott megvalósítása.

Új elem a munkanélküli-segélyezésben: az álláskeresést ösztönző juttatás

Az intézkedés korrigálni próbálta a munkanélküli-ellátórendszer 1999. évi módosításának negatív hatásait.² Köztudott, hogy 2000. február 1-től a munkanélküli-járadék folyósítási idejének a maximuma 360-ról 270 napra csökkent, egynapi járadékjogosultság megszerzéséhez pedig öt nap munka viszonyban töltött időt kell felmutatni, a korábbi négy helyett. 2000 májusától a jövedelempótló támogatás megszűnt. A járadékfolyósítási időt kimerítő, aktív korú nem foglalkoztatott személyek részére az önkormányzatok – rászorultság alapján – rendszeres szociális segélyt állapítanak meg, feltéve hogy elvégzik az általuk felajánlott, legalább 30 napos közcélú munkát.

2002-ben havi átlagban mintegy 105 ezer fő részesült ilyen támogatásban, 2003-ban pedig 120–130 ezren. Különösen az idősebb korosztályok esélye rossz az újfoglalkoztatásra, mert leginkább nekik nincs olyan képzettségük és ismeretük, amit a munkaerőpiac igényel. E problémák orvoslására 2003. július elsején lépett hatályba az a rendelkezés, amely *álláskeresést ösztönző juttatás* elnevezéssel egy új passzív ellátási formát vezetett be. E támogatás a munkanélküli-járadék folyósítását követően újabb időszakra nyújt anyagi segítséget az öntevékeny állásfeltárási tevékenységhez, és további intenzív kapcsolatot tesz lehetővé a foglalkoztatási szolgálattal.

Kik kaphatnak ilyen ellátást? Azok a munkanélküliek, akik legalább 180 napi munkanélküli-járadékra jogosultak, de már kimerítették azt. A járadékfolyósítás idején együttműködtek a munkaügyi központtal, mégsem tudtak megfelelő állást szerezni. A juttatás *összege azonos az öregségi nyugdíjminimum 85 százalékával* (2003-ban 18 530 forint), *folyósításának időtartama* pedig általában *180 nap*, kivéve a *45 éven felülieket*, akiknek *270 napig* jár a támogatás.

Az érdekképviselők szerint az álláskeresést ösztönző juttatás elnevezés nem szerencsés, mert azt a látszatot kelti, mintha a többi munkanélküli nem lenne ösztönözve az álláskeresésre. Emellett szorgalmazták a munka-

2 Lásd az 1999. évi CXXII. törvényt egyes munkaügyi és szociális törvények módosításáról. Ennek több paragrafusa megváltoztatta az 1991. évi IV. törvényt a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról, amelyek 2000. február 1-től hatályosak.

nélküli-járadék alsó és felső határának a megemelését, valamint a jogszerező és járadékfolyósítási idő tekintetében a 4:1 arány visszaállítását. Utóbbi felvetéseket a kormány képviselői súlyos pénzügyi kihatásuk miatt visszautasították. Az álláskeresőt ösztönző juttatásnak pedig azt a funkcióját hangsúlyozták, hogy tegye érdekeltté a járadékot kimerítő állástalanokat az aktív munkahelykeresésben, illetve a munkaügyi központtal történő kapcsolattartásban. A munkaügyi központ a munkaerőpiaci szolgáltatásokkal és a foglalkoztatás támogatásával ugyanis csak azokon tud segíteni, akik továbbra is a látókörében maradnak (*FMM MAT Titkárság*, 2002).

Korábban már többször megfogalmazódott az a javaslat, hogy a munkanélküli-segélyezettek mielőbbi munkába állását „elhelyezkedési prémiummal” is elő kellene segíteni. Ezt a javaslatot azonban nem támogatták. Most viszont – más országok példáját hasznosítva – az álláskeresőt ösztönző juttatás is kiegészült egy hasonló konstrukcióval. Ez a következőkről rendelkezik: „Ha a támogatott a juttatás folyósítási idejének kimerítését megelőzően határozatlan időtartamú, legalább napi négyórás munkaviszonyt létesít, részére a folyósítási időből még fennálló időtartamra járó juttatás összegének felét egy összegben ki kell fizetni. A kifizetés napja a reá irányadó folyósítási idő utolsó napja. A kifizetés további feltétele, hogy a támogatott a juttatás megszüntetésétől a kifizetés napjáig folyamatosan munkaviszonyban álljon.”³

Az álláskeresőt ösztönző juttatást a munkanélküli kérelmére a munkaügyi kirendeltség állapítja meg és utalja ki. Folyósításának ideje az öregségi nyugdíj megállapításakor szolgálati időnek minősül. Ennek érdekében a kifizetett ellátás után a munkaügyi központ tb-járadékot, az ellátásban részesülő pedig nyugdíjjáradékot fizet. Az álláskeresőt ösztönző juttatást emellett egészségügyi hozzájárulás (eho) is terheli.⁴ A támogatás forrása a Munkaerőpiaci Alap (MpA) szolidaritási alaprésze.

Azok a munkanélküliek, akik az álláskeresőt ösztönző juttatás folyósításának időszakában a munkaerőpiaci szervezet közreműködésével sem tudnak elhelyezkedni, a továbbiakban a települési önkormányzattól kérhetnek rendszeres szociális segélyt. Ha a munkanélküli egyaránt jogosult álláskeresői juttatásra, valamint rendszeres szociális segélyre, a választásától függ, hogy melyik ellátást veszi igénybe.⁵

Az álláskereső, valamint a foglalkoztatási szolgálattal való kapcsolattartás elősegítését szolgálja az a módosítás is, amely a munkaügyi központhoz történő oda- és visszautazással, valamint a munkahely-kereséssel kapcsolatban felmerült helyközi utazás indokolt költségeinek megtérítésén túl a *helyi tömegközlekedés költségeinek átvállalását* is lehetővé teszi.

Míg az FMM az álláskeresőt ösztönző juttatást a közcélú foglalkoztatás helyébe szánta, az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium az elmúlt két év tapasztalatait összegezve, arra a következtetésre jutott, hogy

„Elhelyezkedési prémium”

3 Lásd: 2002. évi LIII. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (és más törvények) módosításáról, 16. §.

4 A 2002. évi LIII. törvénynek a személyi jövedelemadó törvényt, tb-törvényt, és az ehóról szóló törvényt módosító része.

5 E választási jogosultság érdekében szükség volt az 1993. évi III. törvény megfelelő szabályainak módosítására, amiről a 2002. évi LIII. törvény 45. §-a rendelkezik.

„A közcélú foglalkoztatás
a helyi aktív szociálpolitika
hatékony eszköze”

Emelt szintű
együtműködési
kötelezettség

utóbbi hatékony eszköze a helyi aktív szociálpolitikának, ezért gördülékenyebb végrehajtása érdekében segítő intézkedéseket hozott.⁶

Az önkormányzat által szervezett foglalkoztatás társulásban történő ellátásának ösztönzését szolgálta az a törvénymódosítás, amely egyértelművé tette, hogy a közcélú foglalkoztatásra a település közigazgatási határán kívül is lehetőség van. Szintén az önkormányzat mozgásterének bővítésére ad lehetőséget az, hogy a közcélú munkavégzés keretében *alkalmi munkavállalói könyvvél* is lehet foglalkoztatni aktív korú nem foglalkoztatott személyeket. Ebben az esetben nem folytonosan, hanem hat havi átlagban kell a harminc munkanapot elérő munkavégzést teljesíteni.

A közcélú foglalkoztatás keretében végezhető tevékenységek köre kibővült azzal, hogy lehetőség nyílt a majdani alkalmazott *betanítására*. Ezáltal nemcsak segédmunkák vagy a jogosult eredeti szakismeretének megfelelő munkák végezhetők, hanem a betanítást követően más közfeladat ellátására is sor kerülhet.

Pontosították a közcélú foglalkoztatottnak felajánlható, *megfelelőnek minősülő munka fogalmát* is. E szerint részmunkaidős foglalkoztatás esetén az oda- és visszautazás ideje nem haladhatja meg a teljes munkaidős foglalkoztatás során felajánlható munkahely elérési időtartamának felét. Ez a rendelkezés azt szolgálja, hogy a munkavégzés és az utazás időtartama arányban álljon egymással.

A 2002. évi LIII. törvény felhatalmazta a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi minisztert, hogy az *álláskeresőt ösztönző juttatás folyósításának előfeltételét jelentő intenzívebb, emelt szintű együtműködési kötelezettség* teljesítésének részletes szabályait rendeletben állapítsa meg.⁷ Ez meghatározza a munkaügyi központ és az együtműködést vállaló munkanélküli kapcsolattartásának módját, tartalmát, a felek jogait és kötelezettségeit. A munkaügyi központ kirendeltsége minden olyan munkanélkülit tájékoztatni köteles, akinek legalább 180 nap munkanélküli-járadékot állapított meg. A tájékoztatásnak tartalmazni kell, hogy a munkanélküli-járadék folyósításának a lejártát követően milyen feltételek mellett állapítható meg az álláskeresőt ösztönző juttatás. Az együtműködési kötelezettség vállalásáról a munkanélkülinek írásban kell nyilatkoznia.

Az együtműködést vállaló munkanélkülivel a kirendeltség *álláskeresői megállapodást* köt, amely többek között rendelkezik a munkanélküli:

- a) kirendeltségen történő jelentkezésének gyakoriságáról (az együtműködőnek a kirendeltség által meghatározott időpontokban, de legalább havonta a kirendeltségen meg kell jelennie),
- b) önálló munkahelykeresésének formáiról (például munkahelyek személyes felkeresése, jelentkezés pályázati felhívásokra és álláshirdetésekre stb.), valamint annak gyakoriságáról,
- c) munkahelykeresése igazolásának módjáról,

6 Lásd: 2003. évi IV. törvény egyes szociális tárgyú törvények módosításáról. A törvényt az Országgyűlés 2003. február 4-én fogadta el. Hatályba lépett a kihirdetését követő 3. napon.

7 Lásd: 7/2003. (VI. 12.) FMM-rendelet az álláskeresőt ösztönző juttatás megállapításával kapcsolatos együtműködési kötelezettség részletes szabályairól. A rendelet 2003. június 18-án lépett hatályba.

- d) a kirendeltség által felajánlott munkaerőpiaci szolgáltatások igénybevétele, a munkaügyi központ által szervezett rendezvényeken (állásbörze, képzési börze, pályaválasztási kiállítás, álláskereső klub stb.) való részvételéről,
- e) kirendeltséggel szemben fennálló tájékoztatási kötelezettségének tartalmáról, az álláskereső eredményére, illetve elhelyezkedése érdekében végzett tevékenységére vonatkozóan,
- f) részére – a vállalt kötelezettségek teljesítése alapján – a helyi utazási költségek megtérítéséről. A kirendeltség megtéríti a munkanélkülinek a munkanélküli-ellátás megállapításával, valamint az együttműködési kötelezettség teljesítésével kapcsolatos, tömegközlekedési eszköz igénybevétele felmerült, *indokolt helyi utazási költségeit*. A költségek összege legfeljebb havi 10 utazási alkalmat (5–5 oda- és visszautat) fedezhet.

A kirendeltség a munkanélkülivel legalább havonta közösen értékeli az együttműködésnek a megállapodásban foglaltak szerinti megvalósulását, ennek során mérlegelik a megállapodás tartalmának esetleges módosítását.

Az új ellátási forma várhatóan mérsékli az önkormányzatok foglalkoztatásban vállalt többletfeladatait, emiatt részükre kevesebb többletforrást kell átadni az MpA-ból. Ez a megtakarítás a munkaerőpiaci költségvetésnek kifejezetten „jól jön”, *mivel 2003-tól a munkavállalói járulék mértéke 1,5 százalékról 1 százalékra csökkent.*⁸ A felszabaduló pénzeszközök mellett a munkaügyi központok közvetlen felhasználásával a munkanélküliek ellátására, valamint aktív foglalkoztatási támogatásokra fordíthatók.

2. A KÉPZÉSEK TÁMOGATÁSI, FINANSZÍROZÁSI ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK MEGÚJÍTÁSA

A munkához jutás, illetve a munkahely megtartásának előfeltétele, hogy az álláskereső és a munkavállalók piacképes ismeretekkel rendelkezzenek. Ezt az FMM egyfelől a munkaerőpiaci képzés támogatásával, másfelől az iskolarendszeren kívüli felnőttképzéssel tudja elősegíteni.

2.1. A munkaerőpiaci képzés támogatása

A foglalkoztatást elősegítő támogatások között jelenleg is meghatározó szerepet tölt be a munkaerőpiaci képzés, a képzési költségek átvállalása, illetve a keresetpótló juttatás. A *keresetpótló juttatás mértéke* azonos a munkanélküli-járadék alsó határával, ami 2002-ben 18 090 forint volt, 2003-ban pedig 19 620 forint. *2003. január 1-től ez az összeg a duplájára emelkedhet* akkor, ha a képzésben részt vevő személy jövedelemmel nem rendelkezik, és a háztartásában legalább három (képzésben részt vevő egyedülálló személy esetén kettő) eltartásra kötelezett hozzátartozó él (feltéve, hogy jövedelmük egyenként nem haladja meg az öregségi nyugdíj 70 százalékát).⁹

⁸ Ez kompenzálta az egyéni nyugdíjjárulék 8 százalékról 8,5 százalékra való emelését.

⁹ Lásd: 2002. évi LIII. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (és más törvények) módosításáról, 6. §.

*Emelt összegű
képzési támogatás
a rászorulóknak*

A keresetpótló juttatás összegének megemlése azt célozta, hogy az anyagilag rászorult munkanélküli kiemelt segítséget kapjon a tanfolyam elvégzéséhez, mert az így megszerzett ismeretek általában nélkülözhetetlenek az elhelyezkedéshez. A nagyobb támogatás egyben nagyobb érdekeltséget teremt a képzésben való részvételhez. Az emelt összegű juttatáshoz a képzés időtartamának el kell érnie a heti 25 órát. Ennél alacsonyabb óraszámú képzés esetén, valamint az anyagilag nem rászorult munkanélküliek számára továbbra is a munkanélküli-járadék alsó határával azonos keresetpótló juttatás jár. A rászorultságot a települési önkormányzat jegyzője igazolja.

2.2. Iskolarendszeren kívüli felnőttképzés

Az új kormányzati struktúrában az iskolarendszeren kívüli felnőttképzéssel kapcsolatos feladatok ellátása az Oktatási Minisztériumtól a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztériumhoz került. 2002 végéig megtörtént a felnőttképzés intézményrendszerének felállítása. Megalakult az *Országos Felnőttképzési Tanács* (OFkT), ami a miniszter felnőttképzéssel kapcsolatos feladatainak ellátását segítő, döntés-előkészítő, véleményező és javaslattevő testület. A felnőttképzés minőségének biztosítására létrejött az intézmények és programok akkreditálásával kapcsolatos feladatokat ellátó *Felnőttképzési Akkreditáló Testület* (FAT), 2002 augusztusában pedig megalkult a *Nemzeti Felnőttképzési Intézet* (NFI), amely többek között ellátja a felnőttképzés szakmai, módszertani fejlesztését, és koordinációs szerepet tölt be a felnőttképzési kutatások és szolgáltatások területén. A társadalmi párbeszéd megvalósításának fórumaként létrejött a programtanács, valamint az Országos Érdekegyeztető Tanács szakképzési bizottsága.

2003-ban a felnőttképzés kedvezményrendszere több új elemmel bővült. Az állam *normatív támogatást*¹⁰ nyújt az első, állam által elismert, Országos Képzési Jegyzékben szereplő szakképesítés megszerzéséhez, illetve a fogyasztóknak általános, nyelvi, szakmai képzéséhez.

2003. január 1-től a felnőttképzésben részt vevő magánszemély után *felnőttképzési célú szja-kedvezmény* vehető igénybe, amelynek mértéke az adóévben fizetett képzési díj 30 százaléka. A támogatás összértéke becslések szerint a tárgyévben meghaladja a kétmilliárd forintot (*FMM és társintézményei*, 2003.)

Jelentősen megnőtt az érdeklődés a munkáltatók részéről is *saját munkavállalóiknak a szakképzési hozzájárulás terhére elszámolható képzése* iránt.

A szakképzési hozzájárulás Munkaerőpiaci Alapba bekerülő része a felnőttképzési rendszer, illetve a felnőttképzés intézményei számára biztosít forrásokat. Az MpA foglalkoztatási alaprészén belül létrehozott, *iskolarendszeren kívüli felnőttképzési célú elkülönített keretéből* lehetővé válik a felnőttképzések támogatása, az akkreditált felnőttképzési intézmények technikai feltételeinek fejlesztése, a felnőttképzés érdekében végzett fejlesztőtevékeny-

*Az életen át tartó
tanulás kiterjesztésének
támogatása*

*Iskolarendszeren
kívüli felnőttképzési
célú keret*

10 A felnőttképzési normatív támogatás részletes szabályait a 15/2003. (II. 19.) sz. kormányrendelet tartalmazza.

ség támogatása, az Európai Unió felnőttképzési programjához való csatlakozás hazai pénzügyi forrásainak megteremtése és a Nemzeti Felnőttképzési Intézet törvényben meghatározott feladatainak támogatása.¹¹

Az elkülönítetten kezelendő keret felhasználásáról, a keretből nyújtott támogatásokról a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter dönt, az *Országos Felnőttképzési Tanács* véleményének figyelembevételével. E keretre a MAT jogosultsága nem terjed ki.¹²

Azt, hogy a felnőttképzési célú pénzeszközök a fejlesztési és képzési alaprészből a foglalkoztatási alaprészbe kerüljenek át, át kellett vezetni a vonatkozó szaktörvényeken is.¹³ A módosítással a szakképzési hozzájárulás célja kiegészült a felnőttképzésnek az Flt. szerinti támogatásával. A fejlesztési és képzési alaprészből a foglalkoztatási alaprész felnőttképzésre elkülönített keretébe történő pénzátcsoportosításról az oktatási, valamint a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter együttesen dönt.

2003 nyarán az *FMM társadalmi vitára bocsátotta a felnőttképzésről szóló 2001. évi CI. törvény* (Fktv.) módosításának tervezetét, ami az őszi ülés-szakban kerül az Országgyűlés elé, és az előterjesztő szándéka szerint 2004. január elsején lép hatályba. A törvényt módosító javaslat a következő fontosabb változásokat helyezi kilátásba.

1. A felnőttképzést folytató intézmények nyilvántartásával kapcsolatos teendők az OM-hez tartozó Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközponttól az állami foglalkoztatási szolgálatához kerülnek.

2. A regionális munkaerő-fejlesztő és -képző központok – amelyek a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter irányítása alatt álló költségvetési szervek – hatásköre kibővül, az egész életen át tartó tanulás, az emberierőforrás-fejlesztés országos és regionális feladatai, valamint az esélyegyenlőség javítása érdekében. Ennek megfelelően a központok:

- közreműködnek a foglalkoztatást elősegítő, valamint új munkahelyek létrehozását támogató képzések lebonyolításában;
- részt vesznek felnőttképzési nemzetközi programokban, valamint az európai közösségi forrásokból támogatott emberierőforrás-fejlesztési programok előkészítésében és kivitelezésében;
- hátrányos helyzetűek felzárkóztatását szolgáló képzéseket szerveznek, és részt vesznek ilyen programok fejlesztésében;
- nyitott távtanulási hálózatok kiépítésével ellátják a nem formális tanulást¹⁴ folytatni szándékozók támogatását;
- regionális tananyagfejlesztő és konzultációs központként is működnek.

2003 elején megkezdődött a képző központok korszerűsítésére irányuló fejlesztési koncepció kidolgozása, 2003 első felében elkészült az egész életen át tartó tanulás feltételrendszerének javítására irányuló – a 2003–2006. évekre szóló – koncepció és stratégia. A stratégia rendszerbe foglalja a már

11 Az Mpa foglalkoztatási alaprésze iskolarendszeren kívüli felnőttképzési célú keretének felhasználását a 8/2003. (VII. 4) sz. FMM-rendelet szabályozza, ami 2003. július 12-én lépett hatályba.

12 Lásd: 2002. évi LIII. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (és más törvények) módosításáról, 20–21. §.

13 Lásd a 2002. évi LIII. törvénynek a szakképzési hozzájárulásról és a képzési rendszer fejlesztésének támogatásáról szóló 2001. évi LI. törvényt, valamint a felnőttképzésről szóló 2001. évi CI. törvényt módosító részeit, 32–35. §.

14 Nem formális tanulásnak minősül a munkahely, a társadalmi és egyéb szervezetek által szervezett olyan rendszerezett oktatás-tanulás, amely oktatási, képzési intézményeken kívül az egyén igényei és kezdeményezése alapján valósul meg, és amely közvetlenül nem kapcsolódik képesítés megszerzését tanúsító okirat megszerzéséhez.

megvalósult, a jelenleg bevezetés alatt álló és a közeljövőben kezdeményezendő lépéseket. A hazai keretek kiépítése – aminek át kell fognia az egész népességet, illetve a formális és nem formális tanulás teljes tevékenységrendszerét – a transzparencia, a minőségbiztosítás és a vonatkozó jogi szabályrendszer követelményei mentén formálódik.

3. ESÉLYEGYENLŐSÉG

Az új Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium prioritásai közé vette fel az esélyegyenlőség feltételeinek javítását. Ez eddig egyfelől az intézményfejlesztésben, másfelől egyes hátrányos helyzetben lévő csoportokat segítő, konkrét kormányzati intézkedésekben nyilvánult meg.

3.1 Intézményfejlesztés

A minisztérium felállításkor létrehozták az Esélyegyenlőségi Főigazgatóságot, hogy programokkal, támogatásokkal, jogi úton segítsék elő a *nők és férfiak egyenlőségének* érvényesítését. A romák felemelkedésének, foglalkoztatásának előmozdítása a főigazgatóságon belül működő *Roma Foglalkoztatási Titkárság* feladata lett, a megváltozott munkaképességű emberek munkaerőpiaci helyzetének javítása pedig a *Foglalkoztatási Rehabilitációs Titkárságé*.

Egy évvel a Kormány megalakítása után – 2003 májusában – a minisztériumi főigazgatóság az *Esélyegyenlőségi Kormányhivatal* rangjára emelkedett, élére pedig tárca nélküli minisztert neveztek ki.

A miniszter a feladat- és hatáskörét meghatározó kormányrendelet szerint:¹⁵

- közreműködik a nőket, a fogyatékkal élőket, a romákat, a gyermekeket, az időskorúakat érintő egyenlőtlenségek megszüntetésére irányuló tevékenységben, az egyes társadalmi csoportok kirekesztettségének mérséklésében, az esélyteremtés összkormányzati tervezésében, programjainak kialakításában;
- megtervezi az esélyteremtés összkormányzati feladatait, kialakítja, kezdeményezi annak programjait;
- összehangolja a tárcák esélyteremtést célzó tevékenységét, figyelemmel kíséri és elemzi e tevékenységek végzését;
- szervezi a kormányzat és a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok és nem kormányzati szervek együttműködését;
- javaslatot dolgoz ki az esélyegyenlőségi hálózat kialakítására, gondoskodik létrehozásáról és működtetéséről;
- működteti – más miniszter feladatkörét nem érintve – az esélyegyenlőséggel kapcsolatos társadalmi párbeszéd kormányzati kezdeményezésű országos fórumait.

*Esélyegyenlőségi
Kormányhivatal*

¹⁵ Lásd: 107/2003. (VII. 18.) kormányrendelet az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter feladat- és hatásköréről.

A feltűnően puha hatásköri jogosítványok (... közreműködik, ... együttműködik, ... összehangolja, ... javaslatot dolgoz ki) azt jelzik, hogy igen csak korlátozott hatalmú kormánytag lett az új esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter. Sokan felteszik a kérdést, hogy mennyiben különbözik az új kormányhivatal a korábban kiépült intézményhálózattól, amelynek eddig is az esélyegyenlőtlenségek csökkentése volt a feladata. Már csak azért is, mert ezek a feladatok és az azokért felelős szervezetek jórészt változatlanul megmaradtak az egyes tárcáknál is. „Egyelőre csak annyi biztos, hogy újabb párhuzamos struktúrák alakultak ki a már eddig is túlbonyolított és magas költséggel működő kormányban.” (Babus, 2003.)

A kijelentésre reagálva az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter ezt a közelítésmódot „régén elavultnak” nevezte. „A párhuzamos struktúrák nem gyengítik, hanem ellenkezőleg, erősítik egymást. A kormányhivatalnak és a minisztériumoknak közösen kell fellépniük az esélyegyenlőség javítása érdekében.” (Czene, 2003.)

3.2. Hátrányos helyzetűek foglalkoztatását ösztönző kormányzati intézkedések

A rendszerváltozást követően a munkaerőpiacon erőteljes kor szerinti diszkrimináció alakult ki. A munkáltatók a munkaerő-felvétel során előnyben részesítik a fiatal, de már gyakorlattal rendelkező munkavállalókat. Ezért a *45 év felettiiek álláshoz jutási esélye romlott*, ugyanakkor kiszorulásuk a munkaerőpiacról veszélyezteteti saját jogú öregségi ellátásukat.

A másik kiemelt csoportot a *roma emberek* alkotják, akiknek a társadalmi integrációja feltételezi, hogy mielőbb be-, illetve visszailleszkedhesse- nek a munka világába.

Ezért a 2003. január 1-től hatályos Flt. „felhatalmazta a munkaügyi minisztert, hogy a 45. életévüket betöltött, valamint a roma származású személyek munkaerőpiaci helyzetének javítása, foglalkoztatásának elősegítése érdekében e törvényben foglaltaknál kedvezőbb szabályokat állapítson meg.”¹⁶ Ennek a 6/1996. (VII. 16.) MüM-rendelet módosításával szereztek érvényt. Az új szabályok 2003. október 15-től hatályosak.¹⁷

A 45 éven felüliek támogatásának célja, hogy helyzetükből adódóan (idősebbek, alacsony iskolai végzettségűek, munkanélküliek, a munkaerőpiacról hosszabb ideje távol lévők) a megváltozott munkaerőpiac követelményeihez nehezebben alkalmazkodó korosztály foglalkoztatását az általánosnál kedvezőbb feltételek mellett segítse elő. A módosítás a kedvezőbb támogatási feltételek alkalmazására a *képzés, a foglalkoztatást bővítő támogatás, valamint a közhasznú foglalkoztatás* terén nyújt lehetőséget, a következők szerint:

- a) a munkaviszonyban álló, *45 év felettiiek képzése esetén a képzési támogatásnak nem feltétele, hogy a képzéshez a munkaadó is hozzájáruljon*

*Foglalkoztatási támogatások
45 éven felülieknek*

16 Lásd: 2002. évi LIII. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (és más törvények) módosításáról, 8. §.

17 Lásd: 13/2003. (X. 10.) sz. FMM-rendelet a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerőpiaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról szóló 6/1996. (VII. 16.) MüM-rendelet módosításáról.

(képzési költségekhez hozzájárulás, képzés lebonyolításához szükséges szakmai, tárgyi, technikai, személyi feltételeken keresztül);

b) a *foglalkoztatás bővítését szolgáló támogatás* nyújtása esetén:

– a támogatás *hat hónap helyett már három hónapig tartó munkanélküli-állapot* esetén is megállapítható;

– a munkavállaló munkabére *50–100 százalék helyett 70–100 százalékig* terjedő mértékben vállalható át;

– a támogatás folyósításának időtartama *egy év helyett legfeljebb két év* lehet;

c) a *közhasznú munkavégzés* támogatása során:

– a foglalkoztatásból eredő közvetlen költségek *legfeljebb 90 százaléka* vállalható át a szokásos 70 százalékkal szemben;

– a támogatásnak *nem feltétele a statisztikai állományi létszám bővülése*;

– a támogatás folyósításának időtartama *egy év helyett legfeljebb másfél év, az 50. életévüket betöltött munkanélküliek esetében pedig legfeljebb két év* lehet, ha a közhasznú foglalkoztatásra a következő területeken kerül sor: *egészségügyi-szociális tevékenység, művelődési, közoktatási tevékenység, környezetvédelem.*

Az Flt. felhatalmazása alapján a *roma emberek foglalkoztatásának* hatékonyabb elősegítését, az alulképzettségből és a tartós munkanélküliségből adódó hátrányaik mérséklését *a képzés, valamint a közhasznú foglalkoztatás kedvezőbb feltételek mellett nyújtható támogatásával* segíti a kormányzat.

a) *Képzésben* való részvétel esetén támogatás nyújtható:

– az *egyetemi, főiskolai továbbtanulásra felkészítő képzéshez*, valamint

– a szakképzést megalapozó felzárkóztató képzés keretében az *általános iskolai végzettség megszerzését biztosító képzéshez.*

A fenti képzések támogatását a 6/1996. (VII. 16.) MüM-rendelet egyébként nem teszi lehetővé.

b) A *közhasznú munkavégzés* támogatása keretében:

– a foglalkoztatásból eredő közvetlen költségek *legfeljebb 90 százaléka* átvállalható,

– a támogatásnak *nem feltétele a statisztikai állományi létszám bővülése*,

– a támogatás folyósításának leghosszabb időtartama *legfeljebb két év* lehet.

A támogatások akkor nyújthatók, ha a képzésben, valamint a közhasznú munkavégzésben történő részvételt a cigány kisebbségi önkormányzat, a cigány kisebbségi önkormányzati társulás vagy bíróság által nyilvántartásba vett cigány érdekképviselői szervezet szervezi, vagy a szervezésében közreműködik.

Az előzőekben ismertetett támogatások megállapításáról a munkaügyi ki-
rendeltség mérlegelési jogkörben dönt. A támogatások forrása a Munkaerő-
piaci Alap foglalkoztatási alaprészének decentralizált kerete.¹⁸

A cigány népesség
foglalkoztatásának
támogatása

18 Az FMM által a 45 éven felüliek foglalkoztatásához szeptembertől adandó kedvezmények mellett 2003. január 1-től három évig mentesül az egészségügyi hozzájárulás fizetése alól az a munkáltató, aki 50 éven felüli, tartós munkanélkülit foglalkoztat, vagy gyed-gyes-gyet után ismét munkába állni szándékozó szülőt alkalmaz. (A kormányprogram szerint a három év lejárta után, azaz a kormányzati ciklus végére minden foglalkoztatottra kiterjed ez az intézkedés – Várkonyi, 2003.)

3.3 Intézkedések a gyermeknevelés és munkavállalás összehangolásának megkönnyítésére

Gyermekgondozási segélyre szerez jogot az a szülő, nagyszülő is, aki nyugdíjban vagy annak minősülő ellátásban részesül.¹⁹ Ezzel bővült azoknak a nagyszülőknek a köre, akik unokájuk gondozása címén gyest vehetnek igénybe. Korábban erre csak azoknak volt lehetőségük, akik nem rendelkeztek rendszeres jövedelemmel. Emiatt csak 300, unokát nevelő nagyszülő tudott élni a támogatással.

*Gyestre mehet
a rendszeres jövedelemmel
rendelkező nagyszülő is*

Ezzel az intézkedéssel a gyermekgondozási segély a nyugdíjban és a társadalombiztosítási nyugellátási törvény alapján nyugdíjnak minősülő ellátásban részesülők számára is elérhető lett az ellátás. Ezt a kiterjesztést szolgáló szabályt a szülők esetében is alkalmazni kellett, mivel a jogegyenlőség elve sérült volna, ha a nagyszülő kedvezőbb feltételek mellett vehetné igénybe az ellátást, mint a szülő. Az intézkedés azon az elvi megfontoláson alapult, hogy a nyugdíj lényegében egy korábbi munkával megalapozott jövedelem, amit az ellátás igénylésekor nem célszerű aktuális jövedelemként figyelembe venni.

A 2002. december 1-jén vagy azt követően világra jött gyerekek után *öt munkanap munkaidő-kedvezmény illeti meg az apát*, amelyet legkésőbb a születést követő második hónap végéig a kérésének megfelelő időpontban köteles a munkáltató kiadni. A munkaidő-kedvezmény időtartamára távolléti díj jár.²⁰

*Szülési szabadság
az apáknak is*

4. ATIPIKUS FOGLALKOZTATÁSI FORMÁK

Az atipikus foglalkoztatási formák támogatásával az FMM javítani kívánja a munkavállalási és foglalkoztatási hajlandóságot, érdekeltséget – meghatározott csoportok munkához jutásának elősegítése, és általában a munkanélküliség csökkentése, illetve a foglalkoztatási szint növelése érdekében. A vizsgált időszakban konkrétan a következő, átlagostól eltérő élethelyzetekhez illeszthető foglalkoztatási formákkal kapcsolatban történt előrelépés:

- távmunka,
- részmunkaidős foglalkoztatás,
- határozott idejű foglalkoztatás,
- önfoglalkoztatás.

4.1. Távmunka

A kormány munkahely-teremtési célkitűzéseivel összhangban 2002 októberében az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM), valamint az FMM közös pályázatot hirdetett új távmunkahelyek létrehozásának támogatására. A program javítani kívánja a hátrányos helyzetűek esélyegyenlőségét, társadalmi integrációját, foglalkoztatási lehetőségeit. A kísérleti prog-

¹⁹ Lásd: 2003. évi IV. törvény egyes szociális tárgyú törvények módosításáról, 59. §, hatályos: 2003. február 7-től.

²⁰ A 2002. évi LIII. törvénynek a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvényt módosító része, 50. §.

ram célja *ezer új távmunkahely létesítése* volt. Ennek megvalósításához az IHM 500 millió forintot különített el az infokommunikációs infrastruktúra kiépítésére, az FMM pedig ugyanennyit a munkahely-teremtést segítő bértámogatásra és a távmunkavégzést megalapozó képzésre.

A pályázat eredményeként létesítendő ezer új távmunkahelyen előreláthatólag 937 támogatott csoportba tartozó munkavállalót foglalkoztatnak: fogyatékos, megváltozott munkaképességű, roma származású, 45 éven felüli személyeket, továbbá gyermeküket egyedül nevelő szülőket, illetve fogyatékos vagy idős embereket gondozó hozzátartozókat és hátrányos helyzetű településeken élőket. A további 63 távmunkahely kiválasztásakor a bírálóbizottság alapvetően a mikro- és kisvállalkozásokat, valamint a civil szférát részesítette előnyben (FMM, 2003a).

A Távmunka Tanács elnöke szerint a távmunka támogatásával elérhető, hogy *öt év alatt százezer új munkahely jöjjön létre*, ahol munkához juthatnak a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, felzárkózhatnak az elmaradott térségek, és javulhat a tőkeszegény magyar kisvállalkozók versenyképessége. Ehhez azonban a munkavállalók tájékozódási készségének megerősítésére van szükség. Az is kérdéses, hogy a cégvezetők felkészültek-e a modern munkaszervezést és irányítást igénylő foglalkoztatási forma alkalmazására. A Távmunka Tanács e hiányok pótlását tartja legfontosabb feladatának: azt, hogy pályázatok, szakmai tapasztalatcserék, tanulmányutak, képzési programok, munkaadói és munkavállalói rendezvények szervezésével *képzési módszereket* dolgozzanak ki a távmunka elterjesztéséhez.

Az újszerű foglalkoztatási forma egyelőre még nem elég népszerű. Ám akik kipróbálták, bizonyos munkakörökben hatékonyabbnak tartják, mint a megszokott munkahelyi körülmények között végzett munkát. Távmunka-szakértők becslése szerint míg az irodai munka hatékonysága 70–80 százalékos, addig az otthoni munkavégzéssel ez az arány 95 százalékra növelhető (Muhari, 2003). Előnye emellett a jelentős *költségkímélés* is, ami a munkahelyek fenntartásának szükségtelenségéből adódik. Ráadásul az otthonról dolgozók ritkábban változtatnak munkahelyet, mint azok, akiknek naponta utazniuk kell.

A kormányprogram további hatékonyságát növelné, ha a cégek először *magasan képzett embereket* alkalmaznának távmunkában, akik így, megfelelő gyakorlati és irányítási ismeretek után, akár romákat és fogyatékos embereket, esetleg más *hátrányos helyzetű rétegeket is visszasegíthetnének* a munka világába, irányítva távmunkáskénti foglalkoztatásukat.

4.2. Részmunkaidős foglalkoztatás

A foglalkoztatottak számának bővítését a kormány a *részmunkaidős foglalkoztatás támogatásával* is elő kívánja mozdítani. Míg ugyanis a részmunka-

időben dolgozók aránya az Európai Unió átlagában megközelíti a 18 százalékot, Magyarországon ez az arány alig több 6 százaléknál.

A magyar jogszabályok nem ösztönzik, sőt egyes elemei inkább gátolják a részmunkaidős foglalkoztatás terjedését. Jelenleg sem a munkaadók, sem a munkavállalók nem érdekeltek a részmunkaidő bevezetésében, jóllehet ebben nagy a kihasználatlan, a foglalkoztatás bővítése érdekében mozgósítható tartalék.

A részmunkaidős foglalkoztatás széles körű alkalmazását elősegítendő, a kormány 2017/2003. (II. 6.) sz. határozatával elrendelte a foglalkoztatási forma hazai elterjedését akadályozó tényezők (egészségügyi hozzájárulás fizetése, nyugdíjra jogosító szolgálati idő, a nyugdíj alapjául szolgáló átlagkereset-számítás szabályai) felülvizsgálatát. Ennek az az előzménye, hogy a jogharmonizálási kötelezettségnek történő megfelelés érdekében megtörtént a *reszmunkaidőről szóló 97/81/EK irányelv* átvétele.²¹ E szerint „a tagállamoknak aktívan közre kell működniük a részmunkaidős foglalkoztatás lehetőségeinek megteremtésében.” Az irányelvben ennek kiemelt eszköze „azon jogi vagy közigazgatási jellegű akadályok felülvizsgálata, amelyek a részmunkaidős foglalkoztatást korlátozzák”.

Magyarországon ez gyakorlatilag a tételes egészségügyi hozzájárulást, illetve a nyugdíjszabályokat érinti. Az egységes összegben meghatározott, tételes egészségügyi hozzájárulás ma egyforma, akár teljes, akár részmunkaidős a foglalkoztatás. A nyugdíjtörvények pedig a minimálbér alatt keresőknel a szolgálati idő megállapításakor a munkaviszony tartalmának a teljes helyett a díjazás, és a minimálbér arányában kiszámított idejét veszik figyelembe (Nacs, 2003). Mivel a részmunkaidőről szóló irányelv nem csupán munkajogi harmonizációt igényel, de azt is, hogy a részmunkaidős foglalkoztatás elterjedésének többi gátját is lebontsák, módosítani kell a vonatkozó cho- és nyugdíjszabályokat is.

A részmunkaidős foglalkoztatás támogatásának jogi keretei ugyanakkor létrejöttek a foglalkoztatási törvény 2003. január elsejétől hatályos változatában.²² Ezt a 6/1996. (VII. 16) MüM-rendelet legutóbbi módosításakor töltötték meg tartalommal.²³

A részmunkaidős foglalkoztatás iránti munkáltatói és munkavállalói érdekeltség megteremtésére az FMM azoknak a munkaadóknak nyújt támogatást, amelyek vállalják olyan munkavállalók alkalmazását, akik élethelyzetükből adódóan maguk is előnyben részesítik ezt a foglalkoztatási formát. Ide sorolhatók elsősorban a munkanélküliek (feltéve, hogy legalább 3 hónapig szerepelnek a munkanélküli regiszterben), továbbá a 14 éven aluli gyermekket nevelő szülők, akik lehetnek munkavállalók, munkanélküliek, gyermekgondozási segélyben és gyermeknevelési támogatásban részesülők egyaránt. Utóbbiak az irányadó szabályok szerint az ellátások folyósítása mellett legfeljebb napi négy órában vállalhatnak munkát, így esetükben a részmunka-

*Részmunkaidő:
kihasználatlan lehetőség
a foglalkoztatás bővítésére*

21 Erről rendelkezik a 2003. évi XX. törvény a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, valamint az ezzel összefüggő törvények jogharmonizációs célú módosításáról, amit 2003. március 31-én fogadott el az Országgyűlés.

22 Lásd: 2002. évi LIII. törvény az Ft. (és más törvények) módosításáról, 19/c pont.

23 Lásd: 13/2002. (X. 10.) FMM rendelet a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerőpiaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról szóló 6/1996. (VII. 16) MüM-rendelet módosításáról.

idős foglalkoztatás reális lehetőség. Ugyanez vonatkozik az ápolási díjban részesülőkre is, akik szintén a kedvezményezettek körébe tartoznak.

A vissza nem térítendő támogatás legfeljebb egy évig folyósítható. Akkor részesülhet ebben a munkáltató, ha a munkavállalót a teljes munkaidőnek legalább a felét elérő és a háromnegyedét meg nem haladó mértékű munkaidőben alkalmazza. Támogatásként – továbbfoglalkoztatási kötelezettség mellett – *a munkabér és járulékai együttes összegének legfeljebb 75 százaléka adható*, valamint a munkába járással kapcsolatos helyközi utazási költség munkaadót terhelő hányada részben vagy egészében megtéríthető.

4.3. Határozott idejű foglalkoztatás

Ugyancsak a Munka Törvénykönyvének (Mt.) az Európai Unió joganyagához való közelítése jegyében került sor *a határozott ideig tartó munkavégzésről szóló 99/70/EK irányelv* beiktatására a magyar jogba.

Az irányelv célja a rugalmas foglalkoztatási formák elterjesztésének segítése oly módon, hogy a munkavállalók biztonsága megmaradjon, és a határozott és határozatlan időre kötött munkaszerződéssel foglalkoztatottak közötti egyenlő elbánás érvényesüljön. Ennek érdekében az irányelv szerint a nemzeti jogban rögzíteni kell olyan garanciális szabályokat, mint a határozott időre létesített munkaviszony meghosszabbításának esetköre, a meghosszabbítások összesített maximális időtartama, illetve a határozott és határozatlan időtartamú jogviszony között átjárhatóság. Ezen túlmenően az irányelv azt is előírja, hogy a munkavállalói érdekképviselőket tájékoztatni kell arról, hogy milyen a munkáltatónál kialakult határozott idejű foglalkoztatás helyzete.

Az Mt. szabályai ezeknek a követelményeknek nagyrészt korábban is megfelelték, ugyanakkor több vonatkozásban kiegészítésre szorultak: többek között az alkalmazás időtartama alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmának kimondásával és a határozott idejű munkaszerződés meghosszabbításához megkívánt munkáltatói jogos érdek rögzítésével. Ezeket pótolta a 2003. július elsején hatályba lépett törvénymódosítás.²⁴

Ettől az időponttól kezdődően határozott idejű munkaviszony csak akkor hosszabbítható meg, ha ehhez jogos munkáltatói érdek fűződik. Határozatlan időtartamúnak kell tekinteni a munkaviszonyt – vagyis érvénytelen a szerződés határozott időre vonatkozó kikötése –, ha határozott időtartamú munkaviszonyt a felek úgy létesítenek ismételt, illetve hosszabbítanak meg, hogy nem fűződik hozzá jogos munkáltatói érdek, illetve ha a megállapodás csorbítja a munkavállaló jogos érdekét.

További változás, hogy csak a korábbi szerződés lejártát követő hat hónapon belül ismét határozott időre létesített munkaviszony időtartama számít bele a határozott idejű munkaviszony maximum-időtartamába, az

Új előírások
a határozott idejű
foglalkoztatáshoz

²⁴ Lásd: 2003. évi XX. törvény a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, valamint az ezzel összefüggő törvények jogharmonizációs célú módosításáról, amit 2003. március 31-én fogadott el az Országgyűlés.

öt évbe (korábban az ötéves maximum valamennyi munkaviszonyra vonatkozott).

A két EU-irányelv átvételével kapcsolatban hozott intézkedések szakértők szerint csak az *elkerülhetetlen minimumra* korlátozódtak. Elsősorban azokat a szabályokat hiányolják, amelyek „megkönnyítik a részmunkaidős és a teljes munkaidős jogviszonyok közötti átjárhatóságot, illetve a határozott idejű jogviszonynak a határozatlan idejűvé történő átalakítását.”²⁵ A munkaszerződés módosításának a lehetősége természetesen bármely esetben fennáll, de nincsenek kidolgozva azok a szabályok, amelyek biztosítják a megfelelő információáramlást (hogyan találjon egymásra a részmunkaidős munkakör és a részmunkaidőre áhítózó munkavállaló). Nem látható annak a koreográfiája, ahogyan a teljes munkaidős munkaszerződés részmunkaidős munkaszerződéssé módosítható (például a munkavállalónak mennyi idővel hamarabb kell jeleznie a szerződésmódosítási igényét, a munkáltatónak azt milyen szempontok szerint, mennyi idő alatt kell elbírálnia, a módosítás előtt mennyivel korábban kell a munkavállalót módosítási javaslatának elfogadásáról értesíteni stb.). Az információáramlást hatékonyan elősegíthetné egy olyan rendelkezés is, amely előírná, hogy a munkáltató az üzemi tanácson vagy a szakszervezet munkahelyi szervén keresztül tájékoztatja a érintett munkavállalókat a részmunkaidős vagy teljes munkaidős munkakörök megürüléséről. Ugyanakkor – kizáró rendelkezés hiányában – lehetőség van arra is, hogy a szociális partnerek kollektív szerződéses rendelkezések útján gondoskodjanak mindazoknak az irányelvi szabályoknak a magyar gyakorlatba történő átültetéséről, amelyek a „nem kötelező” szabályok közé tartoznak. Ide tartozik például a részmunkaidős és a teljes munkaidős munkakörök között átjárás biztosítása, az ezt előmozdító (esetleg többirányú) tájékoztatási jog intézményesítése, a képzéshez való hozzájutás egyenlőségét garantáló helyi előírások kidolgozása, stb. (Nacsa, 2003, 95. o.)

4.4. Önfoglalkoztatás

2003. július elsején lépett hatályba az a törvénymódosítás, amely több tízezer „kényszervállalkozó” és főleg foglalkoztatóik körében aggodalmat és indulatokat váltott ki. Holott e jogszabályok semmi újat sem tartalmaznak, csak megerősítették azt a kormányzati szándékot, amely a színlelt szerződések, a munkaviszonyt palástoló megbízási, illetve vállalkozási szerződések visszaszorítására irányul.

Új előírás a Munka Törvénykönyvében,²⁶ hogy *a munkaszerződés tényleges típusát* – elnevezésétől függetlenül – *az eset összes körülményire tekintettel kell megítélni.*

Ha a munkáltató és a munkát végző személy megbízási vagy vállalkozási szerződést köt olyan munkavégzésre, amely jellegénél fogva jellemzően

*Kényszervállalkozóból
önfoglalkoztató?*

25 Figyelembe véve az Mt. 82. §-ának, illetve a 79. § (4) bekezdésébe foglalt szabályokat is.

26 Lásd: 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről, 75/A §, hatályos: 2003. július 1-től.

munkaviszony keretében látható el, illetve a felek magatartása arra utal, hogy a munkát ténylegesen munkaviszony keretében végzik, ez a szerződés átvizsgálását követően jogellenes joggyakorlásnak minősülhet, hiszen ezekben az esetekben a felek valójában a munkaviszonyból származó munkavállalói jogok (táppénz, fizetett szabadság) gyakorlásának, illetve kötelezettségek (tb-járulék fizetése) teljesítésének elkerülésére törekszenek. Az is gyakori, hogy mindez ténylegesen a munkáltató egyoldalú akaratának érvényesítését jelenti, ahogy az is lehet, hogy mindkét fél jól jár.

A munkavégzés alapjául szolgáló szerződés típusa – munkaszerződés, megbízás, vállalkozási szerződés – nem választható meg úgy, hogy az korlátozza a munkavállaló jogos érdekeinek védelmét szolgáló rendelkezések érvényesülését. Ezért az Mt. 2003. július 1-től előírja azokat a kritériumokat, amelyek alapján a felek megállapodását elnevezésétől függetlenül munkaszerződésnek kell tekinteni.

Egyidejűleg módosult a munkaügyi ellenőrzésről szóló 1996. évi LXXV. törvény (Met) is, amelynek során kiszélesítették a munkaügyi felügyelők jogkörét. Ennek értelmében az Országos Munkabiztonsági és Munkaügyi Felügyelőség (OMMF) munkaügyi ellenőrei a korábbinál részletesebben megvizsgálhatják az egyes vállalkozási vagy megbízási szerződésekben a munkavégzés helyét és időtartamát, s azt, hogy az utasításadási jog és egyéb körülmények szabályozása vajon nem utal-e munkaszerződésre. Ha a munkaügyi felügyelők megállapítják, hogy egy vállalkozói szerződés valójában munkaviszonyra utaló foglalkoztatást takar, akkor azt jogosultak átminősíteni. Erre az OMMF-nek eddig is módja volt. A 2003. július elsején hatályba lépett törvénymódosítással ugyanakkor lehetővé válik, hogy ez a vizsgálat visszamenőleges hatályú legyen egészen addig, ameddig a foglalkoztatás megállapítható. Ebben az esetben a munkaadó munkaügyi bírságra, majd APEH-ellenőrzésre, adóhátralék kivetésére, valamint újabb bírságra számíthat.

A törvénymódosítás hatályba lépése előtt pánik tört ki az érintettek körében. Újságcikkek tucatjai hívták fel a figyelmet arra a veszélyre, hogy a mai „kényszervállalkozókból” nem lesznek szabályosan foglalkoztatottak, sőt egyenesen kiszorulnak a munkaerőpiacról.²⁷ A nagy ellenállás miatt – és a foglalkoztatási helyzet romlásától tartva – az FMM fél éves türelmi időre felmentette a bírság alól a hatósággal együttműködő cégeket. A foglalkoztatási tárca eközben olyan szabályozási megoldáson dolgozik, ami a „látszatvállalkozók” és megbízóik problémáját egy új önfoglalkoztatói jogállás megteremtésével orvosolná. Ennek bevezetésére 2004-ben kerül sor.

Az FMM által közzétett vitaanyag szerint e jogállás összetettsége miatt az önfoglalkoztatókat legalább két nagy csoportra szükséges bontani (FMM, 2003c). Az egyikbe e státus klasszikus képviselői tartoznak, a másikba pedig azok, akiknél a foglalkoztatás tartalmi elemeiben keverednek a pol-

27 Lásd: Index.hu, 2003. június: Kamarai kritika az önfoglalkoztatásról; Veszélyben a kényszervállalkozások; A számlás korszak alkonya; Kötelezően választható önfoglalkoztatás?; Bírságokra számíthatnak a látszatvállalkozók; Tízezrek válhatnak munkanélkülivé stb.

gári jogi és munkajogi elemek. Az utóbbira nézve irányadó lehet a *német példa*. Németországban az ezredfordulón bevezetett törvényi szabályozás szerint például a vállalkozóra a munkavállalóra vonatkozó tb-szabályokat kell alkalmazni – függetlenül a tevékenység jogi kereteinek a munkaadó és a vállalkozó által kötött megállapodásban való megnevezésétől – akkor, ha a vállalkozó által végzett tevékenység tekintetében a következő öt feltétel közül három megvalósul:

- a vállalkozó tevékenysége külső megjelenési formáiban munkavállalói tevékenységnek felel meg,
- a kereső tevékenység nem foglal magában vállalkozói magatartást,
- tartósan és lényegesen egy megbízó javára tevékenykedik,
- nem foglalkoztat olyan munkavállalót, aki havonta 325 eurót meghaladó bérézésben részesül, és
- megbízza a vállalkozó által végzett tevékenységet általában munkavállalókkal látatja el.

A szabályozás egyik alternatívája lehet az önfoglalkoztatói minősítés – egy hasonlóan komplex hatósági ellenőrzés eredményeként –, az azzal járó társadalombiztosítási jogi következményekkel együtt. A másik: az egyéni bejelentkezés alapján történő besorolás, az egyszerűsített vállalkozói adó hatálya alá kerülés mintájára. Ennek előfeltétele az önfoglalkoztatói körbe tartozó foglalkozások, szakmák meghatározása.

5. MUNKAERŐPIACI ESZKÖZÖK, FOGLALKOZTATÁSI SZOLGÁLTATÁSOK

2002 második felében és 2003 során kisebb-nagyobb mértékben módosították egyes munkaerőpiaci eszközök és szolgáltatások feltételrendszerét, továbbá az állami foglalkoztatási szolgálat feladatkörét is. Ezeket vesszük sorra a következőkben.

5.1. Munkaerőpiaci eszközök és szolgáltatások

2002. december végéig egymillió forintig terjedő visszatérítendő kamatmentes támogatáshoz lehetett hozzájutniuk azoknak a munkanélküliből lett vállalkozóknak, akik ebből kívántak munkahelyet létrehozni saját maguk számára. *A támogatás felső határát 2003. január elsejétől – az e körbe tartozó foglalkoztatási formák elterjesztésének ösztönzésére – 3 millió forint-ra növelték.*²⁸

A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény szabályozása a csoportos létszámleépítés esetén alkalmazandó eljárásokra is kiterjed. Ennek megfelelően indokolt volt a csoportos létszámleépítés hátrányos következményeinek

28 Lásd: 6/2002. (XI. 28.) FMM-rendelet a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerőpiaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról szóló 6/1996. (VII. 16.) MüM-rendelet, továbbá a munkaügyi központok foglalkozási rehabilitációs eljárásáról, valamint a megváltozott munkaképességű munkanélküliek foglalkoztatását elősegítő egyes támogatásokról szóló 11/1998. (IV. 29.) MüM-rendelet módosításáról, 4. §, hatályos 2003. I. 1-től.

Magán-munka-
közvetítői
tevékenység

A foglalkoztatási
támogatások
EU-konformitásának
biztosítása

29 Lásd: 6/2002. (XI. 28.) FMM-rendelet a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerőpiaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról szóló 6/1996. (VII. 16.) MüM-rendelet, továbbá a munkaügyi központok foglalkozási rehabilitációs eljárásáról, valamint a megváltozott munkaképességű munkanélküliek foglalkoztatását elősegítő egyes támogatásokról szóló 11/1998. (IV. 29.) MüM-rendelet módosításáról, 8. §, hatályos 2003. I. 1-től.

30 Erre az Országgyűlés 6/2002. (II. 7.) sz. határozatával került sor.

31 Lásd: 2002. évi LIII. törvény az Flt. (és más törvények) módosításáról, 3. §.

32 Ezt az értékhatárt a 163/2001. (IX. 14.) kormányrendelet tartalmazza. 256/2002. (XII. 13.) kormányrendelet a pályakezdő munkanélküliek elhelyezkedésének elősegítéséről szóló 68/1996. (V. 15) sz. kormányrendelet, valamint a munkába járással összefüggő terhek csökkentését célzó támogatásokról.

33 Lásd: 6/2002. (XI. 28.) FMM-rendelet 10. §.

34 Lásd: 4/2002. (X. 17.) FMM-rendelet az állami foglalkoztatási szolgálatról, hatályos: 2002. október 20-tól.

enyhítését célzó támogatást a 2001. évi XCV. törvény hatálya alá tartozó munkaadók részére is lehetővé tenni.²⁹

A 2003. január 1-től hatályos Flt.-ben módosultak a magán-munkaközvetítéssel kapcsolatos rendelkezések, amit a magán-munkaközvetítői ügynökségekről szóló 181. számú ILO-egyezmény ratifikálása tett szükséges-sé.³⁰ Az egyezmény értelmében a magán-munkaközvetítők a munkavállalók számára sem közvetlenül, sem közvetve nem számíthatnak fel semmilyen díjat. Mivel korábban az Flt. lehetővé tette, hogy a magánközvetítők vagyoni biztosíték letétele esetén a munkát keresőktől díjat kérjenek, ezt módosítani kellett.³¹

Az Európai Unió 2001 végén, a Verseny című fejezetben átadott *közös álláspontjában* rögzítette, hogy a csatlakozási okmányban sorolja fel azokat a vállalkozásoknak nyújtott támogatásokat, amelyeket a jelölt ország a csatlakozási időpont után külön bejelentés nélkül is fenntarthat. Ennek feltétele, hogy az adott támogatást tartalmazó jogszabályt a PM Támogatásokat Vizsgáló Iroda (TVI) a vonatkozó közösségi és magyar állami támogatási jogszabályokkal összeegyeztethetőnek minősítse, majd azt a bizottság is jóváhagyja (FMM, 2002). A felülvizsgálat eredményeként a TVI felszólította az FMM-t a következő rendeletek módosítására.

A pályakezdők munkatapasztalat-szerzésének támogatása. A támogatás feltétele kiegészült azzal, hogy a munkaadó vállalja a pályakezdő legalább a támogatott foglalkoztatás időtartamával megegyező időtartamú továbbfoglalkoztatását, és azt, hogy a pályakezdő munkaviszonyát a támogatás folyósítása, valamint a továbbfoglalkoztatás időtartama alatt, működésével összefüggő okból, rendes felmondással nem szünteti meg.

Csoportos személyszállítási támogatás. A módosítás meghatározta a csoportos személyszállításhoz nyújtható támogatás felső határát, amely a csekély összegűnek minősülő értéket nem haladja meg.³²

A rehabilitációs foglalkoztatás bővítését célzó támogatások. A megváltozott munkaképességű munkanélküliek rehabilitációs foglalkoztatásának bővítését célzó támogatás esetében a támogatás nyújtásának a feltételeit ki kellett egészíteni a továbbfoglalkoztatási kötelezettség előírásával.³³

5.2. Állami foglalkoztatási szolgálat

2001. július 1-től létrejött az állami foglalkoztatási szolgálat és benne a Foglalkoztatási Hivatal, aminek az irányítását a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium látja el. A felügyeleti szerv rendeletben határozta meg az állami foglalkoztatási szolgálat irányítására, a szervezetbe tartozó egyes szervek hatáskörére és egymás közötti kapcsolatára vonatkozó szabályokat, ami 2002. október 20-tól hatályos.³⁴ E szerint az FMM irányítja a *Foglalkoztatási Hivatalt*, a Hivatal közreműködésével a megyei munkaügyi központokat, valamint a munkaerő-fejlesztő és képző központokat.

A Foglalkoztatási Hivatal által ellátandó feladatok közé tartozik többek között az, hogy meghatározza a munkaügyi központok hatósági és szolgáltatótevékenységére vonatkozó szakmai követelményeket, irányítsa, koordinálja és ellenőrizze ezek végrehajtását, kidolgozza és működtesse a hatósági és szolgáltatótevékenység ellátásához szükséges informatikai rendszereket, fejlessze a munkaerőpiaci szolgáltatásokat, koordinálja a munkaerőpiaci programok irányításával, végrehajtásával kapcsolatos szakmai feladatokat.

A Foglalkoztatási Hivatal hatósági jogkörében eljár a hatáskörébe tartozó másodfokú ügyekben, vezeti a hatáskörébe utalt nyilvántartásokat, ellátja a munkavállalók kölcsönös foglalkoztatásának cseréjéről szóló nemzetközi szerződések végrehajtásával kapcsolatos hatósági feladatokat. A Foglalkoztatási Hivatal a képző központok szakmai irányítása tekintetében meghatározza a munkaügyi központok és a képző központok együttműködésének elveit, a képző központok által végzendő adatgyűjtési, adatszolgáltatási rendszert, véleményezi a képző központok éves képzési tervét.

Számos feladat hárul továbbá az hivatalra az Európai Unióhoz történő csatlakozáshoz kapcsolódó feladatok végrehajtásából adódóan, részt vesz például az Európai Unió strukturális alapjaihoz való csatlakozás előkészítő munkáiban, koordinálja a munkaügyi központok ilyen irányú feladatait. Az EU-hoz való csatlakozást követően az Európai Foglalkoztatási Szolgálattal kapcsolatos magyarországi feladatokat ugyancsak a Foglalkoztatási Hivatal fogja ellátni. Addig is meg kell teremteni a jogi lehetőségét a kiépítéssel, fejlesztéssel kapcsolatos előkészületeknek. Ezért a 2002. évi LIII. törvény a Foglalkoztatási Hivatal törvényben meghatározott jogosítványait kibővítette az Európai Foglalkoztatási Szolgálattal kapcsolatos feladatokkal.³⁵

2000. január 1-től a *megyei (fővárosi) munkaügyi központok* két szervezeti egységből állnak: a központi szervezeti egységből és a kirendeltségből. A 4/2002. (X. 17.) FMM-rendelet értelmében a *központi szervezeti egység* többek között irányítja és ellenőrzi a munkaügyi központ kirendeltségeinek tevékenységét, ellátja a megváltozott munkaképességű munkanélküliek foglalkoztatási rehabilitációjával kapcsolatos feladatokat, működteti a munkanélküli-ellátórendszert, a támogatási és szolgáltató rendszereket. A rendelet meghatározza, hogy az egyes foglalkoztatás-elősegítő támogatások közül melyek tartoznak a központi szervezeti egység elsőfokú hatósági jogkörébe:

1. az olyan munkaviszonyban állók képzési támogatása, akik rendszeres foglalkoztatása képzés nélkül nem biztosítható,
2. az önfoglalkoztatóvá válás támogatása,
3. a munkaerő-toborzás támogatása,
4. a csoportos létszámleépítés hátrányos következményeit enyhítő támogatás,
5. a munkaerőpiaci szolgáltatót nyújtók támogatása,

A megyei munkaügyi központok hatásköre

³⁵ Lásd: 2002. évi LIII. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (és más törvények) módosításáról, 24–25. §.

*A kirendeltségek
feladatköre*

6. a munkaerőpiaci program kidolgozásának, megvalósításának támogatása,
7. a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatását elősegítő beruházáshoz, fejlesztéshez nyújtott támogatás,
8. a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatása megkezdéséhez nyújtott támogatás.

A fővárosi és a megyei munkaügyi központokon belül országosan összesen több mint 170 kirendeltség működik. A munkaügyi központok kirendeltségei első fokú hatósági jogkörében tartoznak az egyes foglalkoztatást elősegítő támogatások közül:

- a) a munkaerőpiaci képzésben részt vevő munkanélkülinek nyújtott támogatás,
- b) a munkanélküliek vállalkozóvá válásának elősegítése,
- c) a foglalkoztatás bővítése,
- d) a közhasznú munkavégzés,
- e) a tartós munkanélküliek foglalkoztatása esetén a munkába járással kapcsolatos utazási költségtérítés,
- f) a munkatapasztalat-szerzés támogatása, foglalkoztatási támogatás,
- g) a foglalkoztatáshoz kapcsolódó járulékok átvállalása,
- h) az egészségügyi hozzájárulás megfizetéséhez nyújtandó támogatás,
- i) intenzív álláskeresés támogatása.

A kirendeltségek hatáskörébe tartozik valamennyi munkanélküli-ellátással kapcsolatos hatósági ügyintézés (ellátás megállapítása, megszüntetése, visszakövetelése) is.

A munkaügyi központok kirendeltségeinek illetékességi területét az állami foglalkoztatási szolgálatról szóló 4/2002. (X. 17.) FMM-rendelet melléklete tartalmazza. Emellett lehetőség van arra, hogy egyes kiemelt feladatok ellátására vagy meghatározott célcsoporthoz tartozó ügyfelek foglalkoztatásának elősegítésére akár a megye vagy akár a főváros egész területére illetékességgel rendelkező kirendeltséget hozzanak létre (például a fővárosban az ifjúsági iroda). A munkaügyi központ igazgatója ideiglenes működésre is létrehozhat kirendeltséget akkor, ha egy munkáltató csoportos létszámleépítést hajt végre. Ehhez az szükséges, hogy az ideiglenes kirendeltség létrehozásával a csoportos létszámleépítést megvalósító munkaadó egyetértsen, és ahhoz anyagilag hozzájáruljon.

A Foglalkoztatási Hivatal szervezete előreláthatólag 2004. május 1-jétől új egységgel, a *Munkaügyi Nyilvántartó Központtal* bővül (FMM, 2003d). Az ügy előzményéhez tartozik, hogy a kormány 2003. március 5-én elfogadta az FMM előterjesztését, és kimondta, hogy egyetért a munkaviszony létesítése és megszűnése azonnali bejelentési kötelezettségén alapuló *munkaügyi nyilvántartási rendszer* megteremtésével. Elrendelte az ehhez szükséges törvényi és kormányrendeleti szintű jogszabályok előkészítését.

*Új munkaügyi
nyilvántartási rendszer
bevezetése*

A nyilvántartás létrehozásához és működtetéséhez szükséges jogi feltételeket több törvény módosításával kellett megteremteni. Ettől azt várják, hogy a bejelentés nélküli munkavégzés hatékony ellenszere lesz. A kormány azzal számol, hogy ha a több mint félmillió munkaviszonyt jogszabályoknak megfelelően kötnek meg, a 16. életévét betöltött (munkanélküli, illetve inaktív státusú) munkavállaló 20 százalékának kikényszeríthető a vélelmezett munkavállalónkénti bejelentése, az évi 20 milliárd forint tb-többletet és 100 milliárd forint GDP-növekedést jelenthet.

Az egységes munkaügyi nyilvántartás várható társadalmi hatását illetően is pozitívak a várakozások, amennyiben feltételezhetően oldani fogja a munkaviszonyok regisztrálásának hiányából adódó jogbizonytalanságot, csökkenti a jogszabálysértések lehetőségét, átláthatóbbá teszi a munkaerőpiaci folyamatokat, javítja a munkaügyi tervezés statisztikai megalapozottságát és az ellenőrzés hatékonyságát.

Hivatkozások

Babus Endre (2003): Mi fán terem? Heti Világgazdaság, augusztus 2. 81–82. o.

Czene Gábor (2003): A feleség nem oldalborda! Interjú Lévai Katalin esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszterrel, Népszabadság, augusztus 22. 9. o.

FMM (2002a): Előterjesztés a Munkaerőpiaci Bizottság részére a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény, a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény, a szakképzési hozzájárulásról és a képzési rendszer fejlesztésének támogatásáról szóló 2001. évi LI. törvény, a felnőttképzésről szóló 2001. évi CI. törvény és egyes más törvények módosításáról, szeptember

FMM (2002b): Előterjesztés a MpB részére a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról szóló egyes jogszabályok módosításáról. Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, november.

FMM (2003a): Előterjesztés a MAT részére a távmunka központi munkaerőpiaci program kiegészítő támogatására. Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, január.

FMM (2003b): Előterjesztés a Munkaerőpiaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról szóló 6/1996. (VII. 16.) MüM-rendelet

módosításáról. Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, március.

FMM (2003c): Vitaanyag az önfoglalkoztatásról. Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 2003. május, www.fmm.gov.hu.

FMM (2003d): Előterjesztés a MAT részére egyes törvényeknek az egységes munkaügyi nyilvántartás létrehozásával összefüggő módosításáról. Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, július.

FMM MAT Titkárság (2002): Emlékeztető az Országos Érdekegyeztető Tanács munkaerőpiaci bizottsági üléséről. október 8.

FMM – ESZCSM – OM – PM (2003): A foglalkoztatáspolitikai közös értékelés 2. követő jelentése, április.

Hármor Szilvia (2002): Hátrányleküzdő program készül, Népszabadság, július 23.

Muhari Judit (2003): A távmunka sikere a szervezésben rejlik. Népszava, június 19.

Nacsa Beáta (2003): Munkajog és jogharmonizáció. A rész-munkaidős és határozott idejű munkaszerződés problematikája. Európai Tükör, 3. sz. 79–95. o.

Várkonyi Iván (2003): Csak a hiány nem változhat. Interjú László Csaba pénzügyminiszterrel. Népszabadság, augusztus 14.

STATISZTIKAI ADATOK

***STATISTICAL DATA
WITH ENGLISH SUBTITLES***

Összeállította (*Edited by*)

FAZEKAS KÁROLY

KÖLLŐ JÁNOS

LAKATOS JUDIT

LAKATOS MIKLÓS

LÁZÁR GYÖRGY

Statisztikai adatok

1. Alapvető gazdasági mutatók (*Basic economic indicators*)
2. Népeség (*Population*)
3. Munkaerőpiaci részvétel (*Labour market participation*)
4. Foglalkoztatás (*Employment*)
5. Munkanélküliség (*Unemployment*)
6. Inaktivitás (*Inactive population*)
7. Bérek (*Wages*)
8. Oktatás (*Education*)
9. Munkaerő-keresleti jelzőszámok (*Labour demand indicators*)
10. Regionális különbségek (*Regional inequalities*)
11. Migráció és ingázás (*Migration and commuting*)
12. Ipari kapcsolatok (*Industrial relations*)
13. Népszámlálási adatok (*Census data*)
14. Nemzetközi adatok (*International comparison*)
15. A fontosabb adatok forrásai (*Description of the main data sources*)

Források jegyzéke (Data Sources)

FH BT	FH Bértarifa-felvétel (<i>NLC Wage Survey</i>)
FH REG	FH munkanélküli regiszter (<i>NLC unemployment register</i>)
FH SREG	FH munkanélküli járadékregiszter (<i>NLC unemployment benefit register</i>)
FH PROG	FH Rövid Távú Munkaerőpiaci Prognózis (<i>NLC Short-term Labour Market Forecast Survey</i>)
KSH	Rendszeres kiadványokból összeállított tábla (<i>Table compiled from regular publications</i>)
KSH IMS	KSH intézményi munkaügyi statisztika (<i>CSO institution-based labour statistics</i>)
KSH MEF	KSH Munkaerő-felvétel (<i>CSO Labour Force Survey</i>)
KSH MEM	KSH Munkaerő-mérleg (<i>CSO Labour Force Account</i>)
MC	Mikrocenzus (<i>Microcensus</i>)
MNB	Magyar Nemzeti Bank (<i>Hungarian National Bank</i>)
NSZ	Népszámlálás (<i>Population Census</i>)
NYUFIG	Nyugdíjfolyósító Igazgatóság (<i>Pension Administration</i>)
OM STAT	Oktatásügyi Minisztérium, Oktatásstatisztika (<i>Ministry of Education, Educational Statistics</i>)
TB	Társadalombiztosítás (<i>Social security records</i>)

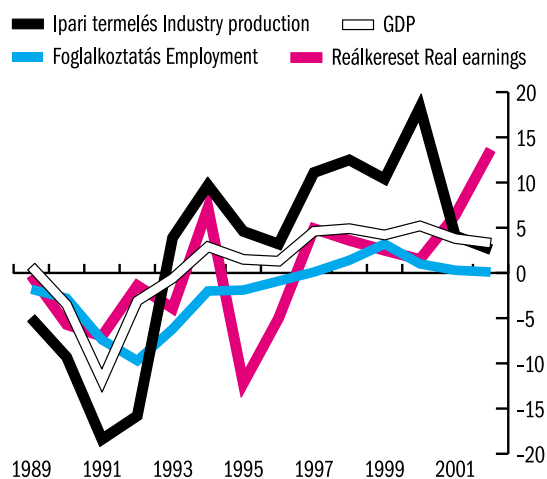
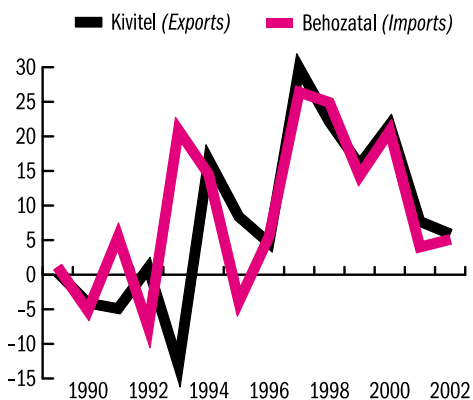
1.1. táblázat: Alapvető gazdasági mutatók 1. (Main economic indicators 1.)*

Év	GDP	Ipari termelés	Kivitel	Behozatal	Reálkereset	Foglalkoz- tatás
Year	GDP	Industry production	Exports	Imports	Real earnings	Employment
1989	100,7	95,0	100,3	101,1	99,7	98,2
1990	96,5	90,7	95,9	94,8	94,3	97,2
1991	88,1	81,6	95,1	105,5	93,0	92,6
1992	96,9	84,2	101,0	92,4	98,6	90,3
1993	99,4	103,9	86,9	120,9	96,1	93,8
1994	102,9	109,7	116,6	114,5	107,2	98,0
1995	101,5	104,6	108,4	96,1	87,8	98,1
1996	101,3	103,2	104,6	105,5	95,0	99,1
1997	104,6	111,1	129,9 ²	126,4 ²	104,9	100,1
1998	104,9	112,5	122,1 ²	124,9 ²	103,6	101,4
1999	104,2	110,4	115,9 ²	114,3 ²	102,5	103,2
2000	105,2	118,1	121,7 ²	120,8 ²	101,5	101,0
2001	103,8	103,6	107,7 ²	104,0 ²	106,4	100,3
2002	103,3 ¹	102,6 ¹	105,9 ²	105,1 ²	113,6	100,1

* Előző év = 100. (Previous year = 100.)

1 Előzetes adat. (Preliminary.)

2 Vámszabadterülettel együtt. (Including free trade zones.)

Forrás (Source): Foglalkoztatás (Employment): 1989–1991: KSH MEM; 1992–: KSH
MEF. Egyéb adatok (Other data): KSH.

1.1. ábra: Alapvető gazdasági mutatók éves változása 1. (Annual changes of main economic indicators 1.)

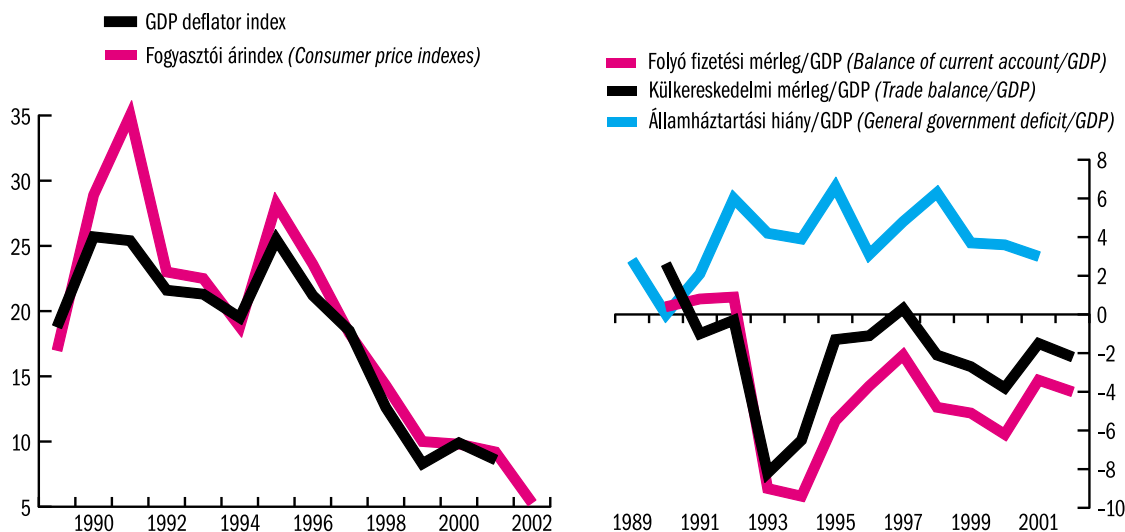
1.2. táblázat: Alapvető gazdasági mutatók 2. (Main economic indicators 2.)*

Év	GDP deflator index	Fogyasztói árindex	Külkereskedelmi mérleg ⁵ /GDP	Folyó fizetési mérleg ³ /GDP	Államháztartási hiány ⁴ /GDP	Bruttó külföldi adósság/GDP ²
Year	GDP deflator index	Consumer price indexes	Trade balance ⁵ /GDP	Balance of current account ³ /GDP	General government deficit ⁴ /GDP	Gross foreign debt/GDP ²
1989	118,8	117,0	2,8	...
1990	125,7	128,9	+2,6	+0,4	0,0	60,7
1991	125,4	135,0	-1,0	+0,8	2,1	62,7
1992	121,6	123,0	-0,3	+0,9	6,0	61,7
1993	121,3	122,5	-8,2	-9,0	4,2	66,6
1994	119,5	118,8	-6,5	-9,4	3,9	66,5
1995	125,5	128,2	-1,3	-5,5	6,6	71,5
1996	121,2	123,6	-1,1	-3,7	3,1	62,4
1997	118,5	118,3	+0,3	-2,1	4,8	54,6
1998	112,6	114,3	-2,1	-4,8	6,3	55,8
1999	108,3	110,0	-2,7	-5,1	3,7	64,2
2000	109,9	109,8	-3,8	-6,2	3,6	64,2
2001	108,6	109,2	-1,5	-3,4	3,0	64,9
2002	...	105,3	-2,2	-4,0	...	55,2 ¹

* Előző év=100. (Previous year=100.)

1 Előzetes adat. (Preliminary.) – 2 Tulajdonosi hitellel együtt. (Including owner credit.) – 3 1989–94: konvertibilis devizában; 1995–: konvertibilis és nem konvertibilis devizában. (1989–94: in convertible currency; 1995–: in convertible and non-convertible currency.) – 4 1995–98: privatizációs bevétel nélküli államháztartási hiány. (1995–98: excluding revenues from privatization). – 5 Áruk és szolgáltatások. (Goods and services.)

Forrás (Source): KSH. Folyó fizetési mérleg (Balance of current account); MNB.

1.2. ábra: Alapvető gazdasági mutatók éves változása 2. (Annual changes of main economic indicators 2.)

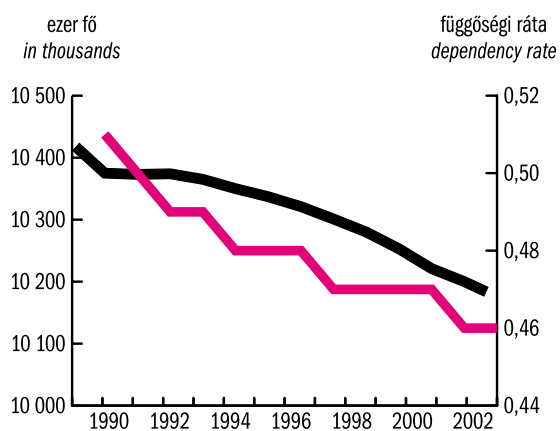
2.1. táblázat: Népeség (Population)*

Év	Ezer fő	1992 = 100	Éves változás	15–64 év közötti népeség	Függőségi ráta**
Year	In thousands	1992 = 100	Annual changes	Population 15–64 age	Dependency rate
1980	10 709	103,6	–	6500,0	0,58
1989	10 421	100,8	–
1990	10 375	100,4	–0,2	6870,4	0,51
1991	10 373	100,0	0,0	6909,5	0,50
1992	10 374	100,0	0,0	6940,2	0,49
1993	10 365	99,9	–0,1	6965,8	0,49
1994	10 350	99,8	–0,1	6978,2	0,48
1995	10 337	99,6	–0,1	6986,9	0,48
1996	10 321	99,5	–0,1	6984,2	0,48
1997	10 301	99,3	–0,2	6986,3	0,47
1998	10 280	99,1	–0,2	6980,0	0,47
1999	10 253	98,8	–0,3	6969,6	0,47
2000	10 221	98,5	–0,3	6961,3	0,47
2001	10 200	98,3	–0,2	6963,3	0,46
2002	10 175	98,1	–0,2	6962,8	0,46

* Január 1. (1st January.)

** (0–14 éves népeség + 65 feletti népeség) / (15–64 éves népeség)

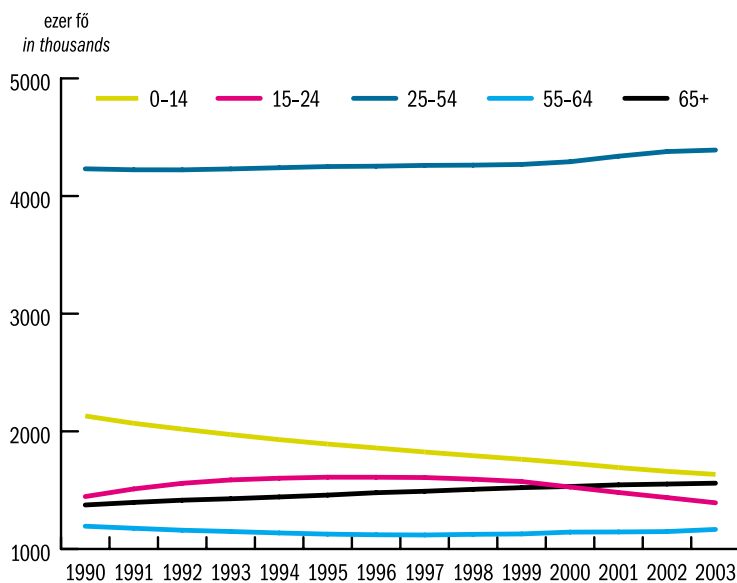
Jegyzet (Note): A 2001 évi népszámlálás alapján visszavezetett adatsor. (Recalculated on the basis of Population Census 2001.)

2.1. ábra: Január 1-jei népeség, függőségi ráta (Population on 1st January)

2.2. táblázat: A népesség száma főbb korcsoportok szerint, ezer fő
(Population by main age groups – in thousands)*

Év	0-14	15-24	25-54	55-64	65+	Együtt
Year	éves (years old)					Total
1980	2341,2	1464,4	4399,8	1054,7	1449,4	10709,5
1990	2130,5	1445,5	4231,4	1193,5	1373,9	10374,8
1991	2068,0	1510,3	4223,1	1176,0	1395,7	10373,2
1992	2018,7	1558,1	4222,6	1159,4	1414,7	10373,6
1993	1972,3	1587,0	4230,4	1148,5	1426,9	10365,0
1994	1929,6	1601,5	4240,6	1136,2	1442,2	10350,0
1995	1891,7	1610,1	4250,6	1126,2	1458,0	10336,7
1996	1858,8	1609,7	4253,6	1120,8	1478,3	10321,2
1997	1824,4	1607,2	4260,3	1118,9	1490,5	10301,2
1998	1792,8	1593,0	4262,6	1124,4	1506,9	10279,7
1999	1762,4	1573,2	4268,5	1127,9	1521,4	10253,4
2000	1729,2	1526,5	4291,4	1143,4	1531,1	10221,6
2001	1692,0	1480,1	4338,5	1144,7	1545,0	10200,3
2002	1660,1	1436,9	4378,0	1147,9	1551,9	10174,9
2003	1633,7	1392,5	4390,8	1166,1	1559,2	10142,4

* Január 1. (1st January) A 2001. évi népszámlálás alapján korrigált idősor (Based on the Population census 2001)

2.2. ábra: A népesség főbb korcsoportok szerint (Population by main age groups)

2.3. táblázat: A férfi népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő (Male population by main age groups – in thousands) *

Év	0-14	15-24	25-59	60-64	65+	Együtt
Year	éves (years old)					Total
1980	1205,4	749,9	2475,6	170,5	587,3	5188,7
1990	1090,4	740,3	2366,9	259,9	527,5	4984,9
1991	1057,9	773,4	2355,5	258,5	534,5	4979,8
1992	1032,3	797,7	2350,4	255,5	539,8	4975,7
1993	1008,7	812,2	2349,0	253,9	542,5	4966,3
1994	986,8	819,9	2350,3	250,5	546,0	4953,4
1995	967,4	824,0	2353,3	246,1	550,8	4941,6
1996	950,5	823,7	2358,3	239,5	557,2	4929,2
1997	933,0	822,4	2366,2	233,9	560,5	4916,0
1998	916,8	815,4	2375,5	229,3	564,7	4901,8
1999	901,5	805,0	2383,2	226,1	568,6	4884,4
2000	885,0	780,9	2403,8	224,8	570,8	4865,2
2001	865,7	757,0	2425,2	228,9	574,2	4851,0
2002	850,1	733,9	2446,1	233,0	573,8	4837,0
2003	836,8	711,3	2456,5	239,9	574,0	4818,5

* Lásd: 2.2 tábla. (See: Table 2.2.)

2.4. táblázat: A női népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő (Female population by main age groups – in thousands) *

Év	0-14	15-24	25-54	55-59	60+	Együtt
Year	éves (years old)					Total
1980	1135,8	714,5	2232,8	365,3	1072,4	5520,8
1990	1040,1	705,2	2144,4	327,6	1172,5	5389,9
1991	1010,0	737,0	2139,8	321,3	1185,3	5393,3
1992	986,5	760,4	2138,1	318,1	1194,9	5397,9
1993	963,6	774,8	2141,2	314,4	1204,7	5398,7
1994	942,8	781,6	2146,2	313,1	1212,9	5396,6
1995	924,4	786,2	2151,0	312,6	1221,0	5395,1
1996	908,3	786,0	2152,4	316,4	1228,8	5392,0
1997	891,4	784,8	2155,6	318,3	1235,1	5385,3
1998	876,0	777,6	2156,0	324,4	1243,9	5378,0
1999	861,0	768,2	2159,3	326,7	1253,8	5369,0
2000	844,3	745,6	2170,5	334,8	1261,3	5356,5
2001	826,3	723,1	2193,4	330,4	1276,1	5349,3
2002	810,0	703,0	2211,6	328,6	1284,7	5337,9
2003*	796,9	681,2	2217,4	330,7	1297,8	5323,9

* Lásd: 2.2 tábla. (See: Table 2.2.)

3.1. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása
(Labour force participation of the population above 14 years)

Év	15-59 éves férfiak, 15-54 éves nők								55 éves és idősebb nők, 60 éves és idősebb férfiak			
	Population at working age								Population above working age			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen	Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
	Em-ployed	Unem-ployed	Pen-sioner	Full time student	On child care leave	Other inactive	Inactive total	Total	Em-ployed	Unem-ployed	Pen-sioner, inactive	Total
1980	4887,9	0,0	300,8	370,1	259,0	339,7	1269,6	6157,5	570,3	0,0	1632,1	2202,4
1990	4534,3	62,4	284,3	548,9	249,7	297,5	1380,4	5977,1	345,7	0,0	1944,9	2290,6
1991	4270,5	253,3	335,6	578,2	259,8	317,1	1490,7	6014,5	249,5	0,0	2045,2	2294,7
1992	3898,4	434,9	392,7	620,0	262,1	435,9	1710,7	6044,0	184,3	9,8	2101,7	2295,8
1993	3689,5	502,6	437,5	683,9	270,5	480,1	1872,0	6064,1	137,5	16,3	2141,2	2295,0
1994	3633,1	437,4	476,5	708,2	280,9	540,7	2006,3	6076,8	118,4	11,9	2163,8	2294,1
1995	3571,3	410,0	495,2	723,4	285,3	496,1	2000,0	5981,3	107,5	6,4	2180,6	2294,5
1996	3546,1	394,0	512,7	740,0	289,2	499,4	2041,3	5981,4	102,1	6,1	2184,6	2292,8
1997	3549,5	342,5	542,9	752,0	289,0	499,9	2083,8	5975,8	96,9	6,3	2189,0	2292,2
1998	3608,5	305,5	588,8	697,0	295,5	565,7	2147,0	6061,0	89,3	7,5	2197,6	2294,4
1999	3701,0	283,3	534,7	675,6	298,5	549,8	2058,6	6042,9	110,4	1,4	2185,2	2297,0
2000	3745,9	261,4	517,9	721,7	281,4	571,4	2092,4	6099,7	130,3	2,3	2268,0	2400,6
2001	3742,6	231,7	516,3	717,9	286,6	601,6	2122,4	6096,7	140,7	2,4	2271,8	2414,9
2002	3719,6	235,7	507,1	738,3	286,8	593,0	2125,2	6080,5	164,1	3,2	2263,9	2431,2

* Ezer fő (In thousands). Éves átlagos értékek. (Annual average figures.)

A népességszám és a teljeskörűsítés súlysza 1999-ig az 1990. évi népszámláláson alapul, 2000-től pedig a 2001. évi népszámlálás alapján korrigált adat. (Till 1999 updated figure based on 1990 population census since 2000 based on 2001 population census.)

Megjegyzés (Note): A foglalkoztatottakra vonatkozó adat tartalmazza a sorkatonákat és a nyugdíj mellett foglalkoztatottakat is. A tanulókra vonatkozó 1995–97. évi adatok becsültek. Az egyéb inaktív kategóriát kivonással határoztuk meg, így abban a MEF megfigyelési körébe nem tartozó intézményi népesség is szerepel. ('Employed' includes conscripts and working pensioner. Data on students for 1995–97 have been estimated using projected population weights. 'Other inactive' is a residual category.)

Forrás (Source): Nyugdíjasok (Pensioners): 1980–91: NYUFIG, 1992–: KSH MEF. Gyes, gyed, gyet (Child care recipients): TB. Munkanélküliség (Unemployment): 1990–91: FH REG, 1992–: KSH MEF.

3.2. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása
(Labour force participation of the population above 14 years – Males)*

Év	15–59 éves férfiak								60 éves és idősebb férfiak			
	<i>Population at working age</i>								<i>Population above working age</i>			
	Összes foglalkoztatott	Munka nélküli	Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen	Együtt	Foglalkoztatott	Munka nélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
	<i>Em-ployed</i>	<i>Unem-ployed</i>	<i>Pen-sioner</i>	<i>Full time student</i>	<i>On child care leave</i>	<i>Other inactive</i>	<i>Inactive total</i>	<i>Total</i>	<i>Em-ployed</i>	<i>Unem-ployed</i>	<i>Pen-sioner, inactive</i>	<i>Total</i>
1980	2750,5	0,0	173,8	196,3	0,0	99,1	469,2	3219,7	265,3	0,0	491,8	757,1
1990	2524,3	37,9	188,4	284,2	1,2	80,3	554,1	3116,3	123,7	0,0	665,5	789,2
1991	2351,6	150,3	218,7	296,5	1,5	115,0	631,7	3133,6	90,4	0,0	700,7	791,1
1992	2153,1	263,2	252,0	302,4	1,7	174,8	730,9	3147,2	65,1	3,2	722,1	790,4
1993	2029,1	311,5	263,2	346,9	2,0	203,3	815,4	3156,0	47,9	4,5	735,7	788,1
1994	2013,4	270,0	277,6	357,1	3,7	239,6	878,0	3161,4	41,6	3,8	740,0	785,4
1995	2012,5	259,3	282,2	367,4	4,9	237,8	892,3	3164,1	37,1	2,1	742,6	781,8
1996	2007,4	242,4	291,9	372,8	3,3	248,3	916,3	3166,1	28,9	1,3	746,3	776,5
1997	2018	212,2	306,0	377,6	1,5	251,6	936,7	3166,9	25,5	1,9	743,5	770,9
1998	2015,5	186,5	345,4	350,4	1,0	264,2	961,0	3163,0	26,2	2,8	737,3	766,3
1999	2068,4	170,3	312,7	338,8	4,2	261,5	917,2	3155,9	34,7	0,4	727,2	762,3
2000	2086,0	158,2	315,2	358,2	4,1	261,7	939,2	3183,4	39,8	0,7	758,8	799,3
2001	2087,6	141,6	311,0	353,4	4,3	283,2	951,9	3181,1	41,1	0,9	763,0	805,0
2002	2080,4	137,3	307,5	370,3	5,0	273,4	956,2	3173,9	45,2	0,7	764,4	810,3

* Lásd: 3.1 tábla. (See: Table 3.1.)

3.3. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása
(Labour force participation of the population above 14 years – Females)*

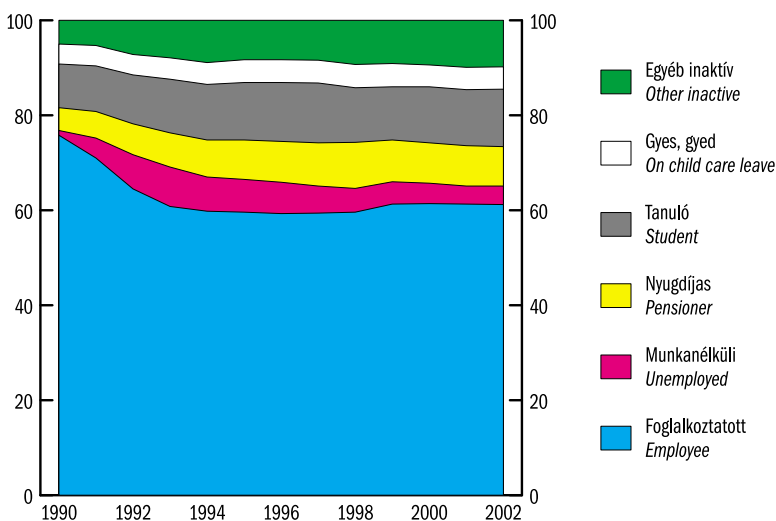
Év	15-54 éves nők								55 éves és idősebb nők			
	Population at working age								Population above working age			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen	Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
	Em-ployed	Unem-ployed	Pen-sioner	Full time student	On child care leave	Other inactive	Inactive total	Total	Em-ployed	Unem-ployed	Pen-sioner, inactive	Total
1980	2137,4	0,0	127,0	173,8	259,0	240,6	800,4	2937,8	305,0	0,0	1140,3	1445,3
1990	2010,0	24,5	95,8	264,7	248,5	217,3	826,3	2860,8	222,0	0,0	1279,4	1501,4
1991	1918,9	103,1	116,9	281,8	258,3	201,9	858,9	2880,9	159,1	0,0	1344,5	1503,6
1992	1745,3	171,7	140,8	317,6	260,4	261,1	979,9	2896,9	119,2	6,6	1379,6	1505,4
1993	1660,4	191,1	174,3	337,0	268,5	276,8	1056,6	2908,1	89,6	11,8	1405,5	1506,9
1994	1619,7	167,4	198,9	351,1	277,2	301,1	1128,3	2915,4	76,8	8,1	1423,8	1508,7
1995	1558,8	150,7	213,0	356,0	280,4	358,3	1207,7	2917,2	70,4	4,3	1438,0	1512,7
1996	1538,7	151,6	220,7	367,2	285,9	351,1	1224,9	2915,2	73,2	4,8	1438,3	1516,3
1997	1531,5	130,3	236,9	374,4	287,5	348,3	1247,1	2908,9	71,4	4,4	1445,3	1521,1
1998	1593,0	119,0	243,4	346,6	294,5	301,5	1186,0	2898,0	63,1	4,7	1460,3	1528,1
1999	1632,6	113,0	222,0	336,8	291,1	288,3	1138,2	2883,8	75,8	1,0	1458,0	1534,8
2000	1659,9	103,2	202,7	363,5	277,3	309,7	1153,2	2916,3	90,5	1,6	1509,2	1601,3
2001	1655,0	90,1	205,3	364,5	282,3	318,3	1170,4	2915,5	99,6	1,5	1508,8	1609,9
2002	1639,2	98,4	199,6	368,0	281,8	319,6	1169,0	2906,6	118,9	2,5	1499,5	1620,9

* Lásd: 3.1 tábla. (See: Table 3.1.)

3.4. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása – százalék
(Labour force participation of the population above 14 years – Per cent)*

Év	15-59 éves férfiak, 15-54 éves nők								55 éves és idősebb nők, 60 éves és idősebb férfiak			
	<i>Population at working age</i>								<i>Population above working age</i>			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen	Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
	<i>Em-ployed</i>	<i>Unem-ployed</i>	<i>Pen-sioner</i>	<i>Full time student</i>	<i>On child care leave</i>	<i>Other inactive</i>	<i>Inactive total</i>	<i>Total</i>	<i>Em-ployed</i>	<i>Unem-ployed</i>	<i>Pen-sioner, inactive</i>	<i>Total</i>
1980	79,4	0,0	4,9	6,0	4,2	5,5	20,6	100,0	25,9	0,0	74,1	100,0
1990	75,9	1,0	4,8	9,2	4,2	5,0	23,1	100,0	15,1	0,0	84,9	100,0
1991	71,0	4,2	5,6	9,6	4,3	5,3	24,8	100,0	10,9	0,0	89,1	100,0
1992	64,5	7,2	6,5	10,3	4,3	7,2	28,3	100,0	8,0	0,4	91,5	100,0
1993	60,8	8,3	7,2	11,3	4,5	7,9	30,9	100,0	6,0	0,7	93,3	100,0
1994	59,8	7,2	7,8	11,7	4,6	8,9	33,0	100,0	5,2	0,5	94,3	100,0
1995	59,7	6,9	8,3	12,1	4,8	8,3	33,4	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0
1996	59,3	6,6	8,6	12,4	4,8	8,3	34,1	100,0	4,5	0,3	95,3	100,0
1997	59,4	5,7	9,1	12,6	4,8	8,4	34,9	100,0	4,2	0,3	95,5	100,0
1998	59,5	5,0	9,7	11,5	4,9	9,3	35,4	100,0	3,9	0,3	95,8	100,0
1999	61,2	4,7	8,8	11,2	4,9	9,1	34,1	100,0	4,8	0,1	95,1	100,0
2000	61,4	4,3	8,5	11,8	4,6	9,4	34,3	100,0	5,4	0,1	94,5	100,0
2001	61,4	3,8	8,5	11,8	4,7	9,9	34,8	100,0	5,8	0,1	94,1	100,0
2002	61,2	3,9	8,3	12,1	4,7	9,8	35,0	100,0	6,7	0,1	93,1	100,0

* Lásd: 3.1 tábla. (See: Table 3.1.)

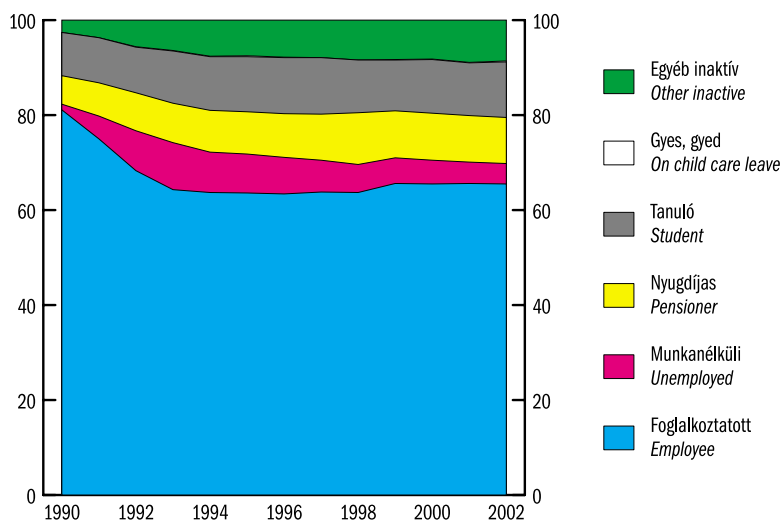

3.1. ábra: 15–59 éves férfiak és 15–54 éves nők megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint (Labour force participation of population at working age, total)

3.5. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása – százalék
(Labour force participation of the population above 14 years – Males – Per cent) *

Év	15-59 éves férfiak								60 éves és idősebb férfiak			
	Population at working age								Population above working age			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen	Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
	Em-ployed	Unem-ployed	Pen-sioner	Full time student	On child care leave	Other inactive	Inactive total	Total	Em-ployed	Unem-ployed	Pen-sioner, inactive	Total
1980	85,4	0,0	5,4	6,1	0,0	3,1	14,6	100,0	35,0	0,0	65,0	100,0
1990	81,0	1,2	6,0	9,1	0,0	2,6	17,8	100,0	15,7	0,0	84,3	100,0
1991	75,0	4,8	7,0	9,5	0,0	3,7	20,2	100,0	11,4	0,0	88,6	100,0
1992	68,4	8,4	8,0	9,6	0,1	5,6	23,2	100,0	8,2	0,4	91,4	100,0
1993	64,3	9,9	8,3	11,0	0,1	6,4	25,8	100,0	6,1	0,6	93,4	100,0
1994	63,7	8,5	8,8	11,3	0,1	7,6	27,8	100,0	5,3	0,5	94,2	100,0
1995	63,6	8,2	8,9	11,6	0,2	7,5	28,2	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0
1996	63,4	7,7	9,2	11,8	0,1	7,8	28,9	100,0	3,7	0,2	96,1	100,0
1997	63,7	6,7	9,7	11,9	0,0	7,9	29,6	100,0	3,3	0,2	96,4	100,0
1998	63,7	5,9	10,9	11,1	0,0	8,4	30,4	100,0	3,4	0,4	96,2	100,0
1999	65,5	5,4	9,9	10,7	0,1	8,3	29,1	100,0	4,6	0,1	95,4	100,0
2000	65,5	5,0	9,9	11,3	0,1	8,2	29,5	100,0	5,0	0,1	94,9	100,0
2001	65,6	4,5	9,8	11,1	0,1	8,9	29,9	100,0	5,1	0,1	94,8	100,0
2002	65,5	4,3	9,7	11,7	0,2	8,6	30,1	100,0	5,6	0,1	94,3	100,0

* Lásd: 3.1 tábla. (See: Table 3.1.)

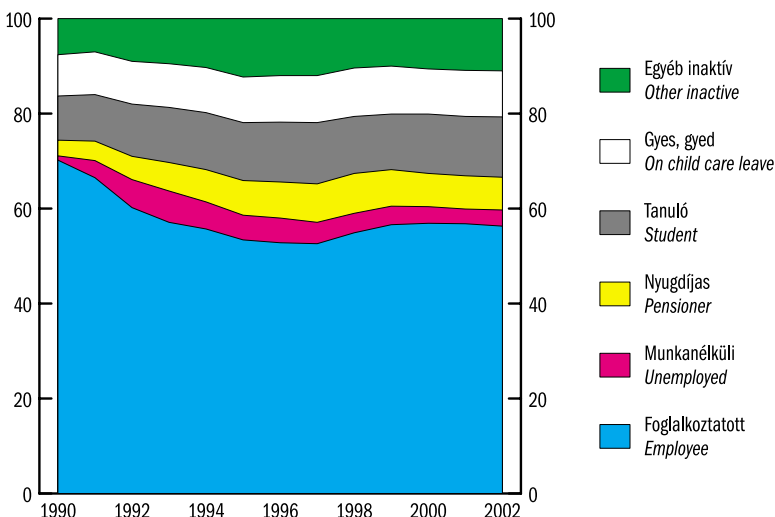

3.2. ábra: 15-59 éves férfiak megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint
(Labour force participation of population at working age, males)

3.6. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása – százalék
(Labour force participation of the population above 14 years – Females – Per cent)*

Év	15-54 éves nők								55 éves és idősebb nők			
	Population at working age								Population above working age			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen	Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
	Em-ployed	Unem-ployed	Pen-sioner	Full time student	On child care leave	Other inactive	Inactive total	Total	Em-ployed	Unem-ployed	Pen-sioner, inactive	Total
1980	72,8	0,0	4,3	5,9	8,8	8,2	27,2	100,0	21,1	0,0	78,9	100,0
1990	70,3	0,9	3,3	9,3	8,7	7,6	28,9	100,0	14,8	0,0	85,2	100,0
1991	66,6	3,6	4,1	9,8	9,0	7,0	29,8	100,0	10,6	0,0	89,4	100,0
1992	60,2	5,9	4,9	11,0	9,0	9,0	33,8	100,0	7,9	0,4	91,6	100,0
1993	57,1	6,6	6,0	11,6	9,2	9,5	36,3	100,0	5,9	0,8	93,3	100,0
1994	55,6	5,7	6,8	12,0	9,5	10,3	38,7	100,0	5,1	0,5	94,4	100,0
1995	53,4	5,2	7,3	12,2	9,6	12,3	41,4	100,0	4,7	0,3	95,1	100,0
1996	52,8	5,2	7,6	12,6	9,8	12,0	42,0	100,0	4,8	0,3	94,9	100,0
1997	52,6	4,5	8,1	12,9	9,9	12,0	42,9	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0
1998	55,0	4,1	8,4	12,0	10,2	10,4	40,9	100,0	4,1	0,3	95,6	100,0
1999	56,6	3,9	7,7	11,7	10,1	10,0	39,5	100,0	4,9	0,1	95,0	100,0
2000	56,9	3,5	7,0	12,5	9,5	10,6	39,5	100,0	5,7	0,1	94,2	100,0
2001	56,8	3,1	7,0	12,5	9,7	10,9	40,1	100,0	6,2	0,1	93,7	100,0
2002	56,4	3,4	6,9	12,7	9,7	11,0	40,2	100,0	7,3	0,2	92,5	100,0

* Lásd: 3.1 tábla. (See: Table 3.1.)

3.3. ábra: 15-54 éves nők megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint
(Labour force participation of population at working age, females)

3.7. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkaerőpiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint
(Labour market status according to the self arrangement of the population)

	1999	2000	2001	2001*	2002*
Együtt (Total)					
Dolgozik (<i>In work</i>)	3710,8	3778,9	3804,1	3827,4	3827,1
Munkanélküli (<i>Unemployed</i>)	473,5	448,1	411,6	414,5	410,4
Tanul (<i>Student [pupils]</i>)	753,9	749,9	716,4	739,9	763,1
Nyugdíjas (<i>Pensioner</i>)	1079,7	991,8	968,9	990,8	940,4
Munkaképtelen (rokkant) (<i>Disable for work</i>)	195,5	223,8	245,4	251,0	284,4
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van (<i>On child care leave</i>)	289,0	272,4	280,1	272,3	278,3
Háztartását látja el (<i>Dependent</i>)	167,5	165,9	168,9	170,7	160,4
Egyéb okból nem dolgozik (<i>Out of work from other reason</i>)	113,1	133,6	181,8	184,7	185,7
Összesen (<i>Total</i>)	6783,0	6764,4	6777,2	6851,3	6849,8
Férfiak (Males)					
Dolgozik (<i>In work</i>)	2042,7	2075,4	2091,8	2089,5	2090,2
Munkanélküli (<i>Unemployed</i>)	286,1	270,4	255,7	255,2	239,3
Tanul (<i>Student [pupils]</i>)	375,9	371,4	353,0	363,6	380,9
Nyugdíjas (<i>Pensioner</i>)	426,4	388,6	377,3	386,3	368,1
Munkaképtelen (rokkant) (<i>Disable for work</i>)	106,0	120,4	133,1	134,2	148,1
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van (<i>On child care leave</i>)	3,9	3,8	4,0	4,0	4,9
Háztartását látja el (<i>Dependent</i>)	6,5	5,3	6,3	6,3	5,1
Egyéb okból nem dolgozik (<i>Out of work from other reason</i>)	67,4	77,6	99,9	100,8	101,2
Összesen (<i>Total</i>)	3314,9	3312,9	3321,1	3339,9	3337,8
Nők (Females)					
Dolgozik (<i>In work</i>)	1668,1	1703,5	1712,3	1737,9	1736,9
Munkanélküli (<i>Unemployed</i>)	187,4	177,7	155,9	159,3	171,1
Tanul (<i>Student [pupils]</i>)	378,0	378,5	363,4	376,3	382,2
Nyugdíjas (<i>Pensioner</i>)	653,3	603,2	591,6	604,5	572,3
Munkaképtelen (rokkant) (<i>Disable for work</i>)	89,5	103,4	112,3	116,8	136,3
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van (<i>On child care leave</i>)	285,1	268,6	276,1	268,3	273,4
Háztartását látja el (<i>Dependent</i>)	161,0	160,6	162,6	164,4	155,3
Egyéb okból nem dolgozik (<i>Out of work from other reason</i>)	45,7	56,0	81,9	83,9	84,5
Összesen (<i>Total</i>)	3468,1	3451,5	3456,1	3511,4	3512,0

* Itt és a továbbiakban a csillaggal jelölt adat a 2001. évi népszámláláson alapuló súlyrendszerrel számított adat. A régi súlyokkal számított idősorhoz kapcsolódást kétféle súllyal előállított 2001. évi adat biztosítja. (*Data with *-marks weighed on the bases of the 2001 Population Census. 2001 is existing as a "Janus year".*)

Forrás (Source): KSH MEF,

4.1. táblázat: Munkavállalási korú foglalkoztatottak
(Employed of working age)*

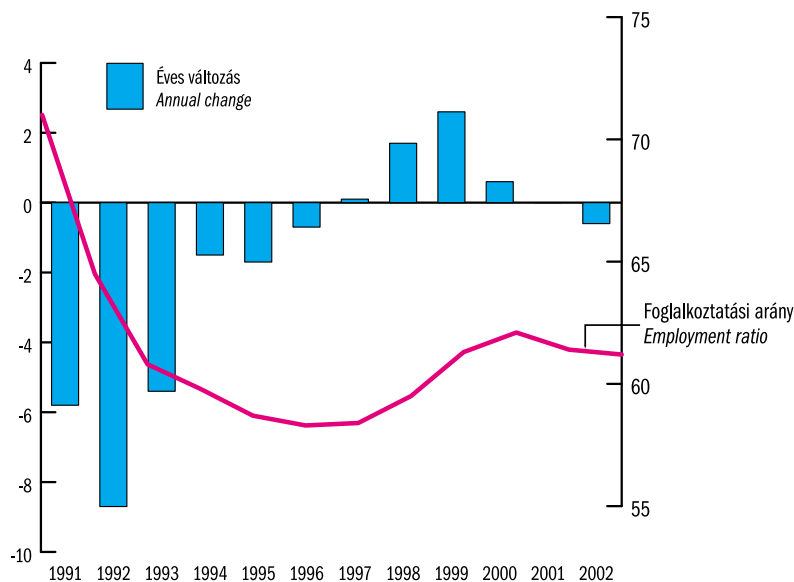
Év	Ezer fő	1992=100	Éves változás	Foglalkoztatási arány ¹
Year	1000 prs	1992=100	Annual change	Empl. ratio ¹
1980	4887,9	125,4	...	79,4
1990	4534,3	116,3	...	75,9
1991	4270,5	109,5	-5,8	71,0
1992	3898,4	100,0	-8,7	64,5
1993	3689,5	94,6	-5,4	60,8
1994	3633,1	93,2	-1,5	59,8
1995	3571,3	91,6	-1,7	58,7
1996	3546,1	91,0	-0,7	58,3
1997	3549,5	91,1	0,1	58,4
1998	3608,5	92,6	1,7	59,5
1999	3701,0	94,9	2,6	61,3
2000	3721,7	95,5	0,6	62,1
2001	3719,2	95,4	0,0	...
2001*	3742,6	...	0,0	61,4
2002*	3719,6	...	-0,6	61,2

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

** 15–54 éves nők/15–59 éves férfiak az összehasonlítás érdekében az aktuális nyugdíjhatárok nincsenek figyelembe véve. (Female aged 15–44, men aged 15–59, no correction on the basis of the increasing working age)

¹ Az azonos korúak százalékában. (Per cent of the same age group.)

Forrás (Source): 1980–91: KSH MEM, 1992– KSH MEF

4.1. ábra: Munkavállalási korú foglalkoztatottak (Employed of working age)

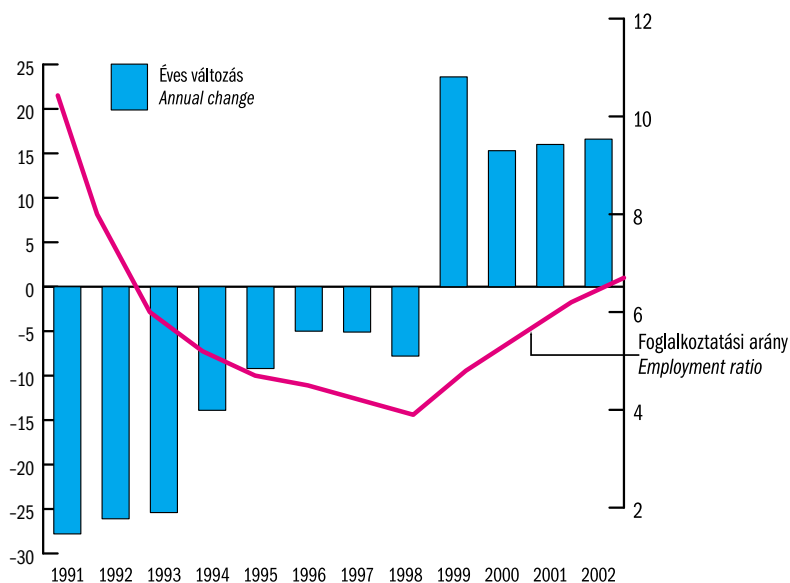
4.2. táblázat: Munkavállalási koron felüli foglalkoztatott
(*Employed above working age*)

Év	Ezer fő	1992=100	Éves változás	Foglalkoztatási arány ¹
<i>Year</i>	<i>1000 prs</i>	<i>1992=100</i>	<i>Annual change</i>	<i>Empl. ratio¹</i>
1980	570,3	309,4	...	25,9
1990	345,7	187,6	...	15,1
1991	249,5	135,4	-27,8	10,9
1992	184,3	100,0	-26,1	8,0
1993	137,5	74,6	-25,4	6,0
1994	118,4	64,2	-13,9	5,2
1995	107,5	58,3	-9,2	4,7
1996	102,1	55,4	-5,0	4,5
1997	96,9	52,6	-5,1	4,2
1998	89,3	48,5	-7,8	3,9
1999	110,4	59,9	23,6	4,8
2000	127,4	69,2	15,3	5,5
2001	140,3	76,1	10,2	...
2001*	140,7	6,2
2002*	164,1	...	16,6	6,7

1 A munkavállalási kor feletti népesség százalékában. Munkavállalási korúnak tekintve a 15–54 éves nőket és a 15–59 éves férfiakat. (*Per cent of the population above working age. Working age defined as females aged 15–54 and men aged 15–59.*)

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (*See note of Table 3.7.*)

Forrás (*Source*): 1980–91: KSH MEM, 1992– KSH MEF

4.2. ábra: Munkavállalási koron felül foglalkoztatott
(*Employed above working age*)

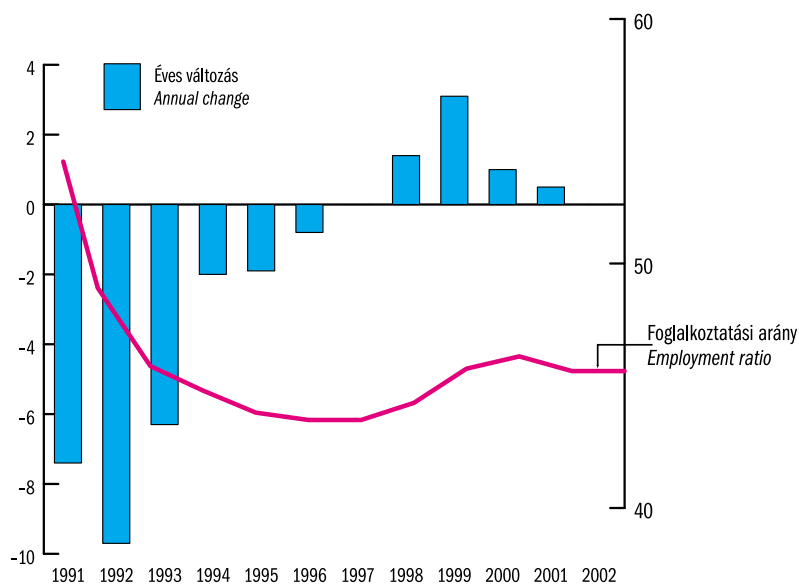
4.3. táblázat: Összes foglalkoztatott (*Employed*)

Év	Ezer fő	1992=100	Éves változás	Foglalkoztatási arány ¹
Year	1000 prs	1992=100	Annual change	Empl. ratio ¹
1980	5458,2	133,7	...	65,3
1990	4880,0	119,5	...	59,0
1991	4520,0	110,7	-7,4	54,4
1992	4082,7	100,0	-9,7	49,0
1993	3827,0	93,7	-6,3	45,8
1994	3751,5	91,9	-2,0	44,8
1995	3678,8	90,1	-1,9	43,9
1996	3648,2	89,4	-0,8	43,6
1997	3646,4	89,3	0,0	43,6
1998	3697,8	90,6	1,4	44,3
1999	3811,4	93,4	3,1	45,7
2000	3849,1	94,3	1,0	46,2
2001	3859,5	94,5	0,3	45,4
2001*	3883,3	45,6
2002*	3883,7	...	0,0	45,6

1 A 15 év feletti népesség százalékában. (*Per cent of the population above 15 year.*)

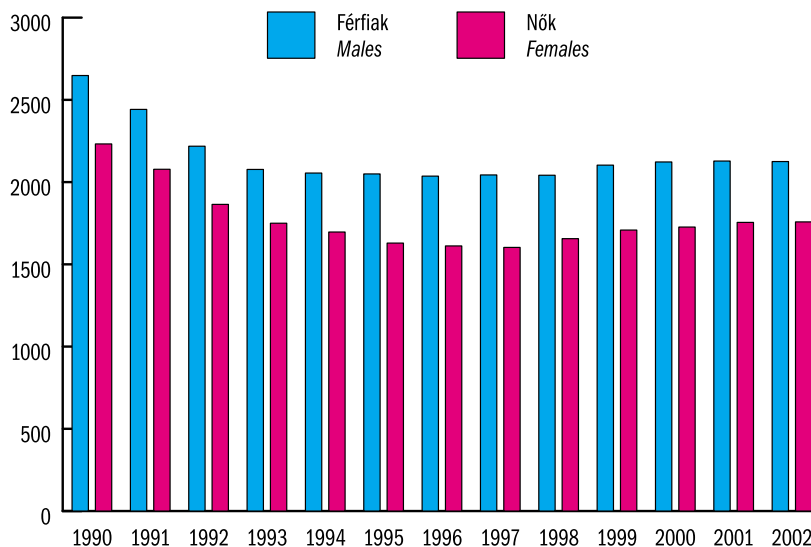
* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (*See note of Table 3.7.*)

Forrás (*Source*): 1980–91: KSH MEM, 1992– KSH MEF

4.3. ábra: Összes foglalkoztatott (*Employed*)

4.4. táblázat: Összes foglalkoztatott nemek szerint (*Employed by gender*)

Év <i>Year</i>	Férfiak <i>Males</i>		Nők <i>Females</i>		Nők aránya <i>Ratio of females</i>
	ezer fő <i>1000 prs</i>	1992 = 100 <i>1992 = 100</i>	ezer fő <i>1000 prs</i>	1992 = 100 <i>1992 = 100</i>	% <i>per cent</i>
1980	3015,8	136,0	2442,4	131,0	44,7
1990	2648,0	119,4	2232,0	119,7	45,7
1991	2442,0	110,1	2078,0	111,5	46,0
1992	2218,2	100,0	1864,5	100,0	45,7
1993	2077,0	93,6	1750,0	93,9	45,7
1994	2055,0	92,6	1696,5	91,0	45,2
1995	2049,6	92,4	1629,2	87,4	44,3
1996	2036,3	91,8	1611,9	86,5	44,2
1997	2043,5	92,1	1602,9	86,0	44,0
1998	2041,7	92,0	1656,1	88,8	44,8
1999	2103,1	94,8	1708,4	91,6	44,8
2000	2122,4	95,7	1726,7	92,6	44,9
2001	2130,6	96,1	1728,9	92,7	44,8
2001*	2128,7	96,0	1754,6	94,1	45,2
2002*	2125,6	95,8	1758,1	94,3	45,3

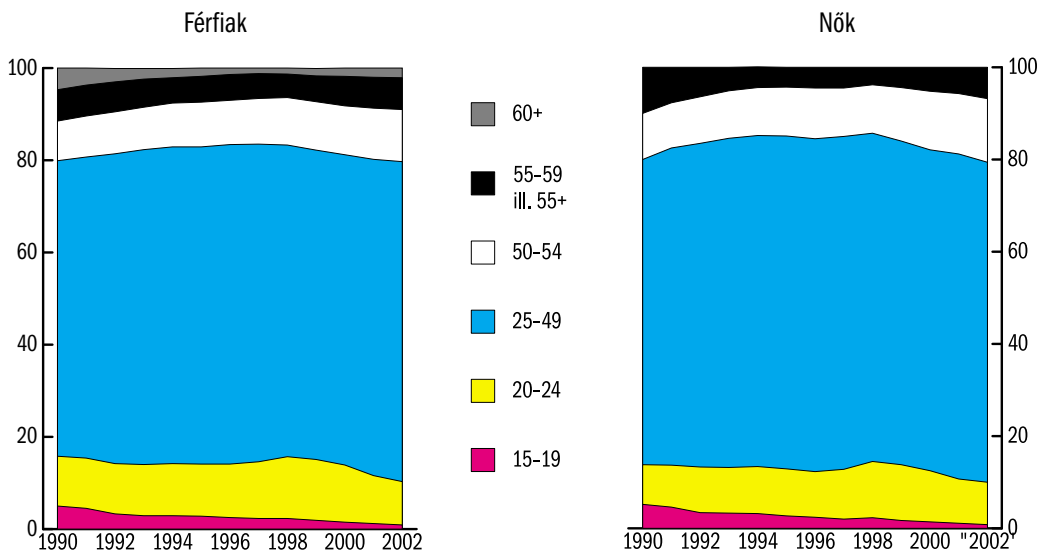
* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (*See note of Table 3.7.*)Forrás (*Source*): 1980–91: KSH MEM, 1992– : KSH MEF4.4. ábra: Összes foglalkoztatott nemek szerint (*Employed by gender*)

4.5. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása – Férfiak, százalék
(Composition of the employed by age groups – Males, per cent)

Év	15-19	20-24	25-49	50-54	55-59	60+	Összesen
Year	éves (years old)						Total
1980	5,1	12,6	55,4	10,2	8,0	8,7	100,0
1990	5,0	10,8	64,1	8,6	6,8	4,7	100,0
1991	4,5	10,9	65,3	8,9	6,7	3,7	100,0
1992	3,3	10,9	67,2	9,1	6,5	2,9	100,0
1993	2,9	11,1	68,3	9,2	6,1	2,3	100,0
1994	2,9	11,3	68,7	9,5	5,5	2,0	100,0
1995	2,8	11,3	68,8	9,7	5,6	1,8	100,0
1996	2,5	11,6	69,3	9,6	5,6	1,4	100,0
1997	2,3	12,3	68,9	9,9	5,4	1,2	100,0
1998	2,3	13,4	67,6	10,3	5,1	1,3	100,0
1999	1,9	13,2	67,1	10,5	5,6	1,6	100,0
2000	1,5	12,4	67,3	10,6	6,4	1,8	100,0
2001	1,1	10,9	68,3	11,0	6,9	1,8	100,0
2001*	1,2	10,4	68,6	11,1	6,7	2,0	100,0
2002*	0,9	9,4	69,4	11,3	6,9	2,1	100,0

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

Forrás (Source): 1980–91: szakértői becslés a népszámlálás alapján. (Census based estimates.) 1992– : KSH MEF

4.5. ábra: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása, százalék (Employed by age, per cent)

4.6. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása – Nők, százalék
(Composition of the employed by age groups – Females, per cent)

Év	15–19	20–24	25–49	50–54	55+	Összesen
Year	éves (years old)					Total
1980	5,3	9,7	61,8	10,7	12,5	100,0
1990	5,2	8,6	66,2	10,0	10,0	100,0
1991	4,6	9,1	68,8	9,8	7,7	100,0
1992	3,4	9,9	70,2	10,1	6,4	100,0
1993	3,3	9,9	71,4	10,3	5,1	100,0
1994	3,2	10,2	71,8	10,4	4,5	100,0
1995	2,7	10,2	72,2	10,6	4,3	100,0
1996	2,4	9,9	72,2	11,0	4,5	100,0
1997	2,0	10,8	72,2	10,5	4,5	100,0
1998	2,3	12,2	71,2	10,5	3,8	100,0
1999	1,7	12,1	70,2	11,6	4,4	100,0
2000	1,4	11,1	69,6	12,7	5,2	100,0
2001	1,1	10,1	70,0	13,0	5,8	100,0
2001*	1,1	9,6	70,5	13,1	5,7	100,0
2002*	0,8	9,2	69,4	13,8	6,8	100,0

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

Forrás (Source): 1980–91: szakértői becslés a népszámlálás alapján. (Census based estimates.) 1992–: KSH MEF.

4.7. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása – Férfiak, százalék
(Composition of the employed by level of education – Males, per cent)

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szakmunkás-képző, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
Year	8 grades of primary school or less	Vocational school	Secondary school	College, University	Total
1980	40,8	32,3	18,2	8,7	100,0
1990	37,6	30,5	20,1	11,8	100,0
1992	25,9	35,2	24,1	14,7	100,0
1993	24,0	36,2	25,1	14,7	100,0
1994	22,5	38,1	25,2	14,2	100,0
1995	21,3	38,5	25,5	14,7	100,0
1996	20,2	39,3	25,3	15,2	100,0
1997	20,1	39,4	26,5	14,1	100,0
1998	20,3	39,4	25,7	14,7	100,0
1999	16,8	41,5	26,8	14,9	100,0
2000	16,1	41,6	26,7	15,6	100,0
2001	15,7	42,7	26,0	15,6	100,0
2001*	15,6	42,8	26,0	15,6	100,0
2002*	14,6	43,2	26,4	15,8	100,0

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

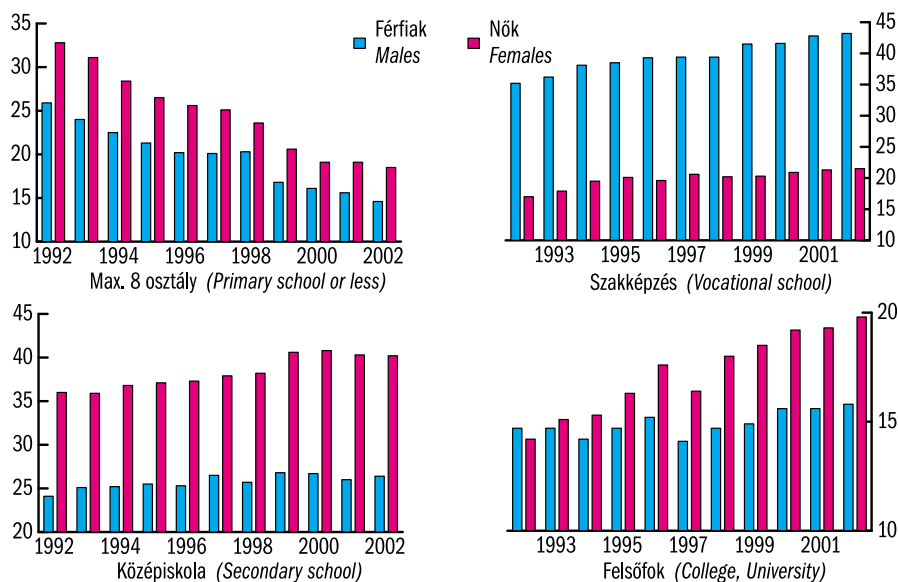
Forrás (Source): 1980–91: szakértői becslés a népszámlálás alapján. (Census based estimates.) 1992–: KSH MEF. 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult. (Since 1999 slight changes carried out in the categorisation system.)

4.8. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása – Nők, százalék (Composition of the employed by level of education – Females, per cent)

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányok, képző, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
Year	8 grades of primary school or less	Vocational school	Secondary school	College, University	Total
1980	53,1	12,3	27,5	7,2	100,0
1990	43,4	13,4	31,4	11,8	100,0
1992	32,8	17,0	36,0	14,2	100,0
1993	31,1	17,9	35,9	15,1	100,0
1994	28,4	19,5	36,8	15,3	100,0
1995	26,5	20,1	37,1	16,3	100,0
1996	25,6	19,6	37,3	17,6	100,0
1997	25,1	20,6	37,9	16,4	100,0
1998	23,6	20,2	38,2	18,0	100,0
1999	20,6	20,3	40,6	18,5	100,0
2000	19,1	20,9	40,8	19,2	100,0
2001	19,0	21,2	40,4	19,4	100,0
2001*	19,1	21,3	40,3	19,3	100,0
2002*	18,5	21,5	40,2	19,8	100,0

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

Forrás (Source): 1980–91: szakértői becslés a népszámlálás alapján. (Census based estimates.) 1992–: KSH MEF

4.6. ábra: A foglalkoztatottak iskolai végzettség és nemek szerint, százalék (Employed by highest educational attainment and gender, per cent)

**4.9. táblázat: A foglalkoztatottak száma foglalkozási viszony szerint
(Employed by status of employment)**

Év	Alkalmazásban állók	Szövetkezeti tagok	Egyéb társas vállalkozások tagjai	Egyéni vállal- kozók és segítő családtagjaik	Összesen
Year	Employees	Member of cooperatives	Member of other partner- ships	Selfemployed and assisting family members	Total
1992	3203,4	225,0	257,9	339,4	4025,7
1993	3087,6	134,1	197,1	351,5	3770,3
1994	3045,2	103,3	174,7	369,3	3692,5
1995	2978,9	84,2	167,9	391,8	3622,8
1996	2961,2	79,0	151,8	413,1	3605,1
1997	2989,7	68,9	137,4	414,3	3610,3
1998	3088,5	55,8	132,5	397,9	3674,7
1999	3201,3	42,5	111,8	435,9	3791,5
2000	3255,5	37,1	129,4	407,1	3829,1
2001	3296,3	30,7	119,1	398,4	3844,5
2001*	3313,6	31,4	118,9	404,4	3868,3
2002*	3337,2	22,5	109,9	401,0	3870,6

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

Megjegyzés (Note): Sorkatonák nélkül. (Conscripts are excluded.)

Forrás (Source): 1980–91: KSH MEM, 1992– KSH MEF

**4.10. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási viszony szerint
– százalék (Composition by status of employment – Per cent)**

Év	Alkalmazásban állók	Szövetkezeti tagok	Egyéb társas vállalkozások tagjai	Egyéni vállal- kozók és segítő családtagjaik	Összesen
Year	Employees	Member of cooperatives	Member of other partner- ships	Selfemployed and assisting family members	Total
1992	79,6	5,6	6,4	8,4	100,0
1993	81,9	3,6	5,2	9,3	100,0
1994	82,5	2,8	4,7	10,0	100,0
1995	82,2	2,3	4,6	10,8	100,0
1996	82,1	2,2	4,2	11,5	100,0
1997	82,8	1,9	3,8	11,5	100,0
1998	84,0	1,5	3,6	10,8	100,0
1999	84,4	1,1	2,9	11,5	100,0
2000	85,0	1,0	3,4	10,6	100,0
2001	85,7	0,8	3,1	10,4	100,0
2001*	85,7	0,8	3,1	10,5	100,0
2002*	86,2	0,6	2,8	10,4	100,0

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

Megjegyzés (Note): Lásd: 4.9 tábla. (See: Table 4.9.)

4.11. táblázat: Az alkalmazásban állók megoszlása ágazatok szerint, százalék
(Employees by industry, per cent) **

	1980	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*
Mezőgazdaság (Agriculture)	18,0	15,8	10,3	8,2	7,6	6,9	7,1	6,6	6,3	5,8	5,2	4,9	4,8
Bányászat (Mining and quarrying)	2,2	1,8	1,5	1,2	1,2	1,0	1,0	0,8	0,7	0,7	0,7	0,4	0,4
Feldolgozóipar (Manufacturing)	29,2	29,5	27,5	25,9	24,7	24,3	24,7	25,1	26,0	26,0	25,9	26,5	26,4
Villamosenergia, gáz-, gőz-, vízellátás (Electricity, gas, steam, water supply)	2,9	3,0	2,8	3,1	3,2	2,9	2,7	3,0	2,9	2,6	2,3	2,3	2,1
Építőipar (Construction)	7,0	5,9	5,1	5,3	5,0	5,5	5,5	5,5	5,7	6,0	6,4	6,5	6,4
Kereskedelem, javítás (Wholesale and retail trade)	8,7	8,9	10,5	10,8	10,9	10,7	11,5	12,0	11,4	12,3	13,0	13,1	13,1
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (Hotels and restaurants)	2,3	2,4	2,5	2,6	2,5	2,9	2,8	3,0	3,0	3,3	3,2	3,5	3,4
Szállítás, raktározás, posta távközlés (Transport, storage, communication)	7,4	6,7	8,2	8,9	8,4	8,6	8,6	8,4	8,3	8,3	8,3	8,3	8,1
Pénzügyi tevékenység (Financial intermediation)	1,1	1,4	1,8	2,1	2,1	2,5	2,5	2,5	2,3	2,2	2,2	2,1	2,0
Ingatlan-ügyletek, gazdasági szolgáltatás (Real estate, renting, business activities)	3,2	2,9	3,3	3,7	3,2	3,4	3,2	3,7	4,0	4,5	5,0	5,4	5,5
Közigazgatás, védelem, kötelező tb. (Public administration and defence; compulsory social security)	4,0	5,6	7,6	8,7	9,4	9,6	9,4	9,0	8,8	8,4	8,1	7,9	8,1
Oktatás (Education)	6,0	7,1	8,4	10,0	9,9	10,1	9,8	9,1	9,2	9,0	9,1	8,9	9,1
Egészségügyi szociális ellátás (Health and social work)	5,3	5,5	6,3	7,1	7,0	6,9	6,8	7,1	7,1	6,9	6,8	6,6	6,7
Egyéb (Other)	2,7	3,4	4,2	4,2	4,8	4,7	4,1	4,2	4,3	4,0	3,9	3,7	3,7
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Lásd: 4.1 tábla. (See: Table 4.1.)

** A szövetkezetek és társasvállalkozások tagjaival együtt. (Includes members of cooperatives and partnerships.)

Forrás (Source): 1980–1990: Szakértői becslés a népszámlálás alapján. (1980–1990: Census based estimates.);
1992–: KSH MEF

4.12. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása vállalatméret szerint, százalék (*Employees of the corporate sector by firm size, per cent*)

Év	20 fősnél kisebb	20–49 fő	50–249 fő	250–999 fő	1000 fősnél nagyobb
Year	with less than 20	with 20–49	with 50–249	With 250–999	with more than 1000
cégeknél alkalmazottak (<i>employed in companies</i>)					
1995	0,1	6,3	31,1	29,9	32,7
1996	0,5	6,2	32,0	26,5	34,8
1997	0,5	6,5	34,3	25,0	33,8
1998	0,5	6,3	32,4	26,4	34,4
1999	0,6	7,5	34,2	25,5	32,3
2000	0,7	7,4	41,5	22,4	28,0
2001	0,9	9,6	38,5	23,0	28,0
2002	0,2	2,0	52,6	21,3	23,9

Jegyzet (*Note*): 1995–1999: 10 fő vagy nagyobb vállalatok; 2000–2002: 5 fő vagy nagyobb vállalkozások. (1995–1999: *firms employing 10 or more workers*; 2000–2002: *firms employing 5 or more workers*.)

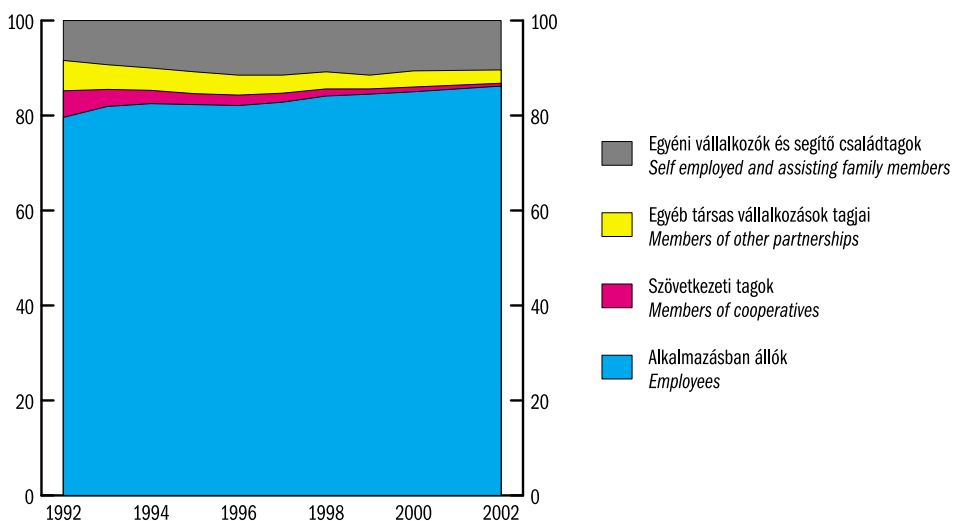
Forrás (*Source*): FH BT

4.13. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása a külföldi tulajdonhányad szerint, százalék (*Employees of the corporate sector by the share of foreign ownership, per cent*)

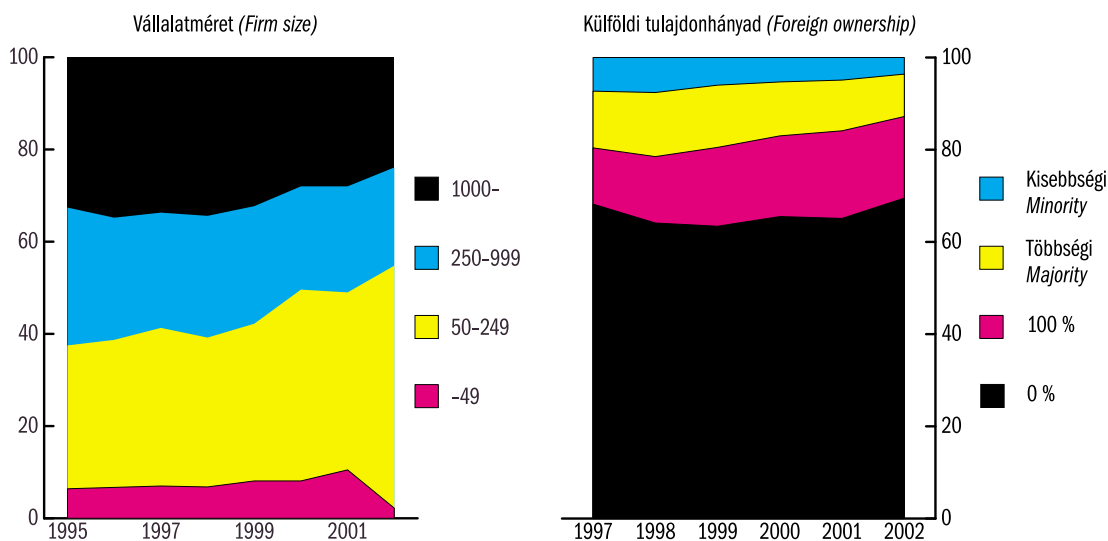
Külföldi tulajdonhányad <i>Foreign Ownership</i>	1997	1998	1999	2000	2001	2002
100%	12,2	14,4	17,1	17,5	19,0	17,7
Többségi (<i>Majority</i>)	12,3	13,9	13,5	11,7	11,0	9,2
Kisebbségi (<i>Minority</i>)	7,3	7,6	6,0	5,3	4,9	3,6
0%	68,2	64,1	63,4	65,5	65,1	69,5

Jegyzet (*Note*): 1997–1999: 10 fő vagy nagyobb vállalatok; 2000–2002: 5 fő vagy nagyobb vállalkozások. (1997–1999: *firms employing 10 or more workers*; 2000–2002: *firms employing 5 or more workers*.)

Forrás (*Source*): FH BT.

4.7. ábra: Az alkalmazásban állók, szövetkezeti tagok, egyéb társas vállalkozások tagjainak és egyéni vállalkozók illetve segítő családtagok arányának alakulása (*Ratio of employees, members of cooperatives, members of other partnerships, self-employed and assisting family members, per cent*)

4.8. ábra: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása vállalatméret és külföldi tulajdonhányad szerint (*Employees of the corporate sector by firm size and by the share of foreign ownership*)

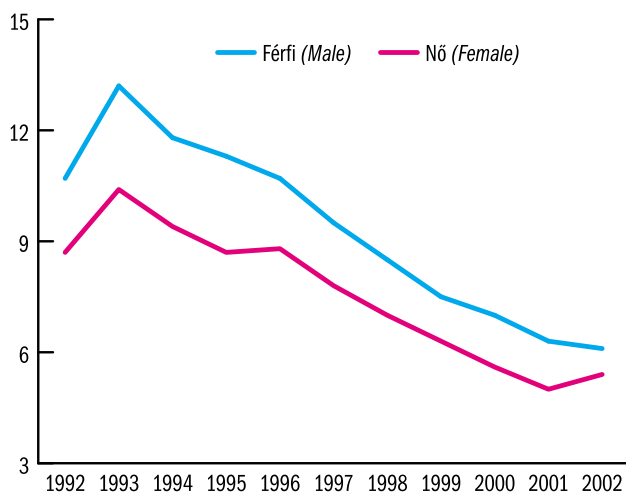
**5.1. táblázat: A munkanélküliség ráta alakulása kor és nem szerint,
és a tartósan munkanélküliek aránya, százalék**
(*Unemployment rate by age and gender and % of long term unemployed*)

Év	Munkanélküliségi ráta (<i>Unemployment rate</i>)			Ebből (<i>Of which</i>)	
	Férfiak	Nők	Együtt	15-24 éves	Tartósan munkanélküli**
<i>Year</i>	<i>Males</i>	<i>Females</i>	<i>Together</i>	<i>15-24 ages</i>	<i>Long term unemployed**</i>
1992	10,7	8,7	9,8	17,5	...
1993	13,2	10,4	11,9	21,3	...
1994	11,8	9,4	10,7	19,4	43,2
1995	11,3	8,7	10,2	18,6	50,6
1996	10,7	8,8	9,9	17,9	54,4
1997	9,5	7,8	8,7	15,9	51,3
1998	8,5	7,0	7,8	13,4	48,8
1999	7,5	6,3	7,0	12,4	49,5
2000	7,0	5,6	6,4	12,1	49,1
2001	6,3	5,0	5,7	10,8	46,7
2001*	6,3	5,0	5,7	10,9	46,7
2002*	6,1	5,4	5,8	12,3	44,9

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (*See note of Table 3.7.*)

** Tartósan munkanélküli, aki 12 hónapja vagy annál hosszabb ideje van munka nélkül.
(*Long term unemployed = 12 or more months without job.*)

Forrás (*Source*): KSH MEF.

5.1. ábra: A munkanélküliség alakulása nem és tartósság szerint
(*Unemployment rate by gender and length*)

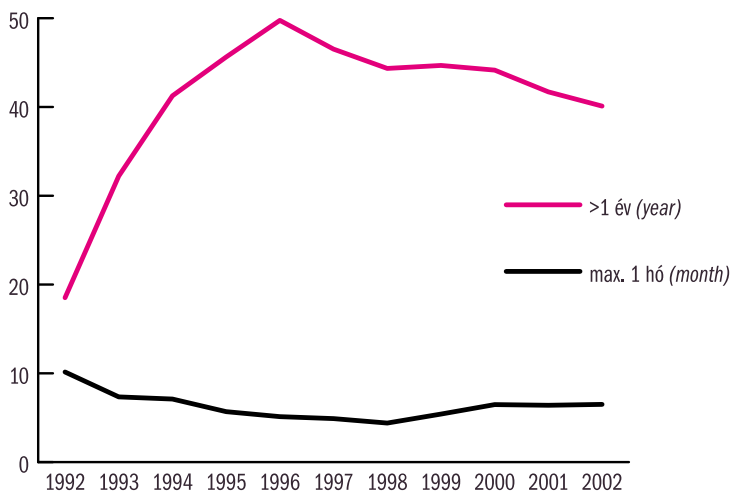
5.2. táblázat: A munkanélküliek száma a munkakeresés hossza szerint, ezer fő
(The distribution of unemployed by duration of job search, in thousands)**

Év	A munkakeresés időtartama (Length of job search)								Összesen
	1-4 [<1]	5-14 [1-3]	15-26 [4-6]	27-51 [7-11]	52 [12]	53-78 [13-18]	79-104 [19-24]	105- [>24]	
Year	hét [hónap] (weeks [month])								Total
1992	43,9	90,9	96,4	110,7	10,6	41,7	38,4	-	432,6
1993	36,2	74,8	87,9	120,5	14,7	75,1	83,7	-	492,9
1994	30,5	56,5	65,0	91,9	8,4	63,0	73,8	40,4	429,5
1995	23,0	51,0	56,5	69,4	20,2	57,2	34,3	93,2	404,8
1996	19,9	46,4	49,3	61,5	18,2	56,1	37,1	100,2	388,7
1997	16,1	43,7	45,9	54,4	15,7	44,5	31,1	77,3	328,7
1998	12,9	44,2	44,5	45,7	16,0	39,0	27,6	63,5	293,4
1999	15,4	44,1	38,8	46,0	13,2	38,1	26,8	62,3	284,7
2000	16,7	38,5	35,1	42,8	12,7	36,9	23,6	55,4	261,3
2001	14,7	36,9	33,1	38,3	11,3	31,4	20,9	44,1	230,7
2001*	14,9	37,0	33,2	38,6	11,5	31,6	20,9	44,2	231,9
2002*	15,5	39,4	34,8	40,7	11,6	32,7	19,8	42,5	237,0

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

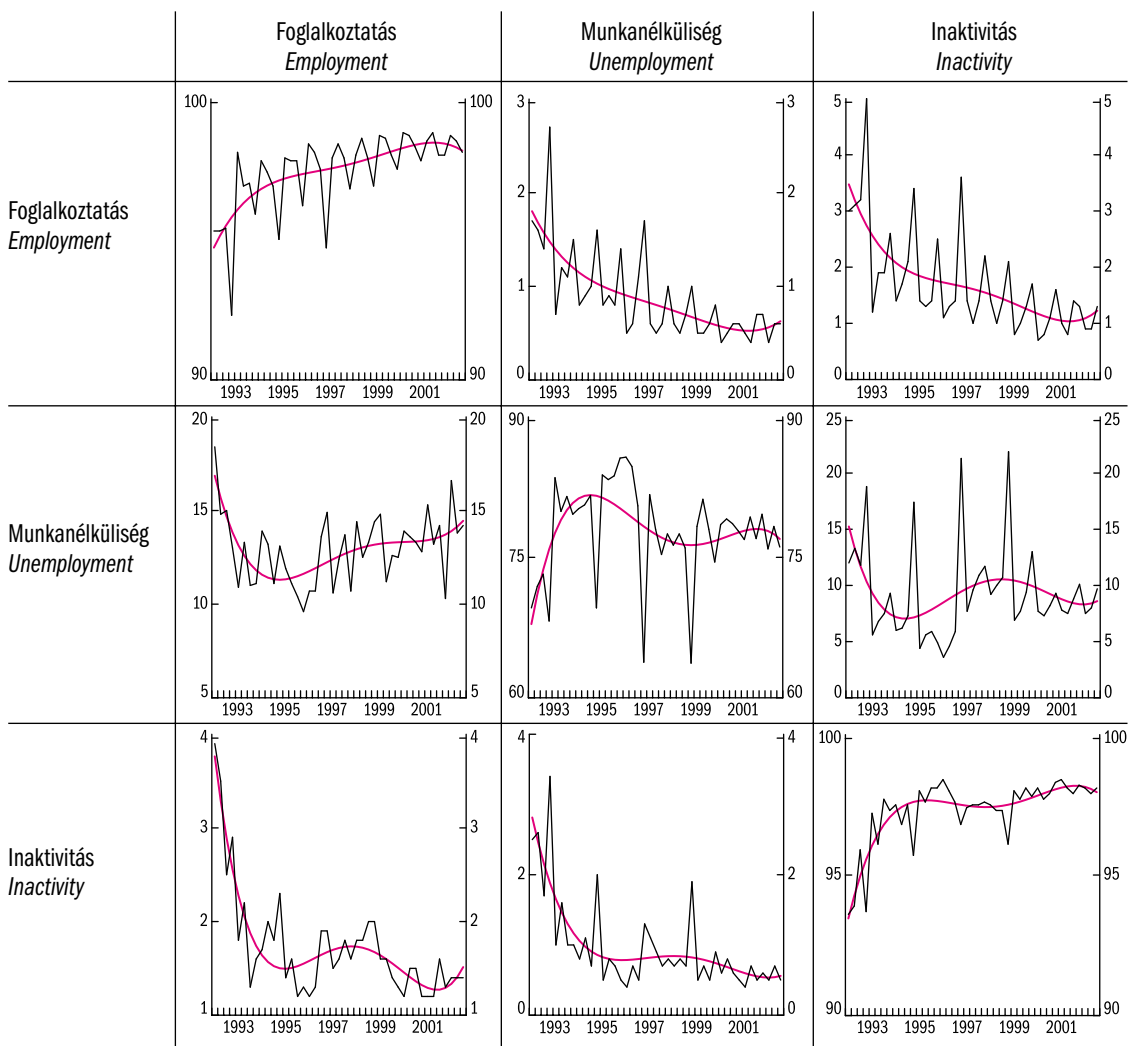
** A 30 napon belül új állásban kezdők nélkül. (Without those unemployed who will get a new job within 30 days.)

Forrás (Source): KSH MEF.

5.2. ábra: A munkanélküliek száma a munkakeresés hossza szerint, ezer fő
(The distribution of unemployed by duration of job search, in thousands)

**5.3. ábra: A különböző munkaerőpiaci állományok közötti
negyedéves áramlások intenzitásának alakulása a 15–74 éves népességben
(Quarterly flows between labour market states, population between 15–74 years)**

A munkaerőpiaci státusok közötti negyedéves áramlási ráták (%) a Munkaerő-felvételben két egymást követő negyedévben egyaránt megfigyelt 15–74 éves népességben. A piros görbék negyedfokú polinommal simított trendet mutatnak. (The data refer to 15–74 aged cohorts observed in the LFS in two consecutive quarters. Red curves: smoothed with fourth degree polynomial.)

Forrás (Source): KSH MEF.

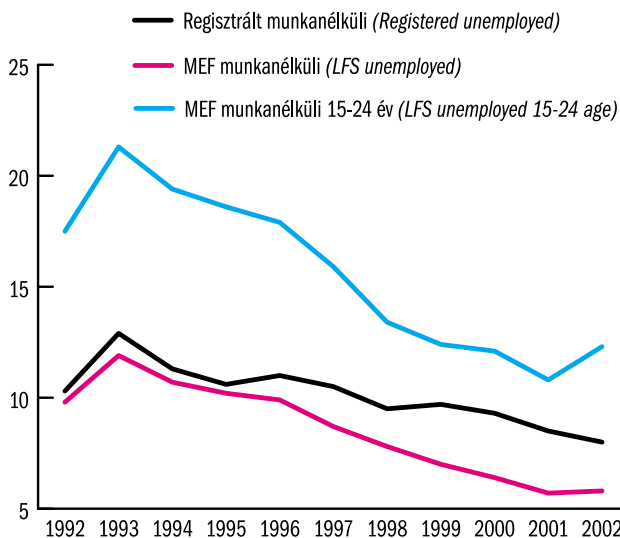
5.3. táblázat: Regisztrált és MEF munkanélküliség alakulása (*Registered and LFS unemployment*)

Év Year	Regisztrált munkanélküli <i>Registered unemployed</i>		MEF munkanélküli összesen <i>LFS unemployed total</i>		MEF munkanélküli 15-24 év között <i>LFS unemployed 15-24 age</i>	
	ezer fő <i>in thousands</i>	ráta <i>rate in %</i>	ezer fő <i>in thousands</i>	ráta <i>rate in %</i>	ezer fő <i>in thousands</i>	ráta <i>rate in %</i>
1990	477,4	-	-	-	-	-
1991	227,3	4,1	-	-	-	-
1992	557,0	10,3	444,2	9,8	120,0	17,5
1993	671,8	12,9	518,9	11,9	141,3	21,3
1994	568,4	11,3	451,2	10,7	124,7	19,4
1995	507,7	10,6	416,5	10,2	114,3	18,6
1996	500,6	11,0	400,1	9,9	106,3	17,9
1997	470,1	10,5	348,8	8,7	95,8	15,9
1998	423,1	9,5	313,0	7,8	87,6	13,4
1999	409,5	9,7	284,7	7,0	78,6	12,4
2000	390,5	9,3	262,5	6,4	70,7	12,1
2001	364,1	8,5	232,9	5,7	55,7	10,8
2002	344,7	8,0	238,8	5,8	56,5	12,3

Jegyzet (*Note*): A regisztrált munkanélküli ráta nevezője az előző év január 1-jei gazdaságilag aktív népesség.

(*The denominator of the unemployment rate is the economically active population on 1st January of the previous year.*)

Forrás (*Source*): Regisztrált munkanélküliség (*Registered unemployed*): FH REG; MEF-munkanélküliség (*LFS unemployed*): KSH MEF.

5.4. ábra: Regisztráltak és a MEF szerinti munkanélküli ráták és a 15-24 év közötti munkanélküliségi ráta alakulása a MEF szerint (*Registered and LFS, LFS 15-24 age unemployment rates*)

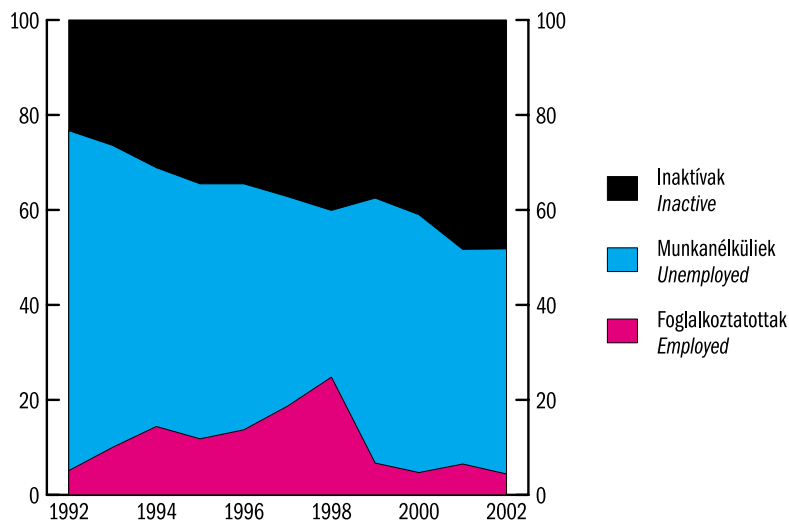
5.4. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megoszlása a Munkaerő-felvételben megfigyelt gazdasági aktivitás szerint (Registered unemployed by economic activity as observed in the LFS)

Év <i>Year</i>	Foglalkoztatottak <i>Employed</i>	Munkanélküliek <i>Unemployed</i>	Inaktívák <i>Inactive</i>	Összesen <i>Total</i>
1992	5,1	71,6	23,3	100,0
1993	10,0	63,6	26,4	100,0
1994	14,4	54,5	31,1	100,0
1995	11,8	53,7	34,5	100,0
1996	13,7	51,8	34,5	100,0
1997	18,7	44,1	37,2	100,0
1998	24,8	35,1	40,1	100,0
1999	6,7	55,8	37,5	100,0
2000	4,7	54,3	41,0	100,0
2001	6,5	45,2	48,3	100,0
2002*	4,4	47,4	48,2	100,0

* Lásd: 4.1 tábla. (See: Table 4.1.)

Jegyzet (Note): Az adatok a KSH MEF-ben regisztráltként megfigyelt munkanélküliekre vonatkoznak. A vastag vonal módszertani változást jelez, 1999-től a magukat regisztrált munkanélkülinek vallók közül kiszűrték azokat, akik 2 hónapnál hosszabb időt jelöltek meg a munkaügyi központtal történt utolsó kapcsolatfelvételnél. (The data refer to the population observed as registered unemployed in the LFS. Since 1999 serious methodology changes: people whose last contact with employment office was more than two months before were excluded.)

Forrás (Source): KSH MEF.

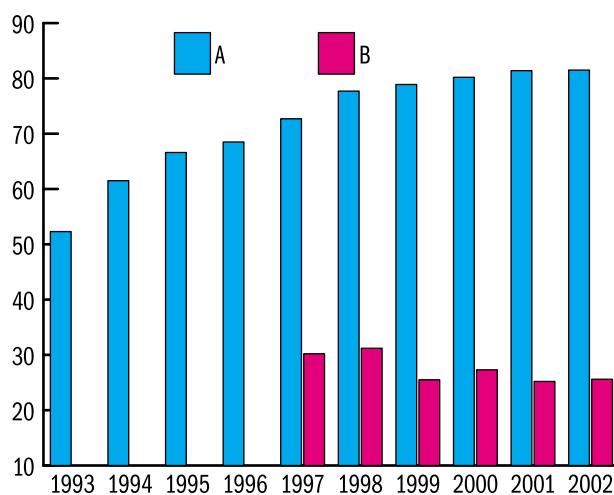
5.5. ábra: Regisztrált munkanélküliek megoszlása gazdasági aktivitás szerint (Registered unemployed by economic activity)

5.5. táblázat: Főbb munkanélküliségi adatok idősorai a nyilvántartási statisztika alapján, éves átlagok, ezer fő ill. százalék (Selected time series of registered unemployment, yearly average, in thousands, per cent)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Munkanélküliségi ráta (<i>Unemployment rate</i>)	10,3	12,9	11,3	10,6	11,0	10,5	9,5	9,7	9,3	8,5	8,0
Regisztrált munkanélküli (<i>Registered Unemployment</i>)	557,0	671,7	568,4	507,7	500,6	470,1	423,1	409,5	390,5	364,1	344,7
Ebből (<i>Of which</i>):											
Pályakezdő (<i>school-leavers</i>)	39,6	59,7	62,1	54,5	46,2	42,4	32,5	29,9	26,0	26,8	28,5
Nem pályakezdő (<i>non school-leavers</i>)	517,4	612,0	506,2	453,2	454,4	427,7	390,6	379,6	364,4	337,4	316,2
Férfi (<i>Male</i>)	328,0	395,3	333,0	293,8	284,1	267,1	233,4	221,4	209,7	196,4	184,6
Nő (<i>Female</i>)	228,9	276,4	235,3	213,8	216,5	203,0	189,7	188,1	180,8	167,7	160,1
25 éves és fiatalabb (<i>25 years old and younger</i>)	139,7	174,8	153,3	134,2	124,0	105,8	89,9	85,4	79,1	75,6	71,1
Fizikai foglalkozású (<i>Manual workers</i>)	465,1	556,0	467,6	414,3	407,4	386,3	349,0	336,8	321,2	302,0	286,3
Szellemi foglalkozású (<i>Non manual workers</i>)	91,9	115,8	100,7	93,4	93,2	83,8	74,1	72,7	69,3	62,1	58,4
Munkanélküli ellátásban részesülő (<i>Unemployment benefit recipients</i>)	412,9	404,8	228,9	182,8	171,7	141,7	130,7	140,7	131,7	119,2	114,9
Jövedelempótló támogatásban részesülő (<i>Unemployment assistance recipients</i>)	18,4	89,3	190,3	210,0	211,3	201,3	182,2	148,6	143,5	131,2	113,4
Megoszlás, % (<i>Ratio, %</i>)											
Pályakezdő (<i>School-leavers</i>)	7,1	8,9	10,9	10,7	9,2	9,0	7,7	7,3	6,7	7,3	8,3
Férfi (<i>Male</i>)	58,9	58,8	58,6	57,9	56,7	56,8	55,2	54,1	53,7	53,9	53,5
25 éves és fiatalabb (<i>25 years old and younger</i>)	25,1	26,0	27,0	26,4	24,8	22,5	21,3	20,9	20,3	20,8	20,6
Fizikai foglalkozású (<i>Manual workers</i>)	83,5	82,8	82,3	81,6	81,4	82,2	82,5	82,3	82,2	82,9	83,1
Belépő munkanélküliek száma (<i>Inflow to the Register</i>)	-	48,6	42,3	45,7	52,8	56,1	55,4	57,2	54,1	57,0	56,0
Ebből: (<i>Of which</i>) pályakezdő (<i>school-leavers</i>)	-	7,6	7,8	8,0	7,5	9,2	9,8	9,3	8,0	7,8	7,8
Kilépő munkanélküliek száma (<i>Outflow from the Register</i>)	-	51,2	51,7	47,6	54,3	57,3	60,4	57,2	56,8	59,4	55,8
Ebből: (<i>Of which</i>) pályakezdő (<i>school-leavers</i>)	-	6,6	7,9	8,5	8,9	9,0	11,0	9,4	8,2	7,7	7,5

Jegyzet (*Note*): 2001-től a rendszeres szociális segélyben részesülőkkel együtt (*from 2001 together with regular social allowance recipients*).

Forrás (*Source*): FH REG.

5.6. ábra: Tartós munkanélküliség a munkanélküli regiszter adatai alapján
(Long-term registered unemployment)

A: Azon regisztrált munkanélküliek aránya, akiknél az első nyilvántartásba lépés óta eltelt idő meghaladja az egy évet. Az első nyilvántartásba vétel dátuma korrigálva az utolsó kérelem-beadás dátumával. (Time since first registration exceeds 1 year; per cent of total registered unemployment.)

B: Azon regisztrált munkanélküliek aránya, akik egy évet meghaladóan folyamatosan, megszakítás nélkül szerepelnek a munkanélküli nyilvántartásban. (Time since last registration exceeds 1 year; per cent of total registered unemployment.)

5.6. táblázat: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, 2002, ezer fő
(First-time entrants and re-entrants to unemployment register, 2002, in thousands)

	Február		Április		Június		Augusztus		Október		December		
	Január	Március	Május	Július	Szeptem- ber	November	Éves átlag						
	February	April	June	August	Oktober	December							
	January	March	May	July	Septem- ber	November	Monthly average						
1995													
Első alkalommal belépő (First-Time Entrants)	20,0	18,5	15,6	15,8	13,8	17,9	27,9	16,9	16,4	15,5	12,9	12,4	17,0
Már volt regisztrált (Re-Entrants)	36,3	24,6	18,8	20,8	18,0	23,3	35,3	24,8	35,2	27,3	40,3	40,0	28,7
Összes belépő (Total Number of Entrants)	56,3	43,0	34,4	36,6	31,8	41,2	63,2	41,7	51,6	42,8	53,2	52,4	45,7
1996													
Első alkalommal belépő (First-Time Entrants)	18,6	20,3	18,3	17,0	16,2	21,8	34,7	18,5	21,6	14,6	16,2	12,7	19,2
Már volt regisztrált (Re-Entrants)	38,9	30,9	25,2	22,9	31,5	34,0	37,5	31,2	38,3	37,8	38,0	37,4	33,6
Összes belépő (Total Number of Entrants)	57,4	51,1	43,4	40,0	47,7	55,7	72,1	49,7	59,9	52,4	54,2	50,2	52,8
1997													
Első alkalommal belépő (First-Time Entrants)	18,1	20,7	15,3	13,6	13,7	20,6	27,2	17,6	18,3	13,6	14,5	10,5	17,0
Már volt regisztrált (Re-Entrants)	56,7	47,5	36,3	32,5	30,0	32,5	34,3	32,5	36,9	36,9	47,5	46,5	39,2
Összes belépő (Total Number of Entrants)	74,8	68,3	51,6	46,1	43,7	53,1	61,4	50,1	55,2	50,5	62,0	57,0	56,1
1998													
Első alkalommal belépő (First-Time Entrants)	13,8	14,9	11,8	10,4	10,6	12,2	21,9	15,1	15,7	12,9	12,2	9,2	13,4
Már volt regisztrált (Re-Entrants)	58,9	46,3	39,1	35,0	35,5	32,9	36,1	34,6	38,4	44,4	50,9	52,0	42,0
Összes belépő (Total Number of Entrants)	72,7	61,2	50,9	45,3	46,1	45,1	58,0	49,7	54,1	57,3	63,1	61,1	55,4
1999													
Első alkalommal belépő (First-Time Entrants)	12,7	12,5	11,1	10,2	10,3	10,6	21,0	14,7	16,9	12,3	11,6	9,8	12,8
Már volt regisztrált (Re-Entrants)	59,7	47,2	42,4	39,8	38,7	35,9	40,2	39,8	42,5	43,3	49,6	53,9	44,4
Összes belépő (Total Number of Entrants)	72,4	59,6	53,5	50,0	48,9	46,5	61,2	54,5	59,4	55,7	61,1	63,7	57,2
2000													
Első alkalommal belépő (First-Time Entrants)	11,9	12,0	9,9	9,7	7,4	9,6	18,1	12,3	14,9	10,7	9,6	8,8	11,2
Már volt regisztrált (Re-Entrants)	57,4	46,3	39,9	39,2	32,0	37,9	41,1	35,0	42,9	43,4	45,8	53,9	42,9
Összes belépő (Total Number of Entrants)	69,3	58,3	49,8	48,9	39,4	47,5	59,2	47,3	57,8	54,1	55,4	62,7	54,1
2001													
Első alkalommal belépő (First-Time Entrants)	11,2	12,9	9,9	9,7	8,3	10,9	15,8	11,5	15,9	10,6	9,6	8,7	11,2
Már volt regisztrált (Re-Entrants)	57,5	53,7	42,0	42,9	38,5	42,3	52,7	22,9	46,6	45,8	46,1	57,7	45,8
Összes belépő (Total Number of Entrants)	68,7	66,6	51,9	52,6	46,8	53,2	68,5	34,4	62,5	56,4	55,7	66,4	57,0
2002													
Első alkalommal belépő (First-Time Entrants)	9,9	12,5	8,9	8,2	7,2	9,9	15,1	11,6	14,0	9,6	9,6	7,7	10,4
Már volt regisztrált (Re-Entrants)	54,3	57,4	42,0	41,0	39,4	40,9	42,3	39,5	45,2	43,6	48,1	54,3	45,6
Összes belépő (Total Number of Entrants)	64,2	69,9	50,9	49,2	46,6	50,8	57,4	51,1	59,2	53,2	57,7	62,0	56,0

Forrás (Source): FH REG.

5.7 táblázat: 2002 évben első alkalommal regisztrált munkanélküliek számának havi átlaga a keresett foglalkozás (FEOR 1–2 jegye) szerint (Monthly average of newly (first time) registered unemployed persons (inflow) in 2001 by groups of occupations by 2 digit FEOR code)

Feor	Megnevezés	Havi átlagos beáramlás (Average monthly inflow)		
		Pályakezdők	Nem pályakezdők	Együtt
Code	Occupational groups	School-leavers	Non school-leavers	Together
01	Fegyveres erők, fegyveres testületek felsőfokú képesítést igénylő foglalkozásai (Occupations of armed forces requiring higher (third-level) qualification)	3,4	4,9	8,2
02	Fegyveres erők, fegyveres testületek középfokú képesítést igénylő foglalkozásai (Occupations of armed forces requiring secondary-level qualification)	14,1	13,1	27,2
03	Fegyveres erők, fegyveres testületek középfokú képesítést nem igénylő foglalkozásai (Occupations of armed forces not requiring secondary-level qualification)	2,7	4,8	7,5
11	Törvényhozók, országos igazg., érdekképviselői vezetők (Legislators, senior government officials, senior officials of nation-wide special-interest organisations)	0,5	0,6	1,0
12	Területi, helyi önkorm., közig., igazságsz., érdekképv. vez. (Senior officials of regional and local self-government, public administration, jurisdiction and special-interest organisations)	1,0	3,5	4,5
13	Gazdasági, költségvetési szervezetek vezetői (Managers of businesses and budgetary institutions)	51,7	143,2	194,9
14	Gazdasági, költségvetési kissevkezetek vezetői (General managers of small enterprises and budgetary institutions)	3,3	15,3	18,5
21	Műszaki és természettudományi foglalkozások (Engineering and natural science professionals)	144,7	98,1	242,8
22	Egészségügyi – egyetemi, főisk. képzettséghez kapcs. – foglalk.	5,6	13,1	18,7
23	Szociális – egyetemi, főisk. képzettséghez kapcs. – foglalkoz.	9,0	6,0	14,9
24	Szakképzett pedagógusok (Teaching professionals)	134,8	132,7	267,5
25	Gazdasági, jogi és társadalomtudományi foglalkozások (Business, legal and social science professionals)	106,1	84,5	190,5
26	Kulturális, sport, művészeti, vallási – felsőfokú képz. – fogl.	12,8	21,6	34,4
29	Egyéb magasan képzett ügyintézők (Professionals N.E.C.)	0,8	5,5	6,2
31	Technikusok és hasonló műszaki foglalkozások (Technicians and related associate professionals)	228,3	163,0	391,3
32	Egészségügyi foglalkozások (Health associate professionals)	25,3	118,0	143,2
33	Szociális és munkaerőpiaci szolgáltatási foglalkozások (Welfare and labour market services occupations)	11,2	15,9	27,0
34	Pedagógus foglalkozások (Teaching associate professionals)	18,3	16,8	35,0
35	Igazságszolgáltatási, élet- és vagyonvédelmi foglalkozások (Legal, life and property protection services associate professionals)	6,2	10,0	16,1
36	Gazdasági, pénzügyi ügyintézők (Business and financial intermediation clerks)	130,0	242,8	372,7
37	Kulturális, sport, művészeti és vallási foglalkozások (Cultural, sport, artistic and religious associate professionals)	6,7	17,5	24,1

→

→		Havi átlagos beáramlás (Average monthly inflow)		
Feor	Megnevezés	Pályakezdők	Nem pályakezdők	Együtt
Code	Occupational groups	School-leavers	Non school-leavers	Together
39	Egyéb ügyintézők (Clerks N.E.C.)	5,1	27,4	32,5
41	Irodai jellegű foglalkozások (Office clerks)	563,5	462,8	1026,2
42	Ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások (Management [consumer services] clerks)	67,6	101,4	169,0
51	Kereskedelmi, vendéglátóipari foglalkozások (Wholesale and retail trade, hotels and restaurants workers)	385,8	866,0	1251,8
52	Közlekedési, postai és hírközlési foglalkozások (Transport, postal and communications workers)	3,3	40,9	44,1
53	Nem anyagi jellegű szolgáltatási foglalkozások (Non-material service workers)	87,7	161,6	249,3
61	Mezőgazdasági foglalkozások (Skilled agricultural workers)	42,3	95,5	137,8
62	Erdő- és vadgazdálkodási foglalkozások (Skilled forestry and game farming workers)	5,5	13,9	19,4
63	Halászati foglalkozások (Skilled fishery workers)	0,4	2,2	2,5
64	Növényvédelmi, növény-egészségügyi és talajvédelmi foglalk. (Plant protection, plant health protection and soil conservation workers)	0,7	0,2	0,9
71	Bányászati foglalkozások (Extraction workers)	2,7	19,1	21,8
72	Élelmiszeripari foglalkozások (Food processing and related trades workers)	30,5	113,1	143,6
73	Könnyűipari foglalkozások (Light industry workers)	158,5	465,1	623,5
74	Vas- és fémipari foglalkozások (Steel and metal trades workers)	184,5	514,2	698,6
75	Háziipari, vegyesipari és raktározási foglalk., laboránsok (Handicraft, miscellaneous industry and warehouse workers, laboratory assistants)	12,2	101,1	113,3
76	Építőipari foglalkozások (Construction workers)	131,8	288,3	420,0
81	Feldolgozóipari gépek kezelői (Manufacturing machine operators)	31,4	330,4	361,7
82	Egyéb helyhez kötött gépek kezelői (Other stationary-plant operators)	13,9	57,6	71,5
83	Mobil gépek kezelői (Mobile-plant operators)	22,8	274,5	297,3
91	Egyszerű szolgálat. jellegű fogl. (mezőgazdasági fogl. nélkül) (Elementary services occupations [without agriculture])	912,1	1385,4	2297,5
92	Egyszerű mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások (Agricultural and forestry labourers)	8,1	12,7	20,8
-	Kitöltetlen (Unfilled)	40,0	30,5	70,5
Összesen (Total)		3625,1	6493,1	10118,1

Forrás (Source): FH-REG.

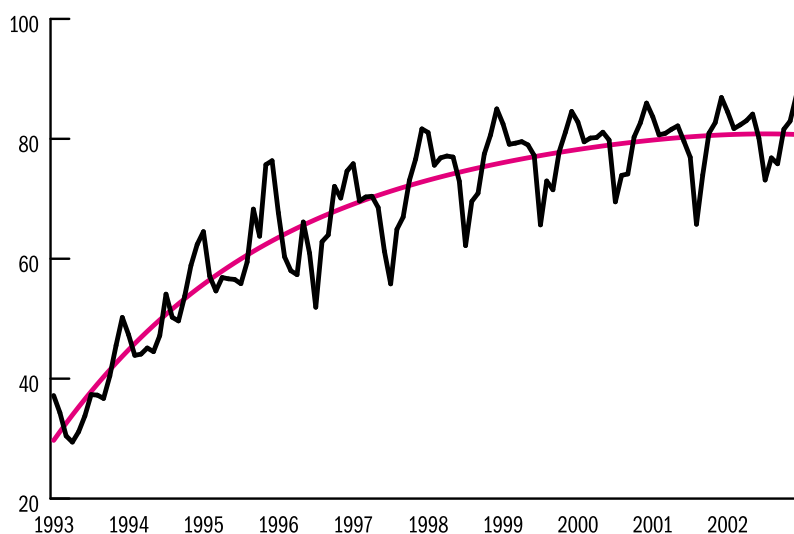
5.8. táblázat: Segélyezés és munkaerőpiaci programok
(Benefit receipt and participation in active labour market programs)

Év	Munka- nélküli járadék	Jövede- lempótló támoga- tás	Pályakez- dők mun- kanélküli segélye	Nem ré- szesül támoga- tásban	Közhasznú munka	Átképzés	Bértámo- gatás	Egyéb program	Összesen
Year	Unem- ployment benefit	Unemploy- ment as- sistance	UA for school- leavers	Do not receive provision	Public work	Retraining	Wage subsidy	Other pro- grammes	Total
1990									
Ezer fő (in thousands)	42,5	-	-	18,6	61,0
Százalék (per cent)	69,6			30,4					100,0
1993									
Ezer fő (in thousands)	312,4	123,2	23,8	195,6	26,0	30,1	14,8	45,2	771,1
Százalék (per cent)	40,5	16,0	3,1	25,4	3,4	3,9	1,9	5,9	100,0
1994									
Ezer fő (in thousands)	160,3	202,4	24,5	142,4	28,7	31,2	23,9	61,7	675,1
Százalék (per cent)	23,7	30,0	3,6	21,1	4,3	4,6	3,5	9,1	100,0
1995									
Ezer fő (in thousands)	150,8	192,9	26,3	109,1	21,7	20,4	10,9	64,7	596,8
Százalék (per cent)	25,3	32,3	4,4	18,3	3,6	3,4	1,8	10,8	100,0
1996									
Ezer fő (in thousands)	145,4	218,5	2,6	127,8	38,5	20,6	16,4	74,5	644,3
Százalék (per cent)	22,6	33,9	0,4	19,8	6,0	3,2	2,5	11,6	100,0
1997									
Ezer fő (in thousands)	134,1	193,5	0,1	121,8	38,9	25,1	29,7	95,7	638,9
Százalék (per cent)	21,0	30,3	0,0	19,1	6,1	3,9	4,6	15,0	100,0
1998									
Ezer fő (in thousands)	123,9	158,6	0,1	109,4	37,4	24,5	30,9	86,7	571,5
Százalék (per cent)	21,7	27,7	0,0	19,1	6,5	4,3	5,4	15,2	100,0
1999									
Ezer fő (in thousands)	135,5	146,7	0,0	107,1	35,7	28,0	31,1	60,6	544,7
Százalék (per cent)	24,9	26,9	0,0	19,7	6,6	5,1	5,7	11,1	100,0
2000									
Ezer fő (in thousands)	117,0	139,7 ¹	0,0	106,5	26,7	25,3	27,5	73,5	516,2
Százalék (per cent)	22,7	27,1	0,0	20,6	5,2	4,9	5,3	14,2	100,0
2001									
Ezer fő (in thousands)	111,8	113,2	0,0	105,2	29,0	30,0	25,8	37,2	452,2
Százalék (per cent)	24,7	25,0	0,0	23,3	6,4	6,6	5,7	8,2	100,0
2002									
Ezer fő (in thousands)	104,8	107,6	-	115,3	21,6	23,5	21,2	32,8	426,8
Százalék (per cent)	24,6	25,2	-	27,0	5,1	5,5	5,0	7,7	100,0

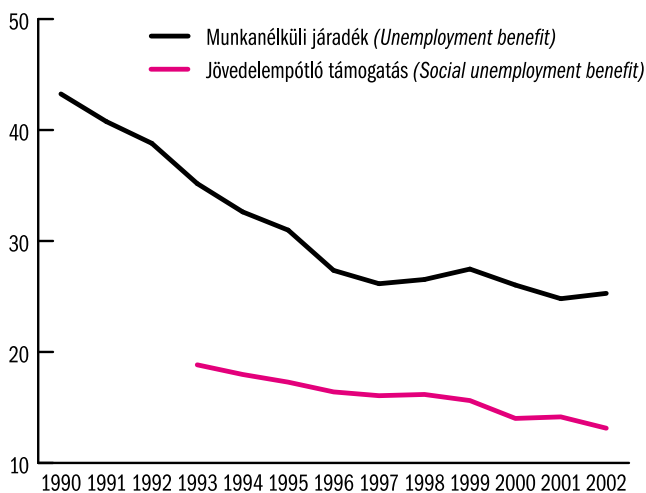
¹ A rendszeres szociális segélyben részesülőkkel együtt. (Together with the number of regular social allowance recipients.)

Jegyzet (Note): Október. A ráták nevezőjében a regisztráltak és a munkaerőpiaci programokban részt vevők együttes száma szerepel. (October. The percentage ratios refer to the combined number of the registered unemployed and program participants.)

Forrás (Source): FH.

5.7. ábra: Az ismételten belépők aránya a regiszterbe történő teljes beáramlásból (Ratio of re-entrants within the total inflow to the register)

5.8 ábra : Az átlagos munkanélküli járadék, a jövedelempótló támogatás és a rendszeres szociális segély az átlagkeresethez viszonyítva, 1990–2002 (The ratio of average unemployment benefit, unemployment assistance and regular social allowance to average gross earnings)

5.9. táblázat: A regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli ellátásban részesülők és a jövedelempótló támogatásban valamint a rendszeres szociális segélyben részesülők megoszlása iskolai végzettség szerint (*Distribution of registered unemployed, unemployment benefit recipients and unemployment assistance + regular social assistance recipients by educational attainment*)

Iskolai végzettség <i>Educational attainment</i>	Regisztrált munkanélküli <i>Registered unemployed</i>				Munkanélküli ellátás <i>Unemployment benefit</i>				Jövedelempótló támogatás* <i>Unemployment assistance*</i>			
	1995	1998	2001	2003	1995	1998	2001	2003	1995	1998	2001	2003
Max. 8 általános (Max. 8 classes of primary school)	43,6	40,9	42,3	42,8	36,9	32,0	29,7	29,7	56,8	50,0	55,5	59,9
Szakmunkásképző, szakiskola (Vocational school)	34,5	36,0	34,2	33,1	36,6	39,5	40,7	40,4	30,6	34,3	30,0	28,5
Képesítést adó középiskola (Vocational secondary school)	11,7	12,8	13,0	13,2	14,9	16,0	16,7	17,0	6,9	8,7	7,4	6,3
Gimnázium (Grammar school)	7,9	7,8	7,7	7,6	8,3	9,0	9,0	8,6	4,5	5,7	5,1	4,3
Főiskola (College diplom, BA)	1,5	1,8	2,1	2,5	2,2	2,6	2,9	3,1	0,8	1,0	0,9	0,8
Egyetem (University diplom, MA)	0,7	0,6	0,7	0,9	1,0	0,9	1,0	1,1	0,3	0,3	0,3	0,2
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	482,7	406,4	359,6	336,2	164,1	121,3	110,3	99,0**	220,7	186,6	136,9	111,5

* 2001-től a rendszeres szociális segélyben részesülőkkel együtt. (*Recipients of regular social assistance are included since 2001.*)

** 2003-tól nem tartalmazza a nyugdíj előtti munkanélküli segélyben lévőket (*Since 2003 recipients of unemployment allowance before retirement are excluded*)

Jegyzet (*Note*): Minden évben júniusi zárólétszám adatok (*on the closing date of June in every year*)

Forrás (*Source*): FH.

6.1. táblázat: Inaktív népesség nemek szerint (*Inactive population by gender*)**

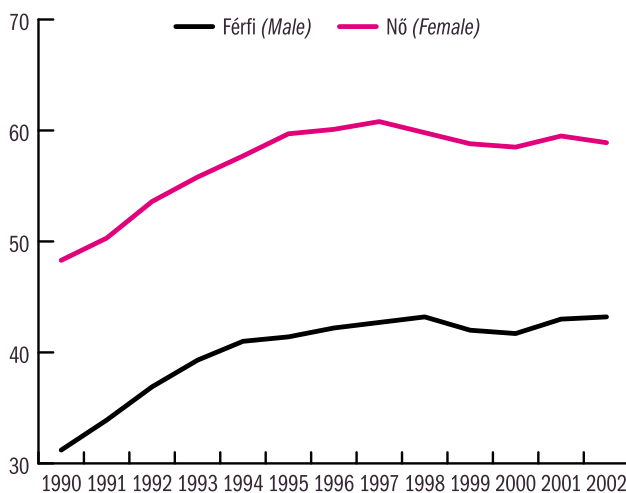
Év	Férfi (Males)			Nő (Females)		
	Ezer fő	1992 = 100	Inaktivitási arány ¹	Ezer fő	1992 = 100	Inaktivitási arány ¹
Year	In thousands	1992 = 100	Inactivity ratio ¹	In thousands	1992 = 100	Inactivity ratio ¹
1980	961,0	66,1	24,2	1 940,7	82,3	44,3
1990	1 219,6	83,9	31,2	2 105,7	89,2	48,3
1991	1 332,4	91,7	33,9	2 203,4	93,4	50,3
1992	1 453,0	100,0	36,9	2 359,5	100,0	53,6
1993	1 551,1	106,8	39,3	2 462,1	104,3	55,8
1994	1 618,0	111,4	41,0	2 552,1	108,2	57,7
1995	1 634,9	112,5	41,4	2 645,7	112,1	59,7
1996	1 662,6	114,4	42,2	2 663,2	112,9	60,1
1997	1 680,2	115,6	42,7	2 692,4	114,1	60,8
1998	1 698,3	116,9	43,2	2 646,3	112,2	59,8
1999	1 644,4	113,2	42,0	2 596,2	110,0	58,8
2000	1 700,9	117,1	42,7	2 687,9	113,9	59,5
2001	1 718,7	118,3	43,1	2 707,3	114,7	59,8
2001*	1 714,9	...	43,0	2 679,2	...	59,2
2002*	1 720,6		43,2	2 668,5	...	58,9

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

** 15 évesnél idősebb népesség. (Population above 15 years of age.)

1 A 15 évesnél idősebb népesség százalékában. (Per cent of the population above 15 years of age.)

Jegyzet (Note): Az adatok a 3.1. tábla alatt szereplő megjegyzés értelmében részben korrigáltak. see notes at table 3.1)

6.1. ábra: Az inaktivitási arány alakulása nemek szerint (*Inactive ratio by gender*)

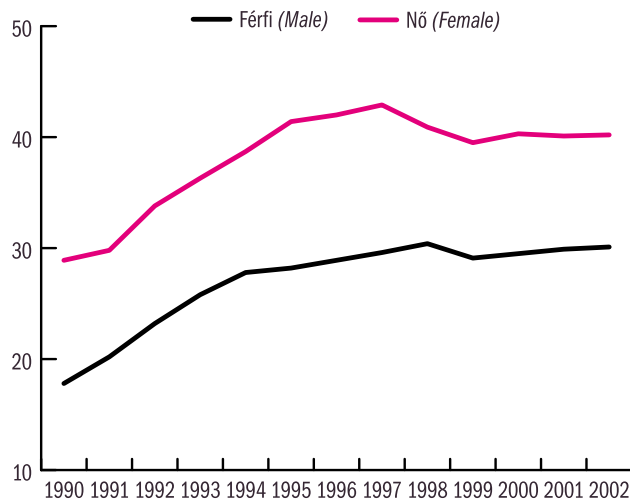
6.2. táblázat: Munkavállalási korúnak tekintett inaktív népesség nemek szerint (15–54/15–59 years old inactive population by gender)**

Év <i>Year</i>	Férfi (Males)			Nő (Females)		
	Ezer fő <i>In thousands</i>	1992 = 100	Inaktivitási arány ¹ <i>Inactivity ratio¹</i>	Ezer fő <i>In thousands</i>	1992 = 100	Inaktivitási arány ¹ <i>Inactivity ratio¹</i>
1980	469,2	64,2	14,6	800,4	81,7	27,2
1990	554,1	75,8	17,8	826,3	84,3	28,9
1991	631,7	86,4	20,2	858,9	87,7	29,8
1992	730,9	100,0	23,2	979,9	100,0	33,8
1993	815,4	111,6	25,8	1 056,6	107,8	36,3
1994	878,0	120,1	27,8	1 128,3	115,1	38,7
1995	892,3	122,1	28,2	1 207,7	123,2	41,4
1996	916,3	125,4	28,9	1 224,9	125,0	42,0
1997	936,7	128,2	29,6	1 247,1	127,3	42,9
1998	961,0	131,5	30,4	1 186,0	121,0	40,9
1999	917,2	125,5	29,1	1 138,2	116,2	39,5
2000	940,5	128,7	29,5	1 177,3	120,3	40,3
2001	949,2	129,8	29,8	1 199,7	122,4	41,1
2001**	951,9	...	29,9	1 170,4	...	40,1
2002**	956,2	...	30,1	1 169,0	...	40,2

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

** A munkavállalási korú népesség százalékában. Munkavállalási korúnak tekintve az összehasonlítás érdekében a 15–59 éves nőket illetve a 15–59 éves férfiakat. (Per cent of the working age population.)

Forrás (Source): 1980–91: KSH MEM; 1992– KSH MEF.

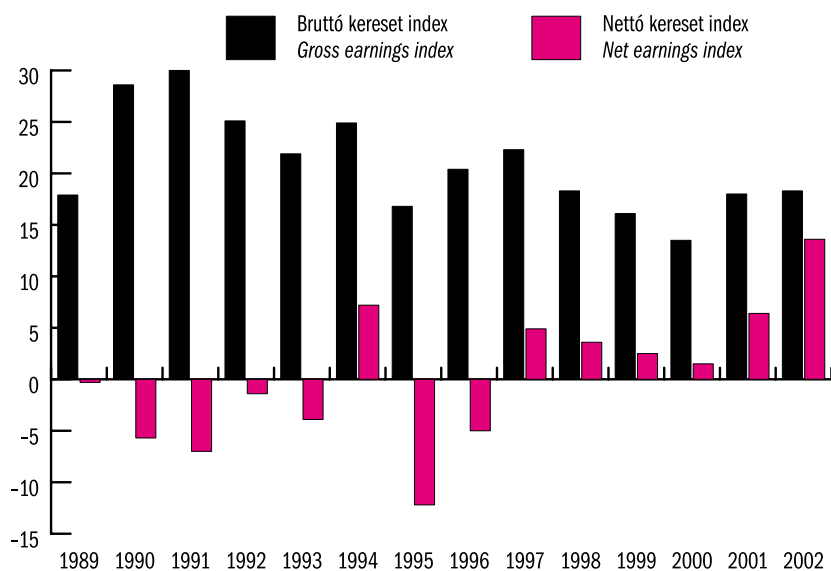

6.2. ábra: Munkavállalási korúak inaktivitási aránya nemek szerint (Inactivity ratio of working age population by gender)

7.1 Nominális és reálkereset (*Nominal and real earnings*)

Év	Bruttó átlag- kereset	Nettó átlagke- reset	Bruttó kereseti index	Nettó kereseti index	Fogyasztói ár- index	Reál kereseti index
Year	Gross earnings	Net earnings	Gross earning index	Net earnings index	Consumer price index	Real earnings index
	Ft (HUF)		előző év (previous year) = 100%			
1989	10 571	8 165	117,9	116,9	117,2	99,7
1990	13 446	10 108	128,6	121,6	128,9	94,3
1991	17 934	12 948	130,0	125,5	135,0	93,0
1992	22 294	15 628	125,1	121,3	123,0	98,6
1993	27 173	18 397	121,9	117,7	122,5	96,1
1994	33 939	23 424	124,9	127,3	118,8	107,2
1995	38 900	25 891	116,8	112,6	128,2	87,8
1996	46 837	30 544	120,4	117,4	123,6	95,0
1997	57 270	38 145	122,3	124,1	118,3	104,9
1998	67 764	45 162	118,3	118,4	114,3	103,6
1999	77 187	50 076	116,1	112,7	110,0	102,5
2000	87 645	55 785	113,5	111,4	109,8	101,5
2001	103 558	64 915	118,0	116,2	109,2	106,4
2002	122 453	77 607	118,3	119,6	105,3	113,6

Forrás (Source): KSH IMS.

7.1. ábra: Bruttó és nettó reálkereset éves változása
(*Change of gross real earnings and net real earnings*)

7.2. táblázat: Bruttó átlagkereset nemzetgazdasági ágak szerint – összes foglalkoztatott
(Gross average earnings by industry – total)*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Mezőgazdaság és erdőgaz- dálkodás (Agriculture)	19 230	24 641	29 873	35 073	42 216	48 762	53 521	59 246	72 116	84 240
Bányászat (Mining and quarrying)	36 611	43 245	50 765	60 102	76 952	84 977	95 762	112 914	126 796	138 578
Feldolgozóipar (Manufacturing)	26 317	32 500	38 797	47 178	57 597	67 169	76 335	88 136	101 119	113 659
Villamosenergia, gáz-, gőz-, vízellátás (Electricity, gas, steam and water supply)	34 202	41 958	50 805	62 525	75 729	90 305	104 543	119 539	135 682	155 404
Építőipar (Construction)	24 053	30 301	32 544	38 407	46 884	54 123	56 753	64 259	79 719	86 191
Kereskedelem, javítás (Wholesale and retail trade)	27 294	32 930	36 311	45 463	53 733	62 688	66 913	77 758	90 596	106 530
Szálláshely-szolgáltatás, ven- dégeltetés (Hotels and restaurants)	23 298	28 040	29 370	35 267	41 012	46 437	50 067	56 593	68 120	81 069
Szállítás, raktározás, posta, távközlés (Transport storage and communication)	28 208	35 511	41 437	51 513	63 288	76 108	88 238	98 815	114 447	130 582
Pénzügyi tevékenység (Financial intermediation)	52 881	62 643	71 194	88 759	114 083	142 432	165 327	189 444	215 970	241 273
Ingatlan-ügyletek, gazdasági szolgáltatás (Real estate, renting, business activities)	31 434	38 275	41 716	51 733	61 146	81 125	89 399	101 019	121 821	133 762
Közigazgatás, védelem, kötelező tb. (Public administration and defence; compulsory social security)	33 550	40 048	45 861	53 523	65 329	75 671	92 821	103 428	131 724	167 841
Oktatás (Education)	24 495	31 912	34 866	38 996	49 460	59 822	72 869	81 204	97 647	128 665
Egészségügyi, szociális ellátás (Health and social work)	22 624	29 446	32 462	37 530	45 376	52 781	59 105	68 304	78 850	103 188
Egyéb (Other)	27 794	34 635	39 884	47 857	54 533	63 896	71 199	79 820	91 677	111 567
Összesen (Total)	27 173	33 939	38 900	46 837	57 270	67 764	77 187	87 645	103 553	122 453

* Ft/hó/fő (HUF/month, per capita).

Jegyzet (Note): Az adatok a költségvetésben dolgozókra, illetve az alábbi méretkategóriájú vállalatokra vonatkoznak: 20 fős és nagyobb (1993–94), 10 fős és nagyobb (1995–98), 5 fős és nagyobb (1999–). Teljes munkaidős alkalmazottak. (The data refer to full-time employees in the budget sector and firms employing at least 20 workers [1993–94], 10 workers [1995–98] and 5 workers [1999–], respectively.)

Forrás (Source): KHS, IMS.

7.3. táblázat: Bruttó átlagkereset nemzetgazdasági ágak szerint – fizikai dolgozók
(Gross average earnings by industry – manual workers)*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Mezőgazdaság és erdőgaz- dálkodás (Agriculture)	16 544	20 988	25 085	29 679	35 667	41 115	45 548	50 256	61 628	72 104
Bányászat (Mining and quarrying)	31 883	37 057	43 054	50 888	64 751	72 065	80 365	93 827	105 141	117 031
Feldolgozóipar (Manufacturing)	21 689	26 451	31 454	38 280	46 254	53 908	60 846	69 644	79 701	89 693
Villamosenergia, gáz-, gőz-, vízellátás (Electricity, gas, steam and water supply)	28 350	34 482	41 551	50 979	61 586	72 890	83 874	94 811	107 785	122 014
Építőipar (Construction)	19 789	24 689	26 760	31 257	37 174	42 937	45 069	50 995	60 880	70 060
Kereskedelem, javítás (Wholesale, retail trade)	18 270	21 821	24 041	29 279	34 502	39 344	42 105	47 097	57 977	69 861
Szálláshely-szolgáltatás, ven- déglatás (Hotels and restaurants)	17 509	20 547	21 590	26 124	30 560	34 683	37 460	43 185	52 903	63 693
Szállítás, raktározás, posta, távközlés (Transport storage and communication)	24 015	29 976	34 087	41 678	49 879	59 222	66 555	72 989	83 995	94 609
Pénzügyi tevékenység (Financial intermediation)	32 197	36 944	41 443	47 583	65 962	75 118	78 210	80 054	91 678	106 423
Ingatlan-ügyletek, gazdasági szolgáltatás (Real estate, renting, business activities)	19 418	23 015	25 760	31 604	36 083	43 468	46 486	52 693	63 414	73 224
Közigazgatás, védelem, kötelező tb. (Public administration and defence; compulsory social security)	24 072	28 200	31 101	35 276	41 341	47 429	59 498	62 460	78 548	104 885
Oktatás (Education)	15 121	18 068	19 758	23 129	28 262	33 886	40 759	45 125	53 943	69 468
Egészségügyi, szociális ellátás (Health and social work)	18 135	20 776	22 649	26 566	32 264	37 308	42 211	49 029	57 046	74 167
Egyéb (Other)	20 250	23 951	27 427	33 237	38 670	44 675	49 170	54 369	64 618	77 575
Összesen (Total)	20 856	25 507	29 203	35 305	42 419	49 423	55 218	61 930	72 626	84 696

* Ft/hó/fő (HUF/month, per capita).

Jegyzet (Note): Az adatok a költségvetésben dolgozóakra, illetve az alábbi méretkategóriájú vállalatokra vonatkoznak: 20 fő és nagyobb (1993–94), 10 fő és nagyobb (1995–98), 5 fő és nagyobb (1999–). Teljes munkaidős alkalmazottak. (The data refer to full-time employees in the budget sector and firms employing at least 20 workers [1993–94], 10 workers [1995–98] and 5 workers [1999–], respectively.)

Forrás (Source): KHS, IMS.

7.4. táblázat: Bruttó átlagkereset nemzetgazdasági ágak szerint – szellemi dolgozók
(Gross average earnings by industry – non-manual workers)*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Mezőgazdaság és erdőgaz- dálkodás (Agriculture)	28 751	37 213	46 536	54 398	66 041	77 811	83 534	92 018	108 454	125 076
Bányászat (Mining and quarrying)	59 776	72 363	86 851	101 708	130 340	138 398	158 687	186 241	210 590	220 839
Feldolgozóipar (Manufacturing)	42 115	53 464	64 638	79 225	99 868	118 989	135 325	158 394	183 055	203 115
Villamosenergia, gáz-, gőz-, vízellátás (Electricity, gas, steam, water supply)	49 451	61 254	73 525	89 634	107 484	128 646	147 268	168 042	187 650	213 493
Építőipar (Construction)	40 883	51 837	54 733	64 371	80 924	92 179	97 216	109 064	138 896	138 765
Kereskedelem, javítás (Wholesale and retail trade)	41 017	46 808	54 043	67 030	81 262	97 009	102 890	123 195	139 124	158 593
Szálláshely-szolgáltatás, ven- dégeltetés (Hotels and restaurants)	34 679	42 503	46 812	54 839	66 337	76 985	88 168	97 173	112 104	130 510
Szállítás, raktározás, posta távközlés (Transport storage and communication)	36 158	45 380	54 068	67 556	84 329	101 707	120 085	136 670	158 007	181 799
Pénzügyi tevékenység (Financial intermediation)	54 108	64 137	72 644	90 338	115 222	143 947	167 244	192 129	218 801	244 252
Ingatlan-ügyletek, gazdasági szolgáltatás (Real estate, renting, business activities)	42 777	53 550	57 607	72 247	88 999	118 360	127 674	142 280	170 435	180 997
Közigazgatás, védelem, kötelező tb. (Public administration and defence; compulsory social security)	39 662	47 769	55 321	66 081	82 634	98 028	117 573	129 679	165 102	206 680
Oktatás (Education)	28 000	36 792	40 092	44 196	54 448	64 813	79 344	87 983	105 549	139 017
Egészségügyi, szociális ellátás (Health and social work)	27 169	34 238	37 488	43 046	51 704	60 113	66 801	76 896	88 339	115 463
Egyéb (Other)	37 360	46 722	53 381	62 830	71 432	83 599	94 482	108 976	123 172	150 961
Összesen (Total)	36 832	45 336	52 250	62 309	77 202	92 711	106 962	121 779	143 753	169 862

* Ft/hó/fő (HUF/month, per capita).

Jegyzet (Note): Az adatok a költségvetésben dolgozókra, illetve az alábbi méretkategóriájú vállalatokra vonatkoznak: 20 fős és nagyobb (1993–94), 10 fős és nagyobb (1995–98), 5 fős és nagyobb (1999–). Teljes munkaidős alkalmazottak. (The data refer to full-time employees in the budget sector and firms employing at least 20 workers [1993–94], 10 workers [1995–98] and 5 workers [1999–], respectively.)

Forrás (Source): KHS, IMS.

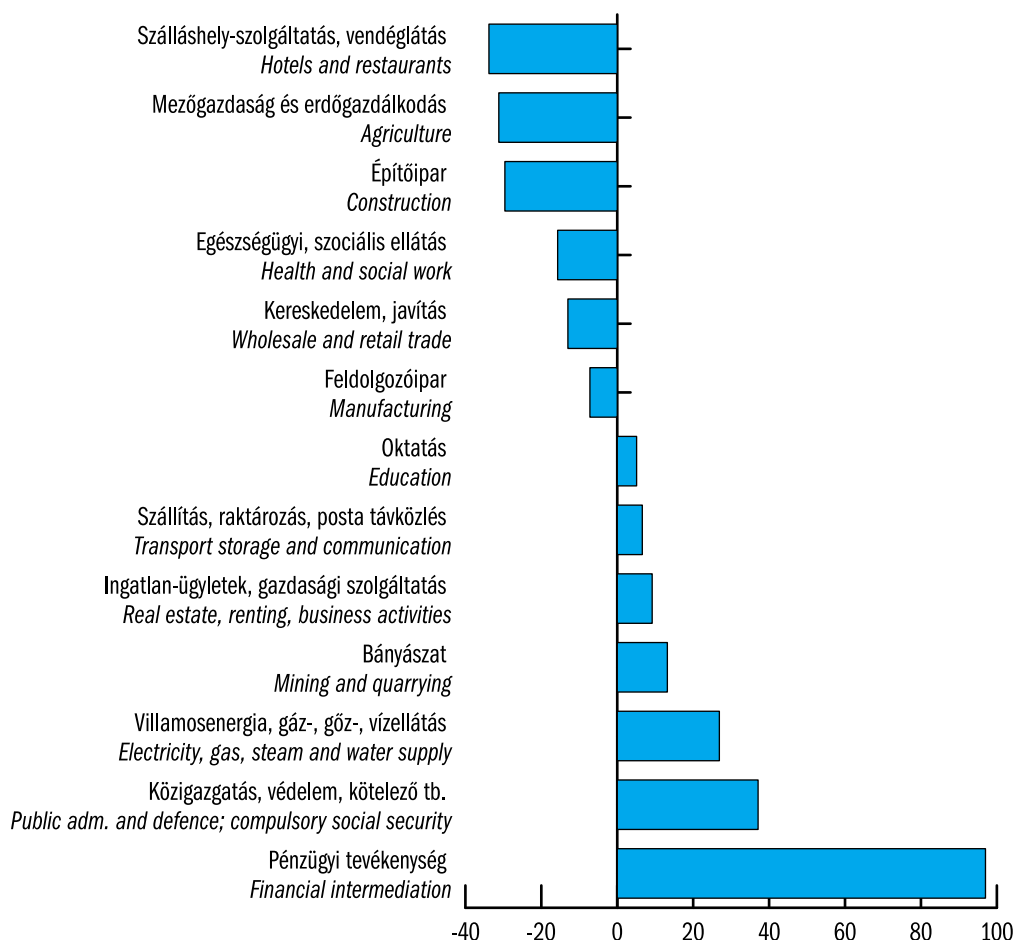
7.5. táblázat: Bruttó átlagkereseti arányok nemzetgazdasági ágak szerint
(Gross average earnings distribution by industry)*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture)	70,8	72,6	76,8	74,9	73,7	72,0	69,3	67,6	69,6	68,8
Bányászat (Mining and quarrying)	134,7	127,4	130,5	128,3	134,4	125,4	124,1	128,8	122,9	113,2
Feldolgozóipar (Manufacturing)	96,8	95,8	99,7	100,7	100,6	99,1	98,9	100,6	97,7	92,8
Villamosenergia, gáz-, gőz-, vízellátás (Electricity, gas, steam and water supply)	125,9	123,6	130,6	133,5	132,2	133,3	135,4	136,4	131,0	126,9
Építőipar (Construction)	88,5	89,3	83,7	82,0	81,9	79,9	73,5	73,3	77,0	70,4
Kereskedelem, javítás (Wholesale and retail trade)	100,4	97,0	93,3	97,1	93,8	92,5	86,7	88,7	87,5	87,0
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (Hotels and restaurants)	85,7	82,6	75,5	75,3	71,6	68,5	64,9	64,6	65,8	66,2
Szállítás, raktározás, posta távközlés (Transport storage and communication)	103,8	104,6	106,5	110,0	110,5	112,3	114,3	112,7	110,5	106,6
Pénzügyi tevékenység (Financial intermediation)	194,6	184,6	183,0	189,5	199,2	210,2	214,2	216,1	208,6	197,0
Ingatlan-ügyletek, gazdasági szolgáltatás (Real estate, renting, business activities)	115,7	112,8	107,2	110,5	106,8	119,7	115,8	115,3	117,6	109,2
Közigazgatás, védelem, kötelező tb. (Public administration and defence; compulsory social security)	123,5	118,0	117,9	114,3	114,1	111,7	120,3	118,0	127,2	137,1
Oktatás (Education)	90,1	94,0	89,6	83,3	86,4	88,3	94,4	92,7	94,3	105,1
Egészségügyi, szociális ellátás (Health and social work)	83,3	86,8	83,4	80,1	79,2	77,9	76,6	77,9	76,1	84,3
Egyéb (Other)	102,3	102,1	102,5	102,2	95,2	94,3	92,2	91,1	88,5	91,1

* Nemzetgazdaság összesen = 100 (National average = 100)

Jegyzet (Note): Lásd a 7.2. táblázat jegyzetét! (See the note to Table 7.2.)

Forrás (Source): KHS, IMS.

7.2. ábra: Bruttó átlagkereset az országos átlag százalékában, nemzetgazdasági ágak szerint, 2000
(Gross real earnings as a percentage of national average industry, 2000)

7.6. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása nemenként, nemzetgazdasági ágak szerint, 2002-ben (*The composition of full-time employees and average earnings by gender in each major branches of the economy in 2002*)

Nemzetgazdasági ág	Férfiak (Males)		Nők (Females)		Együtt (Together)		Nő/Férfi kereseti arány
	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	
<i>Industries</i>	%	Ft/fő, hó HUF/ person, month	%	Ft/fő, hó HUF/ person, month	%	Ft/fő, hó HUF/ person, month	<i>Female/ male earnings ratio</i>
A Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás (<i>Agriculture</i>)	7,0	81 116	2,0	75 381	4,6	79 888	92,9
B Halászat (<i>Fishing</i>)	0,1	72 567	0,0	69 469	0,0	72 316	95,7
C Bányászat (<i>Mining and quarrying</i>)	0,6	135 266	0,1	124 149	0,4	133 725	91,8
D Feldolgozóipar (<i>Manufacturing</i>)	32,3	128 658	23,2	96 326	27,9	115 646	74,9
E Villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás (<i>Electricity, gas, steam, water supply</i>)	4,2	160 738	1,4	133 644	2,9	154 152	83,1
F Építőipar (<i>Construction</i>)	8,2	88 917	1,2	98 094	4,8	90 098	111,2
G Kereskedelem, járműjavítás (<i>Wholesale and retail trade</i>)	10,4	103 499	10,5	92 693	10,4	98 237	89,6
H Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (<i>Hotels and restaurants</i>)	1,8	95 397	2,3	75 766	2,1	84 580	79,4
I Szállítás, raktározás, posta, távközlés (<i>Transport storage and communication</i>)	12,3	133 901	6,0	126 489	9,3	131 584	94,5
J Pénzügyi tevékenység (<i>Financial intermediation</i>)	1,2	342 321	3,3	197 039	2,2	237 033	57,6
K Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás (<i>Real estate, renting, business activities</i>)	5,8	149 785	5,3	120 700	5,6	136 467	80,6
L Közigazgatás, védelem, kötelező tb. (<i>Public administration and defence, compulsory social security</i>)	4,9	183 448	12,2	142 784	8,4	154 995	77,8
M Oktatás (<i>Education</i>)	4,9	128 997	17,8	103 624	11,1	109 382	80,3
N Egészségügyi, szociális ellátás (<i>Health and social work</i>)	3,6	106 241	12,3	89 998	7,8	93 845	84,7
O Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás (<i>Other</i>)	2,7	120 793	2,3	104 677	2,5	113 597	86,7
Összesen (<i>Total</i>)	100,0	126 312	100,0	108 455	100,0	117 672	85,9

Forrás (*Source*): FH-BT.

7.7. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a nemzetgazdaságban nemenként, iskolai végzettség szerint, 2002-ben (*The composition of full-time employees and average earnings in the economy by gender according to the level of education in 2002, total*)

Iskolai végzettség <i>Level of education</i>	Férfiak (Males)		Nők (Females)		Együtt (Together)		Nő/Férfi kereseti arány <i>Female/ male earn- ings ratio</i>
	Létszám- megoszlás <i>Composi- tion</i>	Átlag- kereset <i>Average earning</i>	Létszám- megoszlás <i>Composi- tion</i>	Átlag- kereset <i>Average earning</i>	Létszám- megoszlás <i>Composi- tion</i>	Átlag- kereset <i>Average earning</i>	
	%	Ft/fő, hó HUF/ person, month	%	Ft/fő, hó HUF/ person, month	%	Ft/fő, hó HUF/ person, month	
Általános iskola 0–7 oszt.							
(Primary school 0–7 classes)	0,5	75 121	0,5	63 123	0,5	69 335	84,0
Általános iskola 8 osztály (Finished primary school [8 classes])	14,8	80 855	19,1	68 997	16,9	74 375	85,3
Szakiskola (Vocational school [2 yrs])	2,6	85 695	2,3	78 565	2,4	82 458	91,7
Szakk munkásképző isk. (Vocational school [3 yrs])	39,4	90 169	15,3	72 080	27,8	85 335	79,9
Szakközépiskola (Vocational secondary school)	14,7	117 862	21,8	103 842	18,1	109 693	88,1
Gimnázium (General secondary school)	5,5	120 851	14,6	105 787	9,9	110 130	87,5
Technikum (Technical secondary school)	5,1	149 472	2,5	129 796	3,8	143 374	86,8
Főiskola (College)	8,5	220 089	17,1	149 289	12,7	173 902	67,8
Egyetem (University)	8,7	294 181	6,8	225 677	7,8	265 383	76,7
Összesen (Total)	100,0	126 312	100,0	108 455	100,0	117 672	85,9

Forrás (Source): FH-BT.

7.8. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a költségvetési szektorban nemenként, iskolai végzettség szerint, 2002-ben (*The composition of full-time employees and average earnings in the budgetary sector by gender according to the level of education in 2002*)

Iskolai végzettség <i>Level of education</i>	Férfiak (<i>Males</i>)		Nők (<i>Females</i>)		Együtt (<i>Together</i>)		Nő/Férfi kereseti arány <i>Female/male earnings ratio</i>
	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	
	%	Ft/fő, hó <i>HUF/person, month</i>	%	Ft/fő, hó <i>HUF/person, month</i>	%	Ft/fő, hó <i>HUF/person, month</i>	
Általános iskola 0–7 oszt.							
(<i>Primary school 0–7 classes</i>)	0,3	68 113	0,4	60 624	0,4	62 184	89,0
Általános iskola 8 osztály (<i>Finished primary school [8 classes]</i>)	11,2	76 223	15,8	64 516	14,6	66 838	84,6
Szakiskola (<i>Vocational school [2 yrs]</i>)	1,0	80 216	1,5	84 800	1,4	83 938	105,7
Szakkultúrásképző isk. (<i>Vocational school [3 yrs]</i>)	16,9	78 300	6,9	72 708	9,5	75 283	92,9
Szakközépiskola (<i>Vocational secondary school</i>)	11,7	101 752	19,7	97 183	17,6	97 973	95,5
Gimnázium (<i>General secondary school</i>)	7,7	109 960	13,7	99 507	12,1	101 228	90,5
Technikum (<i>Technical secondary school</i>)	1,7	125 448	1,0	131 392	1,2	129 221	104,7
Főiskola (<i>College</i>)	22,1	174 581	30,9	133 211	28,6	141 478	76,3
Egyetem (<i>University</i>)	27,4	220 580	10,1	190 911	14,6	205 385	86,5
Összesen (<i>Total</i>)	100,0	144 319	100,0	111 258	100,0	119 831	77,1

Forrás (*Source*): FH-BT.

7.9. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a versenyszférában nemenként, iskolai végzettség szerint, 2002-ben (*The composition of full-time employees and average earnings in the competitive sector by gender according to the level of education in 2002*)

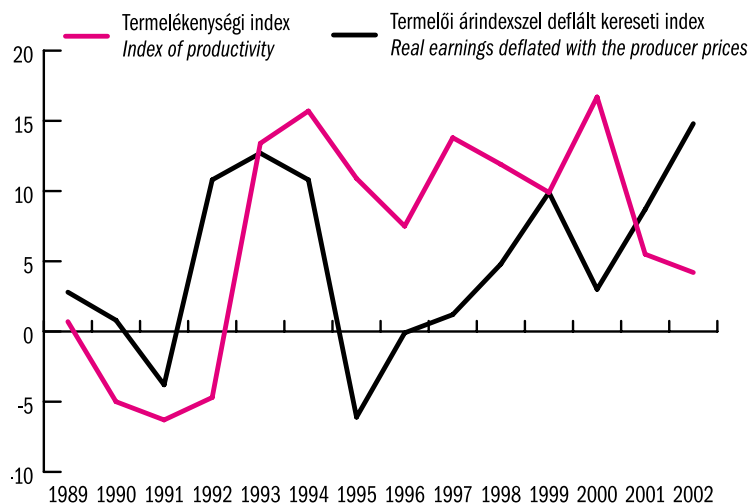
Iskolai végzettség <i>Level of education</i>	Férfiak (<i>Males</i>)		Nők (<i>Females</i>)		Együtt (<i>Together</i>)		Nő/Férfi kereseti arány <i>Female/male earnings ratio</i>
	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	Létszám-megoszlás <i>Composition</i>	Átlag-kereset <i>Average earning</i>	
	%	Ft/fő, hó HUF/person, month	%	Ft/fő, hó HUF/person, month	%	Ft/fő, hó HUF/person, month	
Általános iskola 0–7 oszt. (<i>Primary school 0–7 classes</i>)	0,6	75 769	0,6	64 442	0,6	71 241	85,1
Általános iskola 8 osztály (<i>Finished primary school [8 classes]</i>)	15,4	81 409	21,6	71 495	17,8	76 807	87,8
Szakiskola (<i>Vocational school [2 yrs]</i>)	2,8	86 007	2,9	76 143	2,9	82 183	88,5
Szakkultúrásképző isk. (<i>Vocational school [3 yrs]</i>)	43,2	90 939	21,8	71 927	35,0	86 413	79,1
Szakközépiskola (<i>Vocational secondary school</i>)	15,2	119 929	23,5	108 093	18,3	114 128	90,1
Gimnázium (<i>General secondary school</i>)	5,2	123 516	15,3	110 046	9,1	114 805	89,1
Technikum (<i>Technical secondary school</i>)	5,7	150 665	3,5	129 439	4,9	144 763	85,9
Főiskola (<i>College</i>)	6,3	246 417	6,6	206 969	6,4	230 909	84,0
Egyetem (<i>University</i>)	5,6	353 416	4,2	288 967	5,1	332 985	81,8
Összesen (<i>Total</i>)	100,0	123 332	100,0	106 320	100,0	116 821	86,2

Forrás (*Source*): FH-BT.

7.10. táblázat: Ipari bérek, árak és termelékenység (Wages, sales prices and productivity in industry)

Év	Ipari bruttó átlag- kereseti index	Termelői árindex	Termelékenységi index	Termelői árindex- szel deflált kereseti index
Year	Average gross earnings	Producer price index	Index of productivity	Real earnings deflated with the producer prices
1989	118,6	115,4	100,7	102,8
1990	123,0	122,0	95,0	100,8
1991	127,6	132,6	93,7	96,2
1992	124,4	112,3	95,3	110,8
1993	124,9	110,8	113,4	112,7
1994	123,3	111,3	115,7	110,8
1995	121,1	128,9	110,9	93,9
1996	121,7	121,8	107,5	99,9
1997	121,8	120,4	113,8	101,2
1998	116,6	111,3	111,9	104,8
1999	115,5	105,1	109,9	109,9
2000	115,0	111,7	116,7	103,0
2001	114,4	105,2	105,5	108,7
2002	112,5	98,2	104,2	114,8

Forrás (Source): KSH IMS. Árak és termelékenység (Prices and productivity): KSH.

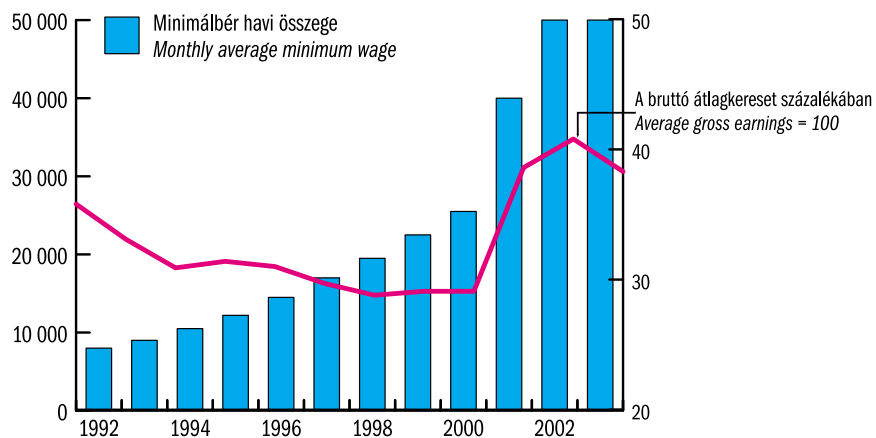
7.3. ábra: Termelékenységi index és a termelői árindexszel deflált kereseti index alakulása (Index of productivity and real earnings deflated by the producer price index)

7.11. táblázat: Minimálbér (*Minimum wage*)

Dátum <i>Date</i>	Havi összege (Ft) <i>Monthly average (HUF)</i>	A bruttó átlagkereset százalékában <i>Average gross earnings = 100</i>
1992. I. 1.	8 000	35,8
1993. II. 1.	9 000	33,1
1994. II. 1.	10 500	30,9
1995. III. 1.	12 200	31,4
1996. II. 1.	14 500	31,0
1997. I. 1.	17 000	29,7
1998. I. 1.	19 500	28,8
1999. I. 1.	22 500	29,1
2000. I. 1.	25 500	29,1
2001. I. 1.	40 000	38,6
2002. I. 1.	50 000	40,8
2003. I. 1.	50 000	38,3 ¹

1 Első 6 hónap átlagában. (*Jan.-June monthly average.*)

Forrás: KSH.

7.4. ábra: Minimálbér havi összege és a minimálbér a bruttó átlagkereset százalékában (*Minimum wage, average gross earnings = 100*)

7.12. táblázat: Központi bértmegállapodások (*Central wage agreements*)*

Év	ÉT-ajánlás <i>Recommendation</i>		Tényleges <i>Actual indexes</i>	
	Minimum	Maximum	Költségvetési szektor	Versenyszféra
<i>Year</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>Public sector</i>	<i>Corporate sector</i>
1992	113,0	128,0	120,1	126,6
1993	110,0–113,0	125,0	114,4	125,1
1994	113,0–115,0	121,0–123,0	127,0	123,4
1995	–	–	110,7	119,7
1996	113,0	124,0	114,6	123,2
1997	114,0	122,0	123,2	121,8
1998	113,5	116,0	118,0	118,5
1999	112,0	115,0	119,2	114,8
2000	108,5	111,0	112,3	114,2
2001	122,9	116,3
2002	108,0	110,5	129,2	113,3

* Az ÉT-megállapodásokban ajánlott és tényleges bruttó keresetnövekedési ütemek. (*Gross average wage increase: actual rates and recommendations by the Council of the Reconciliation of Interests.*)

Forrás (*Source*): KSH, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium (*Ministry of Employment Policy and Labour*).

7.13 táblázat: Ágazati és vállalati bértmegállapodások
(*Industrial and firm-level wage agreements*)

Év	Ágazati <i>Branch</i>		Vállalati <i>Corporate</i>	
	Száma (db)	Létszám (ezer fő)	Száma (db)	Létszám (ezer fő)
<i>Year</i>	<i>Number</i>	<i>In thousand (prsn)</i>	<i>Number</i>	<i>In thousand (prsn)</i>
1992	24	874,5	391	567,0
1993	12	232,1	394	592,4
1994	12	207,6	490	555,6
1995	7	88,0	816	490,9
1996	12	201,0	594	512,7
1997	12	210,0	598	488,3
1998	33	342,0	843	651,0
1999	41	328,8	827	387,5
2000	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
2001	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
2003	18	76,1	532	280,0

Jegyzet (*Note*): 1992–97: bejelentett bértmegállapodások száma; 1998–1999: a regisztrált kollektív szerződések közül a bértmegállapodást tartalmazók száma. (1992–97: *reported wage agreements*; 1998–1999: *collective agreements containing wage agreements.*)

Forrás (*Source*): Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium (*Ministry of Employment Policy and Labour*).

7.14. táblázat: Az egy főre jutó háztartási jövedelmek személyek közötti eloszlásának fontosabb egyenlőtlenségi mutatói Magyarországon (*The inequality of individuals' per capita household income – selected indicators*)

	1977	1982	1987	1992	1995	1996	1999	2000
p10	61	62	61	60	53	48	49	51
p90	161	162	173	183	203	191	191	193
p90/p10	2,65	2,61	2,82	3,07	3,83	3,95	3,86	3,78
S1	4,5	4,9	4,5	3,8	3,3	3,2	3,4	3,3
S5+S6	18,7	18,6	17,9	17,4	17,0	17,5	17,3	17,3
S10	18,6	18,6	20,9	22,7	24,7	24,3	24,9	24,8
S10/S1	4,1	3,8	4,6	6,0	7,4	7,5	7,2	7,6
Robin Hood index	15,0	14,9	17,0	18,5	21,3	20,7	20,3	21,2
Éltető-Frigyes index	1,84	1,82	2,00	2,13	2,39	2,32	2,33	2,37
Gini együttható	0,214	0,209	0,244	0,266	0,304	0,300	0,302	0,306

Forrás (*Source*): KSH jövedelemfelvételek alapján Atkinson és Micklewright, 1992: HI1 tábla, valamint MHP I-VI. hullámok és TÁRKI Háztartás Monitor 1998–2000 alapján (Tóth István György [2001] Jövedelem eloszlás a kilencvenes évek Magyarországon. TÁRKI. [Kézirat.]). Az 1992 és 2000 közötti években a feltüntetett év az adatfelvétel éve. A referencia időszak az előző év áprilisától az adott év márciusáig tart. (*Atkinson & Micklewright, 1992; Tóth, 2001.*)

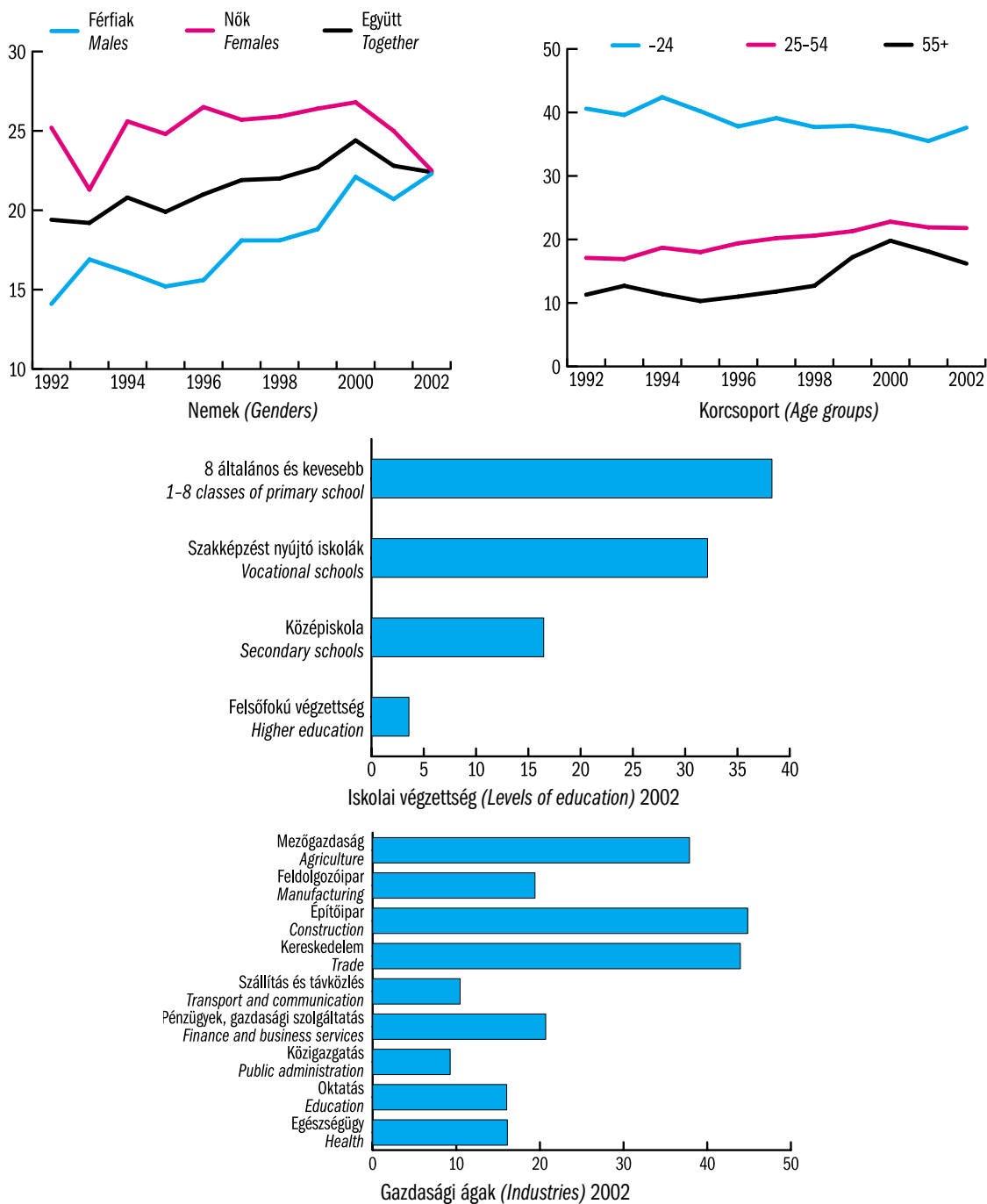
Magyarázatok (*Notes*): A mutatók az egy főre jutó jövedelmek személyi eloszlása alapján lettek számolva. (*The measures are based on the variation of per capita household income of individuals.*)

p10: A legalsó decilis felső töréspontja a mediánhoz tartozó jövedelem érték százalékában. (*Upper break point of the lowest decile, per cent of the median.*) – p90: A legfelső decilis alsó töréspontja a mediánhoz tartozó jövedelem érték százalékában. (*Lower break point of the highest decile, per cent of the median.*) – S1, S10: A legalsó, illetve legfelső decilisek által kapott jövedelem az összes jövedelem százalékában. (*Income of the lowest/highest decile, per cent of the population's total income.*) – Robin Hood index: Az átlagtól elmaradó részesedésű decilisek összes részesedésének eltérése az adott decilisek által maximálisan „kapható” jövedelemtől. (*Income to be transferred from high-income to low-income deciles in order to achieve perfect equality, per cent of the population's total income.*) [High income: decile with a share higher than 1/10]) – Éltető-Frigyes index: Az átlag feletti jövedelmek és az átlag alatti jövedelmek hányadosa. (*Ratio of incomes above the average to incomes lower than the average.*) – Gini: Szóródási típusú jövedelem egyenlőtlenségi mutató, értéke 0 (minden személy jövedelmének teljes egyenlősége) és 1 (az összes jövedelem koncentrációja egy személynél) között van. (*Index of concentration ranging from 0 (all incomes are equal) to 1 (all incomes owned by a single person.)*)

7.15. táblázat: Az alacsony keresetű dolgozók százalékos aránya* nemek, korcsoport, iskolai végzettség és ágak szerint (Percentage of low paid workers* by genders, age groups, levels of education and industries)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Nemek szerint (By genders)											
Férfiak (Males)	14,07	16,93	16,05	15,20	15,55	18,08	18,11	18,84	22,06	20,65	22,28
Nők (Females)	25,22	21,27	25,63	24,75	26,46	25,72	25,86	26,41	26,81	24,96	22,46
Együtt (Together)	19,40	19,22	20,78	19,94	21,01	21,87	22,00	22,67	24,39	22,79	22,37
Korcsoportok szerint (By age groups)											
-24	40,64	39,59	42,41	40,18	37,78	39,14	37,71	37,91	37,01	35,47	37,58
25-54	17,09	16,85	18,65	17,96	19,43	20,19	20,57	21,32	22,84	21,93	21,78
55+	11,32	12,74	11,38	10,27	11,00	11,84	12,68	17,18	19,84	18,08	16,21
Iskolai végzettség szerint (By level of education)											
8 általános és kevesebb (1-8 classes of primary school)											
Szakképzést nyújtó iskolák (Vocational schools)	34,66	0,00	40,37	37,60	40,12	40,60	42,94	43,94	43,40	40,36	38,3
Középiskola (Secondary schools)	21,37	0,00	25,85	24,66	23,74	27,01	26,91	28,64	31,20	29,35	32,14
Felsőfokú végzettség (Higher education)	11,70	0,00	12,02	12,93	13,08	13,97	14,16	15,41	18,82	17,96	16,47
Ágak szerint (By industries)	2,26	0,00	1,93	3,09	3,21	3,03	3,41	3,22	4,67	4,66	3,58
Mezőgazdaság (Agriculture)	39,91	31,94	38,42	32,10	30,06	36,65	36,67	38,08	38,02	34,27	37,88
Feldolgozóipar (Manufacturing)	15,46	16,35	18,92	16,35	15,82	18,53	18,91	18,91	20,02	19,14	19,41
Építőipar (Construction)	15,90	15,70	23,27	23,52	26,73	32,73	32,61	36,67	42,93	41,65	44,84
Kereskedelem (Trade)	27,86	25,09	30,41	31,92	31,68	35,96	37,72	36,78	42,78	41,27	43,96
Szállítás és távközlés (Transport and communication)	9,77	8,61	10,33	8,58	8,48	8,76	8,82	8,98	11,33	10,58	10,46
Pénzügyek, gazdasági szolgáltatás (Finance and business services)	12,35	14,17	16,43	17,94	17,04	19,88	19,92	21,08	25,26	22,57	20,69
Közigazgatás (Public administration)	15,80	17,54	16,40	17,00	25,93	18,98	15,54	15,98	13,69	13,79	9,27
Oktatás (Education)	21,70	21,23	19,02	20,62	25,55	21,69	23,19	23,83	21,49	22,62	16,03
Egészségügy (Health)	20,06	28,94	21,64	25,15	25,93	24,13	25,78	28,04	26,72	19,92	16,11

* Azok aránya, akik kevesebbet keresnek a medián kereset 2/3-ánál. (Percentage of those who earn less than 2/3 of the median earning.)

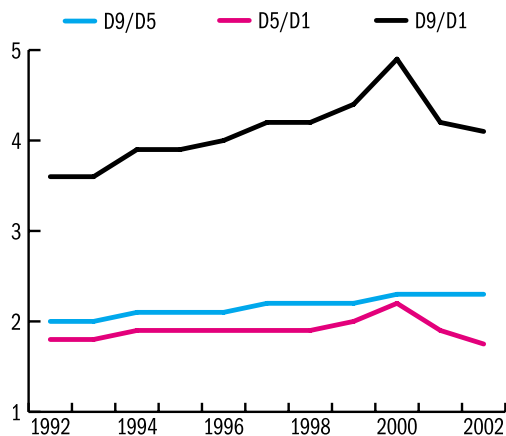

7.5. ábra: Az alacsony keresetű dolgozók aránya nemek, korcsoport, iskolai végzettség és ágak szerint
 (The composition of low paid workers by genders, age groups, levels of education and industries)

7.16. táblázat: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága nemenként és együtt, decilis hányadosok, 1992–2002 *(The differentiation of gross monthly earnings by genders and for all persons, ratios of deciles, 1992–2002)*

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Férfiak és nők együtt <i>(Males and females together)</i>											
D9/D5	2,00	2,04	2,08	2,08	2,10	2,17	2,18	2,22	2,29	2,26	2,33
D5/D1	1,79	1,77	1,88	1,86	1,90	1,92	1,93	1,97	2,15	1,87	1,75
D9/D1	3,58	3,61	3,91	3,88	4,01	4,17	4,21	4,38	4,92	4,24	4,09
Férfiak (Males)											
D9/D5	2,00	2,07	2,13	2,12	2,14	2,23	2,25	2,32	2,13	2,40	2,50
D5/D1	1,80	1,81	1,88	1,86	1,89	2,01	2,00	2,08	2,39	2,04	1,81
D9/D1	3,59	3,74	4,00	3,93	4,04	4,48	4,50	4,82	5,08	4,89	4,52
Nők (Females)											
D9/D5	1,93	2,00	2,00	1,99	2,00	2,02	2,03	2,04	2,09	2,03	2,15
D5/D1	1,71	1,73	1,81	1,82	1,83	1,82	1,83	1,87	1,97	1,75	1,70
D9/D1	3,31	3,47	3,63	3,61	3,66	3,66	3,71	3,80	4,12	3,56	3,66

Forrás (Source): FH-BT.

7.6. ábra: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága, 1992–2002 *(The differentiation of gross monthly earnings, 1992–2001)*

8.1. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokból nappali tagozaton kilépők száma (School leavers by level of education)

Év	Általános iskola	Szakképzés*	Középiskola	Főiskola, egyetem
<i>Year</i>	<i>Primary school</i>	<i>Vocational school*</i>	<i>Secondary school</i>	<i>College and university</i>
1980	119 809	49 232	43 167	14 859
1989	170 891	53 724	52 573	15 699
1990	164 614	54 933	53 039	15 963
1991	158 907	59 302	54 248	16 458
1992	151 287	66 261	59 646	16 201
1993	144 200	66 342	68 607	16 223
1994	136 857	62 902	68 604	18 041
1995	122 333	57 057	70 265	20 024
1996	120 529	54 209	73 413	22 128
1997	116 708	46 868	75 564	24 411
1998	113 651	42 866	77 660	25 338
1999	114 302	38 822	73 965	27 049
2000	114 250	35 500 ^a	72 200 ^a	28 300 ^a
2001	114 200 ^a	33 500 ^a	70 441	29 746
2002	113 923	26 941	69 612	30 785

* Szakmunkásképzők és szakiskolák együtt. (*Vocational and specialized secondary schools.*)

^a Becsült adat. (*Estimated data.*)

Jegyzet (*Note*): Általános iskola: 8. osztályt eredményesen végeztek. Többi fokozat: a fokozatnak megfelelő vizsgát tett. Gyógypedagógiai intézmények nélkül. (*Primary school: completed the 8th grade. Other levels: received certificate. Excludes special schools.*)

Forrás (*Source*): OM STAT.

8.2. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokba nappali tagozaton belépők száma (Pupils/students entering the school system, by level of education)

Év	Általános iskola	Szakképzés*	Középiskola	Főiskola, egyetem
Year	Primary school	Vocational school*	Secondary school	College and university
1980	171 347	60 865	57 213	17 886
1989	128 542	91 767	84 140	20 704
1990	125 665	87 932	83 939	22 662
1991	126 258	83 967	85 054	25 385
1992	129 852	79 391	86 675	30 192
1993	125 679	76 977	87 657	35 005
1994	126 032	77 146	87 392	37 934
1995	123 997	65 352	82 665	42 433
1996	124 554	58 822	84 773	44 698
1997	127 214	53 083	84 395	45 669
1998	125 875	39 965	86 868	48 886
1999	121 424	33 570	89 184	51 586
2000	117 000	33 900 ^a	90 800 ^a	54 100 ^a
2001	112 144	34 210	92 393	56 709
2002	112 345	33 497	94 256	57 763

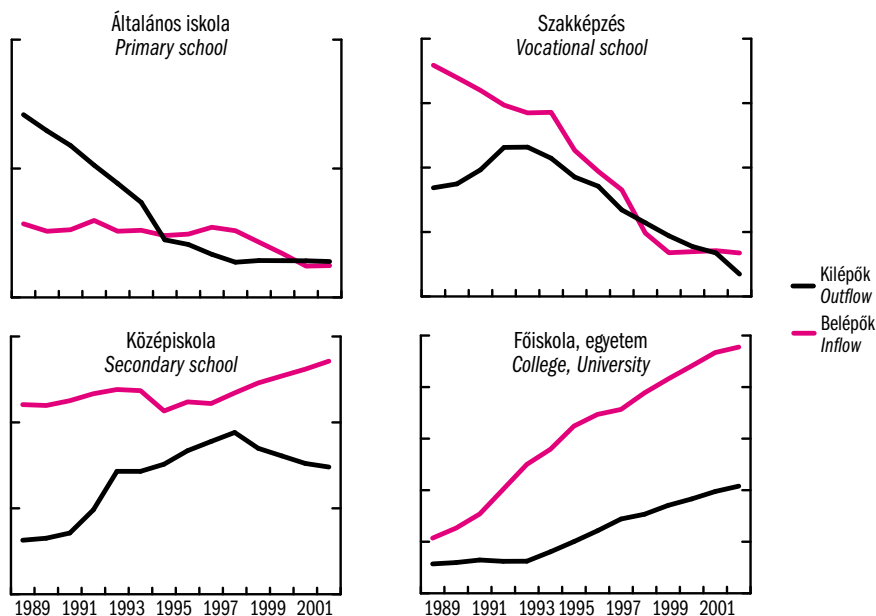
* Szakmunkásképzők és szakiskolák együtt. (Vocational and specialized secondary schools.)

^a Becsült adat. (Estimated data.)

* Szakmunkásképzők és szakiskolák együtt. (Vocational and specialized secondary schools.)

Jegyzet (Note): Gyógypedagógiai intézmények nélkül. (Excludes special schools.)

Forrás (Source): OM STAT.

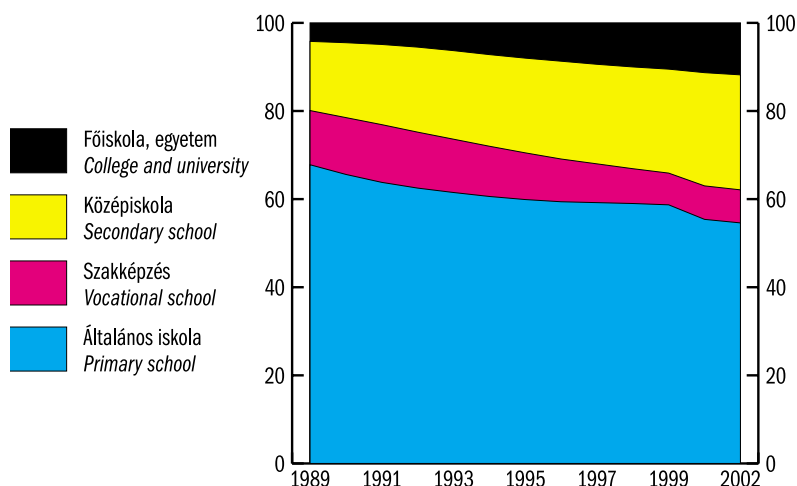
8.1. ábra: Belépők és kilépők az egyes oktatási fokozatokban (Flows of the educational system by level)

8.3. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokban nappali tagozaton tanulók száma (The number of full time pupils/students by level of education)

Év	Általános iskola	Szakképzés*	Középiskola	Főiskola, egyetem
Year	Primary school	Vocational school*	Secondary school	College and university
1980/81	1 162 203	162 709	203 238	64 057
1989/90	1 183 573	213 697	273 511	72 381
1990/91	1 130 656	222 204	291 872	76 601
1991/92	1 081 213	221 720	309 351	83 191
1992/93	1 044 164	211 833	322 954	92 328
1993/94	1 009 416	198 859	330 586	103 713
1994/95	985 291	185 751	337 317	116 370
1995/96	974 806	172 599	349 299	129 541
1996/97	965 998	158 407	361 395	142 113
1997/98	963 997	143 911	368 645	152 889
1998/99	964 248	128 203	376 626	163 100
1999/2000	960 601	117 038	386 579	171 516
2001/2002	905 932	123 954	420 889	184 071
2002/2003	893 261	123 341	426 384	193 155

* Szakmunkásképzők és szakiskolák együtt. (Vocational and specialized secondary schools.)
 Jegyzet (Note): Gyógypedagógiai intézmények nélkül. (Excludes special schools.) A 2001/2002 tanévtől a 6 illetve 8 évfolyamos gimnáziumok 5–8 évfolyamának tanulói a középiskolások között szerepelnek.

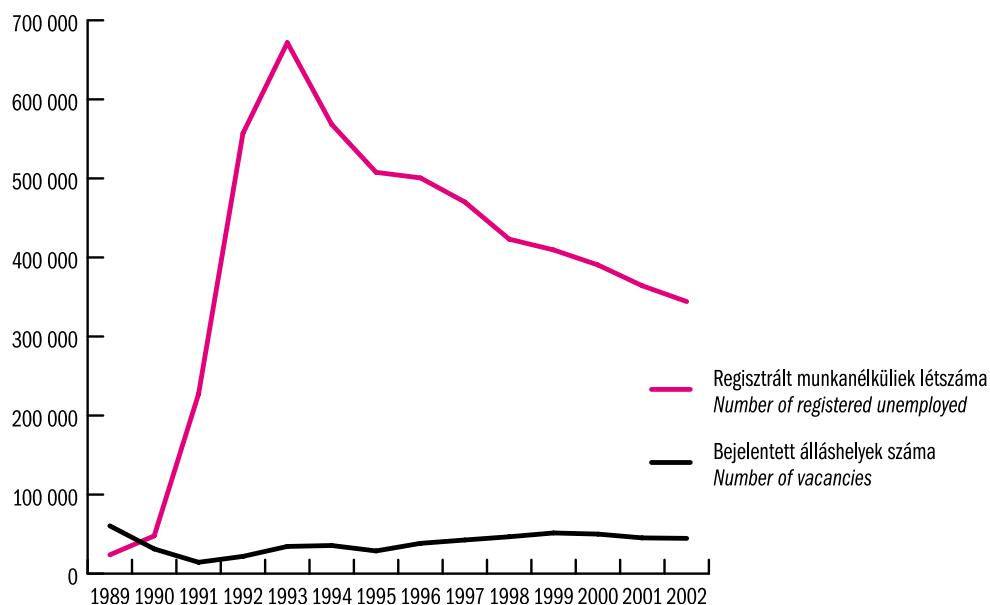
Forrás (Source): OM STAT.

8.2. ábra: Az egyes oktatási fokozatokban tanulók megoszlása (The percentage of sharing the pupils/students in the educational system)

9.1. táblázat: Bejelentett álláshelyek (*Registered vacancies*)*

Év	Bejelentett álláshelyek zárónapi száma	Regisztrált munkanélkü- liek zárónapi létszáma	100 regisztrált munka- nélkültre eső állás
Year	Number of vacancies at closing day	Number of registered unemployed at closing date	Number of Vacancies for 100 unemployed
1989	60 429	23 760	254,3
1990	31 228	47 739	65,4
1991	14 343	227 270	6,3
1992	21 793	556 965	3,9
1993	34 375	671 745	5,1
1994	35 569	568 366	6,3
1995	28 680	507 695	5,6
1996	38 297	500 622	7,6
1997	42 544	470 112	9,0
1998	46 624	423 121	11,0
1999	51 438	409 519	12,6
2000	50 000	390 492	12,8
2001	45 194	364 140	12,4
2002	44 603	344 715	12,9

* Havi átlagos állományok. (*Monthly average stock figures.*)Forrás (*Source*): FH.9.1. ábra: A bejelentett álláshelyek és a regisztrált munkanélküliek számának alakulása
(*Number of registered vacancies and registered unemployed*)

9.2. táblázat: A 2001. és 2002. években bejelentett új nem támogatott állások havi átlagos száma foglalkozási csoportonként (FEOR 1–2 jegye szerint) (Average monthly inflow of reported vacancies in 2001 and 2002 by groups of occupations by 2 digit FEOR code)

Feor Code	Megnevezés Occupational groups	2001	2002	Index, 2002/ 2001
01	Fegyveres erők, fegyveres testületek felsőfokú képesítést igénylő foglalkozásai (Occupations of armed forces requiring higher [third-level] qualification)	1,2	0,3	21,4
02	Fegyveres erők, fegyveres testületek középfokú képesítést igénylő foglalkozásai (Occupations of armed forces requiring secondary-level qualification)	108,8	53,6	49,3
03	Fegyveres erők, fegyveres testületek középfokú képesítést nem igénylő foglalkozásai (Occupations of armed forces not requiring secondary-level qualification)	132,8	105,9	79,8
11	Törvényhozók, országos igazg., érdekképviseleti vezetők (Legislators, senior government officials, senior officials of nation-wide special-interest organisations)	–	–	–
12	Területi, helyi önkorm., közig., igazságsz., érdekképv. vez. (Senior officials of regional and local self-government, public administration, jurisdiction and special-interest organisations)	0,6	0,1	13,8
13	Gazdasági, költségvetési szervezetek vezetői (Managers of businesses and budgetary institutions)	93,0	88,0	94,6
14	Gazdasági, költségvetési kissevizek vezetői (General managers of small enterprises and budgetary institutions)	5,1	7,5	147,7
21	Műszaki és természettudományi foglalkozások (Engineering and natural science professionals)	131,7	97,5	74,0
22	Egészségügyi – egyetemi, főisk. képzettséghez kapcs. foglalk. (Health professionals)	35,7	27,8	77,8
23	Szociális – egyetemi, főisk. képzettséghez kapcs. foglalkoz. (Welfare and labour market service professionals)	15,8	7,7	48,7
24	Szakképzett pedagógusok (Teaching professionals)	166,9	126,8	76,0
25	Gazdasági, jogi és társadalomtudományi foglalkozások (Business, legal and social science professionals)	194,8	205,0	105,3
26	Kulturális, sport, művészeti, vallási – felsőfokú képz. – fogl. (Cultural, sport, artistic and religious professionals)	12,1	9,7	80,1
29	Egyéb magasan képzett ügyintézők (Professionals N.E.C.)	2,5	3,4	137,6
31	Technikusok és hasonló műszaki foglalkozások (Technicians and related associate professionals)	167,8	154,1	91,9
32	Egészségügyi foglalkozások (Health associate professionals)	157,5	153,6	97,6
33	Szociális és munkaerőpiaci szolgáltatási foglalkozások (Welfare and labour market services occupations)	33,1	44,5	134,3
34	Pedagógus foglalkozások (Teaching associate professionals)	23,1	24,3	105,1
35	Igazságszolgáltatási, élet- és vagyonvédelmi foglalkozások (Legal, life and property protection services associate professionals)	13,5	7,1	52,5
36	Gazdasági, pénzügyi ügyintézők (Business and financial intermediation clerks)	321,3	255,7	79,6
37	Kulturális, sport, művészeti és vallási foglalkozások (Cultural, sport, artistic and religious associate professionals)	10,5	13,6	129,4
39	Egyéb ügyintézők (Clerks N.E.C.)	7,0	7,5	106,0
41	Irodai jellegű foglalkozások (Office clerks)	392,4	385,3	98,2
42	Ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások (Management [consumer services] clerks)	147,2	182,1	123,8
51	Kereskedelmi, vendéglátóipari foglalkozások (Wholesale and retail trade, hotels and restaurants workers)	1182,5	1131,2	95,7

→

→				
Feor	Megnevezés	2001	2002	Index, 2002/ 2001
Code	Occupational groups			
52	Közlekedési, postai és hírközlési foglalkozások (<i>Transport, postal and communications workers</i>)	93,9	46,9	50,0
53	Nem anyagi jellegű szolgáltatási foglalkozások (<i>Non-material service workers</i>)	394,2	353,0	89,6
61	Mezőgazdasági foglalkozások (<i>Skilled agricultural workers</i>)	254,2	304,4	119,8
62	Erdő- és vadgazdálkodási foglalkozások (<i>Skilled forestry and game farming workers</i>)	31,5	18,1	57,4
63	Halászati foglalkozások (<i>Skilled fishery workers</i>)	2,1	0,9	39,9
64	Növényvédelmi, növény-egészségügyi és talajvédelmi foglalk.			
	(<i>Plant protection, plant health protection and soil conservation workers</i>)	1,5	1,0	66,7
71	Bányászati foglalkozások (<i>Extraction workers</i>)	306,6	41,9	13,7
72	Élelmiszeripari foglalkozások (<i>Food processing and related trades workers</i>)	629,7	820,7	130,4
73	Könnyűipari foglalkozások (<i>Light industry workers</i>)	1594,9	1467,9	92,1
74	Vas- és fémipari foglalkozások (<i>Steel and metal trades workers</i>)	1446,0	1297,5	89,8
75	Háziipari, vegyesipari és raktározási foglalk., laboránsok (<i>Handicraft, miscellaneous industry and warehouse workers, laboratory assistants</i>)	208,1	265,4	127,6
76	Építőipari foglalkozások (<i>Construction workers</i>)	1311,0	1229,7	93,8
81	Feldolgozóipari gépek kezelői (<i>Manufacturing machine operators</i>)	1120,6	1331,6	118,9
82	Egyéb helyhez kötött gépek kezelői (<i>Other stationary-plant operators</i>)	124,3	125,1	100,7
83	Mobil gépek kezelői (<i>Mobile-plant operators</i>)	537,4	633,0	117,8
91	Egyszerű szolgálat. jellegű fogl. (mezőgazdasági fogl. nélkül) (<i>Elementary services occupations [without agriculture]</i>)	4351,0	4035,6	92,8
92	Egyszerű mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások (<i>Agricultural and forestry labourers</i>)	123,4	94,3	76,5
Összesen (<i>Total</i>)		15886,0	15157,8	95,5

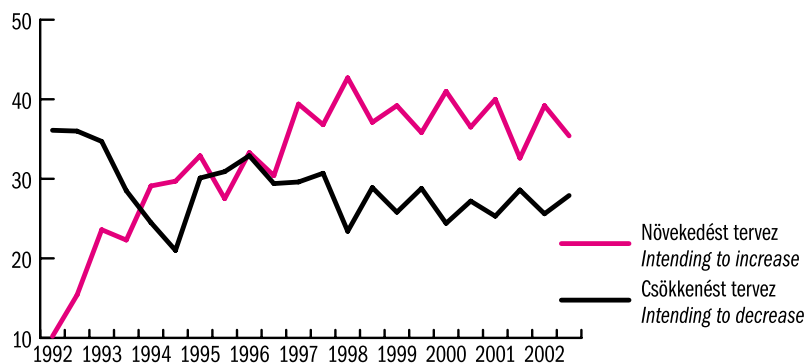
Forrás (Source): FH-REG.

**9.3. táblázat: Létszámnövelést illetve -csökkenést tervező vállalatok aránya
(Firms intending to increase/decrease their staff)***

Év <i>Year</i>	Fél év <i>Half year</i>	Csökkenést tervez <i>Intending to decrease</i>	Növekedést tervez <i>Intending to increase</i>
1992	I.	36,1	10,2
	II.	36,0	15,4
1993	I.	34,7	23,6
	II.	28,5	22,3
1994	I.	24,5	29,1
	II.	21,0	29,7
1995	I.	30,1	32,9
	II.	30,9	27,5
1996	I.	32,9	33,3
	II.	29,4	30,4
1997	I.	29,6	39,4
	II.	30,7	36,8
1998	I.	23,4	42,7
	II.	28,9	37,1
1999	I.	25,8	39,2
	II.	28,8	35,8
2000	I.	24,4	41,0
	II.	27,2	36,5
2001	I.	25,3	40,0
	II.	28,6	32,6
2002	I.	25,6	39,2
	II.	27,9	35,4

* A kérdezést követő fél évben, a FH PROG mintában. (In the period of the next half year after the interview date, in the sample of FH PROG.)

Forrás (Source): FH PROG.

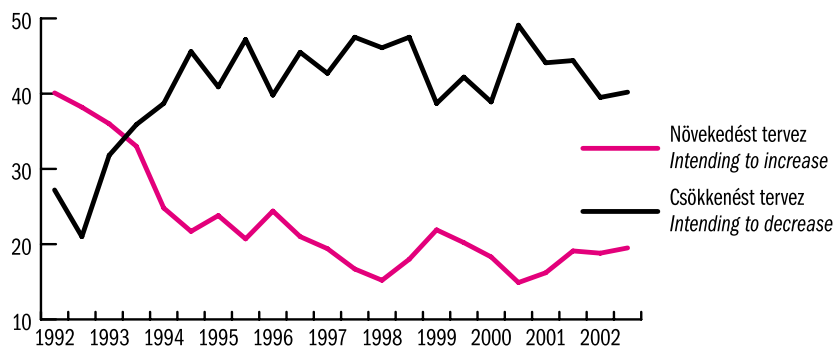
9.2. ábra: Létszámcsökkentést és létszámnövekedést tervező vállalatok arányának alakulása (Firms intending to increase/decrease their staff)

9.4. táblázat: Rendelésállományuk növekedésére illetve csökkenésére számító vállalatok (*Firms expecting increasing/decreasing orders*)*

Év <i>Year</i>	Félév <i>Half year</i>	A rendelésállomány (<i>Orders</i>)	
		nő <i>increasing</i>	csökken <i>decreasing</i>
1992	I.	27,2	40,1
	II.	21,0	38,2
1993	I.	31,8	36,0
	II.	35,9	33,0
1994	I.	38,7	24,8
	II.	45,6	21,7
1995	I.	40,9	23,8
	II.	47,2	20,7
1996	I.	39,8	24,4
	II.	45,5	21,0
1997	I.	42,7	19,4
	II.	47,5	16,7
1998	I.	46,1	15,2
	II.	47,5	18,0
1999	I.	38,7	21,9
	II.	42,2	20,2
2000	I.	38,9	18,3
	II.	49,1	14,9
2001	I.	44,1	16,2
	II.	44,4	19,1
2002	I.	39,5	18,8
	II.	40,2	19,5

* A kérdezést követő fél évben, az OMMK PROG mintában. (*In the period of the next half year after the interview date, in the sample of FH PROG.*)

Forrás (*Source*): FH PROG.

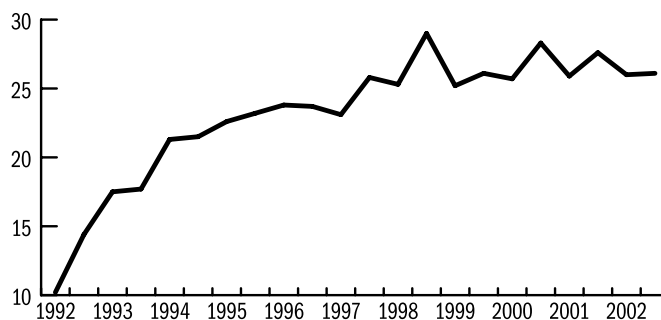
9.3. ábra: Rendelésállományuk növekedésére illetve csökkenésére számító vállalatok (*Firms expecting increasing/decreasing orders*)

9.5. táblázat: Új kapacításokat üzembe helyező vállalatok
(Firms activating new capacities)*

Év	Félév	Csak épület	Épület és/vagy gépi	Összesen
Year	Halfyear	Building only	Building and/or machinery	Total
1992	I.	...	10,2	10,2
	II.	3,0	11,4	14,4
1993	I.	3,4	14,1	17,5
	II.	3,0	14,7	17,7
1994	I.	3,6	17,7	21,3
	II.	4,1	17,4	21,5
1995	I.	4,2	18,4	22,6
	II.	4,4	18,8	23,2
1996	I.	3,6	20,2	23,8
	II.	4,2	19,5	23,7
1997	I.	3,9	19,2	23,1
	II.	4,7	21,1	25,8
1998	I.	4,4	20,9	25,3
	II.	5,4	23,6	29,0
1999	I.	4,7	20,5	25,2
	II.	5,2	20,9	26,1
2000	I.	4,6	21,1	25,7
	II.	4,4	23,9	28,3
2001	I.	4,0	21,9	25,9
	II.	4,7	22,9	27,6
2002	I.	3,4	22,6	26,0
	II.	3,3	22,8	26,1

* A kérdezést követő fél évben, az FH PROG mintában. (In the period of the next half-year after the interview date, in the sample of FH PROG.)

Forrás (Source): FH PROG.

9.4. ábra: Új kapacításokat üzembe helyező vállalatok
(Firms activating new capacities)

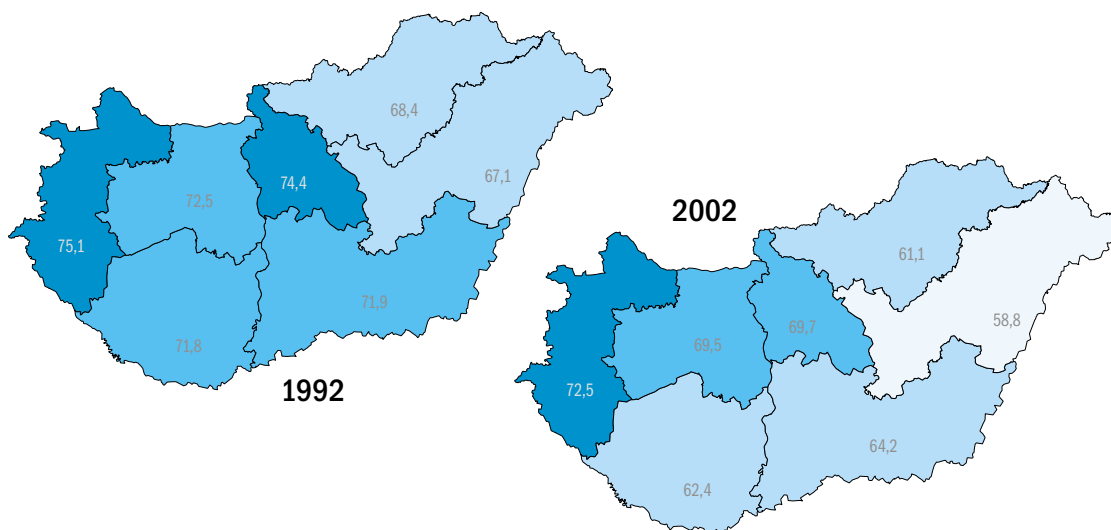
10.1. táblázat: Regionális különbségek: aktivitási ráta
(Regional inequalities: Labour force participation rates)**

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
Year	Central Hungary	Central Transdanubia	Western Transdanubia	Southern Transdanubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain	Total
1992	74,4	72,5	75,1	71,8	68,4	67,1	71,9	71,8
1993	71,7	70,3	74,4	68,7	66,6	63,6	68,5	69,3
1994	69,5	68,5	72,9	67,2	63,8	61,8	66,6	67,3
1995	68,3	67,0	70,6	62,5	62,8	60,1	65,8	65,6
1996	68,4	65,8	71,4	62,7	61,4	58,8	64,5	65,0
1997	67,2	65,1	70,8	62,5	60,0	57,3	64,6	64,1
1998	67,2	66,8	72,5	63,5	59,6	57,9	64,7	64,7
1999	69,3	69,3	72,8	64,2	61,3	60,0	65,1	66,2
2000	69,8	69,2	72,5	64,9	61,5	59,8	65,1	66,4
2001	69,9	69,2	71,9	63,5	60,8	59,6	65,7	66,2
2001*	69,8	68,8	71,8	63,3	60,9	59,4	65,3	66,0
2002*	69,7	69,5	72,5	62,4	61,1	58,8	64,2	65,4

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

** Összehasonlítható munkavállalási korú népesség. (Comparable working age population.) Férfiak: 15–59 év, nők: 15–54 év. (Male: 15–59, female: 15–54 years.)

Forrás (Source): KSH MEF.

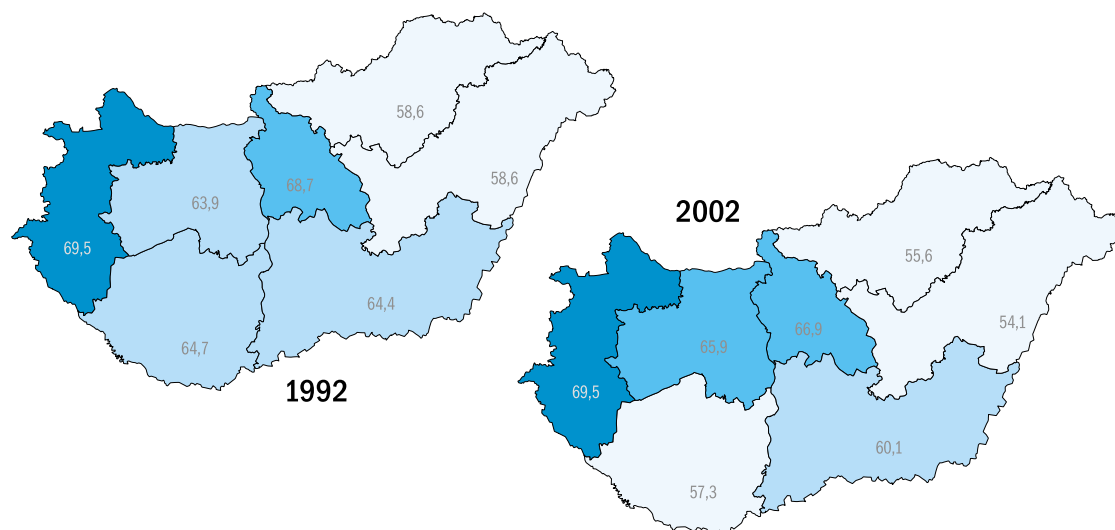
10.1. ábra: Regionális különbségek: aktivitási ráta a tervezési statisztikai régiókban
(Regional inequalities: Labour force participation rates in NUTS-2 level regions)

10.2. táblázat: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta (Regional inequalities: Employment ratio)*

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Összesen
Year	Central Hungary	Central Transdanubia	Western Transdanubia	Southern Transdanubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain	Total
1992	68,7	63,9	69,5	64,7	58,6	58,6	64,4	64,5
1993	64,6	61,4	67,9	59,8	55,7	54,0	60,0	60,8
1994	63,3	61,0	67,3	59,1	54,0	53,2	59,6	59,9
1995	63,1	59,5	65,6	54,5	52,5	51,7	59,6	58,7
1996	62,7	58,8	66,3	56,7	51,7	51,0	59,1	58,3
1997	62,5	59,7	66,5	56,3	51,5	50,4	59,8	58,4
1998	63,4	62,3	68,2	57,5	52,3	51,4	60,1	59,6
1999	65,6	65,0	69,5	58,8	54,1	53,7	64,3	61,5
2000	66,0	65,8	69,4	59,7	55,1	54,2	61,7	62,0
2001	66,8	66,1	68,8	58,5	55,5	54,8	62,0	62,3
2002	66,9	65,9	69,5	57,3	55,6	54,1	60,1	61,9

* Munkavállalási korú népesség. (Working age population.)

Forrás (Source): KSH MEF.

10.2. ábra: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta a tervezési statisztikai régiókban (Regional inequalities: Employment ratio in NUTS-2 level regions)

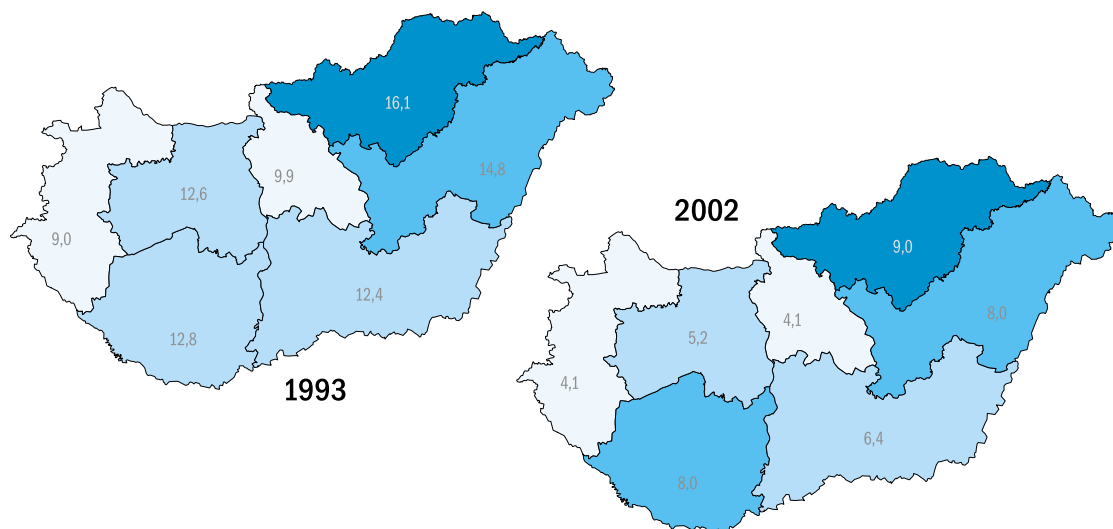
**10.3. táblázat: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint
(Regional inequalities: LFS-based unemployment rate)****

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
Year	Central Hungary	Central Transdanubia	Western Transdanubia	Southern Transdanubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain	Total
1992	7,4	11,7	7,3	9,6	14,0	12,5	10,2	9,9
1993	9,9	12,6	9,0	12,8	16,1	14,8	12,4	12,1
1994	8,8	10,7	7,7	12,0	15,2	13,8	10,5	10,8
1995	7,4	11,0	6,9	12,1	16,0	13,8	9,3	10,3
1996	8,2	10,4	7,1	9,4	15,5	13,2	8,4	10,0
1997	7,0	8,1	6,0	9,9	14,0	12,0	7,3	8,8
1998	5,7	6,8	6,1	9,4	12,2	11,1	7,1	7,8
1999	5,2	6,1	4,4	8,3	11,6	10,2	5,8	7,0
2000	5,3	4,9	4,2	7,8	10,1	9,3	5,1	6,4
2001	4,3	4,3	4,2	7,8	8,5	7,8	5,4	5,7
2001*	4,3	4,3	4,1	7,7	8,5	7,8	5,4	5,7
2002*	4,1	5,2	4,1	8,0	9,0	8,0	6,4	6,0

* Lásd: 3.7 tábla jegyzete. (See note of Table 3.7.)

** 15–74 népesség. (Population aged 15–74.) Sorkatonák nélkül. (Excluding conscripts.)

Forrás (Source): KSH MEF.

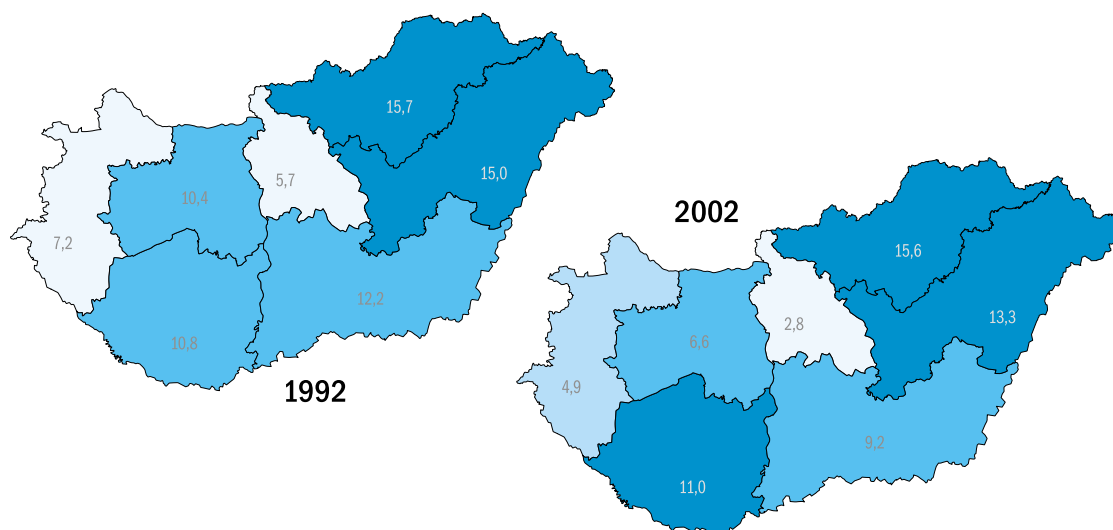
10.3. ábra: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint a tervezési statisztikai régiókban (Regional inequalities: LFS-based unemployment rates in NUTS-2 level regions)

**10.4. táblázat: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta
(Regional inequalities: Registered unemployment rate)***

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
Year	Central Hungary	Central Transdanubia	Western Transdanubia	Southern Transdanubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain	Total
1991	1,7	3,7	2,8	4,8	7,0	6,5	5,2	4,1
1992	5,7	10,4	7,2	10,8	15,7	15,0	12,2	10,3
1993	8,0	12,8	9,1	13,1	19,1	18,2	14,7	12,9
1994	6,6	11,5	8,5	11,9	16,6	16,9	12,9	11,3
1995	6,3	10,6	7,6	11,7	15,6	16,1	11,5	10,6
1996	6,4	10,7	8,0	12,6	16,7	16,8	11,3	11,0
1997	5,6	9,9	7,3	13,1	16,8	16,4	11,0	10,5
1998	4,7	8,6	6,1	11,8	16,0	15,0	10,1	9,5
1999	4,5	8,7	5,9	12,1	17,1	16,1	10,4	9,7
2000	3,8	7,5	5,6	11,8	17,2	16,0	10,4	9,3
2001	3,2	6,7	5,0	11,2	16,0	14,5	9,7	8,5
2002	2,8	6,6	4,9	11,0	15,6	13,3	9,2	8,0

* Vetítési alap az aktív népesség előző év január 1-jén. (The denominator of the ratio is the active population on January 1st of the previous year.)

Forrás (Source): FH REG.

**10.4. ábra: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta a tervezési statisztikai régiókban
(Regional inequalities: Registered unemployment rate in NUTS-2 level regions)**

10.5. táblázat: KSH Kistérségi szintű munkanélküliségi és foglalkoztatottsági adatok az ILO-szabvány szerint 2002-ben (*Employment and Unemployment according to ILO standard at the level of counties and micro regions in 2002*)

Körzetnév	Munkanélküliség	Foglalkoztatottság	15-64 éves népesség	Inaktívak	Munkanélküliségi ráta	Foglalkoztatási ráta	Aktivitási ráta
<i>Micro region</i>	<i>Unemployed</i>	<i>Employed</i>	<i>15-64 age population</i>	<i>Inactive</i>	<i>Unemployment rate</i>	<i>Employment ratio</i>	<i>Participation ratio</i>
Budapest	27444	735960	1208914	445510	0,0	0,6	0,6
Baranya megye							
Komló	1415	12290	29574	15869	10,3	41,6	46,3
Mohácsi	1412	20171	36097	14514	6,5	55,9	59,8
Pécsi	759	6046	10428	3623	11,2	58,0	65,3
Pécsváradi	1013	4676	9273	3584	17,8	50,4	61,4
Sásdi	1379	12528	25042	11135	9,9	50,0	55,5
Sellyei	1501	9182	19363	8680	14,1	47,4	55,2
Siklósi	3444	73659	143073	65970	4,5	51,5	53,9
Szigetvári	202	4167	7540	3171	4,6	55,3	57,9
Összesen (Total)	11125	142719	280390	126546	7,2	50,9	54,9
Bács-Kiskun megye							
Bácsalmási	2102	30259	51966	19605	6,5	58,2	62,3
Bajai	688	7492	12187	4007	8,4	61,5	67,1
Jánoshalmi	1718	22545	38286	14023	7,1	58,9	63,4
Kalocsai	3632	57826	115599	54141	5,9	50,0	53,2
Kecskeméti	1367	22593	39550	15590	5,7	57,1	60,6
Kiskőrösi	1032	20847	34708	12829	4,7	60,1	63,0
Kiskunfélegyházi	1050	17635	32388	13703	5,6	54,4	57,7
Kiskunhalasi	478	6626	11593	4489	6,7	57,2	61,3
Kiskunmajsai	1008	10676	21290	9606	8,6	50,1	54,9
Kunszentmiklósi	473	7198	11422	3751	6,2	63,0	67,2
Összesen (Total)	13548	203697	368989	151744	6,2	55,2	58,9
Békés megye							
Békéscsabai	3251	54397	115504	57856	5,6	47,1	49,9
Mezőkovácsházi	1898	17133	31280	12249	10,0	54,8	60,8
Orosházai	1181	23019	42908	18708	4,9	53,6	56,4
Sarkadi	929	8728	17225	7568	9,6	50,7	56,1
Szarvasi	873	14293	28348	13182	5,8	50,4	53,5
Szeghalmi	2001	15345	31923	14577	11,5	48,1	54,3
Összesen (Total)	10133	132915	267188	124140	7,1	49,7	53,5
Borsod-Abaúj-Zemplén megye							
Edelényi	7806	91368	194894	95720	7,9	46,9	50,9
Encsi	1894	10223	23471	11354	15,6	43,6	51,6
Kazincbarcikai	2142	10172	22036	9722	17,4	46,2	55,9
Mezőkövesdi	2708	21960	45350	20682	11,0	48,4	54,4
Miskolci	933	14988	30509	14588	5,9	49,1	52,2
Ózdi	3030	24732	49477	21715	10,9	50,0	56,1
Sárospataki	1049	8654	18532	8829	10,8	46,7	52,4
Sátoraljaújhelyi	1635	14255	28707	12817	10,3	49,7	55,4
Szerencsi	3013	18500	41940	20427	14,0	44,1	51,3

→

→							
Körzetnév	Munkanél- küliség	Foglalkozta- tottság	15-64 éves népesség	Inaktívak	Munkanél- küliségi ráta	Foglalkozta- tási ráta	Aktivitási ráta
<i>Micro region</i>	<i>Unemployed</i>	<i>Employed</i>	<i>15-64 age population</i>	<i>Inactive</i>	<i>Unemploy- ment rate</i>	<i>Employment ratio</i>	<i>Participa- tion ratio</i>
Sziksói	1030	5975	12851	5846	14,7	46,5	54,5
Tiszaújvárosi	1550	14827	32432	16055	9,5	45,7	50,5
Összesen (Total)	26790	235654	500199	237755	10,2	47,1	52,5
Csongrád megye							
Csongrádi	644	9697	16681	6340	6,2	58,1	62,0
Hódmezővásárhelyi	1556	23363	40915	15996	6,2	57,1	60,9
Kisteleki	579	6960	12882	5343	7,7	54,0	58,5
Makói	1499	20117	33366	11750	6,9	60,3	64,8
Mórahalmi	614	6120	11703	4969	9,1	52,3	57,5
Szegedi	4449	72689	147344	70206	5,8	49,3	52,4
Szentesi	987	18361	30707	11359	5,1	59,8	63,0
Összesen (Total)	10328	157307	293598	125963	6,2	53,6	57,1
Fejér megye							
Bicskei	562	13324	24489	10603	4,0	54,4	56,7
Dunaújvárosi	3072	46405	76264	26787	6,2	60,8	64,9
Enyingi	1179	10186	16406	5041	10,4	62,1	69,3
Gárdonyi	558	11612	24175	12005	4,6	48,0	50,3
Móri	683	11350	19934	7901	5,7	56,9	60,4
Sárbogárdi	1587	12227	19910	6096	11,5	61,4	69,4
Székesfehérvári	3912	68277	115546	43357	5,4	59,1	62,5
Összesen (Total)	11553	173381	296724	111790	6,2	58,4	62,3
Győr-Moson-Sopron megye							
Csornai	845	17098	24416	6473	4,7	70,0	73,5
Győri	3655	73610	124845	47580	4,7	59,0	61,9
Kapuvári	581	12935	17396	3880	4,3	74,4	77,7
Mosonmagyaróvári	1297	32178	50952	17477	3,9	63,2	65,7
Soproni	1170	39550	64766	24046	2,9	61,1	62,9
Téti	736	13298	21117	7083	5,2	63,0	66,5
Összesen (Total)	8284	188669	303492	106539	4,2	62,2	64,9
Hajdú-Bihar megye							
Balmazújvárosi	1032	10871	20097	8194	8,7	54,1	59,2
Berettyóújfalui	2103	23578	43595	17914	8,2	54,1	58,9
Debreceni	6024	100413	203527	97090	5,7	49,3	52,3
Hajdúböszörményi	1345	20049	40343	18949	6,3	49,7	53,0
Hajdúszoboszlói	741	11551	23352	11060	6,0	49,5	52,6
Polgári	549	5393	9673	3731	9,2	55,8	61,4
Püspökladányi	1870	18315	34947	14762	9,3	52,4	57,8
Összesen (Total)	13664	190170	375534	171700	6,7	50,6	54,3
Heves megye							
Egri	1624	33789	66573	31160	4,6	50,8	53,2
Füzesabonyi	1437	12448	23364	9479	10,3	53,3	59,4
Gyöngyösi	985	12207	24595	11403	7,5	49,6	53,6
Hatvani	1456	28707	52175	22012	4,8	55,0	57,8
Hevesi	1017	20431	38667	17219	4,7	52,8	55,5
Pétervásári	787	8279	14583	5517	8,7	56,8	62,2
Összesen (Total)	7306	115861	219957	96790	5,9	52,7	56,0

→

Körzetnév	Munkanél- küliség	Foglalkozta- tottság	15-64 éves népesség	Inaktívak	Munkanél- küliségi ráta	Foglalkozta- tási ráta	Aktivitási ráta
<i>Micro region</i>	<i>Unemployed</i>	<i>Employed</i>	<i>15-64 age population</i>	<i>Inactive</i>	<i>Unemploy- ment rate</i>	<i>Employment ratio</i>	<i>Participa- tion ratio</i>
Komárom-Esztergom megye							
Dorogi	664	16184	27966	11118	3,9	57,9	60,2
Esztergomi	958	23294	38337	14085	4,0	60,8	63,3
Kisbéri	446	9219	14470	4805	4,6	63,7	66,8
Komáromi	624	17430	28942	10888	3,5	60,2	62,4
Oroszlányi	593	12295	19831	6943	4,6	62,0	65,0
Tatabányai	733	14153	27638	12752	4,9	51,2	53,9
Tatai	1468	35899	63190	25823	3,9	56,8	59,1
Összesen (Total)	5486	128474	220374	86414	4,1	58,3	60,8
Nógrád megye							
Balassagyarmati	852	15333	29175	12990	5,3	52,6	55,5
Bátonyterenyei	1049	9532	18269	7688	9,9	52,2	57,9
Pásztói	716	12468	23009	9825	5,4	54,2	57,3
Rétsági	456	8648	17587	8483	5,0	49,2	51,8
Salgótarjáni	2737	25442	47212	19033	9,7	53,9	59,7
Szécsényi	670	7028	13612	5914	8,7	51,6	56,6
Összesen (Total)	6480	78451	148864	63933	7,6	52,7	57,1
Pest megye							
Aszódi	688	18447	25931	6796	3,6	71,1	73,8
Budaörsi	3276	61628	81684	16780	5,0	75,4	79,5
Ceglédi	1012	18919	29176	9245	5,1	64,8	68,3
Dabasi	1938	30710	81723	49075	5,9	37,6	39,9
Dunakeszi	857	17010	27912	10045	4,8	60,9	64,0
Gödöllői	1921	34838	53953	17194	5,2	64,6	68,1
Gyáli	2089	49450	82846	31307	4,1	59,7	62,2
Monori	371	6948	8530	1211	5,1	81,5	85,8
Nagykátai	1706	36203	52310	14401	4,5	69,2	72,5
Pilisvörösvári	2199	46444	90361	41718	4,5	51,4	53,8
Ráckevei	844	25731	43770	17195	3,2	58,8	60,7
Szentendrei	1741	43537	68352	23074	3,8	63,7	66,2
Szobi	921	30788	59601	27892	2,9	51,7	53,2
Váci	1181	27439	48646	20026	4,1	56,4	58,8
Összesen (Total)	20744	448092	754795	285959	4,4	59,4	62,1
Somogy megye							
Barcsi	1353	9551	18261	7357	12,4	52,3	59,7
Csurgói	731	6990	12461	4740	9,5	56,1	62,0
Fonyódi	656	3781	19243	14806	14,8	19,6	23,1
Kaposvári	3246	44317	85557	37994	6,8	51,8	55,6
Lengyeltóti	500	4353	7915	3062	10,3	55,0	61,3
Marcali	1027	12184	21395	8184	7,8	56,9	61,7
Nagyatádi	1316	11080	19334	6938	10,6	57,3	64,1
Siófoki	1061	16463	33780	16256	6,1	48,7	51,9
Tabi	653	6479	11058	3926	9,2	58,6	64,5
Összesen (Total)	10543	115198	229004	103263	8,4	50,3	54,9

→							
Körzetnév	Munkanél- küliség	Foglalkozta- tottság	15-64 éves népesség	Inaktívak	Munkanél- küliségi ráta	Foglalkozta- tási ráta	Aktivitási ráta
<i>Micro region</i>	<i>Unemployed</i>	<i>Employed</i>	<i>15-64 age population</i>	<i>Inactive</i>	<i>Unemploy- ment rate</i>	<i>Employment ratio</i>	<i>Participa- tion ratio</i>
Szabolcs-Szatmár megye							
Baktalórántházi	933	6603	16594	9058	12,4	39,8	45,4
Csengeri	639	4539	9481	4303	12,3	47,9	54,6
Fehérgyarmati	1468	12240	26240	12532	10,7	46,6	52,2
Kisvárdai	2063	22815	47237	22359	8,3	48,3	52,7
Mátészalkai	2259	19653	46046	24134	10,3	42,7	47,6
Nagykállói	971	10063	21825	10791	8,8	46,1	50,6
Nyírbátori	1751	13933	29633	13949	11,2	47,0	52,9
Nyíregyházi	4167	68073	152050	79810	5,8	44,8	47,5
Tiszavasvári	977	9239	19102	8886	9,6	48,4	53,5
Vásárosnaményi	1655	10034	25257	13568	14,2	39,7	46,3
Összesen (Total)	16883	177192	393465	199390	8,7	45,0	49,3
Jász-Nagykun-Szolnok megye							
Jászberényi	1457	30206	58817	27154	4,6	51,4	53,8
Karcagi	2223	26483	51862	23156	7,7	51,1	55,4
Kunszentmártoni	1632	14266	26754	10856	10,3	53,3	59,4
Szolnoki	2351	42507	84605	39747	5,2	50,2	53,0
Tiszafüredi	2123	14176	27050	10751	13,0	52,4	60,3
Törökszentmiklósi	1492	16251	31599	13856	8,4	51,4	56,2
Összesen (Total)	11278	143889	280687	125520	7,3	51,3	55,3
Tolna megye							
Bonyhádi	874	11742	21200	8584	6,9	55,4	59,5
Dombóvári	1165	12606	24146	10375	8,5	52,2	57,0
Paksi	1232	16850	34512	16430	6,8	48,8	52,4
Szekszárdi	2908	32048	62071	27115	8,3	51,6	56,3
Tamási	1758	15538	28459	11163	10,2	54,6	60,8
Összesen (Total)	7937	88784	170388	73667	8,2	52,1	56,8
Vas megye							
Cellőmölki	662	11581	17904	5661	5,4	64,7	68,4
Csepregi	247	4819	7846	2780	4,9	61,4	64,6
Kőszegi	446	9420	15414	5548	4,5	61,1	64,0
Körmendi	495	7314	12453	4644	6,3	58,7	62,7
Óriszentpéteri	236	3910	4684	538	5,7	83,5	88,5
Sárvári	821	17226	25430	7383	4,5	67,7	71,0
Szentgotthárdi	461	6397	10615	3757	6,7	60,3	64,6
Szombathelyi	2209	50684	80820	27927	4,2	62,7	65,4
Vasvári	501	7386	9907	2020	6,4	74,6	79,6
Összesen (Total)	6078	118737	185073	60258	4,9	64,2	67,4
Veszprém megye							
Ajkai	1266	26279	41027	13482	4,6	64,1	67,1
Balatonalmádi	437	10124	17681	7120	4,1	57,3	59,7
Balatonfüredi	346	9125	15478	6007	3,7	59,0	61,2
Pápai	1528	25864	42653	15261	5,6	60,6	64,2
Sümei	506	6671	11111	3934	7,1	60,0	64,6
Tapolcai	704	15886	25653	9063	4,2	61,9	64,7

→

→

Körzetnév	Munkanél- küliség	Foglalkozta- tottság	15–64 éves népesség	Inaktívák	Munkanél- küliségi ráta	Foglalkozta- tási ráta	Aktivitási ráta
<i>Micro region</i>	<i>Unemployed</i>	<i>Employed</i>	<i>15–64 age population</i>	<i>Inactive</i>	<i>Unemploy- ment rate</i>	<i>Employment ratio</i>	<i>Participa- tion ratio</i>
Várpalotai	979	15275	26634	10380	6,0	57,4	61,0
Veszprémi	1327	33657	61294	26310	3,8	54,9	57,1
Zirci	495	10469	18102	7138	4,5	57,8	60,6
Összesen (Total)	7588	153350	259633	98695	4,7	59,1	62,0
Zala megye							
Keszthelyi	669	18057	32813	14087	3,6	55,0	57,1
Lenti	314	11943	15333	3076	2,6	77,9	79,9
Letenyei	496	7564	12346	4286	6,2	61,3	65,3
Nagykanizsai	1813	36085	57823	19925	4,8	62,4	65,5
Zalaegerszegi	1626	44603	74271	28042	3,5	60,1	62,2
Zalaszentgróti	353	8531	12477	3593	4,0	68,4	71,2
Összesen (Total)	5271	126783	205063	73009	4,0	61,8	64,4

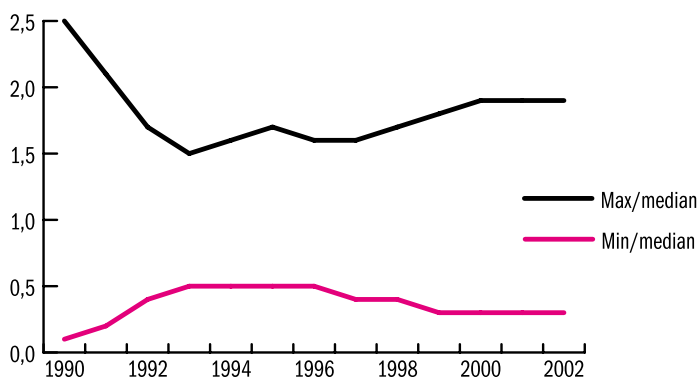
Forrás (Source): FH.

Megjegyzés (Note): N = 15–64 éves népesség. (15–64 age population.) Becslés típusa: Korrigált szintetikus regressziós becslés. (Corrected synthetic regression estimation.)

10.6. táblázat: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták éves átlagai
(Annual average of registered unemployment rate by counties)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Budapest	0,1	1,2	4,6	6,6	5,9	5,7	5,7	4,8	4,0	3,7	3,0	2,6	2,2
Baranya	1,1	5,1	11,2	13,2	11,7	11,8	12,2	13,3	11,8	11,6	11,6	11,1	11,2
Bács-Kiskun	1,1	5,9	13,4	16,0	13,1	11,0	10,9	10,7	9,7	10,0	10,0	9,3	8,8
Békés	1,1	7,4	13,3	16,3	15,1	14,0	14,0	13,5	13,0	13,0	13,1	11,9	11,2
Borsod-Abaúj-Zemplén	2,3	8,0	16,7	20,2	17,5	16,7	18,0	19,0	17,9	19,5	20,3	19,0	19,1
Csongrád	1,0	4,8	9,8	11,7	10,8	9,9	9,3	9,2	8,1	8,5	8,6	8,3	8,1
Fejér	1,0	4,1	10,1	12,5	11,3	10,6	10,4	9,4	8,4	8,3	7,2	6,4	6,4
Győr-Moson-Sopron	0,5	2,9	6,9	8,2	7,7	6,8	7,4	6,4	5,1	4,8	4,6	4,1	4,0
Hajdú-Bihar	0,9	5,0	11,5	16,6	15,3	14,2	15,6	15,0	14,0	15,6	14,7	13,6	12,8
Heves	1,6	6,4	12,7	15,2	13,9	12,5	13,6	12,1	11,7	12,3	12,0	10,6	9,8
Jász-Nagykun-Szolnok	1,6	7,0	14,4	17,1	15,8	14,6	14,8	14,8	13,5	13,7	13,4	11,5	10,2
Komárom-Esztergom	1,0	4,1	11,5	14,4	12,6	11,3	12,0	11,4	9,8	10,1	8,3	7,0	6,7
Nógrád	2,4	9,8	16,8	21,3	17,2	16,3	17,0	16,3	15,6	16,2	14,9	14,3	13,8
Pest	0,5	4,4	8,1	11,0	8,1	7,6	7,8	7,3	6,3	6,0	5,2	4,4	3,7
Somogy	1,4	5,2	9,2	11,6	10,9	11,2	12,5	12,7	11,3	12,2	11,9	11,6	11,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2,6	10,7	18,9	20,6	19,3	19,3	19,7	18,9	17,2	18,7	19,5	17,8	16,7
Tolna	1,6	6,5	12,1	14,7	13,4	12,2	13,4	13,5	12,3	12,9	11,8	11,0	10,0
Vas	0,4	2,9	7,3	9,1	8,3	7,2	7,2	6,7	5,6	5,6	5,2	4,9	4,5
Veszprém	0,9	4,9	9,9	11,9	10,9	10,0	9,9	9,2	7,9	8,2	7,2	6,9	6,6
Zala	0,8	3,9	7,7	10,3	9,8	9,2	9,8	9,2	8,1	7,7	7,2	6,5	6,4
Országos Country	1,0	4,1	10,3	12,9	11,3	10,6	11,0	10,5	9,5	9,7	9,3	8,5	8,0

Forrás (Source): FH REG.

10.5. ábra: A megyei munkanélküliségi ráták regionális különbségei
(Regional inequalities: unemployment rates in the counties)

10.7. táblázat: A havi bruttó átlagkeresetek alakulása a fővárosban és a megyékben
(The average monthly per capita earnings in Budapest and in the counties)

Megye County	1994		1996		1998		2000		2001		2002	
	Ft/hó HUF/ month	%	Ft/hó HUF/ month	%	Ft/hó HUF/ month	%	Ft/hó HUF/ month	%	Ft/hó HUF/ month	%	Ft/hó HUF/ month	%
Budapest	45 180	126,8	60 870	127,8	90 949	131,0	121 450	134,4	140 312	135,4	157 624	134,0
Baranya	32 445	91,1	43 955	92,3	63 391	91,3	76 243	84,4	89 479	86,4	100 142	85,1
Bács-Kiskun	30 124	84,6	40 477	85,0	57 325	82,6	71 141	78,8	83 432	80,5	97 645	83,0
Békés	30 725	86,3	40 428	84,9	57 433	82,7	69 552	77,0	79 718	76,9	93 643	79,6
Borsod-Abaúj-Zemplén	32 260	90,6	41 512	87,1	61 295	88,3	78 136	86,5	89 223	86,1	102 497	87,1
Csongrád	33 057	92,8	42 855	90,0	60 780	87,6	79 857	88,4	90 367	87,2	100 371	85,3
Fejér	37 068	104,1	50 129	105,2	73 592	106,0	94 758	104,9	108 290	104,5	119 613	101,7
Győr-Moson-Sopron	34 666	97,3	47 327	99,4	68 684	98,9	87 334	96,7	103 371	99,8	116 470	99,0
Hajdú-Bihar	31 978	89,8	42 517	89,3	58 907	84,9	74 922	82,9	87 352	84,3	98 118	83,4
Heves	33 033	92,7	43 699	91,7	62 163	89,6	83 440	92,4	92 861	89,6	106 287	90,3
Komárom-Esztergom	33 648	94,5	46 139	96,9	66 564	95,9	84 382	93,4	98 494	95,1	109 108	92,7
Nógrád	29 023	81,5	38 287	80,4	53 855	77,6	67 368	74,6	80 158	77,4	94 603	80,4
Pest	32 417	91,0	46 009	96,6	67 768	97,6	87 311	96,6	103 871	100,3	117 276	99,7
Somogy	29 791	83,6	41 151	86,4	56 888	82,0	68 725	76,1	80 440	77,6	90 561	77,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	30 675	86,1	39 441	82,8	56 218	81,0	71 403	79,0	79 937	77,2	95 491	81,2
Jász-Nagykun-Szolnok	30 554	85,8	41 807	87,8	59 441	85,6	75 121	83,2	89 393	84,3	100 761	85,6
Tolna	33 729	94,7	44 220	92,8	61 594	88,7	78 544	86,9	90 583	87,4	106 992	90,9
Vas	30 443	85,5	41 668	87,5	60 840	87,6	83 040	91,9	92 492	89,3	101 461	86,2
Veszprém	33 142	93,0	43 578	91,5	63 474	91,4	79 868	88,4	91 189	88,0	100 040	85,0
Zala	32 307	90,7	43 314	90,9	61 866	89,1	78 237	86,6	89 252	86,1	97 372	82,7
Összesen (Total)	35 620	100,0	47 633	100,0	69 415	100,0	90 338	100,0	103 610	100,0	117 672	100,0

Forrás (Source): FH BT.

10.8. táblázat: Regionális különbségek: keresetek (*Regional inequalities: Earnings*)*

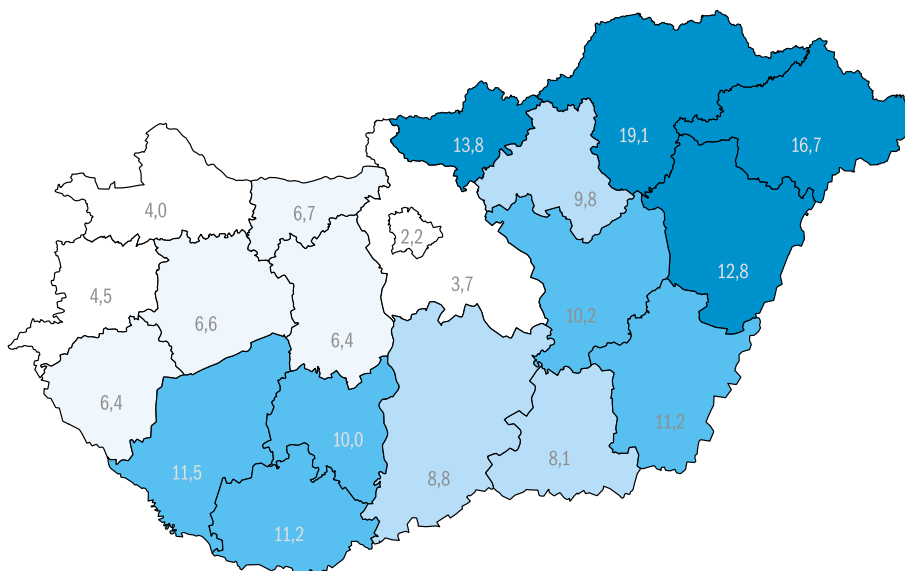
Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Összesen
Year	Central Hungary	Central Transdanubia	Western Transdanubia	Southern Transdanubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain	Total
Ft/fő, hó (HUF/person, monthly)								
1989	11 719	10 880	10 108	10 484	10 472	9675	9841	10 822
1992	27 172	22 174	20 975	19 899	20 704	19 563	20 047	22 465
1993	32 450	26 207	24 627	25 733	24 011	24 025	23 898	26 992
1994	43 010	34 788	32 797	31 929	31 937	31 131	31 325	35 620
1995	46 992	38 492	36 394	35 383	35 995	34 704	33 633	40 190
1996	58 154	46 632	44 569	43 015	41 439	41 222	41 208	47 559
1997	70 967	56 753	52 934	51 279	51 797	50 021	50 245	58 022
1998	86 440	68 297	64 602	60 736	60 361	58 208	58 506	69 415
1999	101 427	77 656	74 808	70 195	70 961	68 738	68 339	81 067
2000	114 637	87 078	83 668	74 412	77 714	73 858	73 591	90 338
2001	132 136	100 358	96 216	86 489	88 735	84 930	84 710	103 610
2002	149 119	110 602	106 809	98 662	102 263	98 033	97 432	117 672
Százalék (Per cent)								
1989	108,3	100,5	93,4	96,9	96,8	89,4	90,9	100,0
1992	121,0	98,7	93,4	88,6	92,2	87,1	89,2	100,0
1993	120,2	97,1	91,2	95,3	89,0	89,0	88,5	100,0
1994	120,7	97,7	92,1	89,6	89,7	87,4	87,9	100,0
1995	116,9	95,8	90,6	88,0	89,6	86,4	83,7	100,0
1996	122,3	98,1	93,7	90,4	87,1	86,7	86,6	100,0
1997	122,3	97,8	91,2	88,4	89,3	86,2	86,6	100,0
1998	124,5	98,4	93,1	87,5	87,0	83,9	84,3	100,0
1999	125,1	95,8	92,3	86,6	87,5	84,8	84,3	100,0
2000	126,9	96,4	92,6	82,4	86,0	81,8	81,5	100,0
2001	127,5	96,9	92,9	83,8	85,6	82,0	81,8	100,0
2002	126,7	94,0	90,8	83,8	86,9	83,3	82,8	100,0

* Bruttó havi kereset, május. (*Gross monthly earnings, May.*)

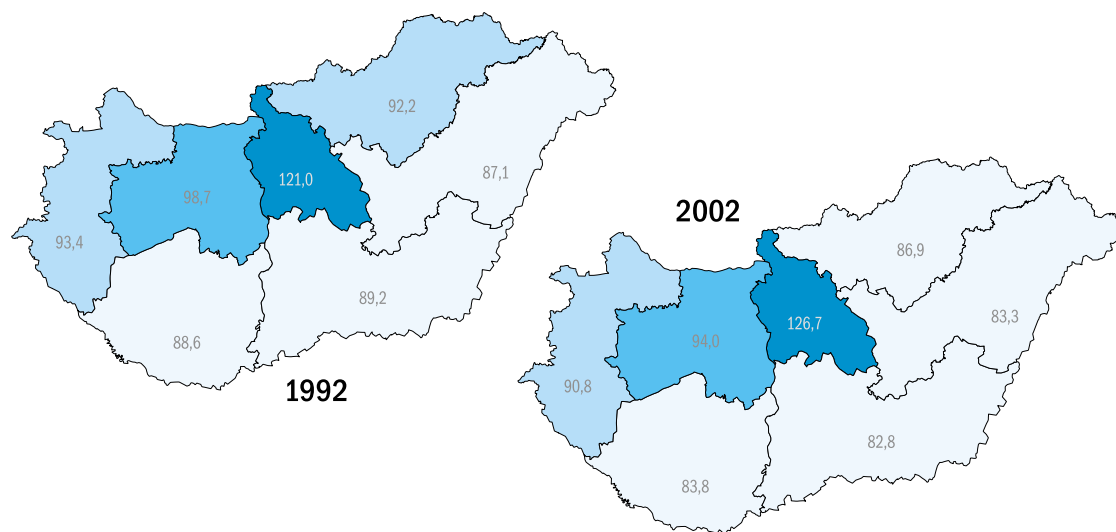
Jegyzet (*Note*): Az adatok a költségvetésben dolgozókra, illetve az alábbi méretkategóriájú vállalatokra vonatkoznak:

1992–94: 20 fős és nagyobb; 1995–98: 10 fős és nagyobb; 1999–2000: 5 fős és nagyobb. Teljes munkaidős alkalmazottak. (*The data refer to full-time employees in the budget sector and firms employing at least 20 workers [1992–94], 10 workers [1995–98] and 5 workers [1999–2001], respectively.*)

Forrás (*Source*): FH BT.

10.6. ábra: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták átlagai, 2002 (Average of registered unemployment rate by counties, 2002)

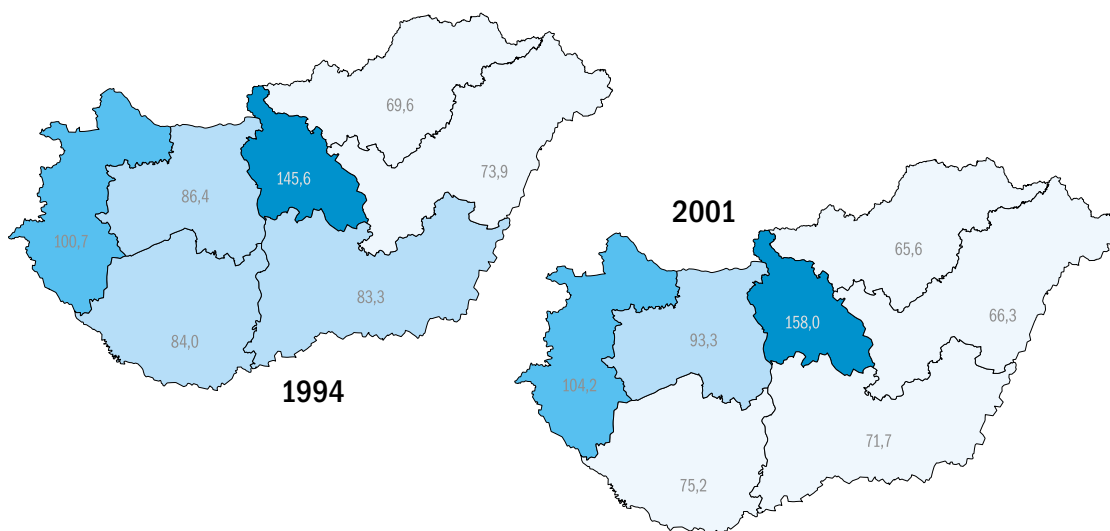

10.7. ábra: Regionális különbségek: keresetek (Regional inequalities: Earnings)

10.9. táblázat: Regionális különbségek: bruttó hazai termék
(Regional inequalities: gross domestic product)

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Összesen
Year	Central Hungary	Central Transdanubia	Western Transdanubia	Southern Transdanubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain	Total
Egy lakosra, ezer forint (Per capita, 1000 HUF)								
1994	619	367	428	357	296	314	354	425
1995	792	497	565	448	400	391	457	549
1996	993	621	710	541	467	476	549	676
1997	1 254	807	885	653	566	581	655	841
1998	1 474	978	1 102	770	678	675	761	997
1999	1 710	1051	1275	859	731	707	819	1113
2000	2014	1255	1468	957	827	815	918	1290
2001	2304	1360	1518	1097	956	967	1045	1458
Százalék (Per cent)								
1994	145,6	86,4	100,7	84,0	69,6	73,9	83,3	100,0
1995	144,3	90,5	102,9	81,6	72,9	71,2	83,2	100,0
1996	146,9	91,9	105,0	80,0	69,1	70,4	81,2	100,0
1997	149,1	96,0	105,2	77,6	67,3	69,1	77,9	100,0
1998	147,8	98,1	110,5	77,2	68,0	67,7	76,3	100,0
1999	153,6	94,4	114,5	77,2	65,7	63,5	73,6	100,0
2000	156,1	97,3	113,9	74,2	64,1	63,2	71,2	100,0
2001	158,0	93,3	104,2	75,2	65,6	66,3	71,7	100,0

Forrás (Source): KSH.

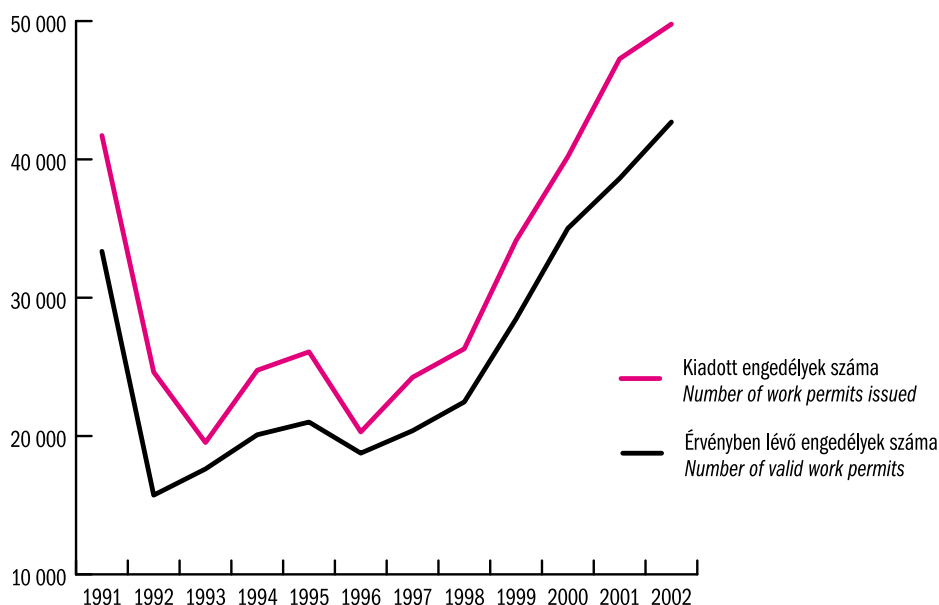

10.8. ábra: Regionális különbségek: bruttó hazai termék (Regional inequalities: gross domestic product)

11.1. táblázat: Külföldi állampolgárok részére kiadott munkavállalási engedélyek (Work permits issued to foreign citizens)

Év	Az év során kiadott munkavállalási engedélyek száma	Az év utolsó napján érvényben lévő engedélyek száma
Year	Number of workpermits issued during the year	Number of work permits valid at the last day of the year
1989	25 259	...
1990	51 946	...
1991	41 724	33 352
1992	24 621	15 727
1993	19 532	17 620
1994	24 756	20 090
1995	26 085	21 009
1996	20 296	18 763
1997	24 244	20 382
1998	26 310	22 466
1999	34 138	28 469
2000	40 203	35 014
2001	47 269	38 623
2002	49 779	42 700

Forrás (Source): FH, a munkaügyi központok jelentései alapján. (NEO, based on the reports of the regional labour centres.)

11.1. ábra: Külföldi állampolgárok részére kiadott munkavállalási engedélyek (Work permit issued to foreign citizens)

12.1. táblázat: Sztrájkok (*Strikes*)

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma, fő	Kiesett órák száma, ezer
Year	Number of strikes	Number of involved persons	Hours were lost, in thousands
1991	3	24 148	76
1992	4	1 010	33
1993	5	2 574	42
1994	4	31 529	229
1995	7	172 048 ¹	1 708 ¹
1996	8	4 491	19
1997	5	853	15
1998	7	1 447	3
1999	5	16 685	242
2000	5	26 978	1 192
2001	6	21 128	61
2002	4	4 573	9

¹ A pedagógussztrájk adatai részben becsült adatok. (*Teachers strikes number partly estimated.*)

Forrás (*Source*): KSH sztrájkstatisztika. (*KSH.*)

13.1.1.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, korcsoport és nemek szerint, 1980 (Persons in employment by aggregated major groups of occupations, age groups and sex, 1980)

Összevont foglalkozási főcsoport <i>Aggregated major groups of occupations</i>	Összesen <i>Total</i>	Korcsoport (<i>Age groups</i>)					
		15-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65-
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	733 385	170 949	243 174	180 390	128 461	6 781	3 630
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	817 163	296 037	252 659	163 964	98 713	3 539	2 251
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	391 145	136 226	102 260	85 418	59 919	3 155	4 167
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	273 263	50 761	53 560	76 158	76 107	5 894	10 783
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	2 098 097	820 270	532 219	451 430	276 221	8 368	9 589
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	752 602	176 669	153 127	207 051	182 411	13 105	20 239
Összesen (<i>Total</i>)	5 065 655	1 650 912	1 336 999	1 164 411	821 832	40 842	50 659
Férfi (Males)							
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	431 395	79 611	138 016	108 500	96 443	5 883	2 942
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	223 122	63 478	64 108	47 151	45 530	1 992	863
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	119 492	44 766	26 456	21 482	24 061	1 280	1 447
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	160 625	33 411	28 821	39 212	48 206	3 772	7 203
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	1 563 633	637 542	394 764	310 077	209 329	5 872	6 049
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	367 567	119 155	73 630	82 200	84 171	3 734	4 677
Összesen (<i>Total</i>)	2 865 834	977 963	725 795	608 622	507 740	22 533	23 181
Nő (Females)							
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	301 990	91 338	105 158	71 890	32 018	898	688
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	594 041	232 559	188 551	116 813	53 183	1 547	1 388
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	271 653	91 460	75 804	63 936	35 858	1 875	2 720
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	112 638	17 350	24 739	36 946	27 901	2 122	3 580
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	534 464	182 728	137 455	141 353	66 892	2 496	3 540
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	385 035	57 514	79 497	124 851	98 240	9 371	15 562
Összesen (<i>Total</i>)	2 199 821	672 949	611 204	555 789	314 092	18 309	27 478

13.1.1.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, korcsoport és nemek szerint, 1990 (Persons in employment by aggregated major groups of occupations, age groups and sex, 1990)

Összevont foglalkozási főcsoport <i>Aggregated major groups of occupations</i>	Összesen <i>Total</i>	Korcsoport (<i>Age groups</i>)					
		15-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65-
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	733 915	114 681	245 553	247 603	117 096	6 581	2 401
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	767 673	214 672	253 292	216 478	80 612	1 712	907
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	389 879	142 698	117 501	91 571	36 377	985	747
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	181 019	39 631	52 784	48 334	37 194	1 568	1 508
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	1 817 942	568 082	573 938	433 493	239 077	2 057	1 295
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	634 544	150 880	178 934	181 347	118 235	3 095	2 053
Összesen (<i>Total</i>)	4 524 972	1 230 644	1 422 002	1 218 826	628 591	15 998	8 911
Férfi (Males)							
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	381 566	49 387	116 981	130 107	77 454	5 612	2 025
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	168 514	42 148	49 547	46 998	28 795	714	312
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	133 787	54 124	39 297	26 244	13 512	366	244
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	118 652	30 085	33 656	27 425	25 389	942	1 155
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	1 377 683	444 987	431 000	311 700	187 644	1 482	870
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	332 718	102 521	91 445	77 174	59 254	1 271	1 053
Összesen (<i>Total</i>)	2 512 920	723 252	761 926	619 648	392 048	10 387	5 659
Nő (Females)							
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	352 349	65 294	128 572	117 496	39 642	969	376
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	599 159	172 524	203 745	169 480	51 817	998	595
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	256 092	88 574	78 204	65 327	22 865	619	503
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	62 367	9 546	19 128	20 909	11 805	626	353
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	440 259	123 095	142 938	121 793	51 433	575	425
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	301 826	48 359	87 489	104 173	58 981	1 824	1 000
Összesen (<i>Total</i>)	2 012 052	507 392	660 076	599 178	236 543	5 611	3 252

13.1.1.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, korcsoport és nemek szerint, 2001 (Persons in employment by aggregated major groups of occupations, age groups and sex, 2001)

Összevont foglalkozási főcsoport <i>Aggregated major groups of occupations</i>	Összesen <i>Total</i>	Korcsoport (<i>Age groups</i>)					
		15-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65-
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	755 200	133 725	190 621	239 467	165 732	15 870	9 785
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	750 493	206 763	185 455	221 588	127 066	5 767	3 854
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	581 909	216 830	146 582	144 249	68 425	3 430	2 393
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	115 519	23 552	27 746	37 145	22 885	2 156	2 035
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	1 161 460	328 889	297 648	349 609	177 167	5 012	3 135
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	325 688	79 110	77 570	102 905	60 686	3 108	2 309
Összesen (<i>Total</i>)	3 690 269	988 869	925 622	1 094 963	621 961	35 343	23 511
Férfi (Males)							
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	382 350	65 984	94 502	110 388	93 352	11 018	7 106
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	192 177	62 110	48 325	44 271	33 458	2 451	1 562
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	276 422	115 495	71 283	56 586	30 290	1 704	1 064
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	86 422	19 698	21 099	25 795	16 761	1 539	1 530
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	902 959	251 542	234 582	263 572	146 341	4 464	2 458
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	162 626	57 233	43 921	37 242	22 111	1 194	925
Összesen (<i>Total</i>)	2 002 956	572 062	513 712	537 854	342 313	22 370	14 645
Nő (Females)							
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	372 850	67 741	96 119	129 079	72 380	4 852	2 679
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	558 316	144 653	137 130	177 317	93 608	3 316	2 292
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	305 487	101 335	75 299	87 663	38 135	1 726	1 329
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	29 097	3 854	6 647	11 350	6 124	617	505
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	258 501	77 347	63 066	86 037	30 826	548	677
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	163 062	21 877	33 649	65 663	38 575	1 914	1 384
Összesen (<i>Total</i>)	1 687 313	416 807	411 910	557 109	279 648	12 973	8 866

13.1.2.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, befejezett legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerint, 1980 (Persons in employment by aggregated major groups of occupations and highest educational attainment, 1980)

Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Általános iskola General (primary) school		Középiskola Secondary school		Egyetem, főiskola stb.
		8. évfolyamnál alacsonyabb	8. évfolyam	Érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	Érettséggel	
Aggregated major groups of occupations	Total	Less than 8th grade	8th grade	Without final examination, with certificate of profession	With final examination	Higher education (university, college, etc.)
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	733 385	10 612	72 532	25 169	252 369	372 703
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	817 163	16 021	205 838	44 352	519 417	31 535
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	391 145	59 061	182 631	99 404	48 775	1 274
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	273 263	143 027	105 891	15 887	7 830	628
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	2 098 097	336 932	894 986	635 026	225 826	5 327
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	752 602	370 793	329 674	34 434	16 949	752
Összesen (Total)	5 065 655	936 446	1 791 552	854 272	1 071 166	412 219
Férfi (Males)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	431 395	7 314	39 519	13 640	146 573	224 349
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	223 122	6 540	36 269	11 707	148 937	19 669
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	119 492	18 256	46 942	32 416	21 025	853
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	160 625	85 276	56 897	11 717	6 181	554
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	1 563 633	223 216	585 380	564 511	185 858	4 668
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	367 567	170 363	157 444	26 821	12 342	597
Összesen (Total)	2 865 834	510 965	922 451	660 812	520 916	250 690
Nő (Females)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	301 990	3 298	33 013	11 529	105 796	148 354
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	594 041	9 481	169 569	32 645	370 480	11 866
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	271 653	40 805	135 689	66 988	27 750	421
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	112 638	57 751	48 994	4 170	1 649	74
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	534 464	113 716	309 606	70 515	39 968	659
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	385 035	200 430	172 230	7 613	4 607	155
Összesen (Total)	2 199 821	425 481	869 101	193 460	550 250	161 529

13.1.2.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, befejezett legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerint, 1990 (Persons in employment by aggregated major groups of occupations and highest educational attainment, 1990)

Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Általános iskola <i>General (primary) school</i>		Középiskola <i>Secondary school</i>		Egyetem, főiskola stb. <i>Higher education (university, college, etc.)</i>
		8. évfolyamnál alacsonyabb <i>Less than 8th grade</i>	8. évfolyam <i>8th grade</i>	Érettségi nélkül, szakmai oklevéllel <i>Without final examination, with certificate of profession</i>	Érettséggel <i>With final examination</i>	
<i>Aggregated major groups of occupations</i>	<i>Total</i>					
Vezető, értelmiségi foglalkozású <i>(Leading intellectuals)</i>	733 915	734	34 660	25 156	212 918	460 447
Egyéb szellemi foglalkozású <i>(Other intellectuals)</i>	767 673	2 278	129 346	75 489	516 345	44 215
Szolgáltatási foglalkozású <i>(Services workers)</i>	389 879	8 797	147 165	143 514	83 639	6 764
Mezőgazdasági foglalkozású <i>(Skilled agricultural and forestry workers)</i>	181 019	34 677	97 332	33 702	13 363	1 945
Ipari, építőipari foglalkozású <i>(Craft and related trades workers)</i>	1 817 942	78 961	744 989	742 985	238 965	12 042
Egyéb foglalkozású <i>(Other occupations)</i>	634 544	109 880	355 747	82 193	57 302	29 422
Összesen <i>(Total)</i>	4 524 972	235 327	1 509 239	1 103 039	1 122 532	554 835
Férfi (Males)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású <i>(Leading intellectuals)</i>	381 566	549	18 731	15 095	109 226	237 965
Egyéb szellemi foglalkozású <i>(Other intellectuals)</i>	168 514	866	19 739	15 191	111 685	21 033
Szolgáltatási foglalkozású <i>(Services workers)</i>	133 787	3 752	41 901	51 629	33 166	3 339
Mezőgazdasági foglalkozású <i>(Skilled agricultural and forestry workers)</i>	118 652	23 537	57 190	26 759	9 543	1 623
Ipari, építőipari foglalkozású <i>(Craft and related trades workers)</i>	1 377 683	52 001	477 164	643 443	195 074	10 001
Egyéb foglalkozású <i>(Other occupations)</i>	332 718	61 253	155 625	55 389	34 838	25 613
Összesen <i>(Total)</i>	2 512 920	141 958	770 350	807 506	493 532	299 574
Nő (Females)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású <i>(Leading intellectuals)</i>	352 349	185	15 929	10 061	103 692	222 482
Egyéb szellemi foglalkozású <i>(Other intellectuals)</i>	599 159	1 412	109 607	60 298	404 660	23 182
Szolgáltatási foglalkozású <i>(Services workers)</i>	256 092	5 045	105 264	91 885	50 473	3 425
Mezőgazdasági foglalkozású <i>(Skilled agricultural and forestry workers)</i>	62 367	11 140	40 142	6 943	3 820	322
Ipari, építőipari foglalkozású <i>(Craft and related trades workers)</i>	440 259	26 960	267 825	99 542	43 891	2 041
Egyéb foglalkozású <i>(Other occupations)</i>	301 826	48 627	200 122	26 804	22 464	3 809
Összesen <i>(Total)</i>	2 012 052	93 369	738 889	295 533	629 000	255 261

13.1.2.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, befejezett legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerint, 2001 (*Persons in employment by aggregated major groups of occupations and highest educational attainment, 2001*)

Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Általános iskola <i>General (primary) school</i>		Középiskola <i>Secondary school</i>		Egyetem, főiskola stb. <i>Higher education (university, college, etc.)</i>
		8. évfolyamnál alacsonyabb <i>Less than 8th grade</i>	8. évfolyam <i>8th grade</i>	Érettségi nélkül, szakmai oklevéllel <i>Without final examination, with certificate of profession</i>	Érettséggel <i>With final examination</i>	
<i>Aggregated major groups of occupations</i>	<i>Total</i>					
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	755 200	223	12 809	31 565	190 214	520 389
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	750 493	543	71 992	83 181	498 682	96 095
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	581 909	2 700	121 466	226 490	208 737	22 516
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	115 519	4 691	49 053	36 547	20 548	4 680
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	1 161 460	8 153	309 111	608 992	224 325	10 879
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	325 688	13 198	158 552	77 577	55 095	21 266
Összesen (<i>Total</i>)	3 690 269	29 508	722 983	1 064 352	1 197 601	675 825
Férfi (Males)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	382 350	139	7 381	23 141	100 907	250 782
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	192 177	177	12 937	28 694	109 081	41 288
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	276 422	1 216	49 352	115 481	95 911	14 462
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	86 422	3 531	33 852	30 432	14 799	3 808
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	902 959	5 129	196 387	513 974	178 627	8 842
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	162 626	7 312	58 900	45 381	33 373	17 660
Összesen (<i>Total</i>)	2 002 956	17 504	358 809	757 103	532 698	336 842
Nő (Females)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	372 850	84	5 428	8 424	89 307	269 607
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	558 316	366	59 055	54 487	389 601	54 807
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	305 487	1 484	72 114	111 009	112 826	8 054
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	29 097	1 160	15 201	6 115	5 749	872
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	258 501	3 024	112 724	95 018	45 698	2 037
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	163 062	5 886	99 652	32 196	21 722	3 606
Összesen (<i>Total</i>)	1 687 313	12 004	364 174	307 249	664 903	338 983

13.1.3. táblázat: A foglalkoztatottak foglalkozási főcsoport, csoport szerint, 1980–2001 (*Persons in employment by major groups of occupations, occupations 1980–2001*)

	1980	1990	2001	1980	1990	2001
Foglalkozási főcsoport, kiemelt foglalkozási csoport <i>Major groups of occupations, major occupations</i>	Szám <i>Number of persons</i>	Százalék <i>Percentages</i>				
Törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők (<i>Legislators, senior government officials, leaders of interest groups and managers of firms</i>)						
Törvényhozó, országos igazgatási, érdekképviselői vezető (<i>Legislators, senior government officials, leaders of interest groups on national level</i>)	7 357	3 394	2 695	0,1	0,1	0,1
Területi, helyi önkorm., közig., igazságszolg. érdekkép. vezető (<i>Leaders of the local government, justice and leaders of interest groups</i>)	11 450	7 712	9 392	0,2	0,2	0,3
Gazdasági, költségvetési szervezet vezetője (<i>Managers of business organisations, budgetary institutions</i>)	325 568	332 110	203 685	6,4	7,3	5,5
Kisszervezet vezetője (<i>General managers of small enterprises</i>)	83 991	2,3
Együtt (<i>Together</i>)	344 375	343 216	299 763	6,8	7,6	8,1
Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásúak (<i>Professionals</i>)						
Műszaki és természettudományi foglalkozású (<i>Technical and natural science professionals</i>)	85 569	75 043	85 636	1,7	1,7	2,3
Egészségügyi foglalkozású (<i>Human health and related professionals</i>)	54 146	29 032	50 032	1,1	0,6	1,4
Szociális foglalkozású (<i>Professionals in social work</i>)	5 695	0,2
Szakképzett pedagógus (<i>Teaching professionals</i>)	132 381	151 285	181 179	2,6	3,3	4,9
Gazdasági, jogi és társadalomtudományi foglalkozású (<i>Economic, legal and social science professionals</i>)	75 020	104 076	90 880	1,5	2,3	2,5
Kulturális, művészeti és vallási foglalkozású (<i>Professionals in cultural, artistic and religious activities</i>)	30 486	30 076	38 542	0,6	0,7	1,0
Egyéb magasan képzett ügyintéző (<i>Other professionals</i>)	11 408	1 187	3 473	0,2	0,0	0,1
Együtt (<i>Together</i>)	389 010	390 699	455 437	7,7	8,6	12,3
Egyéb, felső- vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásúak (<i>Technicians and associate professionals</i>)						
Technikus és hasonló műszaki foglalkozású (<i>Technicians and other technical occupations</i>)	174 691	140 973	117 219	3,4	3,1	3,2
Egészségügyi foglalkozású (<i>Human health associate professionals</i>)	52 424	92 572	109 111	1,0	2,0	3,0
Szociális és munkaerőpiaci szolgáltatási foglalkozású (<i>Associate professionals in social and labour market activities</i>)	18 475	0,5
Pedagógus foglalkozású (<i>Teaching associate professionals</i>)	17 321	22 886	12 838	0,3	0,5	0,3
Igazságszolgáltatási, élet- és vagyónvédelmi ügyintéző (<i>Legal, life and property protection services associate professionals</i>)	5 339	4 417	12 957	0,1	0,1	0,4
Gazdasági, pénzügyi intézeti ügyintéző (<i>Business and financial institution associate professionals</i>)	179 268	186 992	241 323	3,5	4,1	6,5
Kulturális, művészeti, és vallási foglalkozású (<i>Associate professionals in cultural, artistic and religious activities</i>)	15 747	13 773	16 646	0,3	0,3	0,5
Egyéb ügyintéző (<i>Other technicians, associate professionals</i>)	26 433	27 839	12 331	0,5	0,6	0,3
Együtt (<i>Together</i>)	471 223	489 452	540 900	9,3	10,8	14,7
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozásúak (<i>Office and management [customer service] clerks</i>)						
Irodai jellegű foglalkozású (<i>Office clerks</i>)	291 925	224 602	157 145	5,8	5,0	4,

→

	1980	1990	2001	1980	1990	2001
Foglalkozási főcsoport, kiemelt foglalkozási csoport <i>Major groups of occupations, major occupations</i>	Szám <i>Number of persons</i>			Százalék <i>Percentages</i>		
Ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozású (Management [customer service] clerks)	54 015	53 619	52 448	1,1	1,2	1,4
Együtt (Together)	345 940	278 221	209 593	6,8	6,1	5,7
Szolgáltatási jellegű foglalkozásúak (Services workers)						
Kereskedelmi, vendéglátóipari foglalkozású (Wholesale and retail trade, hotel and restaurant workers)	225 603	264 086	363 704	4,5	5,8	9,9
Közlekedési, postai és hírközlési foglalkozású (Transport, post and communication workers)	50 301	41 565	48 635	1,0	0,9	1,3
Nem anyagi jellegű szolgáltatási foglalkozású (Other services workers)	115 241	84 228	169 570	2,3	1,9	4,6
Együtt (Together)	391 145	389 879	581 909	7,7	8,6	15,8
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozásúak (Skilled agricultural and forestry workers)						
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural workers)	254 639	162 951	104 190	5,0	3,6	2,8
Erdő- és vadgazdálkodási foglalkozású (Workers in forestry and hunting)	14 539	14 973	9 800	0,3	0,3	0,3
Halászati foglalkozású (Fisheries' workers)	1 716	1 768	928	0,0	0,0	0,0
Növényvédelmi, növény-egészségügyi és talajvédelmi fogl. (Plant protection, amelioration and similar workers)	2 369	1 327	601	0,0	0,0	0,0
Együtt (Together)	273 263	181 019	115 519	5,4	4,0	3,1
Ipari és építőipari foglalkozásúak (Craft and related trades workers)						
Bányászati foglalkozású (Mining, quarrying workers)	45 140	26 632	6 245	0,9	0,6	0,2
Élelmiszer-ipari foglalkozású (Food processing and related trades workers)	38 064	39 993	44 601	0,8	0,9	1,2
Könnnyűipari foglalkozású (Light industry workers)	227 053	179 965	131 670	4,5	4,0	3,6
Vas- és fémipari foglalkozású (Steel and metal industry workers)	587 342	516 387	317 682	11,6	11,4	8,6
Háziipari, vegyesipari és raktározási foglalkozású, laboráns (Workers in handicrafts, other industries, storage)	187 459	166 442	66 987	3,7	3,7	1,8
Építőipari foglalkozású (Construction workers)	337 652	298 613	176 739	6,7	6,6	4,8
Együtt (Together)	1 422 710	1 228 032	743 924	28,1	27,1	20,2
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők (Plant and machine operators and assemblers, vehicle drivers)						
Feldolgozóipari gépek kezelője (Machine operators in manufacturing industries)	224 332	192 320	183 299	4,4	4,3	5,0
Egyéb helyhez kötött gépek kezelője (Machine operators of other non-mobile machinery)	83 448	72 846	36 232	1,6	1,6	1,0
Mobil gépek kezelője (Vehicle drivers)	367 607	324 744	198 005	7,3	7,2	5,4
Együtt (Together)	675 387	589 910	417 536	13,3	13,0	11,3
Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozásúak (Elementary occupations)						
Egyszerű, szolgáltatási jellegű foglalkozású (Elementary, service type occupations)	603 481	482 362	248 300	11,9	10,7	6,7
Egyszerű mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozású (Elementary occupations in agriculture and forestry)	149 121	36 932	7 762	2,9	0,8	0,2
Együtt (Together)	752 602	519 294	256 062	14,9	11,5	6,9
Fegyveres szervek foglalkozásaiban dolgozók (Armed forces)	...	115 250	69 626	...	2,5	1,9
Összesen (Total)	5 065 655	4 524 972	3 690 269	100,0	100,0	100,0

13.1.4. táblázat: A foglalkoztatottak nemzetgazdasági ág, ágazat szerint, 1980–2001
(Persons in employment by sections of industry, industry, 1980–2001)

	1980	1990	2001	1980	1990	2001
Nemzetgazdasági ág, kiemelt ágazat Sections of industry, selected industry	Szám Number of persons			Százalék Percentages		
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászat (Agriculture, hunting and forestry)	958 369	699 258	203 106	18,9	15,5	5,5
Bányászat (Mining and quarrying)	126 010	91 925	7 992	2,5	2,0	0,2
Feldolgozóipar (Manufacturing)						
Élelmiszer és ital gyártása (Production of foods and beverages)	201 149	199 915	135 194	4,0	4,4	3,7
Dohánytermék gyártása (Manufacture of tobacco products)	6 025	4 778	1 750	0,1	0,1	0,0
Textília gyártása (Manufacture of textiles)	126 832	86 348	34 311	2,5	1,9	0,9
Ruházati termék gyártása, szőrmekikészítés, -konfekcionálás (Manufacture of wearing apparel; dressing and dyeing of fur)	213 341	150 162	113 163	4,2	3,3	3,1
Fafeldolgozás (Manufacture of wood and wood products)	19 017	16 831	30 548	0,4	0,4	0,8
Papír, papírtérmék gyártása (Manufacture of pulp, paper, paper board and articles)	16 317	14 317	10 876	0,3	0,3	0,3
Kiadói tevékenység (Publishing)	30 888	31 913	32 375	0,6	0,7	0,9
Kőolaj-feldolgozás, kokszyártás, vegyi alapanyag gyártása (Manufacture of petroleum products, coke and, basic chemicals)	80 329	71 656	50 590	1,6	1,6	1,4
Gumi-, műanyag termék gyártása (Manufacture of rubber and plastic products)	25 725	30 155	36 584	0,5	0,7	1,0
Nemfém ásványi termék gyártása (Manufacture of other non-metallic mineral products)	75 078	58 174	34 349	1,5	1,3	0,9
Kohászat (Manufacture of basic metals)	107 591	77 621	26 218	2,1	1,7	0,7
Fémfeldolgozási termék gyártása (Manufacture of fabricated metal pr., exc. mach., equip.)	61 932	49 513	60 099	1,2	1,1	1,6
Gép, berendezés gyártása (Manufacture of machinery and equipment n.e.c.)	137 188	131 590	74 415	2,7	2,9	2,0
Iroda- számítógépgyártás, műszergyártás (Manufacture of office machine and computers)	57 150	42 821	37 510	1,1	0,9	1,0
Villamosipari gép és készülék gyártása (Manufacture of electrical machinery and apparatus)	65 286	47 178	68 626	1,3	1,0	1,9
Híradástechnikai termék, készülék gyártása (Manufacture of radio, TV and comm. equipment)	101 570	75 852	53 352	2,0	1,7	1,4
Közúti és egyéb jármű gyártása (Manufacture motor vehicles, trailers, semi-trailers and transport equipment)	87 482	54 646	50 851	1,7	1,2	1,4
Bútorgyártás, egyéb feldolgozóipari termék gyártása (Manufacture of furniture; manufacturing n.e.c.)	76 003	50 698	44 071	1,5	1,1	1,2
Nyersanyag visszanyerése hulladékból (Recycling)	1 987	0,1
Együtt (Together)	1 488 903	1 194 168	896 869	29,4	26,4	24,3
Villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás (Electricity, gas and water supply)						
Villamosenergia-, gáz- és gőzellátás (Electricity, gas and steam)	55 916	60 693	46 937	1,1	1,3	1,3
Víztermelés, -kezelés, -elosztás (Production, treatment and distribution of water)	51 196	50 239	24 437	1,0	1,1	0,7
Együtt (Together)	107 112	110 932	71 374	2,1	2,5	1,9
Építőipar (Construction)	402 119	315 814	236 380	7,9	7,0	6,4

→

→

	1980	1990	2001	1980	1990	2001
Nemzetgazdasági ág, kiemelt ágazat <i>Sections of industry, selected industry</i>	Szám <i>Number of persons</i>			Százalék <i>Percentages</i>		
Kereskedelem, javítás (<i>Wholesale and retail trade, repair of goods</i>)						
Jármű-, üzemanyag-kereskedelem, nagykereskedelem (<i>Sale of motor vehicle, motorcycle parts and accessories, automotive fuels</i>)	140 565	141 520	189 173	2,8	3,1	5,1
Kiskereskedelem (<i>Retail trade</i>)	310 674	323 636	331 504	6,1	7,2	9,0
Együtt (<i>Together</i>)	451 239	465 156	520 677	8,9	10,3	14,1
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (<i>Hotels, restaurants</i>)	112 739	107 698	133 953	2,2	2,4	3,6
Szállítás, raktározás, posta, távközlés (<i>Transport, storage, post, telecommunication</i>)						
Szárazföldi, csővezetékes szállítás (<i>Land transport; transport via pipelines</i>)	323 446	288 187	179 757	6,4	6,4	4,9
Vízi, légi szállítás (<i>Water transport, aviation</i>)	10 777	11 265	5 268	0,2	0,2	0,1
Szállítást kiegészítő tevékenység (<i>Auxiliary activities in transportation</i>)	18 627	25 255	34 009	0,4	0,6	0,9
Postai tevékenység, távközlés (<i>Post, telecommunication</i>)	66 584	73 636	69 904	1,3	1,6	1,9
Együtt (<i>Together</i>)	419 434	398 343	288 938	8,3	8,8	7,8
Pénzügyi tevékenység (<i>Financial intermediation</i>)						
Pénzügyi tevékenység (biztosítás nélkül) (<i>Financial intermediation without insurance</i>)	23 368	34 868	42 664	0,5	0,8	1,2
Biztosítás (kivéve: kötelező társadalombiztosítás) (<i>Insurance and pension funding, without compulsory social security</i>)	7 194	10 656	22 570	0,1	0,2	0,6
Pénzügyi kiegészítő tevékenység (<i>Activities auxiliary to financial intermediation</i>)	4 444	0,1
Együtt (<i>Together</i>)	30 562	45 524	69 678	0,6	1,0	1,9
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás (<i>Real estate, renting and business activities</i>)						
Ingatlanügyletek (<i>Real estate services</i>)	36 485	36 187	25 092	0,7	0,8	0,7
Kölcsönzés (<i>Renting</i>)	881	1 808	4 718	0,0	0,0	0,1
Számítástechnikai tevékenység (<i>Computer techniques</i>)	10 976	14 267	32 179	0,2	0,3	0,9
Kutatás, fejlesztés (<i>Research, development</i>)	20 642	23 820	10 180	0,4	0,5	0,3
Gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás (<i>Activities auxiliary to business activities</i>)	71 352	77 093	206 969	1,4	1,7	5,6
Együtt (<i>Together</i>)	140 336	153 175	279 138	2,8	3,4	7,6
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás (<i>Public administration and defence; compulsory social security</i>)	195 406	250 998	279 789	3,9	5,5	7,6
Oktatás (<i>Education</i>)	248 585	273 635	309 512	4,9	6,0	8,4
Egészségügyi, szociális ellátás (<i>Health, social work</i>)	189 166	235 575	241 636	3,7	5,2	6,5
Szennyvíz-, hulladékkezelés, köztisztasági szolgáltatás (<i>Sewage and refuse disposal, sanitation and similar activities</i>)	11 092	11 695	17 089	0,2	0,3	0,5
Érdekképviselői tevékenység (<i>Activities in corporate [interest] federation</i>)	48 954	22 922	21 528	1,0	0,5	0,6
Szórakoztató, kulturális és sporttevékenység (<i>Entertainment, cultural and sport activities</i>)	54 532	64 776	63 406	1,1	1,4	1,7
Egyéb szolgáltatás (<i>Other services</i>)	60 146	76 342	45 955	1,2	1,7	1,2
Alkalmazottat foglalkoztató magánháztartás (<i>Private households with employed persons</i>)	2 384	3 264	1 773	0,0	0,1	0,0
Területen kívüli szervezetek (<i>Extra-territorial organisations and bodies</i>)	18 567	3 772	1 476	0,4	0,1	0,0
Mindösszesen (<i>Total</i>)	5 065 655	4 524 972	3 690 269	100,0	100,0	100,0

13.1.5.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és régiók szerint, 1980
(Persons in employment by aggregated major groups of occupations and regions, 1980)

Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
<i>Aggregated major groups of occupations</i>	<i>Total</i>	<i>Central Hungary</i>	<i>Central Trans-danubia</i>	<i>Western Trans-danubia</i>	<i>Southern Trans-danubia</i>	<i>Northern Hungary</i>	<i>Northern Great Plain</i>	<i>Southern Great Plain</i>
Szám (Number of persons)								
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	733 385	291 151	68 073	63 390	63 908	79 380	85 192	82 291
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	817 163	328 647	77 968	70 052	69 603	90 299	91 497	89 097
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	391 145	111 116	41 574	39 988	41 495	51 435	53 700	51 837
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	273 263	19 733	22 083	28 489	36 531	29 619	63 915	72 893
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	2 098 097	579 261	252 539	206 654	205 678	293 267	286 492	274 206
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	752 602	170 134	78 458	78 804	81 209	98 202	129 637	116 158
Összesen (Total)	5 065 655	1 500 042	540 695	487 377	498 424	642 202	710 433	686 482
Százalék (Percentages)								
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	14,5	19,4	12,6	13,0	12,8	12,4	12,0	12,0
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	16,1	21,9	14,4	14,4	14,0	14,1	12,9	13,0
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	7,7	7,4	7,7	8,2	8,3	8,0	7,6	7,6
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	5,4	1,3	4,1	5,8	7,3	4,6	9,0	10,6
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	41,4	38,6	46,7	42,4	41,3	45,7	40,3	39,9
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	14,9	11,3	14,5	16,2	16,3	15,3	18,2	16,9
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.5.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és régiók szerint, 1990
(Persons in employment by aggregated major groups of occupations and regions, 1990)

Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
<i>Aggregated major groups of occupations</i>	<i>Total</i>	<i>Central Hungary</i>	<i>Central Trans-danubia</i>	<i>Western Trans-danubia</i>	<i>Southern Trans-danubia</i>	<i>Northern Hungary</i>	<i>Northern Great Plain</i>	<i>Southern Great Plain</i>
Szám (Number of persons)								
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	733 915	278 486	70 936	66 645	64 261	80 172	89 449	83 966
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	767 673	282 864	77 907	70 573	67 475	86 849	93 323	88 682
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	389 879	117 528	41 969	41 587	40 363	46 134	51 699	50 599
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	181 019	16 424	15 329	18 765	23 996	16 165	37 574	52 766
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	1 817 942	477 407	225 041	190 558	173 958	250 851	263 194	236 933
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	634 544	172 410	70 876	63 321	67 272	77 430	93 740	89 495
Összesen (Total)	4 524 972	1 345 119	502 058	451 449	437 325	557 601	628 979	602 441
Százalék (Percentages)								
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	16,2	20,7	14,1	14,8	14,7	14,4	14,2	13,9
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	17,0	21,0	15,5	15,6	15,4	15,6	14,8	14,7
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	8,6	8,7	8,4	9,2	9,2	8,3	8,2	8,4
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	4,0	1,2	3,1	4,2	5,5	2,9	6,0	8,8
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	40,2	35,5	44,8	42,2	39,8	45,0	41,8	39,3
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	14,0	12,8	14,1	14,0	15,4	13,9	14,9	14,9
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.5.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és régiók szerint, 2001
(Persons in employment by aggregated major groups of occupations and regions, 2001)

Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
<i>Aggregated major groups of occupations</i>	<i>Total</i>	<i>Central Hungary</i>	<i>Central Trans-danubia</i>	<i>Western Trans-danubia</i>	<i>Southern Trans-danubia</i>	<i>Northern Hungary</i>	<i>Northern Great Plain</i>	<i>Southern Great Plain</i>
Szám (Number of persons)								
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	755 200	310 420	74 103	68 135	61 818	73 372	86 532	80 820
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	750 493	291 920	80 709	74 365	62 712	74 814	84 769	81 204
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	581 909	186 065	64 647	65 590	54 992	60 623	74 914	75 078
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	115 519	11 720	11 085	12 470	13 078	8 028	19 681	39 457
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	1 161 460	275 208	177 406	158 200	111 717	137 629	153 259	148 041
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	325 688	87 309	38 865	36 603	32 479	37 554	46 603	46 275
Összesen (Total)	3 690 269	1 162 642	446 815	415 363	336 796	392 020	465 758	470 875
Százalék (Percentages)								
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	20,5	26,7	16,6	16,4	18,4	18,7	18,6	17,2
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	20,3	25,1	18,1	17,9	18,6	19,1	18,2	17,2
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	15,8	16,0	14,5	15,8	16,3	15,5	16,1	15,9
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	3,1	1,0	2,5	3,0	3,9	2,0	4,2	8,4
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	31,5	23,7	39,7	38,1	33,2	35,1	32,9	31,4
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	8,8	7,5	8,7	8,8	9,6	9,6	10,0	9,8
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.6.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és régiók szerint, 1980
(Persons in employment by aggregated sections of industry and regions, 1980)

Összevont nemzetgazdasági ág	Összesen	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Aggregated sections of industry	Total	Central Hungary	Central Trans-danubia	Western Trans-danubia	Southern Trans-danubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain
Szám (Number of persons)								
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	958 369	127 375	96 522	100 447	119 384	102 332	199 024	213 285
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	2 124 144	646 108	262 845	205 734	193 652	316 903	254 342	244 560
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	1 983 142	726 559	181 328	181 196	185 388	222 967	257 067	228 637
Összesen (Total)	5 065 655	1 500 042	540 695	487 377	498 424	642 202	710 433	686 482
Százalék (Percentages)								
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	18,9	8,5	17,9	20,6	24,0	15,9	28,0	31,1
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	41,9	43,1	48,6	42,2	38,9	49,3	35,8	35,6
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	39,1	48,4	33,5	37,2	37,2	34,7	36,2	33,3
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.6.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és régiók szerint, 1990
(Persons in employment by aggregated sections of industry and regions, 1990)

Összevont nemzetgazdasági ág	Összesen	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Aggregated sections of industry	Total	Central Hungary	Central Trans-danubia	Western Trans-danubia	Southern Trans-danubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain
Szám (Number of persons)								
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	699 258	91 472	73 883	74 535	86 614	75 686	137 166	159 902
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	1 712 839	480 487	224 165	175 994	156 870	250 972	222 382	201 969
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	2 112 875	773 160	204 010	200 920	193 841	230 943	269 431	240 570
Összesen (Total)	4 524 972	1 345 119	502 058	451 449	437 325	557 601	628 979	602 441
Százalék (Percentages)								
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	15,5	6,8	14,7	16,5	19,8	13,6	21,8	26,5
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	37,9	35,7	44,6	39,0	35,9	45,0	35,4	33,5
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	46,7	57,5	40,6	44,5	44,3	41,4	42,8	39,9
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.6.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és régiók szerint, 2001
(Persons in employment by aggregated sections of industry and regions, 2001)

Összevont nemzetgazdasági ág	Összesen	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Aggregated sections of industry	Total	Central Hungary	Central Trans-danubia	Western Trans-danubia	Southern Trans-danubia	Northern Hungary	Northern Great Plain	Southern Great Plain
Szám (Number of persons)								
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	203 106	17 406	23 032	23 406	27 769	16 482	36 132	58 879
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	1 212 615	292 738	193 970	170 019	110 129	146 078	150 890	148 791
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	2 274 548	852 498	229 813	221 938	198 898	229 460	278 736	263 205
Összesen (Total)	3 690 269	1 162 642	446 815	415 363	336 796	392 020	465 758	470 875
Százalék (Percentages)								
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	5,5	1,5	5,2	5,6	8,2	4,2	7,8	12,5
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	32,9	25,2	43,4	40,9	32,7	37,3	32,4	31,6
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	61,6	73,3	51,4	53,4	59,1	58,5	59,8	55,9
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.7.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és településtípus szerint, 1980
(Persons in employment by aggregated major groups of occupations and type of localities, 1980)

		Városok (Towns [urban areas])				
Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Együtt	Budapest	Megyei jogú város	Többi város	Községek, nagyközségek
Aggregated major groups of occupations	Total	Together	Budapest	Towns of county rights	Other towns	Villages (rural areas)
Szám (Number of persons)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	733 385	599 426	241 432	186 947	171 047	133 959
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	817 163	667 165	261 094	213 919	192 152	149 998
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	391 145	266 025	76 868	82 321	106 836	125 120
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	273 263	82 261	4 771	13 953	63 537	191 002
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	2 098 097	1 311 154	352 053	381 958	577 143	786 943
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	752 602	391 474	92 659	104 873	193 942	361 128
Összesen (Total)	5 065 655	3 317 505	1 028 877	983 971	1 304 657	1 748 150
Százalék (Percentages)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	14,5	18,1	23,5	19,0	13,1	7,7
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	16,1	20,1	25,4	21,7	14,7	8,6
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	7,7	8,0	7,5	8,4	8,2	7,2
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	5,4	2,5	0,5	1,4	4,9	10,9
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	41,4	39,5	34,2	38,8	44,2	45,0
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	14,9	11,8	9,0	10,7	14,9	20,7
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.7.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és településtípus szerint, 1990
(Persons in employment by aggregated major groups of occupations and type of localities, 1990)

		Városok (Towns [urban areas])				
Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Együtt	Budapest	Megyei jogú város	Többi város	Községek, nagyközségek
Aggregated major groups of occupations	Total	Together	Budapest	Towns of county rights	Other towns	Villages (rural areas)
Szám (Number of persons)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	733 915	600 398	225 916	194 666	179 816	133 517
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	767 673	608 766	214 944	201 154	192 668	158 907
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	389 879	273 511	82 122	84 854	106 535	116 368
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	181 019	64 861	4 349	12 650	47 862	116 158
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	1 817 942	1 129 054	286 974	329 414	512 666	688 888
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	634 544	383 901	103 133	111 946	168 822	250 643
Összesen (Total)	4 524 972	3 060 491	917 438	934 684	1 208 369	1 464 481
Százalék (Percentages)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	16,2	19,6	24,6	20,8	14,9	9,1
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	17,0	19,9	23,4	21,5	15,9	10,9
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	8,6	8,9	9,0	9,1	8,8	7,9
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	4,0	2,1	0,5	1,4	4,0	7,9
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	40,2	36,9	31,3	35,2	42,4	47,0
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	14,0	12,5	11,2	12,0	14,0	17,1
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.7.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és településtípus szerint, 2001
(Persons in employment by aggregated major groups of occupations and type of localities, 2001)

		Városok (Towns [urban areas])				
Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Együtt	Budapest	Megyei jogú város	Többi város	Községek, nagyközségek
Aggregated major groups of occupations	Total	Together	Budapest	Towns of county rights	Other towns	Villages (rural areas)
Szám (Number of persons)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	755 200	614 843	231 277	199 470	184 096	140 357
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	750 493	580 498	204 535	188 267	187 696	169 995
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	581 909	409 351	116 010	130 027	163 314	172 558
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	115 519	43 336	3 198	8 586	31 552	72 183
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	1 161 460	695 477	140 675	216 327	338 475	465 983
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	325 688	202 128	50 323	63 107	88 698	123 560
Összesen (Total)	3 690 269	2 545 633	746 018	805 784	993 831	1 144 636
Százalék (Percentages)						
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	20,5	24,2	31,0	24,8	18,5	12,3
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	20,3	22,8	27,4	23,4	18,9	14,9
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	15,8	16,1	15,6	16,1	16,4	15,1
Mezőgazdasági foglalkozású (Skilled agricultural and forestry workers)	3,1	1,7	0,4	1,1	3,2	6,3
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	31,5	27,3	18,9	26,8	34,1	40,7
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	8,8	7,9	6,7	7,8	8,9	10,8
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.8.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és településtípus szerint, 1980
(Persons in employment by aggregated sections of industry and type of localities, 1980)

Összevont nemzetgazdasági ág	Összesen	Városok (Towns [urban areas])				Községek, nagyközségek Villages (rural areas)
		Együtt	Budapest	Megyei jogú város	Többi város	
<i>Aggregated sections of industry</i>	<i>Total</i>	<i>Together</i>	<i>Budapest</i>	<i>Towns of county rights</i>	<i>Other towns</i>	
Szám (Number of persons)						
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	958 369	327 269	40 925	56 520	229 824	631 100
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	2 124 144	1 500 233	438 067	460 649	601 517	623 911
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	1 983 142	1 490 003	549 885	466 802	473 316	493 139
Összesen (Total)	5 065 655	3 317 505	1 028 877	983 971	1 304 657	1 748 150
Százalék (Percentages)						
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	18,9	9,9	4,0	5,7	17,6	36,1
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	41,9	45,2	42,6	46,8	46,1	35,7
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	39,1	44,9	53,4	47,4	36,3	28,2
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.8.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és településtípus szerint, 1990
(Persons in employment by aggregated sections of industry and type of localities, 1990)

Összevont nemzetgazdasági ág	Összesen	Városok (Towns [urban areas])				Községek, nagyközségek Villages (rural areas)
		Együtt	Budapest	Megyei jogú város	Többi város	
<i>Aggregated sections of industry</i>	<i>Total</i>	<i>Together</i>	<i>Budapest</i>	<i>Towns of county rights</i>	<i>Other towns</i>	
Szám (Number of persons)						
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	699 258	262 967	29 122	50 715	183 130	436 291
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	1 712 839	1 203 323	314 329	380 996	507 998	509 516
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	2 112 875	1 594 201	573 987	502 973	517 241	518 674
Összesen (Total)	4 524 972	3 060 491	917 438	934 684	1 208 369	1 464 481
Százalék (Percentages)						
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	15,5	8,6	3,2	5,4	15,2	29,8
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	37,9	39,3	34,3	40,8	42,0	34,8
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	46,7	52,1	62,6	53,8	42,8	35,4
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.1.8.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és településtípus szerint, 2001
(Persons in employment by aggregated sections of industry and type of localities, 2001)

		Városok (Towns [urban areas])				
Összevont nemzetgazdasági ág	Összesen	Együtt	Budapest	Megyei jogú város	Többi város	Községek, nagyközségek
Aggregated sections of industry	Total	Together	Budapest	Towns of county rights	Other towns	Villages (rural areas)
Szám (Number of persons)						
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	203 106	76 188	3 880	15 721	56 587	126 918
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	1 212 615	776 241	158 657	252 649	364 935	436 374
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	2 274 548	1 693 204	583 481	537 414	572 309	581 344
Összesen (Total)	3 690 269	2 545 633	746 018	805 784	993 831	1 144 636
Százalék (Percentages)						
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	5,5	3,0	0,5	2,0	5,7	11,1
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	32,9	30,5	21,3	31,4	36,7	38,1
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	61,6	66,5	78,2	66,7	57,6	50,8
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

**13.2.1. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés módja és összevont nemzetgazdasági ág szerint
(Persons in employment by means of transport and aggregated sections of industry)**

Közlekedés módja	Összesen	Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás	Ipar, építőipar	Szolgáltatás jelle- gű ágazatok
<i>Means of transport</i>	<i>Total</i>	<i>Agriculture, forestry</i>	<i>Mining, manufac- turing, construction</i>	<i>Other industries</i>
Szám (Number of persons)				
Csak gyalog közlekedik, ill. nem közlekedik (No daily travel, or walking only for work)	711 600	57 744	158 107	495 749
Járművel közlekedik (Travelling)	2 978 669	145 362	1 054 508	1 778 799
Ebből (Of which):				
Egyféle járművel közlekedik (Using one mean of transport)				
Helyi tömegközlekedési járművel (using local public transport)				
– kötött pályájú járművel (on fixed drive-way)	81 034	155	12 030	68 849
– autóbusszal (bus)	410 146	6 058	142 408	261 680
Helyi tömegközlekedési együtt (Using local public transport together)	491 180	6 213	154 438	330 529
– távolsági autóbusszal (long-distance bus)	384 019	11 158	197 418	175 443
– autóval (car)	870 595	48 901	289 981	531 713
– vonattal (train)	77 557	833	23 136	53 588
– kerékpárral, motorkerékpárral (motorcycle, bicycle)	482 856	55 941	184 188	242 727
– egyéb járművel (other mean of transport)	75 006	9 640	48 566	16 800
Egyféle jármű együtt (Using only one mean of transport together)	2 381 213	132 686	897 727	1 350 800
Kettő- vagy többféle járművel közlekedik (Using several means of transport)	494 529	7 453	125 067	362 009
Összesen (Total)	3 690 269	203 106	1 212 615	2 274 548
Százalék (Percentages)				
Csak gyalog közlekedik, ill. nem közlekedik (No daily travel, or walking only for work)	19,3	28,4	13,0	21,8
Járművel közlekedik (Travelling)	80,7	71,6	87,0	78,2
Ebből (Of which):				
Egyféle járművel közlekedik (Using one mean of transport)				
Helyi tömegközlekedési járművel (using local public transport)				
– kötött pályájú járművel (on fixed drive-way)	2,2	0,1	1,0	3,0
– autóbusszal (bus)	11,1	3,0	11,7	11,5
Helyi tömegközlekedési együtt (Using local public transport together)	13,3	3,1	12,7	14,5
– távolsági autóbusszal (long-distance bus)	10,4	5,5	16,3	7,7
– autóval (car)	23,6	24,1	23,9	23,4
– vonattal (train)	2,1	0,4	1,9	2,4
– kerékpárral, motorkerékpárral (motorcycle, bicycle)	13,1	27,5	15,2	10,7
– egyéb járművel (other mean of transport)	2,0	4,7	4,0	0,7
Egyféle jármű együtt (Using only one mean of transport together)	64,5	65,3	74,0	59,4
Kettő- vagy többféle járművel közlekedik (Using several means of transport)	13,4	3,7	10,3	15,9
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0

13.2.2. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés módja és összevont foglalkozási főcsoport szerint
(Persons in employment by means of transport and aggregated major groups of occupations)

Közlekedés módja	Vezető értelmiségi	Egyéb szellemi	Szolgáltatási	Mezőgazdasági	Ipari, építőipari	Egyéb
<i>Means of transport</i>	<i>Leading intellectuals</i>	<i>Other intellectuals</i>	<i>Service workers</i>	<i>Skilled agricultural and forestry</i>	<i>Craft and related trades</i>	<i>Other</i>
Szám (Number of persons)						
Csak gyalog közlekedik, ill. nem közlekedik (No daily travel, or walking only for work)	142 257	136 276	160 255	45 659	157 257	69 896
Járművel közlekedik (Travelling)	612 943	614 217	421 654	69 860	1 004 203	255 792
Ebből (Of which):						
Egyféle járművel közlekedik (Using one mean of transport)						
Helyi tömegközlekedési járművel (using local public transport)						
- kötött pályájú járművel (on fixed drive-way)	22 770	26 770	13 850	159	10 652	6 833
- autóbusszal (bus)	68 437	115 741	59 492	3 034	122 609	40 833
Helyi tömegközlekedési együtt (Using local public transport together)	91 207	142 511	73 342	3 193	133 261	47 666
- távolsági autóbusszal (long-distance bus)	38 430	73 222	42 089	4 562	186 623	39 093
- autóval (car)	285 080	146 349	127 652	24 079	253 351	34 084
- vonattal (train)	9 065	15 079	14 645	477	30 627	7 664
- kerékpárral, motorkerékpárral (motorcycle, bicycle)	46 825	66 835	76 666	25 379	199 410	67 741
- egyéb járművel (other mean of transport)	4 626	7 768	2 856	4 668	47 570	7 518
Egyféle jármű együtt (Using only one mean of transport together)	475 233	451 764	337 250	62 358	850 842	203 766
Kettő- vagy többféle járművel közlekedik (Using several means of transport)	119 206	143 971	69 641	4 493	116 967	40 251
Összesen (Total)	755 200	750 493	581 909	115 519	1 161 460	325 688
Százalék (Percentages)						
Csak gyalog közlekedik, ill. nem közlekedik (No daily travel, or walking only for work)	18,8	18,2	27,5	39,5	13,5	21,5
Járművel közlekedik (Travelling)	81,2	81,8	72,5	60,5	86,5	78,5
Ebből (Of which):						
Egyféle járművel közlekedik (Using one mean of transport)						
Helyi tömegközlekedési járművel (using local public transport)						
- kötött pályájú járművel (on fixed drive-way)	3,0	3,6	2,4	0,1	0,9	2,1
- autóbusszal (bus)	9,1	15,4	10,2	2,6	10,6	12,5
Helyi tömegközlekedési együtt (Using local public transport together)	12,1	19,0	12,6	2,8	11,5	14,6
- távolsági autóbusszal (long-distance bus)	5,1	9,8	7,2	3,9	16,1	12,0
- autóval (car)	37,7	19,5	21,9	20,8	21,8	10,5
- vonattal (train)	1,2	2,0	2,5	0,4	2,6	2,4
- kerékpárral, motorkerékpárral (motorcycle, bicycle)	6,2	8,9	13,2	22,0	17,2	20,8
- egyéb járművel (other mean of transport)	0,6	1,0	0,5	4,0	4,1	2,3
Egyféle jármű együtt (Using only one mean of transport together)	62,9	60,2	58,0	54,0	73,3	62,6
Kettő- vagy többféle járművel közlekedik (Using several means of transport)	15,8	19,2	12,0	3,9	10,1	12,4
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.2.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és a közlekedés időtartama szerint
(Persons in employment by aggregated sections of industry and length of daily travel)

Összevont nemzetgazdasági ág	Össze- sen	Nem közle- kedik	-15	16-30	31-60	61-90	91-120	121-	Változó
Aggregated sections of industry	Total	No daily travel	percet közlekedik (minutes travel daily)						Variable
Szám (Number of persons)									
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	203 106	42 623	26 838	67 525	45 611	5 249	7 041	2 928	5 291
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	1 212 615	48 072	111 574	330 072	378 132	96 009	134 237	79 036	35 483
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	2 274 548	139 232	319 008	636 848	606 902	170 684	205 749	127 827	68 298
Összesen (Total)	3 690 269	229 927	457 420	1 034 445	1 030 645	271 942	347 027	209 791	109 072
Százalék (Percentages)									
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	100,0	21,0	2,6	33,2	22,5	2,6	3,5	1,4	2,4
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	100,0	4,0	2,9	27,2	31,2	7,9	11,1	6,5	2,8
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	100,0	6,1	3,0	28,0	26,7	7,5	9,0	5,6	2,8
Összesen (Total)	100,0	6,2	3,0	28,0	27,9	7,4	9,4	5,7	2,8

13.2.4. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és a közlekedés időtartama szerint
(Persons in employment by aggregated major groups of occupations and length of daily travel)

Összevont foglalkozási főcsoport	Össze- sen	Nem közle- kedik	-15	16-30	31-60	61-90	91-120	121-	Változó
Aggregated major groups of occupations	Total	No daily travel	percet közlekedik (<i>minutes travel daily</i>)						Variable
Szám (<i>Number of persons</i>)									
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	755 200	35 633	111 442	213 870	206 066	62 285	65 529	39 552	20 823
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	750 493	27 600	83 443	204 526	221 228	66 516	79 704	49 092	18 384
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	581 909	59 023	96 815	169 381	139 299	33 237	43 709	26 233	14 212
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	115 519	37 991	10 512	29 945	24 362	3 086	4 550	1 964	3 109
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	1 161 460	55 619	112 775	317 283	348 775	86 051	124 783	74 612	41 562
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	325 688	14 061	42 433	99 440	90 915	20 767	28 752	18 338	10 982
Összesen (<i>Total</i>)	3 690 269	229 927	457 420	1 034 445	1 030 645	271 942	347 027	209 791	109 072
Százalék (<i>Percentages</i>)									
Vezető, értelmiségi foglalkozású (<i>Leading intellectuals</i>)	100,0	4,7	2,8	28,3	27,3	8,2	8,7	5,2	14,8
Egyéb szellemi foglalkozású (<i>Other intellectuals</i>)	100,0	3,7	2,4	27,3	29,5	8,9	10,6	6,5	11,1
Szolgáltatási foglalkozású (<i>Services workers</i>)	100,0	10,1	2,4	29,1	23,9	5,7	7,5	4,5	16,6
Mezőgazdasági foglalkozású (<i>Skilled agricultural and forestry workers</i>)	100,0	32,9	2,7	25,9	21,1	2,7	3,9	1,7	9,1
Ipari, építőipari foglalkozású (<i>Craft and related trades workers</i>)	100,0	4,8	3,6	27,3	30,0	7,4	10,7	6,4	9,7
Egyéb foglalkozású (<i>Other occupations</i>)	100,0	4,3	3,4	30,5	27,9	6,4	8,8	5,6	13,0
Összesen (<i>Total</i>)	100,0	6,2	3,0	28,0	27,9	7,4	9,4	5,7	12,4

13.2.5. táblázat: A foglalkoztatottak száma a közlekedés módja és régiók szerint
(Number of persons in employment by means of transport and regions)

Közlekedés módja	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
<i>Means of transport</i>	<i>Central Hungary</i>	<i>Central Trans-danubia</i>	<i>Western Trans-danubia</i>	<i>Southern Trans-danubia</i>	<i>Northern Hungary</i>	<i>Northern Great Plain</i>	<i>Southern Great Plain</i>
Csak gyalog közlekedik, ill. nem közlekedik (No daily travel, or walking only for work)	164 668	100 958	80 833	83 301	89 389	96 754	95 697
Járművel közlekedik (Travelling)	997 974	345 857	334 530	253 495	302 631	369 004	375 178
Ebből (Of which):							
Egyféle járművel közlekedik (Using one mean of transport)							
Helyi tömegközlekedési járművel (using local public transport)							
- kötött pályájú járművel (on fixed drive-way)	65 659	175	91	184	4 868	3 387	6 670
- autóbusszal (bus)	112 656	56 882	47 000	46 783	55 547	53 766	37 512
Helyi tömegközlekedési együtt (Using local public transport together)	178 315	57 057	47 091	46 967	60 415	57 153	44 182
- távolsági autóbusszal (long-distance bus)	38 837	77 433	64 802	46 343	70 809	45 685	40 110
- autóval (car)	306 479	99 795	104 531	80 509	77 041	100 807	101 433
- vonattal (train)	29 015	7 826	7 885	5 657	8 864	12 513	5 797
- kerékpárral, motorkerékpárral (motorcycle, bicycle)	44 115	39 880	73 336	38 765	40 474	106 216	140 070
- egyéb járművel (other mean of transport)	10 065	26 239	8 120	9 106	7 562	7 768	6 146
Egyféle jármű együtt (Using only one mean of transport together)	606 826	308 230	305 765	227 347	265 165	330 142	337 738
Kettő- vagy többféle járművel közlekedik (Using several means of transport)	353 325	26 061	19 098	17 253	28 080	26 556	24 156
Összesen (Total)	1 162 642	446 815	415 363	336 796	392 020	465 758	470 875

13.2.6. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés időtartama és régiók szerint
(Persons in employment by length of daily travel and regions)

Közlekedés időtartama	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
<i>Length of daily travel</i>	<i>Central Hungary</i>	<i>Central Trans-danubia</i>	<i>Western Trans-danubia</i>	<i>Southern Trans-danubia</i>	<i>Northern Hungary</i>	<i>Northern Great Plain</i>	<i>Southern Great Plain</i>
Nem közlekedik (<i>No daily travel for work</i>)	70 756	24 266	22 598	20 873	17 951	29 509	43 974
Közlekedik (<i>Length of daily travel</i>)							
-15 perc (<i>-15 minutes</i>)	77 029	55 036	63 844	55 445	52 295	74 062	79 709
16-30 perc (<i>16-30 minutes</i>)	214 073	136 814	136 874	109 540	119 429	155 883	161 832
31-60 perc (<i>31-60 minutes</i>)	329 595	131 520	114 123	94 709	113 987	126 447	120 264
61-90 perc (<i>61-90 minutes</i>)	136 161	26 901	22 905	17 578	25 372	23 349	19 676
91-120 perc (<i>91-120 minutes</i>)	174 511	37 319	28 673	20 435	33 228	29 912	22 949
120- perc (<i>120- minutes</i>)	114 495	23 073	12 944	9 594	22 447	15 967	11 271
Változó (<i>Variable</i>)	46 022	11 886	13 402	8 622	7 311	10 629	11 200
Közlekedik együtt (<i>Travelling daily together</i>)	1 091 886	422 549	392 765	315 923	374 069	436 249	426 901
Összesen (<i>Total</i>)	1 162 642	446 815	415 363	336 796	392 020	465 758	470 875

13.2.7. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés időtartama és településtípus szerint
(Persons in employment by length of daily travel and types of localities)

		Városok (Towns [urban areas])				
Közlekedés időtartama	Összesen	Együtt	Budapest	Megyei jogú város	Többi város	Községek, nagyközségek
Length of daily travel	Total	Together	Budapest	Towns of county rights	Other towns	Villages (rural areas)
Nem közlekedik (No daily travel for work)	229 927	143 728	41 582	42 281	59 865	86 199
Közlekedik (Length of daily travel)						
-15 perc (-15 minutes)	457 420	311 250	39 351	98 734	173 165	146 170
16-30 perc (16-30 minutes)	1 034 445	752 807	122 363	280 645	349 799	281 638
31-60 perc (31-60 minutes)	1 030 645	739 889	238 492	272 313	229 084	290 756
61-90 perc (61-90 minutes)	271 942	187 765	105 403	39 599	42 763	84 177
91-120 perc (91-120 minutes)	347 027	216 473	114 211	36 364	65 898	130 554
120- perc (120- minutes)	209 791	117 983	51 820	17 039	49 124	91 808
Változó (Variable)	109 072	75 738	32 796	18 809	24 133	33 334
Közlekedik együtt (Travelling daily together)	3 460 342	2 401 905	704 436	763 503	933 966	1 058 437
Összesen (Total)	3 690 269	2 545 633	746 018	805 784	993 831	1 144 636

13.2.8. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés módja és településtípus szerint
(Persons in employment by means of transport and types of localities)

Közlekedés módja <i>Means of transport</i>	Összesen <i>Total</i>	Városok (Towns [urban areas])				Községek, nagyközségek <i>Villages (rural areas)</i>
		Együtt <i>Together</i>	Budapest <i>Budapest</i>	Megyei jogú város <i>Towns of county rights</i>	Többi város <i>Other towns</i>	
Csak gyalog közlekedik, ill. nem közlekedik (No daily travel, or walking only for work)	711 600	511 882	92 295	178 883	240 704	199 718
Járművel közlekedik (Travelling)	2 978 669	2 033 751	653 723	626 901	753 127	944 918
Ebből (Of which):						
Egyféle járművel közlekedik (Using one mean of transport)						
Helyi tömegközlekedési járművel (using local public transport)						
- kötött pályájú járművel (on fixed drive-way)	81 034	80 217	65 162	14 208	847	817
- autóbusszal (bus)	410 146	394 460	92 492	242 416	59 552	15 686
Helyi tömegközlekedési együtt (Using local public transport together)	491 180	474 677	157 654	256 624	60 399	16 503
- távolsági autóbusszal (long-distance bus)	384 019	103 503	1 922	16 550	85 031	280 516
- autóval (car)	870 595	626 181	188 590	208 567	229 024	244 414
- vonattal (train)	77 557	36 126	5 095	3 717	27 314	41 431
- kerékpárral, motorkerékpárral (motorcycle, bicycle)	482 856	300 605	4 275	65 834	230 496	182 251
- egyéb járművel (other mean of transport)	75 006	33 387	2 619	7 908	22 860	41 619
Egyféle jármű együtt (Using only one mean of transport together)	2 381 213	1 574 479	360 155	559 200	655 124	806 734
Kettő- vagy többféle járművel közlekedik (Using several means of transport)	494 529	386 731	267 946	46 785	72 000	107 798
Összesen (Total)	3 690 269	2 545 633	746 018	805 784	993 831	1 144 636

13.3.1. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népesség korcsoport és a mezőgazdasági munkavégzés szerint (Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by age groups and the time spent for agricultural activity)

Korcsoport (év)	Összesen	Mezőgazdasági munkát (Agricultural activity performed)							
		nem végzett	végzett	90 napnál kevesebbet (less than 90 days)			90 napot vagy többet (90 days or more)		
Age groups (years)	Total	No agricul- tural activity performed	total	összesen (total)	-29	30-89	össz- szesen (total)	90-179	180-
Szám (Number of persons)									
15-29	2 241 350	1 986 642	254 708	208 727	121 533	87 194	45 981	21 252	24 729
30-39	1 281 845	1 041 285	240 560	183 608	89 371	94 237	56 952	25 330	31 622
40-49	1 496 164	1 155 865	340 299	252 571	109 674	142 897	87 728	38 675	49 053
50-59	1 291 133	992 540	298 593	211 379	82 901	128 478	87 214	39 891	47 323
60-69	1 022 390	769 424	252 966	169 828	63 070	106 758	83 138	39 555	43 583
70-	1 054 978	892 013	162 965	114 622	49 027	65 595	48 343	22 318	26 025
Összesen (Total)	8 387 860	6 837 769	1 550 091	1 140 735	515 576	625 159	409 356	187 021	222 335
Százalék (Percentages)									
15-29	100,0	88,6	11,4	9,3	5,4	3,9	2,1	0,9	1,1
30-39	100,0	81,2	18,8	14,3	7,0	7,4	4,4	2,0	2,5
40-49	100,0	77,3	22,7	16,9	7,3	9,6	5,9	2,6	3,3
50-59	100,0	76,9	23,1	16,4	6,4	10,0	6,8	3,1	3,7
60-69	100,0	75,3	24,7	16,6	6,2	10,4	8,1	3,9	4,3
70-	100,0	84,6	15,4	10,9	4,6	6,2	4,6	2,1	2,5
Összesen (Total)	100,0	81,5	18,5	13,6	6,1	7,5	4,9	2,2	2,7

13.3.2. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népesség gazdasági aktivitás és a mezőgazdasági munkavégzés szerint (Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by economic activity and the time spent for agricultural activity)

Gazdasági aktivitás <i>Economic activity</i>	Összesen <i>Total</i>	Mezőgazdasági munkát (Agricultural activity performed)							
		nem végzett <i>No agricul- tural activity performed</i>	végzett <i>total</i>	90 napnál kevesebbet (less than 90 days)			90 napot vagy többet (90 days or more)		
				összesen (total)	-29	30-89	öss- zesen (total)	90-179	180-
Szám (Number of persons)									
Foglalkoztatott (Person in employment) ^a	3 574 750	2 901 835	672 915	518 711	246 051	272 660	154 204	66 444	87 760
Munkanélküli (Unemployed)	416 210	332 257	83 953	60 230	26 050	34 180	23 723	11 611	12 112
Gyermekgondozási ellátásban részesülő (Beneficiary of child-care allowance)	293 404	250 194	43 210	33 821	16 989	16 832	9 389	4 778	4 611
Saját jogú öregségi nyugdíjas, járadékos (Old-age pensioner on own right)	2 600 797	2 069 558	531 239	367 273	144 995	222 278	163 966	78 715	85 251
Hozzá tartozói jogú nyugdíjas, járadékos (Pensioner on derivative right)	167 081	135 758	31 323	23 018	10 510	12 508	8 305	3 924	4 381
Egyéb inaktív kereső (Other inactive earner)	243 503	187 612	55 891	34 294	14 115	20 179	21 597	8 015	13 582
Eltartott (Dependent)	1 092 115	960 555	131 560	103 388	56 866	46 522	28 172	13 534	14 638
Összesen (Total)	8 387 860	6 837 769	1 550 091	1 140 735	515 576	625 159	409 356	187 021	222 335
Százalék (Percentages)									
Foglalkoztatott (Person in employment) ^a	100,0	81,2	18,8	14,5	6,9	7,6	4,3	1,9	2,5
Munkanélküli (Unemployed)	100,0	79,8	20,2	14,5	6,3	8,2	5,7	2,8	2,9
Gyermekgondozási ellátásban részesülő (Beneficiary of child-care allowance)	100,0	85,3	14,7	11,5	5,8	5,7	3,2	1,6	1,6
Saját jogú öregségi nyugdíjas, járadékos (Old-age pensioner on own right)	100,0	79,6	20,4	14,1	5,6	8,5	6,3	3,0	3,3
Hozzá tartozói jogú nyugdíjas, járadékos (Pensioner on derivative right)	100,0	81,3	18,7	13,8	6,3	7,5	5,0	2,3	2,6
Egyéb inaktív kereső (Other inactive earner)	100,0	77,0	23,0	14,1	5,8	8,3	8,9	3,3	5,6
Eltartott (Dependent)	100,0	88,0	12,0	9,5	5,2	4,3	2,6	1,2	1,3
Összesen (Total)	100,0	81,5	18,5	13,6	6,1	7,5	4,9	2,2	2,7

^a A mezőgazdasági foglalkozásúak nélkül. (Without skilled agricultural and forestry workers.)

13.3.3. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és a mezőgazdasági munkavégzés szerint (Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by aggregated sections of industry and the time spent for agricultural activity)

Összevont nemzetgazdasági ág	Összesen	Mezőgazdasági munkát (Agricultural activity performed)							
		nem végzett	végzett	90 napnál kevesebbet (less than 90 days)			90 napot vagy többet (90 days or more)		
Aggregated sections of industry	Total	No agricultural activity performed	total	összesen (total)	-29	30-89	összesen (total)	90-179	180-
Szám (Number of persons)									
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	101 170	40 728	60 442	27 399	10 447	16 952	33 043	5 959	27 084
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	1 208 098	964 860	243 238	197 077	94 849	102 228	46 161	23 242	22 919
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	2 265 482	1 896 247	369 235	294 235	140 755	153 480	75 000	37 243	37 757
Összesen (Total)	3 574 750	2 901 835	672 915	518 711	246 051	272 660	154 204	66 444	87 760
Százalék (Percentages)									
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás (Agriculture, forestry)	100,0	40,3	59,7	27,1	10,3	16,8	32,7	5,9	26,8
Ipar, építőipar (Mining, manufacturing, construction)	100,0	79,9	20,1	16,3	7,9	8,5	3,8	1,9	1,9
Szolgáltatás jellegű ágazatok (Other industries)	100,0	83,7	16,3	13,0	6,2	6,8	3,3	1,6	1,7
Összesen (Total)	100,0	81,2	18,8	14,5	6,9	7,6	4,3	1,9	2,5

13.3.4. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és a mezőgazdasági munkavégzés szerint (Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by aggregated major groups of occupations and the time spent for agricultural activity)

Összevont foglalkozási főcsoport	Összesen	Mezőgazdasági munkát (Agricultural activity performed)							
		nem végzett	végzett	90 napnál kevesebbet (less than 90 days)			90 napot vagy többet (90 days or more)		
Major groups of occupations	Total	No agricultural activity performed	total	összesen (total)	-29	30-89	összesen (total)	90-179	180-
Szám (Number of persons)									
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	755 200	638 771	116 429	90 595	46 020	44 575	25 834	9 817	16 017
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	750 493	628 442	122 051	98 487	47 675	50 812	23 564	11 526	12 038
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	581 909	488 556	93 353	72 777	34 429	38 348	20 576	10 121	10 455
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	1 161 460	897 464	263 996	199 918	93 399	106 519	64 078	25 984	38 094
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	325 688	248 602	77 086	56 934	24 528	32 406	20 152	8 996	11 156
Összesen (Total)	3 574 750	2 901 835	672 915	518 711	246 051	272 660	154 204	66 444	87 760
Százalék (Percentages)									
Vezető, értelmiségi foglalkozású (Leading intellectuals)	100,0	84,6	15,4	12,0	6,1	5,9	3,4	1,3	2,1
Egyéb szellemi foglalkozású (Other intellectuals)	100,0	83,7	16,3	13,1	6,4	6,8	3,1	1,5	1,6
Szolgáltatási foglalkozású (Services workers)	100,0	84,0	16,0	12,5	5,9	6,6	3,5	1,7	1,8
Ipari, építőipari foglalkozású (Craft and related trades workers)	100,0	77,3	22,7	17,2	8	9,2	5,5	2,2	3,3
Egyéb foglalkozású (Other occupations)	100,0	76,3	23,7	17,5	7,5	10	6,2	2,8	3,4
Összesen (Total)	100,0	81,2	18,8	14,5	6,9	7,6	4,3	1,9	2,5

13.3.5. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népesség régiók szerint
(Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by the time spent for agricultural activity and regions)

Mezőgazdasági munkavégzés	Összesen	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
<i>Agricultural activity</i>	<i>Total</i>	<i>Central Hungary</i>	<i>Central Transdanubia</i>	<i>Western Transdanubia</i>	<i>Southern Transdanubia</i>	<i>Northern Hungary</i>	<i>Northern Great Plain</i>	<i>Southern Great Plain</i>
Szám (Number of persons)								
Nem végzett mezőgazdasági munkát (No agricultural activity performed)	6 837 769	2 273 514	694 527	607 719	599 959	799 162	962 710	900 178
Végzett mezőgazdasági munkát (Agricultural activity performed)	1 550 091	155 875	227 916	220 204	214 274	250 551	272 455	208 816
-29 nap (-29 days)	515 576	46 996	71 935	75 853	62 601	98 537	101 192	58 462
30-89 nap (30-89 days)	625 159	59 405	94 195	91 672	89 883	101 882	106 121	82 001
90 napnál kevesebb együtt (Less than 90 days together)	1 140 735	106 401	166 130	167 525	152 484	200 419	207 313	140 463
90-179 nap (90-179 days)	187 021	21 138	27 590	25 604	27 795	24 482	30 512	29 900
180- nap (180- days)	222 335	28 336	34 196	27 075	33 995	25 650	34 630	38 453
90 nap vagy több együtt (90 days or more together)	409 356	49 474	61 786	52 679	61 790	50 132	65 142	68 353
Összesen (Total)	8 387 860	2 429 389	922 443	827 923	814 233	1 049 713	1 235 165	1 108 994
Százalék (Percentages)								
Nem végzett mezőgazdasági munkát (No agricultural activity performed)	81,5	93,6	75,3	73,4	73,7	76,1	77,9	81,2
Végzett mezőgazdasági munkát (Agricultural activity performed)	18,5	6,4	24,7	26,6	26,3	23,9	22,1	18,8
-29 nap (-29 days)	6,1	1,9	7,8	9,2	7,7	9,4	8,2	5,3
30-89 nap (30-89 days)	7,5	2,4	10,2	11,1	11,0	9,7	8,6	7,4
90 napnál kevesebb együtt (Less than 90 days together)	13,6	4,4	18,0	20,2	18,7	19,1	16,8	12,7
90-179 nap (90-179 days)	2,2	0,9	3,0	3,1	3,4	2,3	2,5	2,7
180- nap (180- days)	2,7	1,2	3,7	3,3	4,2	2,4	2,8	3,5
90 nap vagy több együtt (90 days or more together)	4,9	2,0	6,7	6,4	7,6	4,8	5,3	6,2
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

**13.3.6. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népesség településtípus szerint
(Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by the time spent for
agricultural activity and types of localities)**

		Városok (Towns [urban areas])				
Mezőgazdasági munkavégzés	Összesen	Együtt	Budapest	Megyei jogú város	Többi város	Községek, nagyközségek
Agricultural activity	Total	Together	Budapest	Towns of county rights	Other towns	Villages (rural areas)
Szám (Number of persons)						
Nem végzett mezőgazdasági munkát (No agricultural activity performed)	6 837 769	4 508 962	1 512 608	1 498 177	1 899 756	1 927 228
Végzett mezőgazdasági munkát (Agricultural activity performed)	1 550 091	461 803	34 493	213 655	349 119	952 824
-29 nap (~29 days)	515 576	149 004	12 632	68 186	112 009	322 749
30-89 nap (30-89 days)	625 159	176 477	11 225	82 626	137 980	393 328
90 napnál kevesebb együtt (Less than 90 days together)	1 140 735	325 481	23 857	150 812	249 989	716 077
90-179 nap (90-179 days)	187 021	60 028	4 450	27 789	43 338	111 444
180- nap (180- days)	222 335	76 294	6 186	35 054	55 792	125 303
90 nap vagy több együtt (90 days or more together)	409 356	136 322	10 636	62 843	99 130	236 747
Összesen (Total)	8 387 860	4 970 765	1 547 101	1 711 832	2 248 875	2 880 052
Százalék (Percentages)						
Nem végzett mezőgazdasági munkát (No agricultural activity performed)	81,5	90,7	97,8	87,5	84,5	66,9
Végzett mezőgazdasági munkát (Agricultural activity performed)	18,5	9,3	2,2	12,5	15,5	33,1
-29 nap (~29 days)	6,1	3,0	0,8	4,0	5,0	6,1
30-89 nap (30-89 days)	7,5	3,6	0,7	4,8	6,1	13,7
90 napnál kevesebb együtt (Less than 90 days together)	13,6	6,5	1,5	8,8	11,1	24,9
90-179 nap (90-179 days)	2,2	1,2	0,3	1,6	1,9	3,9
180- nap (180- days)	2,7	1,5	0,4	2,0	2,5	4,4
90 nap vagy több együtt (90 days or more together)	4,9	2,7	0,7	3,7	4,4	8,2
Összesen (Total)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13.4.1.1. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, magyarországi népesség összesen (Population by nationalities and economic activity, population of Hungary, total)

Nemzetiség <i>Nationality</i>	Összesen <i>Total</i>	Gazdasági aktivitás (<i>Economic activity</i>)			
		Foglalkoztatott <i>Person in employment</i>	Munkanélküli <i>Unemployed</i>	Inaktív kereső <i>Inactive earner</i>	Eltartott <i>Dependent</i>
Népesség összesen (<i>Population total</i>)	10 198 315	3 690 269	416 210	3 305 541	2 786 295
Ebből (<i>Of which</i>):					
- nem kívánt válaszolni (<i>does not wish to answer</i>)	543 317	200 183	22 652	130 987	189 495
- ismeretlen, nincs válasz (<i>unknown, no answer</i>)	27 220	7 897	569	6 699	12 055
- érdemi választ adott (<i>answers given to the question</i>)	9 627 778	3 482 189	392 989	3 167 855	2 584 745
Ebből (<i>Of which</i>):					
- magyar (<i>Hungarian</i>)	9 416 045	3 435 423	375 110	3 103 830	2 501 682
- hazai kisebbségi (<i>ethnic minorities native in Hungary</i>)					
- ebből (<i>of which</i>):					
- bolgár (<i>Bulgarian</i>)	1 358	613	35	381	329
- cigány (roma, beás, romani) (<i>Gipsy, Romany</i>)	189 984	19 227	22 492	53 326	94 939
- görög (<i>Greek</i>)	2 509	893	89	797	730
- horvát (<i>Croatian</i>)	15 597	5 984	468	6 274	2 871
- lengyel (<i>Polish</i>)	2 962	1 465	107	584	806
- német (<i>German</i>)	62 105	25 046	1 545	23 696	11 818
- örmény (<i>Armenian</i>)	620	299	18	152	151
- román (<i>Rumanian</i>)	7 995	3 069	371	2 664	1 891
- ruszin (<i>Ruthene</i>)	1 098	487	43	334	234
- szerb (<i>Serbian</i>)	3 816	1 417	126	1 194	1 079
- szlovák (<i>Slovakian</i>)	17 693	6 141	487	8 244	2 821
- szlovén (<i>Slovenian</i>)	3 025	1 235	75	1 220	495
- ukrán (<i>Ukrainian</i>)	5 070	2 227	204	1 385	1 254

13.4.1.2. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, Budapest
(Population by nationalities and economic activity, Budapest)

Nemzetiség <i>Nationality</i>	Összesen <i>Total</i>	Gazdasági aktivitás <i>(Economic activity)</i>			
		Foglalkoztatott <i>Person in employment</i>	Munkanélküli <i>Unemployed</i>	Inaktív kereső <i>Inactive earner</i>	Eltartott <i>Dependent</i>
Népesség összesen <i>(Population total)</i>	1 777 921	746 018	50 038	556 574	425 291
Ebből <i>(Of which)</i> :					
- nem kívánt válaszolni <i>(does not wish to answer)</i>	135 924	58 528	4 039	31 568	41 789
- ismeretlen, nincs válasz <i>(unknown, no answer)</i>	11 151	4 141	138	2 925	3 947
- érdemi választ adott <i>(answers given to the question)</i>	1 630 846	683 349	45 861	522 081	379 555
Ebből <i>(Of which)</i> :					
- magyar <i>(Hungarian)</i>	1 603 511	671 851	44 686	516 341	370 633
- hazai kisebbségi <i>(ethnic minorities native in Hungary)</i>					
- ebből <i>(of which)</i> :					
- bolgár <i>(Bulgarian)</i>	784	363	18	209	194
- cigány (roma, beás, romani) <i>(Gipsy, Romany)</i>	12 266	3 005	1 090	2 897	5 274
- görög <i>(Greek)</i>	1 522	557	43	472	450
- horvát <i>(Croatian)</i>	769	387	12	173	197
- lengyel <i>(Polish)</i>	1 185	593	25	227	340
- német <i>(German)</i>	7 014	3 460	189	1 848	1 517
- örmény <i>(Armenian)</i>	364	178	9	92	85
- román <i>(Rumanian)</i>	1 205	655	45	187	318
- ruszin <i>(Ruthene)</i>	430	223	13	97	97
- szerb <i>(Serbian)</i>	996	420	20	178	378
- szlovák <i>(Slovakian)</i>	1 528	707	46	488	287
- szlovén <i>(Slovenian)</i>	359	166	8	117	68
- ukrán <i>(Ukrainian)</i>	1 425	654	45	361	365

13.4.1.3. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, Megyei jogú városok
(Population by nationalities and economic activity, towns with county rights)

Nemzetiség <i>Nationality</i>	Összesen <i>Total</i>	Gazdasági aktivitás <i>(Economic activity)</i>			
		Foglalkoztatott <i>Person in employment</i>	Munkanélküli <i>Unemployed</i>	Inaktív kereső <i>Inactive earner</i>	Eltartott <i>Dependent</i>
Népesség összesen <i>(Population total)</i>	2 033 919	805 784	73 862	587 573	566 700
Ebből <i>(Of which):</i>					
- nem kívánt válaszolni <i>(does not wish to answer)</i>	105 766	42 233	4 308	22 231	36 994
- ismeretlen, nincs válasz <i>(unknown, no answer)</i>	4 304	997	77	771	2 459
- érdemi választ adott <i>(answers given to the question)</i>	1 923 849	762 554	69 477	564 571	527 247
Ebből <i>(Of which):</i>					
- magyar <i>(Hungarian)</i>	1 900 294	755 502	67 706	558 298	518 788
- hazai kisebbségi <i>(ethnic minorities native in Hungary)</i>					
- ebből <i>(of which):</i>					
- bolgár <i>(Bulgarian)</i>	203	82	4	60	57
- cigány (roma, beás, romani) <i>(Gipsy, Romany)</i>	17 191	2 494	1 958	4 425	8 314
- görög <i>(Greek)</i>	406	117	10	131	148
- horvát <i>(Croatian)</i>	1 824	879	48	484	413
- lengyel <i>(Polish)</i>	616	316	31	105	164
- német <i>(German)</i>	8 638	3 895	210	2 675	1 858
- örmény <i>(Armenian)</i>	131	59	5	28	39
- román <i>(Rumanian)</i>	7 995	3 069	371	2 664	1 891
- ruszin <i>(Ruthene)</i>	821	340	44	204	233
- ruszin <i>(Ruthene)</i>	178	80	9	49	40
- szerb <i>(Serbian)</i>	696	272	20	168	236
- szlovák <i>(Slovakian)</i>	2 683	1 013	65	1 276	329
- szlovén <i>(Slovenian)</i>	369	169	6	132	62
- ukrán <i>(Ukrainian)</i>	1 071	483	45	270	273

13.4.1.4. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, többi város
(Population by nationalities and economic activity, other towns)

Nemzetiség <i>Nationality</i>	Összesen <i>Total</i>	Gazdasági aktivitás <i>(Economic activity)</i>			
		Foglalkoztatott <i>Person in employment</i>	Munkanélküli <i>Unemployed</i>	Inaktív kereső <i>Inactive earner</i>	Eltartott <i>Dependent</i>
Népesség összesen <i>(Population total)</i>	2 761 040	993 831	118 426	875 597	773 186
Ebből <i>(Of which):</i>					
- nem kívánt válaszolni <i>(does not wish to answer)</i>	139 903	49 754	6 138	33 229	50 782
- ismeretlen, nincs válasz <i>(unknown, no answer)</i>	5 473	1 399	140	1 286	2 648
- érdemi választ adott <i>(answers given to the question)</i>	2 615 664	942 678	112 148	841 082	719 756
Ebből <i>(Of which):</i>					
- magyar <i>(Hungarian)</i>	2 563 339	932 115	107 372	825 535	698 317
- hazai kisebbségi <i>(ethnic minorities native in Hungary)</i>					
- ebből <i>(of which):</i>					
- bolgár <i>(Bulgarian)</i>	193	85	9	59	40
- cigány (roma, beás, romani) <i>(Gipsy, Romany)</i>	52 159	4 728	6 227	14 474	26 730
- görög <i>(Greek)</i>	182	91	2	45	44
- horvát <i>(Croatian)</i>	2 313	1 078	70	754	411
- lengyel <i>(Polish)</i>	599	317	26	106	150
- német <i>(German)</i>	15 358	6 746	368	5 541	2 703
- örmény <i>(Armenian)</i>	72	35	4	17	16
- román <i>(Rumanian)</i>	1 992	921	102	532	437
- ruszin <i>(Ruthene)</i>	229	92	11	71	55
- szerb <i>(Serbian)</i>	954	375	39	351	189
- szlovák <i>(Slovakian)</i>	4 100	1 473	77	1 955	595
- szlovén <i>(Slovenian)</i>	834	389	22	338	85
- ukrán <i>(Ukrainian)</i>	1 394	639	55	352	348

13.4.1.5. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, községek
(Population by nationalities and economic activity, villages, rural areas)

Nemzetiség <i>Nationality</i>	Összesen <i>Total</i>	Gazdasági aktivitás <i>(Economic activity)</i>			
		Foglalkoztatott <i>Person in employment</i>	Munkanélküli <i>Unemployed</i>	Inaktív kereső <i>Inactive earner</i>	Eltartott <i>Dependent</i>
Népesség összesen <i>(Population total)</i>	3 625 435	1 144 636	173 884	1 285 797	1 021 118
Ebből <i>(Of which):</i>					
- nem kívánt válaszolni <i>(does not wish to answer)</i>	161 724	49 668	8 167	43 959	59 930
- ismeretlen, nincs válasz <i>(unknown, no answer)</i>	6 292	1 360	214	1 717	3 001
- érdemi választ adott <i>(answers given to the question)</i>	3 457 419	1 093 608	165 503	1 240 121	958 187
Ebből <i>(Of which):</i>					
- magyar <i>(Hungarian)</i>	3 348 901	1 075 955	155 346	1 203 656	913 944
- hazai kisebbségi <i>(ethnic minorities native in Hungary)</i>					
- ebből <i>(of which):</i>					
- bolgár <i>(Bulgarian)</i>	178	83	4	53	38
- cigány (roma, beás, romani) <i>(Gipsy, Romany)</i>	108 368	9 000	13 217	31 530	54 621
- görög <i>(Greek)</i>	399	128	34	149	88
- horvát <i>(Croatian)</i>	10 691	3 640	338	4 863	1 850
- lengyel <i>(Polish)</i>	562	239	25	146	152
- német <i>(German)</i>	31 095	10 945	778	13 632	5 740
- örmény <i>(Armenian)</i>	53	27	.	15	11
- román <i>(Rumanian)</i>	3 977	1 153	180	1 741	903
- ruszin <i>(Ruthene)</i>	261	92	10	117	42
- szerb <i>(Serbian)</i>	1 170	350	47	497	276
- szlovák <i>(Slovakian)</i>	9 382	2 948	299	4 525	1 610
- szlovén <i>(Slovenian)</i>	1 463	511	39	633	280
- ukrán <i>(Ukrainian)</i>	1 180	451	59	402	268

13.4.2. táblázat: A foglalkoztatottak nemzetiség, összevont foglalkozási főcsoport és összevont nemzetgazdasági ág szerint (*Persons in employment by nationality, aggregated major groups of occupations, aggregated sections of industry*)

Nemzetiség <i>Nationality</i>	Összevont foglalkozási főcsoport (<i>Aggregated major groups of occupations</i>)						Összevont nemzetgazdasági ág (<i>Aggregated sections of industry</i>)		
	Vezető, értelmi- ségi <i>Leading intellec- tuals</i>	Egyéb szellemi <i>Other intellec- tuals</i>	Szolgál- tatási <i>Services workers</i>	Mező- gazda- sági <i>Skilled agricul- tural and forestry workers</i>	Ipari, építő- ipari <i>Craft and related trades workers</i>	Egyéb <i>Other occupa- tions</i>	Mezőgaz- daság és erdőgaz- dálkodás <i>Agricul- ture, forestry</i>	Ipar, épí- tőipar <i>Mining, manufac- turing, construc- tion</i>	Szolgálta- tás jellegű <i>Other industries</i>
Népesség összesen (<i>Population total</i>)	755 200	750 493	581 909	115 519	1 161 460	325 688	203 106	1 212 615	2 274 548
Ebből (<i>Of which</i>):									
- nem kívánt válaszolni (<i>does not wish to answer</i>)	40 521	41 074	34 616	4 702	60 285	18 985	8 244	63 942	127 997
- ismeretlen, nincs válasz (<i>unknown, no answer</i>)	1 449	1 285	1 258	181	1 552	2 172	294	1 730	5 873
- érdemi választ adott (<i>answers given to the question</i>)	713 230	708 134	546 035	110 636	1 099 623	304 531	194 568	1 146 943	2 140 678
Ebből (<i>Of which</i>):									
- magyar (<i>Hungarian</i>)	701 991	701 284	538 650	108 827	1 086 364	298 307	191 528	1 131 274	2 112 621
- hazai kisebbségi (<i>ethnic minorities native in Hungary</i>)									
- ebből (<i>of which</i>):									
- bolgár (<i>Bulgarian</i>)	266	120	98	29	79	21	35	95	483
<i>Bulgarian</i>									
- cigány (roma, beás, romani) (<i>Gipsy, Romany</i>)	637	984	2 229	1 229	7 833	6 315	1 759	8 867	8 601
- görög (<i>Greek</i>)	300	227	164	14	147	41	14	184	695
- horvát (<i>Croatian</i>)	1 310	1 061	989	228	1 900	496	518	1 872	3 594
- lengyel (<i>Polish</i>)	512	374	236	12	254	77	27	371	1 067
- német (<i>German</i>)	7 934	5 309	3 088	703	6 748	1 264	1 556	8 315	15 175
- örmény (<i>Armenian</i>)	157	62	46	1	24	9	1	51	247
- román (<i>Rumanian</i>)	591	382	452	256	1 083	305	302	1 156	1 611
- ruszin (<i>Ruthene</i>)	203	110	62	12	70	30	19	97	371
- szerb (<i>Serbian</i>)	511	300	247	55	236	68	72	251	1 094
- szlovák (<i>Slovakian</i>)	1 517	1 125	817	313	1 801	568	536	1 869	3 736
- szlovén (<i>Slovenian</i>)	211	208	187	39	462	128	58	480	697
- ukrán (<i>Ukrainian</i>)	534	449	380	46	654	164	70	727	1 430

13.5.1. táblázat: A fogyatékos személyek a fogyatékoság típusa és gazdasági aktivitás szerint, összesen
(Disabled persons by type of disability and economic activity, total)

A fogyatékoság típusa	Összesen	Foglalkoztatott	Munka-nélküli	Inaktív kereső			Eltartott
				Inactive earners			
				együtt	ebből (of which:)		
saját jogú nyugdíjas, járadékos	rokkantsági nyugdíjas, baleseti járadékos						
Type of disability	Total	Person in employment	Unemployed	together	pensioners, rentiers on own right	disability pensioners, rentiers	Dependents
Mozgássérült (Limitation of motion)	209 931	13 193	2 667	182 657	90 880	76 941	11 414
Alsó, felső végtag hiánya (Lack of upper or lower limb[s])	15 051	1 122	213	13 036	6 770	5 797	680
Egyéb testi fogyatékos (Other deficiencies in body)	26 578	3 253	903	19 860	7 901	10 531	2 562
Együtt (Together)	251 560	17 568	3 783	215 553	105 551	93 269	14 656
Gyengénlátó (Amblyopia)	55 115	8 634	1 632	37 441	23 230	8 832	7 408
Egyik szemére nem lát (Blind in one eye)	18 482	1 641	698	14 697	9 095	3 995	1 446
Vak (Blind)	9 443	543	78	7 922	4 317	2 771	900
Együtt (Together)	83 040	10 818	2 408	60 060	36 642	15 598	9 754
Értelmi fogyatékos (Mental deficiency)	56 963	3 992	671	26 903	4 869	18 845	25 397
Nagyothalló (Weak of hearing)	44 679	4 777	922	35 243	25 355	5 749	3 737
Siket, siketnéma, néma (Deaf, deaf and dumb, dumb)	8 886	1 090	153	6 123	2 567	3 044	1 520
Beszédhibás (Defective speech)	7 300	1 164	333	3 809	1 820	1 534	1 994
Egyéb (Other)	124 578	12 397	3 436	95 124	30 314	58 752	13 621
Összesen (Total)	577 006	51 806	11 706	442 815	207 118	196 791	70 679

13.5.2. táblázat: A fogyatékos személyek a fogyatékoság típusa és gazdasági aktivitás szerint, férfiak
(Disabled persons by type of disability and economic activity, males)

A fogyatékoság típusa	Összesen	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső			Eltartott
				Inactive earners			
				együtt	ebből (of which:)		
saját jogú nyugdíjas, járadékos	rokkantsági nyugdíjas, baleseti járadékos						
Type of disability	Total	Person in employment	Unemployed	together	pensioners, rentiers on own right	disability pensioners, rentiers	Dependents
Mozgássérült (Limitation of motion)	95 149	7 379	1 732	81 484	36 664	43 470	4 554
Alsó, felső végtag hiánya (Lack of upper or lower limb[s])	11 427	920	175	9 939	5 049	4 772	393
Egyéb testi fogyatékos (Other deficiencies in body)	15 139	2 223	676	10 773	3 935	6 398	1 467
Együtt (Together)	121 715	10 522	2 583	102 196	45 648	54 640	6 414
Gyengénlátó (Amblyopia)	21 374	4 637	943	12 495	7 767	4 131	3 299
Egyik szemére nem lát (Blind in one eye)	9 630	1 150	562	7 163	4 386	2 477	755
Vak (Blind)	3 943	321	48	3 206	1 789	1 391	368
Együtt (Together)	34 947	6 108	1 553	22 864	13 942	7 999	4 422
Értelmi fogyatékos (Mental deficiency)	31 408	2 443	479	14 296	2 124	10 970	14 190
Nagyothalló (Weak of hearing)	22 231	3 168	644	16 680	12 841	3 410	1 739
Siket, siketnéma, néma (Deaf, deaf and dumb, dumb)	4 611	690	105	3 020	1 240	1 682	796
Beszédhibás (Defective speech)	4 794	890	265	2 271	1 036	1 041	1 368
Egyéb (Other)	63 162	7 279	2 141	46 319	12 963	31 837	7 423
Összesen (Total)	282 868	31 100	7 770	207 646	89 794	111 579	36 352

13.5.3. táblázat: A fogyatékos személyek a fogyatékoság típusa és gazdasági aktivitás szerint, nők
(Disabled persons by type of disability and economic activity, females)

A fogyatékoság típusa	Összesen	Foglalkoztatott	Munka-nélküli	Inaktív kereső			Eltartott
				Inactive earners			
				együtt	ebből (of which:)		
saját jogú nyugdíjas, járadékos	rokkantsági nyugdíjas, baleseti járadékos						
Type of disability	Total	Person in employment	Unemployed	together	pensioners, rentiers on own right	disability pensioners, rentiers	Dependents
Mozgássérült (Limitation of motion)	114 782	5 814	935	101 173	54 216	33 471	6 860
Alsó, felső végtag hiánya (Lack of upper or lower limb[s])	3 624	202	38	3 097	1 721	1 025	287
Egyéb testi fogyatékos (Other deficiencies in body)	11 439	1 030	227	9 087	3 966	4 133	1 095
Együtt (Together)	129 845	7 046	1 200	113 357	59 903	38 629	8 242
Gyengénlátó (Amblyopia)	33 741	3 997	689	24 946	15 463	4 701	4 109
Egyik szemére nem lát (Blind in one eye)	8 852	491	136	7 534	4 709	1 518	691
Vak (Blind)	5 500	222	30	4 716	2 528	1 380	532
Együtt (Together)	48 093	4 710	855	37 196	22 700	7 599	5 332
Értelmi fogyatékos (Mental deficiency)	25 555	1 549	192	12 607	2 745	7 875	11 207
Nagyothalló (Weak of hearing)	22 448	1 609	278	18 563	12 514	2 339	1 998
Siket, siketnéma, néma (Deaf, deaf and dumb, dumb)	4 275	400	48	3 103	1 327	1 362	724
Beszédhibás (Defective speech)	2 506	274	68	1 538	784	493	626
Defective speech							
Egyéb (Other)	61 416	5 118	1 295	48 805	17 351	26 915	6 198
Összesen (Total)	294 138	20 706	3 936	235 169	117 324	85 212	34 327

14.1. táblázat: A 15–64 éves népesség foglalkoztatási aránya és munkanélküliségi rátája nemeként az EU országában, Magyarországon, valamint a csatlakozó országokban, 2002, % (Employment rate and unemployment rate of population aged 15–64 by sex in the countries of the European Union, in Hungary and in the candidate countries, in 2002, per cent)

Ország Country	Foglalkoztatási arány Employment rate			Munkanélküliségi ráta Unemployment rate		
	férfiak males	nők females	együtt all	férfiak males	nők females	együtt all
Ausztria (Austria)	75,3	61,1	68,2	4,1	4,5	4,3
Belgium (Belgium)	68,1	51,1	59,7	6,6	8,2	7,3
Dánia (Denmark)	80,2	72,6	76,4	4,4	4,6	4,5
Egyesült Királyság (United Kingdom)	77,7	65,3	71,5	5,6	4,5	5,1
Finnország (Finland)	70,9	67,3	69,1	9,1	9,1	9,1
Franciaország (France)	69,6	56,4	62,9	7,8	9,9	8,7
Görögország (Greece)	71,7	42,7	56,9	6,6	15,0	10,0
Hollandia (Netherlands)	82,9	65,9	74,5	2,5	3,0	2,7
Írország (Ireland)	74,7	55,2	65,0	4,6	4,0	4,4
Luxemburg (Luxembourg)	75,5	51,5	63,6	2,1	3,9	2,8
Németország (Germany)	71,8	58,8	65,4	8,7	8,3	8,6
Olaszország (Italy)	68,9	41,9	55,4	7,0	12,2	9,0
Portugália (Portugal)	76,3	61,2	68,6	4,2	6,1	5,1
Spanyolország (Spain)	72,8	44,0	58,4	8,0	16,4	11,3
Svédország (Sweden)	75,5	72,5	74,0	5,3	4,5	4,9
Európai Unió (European Union)	72,9	55,5	64,2	6,9	8,7	7,7
Magyarország (Hungary)	62,9	49,8	56,2	6,1	5,4	5,8
Bulgária (Bulgaria)	54,1	48,2	51,1	18,7	17,4	18,1
Ciprus (Cyprus)	78,8	59,0	68,5	2,9	5,0	3,8
Cseh Köztársaság (Czech Republic)	74,0	57,2	65,6	5,9	9,0	7,3
Észtország (Estonia)	66,2	57,6	61,7	9,8	8,4	9,1
Lengyelország (Poland)	57,0	46,7	51,7	19,1	20,9	19,9
Lettország (Latvia)	63,6	57,6	60,5	13,7	11,8	12,8
Litvánia (Lithuania)	64,3	57,2	60,6	13,3	13,0	13,1
Románia (Romania)	64,5	52,8	58,6	7,3	6,6	7,0
Szlovákia (Slovakia)	61,9	51,2	56,5	18,4	18,8	18,6
Szlovénia (Slovenia)	68,7	59,8	64,3	5,7	6,4	6,0

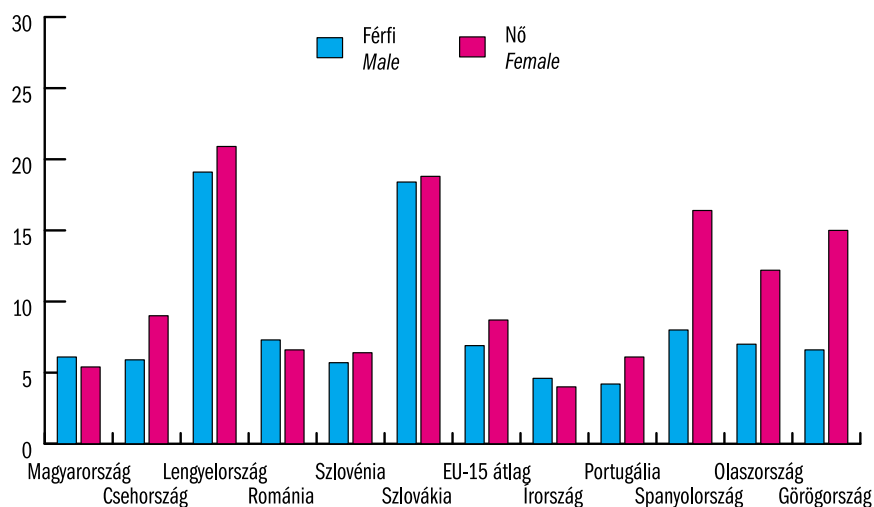
* 1990. évi súlyokkal számolva. (Weighted on the basis of 1990 Population Census.)

Forrás (Source): New Cronos.

14.2. táblázat: Foglalkoztatottak összetétele, 2002, 15–64 évesek, százalék
(Composition of employed population 2002, 15–64 ages, per cent)

Ország <i>Country</i>	Egyéni vállalkozó <i>Self employed</i>	Részmunka- idős <i>Part time</i>	Határozott ide- jű szerződéses <i>Fix term contr.</i>	Szolgáltatás <i>Service</i>	Ipar <i>Industry</i>	Mezőgazdaság <i>Agriculture</i>
Magyarország (Hungary)	18,3	3,6	7,3	60,1	34,0	6,0
Csehország (Czech Republic)	16,0	4,9	8,9
Lengyelország (Poland)	28,1	10,8	15,4	52,0	28,6	19,3
Szlovénia (Slovenia)	16,0	6,1	14,2	52,4	38,0	9,5
Szlovákia (Slovak Republic)	8,6	1,9	4,9	59,6	33,9	6,4
EU-15 átlag (EU-15 average)	14,6	18,1	13,0	71,0	25,9	4,1
Írország (Ireland)	17,6	16,5	5,4	65,0	28,1	6,9
Portugália (Portugal)	26,9	11,2	21,7	53,8	33,8	12,4
Spanyolország (Spain)	15,8	7,9	31,0	64,7	29,4	5,9
Olaszország (Italy)	25,4	8,6	9,9	66,1	29,2	4,7
Görögország (Greece)	41,8	4,5	11,2	60,0	23,8	16,2

Forrás (Source): Employment in Europe 2003. Recent Trends and Prospects. European Commission, Luxembourg, 2003.

14.1. ábra: A munkanélküliségi ráta néhány európai országban, nemeként, 2002
(Composition of unemployed population in some European countries, by gender, 2002)

14.3. táblázat: Reál-munkaerőköltség indexének alakulása, 1997–2001
(Real Labour Cost Index, 1997–2001)*

Ország <i>Country</i>	Reál munkaerőköltség (<i>Real labour cost</i>)				
	1997	1998	1999	2000	2001
EU-15 átlag (<i>EU-15 average</i>)	101,2	102,2	103,7	105,2	106,5
Belgium (<i>Belgium</i>)	101,0	102,2	103,7	101,9	103,9
Dánia (<i>Denmark</i>)	101,9	105,0	107,3	108,3	110,4
Németország (<i>Germany</i>)	100,4	101,6	103,0	104,4	104,6
Spanyolország (<i>Spain</i>)	102,7 ^a	104,2 ^a	105,2 ^a	102,3 ^a	104,4 ^a
Franciaország (<i>France</i>)	100,7	101,7	104,1	106,8	109,4
Írország (<i>Ireland</i>)	103,3 ^a	105,6 ^a	108,7 ^a	110,6 ^a	115,8 ^a
Olaszország (<i>Italy</i>)	101,5	97,9	96,6	96,2	95,5
Luxemburg (<i>Luxemburg</i>)	101,2	102,6	104,5	105,4	108,0
Hollandia (<i>Netherlands</i>)	101,0	103,5	104,7 ^a	107,3 ^a	107,2 ^a
Ausztria (<i>Austria</i>)	100,7	102,1	104,9	105,1	105,5
Portugália (<i>Portugal</i>)	100,9	100,4	102,0	102,9	102,1
Finnország (<i>Finland</i>)	100,9	103,6	105,7	106,5 ^a	108,6 ^a
Svédország (<i>Sweden</i>)	102,7	106,5	109,7	113,5	115,8
Nagy-Britannia (<i>United Kingdom</i>)	102,7	106,6	109,5	113,2	116,7
Egyesült Államok (<i>United States</i>)	100,8	102,8
Magyarország (<i>Hungary</i>)	101,1	104,4	105,6	107,5	109,2

* C–K gazdasági ágak összesen. (*C to K Industry and services.*)

^a Előzetes adat. (*Provisional value.*)

Megjegyzés (*Note*): 1996=100,0

Forrás (*Source*): New Cronos – Magyar adat forrása: az intézményi munkaügyi adatgyűjtési rendszer. (*New Cronos – Hungarian data source: institutional labour statistical surveys.*)

14.4. táblázat: A nominál munkaerőköltség indexének alakulása 1997–2001
(Nominal Labour Cost Index 1997–2001)*

Ország <i>Country</i>	Nominál munkaerőköltség (<i>Nominal labour cost</i>)				
	1997	1998	1999	2000	2001
EU-15 átlag (<i>EU-15 average</i>)	102,9	105,3	108,2	111,9 ^{a,b}	115,9 ^{a,b}
Belgium (<i>Belgium</i>)	102,5	104,6	107,5	108,4	113,2
Dánia (<i>Denmark</i>)	103,9	108,5	113,1	117,3	122,3
Németország (<i>Germany</i>)	101,9	103,8	105,8	109,5	112,3
Spanyolország (<i>Spain</i>)	104,6 ^a	108,1 ^a	111,5 ^a	112,3 ^a	117,8 ^a
Franciaország (<i>France</i>)	102,0	103,6	106,8	111,4	116,2
Írország (<i>Ireland</i>)	104,6 ^a	109,3 ^a	115,2 ^a	123,0 ^a	134,3 ^a
Olaszország (<i>Italy</i>)	103,5	101,8	102,1	104,3	105,9
Luxemburg (<i>Luxemburg</i>)	102,6	105,0	108,0	113,1	118,7
Hollandia (<i>Netherlands</i>)	102,9	107,3	110,7 ^a	116,2 ^a	122,0 ^a
Ausztria (<i>Austria</i>)	101,9	104,2	107,6	109,9	112,8
Portugália (<i>Portugal</i>)	102,8	104,6	108,5	112,6	116,6
Finnország (<i>Finland</i>)	102,1	106,3	109,8	113,9 ^a	119,2 ^a
Svédország (<i>Sweden</i>)	104,6	109,6	113,5	118,9	124,6
Nagy-Britannia (<i>United Kingdom</i>)	104,5	110,2	114,7	119,6	124,8
Egyesült Államok (<i>United States</i>)	103,1	106,8	110,2	115,2	120,0
Magyarország (<i>Hungary</i>)	119,6	141,2	157,2	175,7	195,0

* C–K gazdasági ágak összesen. (*C to K Industry and services.*)

^a Előzetes adat. (*Provisional value.*)

^b Becsült adat. – *Estimated value.*

Megjegyzés (*Note*): 1996=100,0

Forrás (*Source*): New Cronos – Magyar adat forrása: az intézményi munkaügyi adatgyűjtési rendszer. (*New Cronos – Hungarian data source: institutional labour statistical surveys.*)

14.5. táblázat: A reál bruttó átlagkereset indexének alakulása 1997–2001
(Real gross earnings index 1997–2001)

Ország <i>Country</i>	Reál bruttó átlagkereset (<i>Real gross earnings</i>)				
	1997	1998	1999	2000	2001
EU-15 átlag (<i>EU-15 average</i>)	101,2	102,6	104,3	105,2	106,5
Belgium (<i>Belgium</i>)	100,4	101,1	101,2	101,3	101,8
Dánia (<i>Denmark</i>)	101,9	105,0	107,2	108,1	110,2
Németország (<i>Germany</i>)	100,0	101,4	103,4	103,8	104,1
Görögország (<i>Greece</i>)	104,2	106,3
Spanyolország (<i>Spain</i>)	101,4	101,8	101,6 ^a	100,3 ^a	100,9 ^a
Franciaország (<i>France</i>)	100,9	102,0	103,0	103,0	103,8
Írország (<i>Ireland</i>)	103,1	105,6	108,7	110,4	114,9
Olaszország (<i>Italy</i>)	102,5	102,9	103,1	102,4	102,5
Luxemburg (<i>Luxemburg</i>)	101,5	102,7	104,7	105,5	108,2
Hollandia (<i>Netherlands</i>)	101,5	104,5	106,3	108,4	109,5
Ausztria (<i>Austria</i>)	100,6	102,0	104,0	104,1	104,5
Portugália (<i>Portugal</i>)	102,1
Finnország (<i>Finland</i>)	101,5	103,9	105,5	106,9	109,1
Svédország (<i>Sweden</i>)	102,3	106,0	111,5	113,3	115,3
Nagy-Britannia (<i>United Kingdom</i>)	103,3	106,1	110,1	115,1	120,4
Magyarország (<i>Hungary</i>)	103,4	107,0	113,0	116,8	126,2

^a Előzetes adat. (*Provisional value.*)

Megjegyzés (*Note*): 1996=100,0

Forrás (*Source*): New Cronos – Magyar adat forrása: az intézményi munkaügyi adatgyűjtési rendszer. (*New Cronos – Hungarian data source: institutional labour statistical surveys.*)

14.6. táblázat: A nominál bruttó átlagkereset indexének alakulása 1997–2001
(Nominal gross earnings index 1997–2001)*

Ország <i>Country</i>	Nominál bruttó átlagkereset (<i>Nominal gross earnings</i>)				
	1997	1998	1999	2000	2001
EU-15 átlag (<i>EU-15 average</i>)	102,9 ^{a,b}	105,7 ^{a,b}	108,7 ^{a,b}	112,0 ^a	116,0 ^a
Belgium (<i>Belgium</i>)	101,9	103,6	104,8	107,7	110,9
Dánia (<i>Denmark</i>)	103,9	108,4	113,0	117,1	122,0
Németország (<i>Germany</i>)	101,5	103,6	106,3	108,9	111,8
Görögország (<i>Greece</i>)	109,9
Spanyolország (<i>Spain</i>)	103,3 ^a	105,5 ^a	107,7 ^a	110,0 ^a	113,8 ^a
Franciaország (<i>France</i>)	102,2	104,0	105,7	107,6	110,3
Írország (<i>Ireland</i>)	104,4	109,2	115,2	123,2	133,2
Olaszország (<i>Italy</i>)	104,4	106,9	108,9	111,0	113,7
Luxemburg (<i>Luxemburg</i>)	102,8	105,1	108,3	113,3	118,9
Hollandia (<i>Netherlands</i>)	103,3	108,4	112,5	117,4	124,6
Ausztria (<i>Austria</i>)	101,8	104,1	106,7	108,8	111,8
Portugália (<i>Portugal</i>)
Finnország (<i>Finland</i>)	102,7	106,5	109,6	114,3	119,9
Svédország (<i>Sweden</i>)	104,2	109,1	115,3	118,7	124,1
Nagy-Britannia (<i>United Kingdom</i>)	105,2	109,7	115,4	121,6	128,8
Magyarország (<i>Hungary</i>)	122,3	144,7	168,0	190,7	225,0

^a Előzetes adat. (*Provisional value.*)

^b Becsült adat. (*Estimated value.*)

Megjegyzés (*Note*): 1996=100,0

Forrás (*Source*): New Cronos – Magyar adat forrása: az intézményi munkaügyi adatgyűjtési rendszer. (*New Cronos – Hungarian data source: institutional labour statistical surveys.*)

14.7 tábla: A teljes munkaidőben foglalkoztatottak törvényes minimálbére, 23 évesek és idősebbek (Monthly statutory minimum wage rates, full-time adult employees, aged 23+)*

Ország	Nemzeti valutaiban	Euróban (2003. május 22-i árfolyam)	Az átlagkereset százalékában megadva	Az adatgyűjtés időpontja**
Country	In local currency	In euros (updated 24.09.2003)	Average gross earnings = 100	Date effective**
Belgium (Belgium)		1 233,54	51	01.06.2003
Bulgária (Bulgaria)	110 leva	56,60	52	17.12.2002
Cseh Köztársaság (Czech Republic)	6,200 koruna	194,50	50	01.01.2003
Észtország (Estonia)	2236 kroons	142,90	58	01.01.2003
Franciaország (France)		1 215,11	n. a.	28.06.2003
Görögország (Greece)		504,83	45	01.01.2003
Magyarország (Hungary)	50 000 forint	197,80	50	01.01.2003
Írország (Ireland)		1 100,67	63	01.10.2002
Lettország (Latvia)	72,63 lats	113,40	61	01.01.2003
Litvánia (Lithuania)	450 lita	130,30	54	01.09.2003
Luxemburg (Luxembourg)		1 368,74	52	01.01.2003
Málta (Malta)	230,23 lira	542,40	73	01.01.2003
Hollandia (Netherlands)		1 264,80	51	01.07.2003
Lengyelország (Poland)	800 zloty	178,50	40	01.01.2003
Portugália (Portugal)		356,6	55	01.01.2003
Románia (Romania)	2 500 000 leu	65,60	47	01.01.2003
Oroszország (Russian Federation)	450 rubles	12,90	20	01.05.2002
Szlovákia (Slovakia)	5 570 koruna	135,10	43	01.10.2002
Szlovénia (Slovenia)	103,643 tolars	442,60	47	01.12.2002
Spanyolország (Spain)	451,2 pes		26	01.01.2003
Ukrajna (Ukraine)	185 hryvnia	30,40	62	01.01.2003
Egyesült Királyság (United Kingdom)	780 pounds sterling	1 124,90	45	01.10.2003

* Ahol a hivatalos rátákat óra- vagy hetibérben adták meg, ott azok havibérre lettek kiszámítva, heti 40 munkaórával és évi 52 munkahéttel számolva. A minimálbérről vonatkozó adatok nem tartalmazzák a nemzeti jogszabályok vagy gyakorlatok alapján kifizetett 13. vagy 14. havi béreket. (Where official rates are expressed by the hour or week, they have been converted to monthly rates on the basis of a 40-hour week or 52-week year. Minimum wage figures exclude any 13th or 14th month payments that may be due under national legislation, custom or practice.)

** A minimálbérről vonatkozó legfrissebb adatok. (Minimum wage levels last updated.)

Forrás: (Source): FedEE review of minimum wage rates <http://www.fedee.com/minwage.html>. Copyright: FedEE Services Ltd 2003.

A FONTOSABB ADATOK FORRÁSAI

Az adatoknak adatgyűjtők szerinti csoportosításban két fő forrása van, az egyik a KSH rendszeres intézményi, illetve lakossági adatgyűjtései, a másik a Foglalkoztatási Hivatal (FH) regisztere és az általa lebonyolított adatgyűjtések.

FŐBB KSH ADATFORRÁSOK

KSH-MEF: Munkaerő-felmérés

A Központi Statisztikai Hivatal a lakosság gazdasági aktivitásának – foglalkoztatottságának és munkanélküliségének – vizsgálatára 1992-ben vezetett be ezt az adatgyűjtést. A munkaerő-felmérés a magánháztartásokra kiterjedő reprezentatív felvétel, mely a 15–74 éves személyek gazdasági aktivitásáról nyújt információt. Az adatgyűjtés célja, hogy a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulását a nemzetközi statisztikai ajánlásoknak megfelelően, a mindenkorinak munkügyi szabályozástól, illetve annak változásától függetlenül, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fogalmait felhasználva figyelje meg.

A lakosság körében végzett munkaerő-felmérés a nemzetközi gyakorlatban a foglalkoztatottság, a munkanélküliség és az alulfoglalkoztatottság egyidejű, átfogó és konzisztens mérésének általánosan elterjedt eszköze. Az adatok feldolgozásának technikája biztosítja az osztályozásból adódó torzítások minimálisra csökkentését (mivel az egyes csoportokba való besorolás szigorú kritériumok szerint történik), ugyanakkor bizonyos fokú szabadságot is enged a nemzeti sajátosságok figyelembevételénél.

A magyar munkaerő-felmérés a vizsgált népességet egy meghatározott időszakban (a hónap 12. napját magában foglaló, ún. vonatkozási héten, a hetet hétfőtől vasárnapig számítva) végzett tevékenységük alapján sorolja a következő két főcsoportba: gazdaságilag aktívak (a rendelkezésre álló munkaerő) és gazdaságilag nem aktívak (inaktívak).

A gazdaságilag aktív kategória (rendelkezésre álló munkaerő) magában foglalja mindazon személyeket, akik a megfigyelés hetében a munkaerőpiacon foglalkoztatottként vagy munkanélküliként megjelentek.

A felvételben használt fogalmak az ILO ajánlásait követik. Ennek megfelelően tartalmuk a következő:

Foglalkoztatottnak tekintendő mindenki, aki a vizsgált időszakban (a negyedév egyes hónapjainak 12.

napját magában foglaló ún. vonatkozási héten, a hetet hétfőtől vasárnapig számítva) legalább 1 óra, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkájától csak átmenetileg (szabadság, betegség stb. miatt) volt távol.

Jövedelmet biztosító munkának számít minden olyan tevékenység:

- amely pénzjövedelmet eredményez, vagy
- amely természetbeni juttatást biztosít, esetleg
- amelyet egyéb, később realizálható jövedelem érdekében végeztek,
- amelyet, mint segítő családtagok végeztek a háztartáshoz tartozó gazdaság, vállalkozás jövedelmének növelése érdekében.

A felvétel szempontjából nem számít jövedelmet biztosító munkának az önként, ingyenesen, más háztartásnak vagy intézménynek nyújtott bármilyen segítség (társadalmi munka, ún. kalákamunka stb.), a saját ház vagy lakás építése, felújítása, javítása, a tanulmányhoz kötött szakmai gyakorlat keretében végzett munka (még akkor sem, ha azért valamilyen díjazást kapnak), valamint a háztartásban, a ház körül végzett munka, beleértve a kerti munkákat is. A háztáji gazdaságban végzett munka csak akkor tekinthető jövedelemszerzőnek, ha annak eredménye jellemzően piacra és nem saját fogyasztásra kerül.

A gyermekgondozási díjban (gyed), gyermekgondozási segélyben (gyes) részesülőket – az 1995-ben Prágában az átalakuló országok számára megfogalmazott ILO-ajánlásnak megfelelően – a vonatkozási héten végzett tevékenységük alapján kell osztályozni.

Mivel a nemzeti számlák (SNA) fogalmi rendszerére szerint a védelmi tevékenység hozzájárul a nemzeti össztermék létrehozásához, a sorkatonák általában a foglalkoztatottak között szerepelnek, ha az adattartalom ettől eltérő, akkor lábjegyzetben történik utalás rá. A sorkatonák létszámára vonatkozó adat adminisztratív forrásból származik.

Munkanélkülinek tekintendő az a személy, aki egyidejűleg

- az adott héten nem dolgozott (s nincs olyan munkája, amelyetől átmenetileg távol volt),
- aktívan keresett munkát a kikérdezést megelőző négy hét folyamán,
- rendelkezésre áll, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást.

A munkanélküliek sajátos csoportját alkotják azok, akik ugyan nem dolgoztak a vonatkozási héten, de

már találtak munkát, ahol 30 napon belül dolgozni kezdenek. Rájuk nem vonatkozik a hármas kritérium egyidejű teljesülése.

Aktív munkakeresésnek tekintendő, ha valaki állami vagy magán-munkaközvetítőn keresztül érdeklődött állás után, közvetlenül keresett meg munkáltatókat, hirdetést olvasott, adott fel, hirdetésre választolt, rokonoknál, ismerősöknél érdeklődött, tesztet írt, vizsgát tett vagy meghallgatáson volt, vállalkozásának elindítását intézte.

Gazdaságilag aktívak azok, akik megjelennek a munkaerőpiacon, azaz a foglalkoztatottak és a munkanélküliek.

Gazdaságilag nem aktívak azok, akik a vonatkozási héten nem dolgoztak, illetve nem volt rendszeres, jövedelmet biztosító munkájuk és nem is kerestek munkát, vagy kerestek, de nem tudtak volna munkába állni. Ide tartoznak – többek között – a passzív munkanélküliek, akik szeretnének ugyan munkát, de kedvezőtlennek ítélve elhelyezkedési esélyeiket, meg sem kísérlék az álláskeresést.

A munkaerő-felmérés mintája többlépcsős, rétegzett minta. A 15 000 lakosú vagy ennél népesebb településeken a népszámlálási számlálókörzetek az elsődleges és a lakások a másodlagos mintavételi egységek, míg a kisebb településeken az elsődleges, másodlagos, illetve utolsó mintavételi egységek rendre a települések, a számlálókörzetek, illetve lakások. A munkaerő-felmérés mintájának kialakításánál a rétegzésképző ismérvek a következők voltak: földrajzi egységek, települések nagysága szerinti kategóriák, lakóövezetek. Ez utóbbiakra példák a (történelmi) városközpontok, külvárosok, lakótelepek stb.

1998-tól a munkaerő-felmérés címregisztere az 1990-es népszámlálás 12 775 körzetéből áll, ez 751 települést és mintegy 626 000 címet jelent. A mintanagyság lehetővé teszi, hogy a mintarégió (NUTS2) szinten is reprezentatív legyen.

A munkaerő-felmérés negyedéves mintája körzetenként három véletlenszerűen kiválasztott címet tartalmaz, melyből havonta egyet keresnek fel az összeírók. A munkaerő-felmérés keretében 1998-tól negyedévente mintegy 33 000 háztartás és 66 000 személy kerül összeírásra. A mintában alkalmazott egyszerű, rotációs eljárás szerint bármely háztartás, amely valamilyen időpontban belép a mintába, hat egymást követő negyedévben szolgáltat adatokat, majd végleg elhagyja azt. Két egymást követő időszak mintájának a közös

része a meghíúsulások miatt kisebb, mint 5/6, ami 100 százalékos válaszolás mellett adódna.

A MEF 2002 III. negyedévéig az 1990. évi népszámláláson alapuló népességszám továbbvezetés súlyrendszerét használta a teljeskörűsítéshez. A 2001. évi népszámlálás részletes adatainak rendelkezésre állásakor 2002 végén a 2001. és a 2002. évi adatokat az új súlyrendszerrel újra számítottuk. A 2002. évi éves adatok csak az új súlyrendszernek megfelelően kerülnek publikálásra, míg a 2001. évi adatok a régi és az új súlyrendszernek megfelelően is. Az idősor összekapcsolása így a 2001. évi adatokon keresztül biztosított.

A 2001. évi népszámlálás alapján az 1991–2000. évi népességadatok korrekciója elkészült. Ennek felhasználásával, valamint az időközben végrehajtott módszertani változások visszamenőleges érvényesítésével a MEF teljes időszora újra súlyozásra kerül, és az 1992–2000. évi adatok mellett az adatbázisban a régi és az új súly is szerepelni fog. A 3.1–3.6 táblákban a 2000. évi adat már ennek megfelelően került megadásra.

KSH-IMS: Intézményi kereseti statisztika

A kereseti adatok legfontosabb forrása a havi (éves) intézményi munkaügyi jelentés. A megfigyelési kört jelenleg a legalább 5 fős létszámú vállalkozások, illetve létszámnagyságtól függetlenül teljes körűen a költségvetési és társadalombiztosítási intézmények, valamint a kijelölt nonprofit szervezetek jelentik. Az ettől eltérő vonatkozási kör a forrásnál megjelölésre került.

A keresetek minden esetben a teljes munkaidőben foglalkoztatottakra vonatkoznak. A mindenkor havi átlagkereset részét képezi a kifizetés hónapjában az alapbér, bérpótlékok (ide tartozik a bányászati hűségjutalom és a Széchenyi professzori ösztöndíj is), a kiegészítő fizetés, valamint a prémium, a jutalom, a 13. és további havi fizetés is.

A nettó kereset a gazdálkodó szervezetenkénti bruttó átlagkeresetből a munkavállalói járulék, a személyi jövedelemadó, valamint a nyugdíj- és egészségbiztosítási járulék levonásával, illetve az adott évre érvényes járulékküszöb és az alkalmazotti kedvezményre jogosító jövedelemhatár figyelembevételével számított adat. A bruttó keresetből kiinduló nettósítás csak az összes munkavállalót érintő levonásokat kezeli, így az 1999-től bevezetett gyermekek utáni adókedvezmény hatásával a korábbi gyakorlatnak megfelelően nem számol. A személyi jövedelemadó kiszámítása az adószja-törvényben szereplő – az adott évre érvényes – sá-

vos adóelőleg-kulcsokkal történik, az adatokat intézményi és havi szinten nettósítjuk.

A bruttó és nettó kereseti indexek közötti különbség nagysága, és iránya minden évben az adótábla, illetve a kedvezmények (pl. alkalmazotti adókedvezmény) változásaitól függ. Az adott gazdasági ágban az eltérések nagyságát tehát az is befolyásolja, hogy az odatartozó vállalkozások között milyen az eloszlása azoknak az egyéneknek, akik kiesnek az alkalmazotti adókedvezményből és így nettó keresetük akár 8–9 százalékponttal kevésbé nő, mint bruttó keresetük. (Azzal a feltételezéssel élve, hogy a vállalkozásnál mindenki átlagosan keres.)

Az indexek összehasonlító körre vonatkoznak, figyelembe véve a definícióváltozásokat, illetve az adatgyűjtés körének változásait is. A KSH tradicionálisan a főátlagindexet publikálja keresetnövekedési mutatóként. A keresetváltozás mértéke így a két időszak közötti létszámarányok eltolódását és a tényleges keresetváltozás hatását együttesen tükrözi. A reálkereset változását a nettó kereseti index és az ugyanezen időszaki fogyasztóiár-index hányadosából képzett index 100 százalékos feletti (vagy alatti) értéke adja.

A foglalkozások egységes osztályozási rendszere (FEOR) 1994. január 1-je óta érvényes változata szerint a szellemi állománycsoportba az 1–4. foglalkozási főcsoportba, a fizikaiba pedig az 5–9. foglalkozási főcsoportba tartozókat soroljuk.

KSH-MEM: Munkaerőmérés

A munkaerő-felmérés bevezetése előtt a teljes munkaerőpiacról az évenként készülő munkaerőmérés adott képet a két népszámlálás közötti időszakban.

A munkaerőmérés, mint neve is mutatja, mérleg-szerű elszámolás, amely egy eszmei időpontban (január 1.) állítja szembe a rendelkezésre álló munkaerőt (munkaerőforrás) a munkaerő-felhasználással. A népességet gazdasági aktivitásuk szempontjából veszi számba, megkülönböztetve a munkavállalási korú, illetve munkavállalási koron kívüli népességet. Az adatok forrása az éves és évközi intézményi munkaügyi-statisztikai adatgyűjtés 1992-től, a lakossági munkaerő-felmérés és a népszámlálás adatállományai, a gazdasági szervezetek regisztere, az Országos Egészségbiztosítási Pénztár, az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság, valamint az Országos Munkaügyi Kutató és Módszertani Központ (OMKMK, jelenleg

FH) statisztikai. Kiinduló forrása az éves intézményi munkaügyi statisztikai jelentés – foglalkoztatottak munkajogi létszáma december 31-én – táblája.

Egyéb adatforrások

Az 1980. és 1990. évi foglalkoztatási adatok becsléséhez népszámlálási adatok kerültek felhasználásra. Az összefoglaló gazdasági mutatók a nemzetgazdasági mérlegekből, a fogyasztói és ipari termelői árstatistikából, illetve az ipari beszámoló jelentésből származnak. Ezen adatforrások részletes leírása a vonatkozó szakstatisztikai publikációkban szerepel.

FŐBB FH ADATFORRÁSOK

FH-REG: Munkanélküli regiszter adatbázis

A munkanélküliségi adatok másik fő forrása Magyarországon – és a legtöbb fejlett országban – a nyilvántartásba vett (regisztrált) munkanélküliek egyénenkénti adatait tartalmazó havonta összegyűjtött – ún. adminisztratív rekordokat tartalmazó – hatalmas adatbázis.

A nyilvántartás tulajdonképpen minden állást keresőt tartalmaz, de közülük egy adott időpontban csak azokat tekintik regisztrált munkanélkülinek, aki – az állami foglalkoztatási szolgálat valamelyik kirendeltségén magát munkanélküliként nyilvántartásba vetette (vagyis nincs munkája, szeretne dolgozni és ehhez kéri a munkaerőpiaci szervezet segítségét); – a vizsgált időpontban – az egyes hónapok zárónapján – nem nyugdíjas, nem nappali tagozatos tanuló, és elhelyezkedése érdekében együttműködik a kirendeltséggel (vagyis a felajánlott megfelelő munkát, át- vagy továbbképzést elfogadja, illetve a közvetítő/tanácsadó által előírt időpontokban jelentkezik a kirendeltségen).

Amennyiben a nyilvántartásban szereplő személy a zárónapon valamely támogatott foglalkoztatási program keretében dolgozik, vagy munkaerőpiaci képzésben vesz részt, vagy rövid idejű (pl. alkalmi) munkán dolgozik, a munkanélküli státusa szünetel.

Ha az ügyfél nem működik együtt a kirendeltséggel, a munkanélküli nyilvántartásból kikerül.

A nyilvántartás adatai – adminisztratív rekordjai – nem csak az időponthoz tartozó megállapítását teszik lehetővé, hanem az áramlások, a beáramlás és a kiáramlás megfigyelését is.

A Foglalkoztatási Szolgálathoz bejelentett munkaerő-igények rekordjai alapján havonta hasonló statisztikai feldolgozások készülnek az álláshelyek stock- és flow jellegű adatairól is.

A különböző aktív eszközökben való részvételről, a résztvevők számáról, ki- és beáramlásairól ugyancsak havonta készül részletes statisztika a kifizetett támogatások alapján.

A nyilvántartásokra épülő, havonta készülő, rendkívül részletes – országos, régiókénti, megyei, kirendeltségi körzetenkénti, sőt településenkénti – statisztika az állami foglalkoztatási szolgálat fő funkciói (közvetítés, járadékfizetés, aktív eszköz támogatást stb.) ellátása közben keletkező adminisztratív rekordok másodlagos feldolgozása alapján készül, tulajdonképpen azoknak igen fontos és hasznos „mellékterméke”.

A Foglalkoztatási Hivatal (és jogelődei, az OMK, OMMK, ill. az OMKMK) 1989-től havonta publikálja ezen statisztikák főbb adatait. A kirendeltségi körzetenkénti adatokat is tartalmazó részletesebb jelentéseket a megyei/fővárosi Munkaügyi Központok hozzák nyilvánosságra.

A regisztrált munkanélküliekkel számított munkanélküliségi ráták nevezőit a KSH-nak a munkaerő-mérlegben publikált gazdaságilag aktív népesség adata, illetve ennek régiókra és megyékre való lebontása szolgáltatja.

A regisztrált munkanélküliek száma és a regisztrált munkanélküliségi ráta értelemszerűen eltér a KSH Munkaerő-felmérés eredményeitől. A különbség fő okai az eltérő fogalomrendszer és az alapvetően különböző megfigyelési/mérési módszer.

FH-PROG: Rövidtávú munkaerőpiaci prognózis

A Foglalkoztatási Hivatal (illetve jogelődei) kezdeményezése alapján és koordinálása mellett a munkaerőpiaci szervezet 1991-től kezdődően évente két alkalommal – márciusban és szeptemberben – hatalmas mintán, több mint 4500 munkaadó interjú megkérdezésével hajtja végre az ún. rövidtávú prognózis felmérést.

A kérdőív a felkeresett cégek reál- és pénzügyi folyamatai várható alakulását, fejlesztési és munkaerő-gazdálkodási terveit és szándékait tudakolja, rákérdez a konkrét létszámcsoökkentési és létszámbővítési terveikre és felméri az aktív eszközökkel kapcsolatos várható igényeiket is.

A kérdőívek kirendeltségi körzetenként, megyénként és országosan is feldolgozásra kerülnek, hasznos információkat szolgáltatva mindegyik szinten a munkaerőpiaci szervezet munkájának tervezéséhez.

A prognózis-felmérés alkalmat és lehetőséget ad arra, hogy – más forrásokból származó információkat is felhasználva – a megyék ill. a főváros részleteiben elemezzék a munkaerőpiaci helyzetük alakulását és fő tendenciáit, felkészüljenek a rövid távon várható problémák kezelésére, ügyfeleik változó igényeinek kielégítésére.

A rövidtávú prognózisnak csak egyik eredménye maga az előrejelzés. További nagyon fontos „melléktermékei”: a vállalatokkal való rendszeres, személyes kapcsolattartás, a közvetítő-ügyműködő munkakörben dolgozó kérdezőbiztosok szakismeretének, helyismeretének bővülése, a munkaerőpiaci képzés orientálása a megismert igények alapján.

A prognózis-felmérésekhez esetenként különböző kiegészítő adatfelvételeket kapcsolva további fontos információkhoz is juthatunk, amelyeket a kutatók, a foglalkoztatáspolitikai és/vagy az oktatáspolitikai irányítói tudnak a munkájuk során hasznosítani.

FH-BT: A „bértarifa” felvételek

A Foglalkoztatási Hivatal (illetve jogelődei) 1992-től évente hajtja végre az egyénenkénti alaphérek és keresetek megismerését szolgáló, hatalmas mintával dolgozó reprezentatív adatfelvételeket, a Gazdasági Minisztérium (korábban az SzCsM ill. a MüM) megbízásából.

Az adatgyűjtés referencia hónapja minden évben a május hónap, de az alaphéren (alapilletményen) felüli nem rendszeres kifizetések egy hónapra jutó átlagának meghatározásához ezen kifizetések előző évi teljes összegét alkalmazzák.

A versenyszférában kezdetben csak a 20 fő fölötti cégekre terjedt ki az adatgyűjtés, úgy, hogy minden vállalkozás köteles adatot szolgáltatni, de a mintába csak meghatározott napokon született dolgozók kerülnek be.

A 10–19 fő közötti cégekre 1996-tól, az 5–9 fő közötti létszámmal dolgozókra pedig 1999-től terjedt ki az adatgyűjtés, úgy, hogy ebben a körben az összes ilyen létszámú cég közül véletlenszerűen kiválasztott mintába bekerülő vállalkozások (kb. 20 százalékuk) kell csak adatokat szolgáltatassanak, ők viszont minden egyes teljes munkaidős dolgozójukról.

Az alaphérek és a teljes kereset-szerkezet adatai Magyarországon csak ezekből az adatfelvételekből ismerhetők meg, így célszerűen az ezekből évente kapott hatalmas adatbázisok szolgálhatnak alapul a szociális partnerek által folytatott bér-érdekegyeztető tárgyalásokhoz.

A költségvetési körben létszámnagyságtól függetlenül minden egyes költségvetési intézmény részt vesz az adatszolgáltatásban, mégpedig úgy, hogy a helyi költségvetési intézmények döntő többségéről – akik benne vannak az ún. TAKEH-ok központosított bérszámfejtési rendszerében – az adatszolgáltatás teljes körű, a többi költségvetési intézmény pedig csak a meghatározott napokon született – a mintába bekerült – dolgozóról teljesíti az adatszolgáltatást.

A fegyveres testületek hivatásos (ún. szolgálati jogviszonyos) dolgozóira csak 1999-től kezdődően terjed ki az adatgyűjtés.

1992 előtt 3 évenként került sor hasonló adatgyűjtésekre, így már 1983, 1986 és 1989 évekről is rendelkezünk egy-egy hatalmas adatállománnyal.

A mintába bekerült minden egyes dolgozóról rendelkezésre állnak a következő adatok:

- a munkáltató ágazata, létszámnagysága, a munkavégzés telephelye, a gazdálkodási forma, a tulajdonosi szerkezet;
- a munkavállaló bérbesorolása, foglalkozása, neme, kora, iskolai végzettsége.

Az egyéni adatokat tartalmazó hatalmas adatbázisok alapján minden évben elkészülnek a következő feldolgozások:

- a szociális partnerek által egyeztetett, a bér-érdekegyeztetéshez alkalmazott ún. standard feldolgozások (amelyeket az érdekegyeztető tárgyalásokban részt vevő valamennyi konföderáció megkap);
- modellszámítások a minimálbér emelés várható hatásainak meghatározása céljából;
- a GM Bérpolitikai Főosztály igényei alapján készülő feldolgozások a kereseti arányok elemzéséhez és bemutatásához;
- feldolgozások az évente megjelenő négykötetes adattárhoz (nemzetgazdaság összesen, versenyszféra, költségvetési szféra, területi kötet).

A teljes adatbázist átveszi minden évben a KSH és egyes nemzetközi adatszolgáltatásokat, ennek felhasználásával tud teljesíteni (pl. az ILO ill. az OECD felé). Az OECD részére a Foglalkoztatási Hivatal is rendszeresen készít speciális feldolgozásokat.

Az egyéni adatokat tartalmazó adatbázis lehetővé teszi a benne szereplő ismérvek tetszés szerinti kombinációjával képzett csoportokra készülő feldolgozásokat és a különböző csoportok összetételének figyelembe vételével történő reális alaphér-, illetve kereset szerinti összehasonlításokat, az alaphérek és keresetek szóródásának, differenciáltságának vizsgálatát.

FH-SREG:

A munkanélküli ellátások nyilvántartási rendszere

A kifizetett munkanélküli ellátások (munkanélküli járadék, pályakezdők munkanélküli segélye és a nyugdíj előtti munkanélküli segély) számfejtési rekordjai és az ellátásban részesültek személyi adatait tartalmazó ún. törzs-rekordok felhasználásával jön létre az ellátottak teljes körű nyilvántartása. Ebben a nyilvántartásban pontosan nyomon lehet követni a pénzübeli ellátást kapók segélyezési eseményeit, a bekerülésük és kikerülésük pontos időpontját és a kikerülésük módját is (pl. elhelyezkedett, jogosultsága lejárt, kizárt, aktív eszközre ment át stb.).

Így ebből a hatalmas adatállományból tetszés szerinti időpontra elkészíthetők azt adott napon ellátásban részesülők részletes adatai, országosan és régiós, megyei valamint kirendeltségi bontásban is. A regisztráltakról készülő zárónapi statisztikával történő összehangolás érdekében a havi statisztikákat itt is minden hónap 20-ára készítjük el.

A havi statisztikák ezen kívül tartalmazzák az előző zárónap és a tárgyhavi zárónap közötti ún. érintett létszámadatokat is, vagyis azoknak a számát, akik a teljes hónap bármelyik napjára ellátást kaptak. Természetesen itt is elkészülnek a be- és kiáramlásokat mutató adatok is.

Kutatási szempontból fontos és igen hasznos körülmény, hogy a standard zárónapi statisztikákon kívül tetszés szerinti ismérvek szerinti csoportokat is nyomon lehet követni a segély-regiszterben, így pl. különböző időszakokban bekerültek közül lehet beáramlási mintákat venni és a nyilvántartásban nyomon követve őket, össze lehet hasonlítani a különböző kohorszok ellátásának lefolyását.

A munkanélküli ellátásban részesültek részletes adatai a segélyregiszter alapján 1989. januártól kezdődően állnak rendelkezésre. Az első két évben még a jelenlegi ellátási rendszer elődje működött, a jelenlegi rendszert – ami azóta sokszor módosult – az 1991. évi IV. (Foglalkoztatási) törvény vezette be.

Az 1991 és 1996 közötti időszakra a nyilvántartás tartalmazza a pályakezdők munkanélküli segélyében részesülők időponti (stock) és áramlási (flow) adatait is. 1997 óta pedig a rendszer tartalmazza a nyugdíj előtti munkanélküli segélyben részesülőket is.

A segély-regiszter a létszámadatokon kívül lehetővé teszi az ellátások átlagos hosszának és havi átlagos összegének megfigyelését is.

Az ellátásokra vonatkozó főbb adatokat a Foglalkoztatási Hivatal a havonta megjelenő Munkaerőpiaci Helyzetkép című kiadványaiban publikálja. Ezekon kívül idősoros adatok is évente megjelennek – mindig az utolsó 6 évre, havonkénti adatok formájában – „A munkanélküli nyilvántartás idősorai” c. kiadványokban.

NSZ: NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK

A Központi Statisztikai Hivatal legnagyobb lakossági felvétele a teljes körű, az ország minden lakosára kiterjedő népszámlálás. A legutóbbi népszámlálás eszmei időpontja 2001. február 1-jén 0 óra volt. A közölt népszámlálási adatok ebből az adatfelvételből származnak, a legfontosabb információk vonatkozásában azonban a legutóbbi évtizedekben végbement változások vizsgálatára is lehetőség van az 1980. és az 1990. évi népszámlálások adatainak segítségével. A korábbi népszámlálások adatai – a lehetőségek szabta korlátok között – a legutóbbi népszámlálás fogalmi rendszerének megfelelően kerültek átdolgozásra (pl. az 1980. illetve 1990. évi foglalkozási, munkáltatói adatok a 2001-ben érvényes nomenklatúrák szerint).

A népességadatok a népszámlálási lakónépességre, illetve annak bizonyos körére (pl. a foglalkoztatottakra, a 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népességre) vonatkoznak. A népszámlálási lakónépesség azon személyek csoportja, akik a népszámlálás eszmei időpontjában ténylegesen az összeírás helyén tartózkodtak, életvitelszerűen ott éltek, az adott lakcímen rendszerint elérhetőek voltak, éjszakai pihenésüket leggyakrabban ott töltötték, onnan jártak dolgozni, illetve tanulni. A népességnek ez a csoportosítása lényegében megegyezik az 1980. évi és az 1990. évi népszámlálás lakónépességével, amikor a bejelentési szándékot, mint megtörtént bejelentést vették figyelembe. Az 1980. évi népszámlálás a lakónépesség megállapításánál a bejelentett lakcímekeket vette figyelembe.

A népszámlálás a lakosság gazdasági aktivitás szerinti besorolásánál a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fogalmi rendszerét alkalmazza, a munkanélküliség kérdését azonban – a kérdőív terjedelmi és kérdezésének időkorlátai miatt – nem vizsgálhatja olyan részletesen, mint a KSH folyamatos munkaerő-felmérése (MEF). A munkaerő-felmérésben a munkanélküliség mértékét több kérdés feltevésével, pontosan körülhatárolt adatokból kiindulva állapítják meg. Azt a személyt például, aki munkáltatójánál a felmondási idejét tölti, a foglalkoztatottak közé számítják akkor is, ha munkanélkülinek mondja magát. A népszámlálásnál ilyen korrekcióra nincs lehetőség, hiszen a kérdőív – a terjedelmi korlátok miatt – nem szerepelt a felmondásra vonatkozó kiegészítő kérdés. A bevallást, az adatszolgáltatók szubjektív megítélését inkább figyelembe vevő népszámlálás foglalkoztatottságra, munkanélküliségre vonatkozó információi így némileg eltérhetnek a MEF adataitól.

A kormegoszlási adatok részletezése a népszámlálások eszmei időpontjág betöltött életkor alapján, összevont korcsoportok szerint történt. Az iskolázottság az iskolarendszerű oktatás keretében szerzett legmagasabb elvégzett évfolyam alapján került megállapításra. Az adatok egyaránt tartalmazzák a nappali, esti és levelező tagozaton, illetve a távoktatási és más formában szerzett végzettségeket. A táblázatokban a személyek legmagasabb befejezett iskolai végzettségük szerint szerepelnek, vagyis azok, akik valamely magasabb iskolai szinten tanulmányaikat nem fejezték be, az általuk befejezett legmagasabb iskolai szintnek megfelelően lettek besorolva. (Így pl. az általános iskola 8. osztályánál kerültek elszámolásra azok, akik a középiskola 9–12. évfolyamát, vagy a régebbi számolás szerint az 1–4. osztályát végezték el, de nem tettek érettségit. Az 1974–1986. években szerzett középiskolai végbizonyítványok viszont az érettségivel egyenértékűen kerültek elszámolásra.)

A 2001. évi népszámlálás a foglalkoztatottak egyéni foglalkozására vonatkozó adatait a FEOR–93 felülvizsgált, 1997-től hatályos rendszerének megfelelően közli. A FEOR–93 alapelveiben, felépítésében követi az érvényes nemzetközi foglalkozási osztályozás, az ISCO–88 (Rev.3.) rendszerét, azzal egyezően 10 főcsoportba sorolja a foglalkozásokat. Egyes táblázatokban a törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők és a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását

igénylő foglalkozásúak főcsoportjaiba tartozók „vezető, értelmiségi foglalkozású”, az egyéb, felső- vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásúak és az irodai és ügyviteli (ügyművelési) jellegű foglalkozásúak főcsoportjaiba soroltak „egyéb szellemi foglalkozású” megnevezéssel, összevontan szerepelnek. Ugyanezekben a táblázatokban az „ipari és építőipari foglalkozásúak” megnevezésű összevont főcsoport a gépkezelők, összeszerelők, járművezetők adatait is tartalmazza, „egyéb foglalkozású” alatt pedig a szak-képzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozásúakat, valamint a fegyveres szervek foglalkozásaiban dolgozókat kell érteni.

A foglalkoztatottak nemzetgazdasági ág szerinti besorolásánál az 1998-tól érvényes TEÁOR–98

(Gazdasági Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere) került alkalmazásra.

A közlekedés módjára és a közlekedési időre vonatkozó adatok a foglalkoztatottak napi rendszerességgel ismétlődő, munkavégzéssel kapcsolatos közlekedéséről adnak információt: mennyi időt fordítanak arra naponta, hogy otthonukból munkahelyükre, majd onnan hazajussanak, és ennek során szokásosan milyen járműveket vesznek igénybe.

Mezőgazdasági munkát végzőnek az a 15 éves és idősebb személy számít, aki a felvétel eszmei időpontját megelőző egy évben – alkalmazottként, tagként, saját tulajdonú (használatú) területen önállóként vagy idegen helyen napszámosként – mezőgazdasági munkát végzett. Mezőgazdasági munkának minősült – füg-

getlenül a munkavégzés helyétől – bármilyen, nagyobb vagy kisebb erőfeszítést, időt igénylő haszon jellegű (pl. ház körül végzett) növénytermesztési, állattenyésztési és állatgondozási, erdő- és vadgazdálkodási, a halászati, növényvédelmi, növény-egészségügyi és talajvédelmi tevékenység.

Nemzetiségi hovatartozás szempontjából a népszámlálás mindenkit olyan nemzetiségűként vesz számba, amelyhez tartozónak – minden befolyástól mentesen – vallja magát. A kérdés megválaszolása nem volt kötelező.

A fogyatékkal kapcsolatos információk ugyancsak önkéntes adatszolgáltatásból származnak. Fogyatékos az, akinek olyan végleges, az egész további életére kiható testi vagy értelmi, illetve érzékszervi fogyatéka van, amely nem gátolja őt a normális, a megszokott, a hagyományosan elvárható életvitel gyakorlásában. A magukat fogyatékkal élőknek valló személyek az általuk megjelölt fogyatékoság szerint szerepelnek a táblázatokban, azok a személyek pedig, akik egynél több fogyatékoságot is megjelöltek, az általuk legsúlyosabbnak ítélt fogyatékoságuk szerint kerültek besorolásra.

A területi részletezettségű adatok a tervezési-statisztikai régiók helyzetéről adnak képet.

A fogalmak részletes magyarázata megtalálható a KSH Népszámlálás 2001 című kiadványsorozatának 6. Területi adatok című kötetében (6.1 Budapest adatok, 6.2 – 6.20 megyei adatok, 6.21 Összefoglaló adatok A fogalmak magyarázatai c. fejezete).

MUNKAERŐPIACI KUTATÁSOK

Válogatás magyarországi könyvek és folyóiratok, külföldi könyvek és folyóiratok, valamint hazai és külföldi intézetek és intézmények műhelytanulmányainak munkaerőpiaci témájú publikációiból

Készítette

HOFFER ÁGNES

BKÁE Könyvtár

SÁNDOR ZSUZSA

MTA KTK Könyvtár

Munkaerőpiaci kutatások – Válogatott bibliográfia

Bevezetés

1. Válogatás a magyar könyvekből, könyvekben megjelent tanulmányokból
2002–2003
2. Index
3. Magyarországi folyóiratcikkek, 2002 november – 2003 október
4. Külföldi könyvek, könyvben megjelent tanulmányok 2002–2003
5. Külföldi folyóiratcikkek, 2002 november – 2003 október
6. Magyar és külföldi intézetek, intézmények műhelytanulmányai,
2002 október – 2003 október

BEVEZETÉS

A Munkaerőpiaci tükrök első kötetében válogatásokat készítettünk a magyarországi folyóiratok és kiadványsorozatok 1992 és 1999 között megjelent munkaerőpiaci tárgyú cikkeiből. A második kötetben válogatást adtunk közre 1) az 1985 és 2001 között megjelent könyvekből, 2) az 1999 szeptembere és 2001 szeptembere között megjelent hazai folyóiratcikkekből, 3) az 1990 és 2001 között megjelent külföldi folyóiratcikkekből. A harmadik kötetben kiegészítettük a korábbi válogatásokat a 2001 októbere és 2002 októbere között megjelent publikációkkal, az 1992 és 2002 között külföldön megjelent és a magyarországi munkaerőpiaccal foglalkozó könyvekkel és könyvrészletekkel, valamint tovább bővítettük a publikációk körét, válogatva azokból az 1990-es években megjelent műhelytanulmányokból, amelyeket sorozataikban magyarországi és külföldi kutatóintézetek, intézmények tettek közzé. Az idei kötetben a 2002-ben és 2003-ban megjelent friss publikációkkal egészítettük ki a korábbi válogatásokat.

1. Válogatás a magyar könyvekből, könyvekben megjelent tanulmányokból 2002–2003

1. BABUSIK FERENC – ADLER JUDIT: Romákat foglalkoztató vállalkozások. In: A romák esélyei Magyarországon / szerk. Babusik Ferenc. - Bp. : Kávé K. [etc.], 2002. - p. 266–321. - ISBN 963 9169 41 2
2. BALCSÓK ISTVÁN: A munkanélküliség jellemző adatainak alakulása Kelet-Magyarország határ menti településein 1992–2001 között. In: Társadalomföldrajz, területfejlesztés / szerk. Süli-Zakar István. - Debrecen: Kossuth Egy. K., 2003. - ISBN 963 472 748 4 - 2. kötet Területfejlesztés. - p. 571–584. - ISBN 963 472 747 6
3. BARANYI BÉLA – BALCSÓK ISTVÁN: A munkaerő-piaci folyamatok regionális eltérései Magyarországon 1992–2001 között. In: Regionális fejlődés Európában és Magyarországon / szerk. Radnóti Éva. - [közread. a] Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ. - Bp. : Stratek, 2002. - p. 89–102. - (Stratégiai füzetek, ISSN 1586-9121) - ISBN 963 206 110 1
4. BERKI ERZSÉBET: Béketűrő munkavállalók. In: Kihívások a szakszervezetek előtt: Tanulmánygyűjtemény / szerk. Kozák László. - Bp. : Liga, 2002. - p. 29–41.
5. BÓDIS LAJOS: A multinacionális tömeggyártó üzemek és az állami munkaközvetítés. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci látlet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 117–139. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
6. CIGÁNYOK A SZOCIÁLIS FÖLDPROGRAMBAN / szerk. Szoboszlai Zsolt. - Bp. : Gondolat, 2003. - 292 p. - ISBN 963 9500 43 7
7. FAZEKAS KÁROLY: Local government practices of providing income support and public works for the working age unemployed. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 254–263. - ISBN 963 9321 59 1
8. FAZEKAS KÁROLY: A rendszeres szociális segélyezéssel és a közcélú munkával kapcsolatos önkormányzati tapasztalatok. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci látlet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 165–175. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
9. FAZEKAS KÁROLY: Regional discrepancies. In: Labour market report, 2001: Main trends in labour market demand and supply. - Bp. : National Employment Foundation, 2002. - p. 142–155. - ISSN 1587-8031
10. A felzárkózás esélyei: Munkapiaci látlet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - 177 p. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
11. FERENCZI BARNABÁS: A bérek nemzetközi összehasonlítása: Mit, miért és hogyan? In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci látlet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 58–81. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
12. FERENCZI BARNABÁS: Average wage hikes and wage inflation: What published wage indices (don't) measure. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 48–51. - ISBN 963 9321 59 1
13. FERENCZI BARNABÁS: Wages - closing the gap between Hungary and Europe. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 114–121. - ISBN 963 9321 59 1
14. A foglalkoztatás és a munkanélküliség területi különbségei az elmúlt 50 évben / [kész. Fejes László et al.] ; [közread. a] Központi Statisztikai Hivatal Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád Megyei Igazgatósága. - Miskolc [etc.] : KSH, 2002. - 64 p.
15. FREY MÁRIA: Financing unemployment benefits. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 163–169. - ISBN 963 9321 59 1
16. FREY MÁRIA: A magyar foglalkoztatáspolitikai értékelése az uniós követelmények tükrében. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci látlet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 22–38. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
17. FREY MÁRIA: A munkaerőpiaci politika jogszabályi és intézményi környezetének piaczgazdasági fejlődéstörténete. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2002 / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 177–240. - ISSN 1586-460X

18. FREY MÁRIA: Unemployment benefits in advanced countries: Eligibility rules and benefit levels. In: *The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis* / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 138–146. - ISBN 963 9321 59 1
19. GALASI PÉTER – NAGY GYULA: Assistance of recipients and re-employment following the exhaustion of unemployment insurance entitlement. In: *The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis* / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 242–254. - ISBN 963 9321 59 1
20. GALASI PÉTER – NAGY GYULA: Criteria for benefit entitlement and changes of re-employment. In: *The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis* / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 221–228. - ISBN 963 9321 59 1
21. GALASI PÉTER – NAGY GYULA – KÖRÖSI GÁBOR (szerk): Közelkép: Munkakínálat, munkaerő-kereslet. In: *Munkaerőpiaci tükrő, 2002* / szerk. Fazekas Károly. Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 39–75. - ISSN 1586-460X
22. GALASI PÉTER – KÖLLŐ JÁNOS: The disincentive and re-employment effects of unemployment benefits. In: *The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis* / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 197–201. - ISBN 963 9321 59 1
23. GALASI PÉTER: Az effektív munkakínálat becslése, 1998–2002. In: *Munkaerőpiaci tükrő, 2002* / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 117–127. - ISSN 1586-460X
24. GALASI PÉTER: Fiatal diplomások életpálya-vizsgálata. In: *Társadalmi riport, 2002* / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. - Bp. : Társi, 2002. - p. 245–255. - ISSN 1216-6561
25. GALASI PÉTER – NAGY GYULA: A fizetett és nem fizetett munka értéke. In: *Munkaerőpiaci tükrő, 2002* / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 105–117. - ISSN 1586-460X
26. GALASI PÉTER: Munkakínálati becslések – fizetett/nem fizetett munka és jövedelem. In: *Munkaerőpiaci tükrő, 2002* / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 101–104. - ISSN 1586-460X
27. GALASI PÉTER: Női-férfi munkaerőpiaci részvételi különbségek tényezői. In: *Munkaerőpiaci tükrő, 2002* / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 72–83. - ISSN 1586-460X
28. GALASI PÉTER: A női-férfi munkakínálati különbségek tényezőkre bontása. In: *Munkaerőpiaci tükrő, 2002* / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 127–133. - ISSN 1586-460X
29. GÁBOS ANDRÁS – SZIVÓS PÉTER: A jövedelmi szegénység alakulása, a gyermekes családok helyzete. In: *Társadalmi riport, 2002* / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. - Bp. : Társi, 2002. - p. 42–59. - ISSN 1216-6561
30. HORVÁTH SÁNDOR: Művészek a munkapiacra. In: *Kultúra-gazdaságtani tanulmányok* / szerk. Daubner Katalin, Horváth Sándor, Petró Katalin. - Bp. : Aula, 2002. - p. 128–142.
31. *The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis* / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - 352 p. - ISBN 963 9321 59 1
32. KARÁCSONY MIHÁLY: A szervezett, kollektív diákmunka: A diákmunka szociológiai és jogi környezete 2001-ben. In: *Magyarország politikai évkönyve 2001-ről*, 1. kötet / szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. - Bp. : Demokrácia Kut. M. Közp. Alapítvány, 2002. - p. 486–491. - ISSN 0864-7755
33. KÉZDI GÁBOR: Business sector and budgetary institutions. In: *The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis* / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 92–98. - ISBN 963 9321 59 1
34. KÉZDI GÁBOR: Differences in company-supplied and self-reported earnings data. In: *The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis* / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 51–53. - ISBN 963 9321 59 1
35. Kihívások a szakszervezetek előtt: Tanulmánygyűjtemény / szerk. Kozák László. - Bp. : Liga, 2002. - 76 p.
36. KOLTAY JENŐ: The wage setting system. In: *The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis* / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 54–63. - ISBN 963 9321 59 1
37. KOLTAYNÉ KÓRÓDI TÜNDE: Eligibility requirements for the unemployment insurance benefit. In: *The*

- Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 181–186. - ISBN 963 9321 59 1
38. KOVAI MELINDA – ZOMBORY MÁTÉ: A magyarországi roma népesség foglalkoztatottsága In: A romák esélyei Magyarországon / szerk. Babusik Ferenc. - Bp. : Kávé K. [etc.], 2002. - p. 71–122. - ISBN 963 9169 41 2
39. KÖLLŐ JÁNOS: Business sector. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 82–86. - ISBN 963 9321 59 1
40. KÖLLŐ JÁNOS: Differences by education and age: The revaluation of human capital. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 73–76. - ISBN 963 9321 59 1
41. KÖLLŐ JÁNOS: Earnings differences by gender. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 70–72. - ISBN 963 9321 59 1
42. KÖLLŐ JÁNOS: The economic principles of income support for the unemployed. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 133–138. - ISBN 963 9321 59 1
43. KÖLLŐ JÁNOS: Effects of ownership. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 86–92. - ISBN 963 9321 59 1
44. KÖLLŐ JÁNOS: The effect of the unemployment insurance benefit on individual chances of re-employment. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 229–241. - ISBN 963 9321 59 1
45. KÖLLŐ JÁNOS – FREY MÁRIA – SCHARLE ÁGOTA et al: In focus: II. Income support for the jobless / ed. by István Gábor, Gyula Nagy In: The Hungarian labour market: Review and analysis 2002 / ed. by Károly Fazekas and Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 131–266. - ISBN 963 9321 59 1
46. KÖLLŐ JÁNOS: A járadékos munkanélküliek álláskilátásai 1994–2004 tavasza. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci láttelet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 152–164. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
47. KÖLLŐ JÁNOS: Hozzájárulás az elmaradt minimálbervitához. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci láttelet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 40–57. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
48. KÖLLŐ JÁNOS: Problems with unemployment benefits in the post-socialist transition. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 150–157. - ISBN 963 9321 59 1
49. KÖLLŐ JÁNOS: Public opinions on changes in the unemployment benefit system in 2000. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 214–221. - ISBN 963 9321 59 1
50. KÖLLŐ JÁNOS – LINDNERNÉ EPERJESI ERZSÉBET: Real wages and earnings inequalities. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 42–47. - ISBN 963 9321 59 1
51. KÖLLŐ JÁNOS: Regional differences in earnings and wage costs. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 77–81. - ISBN 963 9321 59 1
52. KÖLLŐ JÁNOS: Wage-setting practices - some indirect observations. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 63–69. - ISBN 963 9321 59 1
53. KÖRÖSI GÁBOR – SURÁNYI ÉVA – KÖLLŐ JÁNOS: Munkaerő-kereslet. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2002 / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 135–175. - ISSN 1586-460X

54. LADÓ MÁRIA – TÓTH FERENC: A konzultáció és intézményei az Európai Unióban, tagállamaiban és Magyarországon. - 2. kiad. - Bp. : OFA, 2002. - 206 p. - ISBN 963 00 7414 1
55. LAKY TERÉZ: Labour market in Hungary. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 11–36. - ISBN 963 9321 59 1
56. LAKY TERÉZ – GERE ILONA – FAZEKAS KÁROLY: Labour market report, 2001: Main trends in labour market demand and supply. - Bp. : National Employment Foundation, 2002. - XII, 186 p. - ISSN 1587-8031
57. LAKY TERÉZ: Munkaerőpiac Magyarországon 2001-ben. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2002 / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 15–38. - ISSN 1586-460X
58. LÁZÁR GYÖRGY: The career beginners assistance. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 186–188. - ISBN 963 9321 59 1
59. LÁZÁR GYÖRGY: Change of labour market status following the exhaustion of UI entitlement. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 189–193. - ISBN 963 9321 59 1
60. LÁZÁR GYÖRGY: The number and characteristics of benefit recipients. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 170–173. - ISBN 963 9321 59 1
61. LUKÁCS ESZTER: Munkaerő-vándorlás és -mobilitás az Európai Unióban: Magyarország esélyei és lehetőségei a csatlakozás előtt. In: Kutatások az integrációértesség témaköréből / szerk. Fogarasi Judit. - Bp. : ISM, 2002. - p. 151–158. - (Európai tükrök: Műhelytanulmányok, ISSN 1587-4729)
62. LUKÁCS ESZTER: Munkaerő-vándorlás és mobilitás az Európai Unióban: Hazánk csatlakozás előtti esélyei és lehetőségei. In: Az EU kapujában. - Győr: SZIE Gazd. és Társud. Int., 2002. - p. 93–110. - ISBN 963 206 146 2
63. MAKÓ CSABA – SIMONYI ÁGNES: Szervezeti rugalmasság – új termelésszervezési megoldások. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci láttelet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 96–116. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
64. MÓZER PÉTER: A jóléti újraelosztás hatásai és a szegénység alakulása. In: Magyarország politikai évkönyve 2001-ről, 1. köt. / szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. - Bp. : Demokrácia Kut. M. Közp. Alapítvány, 2002. - p. 445–460. - ISSN 0864-7755
65. A munkaerő-kereslet, -kínálat néhány jellemzője az EU csatlakozás küszöbén. In: A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény végrehajtásának költségvetési vonzatai ; A munkaerő-kereslet, -kínálat néhány jellemzője az EU csatlakozás küszöbén / kész. Becsei József et al.; szerk. Belyó Pál, Nyers József. - Bp. : Ecostat, 2002. - p. 43–94. - ISSN 1419-4309 ; ISBN 963 215 561 0
66. Munkaerőpiaci tükrök, 2002 / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - 400 p. - ISSN 1586-460X
67. NAGY GYULA: Aktivitás, foglalkoztatottság és munkanélküliség. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2002 / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 45–72. - ISSN 1586-460X
68. NAGY GYULA: The generosity and targeting of unemployment benefits. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 174–180. - ISBN 963 9321 59 1
69. NAGY GYULA – GALASI PÉTER: Járadékjogosultságok és elhelyezkedések. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci láttelet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 141–151. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
70. NAGY GYULA: Tényleges és szokásos munkaidő 1992 és 2002 között. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2002 / szerk. Fazekas Károly. - Bp. : MTA KTK ; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002. - p. 83–100. - ISSN 1586-460X
71. NAGY GYULA: Unemployment benefits: Forms, entitlement criteria and amounts. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 158–163. - ISBN 963 9321 59 1
72. NAGY KATALIN: Az Európai Foglalkoztatási Stratégia. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci láttelet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 2–21. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6

73. PALÓCZ ÉVA: A 2002. évi bérnövekedés okai: Elemzés a statisztikai adatok és egy vállalati felmérés tükrében / Palócz Éva, Tóth I. János. - Bp. : Kopint-Datorg, 2003. - 47 p. - ISBN 963 7275 92 4
74. PALÓCZ ÉVA: A 2002. évi bérnövekedés okai: Elemzés a statisztikai adatok és egy vállalati felmérés tükrében / Palócz Éva, Tóth I. János. - Bp. : MKIK GVI, 2003. - 60 p. - ISBN 963 9008 62 1
75. PONGRÁCZ TIBORNÉ: A család és a munka szerepe a nők életében. In: Népeség - értékek - vélemények / szerk. Pongrácz Tiborné, Spéder Zsolt. - Bp. : KSH NKI, 2002. - p. 123-137. - ISBN 963 7109 91 9
76. Roma munkaerőpiaci programok / szerk. Csongor Anna, Lukács György Róbert. - Bp. : Autonómia Alapítvány, 2003. - 200 p.
77. A romák esélyei Magyarországon: Aluliskolázottág és munkaerőpiac - a cigány népesség esélyei Magyarországon / szerk. Babusik Ferenc. - Bp. : Kávé K. [etc.], 2002. - 324 p. - ISBN 963 9169 41 2
78. RÓBERT PÉTER: Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra. In: Társadalmi riport, 2002 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. - Bp. : Társi, 2002. - p. 220-232. - ISSN 1216-6561
79. SCHARLE ÁGOTA: Eligibility criteria for unemployment benefits in developed countries. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 147-150. - ISBN 963 9321 59 1
80. SCHARLE ÁGOTA: Pre-retirement allowance schemes. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 193-196. - ISBN 963 9321 59 1
81. SIK ENDRE: Informal economy. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 98-101. - ISBN 963 9321 59 1
82. SIK ENDRE - NAGY ILDIKÓ: Rugalmas munka, rugalmas család? In: Társadalmi riport, 2002 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. - Bp. : Társi, 2002. - p. 256-270. - ISSN 1216-6561
83. SIK ENDRE - SIMONOVITS BORBÁLA: Migrációs potenciál Magyarországon, 1993-2001. In: Társadalmi riport, 2002 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. - Bp. : Társi, 2002. - p. 207-219. - ISSN 1216-6561
84. SPÉDER ZSOLT: Gyermeket vállalni - új strukturális körülmények között. A gyermeket vállaló anyák munkapiaci státusa és iskolai végzettsége az 1990-es évek termékenységsökkenése idején. In: Család és népesség - itthon és Európában / szerk. Spéder Zsolt. - Bp. : KSH Népeségtudományi Kutatóintézet ; Századvég, 2003. - p. 86-112. - ISBN 963 9211 61 3
85. SZÍVÓS PÉTER - MEDGYESI MÁRTON: A béralakulás hatása a jövedelmi viszonyokra. In: A felzárkózás esélyei: Munkapiaci láttelet a felzárkózás küszöbén / szerk. Kővári György. - Bp. : MTA KTK ; MTA Munkatudományi Bizottság, 2003. - p. 82-94. - (Munkatudományi kutatások, ISSN 1587-8104) - ISBN 963 9321 79 6
86. SZÍVÓS PÉTER - MEDGYESI MÁRTON: Inequalities in earnings and income. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 102-113. - ISBN 963 9321 59 1
87. SZÍVÓS PÉTER: Selected characteristics of unemployment assistance recipients in 1994. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 201-206. - ISBN 963 9321 59 1
88. SZÍVÓS PÉTER - GÁBOS ANDRÁS: The share of unemployment benefits within household incomes. In: The Hungarian labour market, 2002: Review and analysis / ed. by Károly Fazekas, Jenő Koltay. - Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, 2002. - p. 206-213. - ISBN 963 9321 59 1
89. SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN: A kistérségi szint megjelenése a terület- és foglalkoztatáspolitikában. - Bp. : OFA, 2002. - 91 p. - ISBN 963 204 733 8
90. Társadalmi helyzetkép, 2002 / szerk. Bukodi Erzsébet; kész. Altorjai Szilvia et al. - Bp. : KSH, 2003. - 247 p. - ISSN 1416-437X
91. Társadalmi riport, 2002 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. - Bp. : Társi, 2002. - 423 p. - ISSN 1216-6561
92. TÓTH ANDRÁS: Két tűz között: Üzemi tanácsok, szakszervezetek és munkáltatók. In: Hatalom és társadalmi változás: A poszt szocializmus vége: Szociológiai tanulmányok / szerk. Kovács Imre; [a kötet szerkesztésében közrem. Csurgó Bernadett és Gellériné Lázár Mária]. - Bp. : Napvilág, 2002. - p. 133-153. - ISBN 963 9350 09 5
93. TÓTH ANDRÁS: A magyar szakszervezetek csendes válsága. In: Kihívások a szakszervezetek előtt: Tanulmánygyűjtemény / szerk. Kozák László. - Bp. : Liga, 2002. - p. 42-51.
94. TÓTH ANDRÁS: Szakszervezet-szervezés magyarországi autógyárakban. In: Hatalom és társadalmi változás: A poszt szocializmus vége: Szociológiai tanulmányok / szerk. Kovács Imre; [a kötet szerkesztésében

- közrem. Csurgó Bernadett és Gellériné Lázár Mária]. - Bp. : Napvilág, 2002. - p. 83–109. - ISBN 963 9350 09 5
95. TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: Jövedelemelosztás az 1990-es években. In: Társadalmi riport, 2002 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. - Bp. : Társadalmi riport, 2002. - p. 20–41. - ISSN 1216-6561
96. VARGA JÚLIA: Középiskolát végzettek jövedelmi és életpálya-várakozásai. In: Társadalmi riport, 2002 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. - Bp. : Társadalmi riport, 2002. - p. 233–242. - ISSN 1216-6561
97. VÁRI ANDRÁS: A határon átnyúló munkavállalás jelentősége és problémái az esztergom-párkányi régió példáján. In: Tér és terep: Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből / szerk. Kovács Nóra, Szarka László. - Bp. : Akad. K., 2002. - p. 219–239. - ISBN 963 05 7932 4

2. Index

- Árnyékgazdaság, második gazdaság, feketemunka, feketepiac 81
- Bérek, bérarányok, kereset, kereseti arányok 10, 11, 12, 13, 25, 26, 31, 34, 36, 39, 40, 41, 43, 47, 50, 51, 52, 73, 74, 81, 85, 86, 90
- Emberi tőke 40, 63
- Érdekképviselet, szakszervezet 4, 35, 36, 52, 54, 92, 93, 94
- Európai Unió, EU-csatlakozás 10, 13, 16, 54, 61, 62, 65, 72, 91
- Foglalkoztatás, foglalkoztatottság 1, 5, 6, 7, 10, 14, 19, 20, 22, 31, 32, 33, 38, 55, 56, 57, 66, 67, 76, 77, 84
- Foglalkoztatáspolitikai 6, 16, 17, 31, 47, 66, 72, 89
- Hátrányos helyzetűek, cigányság 1, 6, 38, 76, 77
- Ifjúság, ifjúsáspolitikai, pályakezdés 24, 32, 58, 78, 96
- Jogharmonizáció, jogi szabályozás, munkajog 17, 32, 66, 69
- Jövedelem, jövedelemelosztás, jövedelemegyenlőtlenség 10, 26, 29, 50, 51, 64, 66, 85, 86, 88, 90, 91, 95
- Közhasznú munka 7, 8, 10
- Külföldi munkavállalás 61, 62, 83, 97
- Migráció, munkaerőbevándorlás 61, 62, 83, 91, 97
- Munkaerő-kereslet 21, 53, 56, 65, 66
- Munkaerő-kínálat 21, 23, 26, 28, 46, 56, 65, 66
- Munkaerőpiac 2, 3, 5, 9, 10, 17, 20, 21, 27, 30, 31, 32, 53, 55, 56, 57, 59, 65, 66, 67, 78, 84, 90
- Munkagazdaságtan 21, 25, 31, 66, 70
- Munkahelyteremtés 19, 21
- Munkaidő, részmunkaidő 70, 82
- Munkanélküli segély 8, 10, 15, 18, 19, 20, 22, 31, 37, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 59, 60, 66, 68, 71, 79, 87, 88
- Munkanélküliség 2, 6, 7, 10, 14, 31, 38, 45, 46, 55, 56, 57, 59, 60, 66, 67, 69, 77, 80, 87
- Munkaviszony 44, 46, 82
- Nemzetközi összehasonlítás 10, 11, 13, 54, 79
- Népesség 84
- Női munka, nők, gyermekgondozás 27, 28, 40, 41, 75, 82, 84, 91
- Nyugdíjasok, nyugdíjkorhatár 80, 91
- Oktatás, oktatáspolitikai, felsőoktatás, szakképzés, szak-képzettség, iskolázottság 21, 40, 77, 78, 84, 90, 91, 96
- Önkormányzat 7, 8
- Régiók, regionális különbségek, falu, város 2, 3, 9, 14, 37, 51, 89, 97
- Regionális fejlesztés, regionális politika, regionális gazdaság 2, 9, 89
- Szegénység 6, 29, 64, 91
- Szociálpolitika 7, 8, 15, 18, 37, 42, 45, 49, 69, 76, 80, 90, 91
- Szociológiai elemzés 24, 29, 32, 64, 75, 77, 78, 82, 83, 91, 96
- Társadalmi mobilitás, társadalmi egyenlőtlenség 6, 27, 28, 29, 38, 40, 41, 76, 77, 90, 91
- Tulajdonviszonyok, külföldi működő tőke 43

3. Magyarországi folyóiratcikkek, 2002 november - 2003 október

Általános közgazdasági és társadalomtudományi folyóiratok

Acta Oeconomica
Economic Trends in Hungary
Esély
EU Working Paper
Gazdaság és Statisztika
Gazdálkodás
Közgazdasági Szemle
Külgazdaság
Magyar Tudomány
Society and Economy
Statisztikai Szemle
Szociológiai Szemle
Valóság
Vasi Szemle

Munkaügyi folyóiratok

Emberi Erőforrás-menedzsment
Humánpolitikai Szemle
Munkaügyi Szemle
Szakképzési Szemle

Egyéb szakfolyóiratok

Cégvezetés
Comitatus Önkormányzati Szemle
Demográfia
Európai Tükör
A Falu
Falu, Város, Régió
Jogtudományi Közlöny
Magyar Jog
Magyar Közigazgatás
Területi Statisztika
Tér és Társadalom
Vezetéstudomány

Általános közgazdasági és társadalomtudományi folyóiratok

Acta Oeconomica

- HÖLSCHER, JENS – BACHAN, RAY. (2002). Income dynamics and stability in the transition process: General reflections applied to the Czech Republic. *Acta Oeconomica* 52 (4), 421–442.
- MICKLEWRIGHT, JOHN – NAGY GYULA. (2002). The informational value of job-search data and the dynamics of search behaviour: Evidence from Hungary. *Acta Oeconomica* 52 (4), 399–419.

Economic trends in Hungary

- ÉKES ILDIKÓ. (2002). Economic activity, employment and unemployment. *Economic Trends in Hungary* (6), 18–24.

Esély

- GULYÁS PÉTER. (2002). A munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Esély* 13 (5), 36–44.
- KEMÉNY ISTVÁN. (2003). Válság után: Szegények, munkanélküliek, cigányok, versenyeptelenek. *Esély* 14 (2), 66–74.

EU Working Paper

- CULLEN, PETER. (2002). „Visegrad” States” Accession to the European Union: Implications for Labour Markets and Migration. *EU Working Paper* 5 (2), 37–46.
- HEGEDÜS DÓRA. (2002). A magyarországi munkaerő-áramlás átmeneti korlátozása az EU egyes tagországaiban. *EU Working Paper* 5 (3), 47–56.

Gazdaság és Statisztika

- BARCAHÁZI ILDIKÓ. (2003). Adatforrások és módszerek a háztartási szektorszámok régiók szerinti összeállításához. *Gazdaság és Statisztika* 15 (5), 33–43.
- FÓTI JÁNOS – LAKATOS MIKLÓS. (2002). A foglalkoztatottak nemzetgazdasági ág szerinti összetételének alakulása a 2001. évi népszámlálás alapján. *Gazdaság és Statisztika* 14 (5), 38–45.
- LAKATOS JUDIT – PLANK FERENCÉNÉ. (2003). A közszférát érintő kereseti intézkedések hatása. *Gazdaság és Statisztika* 15 (5), 26–32.
- LINDERNÉ EPERJESI ERZSÉBET. (2002). A munkaerő-felmérés módszertana. *Gazdaság és Statisztika* 14 (5), 23–26.
- LINDERNÉ EPERJESI ERZSÉBET – IMRE MELINDA. (2003). Munkaerőköltségek nemzetközi összehasonlításban. *Gazdaság és Statisztika* 15 (4), 24–35.

Gazdálkodás

- HAJÓS LÁSZLÓ – DOLMÁNY FERENC. (2003). A távmunka a vidéki népesség foglalkoztatásának tükrében. *Gazdálkodás* 47 (5. különszám), 31–36.

Közgazdasági Szemle

- GALASI PÉTER – NAGY GYULA. (2003). A munkanélküliellátás változásainak hatása a munkanélküliek segélyezésére és elhelyezkedésére. *Közgazdasági Szemle* 50 (7–8), 608–634.
- GÁBOR R. ISTVÁN. (2003). Konjunkturális hullámlás és munkaerőpiac – adalék a közgazdasági ortodoxia bírálatához. *Közgazdasági Szemle* 50 (5), 471–475.
- LADÁNYI ANDOR. (2003). A felsőfokú képzettségű szakemberállomány a kilencvenes években. *Közgazdasági Szemle* 50 (1), 76–85.
- POLÓNYI ISTVÁN – TIMÁR JÁNOS. (2002). A népesség, a gazdasági aktivitás és a nemzetközi migráció távlatai

- Magyarországon, 1950–2050. *Közgazdasági Szemle* 49. 11. 960–971.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY. (2003). Jövedelemegyenlőtlenségek – tényleg növekszenek, vagy csak úgy látjuk? *Közgazdasági Szemle* 50 (3), 209–234.
- Külgazdaság*
- NACSA BEÁTA – SERES ANTAL. (2003). A rugalmas munkaidő és az éves munkaidő-elszámolás. *Külgazdaság* 47 (7–8), 97–105.
- PALÓCZ ÉVA – TÓTH ISTVÁN JÁNOS. (2003). A 2002. évi bérnövekedés okai: Elemzés a statisztikai adatok és egy vállalati felmérés tükrében. *Külgazdaság* 47 (7–8), 4–29.
- Magyar Tudomány*
- CSERMELY PÉTER – MÁLNÁSI-CSIZMADIA ANDRÁS – KOVÁCS MIHÁLY. (2002). Hogyan hozhatnánk haza a külföldön dolgozó, tehetséges fiatal magyar kutatókat? Javaslat egy „inkubátorház” létrehozására. *Magyar Tudomány* 47 (12), 1668–1675.
- Society and Economy*
- DANKOVICSNÉ SZÜCS OLGA. (2002). Employment of the high-quality well-educated intellectual labour force (HIL) after the transition in Hungary. *Society and Economy* 24 (2), 273–284.
- NYÍRI LAJOS. (2002). Knowledge-based society and its impact on labour-market values. *Society and Economy*. 24 (2), 201–218.
- Statisztikai Szemle*
- BELYÓ PÁL. (2003). A rejtett gazdaság lakossági megítélése. *Statisztikai Szemle* 81 (7), 521–541
- Szociológiai Szemle*
- KRÉMER BALÁZS. (2002). Három kérdés, 10+1 tétel – a szegénységről és a globalizációról. *Szociológiai Szemle* 12 (4), 190–202.
- SIMONYI ÁGNES. (2002). Családok peremhelyzetben. *Szociológiai Szemle* 12 (4), 131–142.
- SUSÁNSZKY ÉVA – SZÁNTÓ ZSUZSA. (2003). Szociokulturális környezet, megküzdési stratégiák, életminőség. *Szociológiai Szemle* 13 (2), 84–102.
- Valóság*
- GABÓDA BÉLA. (2002). Migrációs tendenciák a kárpátaljai diákok életében. *Valóság* 45 (9), 55–73.
- PRUGBERGER TAMÁS. (2003). A munkavállalói érdekvédelem problémái és a szakszervezetek szerepe. *Valóság* 46 (5), 7–13.
- Vasi Szemle*
- KÁMÁN ISTVÁN – KOVÁCS PÉTER. (2003). Az innovatív munkaerő-piaci politika tapasztalatai: Az osztrák-magyar munkaügyi konferenciák tükrében. *Vasi Szemle* 57 (1), 107–121.
- Munkaügyi folyóiratok**
- Emberi Erőforrás-menedzsment*
- EPERJES ERZSÉBET – LINDNER SÁNDOR. (2003). A hazai munkaerőköltség változása, a keresetek alakulása. *Emberi Erőforrás-menedzsment* (4–5), 1–99.
- LINDNER SÁNDOR. (2003). A létszám és a kereset első félévi alakulása 2003-ban. *Emberi Erőforrás-menedzsment* (3–4), 94–98.
- LINDNER SÁNDOR. (2003). A munkaerőpiac jellemzői 2002-ben. *Emberi Erőforrás-menedzsment* (1–2), 102–111.
- TUSKA ANDRÁS. (2002). Az Európai Unió hatása a magyarországi emberi erőforrás-menedzselésre és munkaerőpiacra. *Emberi Erőforrás-menedzsment* (6), 1–61.
- Humánpolitikai Szemle*
- GULYÁS LÁSZLÓ. (2003). A munkanélküliség csökkentésének módozatai az Európai Unió országaiban. 1–2. r. *Humánpolitikai Szemle* 14 (9, 10), 24–31., 20–26.
- KISS FERENC. (2002, 2003). A nyugdíjazás és a nyugdíjas foglalkoztatás gyakorlati vonatkozásai. 2–6. rész. *Humánpolitikai Szemle* 13, 14 (10, 11, 12, 1, 2), 36–45., 49–54., 31–41., 38–46., 38–44.
- LINDNER SÁNDOR. (2003). A keresetek alakulása 1988–2001 között. *Humánpolitikai Szemle* 14 (1), 14–19.
- LINDNER SÁNDOR. (2003). Foglalkoztatási és kereseti jellemzők 2002-ben. *Humánpolitikai Szemle* 14 (5), 30–36.
- LINDNER SÁNDOR. (2003). A munkaerőpiac 2003. első félévi jellemzői. *Humánpolitikai Szemle* 14 (9), 32–35.
- Munkaügyi Szemle*
- ADLER JUDIT – PETZ RAYMUND. (2003). A nyugdíjasok munkavállalási sajátosságai az ezredfordulón. *Munkaügyi Szemle* 47 (2), 27–31.
- BALLA GYULA. (2003). „Nem csak a húszéveseké a világ”: A munkavállalók generációi, az egyes generációk emberierőforrás-gazdálkodásának különlegességei. *Munkaügyi Szemle* 47 (1), 8–9.
- BARANYAI ESZTER – TÉSITS RÓBERT. (2003). Egy atipikus foglalkoztatási forma első hazai sikerei: Az állásrotáció, mint „jó gyakorlat”. *Munkaügyi Szemle* 47 (5), 16–19.
- BENYÓ BÉLA. (2003). Tekintherjük-e jelentéktelennek a munkavállalói részvételt Magyarországon? 1–2. r. *Munkaügyi Szemle* 47 (1, 2), 20–23., 19–22.
- BERDE ÉVA. (2003). A felnőttek pályamódosításának és foglalkoztathatóságának kapcsolata. *Munkaügyi Szemle* 47 (10), 28–32.
- BERKE GYULA – LÁSZLÓ GYULA. (2002). A kollektív megállapodások szerepe a vállalati gyakorlatban. *Munkaügyi Szemle* 46 (11), 24–29.

- BIERMANN MARGIT. (2003). Létszámleépítést kezelő megyei program bemutatása. *Munkaügyi Szemle* 47 (3), 30–32.
- BORBÉLY TIBOR BORS. (2003). Az eltűnt munkaidő nyomában. *Munkaügyi Szemle* 47 (7–8), 21–23.
- BORBÉLY TIBOR BORS. (2003). Foglalkoztatáspolitikáról – másként. *Munkaügyi Szemle* 47 (4), 13–17.
- BUSCH IRÉN – BRANDICSNÉ URBÁN ANIKÓ. (2003). Diplomás pályakezdő munkanélküliek Bács-Kiskun megyében. *Munkaügyi Szemle* 47 (5), 41–43.
- ÉKES ILDIKÓ. (2003). Tudásalapú társadalom paradoxonai. *Munkaügyi Szemle* 47 (5), 13–15.
- HIDVÉGI PÉTER. (2003). Roma foglalkoztatás és válságkezelés Baranya megyében. *Munkaügyi Szemle* 47 (5), 45–47.
- HIDVÉGI PÉTER. (2002). Preventív eszközök a munkanélküliség elleni küzdelemben. *Munkaügyi Szemle* 46 (11), 32–35.
- KESZI ROLAND – KOMÁROMI RÓBERT – KÖNCZEI GYÖRGY. (2002). Fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalók a 200 legnagyobb hazai vállalatnál. *Munkaügyi Szemle* 46 (12), 21–23.
- KISS TAMARA. (2003). Az első lépést mi már megtettük – a többi is csak rajtunk múlik. *Munkaügyi Szemle* 47 (9), 41–45.
- MAYER LÁSZLÓ. (2003). Családsegítő komplex program Nógrád megyében. *Munkaügyi Szemle* 47 (3), 33–35.
- MIHÁLY ILDIKÓ. (2003). Mi következik a mai oktatási tapasztalatokból a jövő munkaerő-piaci folyamatai számára? *Munkaügyi Szemle* 47 (5), 8–10.
- Munkaerőpiac 2003 első felében: Rövid távú munkaerő-piaci előrejelzés 2003 I. félévére: A Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium közleménye. *Munkaügyi Szemle* 47 (1), 35–37.
- NAGY ÁGNES. (2002). A cigányság életkörülményeinek és társadalmi helyzetének javítására tett erőfeszítések Békés megyében. *Munkaügyi Szemle* 46 (11), 35–38.
- REZSŐFI ISTVÁN. (2003). Középtávú munkaerő-piaci prognózis Hajdú-Bihar megyében. *Munkaügyi Szemle* 47 (4), 42–44.
- RIMÁNYINÉ SOMOGYI SZILVIA. (2003). Tömeges munkaerő-felvételek és leépítések bonyolítása Győr-Moson-Sopron megyében. *Munkaügyi Szemle* 47 (2), 40–43.
- Romániai állampolgárok magyarországi munkavállalása. szerk. Pongrácz László. (2003). *Munkaügyi Szemle* 47 (9), 27–30.
- SZELLŐ JÁNOS. (2003). Szolgáltatások, munkaközvetítés és minőség. *Munkaügyi Szemle* 47 (3), 36–37.
- VISZT ERZSÉBET. (2003). Keresetek és vállalati versenyképesség. *Munkaügyi Szemle* 47 (10), 16–19.
- ZARÁNÉ KECSKÉS ERZSÉBET. (2003). Pillanatkép Salgótarján és kistérsége munkaerő-piaci helyzetéről. *Munkaügyi Szemle* 47 (7–8), 60–64.
- ZIMMERMANN JÓZSEF. (2003). Fő munkaerő-piaci folyamatok Fejér megyében 1990–2002 között. *Munkaügyi Szemle* 47 (9), 38–40.
- Szakképzési Szemle*
- BÁN ANETTA – MÉSZÁROS ATTILA. (2003). A mérnök-tanári diploma munkaerő-piaci értéke. *Szakképzési Szemle* 19 (1), 47–55.
- BENEDEK ANDRÁS – SZÉP ZSÓFIA. (2002). Munkaerő-piaci trendek és képzettség. *Szakképzési Szemle* 18 (4), 332–353.
- CSIZMÁR GÁBOR. (2003). Foglalkoztatás és képzés az EU-csatlakozás tükrében. *Szakképzési Szemle* 19 (2), 151–158.
- LAKI LÁSZLÓ. (2003). Fiatalok a rendszerváltás után. *Szakképzési Szemle* 19 (2), 180–185.
- LAKI LÁSZLÓ. (2003). Új irányzatok és kihívások a munkaerőpiacon a rendszerváltás után, különös tekintettel ezek ifjúsági összefüggéseire. *Szakképzési Szemle* 19 (1), 16–33.
- Egyéb szakfolyóiratok**
- Cégvezetés*
- BELYÓ PÁL – REGE SÁNDOR – URKUTI GYÖRGY. (2002). Makacs munkaerőpiac: Három év – háromszázezer új állás? *Cégvezetés* 10 (10), 77–85.
- BOKOR LÁSZLÓNÉ SZŐKE ÉVA. (2003). A távmunka távlatai: Lassan terjednek az atipikus foglalkoztatási módok. *Cégvezetés* 11 (1), 142–145.
- ÉKES ILDIKÓ. (2003). A minimálbér és a gazdaság: Nem okozott megrázkódtatást. *Cégvezetés* 11 (4), 94–98, 100–101.
- HÁRS ÁGNES. (2003). Mit ér a magyar munkaerő? Bérek, képzettség és gazdasági teljesítmény. *Cégvezetés* 11 (5), 77–87.
- Comitatus Önkormányzati Szemle*
- BARANYI BÉLA. – BALCSÓK ISTVÁN. (2003). A munkaerő-piaci folyamatok regionális eltérései Magyarországon 1992–2001 között. *Comitatus Önkormányzati Szemle* 13 (5), 6–18.
- Demográfia*
- KLINGER ANDRÁS. (2002). A munkapiac válaszai a népesség öregedésére és más társadalmi-gazdasági változásokra. *Demográfia* 45 (2–3), 191–223.
- SZÁSZI FERENC. (2002). Szabolcs-Szatmár megye népességének belföldi (belső) vándorlása a rendszerváltás előtti évtizedben, 1980–1990.
- FREY MÁRIA. (2002). A gyermeknevelési támogatásokat igénybe vevő és a családi okból inaktív személyek foglalkoztatásának lehetőségei és akadályai. *Demográfia* 45 (4), 406–437.

Európai Tükör

NACSA BEÁTA. (2003). Munkajog és jogharmonizáció: A részmunkaidős és a határozott idejű munkaszerződés problematikája. *Európai Tükör* 8 (3), 79–95.

NAGY KATALIN. (2003). Az európai foglalkoztatási stratégia. *Európai Tükör* 8 (1), 2–24.

PRUGBERGER TAMÁS – CSÁK CSILLA – TÓTH HILDA.

(2002). A bérgarancia-alap működése Magyarországon és az Európai Unióban. *Európai Tükör* 7 (5), 77–91.

A Falu

ZÁM MÁRIA. (2002). Az önkormányzatok foglalkoztatási stratégiái, szerepük a munkanélküliség kezelésében. *A Falu* 17 (4), 23–30.

Falu, Város, Régió

SZABÓ IMOLA ÉVA. (2003). A Közép-magyarországi régió foglalkoztatási és szociális stratégiája és operatív programja. *Falu, Város, Régió* (5), 3–5.

Jogtudományi Közlöny

PRUGBERGER TAMÁS. (2002). A kollektív munkajogi érdekegyeztetések és szerződések jogdogmatikai rendszere. *Jogtudományi Közlöny* 57 (10), 430–434.

Magyar Jog

PRUGBERGER TAMÁS. (2003). Jogdogmatikai, gazdasági és szociálpolitikai összefüggések egyes munka- és gazdaságjogi intézmények között. *Magyar Jog* 50 (10), 577–588.

PRUGBERGER TAMÁS. (2002). A magyar és az európai individuális munkajogi szabályozás egymáshoz való viszonya. *Magyar Jog* 49 (11), 652–658.

Magyar Közigazgatás

DUDÁS FERENC – HAZAFI ZOLTÁN. (2003). A közszolgálat munkaadói szerepkörének fejlődése a versenyképesség javításának tükrében az Európai Unióban. *Magyar Közigazgatás* 53 (5), 272–279.

Területi Statisztika

DABASI-HALÁSZ ZSUZSANNA. (2003). Kivándorlási hajlandóság Észak-Magyarországon. *Területi Statisztika* 6 (2), 137–149.

ISTVÁN TIBORNÉ. (2003). A Dél-Alföld régió népességének keresőtevékenységre fordított ideje az országos helyzet tükrében. *Területi Statisztika* 6 (3), 278–284.

KAPROS TIBORNÉ. (2003). Észak-magyarországi fiatalok az Európai Unió kapujában. *Területi Statisztika* 6 (4), 349–360.

SZALAINÉ HOMOLA ANDREA (2003). Esélyek és segélyek: Munkaerő-piaci helyzet az Észak-Magyarország régióban. *Területi Statisztika* 5 (1), 53–75.

Tér és Társadalom

BARTKE ISTVÁN – CZIRA TAMÁS – VIDÉKI IMRE. (2003). Területi egyensúlyi viszonyok vizsgálata három kistérség példáján. *Tér és Társadalom* 17 (1), 59–129.

FORGÁCS ANDRÁS. (2003). Az Európai Szociális Alap és az Európai Unió oktatáspolitikája. *Tér és Társadalom* 17. (1), 131–183.

Vezetéstudomány

NÉMETHNÉ PÁL KATALIN. (2002). Elfogyott-e a képzett magyar munkaerő? *Vezetéstudomány* 33 (3), 43–51.

4. Külföldi könyvek, könyvben megjelent tanulmányok 2002–2003

CAZES, SANDRINE – NESPOROVA, ALENA: Labour markets in transition: Balancing flexibility and security in Central and Eastern Europe. - Geneva : ILO 2003. - 240 p. - ISBN 92 2 113723 6

CSONGOR ANNA – LUKÁCS GYÖRGY RÓBERT: Roma munkaerőpiaci programok. - Bp. : ILO, 2003. - ILO Subregional Office for Central and Eastern Europe. United Nations Development Programme. - 200 p.

CSONGOR ANNA – LUKÁCS GYÖRGY RÓBERT – O'HIGGINS, NIALL: Labour market programmes for the Roma in Hungary. - Bp. : ILO, 2003. - Hungarian Foundation for Self-Reliance. - ILO Subregional Office for Central and Eastern Europe. - United Nations Development Programme. - 68 p. - ISBN 92 2 114278-7

Europeanisation, national identities and migration - Changes in boundary constructions between Western and Eastern Europe. / Eds. Willfried Spohn, Anna Triandafyllidou. - 2002. - 264 p. - Master eBook ISBN 0 203 21751 9

FAZEKAS KÁROLY: The Hungarian labour market during transition and EU-accession. In: Hungary and EU Eastern enlargement. - Wien : IHS, 2002. 139–177. p.

FAZEKAS KÁROLY: Regional disparities in unemployment in Central and Eastern Europe: The case of Hungary. In: Labor, employment, and social policies in the EU enlargement process: Changing perspectives and policy options / eds. Bernard Funck and Lodovico Pizzati. - Washington : World Bank, 2002. - p. 176–196. - ISBN 0 8213 5008 0

- FODOR, EVA: Working difference: Women's working lives in Hungary and Austria, 1945–1995. - Durham, NC : Duke University Press, 2003. - 207 p. - ISBN 0 8223 3090 3
- The gender dimensions of social security reform in Central and Eastern Europe: Case studies of the Czech Republic, Hungary and Poland. / Eds. Elaine Fultz, Markus Ruck, Silke Steinhilber. - Bp. : ILO SRO, 2003. - 322 p. - ISBN 92 2 113701 5
- KAPSTEIN, ETHAN B. – MILANOVIC BRANKO: Income and influence: Social policy in emerging market economies. - Upjohn Institute for Employment Research, 2003. - 120 p. - ISBN 0 88099 267-9 / 2003.
- Labor, employment, and social policies in the EU enlargement process: Changing perspectives and policy options / eds. Bernard Funck and Lodovico Pizzati. - Washington : World Bank, 2002. - 406 p. - ISBN 0 8213 5008 0
- Labour flexibility and free market: A comparative legal view from Central Europe. / Eds. Umberto Carabelli, Bruno Veneziani. - Milano : Giuffrè Editore, 2002. - 364 p. - ISBN 8814096945
- LADÓ MÁRIA: Why develop sectoral social dialogue? In: Sectoral social dialogue in future EU member states: The weakest link. / Eds. Youcef Ghellab, Daniel Vaughan-Whitehead. - Bp. : ILO, 2003. - p. 225–282. - ISBN 92 2 113747 3
- LUKÁCS ERIKA – FREY MÁRIA: The gender dimensions of social security reform in Hungary. In: The gender dimensions of social security reform in Central and Eastern Europe: Case studies of the Czech Republic, Hungary and Poland. / Eds. Elaine Fultz, Markus Ruck, Silke Steinhilber. - Bp. : ILO SRO, 2003. - p. 43–108. - ISBN 92 2 113701 5
- PAOLI, P. – PARENT-THIRION, A.: Working conditions in acceding and candidate countries (report). – Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2003. - 122 p. - ISBN 92 897 0224 9
- SCHMID, GÜNTHER – GAZIER, BERNARD: The dynamics of full employment: Social integration through transitional labour markets. - Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar, 2002. - 443 p. - ISBN 1 84 064281 5.
- Sectoral social dialogue in future EU member states: The weakest link. / Eds. Youcef Ghellab, Daniel Vaughan-Whitehead. - Bp. : ILO, 2003. - 427 p. - ISBN 92 2 113747 3
- The social impact of informal economies in Eastern Europe / Eds. Rainer Neef, Manuela Stanculescu. - Aldershot : Ashgate, 2002. - VIII, 310 p. - (Transition and Development) - ISBN 0 7546 1950 8

5. Külföldi folyóiratcikkek, 2002 november – 2003 október

- ANGRIST, JOSHUA D. – KUGLER, ADRIANA D. (2003). Protective or counter-protective? Labour market institutions and the effect of immigration on EU natives. *The Economic Journal* 113 (488), F302-F331.
- BOERI, TITO – TERRELL, KATHERINE. (2002). Institutional determinants of labor reallocation in transition. *Journal of Economic Perspectives* 16 (1), 51–76.
- BROWN, J. DAVID – EARLE, JOHN S. (2003). The reallocation of workers and jobs in Russian industry. *The Economics of Transition* 11 (2), 221–252.
- BUKODI ERZSÉBET – RÓBERT PÉTER. (2003). Union disruption in Hungary. *International Journal of Sociology* 33 (1), 64–95.
- CÁMARA, CARMEN DE LA (2003). Assessment of employment policies in Poland. *Eastern European Economics* 41 (3), 29–59.
- Creating more jobs in Central and Eastern Europe: Analysis of the economist intelligence unit. (2002). *Transition* 13 (4–5), 12–15.
- CZABÁN LÁSZLÓ – HENDERSON, JEFFREY. (2003). Commodity chains, foreign investment and labour issues in Eastern Europe. *Global Networks* 3 (2), 171–196.
- DASGUPTA, SUKTI. (2002). Attitudes towards Trade Unions in Bangladesh, Brazil, Hungary and Tanzania. *International Labour Review* 141 (4), 413–440.
- EGGER, PETER – STEHRER, ROBERT. (2003). International outsourcing and the skill-specific wage bill in Eastern Europe. *World Economy* 26 (1), 61–72.
- EGGER, PHILIPPE. (2003). Decent work and competitiveness: Labour dimensions of accession to the European Union. *International Labour Review* 142 (1), 5–28.
- FARKAS ORSOLYA. (2003) Economic versus social convergence in Hungary preparing for EU Membership. *International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations* 19 (1), 33–54.
- FELDMANN, HORST. (2002). Arbeitsmarkttrigiditäten in den EU-Beitrittsländern Polen, Tschechien und Ungarn. (Labor Market Rigidities in the EU Accession Countries Poland, the Czech Republic and Hungary. *Konjunkturpolitik* 48 (2), 169–198.
- Fox, J. E. (2003). National identities on the move: Transylvanian Hungarian labour migrants in Hungary. *Journal of Ethnic & Migration Studies* 29 (3), 449–466.

- GALGÓCZI BÉLA. (2003) The impact of multinational enterprises on the corporate culture and on industrial relations in Hungary. *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs* 6 (1–2), 27–44.
- GOERKE, LASZLO – MADSEN, JAKOB B. (2003). Earnings-related unemployment benefits and unemployment. *Economic Systems* 27 (1), 41–62.
- GOERKE, LASZLO. (2002). On dismissal pay. *Labour Economics* 9 (4), 497–512.
- HALTIWANGER, J. – VODOPIVEC, M. (2002). Gross worker and job flows in a transition economy: An analysis of Estonia. *Labour Economics* 9 (5), 601–630.
- HALTIWANGER, J. – LEHMANN, H. – TERRELL, K. (2003). Job creation and job destruction in transition countries. *Economics of Transition* 11 (2), 205–219.
- HALTIWANGER, J. – VODOPIVEC, M. (2003). Worker flows, job flows and firm wage policies: An analysis of Slovenia. *Economics of Transition* 11 (2), 253–290.
- JURAJDA, S. – TERRELL, K. (2003). Job growth in early transition: Comparing two paths. *Economics of Transition* 11 (2), 291–320.
- KAHN, LAWRENCE M. (2003). Understanding international differences in the gender pay gap. *Journal of Labor Economics* 21 (1), 106–144.
- KONINGS, J. – KUPETS, O. – LEHMANN, H. (2003). Gross job flows in Ukraine: Size, ownership and trade effects. *Economics of Transition* 11 (2), 321–356.
- KONTOS, MARIA. (2003). Self-employment policies and migrants' entrepreneurship in Germany. *Entrepreneurship and Regional Development* 15 (2), 119–135.
- LOKSHIN, M. M. – JOVANOVIC, B. (2003). Wage differentials and state-private sector employment choice in Yugoslavia. *Economics of Transition* 11 (3), 463–491.
- NYÍRI PÁL. (2003). Chinese migration to Eastern Europe. *International Migration* 41 (3), 239–265.
- OTTE, THOMAS. (2003). Die Vertretung der polnischen Unternehmen innerhalb des Sozialen Dialogs durch die nationalen Arbeitgeberkonföderationen. *Osteuropa Wirtschaft* 48 (1), 41–63.
- PAILHE, ARIANE. (2003). Labour market segmentation in Central Europe during the first years of transition. *Labour* 17(1), 127–152.
- PIERETTI, PATRICE – BOURGAIN, ARNAUD. (2003). Competitiveness and employment in a small open economy. *Journal-of-Economic-Integration* 18 (2), 391–405.
- POLLERT, A. (2003). Women, work and equal opportunities in post-communist transition. *Work, Employment & Society* 17 (2), 331–357.
- PRUGBERGER TAMÁS – CSÁK CSILLA – TÓTH HILDA. (2002). Hungarian legal regulation of workers' guaranteed payments in cases of employer insolvency: A review in the light of EC Directive 80/987: A critique of the original Hungarian form of guaranteed wages. *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs* 5 (2), 95–100.
- REILLY, B. – KRSTICFI, G. (2003). Employees and second-job holding in the Federal Republic of Yugoslavia. *Economics of Transition* 11 (1), 93–122.
- RITTER, JOSEPH A. – ANKER, RICHARD. (2002). Good jobs, bad jobs: Workers' evaluations in five countries. *International Labour Review* 141 (4), 331–358.
- RÖÖM, MARIT. (2003). Estonian labour market institutions in international comparison. *Kroon & Economy* (1), 46–58.
- RÖÖM, TAIRI. (2003). Impact of higher minimum wage on the Estonian labour market. *Kroon & Economy* (3), 37–51.
- RÖÖM, TAIRI – VIILMANN, NATALJA. (2003). Estonian labour market in the past decade. *Kroon & Economy* (1), 24–35.
- SKOUFIAS, EMMANUEL. (2003). Consumption smoothing in Russia: Evidence from the RLMS. *The Economics of Transition* 11 (1), 67–91.
- STALKER, P. (2002). Migration trends and migration policy in Europe. *International Migration* 40 (5), (Special Issue 2.) 151–179.
- STRAUBHAAR, THOMAS. (2002). Ost-West-Migrationspotenzial: Wie gross ist es? *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* 222 (1), 22–41.
- WARZYNSKI F. (2003). The causes and consequences of sector-level job flows in Poland. *Economics of Transition* 11 (2), 357–381.
- WEGREN, STEPHEN K. – O'BRIEN, DAVID J. – PATSIORKOVSKI, VALERI V. (2003). Russia's rural unemployed. *Europe-Asia Studies* 55 (6), 847–868.
- WELFE, ALEKSANDER – MAJSTEREK, MICHAL. (2003). Wage and price inflation in Poland in the period of transition: The cointegration analysis. *Economics of Planning* 35 (3), 205–219.
- WILLIAMS, ALLAN M. – BALÁZ, VLADIMIR. (2002). Trans-border population mobility at a European crossroads: Slovakia in the shadow of EU accession. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (4), 647–664.

6. Magyar és külföldi intézetek, intézmények műhelytanulmányai, 2002 október – 2003 október

- ANGRIST, J. – KUGLER, A.: Protective or counter-productive? European labour market institutions and the effect of immigrants on EU Natives. - London : Centre for Economic Policy Research, 2002. - 53 p. - (CEPR Discussion Paper, 3196.)
- BONIN, H. – EUWALS, R.: Participation behaviour of East German women after German unification. - London : Centre for Economic Policy Research, 2002. - 34 p. - (CEPR Discussion Paper, 3201.)
- BRACONIER, HENRIK – EKHOLM, KAROLINA: Foreign direct investment in Central and Eastern Europe: Employment effects in the EU. - Torino : Centro Studi Luca d'Agliano, 2002. - 37 p. - (Development studies working papers, 161.)
- BROWN, D. – EARLE, J.: Job reallocation and productivity growth under alternative economic systems and policies: Evidence from the Soviet transition. - Bonn : Institute for the Study of Labor, 2002. - 52 p. - (IZA Discussion Paper, 644.)
- BROWN, J. – EARLE, J.: Job reallocation and productivity growth under alternative economic systems and policies: Evidence from the Soviet transition. - Kalamazoo, Michigan : W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 2002. - 45 p. - (Upjohn Institute Staff Working Paper, WP 02-88.)
- BROWN, J. – EARLE, J.: The reallocation of workers and jobs in Russian industry: New evidence on measures and determinants. - London : Centre for Economic Policy Research, 2002. - 39 p. - (CEPR Discussion Paper, 3663.)
- BROWN, J. – EARLE, J.: The reallocation of workers and jobs in Russian industry: New evidence on measures and determinants. - Kalamazoo, Michigan : W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 2002. - 58 p. - (Upjohn Institute Staff Working Paper, WP 02-83.)
- CAZES, SANDRINE: Do labour market institutions matter in transition economies? An analysis of labour market flexibility in the late nineties. - Geneva : ILO, International Institute for Labour Studies 2002. - 33 p. - (ILO discussion paper series, DP/140/2002.) - ISBN 92-9014-661-3.
- CHECCHI, D. – NAVARETTI, G. – TURRINI, A.: Adjusting labour demand: Multinational versus national firms: A Cross-European analysis. - London : Centre for Economic Policy Research, 2003. - 22 p. - (CEPR Discussion Paper, 3751.)
- CSERES-GERGELY ZSOMBOR: Residential mobility, migration and economic incentives : The case of Hungary in 1990–1999. - Budapest : BKE; MTA KTK, 2002. - 49 p. - (Budapest working papers on the labour market/MTA KTK, ISSN 1418-3331; BWP 2002/7.) ISBN 663 9321 66 4
- DIMOVA, RALITZA: The impact of structural reforms on employment growth and labour productivity: Evidence from Bulgaria and Romania. - Ann Arbor : William Davidson Institute, 2003. - 38 p. - (WDI working papers, 600.)
- FAZEKAS KÁROLY: A tartós munkanélküliek rendszeres szociális segélyezése és önkormányzati közfoglalkoztatása Magyarországon 2000–2001-ben. - Budapest : BKE; MTA KTK, 2002. - 37 p. - (Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek/MTA KTK, ISSN 1418-3331; BWP 2002/6.) ISBN 963 9321 56 7
- FAZEKAS KÁROLY: Effects of foreign direct investment on the performance of local labour markets - The case of Hungary. - Budapest : BKE; MTA KTK, 2003. - 32 p. - (Budapest working papers on the labour market/MTA KTK, ISSN 1418-3331; BWP 2003/3.)
- FERTIG, MICHAEL: The impact of economic integration on employment : An assessment in the context of EU enlargement. - Bonn : Institute for the Study of Labor, 2003. - 26 p. - (IZA Discussion Papers, 919.)
- FIDRMUC, JAN: Migration and regional adjustment to asymmetric shocks in transition economies. - London : Centre for Economic Policy Research, 2003. - 26 p. - (CEPR Discussion paper, 3798.)
- FREYTAG, ANDREAS: Estonian labour market and EMU membership - Challenges and policy options. - Tallinn : Eesti Pank (Bank of Estonia), 2002. - 23 p. - (Working Papers of Eesti Pank, 11.)
- GALASI PÉTER: Munkanélküliségi indikátorok és az állásnéküliek munkaerő-piaci kötődése. - Budapest : BKE; MTA KTK, 2003. - 36 p. - (Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek/MTA KTK, ISSN 1418-3331; BWP 2003/2.)
- GANG, IRA N. – RIVERA-BATIZ, FRANCISCO L. – YUN, MYEONG-SU: Economic strain, ethnic concentration and attitudes towards foreigners in the European Union. - Bonn : Institute for the Study of Labor, 2002. - 41 p. - (IZA Discussion Papers, 578.)
- GANG, IRA N. – CO, CATHERINE Y. – YUN, MYEONG-SU: Self-employment and wage earning: Hungary during transition. - New Brunswick : Rutgers University, 2002. - 28 p. - (Departmental Working Papers 200219.)
- HALTIWANGER, JOHN C. – VODOPIVEC, MILAN: Worker flows, job flows and firm wage policies : An analysis of Slovenia. - Bonn : Institute for the Study of Labor, 2002. - 52 p. - (IZA Discussion Papers, 569.)
- HAMZA ESZTER: Agrárfoglalkoztatás hátrányos helyzetű térségekben – uniós lehetőségek gyakorlati alkalmazása

- zása. - Bp. : AKII, 2003. - 104 p. - (Agrárgazdasági tanulmányok, ISSN 1418-2122 ; 2003/4.).
- HÁRS ÁGNES: Channeled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements. - Budapest : BKE; MTA KTK, 2003. - 60 p. - (Budapest working papers on the labour market/MTA KTK, ISSN 1418-3331; BWP 2003/1.)
- JACKSON, JOHN E – MACH, BOGDAN: Job creation, destruction and transition in Poland, 1988–1998: Panel evidence. - Ann Arbor : Michigan : William Davidson Institute, 2002. - 26 p. - (William Davidson Institute, WDI working papers 502.)
- JOVANOVIĆ, BRANKO – LOKSHIN, MICHAEL M.: Wage differentials and state-private sector employment choice in the Federal Republic of Yugoslavia. - Washington, D. C. : World Bank, 2003 - 33 p. - (World Bank Policy Research Working Paper, 2959.)
- JURAJDA, STEPAN – TERRELL, KATHERINE: Job growth in early transition: Comparing two paths. - Ann Arbor : William Davidson Institute, 2002. - 36 p. - (WDI working papers, 503.)
- JURAJDA, STEPAN – MÜNICH, DANIEL: Understanding Czech long-term unemployment. - Ann Arbor : William Davidson Institute, 2002. - 29 p. - (WDI working papers, 498.)
- KARANASSOÚ, M. – SALA, H. – SNOWER, DENNIS J.: Unemployment in the European Union: Institutions, prices, and growth. - Bonn : Institute for the Study of Labor, 2003. - 38 p. - (IZA Discussion Paper, 899.)
- KERTESI GÁBOR – KÖLLŐ JÁNOS: Labour demand with heterogeneous labour inputs after the transition in Hungary, 1992–1999 - and the potential consequences of the increase of minimum wage in 2001 and 2002. - Budapest : BKE; MTA KTK, 2002. - 41 p. - (Budapest working papers on the labour market/MTA KTK, ISSN 1418-3331; BWP 2002/5.) - ISBN 963 9321 52 4
- KÉZDI GÁBOR: The geographic mobility of labor and the rigidity of European labor markets. - Budapest : MTA KTK/IE, 2002. - 45 p. - (Műhelytanulmányok - Discussion Papers/MTA KTK, ISSN 1419-6328; MT-DP.2002/16.) - ISBN 9639321 68 0
- KLUVE, JOCHEN – LEHMANN, HARTMUT – SCHMIDT, CHRISTOPH M.: Disentangling treatment effects of Polish active labour market policies: Evidence from matched samples. - London: Centre for Economic Policy Research, 2002. - 41 p. - (CEPR Discussion paper, 3298.)
- KOLEV, ALEXANDRE: Joblessness and precarious work in Bulgaria: Addressing the multiple aspects of vulnerability in the labour market. - Washington, D. C. : World Bank, 2003. - 53 p. - (World Bank Social Protection discussion paper series, SP 0303.)
- KONINGS, JOZEF – KUPETS, OLGA – LEHMANN, HARTMUT: Gross job flows in Ukraine: Size, ownership and trade effects. - Ann Arbor : William Davidson Institute, 2002. - 57 p. - (WDI working papers, 521.)
- KÖRÖSI GÁBOR: Job creation and destruction in Hungary. - Budapest : Central European University, 2003. - 19 p. - (CEU-Economics Working Papers, WP1/2003.)
- KÖRÖSI GÁBOR – SURÁNYI ÉVA: Munkahely-teremtés és -rombolás. - Budapest : BKE; MTA KTK, 2002. - 24 p. - (Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek/MTA KTK, ISSN 1418-3331; BWP 2002/8.) ISBN 963 9321 69 9
- MICKIEWICZ, TOMASZ – BISHOP, KATE: Wage determination: Privatised, new private and state owned companies, empirical evidence from panel data. - Ann Arbor : William Davidson Institute, 2003. - 32 p. - (WDI working papers, 584.)
- NACSA BEÁTA – SERES ANTAL: Az éves munkaidő-elszámolás, mint a munkaidő flexibilizációjának egyik eszköze. - Budapest : MTA KTK/IE, 2003. - 50 p. - (Műhelytanulmányok - Discussion Papers/MTA KTK, ISSN 1419-6328; MT-DP.2003/1)
- RIBOUD, MICHELLE – SÁNCHEZ-PÁRAMO, CAROLINA – SILVA-JAUREGUI, CARLOS: Does euroclerosis matter? Institutional reform and labor market performance in Central and Eastern Europe. - Washington, D. C. : World Bank, 2002. - 61 p. - (World Bank technical paper, Europe and Central Asia poverty reduction and economic management series, 519.) - ISBN 08 2135 090 0
- RÓZSAVÖLGYI RÉKA: Hungarian labour market flexibility: A productivity based approach. - Bp. : CEU, Budapest College, 2002. - 53 p. - (CEU Economics Department master theses, 2002/37.)
- RÖÖM, MARIT: Reservation wages in Estonia. - Tallinn : Eesti Pank (Bank of Estonia), 2003. - 18 p. - (Working Papers of Eesti Pank, 1.)
- RÖÖM, MARIT: Unemployment and labour mobility in Estonia: Analysis using duration models. - Tallinn : Eesti Pank (Bank of Estonia), 2002. - 33 p. - (Working Papers of Eesti Pank, 7.)
- RUTKOWSKI, JAN: Does strict employment protection discourage job creation? Evidence from Croatia. - Washington, D. C. : World Bank, 2003. - 68 p. - (World Bank Policy Research Working Paper, 3104.)
- RUTKOWSKI, JAN: Rapid labor reallocation with a stagnant unemployment pool: The puzzle of the labor market in Lithuania. - Washington, D. C. : World Bank, 2003. - 86 p. - (World Bank Policy Research Working Paper, 2946.)
- RUTKOWSKI, JAN: Why is unemployment so high in Bulgaria? - Washington, D. C. : World Bank, 2003. - 64 p. - (World Bank Policy Research Working Paper, 3017.)

STEFANOVÁ LAUEROVÁ, JANA – TERRELL, KATHERINE:
Explaining gender differences in unemployment with
micro data on flows in post-communist Economies. -
Ann Arbor : William Davidson Institute, 2002. -
36 p. - (WDI working papers, 506.)

SVEJNAR, JAN: Labor market flexibility in Central and
East Europe. - Ann Arbor : William Davidson Insti-
tute, 2002. - 32 p. - (WDI Working Paper, 496.)

VODOPIVEC, MILAN – WÖRGÖTTER, ANDREAS – RAJU,
DHUSHYANTH: Unemployment benefit systems in
Central and Eastern Europe: A review of the 1990s.
- Washington, D. C. : World Bank, 2003. - 52 p. -
(World Bank Social Protection discussion paper se-
ries, SP 0310.)

FÜGGELÉK

TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE

Táblázatok

Munkaerőpiac Magyarországon

1. táblázat: A gazdasági aktivitás Magyarországon nemek szerint, 2002 (ezer fő)	17
2. táblázat: A foglalkoztatottak, munkanélküliek, és a gazdaságilag inaktívak aránya a 15–64 éves népességben, 1992–2002 (százalék)	20
3. táblázat: A gazdasági szektorokban foglalkoztatottak, 1900–2002	26
4. táblázat: A foglalkoztatottak száma foglalkozási főcsoportok szerint, 1994, 2001, 2002	27
5. táblázat: A munkanélküliek száma a munkakeresés időtartama szerint (százalék)	30
6. táblázat: A munkanélküliek legmagasabb iskolai végzettsége, százalék	30
7. táblázat: A regisztrált munkanélküliek száma és aránya, 1993–2002	32
8. táblázat: A regisztrált munkanélküliek korcsoportjai 1995–2002, százalék	33
9. táblázat: A regisztrált munkanélküliek havi átlagos létszáma és iskolai végzettsége	34
10. táblázat: A visszatérően regisztrált munkanélküliek havi átlagos száma és aránya, 1999–2002	34
11. táblázat: A regisztrált és az ellátásban részesülő munkanélküliek havi átlagos létszáma	37
12. táblázat: A munkavállalási korú, gazdaságilag nem aktív népesség összetétele, 1992–2002	39

Közelkép

1.2. FEJEZET

1. táblázat: A foglalkoztatottság valószínűségének logit becslései	59
--	----

1.3. FEJEZET

1. táblázat: Az egyéni nettó kereset, illetve a munkaerő-költség kistérségi munkanélküliségre mért rugalmassága, 1986–2000	70
2. táblázat: Nettó kereseti különbségek a költségvetési szférában 1992-ben és 2000-ben	75
3. táblázat: A Munkaerő-felvételben 2001 második negyedében megkérdezettek nettó és bruttó bérének összefüggése a munkanélküli-rátával és a telephellyel	76

1.4. FEJEZET

1. táblázat: Az átlagos lakásárak 1999-ben és 2003-ban településtípusonként és régióként	81
2. táblázat: A lakásár/jövedelem hányados változása 1999 és 2003 között településtípusonként és régióként	82

3. táblázat: Az 1996 és 2002 közötti lakásváltoztatások esetében a megüresedési arány régióként és településtípusonként	84
---	----

1.5. FEJEZET

1. táblázat: Az elemzések során használt változók átlagai négy különböző mintában	93
2. táblázat: Az ingázás valószínűsége: logit paraméterbecslések	95
3. táblázat: Az utazási költség meglétének valószínűsége: logit paraméterbecslések	97
4. táblázat: Az utazási költség vállalása melletti ingázás valószínűsége – kétváltozós probit paraméterbecslések	99

1.6. FEJEZET

1. táblázat: Egyes időszakok relatív mobilitási egyenlegei közötti kapcsolat, településekre	106
2. táblázat: Relatív vándorlási egyenlegen településtípusonként és a lakosság száma szerint	108
3. táblázat: Költözési motívumok a költözés időpontja szerint, valamint az ezekre vonatkozó faktoranalízis eredményei	109
4. táblázat: A faktorok átlagos alakulása a különböző költözési útvonalak esetén	111
5. táblázat: Ideiglenes és állandó lakcímet váltók mozgásának százalékos megoszlása településtípusok között	114
6. táblázat: Az állandó és ideiglenes költözők aránya végzettségi csoportok szerint	116
7. táblázat: Az állandó és ideiglenes költözők aránya aktivitási csoportokban	116
F1. táblázat: A költözés valószínűségére ható tényezők marginális hatása az összes, az állandó és az ideiglenes költözők esetében	120
F2. táblázat: A költözés valószínűségére ható tényezők marginális hatása a saját lakóhelyen, valamint a máshol dolgozó költözők esetében	121

2.2. FEJEZET

1. táblázat: Az adóköteles jövedelmek területi egyenlőtlenségeinek alakulása különböző térségi szinteken. A népesség és a jövedelmek eloszlásának eltérését mérő Robin Hood-indexek (százalék)	135
2. táblázat: A városi jövedelemnövekedés tér-idő folyamata (a 100 ezer forintos fajlagos jövedelemszintet elért városok száma régióként)	136
3. táblázat: A kistérségi munkanélküliség alakulására ható tényezők regresszióelemzése	142

2.3. FEJEZET

1. táblázat: Az ipari termelés területi megoszlása	153
--	-----

Statisztikai adatok

1.1. táblázat: Alapvető gazdasági mutatók 1. (<i>Main economic indicators 1.</i>)	199
1.2. táblázat: Alapvető gazdasági mutatók 2. (<i>Main economic indicators 2.</i>)	200
2.1. táblázat: Népesség (<i>Population</i>)	201
2.2. táblázat: A népesség száma főbb korcsoportok szerint, ezer fő (<i>Population by main age groups</i> – <i>in thousands</i>)	202
2.3. táblázat: A férfi népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő (<i>Male population</i> <i>by main age groups – in thousands</i>)	203
2.4. táblázat: A női népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő (<i>Female population</i> <i>by main age groups – in thousands</i>)	203
3.1. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása (<i>Labour force participation of the</i> <i>population above 14 years</i>)	204
3.2. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása (<i>Labour force participation of the</i> <i>population above 14 years – Males</i>)	205
3.3. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása (<i>Labour force participation of the</i> <i>population above 14 years – Females</i>)	206
3.4. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása – százalék (<i>Labour force participation</i> <i>of the population above 14 years – Per cent</i>)	207
3.5. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása – százalék (<i>Labour force participation</i> <i>of the population above 14 years – Males</i>)	208
3.6. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása – százalék (<i>Labour force participation</i> <i>of the population above 14 years – Females</i>)	209
3.7. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkaerőpiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint (<i>Labour market status according to the</i> <i>self arrangement of the population</i>)	210
4.1. táblázat: Munkavállalási korú foglalkoztatottak (<i>Employed of working age</i>)	211
4.2. táblázat: Munkavállalási koron felüli foglal- koztatott (<i>Employed above working age</i>)	212
4.3. táblázat: Összes foglalkoztatott (<i>Employed</i>)	213
4.4. táblázat: Összes foglalkoztatott nemek szerint (<i>Employed by gender</i>)	214
4.5. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása – Férfiak, százalék (<i>Composition</i> <i>of the employed by age groups – Males, per cent</i>)	215
4.6. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása – Nők, százalék (<i>Composition of the employed</i> <i>by age groups – Females, per cent</i>)	216
4.7. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása – Férfiak, százalék (<i>Composition of the employed by level of</i> <i>education – Males, per cent</i>)	216
4.8. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása – Nők, százalék (<i>Composition</i> <i>of the employed by level of education – Females</i>)	217
4.9. táblázat: A foglalkoztatottak száma foglalkozási viszony szerint (<i>Employed by status of employment</i>) .	218
4.10. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási viszony szerint – százalék (<i>Composition by status of employment</i>)	218
4.11. táblázat: Az alkalmazásban állók megoszlása ágazatok szerint, százalék (<i>Employees by industry,</i> <i>per cent</i>)	219
4.12. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása vállalatméret szerint, százalék (<i>Employees of the corporate sector by firm size</i>)	220
4.13. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása a külföldi tulajdonhányad szerint, százalék (<i>Employees of the corporate sector by</i> <i>the share of foreign ownership, per cent</i>)	220
5.1. táblázat: A munkanélküliség ráta alakulása kor és nem szerint, és a tartósan munkanélküliek aránya, százalék (<i>Unemployment rate by age</i> <i>and gender and lengths, per cent</i>)	222
5.2. táblázat: A munkanélküliek száma a munka- keresés hossza szerint, ezer fő (<i>The distribution</i> <i>of unemployed by duration of job search</i>)	223
5.3. táblázat: Regisztrált és MEF munkanélküliség alakulása (<i>Registered and LFS unemployment</i>)	225
5.4. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megosz- lása a Munkaerő-felvételben megfigyelt gazdasági aktivitás szerint (<i>Registered unemployed by</i> <i>economic activity as observed in the LFS</i>)	226
5.5. táblázat: Főbb munkanélküliségi adatok idősorai a nyilvántartási statisztika alapján, éves átlagok, ezer fő ill. százalék (<i>Selected time series of</i> <i>registered unemployment, yearly average,</i> <i>in thousands, per cent</i>)	227
5.6. táblázat: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, ezer fő (<i>First-time entrants</i> <i>and re-entrants to unemployment register</i>)	229
5.7. táblázat: 2002 évben első alkalommal regisztrált munkanélküliek számának havi átlaga a keresett foglalkozás (FEOR 1–2 jegye) szerint (<i>Monthly</i> <i>average of newly (first time) registered unempmloyed</i> <i>persons (inflow) in 2001 by groups of occupations</i> <i>by 2 digit FEOR code</i>)	230
5.8. táblázat: Segélyezés és munkaerőpiaci programok (<i>Benefit receipt and participation in active labour</i> <i>market programs</i>)	232
5.9. táblázat: A regisztrált munkanélküliek, a munka- nélküli ellátásban részesülők és a jövedelempótló támogatásban + a rendszeres szociális segélyben részesü- lők megoszlása iskolai végzettség szerint (<i>Distribution</i> <i>of registered unemployed, unemployment benefit recipients</i> <i>and unemployment assistance + regular social assistance</i> <i>recipients by educational attainment</i>)	234

6.1. táblázat: Inaktív népesség nemek szerint (<i>Inactive population by gender</i>)	235	szerint (<i>Percentage of low paid workers by genders, age groups, levels of education and industries</i>)	251
6.2. táblázat: Munkavállalási korú inaktív népesség nemek szerint (<i>Inactive population of working age by gender</i>)	236	7.16. táblázat: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága nemenként és együtt, decilis hányadosok, 1992–2002 (<i>The differentiation of gross monthly earnings by genders and for all persons, ratios of deciles, 1992–2002</i>)	253
7.1 Nominális és reálkereset (Nominal and real earnings)	237	8.1. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokból nappali tagozaton kilépők száma (<i>School leavers by level of education</i>)	254
7.2. táblázat: Bruttó átlagkereset nemzetgazdasági ágak szerint – összes foglalkoztatott (<i>Gross average earnings by industry – total</i>)	238	8.2. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokba nappali tagozaton belépők száma (<i>Pupils/students entering the school system, by level of education</i>)	255
7.3. táblázat: Bruttó átlagkereset nemzetgazdasági ágak szerint – fizikai dolgozók (<i>Gross average earnings by industry – manual workers</i>)	239	8.3. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokban nappali ta- gozaton tanulók száma (<i>The number of full time pupils/students by level of education</i>)	256
7.4. táblázat: Bruttó átlagkereset nemzetgazdasági ágak szerint – szellemi dolgozók (<i>Gross average earnings by industry – non-manual workers</i>)	240	9.1. táblázat: Bejelentett álláshelyek (<i>Registered vacancies</i>)	257
7.5. táblázat: Bruttó átlagkereseti arányok nemzet- gazdasági ágak szerint (<i>Gross average earnings distribution by industry</i>)	241	9.2. táblázat: A 2001. és 2002. években bejelentett új nem támogatott állások havi átlagos száma foglalkozási csoportonként (FEOR 1–2 jegye szerint) (<i>Average monthly inflow of reported vacancies in 2001 and 2002 by groups of occupations by 2 digit FEOR code</i>)	258
7.6. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása nemenként, nemzetgazdasági ágak szerint, 2002-ben (<i>The composition of full-time e mployees and average earnings by gender in each major branches of the economy in 2002</i>)	243	9.3. táblázat: Létszámnövelést illetve -csökkenést tervező vállalatok aránya (<i>Firms intending to increase/decrease their staff</i>)	260
7.7. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a nemzetgazdaságban nemenként, iskolai végzettség szerint, 2002-ben (<i>The composition of full-time employees and average earnings in the economy by gender according to the level of education in 2002, total</i>)	244	9.4. táblázat: Rendelésállományuk növekedésére illetve csökkenésére számító vállalatok (<i>Firms expecting increasing/decreasing orders</i>)	261
7.8. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a költségvetési szektorban nemenként, iskolai végzettség szerint, 2002-ben (<i>The composition of full-time employees and average earnings in the budgetary sector by gender according to the level of education in 2002</i>)	245	9.5. táblázat: Új kapacitásokat üzembe helyező vállalatok (<i>Firms activating new capacities</i>)	262
7.9. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a versenyszférában nemenként, iskolai végzettség szerint, 2002-ben (<i>The composition of full-time employees and average earnings in the c ompetitive sector by gender according to the level of education in 2002</i>)	246	10.1. táblázat: Regionális különbségek: aktivitási ráta (<i>Regional inequalities: Labour force participation rates</i>)	263
7.10. táblázat: Ipari bérek, árak és termelékenység (<i>Wages, sales prices and productivity in industry</i>) ..	247	10.2. táblázat: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta (<i>Regional inequalities: Employment ratio</i>)	264
7.11. táblázat: Minimálbér (<i>Minimum wage</i>)	248	10.3. táblázat: Regionális különbségek: munka-nélkü- liségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint (<i>Regional inequalities: LFS-based unemployment rate</i>)	265
7.12. táblázat: Központi bértmegállapodások (<i>Central wage agreements</i>)	249	10.4. táblázat: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta (<i>Regional inequalities: Registered unemployment rate</i>)	266
7.13. táblázat: Ágazati és vállalati bértmegállapodások (<i>Industrial and firm-level wage agreements</i>)	249	10.5. táblázat: KSH Kistérségi szintű munkanélkü- liségi és foglalkoztatottsági adatok az ILO-szabvány szerint 2002-ben (<i>Employment and Unemployment according to ILO standard at the level of counties and micro regions in 2002</i>)	267
7.14. táblázat: Az egy főre jutó háztartási jövedelmek személyek közötti eloszlásának fontosabb egyenlőt- lenségi mutatói Magyarországon (<i>The inequality of individuals' per capita household income</i>)	250	10.6. táblázat: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták éves átlagai (<i>Annual average of registered unemployment rate by counties</i>)	272
7.15. táblázat: Az alacsony keresetű dolgozók százalékos aránya nemek, korcsoport, iskolai végzettség és ágak		10.7. táblázat: A havi bruttó átlagkeresetek alakulása a fővárosban és a megyékben (<i>The average monthly per capita earnings in Budapest and in the counties</i>)	273

10.8. táblázat: Regionális különbségek: keresetek (<i>Regional inequalities: Earnings</i>)	274
10.9. táblázat: Regionális különbségek: bruttó hazai termék (<i>Regional inequalities: gross domestic product</i>) ..	276
11.1. táblázat: Külföldi állampolgárok részére kiadott munkavállalási engedélyek (<i>Work permits issued to foreign citizens</i>)	277
12.1. táblázat: Sztrájkok (<i>Strikes</i>)	278
13.1.1.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, korcsoport és nemek szerint, 1980 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations, age groups and sex, 1980</i>)	279
13.1.1.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, korcsoport és nemek szerint, 1990 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations, age groups and sex, 1990</i>) ...	280
13.1.1.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, korcsoport és nemek szerint, 2001 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations, age groups and sex, 2001</i>)	281
13.1.2.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, befejezett legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerint, 1980 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and highest educational attainment, 1980</i>) ...	282
13.1.2.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, befejezett legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerint, 1990 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and highest educational attainment, 1990</i>)	283
13.1.2.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport, befejezett legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerint, 2001 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and highest educational attainment, 2001</i>)	284
13.1.3. táblázat: A foglalkoztatottak foglalkozási főcsoport, csoport szerint, 1980–2001 (<i>Persons in employment by major groups of occupations, occupations 1980–2001</i>)	285
13.1.4. táblázat: A foglalkoztatottak nemzetgazdasági ág, ágazat szerint, 1980–2001 (<i>Persons in employment by sections of industry, industry, 1980–2001</i>) ...	287
13.1.5.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és régiók szerint, 1980 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and regions, 1980</i>)	289
13.1.5.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és régiók szerint, 1990 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and regions, 1990</i>)	290
13.1.5.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és régiók szerint, 2001 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and regions, 2001</i>)	291
13.1.6.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és régiók szerint, 1980 (<i>Persons in employment by aggregated sections of industry and regions, 1980</i>)	292
13.1.6.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és régiók szerint, 1990 (<i>Persons in employment by aggregated sections of industry and regions, 1990</i>)	292
13.1.6.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és régiók szerint, 2001 (<i>Persons in employment by aggregated sections of industry and regions, 2001</i>)	293
13.1.7.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és településtípus szerint, 1980 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and type of localities, 1980</i>)	294
13.1.7.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és településtípus szerint, 1990 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and type of localities, 1990</i>)	295
13.1.7.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és településtípus szerint, 2001 (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and type of localities, 2001</i>)	296
13.1.8.1. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és településtípus szerint, 1980 (<i>Persons in employment by aggregated sections of industry and type of localities, 1980</i>)	297
13.1.8.2. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és településtípus szerint, 1990 (<i>Persons in employment by aggregated sections of industry and type of localities, 1990</i>)	297
13.1.8.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és településtípus szerint, 2001 (<i>Persons in employment by aggregated sections of industry and type of localities, 2001</i>)	298
13.2.1. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés módja és összevont nemzetgazdasági ág szerint (<i>Persons in employment by means of transport and aggregated sections of industry</i>)	299
13.2.2. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés módja és összevont foglalkozási főcsoport szerint (<i>Persons in employment by means of transport and aggregated major groups of occupations</i>)	300
13.2.3. táblázat: A foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és a közlekedés időtartama szerint (<i>Persons in employment by aggregated sections of industry and length of daily travel</i>)	301
13.2.4. táblázat: A foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és a közlekedés időtartama szerint (<i>Persons in employment by aggregated major groups of occupations and length of daily travel</i>)	302
13.2.5. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés módja és régiók szerint (<i>Persons in employment by means of transport and regions</i>)	303

13.2.6. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés időtartama és régiók szerint (<i>Persons in employment by length of daily travel and regions</i>)	304
13.2.7. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés módja és településtípus szerint (<i>Persons in employment by means of transport and types of localities</i>)	304
13.2.8. táblázat: A foglalkoztatottak a közlekedés időtartama és településtípus szerint (<i>Persons in employment by length of daily travel and types of localities</i>)	305
13.3.1. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népesség korcsoport és a mezőgazdasági munkavégzés szerint (<i>Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by age groups and the time spent for agricultural activity</i>)	306
13.3.2. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népesség gazdasági aktivitás és a mezőgazdasági munkavégzés szerint (<i>Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by economic activity and the time spent for agricultural activity</i>)	307
13.3.3. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású foglalkoztatottak összevont nemzetgazdasági ág és a mezőgazdasági munkavégzés szerint (<i>Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by aggregated sections of industry and the time spent for agricultural activity</i>)	308
13.3.4. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású foglalkoztatottak összevont foglalkozási főcsoport és a mezőgazdasági munkavégzés szerint (<i>Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by aggregated major groups of occupations and the time spent for agricultural activity</i>)	309
13.3.5. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népesség régiók szerint (<i>Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by the time spent for agricultural activity and regions</i>)	310
13.3.6. táblázat: A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági foglalkozású népesség településtípus szerint (<i>Persons in employment of non-agricultural occupations aged 15 years and over by the time spent for agricultural activity and types of localities</i>)	311
13.4.1.1. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, Magyarország összesen (<i>Population by nationalities and economic activity, population of Hungary, total</i>)	312
13.4.1.2. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, Budapest (<i>Population by nationalities and economic activity, Budapest</i>)	313
13.4.1.3. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, Megyei jogú városok (<i>Population by nationalities and economic activity, towns with county rights</i>)	314
13.4.1.4. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, többi város (<i>Population by nationalities and economic activity, other towns</i>) ..	315
13.4.1.5. táblázat: A népesség nemzetiség és gazdasági aktivitás szerint, községek (<i>Population by nationalities and economic activity, villages, rural areas</i>) ..	316
13.4.2. táblázat: A foglalkoztatottak nemzetiség, összevont foglalkozási főcsoport és összevont nemzetgazdasági ág szerint (<i>Persons in employment by nationality, aggregated major groups of occupations, aggregated sections of industry</i>)	317
13.5.1. táblázat: A fogyatékos személyek a fogyatékoság típusa és gazdasági aktivitás szerint, összesen (<i>Disabled persons by type of disability and economic activity, total</i>)	318
13.5.2. táblázat: A fogyatékos személyek a fogyatékoság típusa és gazdasági aktivitás szerint, férfiak (<i>Disabled persons by type of disability and economic activity, males</i>)	319
13.5.3. táblázat: A fogyatékos személyek a fogyatékoság típusa és gazdasági aktivitás szerint, nők (<i>Disabled persons by type of disability and economic activity, females</i>)	320
14.1. táblázat: A 15–64 éves népesség foglalkoztatási aránya és munkanélküliségi rátája nemenként az EU országaiban, Magyarországon, valamint a csatlakozó országokban, 2002, % (<i>Employment rate and unemployment rate of population aged 15–64 by sex in the countries of the European Union, in Hungary and in the candidate countries, in 2002, per cent</i>)	321
14.2. táblázat: Foglalkoztatottak összetétele, 2002, 15–64 évesek, százalék (<i>Composition of employed population 2002, 15–64 ages, per cent</i>)	322
14.3. táblázat: Reál-munkaerőköltség indexének alakulása, 1997–2001 (<i>Real Labour Cost Index, 1997–2001</i>)	323
14.4. táblázat: A nominál munkaerőköltség indexének alakulása 1997–2001 (<i>Nominal Labour Cost Index 1997–2001</i>)	324
14.5. táblázat: A reál bruttó átlagkereset indexének alakulása 1997–2001 (<i>Real gross earnings index 1997–2001</i>)	325
14.6. táblázat: A nominál bruttó átlagkereset indexének alakulása 1997–2001 (<i>Nominal gross earnings index 1997–2001</i>)	326
14.7. táblázat: A teljes munkaidőben foglalkoztatott 23 éves és idősebb népesség törvényes minimálbére (<i>Monthly statutory minimum wage rates, full-time adult employees, aged 23+</i>) ..	327

Ábrák**Munkaerőpiac Magyarországon**

1. ábra: A foglalkoztatási arány szerint kvartilisekbe sorolt kistérségek földrajzi eloszlása Magyarországon, 1990, 2001 19

Közelkép**1.2. FEJEZET**

1. ábra: A 25–50 éves nők és a 25–55 éves férfiak foglalkoztatottsági rátái 1992 és 2002 között a második negyedévekben, százalék 58
- 2.a) ábra: A régió változók marginális hatása a férfiak foglalkoztatottsági valószínűségére, dunántúli régiók 62
- 2.b) ábra: A régió változók marginális hatása a nők foglalkoztatottsági valószínűségére, dunántúli régiók 62
- 2.c) ábra: A régió változók marginális hatása a férfiak foglalkoztatottsági valószínűségére, keleti régiók 63
- 2.d) ábra: A régió változók marginális hatása a nők foglalkoztatottsági valószínűségére, keleti régiók 63

1.3. FEJEZET

1. ábra: Regionális sokkok lehetséges következményei 68
2. ábra: Településtípusok közötti becslő *nettó* kereseti különbségek 1986–2000-ben 71
3. ábra: Településtípusok közötti becslő *bruttó* kereseti különbségek 1986–2000-ben 72
4. ábra: Nagyrégiók közötti becslő *nettó* kereseti különbségek 1986–2000-ben (1) 73
5. ábra: Nagyrégiók közötti becslő *bruttó* kereseti különbségek 1986–2000-ben (1) 73
6. ábra: Nagyrégiók közötti becslő *nettó* kereseti különbségek 1986–2000-ben (2) 74
7. ábra: Nagyrégiók közötti becslő *bruttó* kereseti különbségek 1986–2000-ben (2) 74

1.4. FEJEZET

1. ábra: Ezer főre jutó lakásépítés, 1999–2002 (ország összesen és két régió) 85

1.5. FEJEZET

1. ábra: Az ingázás valószínűsége a becslő kereset függvényében 96
2. ábra: Az utazási költség meglétének a valószínűsége a távolság függvényében az utazási idő különböző értékeinél 98
3. ábra: Az utazási költség vállalása melletti ingázás valószínűsége a távolság függvényében 100

1.6. FEJEZET

1. ábra: A mobilitási ráta, a GDP és a kistérségek közötti munkaerőpiaci egyenlőtlenség alakulása 1990 és 1999 között 103

2. ábra: A migrációs ráta alakulása három definíció alapján 104
3. ábra: Településszintű relatív vándorlási egyenlegek az 1990-es évtized elején és végén 106
4. ábra: A kialakított faktorok átlagos alakulása a különböző években költözötték között 112
5. ábra: A tartósan és ideiglenesen költözők aránya életkori csoportok szerint 115

2.2. FEJEZET

1. ábra: A becslő kistérségi GDP egy lakosra jutó értékének térszerkezete 2000-ben 136
2. ábra: Időbeli elérhetőség a közutakon 2000 137
3. ábra: Kelet-Közép-Európa gazdasági erőtere 2000-ben 139

2.3. FEJEZET

1. ábra: A magyar ipar fontosabb mutatóinak megyei szintű egyenlőtlenségei, székhely szerinti adatok (a relatív szórás alapján) 145
2. ábra: A magyar vidéki ipar fontosabb mutatóinak megyei szintű egyenlőtlenségei, székhely szerinti adatok (a relatív szórás alapján) 145
3. ábra: Szerződéses elektronikai gyártó cégek Közép- és Kelet-Európában, 2001-ben 147
4. ábra: A Suzuki beszállítói hálózatának változása 1994 és 2000 között 148
5. ábra: Az ipar főbb ágazatainak területi szerkezete 2001-ben (a termelési érték 83–88 százalékát előállító megyék) 155

2.4. FEJEZET

1. ábra: A munkaképes korú népesség, hazai és külföldi tulajdonú vállalatok foglalkoztatottjainak területi koncentrációja Magyarországon 2000-ben (Lorenz-görbék) 161
2. ábra: A relatív koncentrációs index nagysága szerint a felső kvartilisekbe tartozó kistérségek 2000-ben ... 162
3. ábra: A standardizált regressziós koefficiensek időbeli alakulása a relatív koncentrációs indexek becslőfüggvényeiben 1993–2001 között 164
4. ábra: A hazai és külföldi tulajdonú vállalatok által foglalkoztatottak számának változása a munkaképes korú népesség százalékában az 1993. évi munkanélküliségi ráták nagysága szerint képzett kvartilisekben 1993 és 2000 között 165
5. ábra: A bérek, a termelékenység és a termékegységre jutó bérköltség regionális aránya a foglalkoztatási arány szerinti felső és alsó kvartilisekbe tartozó kistérségekben működő vállalatoknál a feldolgozóiparban 2000-ben 166
6. ábra: A termelékenység alakulása a munkanélküliségi ráta nagysága szerint az alsó és a felső kvartilisekben működő feldolgozóipari vállalatokban 167
7. ábra: A foglalkoztatottsági ráta nagysága szerint kvartilisekbe sorolt kistérségek eloszlása 2001-ben .. 169
8. ábra: A határmenti városok vonzáskörzetei 169

Statistikai adatok

1.1. ábra: Alapvető gazdasági mutatók éves változása 1. (<i>Annual changes of main economic indicators 1.</i>) ...	199	alakulása a MEF szerint (<i>Registered and LFS, LFS 15–24 age unemployment rates</i>)	225
1.2. ábra: Alapvető gazdasági mutatók éves változása 2. (<i>Annual changes of main economic indicators 2.</i>) ..	200	5.5. ábra: Regisztrált munkanélküliek megoszlása gazdasági aktivitás szerint (<i>Registered unemployed by economic activity</i>)	226
2.1. ábra: Január 1-jei népesség, 15–64 év közötti népesség, függőségi ráta (<i>Population on 1st January</i>)	201	5.6. ábra: Tartós munkanélküliség a munkanélküli regiszter adatai alapján (<i>Long-term registered unemployment</i>)	228
2.2. ábra: A népesség főbb korcsoportok szerint (<i>Population by main age groups</i>)	202	5.7. ábra: Az ismételten belépők aránya a regiszterbe történő teljes beáramlásból (<i>Ratio of re-entrants within the total inflow to the register</i>)	233
3.1. ábra: 15–59 éves férfiak és 15–54 éves nők megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint (<i>Labour force participation of population at working age, total</i>)	207	5.8. ábra : Az átlagos munkanélküli járadék, a jövedelem-pótló támogatás és a rendszeres szociális segély az átlagkeresethez viszonyítva, 1990–2002 (<i>The ratio of average unemployment benefit, unemployment assistance and regular social allowance to average gross earnings</i>)	233
3.2. ábra: 15–59 éves férfiak megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint (<i>Labour force participation of population at working age, males</i>)	208	6.1. ábra: Az inaktivitási arány alakulása nemek szerint (<i>Inactive ratio by gender</i>)	235
3.3. ábra: 15–54 éves nők megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint (<i>Labour force participation of population at working age, females</i>)	209	6.2. ábra: Munkavállalási korúak inaktivitási aránya nemek szerint (<i>Inactivity ratio of working age population by gender</i>)	236
4.1. ábra: Munkavállalási korú foglalkoztatottak (<i>Employed of working age</i>)	211	7.1. ábra: Bruttó és nettó reálkereset éves változása (<i>Change of gross real earnings and net real earnings</i>) ..	237
4.2. ábra: Munkavállalási koron felül foglalkoztatott (<i>Employed above working age</i>)	212	7.2. ábra: Bruttó átlagkereset az országos átlag százalékában, nemzetgazdasági ágak szerint, 2000 (<i>Gross real earnings as a percentage of national average industry, 2000</i>)	242
4.3. ábra: Összes foglalkoztatott (<i>Employed</i>)	213	7.3. ábra: Termelékenységi index és a termelői árindex-szel deflált kereseti index alakulása (<i>Index of productivity and real earnings deflated by the producer price index</i>)	247
4.4. ábra: Összes foglalkoztatott nemek szerint (<i>Employed by gender</i>)	214	7.4. ábra: Minimálbér havi összege és a minimálbér a bruttó átlagkereset százalékában (<i>Minimum wage, average gross earnings = 100</i>)	248
4.5. ábra: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása (<i>Employed by age, per cent</i>)	215	7.5. ábra: Az alacsony keresetűek aránya (<i>The composition of low paid workers</i>)	252
4.6. ábra: A foglalkoztatottak iskolai végzettség és nemek szerint, százalék (<i>Employed by highest educational attainment and gender, per cent</i>)	217	7.6. ábra: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága nemenként és együtt, 1992–2002 (<i>The differentiation of gross monthly earnings by genders and for all persons, 1992–2001</i>)	253
4.7. ábra: Az alkalmazásban állók, szövetkezeti tagok, egyéb társas vállalkozások tagjainak és egyéni vállalkozók illetve segítő családtagok arányának alakulása (<i>Ratio of employees, members of cooperatives, members of other partnerships, self-employed and assisting family members, per cent</i>)	221	8.1. ábra: Belépők és kilépők az egyes oktatási fokozatokban (<i>Flows of the educational system by level</i>)	255
4.8. ábra: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása k (<i>Employees of the corporate sector, per cent</i>) ..	221	8.2. ábra: Az egyes oktatási fokozatokban tanulók megoszlása (<i>The percentage of sharing the pupils/students in the educational system</i>)	256
5.1. ábra: A munkanélküliség alakulása nem és tartósság szerint (<i>Unemployment rate by gender and length</i>)	222	9.1. ábra: A bejelentett álláshelyek és a regisztrált munkanélküliek számának alakulása (<i>Number of registered vacancies and registered unemployed</i>)	257
5.2. ábra: A munkanélküliek száma a munkakeresés hossza szerint, ezer fő (<i>The distribution of unemployed by duration of job search, in thousands</i>)	223	9.2. ábra: Létszámcsoökkentést és létszámnövekedést tervező vállalatok arányának alakulása (<i>Firms intending to increase/decrease their staff</i>)	260
5.3. ábra: A különböző munkaerőpiaci állományok közötti negyedéves áramlások intenzitásának alakulása a 15–74 éves népességben (<i>Quarterly flows between labour market states, population between 15–74 years</i>)	224		
5.4. ábra: Regisztráltak és a MEF szerinti munkanélküli ráták és a 15–24 év közötti munkanélküliségi ráta			

9.3. ábra: Rendelésállományuk növekedésére illetve csökkenésére számító vállalatok (<i>Firms expecting increasing/decreasing orders</i>)	261	(<i>Regional inequalities: Registered unemployment rate in NUTS-2 level regions</i>)	266
9.4. ábra: Új kapacitásokat üzembe helyező vállalatok (<i>Firms activating new capacities</i>)	262	10.5. ábra: A megyei munkanélküliségi ráták regionális különbségei (<i>Regional inequalities: unemployment rates in the counties</i>)	272
10.1. ábra: Regionális különbségek: aktivitási ráta a tervezési statisztikai régiókban (<i>Regional inequalities: Labour force participation rates in NUTS-2 level regions</i>)	263	10.6. ábra: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták átlagai, 2000 (<i>Average of registered unemployment rate by counties, 2000</i>)	275
10.2. ábra: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta a tervezési statisztikai régiókban (<i>Regional inequalities: Employment ratio in NUTS-2 level regions</i>)	264	10.7. ábra: Regionális különbségek: keresetek (<i>Regional inequalities: Earnings</i>)	275
10.3. ábra: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint a tervezési statisztikai régiókban (<i>Regional inequalities: LFS-based unemployment rates in NUTS-2 level regions</i>)	265	10.8. ábra: Regionális különbségek: bruttó hazai termék (<i>Regional inequalities: gross domestic product</i>) .	276
10.4. ábra: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta a tervezési statisztikai régiókban		11.1. ábra: Külföldi állampolgárok részére kiadott munkavállalási engedélyek (<i>Work permit issued to foreign citizens</i>)	277
		14.1. ábra: Foglalkoztatottak összetétele (<i>Composition of employed population</i>)	322